Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 277 (11775) | 1981 чылдың декабрь 1, вторник | 1925 чылда үндүрүлеттинген | Өртээ 2 кап.

Москва чоогунга тулчуушкунуң 40 чылынга

Чурукчу В. АРСЕНКОВТУҢ плакады.

ЧЫЛ ТӨНЧҮЗҮНГЕ ЧЕДИР БИР АЙ АРТКАН. ПЛАННЫГ ОНААЛДАЛАРНЫ ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕДИИЛИ

Тываның автотранспорт эргелелиниң автомобильдерин техниктиг ажаалда станциязының коллективи чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Бо чылын станцияның коллективи 65 муң рубльдиң ачы-дузазын көргүзер планныг турган, эрткен 11 айларның дургузунда ону бүрүн күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин планнаттынганындан 2 хуу ажыр күүсеттинген.

Станцияның инженер-техниктиг ажылдакчыларының, септекчилериниң аразында чарышты ай санында түңнеп турар. Ында үлүг-нормазын ажыр күүседип, эки ажылдап турарлар эвээш эвес. Оларның бирээзинге нийти разрядтың слесары Кара-оол Намзыраевич Сат хамааржыр. Ол аңаа ажылдап келген үезинде дуржулгалыг эш-өөрүнүң дузазы-биле билиг-мергежилин бедидип, кызымаан көргүскен. Мурнакчы слесарь ай санында нормазын 110-120 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: слесарь К. Н. Сат.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Он бирги беш чылдың баштайгы чылы доостурунче чоокшулаан. Ону чедиишкинниг дооскаш, келир чылды күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш дуржулгалыг бригадир Александр Ягодинниң бригадазы күжениишкинниг ажыл-иште хаара туттунган, эрес-шудургу ажылдап турар. Сөглээн сөзү-биле ажыл-херээ карышпайн, он айларның планныг онаалдалары долдур болгаш ажыр күүсеттинген. Бо үениң дургузунда план езугаар 368 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрер турган, ону херек кырында 100,6 хуу боттандырганнар.

Алдарлыг тудугжу А. Ягодинниң тудугжулары № 18 КМК-нын бригадаларының аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда. Олар амгы үеде школа тудуунуң нийти корпузунуң хавазын салып, ону доозар чоокшулаан. Мурнакчы бригаданың ажылчыннарының ортузунда күш-ажылды эки организастаандан ажылдың бүдүрүкчүлүг чоруу бедик. Тудугжу бүрүзү бедик мергежилдиг болбушаан, холушкак мергежилди база шиңгээткен. Ынчангаш тус-тус ажылчын турушта планныг даалгалар күүседиишкини, ээлчег үлүүнүн боттанып турар ужуру-даа ында. Ук бригадада чаңгыс ажылчынга онааштыр ортумаа-биле 20 муң рубльдиң ажылдары эрткен айларда кылдынган. Бо көргүзүг болза «Шагонартяжстрой» трестиң бир ажылчынга хамаарыштыр ортумак көргүзүүнден 71 хуу бедик болуп турар.

Керээлиг арга-биле ажылдап келген бригаданың тудугжулары камналга-хумагалалдыг болуп, тудуг материалдарын чөп ажыглап турар. Ооң түңнелинде тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин эрткен айларда 20 муң рубльге кызыраан. Ай, кварталдың онаалдаларын ажыр күүседип келген бригадада тудугжу мергежилдиң ёзулуг мастерлери болган, эш-өөрүнүн хүндүткелин чаалап алганнар хөй. Оларга хоочун тудугжулар О. Кужугет, М. Салчак, ышкаш мурнакчылар хамааржыр. Ындыглар — Александр Ягодинниң бригадазының хөй кезии.

Бригаданың тудугжулары СЭКП ТК-нын ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-нын Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын бир үн-биле деткиишаан, ону дайынчы программа кылдыр хүлээп алгаш, келир чылын ажыглалга кирер школа комплекизиниң тудуун хуусаазында чагыкчыларга хүлээдир дээш шудургу ажылдап турар.

Л. НАЧЫН-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Кыштаглаашкын чорup тур

ДҮВҮРЕДИР УЖУРЛУГ

«Кара-Хөл» совхозтуң шээр малының № 2 бригадазында 11 кодан хой, 17 кодан өшкү кыштап турар. Бригадада төрүүр малдың чаш төлүн хүлээп алырынга белеткелдер, анай, хураган кажаалары чылыглаары доозулган. Хой коданнарында 39 тонна сиген дүжүрттүнген.

Ынчалзажок өшкү кадарчыларының чайын белеткеп алганы 94,5 тонна сигенниң чартык кезии безин кыштагларда чедиртинмээн. Орукчирикти хар дугланаанда, мал чемнерин өдек-кыштагларга сөөртүп чедирип алыры — үениң бир кол сорулгазы болуп турар.

Малды ижер суг-биле үзүктел чок хандырары база-ла чугула сорулгаларның бирээзи. Ынчангаш машина чеде бээр коданнарга суг чедирилгезин экижидер дээш совхозтуң удуртулгазы дээштиг хемчеглерни алыр ужурлуг. Чүге дээрге суг сөөртүлгезиниң амгы байдалы ындыг-ла эки эвес.

Бригаданың ажылында дагын шиитпирлээр ужурлуг өске-даа айтырыглар бар. Чижээ, ында 200 чыгыы анайны тускай коданга ам-даа аңгылап үспээн, нелери-биле кады турбушаан. Оларның кыштаар кыштаа-даа, кадарар кадарчызы-даа амга чедир билдинмес.

Хой оолдаашкынын удавас эгелээр болгай. Ынчалзажок малдың чаш төлүн онча-менди камгалап, доруктурар бо чугула ажылга малчыннарга дузалажыр сакманчылар ам-даа четчелеттинмээн. Ындыг байдал совхозтуң удурукчуларын болгаш специалистерин дүвүредир ужурлуг.

Бо айтырыгларны өй-шаанда болур-чогууру-биле шиитпирлеп алырындан нийтиниң малын кыштап хүр ажырып, чаш төлүн менди камгалаары, малдың баш санын өстүрериниң планын күүседири кол чергезиниң-биле хамааржыр.

Х. САМДАНЧАП.
Бай-Тайга район.

НАЙЫСЫЛАЛДА КИИСКЭЭН ТУКТАР

Москваның хаалаларының чанынга фашист шериглерин чылча шапканының 40 чылы-биле холбаштыр найысылалды байырлал ёзу-биле каастап-шимээрин СЭТА-ның корреспондентизи... шывыглыг футбол шөлүнге көрүп танышкан. А ооң соонда — делгелге кылыр эң-не улуг павильоннарның бирээзинге. Найысылалды каастаар паннолар ол хире улуг болганындан, чурукчулар оларны чүгле ындыг делгем черлерге кылыр ужурга таварышкан.

Чурулга-шимелде комбинадын моон-биле 50 дугаар ындыг бедик бүзүрелге төлептиг болган — олар ынча катап чурттуң улуг хоорайын байырлалдарда каастаан.

Бо тураскаалдыг хүннерде найысылалдың кудумчулары болгаш шөлдери кандыг болурул?

Эки чаңчыл ёзугаар Моссовет бажыңының мурнуу талазын Владимир Ильич Лениниң портреди каастаар. Ону комбинаттың кол чурукчулары, бодунуң чогаадылгазын ленинчи темага тураскааткан А. Рыжкин биле Я. Казакевич чуруп кылганнар. Оларның чурааны, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизиниң база К. Маркстың, Ф. Энгельстиң портреттери ажылчы чоннарның чыскаалының уезинде Кызыл шөлге 20 ажыг чыл иштинде доктаамал турупкелген.

Уран мастерлер Леонид Ильич Брежневти ССРЭ-нин Сүлдезиниң мурнунда турар кылдыр чураан: улуг күрүнениң удуртукчузу — ленинчи херектиң шынчы уламчылакчызы. Ол канчаар-даа аажок улуг паннону Күрүнениң төөгү музейиниң ханазынга тургузар.

Совет хостакчы дайынчыны көргүскен улуг чурукту ыңчан доозуп турду.

— Бо паннонуң сюжедин изиг маргылдааларга чаңгыс эвес хүн чугаалажып келген чүве — деп, кол чурукчу В. Гореев чугаалады.

Ону тургузарынга киржирин кижи бүрүзү — алдаржаан мастерлер-даа, аныяк чурукчулар-даа — бодунуң ындыктыг хүлээлгези деп санап турганнар. Үр чугаалажылгалар, шилип алышкын соонда аныяк автор В. Лопуновтуң эскизин бадылаан. Ында ажык, дидим шырайлыг солдатты көргүскен, ооң карактарындан ол шиитпирлиг кижи деп билдинип турар, ынчалза-даа ооң-биле кады ооң чалыы чүткүлү көстүр. Ындыг оолдар дайын одунга өлбес ужурлуг, ындыглар — тургузар дээш чурттаар ужурлуг. А бир эвес херек апаар чүве болза, олар Төрээн чуртун камгалаарынга кажан-даа белен. Ол бодалды чурукчу өске чүүлдер-биле база көргүзерин оралдашкан: дайынчы автомадын доңгайтыр тудуп алган, ынчалза-даа ол кызыл тукту бедик болгаш чоргаар тудуп алган турар.

Москваның каастакчылары бодунуң ажылдарынга дайынчы эрес-маадырлыг чоруктуг-даа. Күш-ажылчы тайбың хүннериниң хайым ижин-даа көргүзүп турарлар. Революция шөлүнде үш кезектен тургустунган улуг панно-даа, Кремльдиң Съездилер ордузунуң чанында тураскаалдарда, Трубная шөлде база Горький, Киров, Герцен кудумчуларында, Ленин болгаш Комсомол проспектилеринде панно, лозуңнар, транспаранттылар-даа, Маяковский шөлүнде делгелге-даа ол темаларга тураскааттынган.

Солдат бүрүзүнге, совет кижи бүрүзүнге эргим «Москва камгалалы дээш» деп медальды алдынналчак улуг песте чуруп кааны хоорайның каасталгаазынга чугула черни ээлээр. Ол паннону Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Н. Заботин баштаан бригада тергиин эки демдек үнелелдиг кылдыр кылган. Шыгаакчы-артиллерист ашаа дайынчы Заботин Ржевтен Берлинге чедир тулчуп эрткен.

— Дайын соонда Николай Николаевич винтовказын чурукчунуң бийиринге солаан — деп, чурулга цегиниң начальниги Н. Бухевецкий чугаалады. — Делегей конгресстери болгаш симпозиумнары, кинофестивальдар болгаш найыралчы чурттарның найысылалдарының хүнү дээш Москвага эртип турган хөй-хөй байырлалдарның шимелдезинге ол киришкен. Оларны шуптузун адаары берге.

Комбинаттың 700 ишчилери, кижи бүрүзү — чурукчу болгаш дааранықчы, картончу болгаш фотограф, бедикче үнер монтажчы болгаш ретушер — дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның хоорайның байырлал аян-шинчизинге бодунуң үлүүн киирген.

А. БЕЛИКОВ.
СЭТА-ның корр.
Москва.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ СЕССИЯЗЫНЫҢ МУРНУУ ЧАРЫЫНДА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет болгаш өске-даа адырлар талазы-биле доктаамал комиссиялары ажылын чап-чаа доозупкан.

1981—1985 чылдарда Россия Федерациязының экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын, 1982 чылда республиканың Күрүне планын болгаш бюджедин, 1981 чылда план күүселдезиниң канчаар чоруп турарын, 1980 чылда бюджет күүселдезиниң дугайында отчётту баш удур көргенинин түңнелдериниң дугайында белеткел комиссияларының удуртукчуларының дыңнадыгларын депутаттар көрген. Чаа беш чыл планының чугула онзагай чүүлү — ооң социал угланыышкынының күштелиишкини болур. Планда төлевилеттинген хемчеглер чоннуң амыдыралының бүгү талаларын экижидерин көрүп турар.

Кирген санал-бодалдарны барымдаалавышаан, план болгаш бюджет талазы-биле түңнелдерин комиссиялар бадылап, План-бюджет болгаш өске-даа доктаамал комиссияларның эдеринчи илеткелин чүүлдүг деп көрген. Сессияга ол илеткелди План-бюджет комиссиязының даргазы В. С. Кузьмичев кылыр.

Комиссиялар өске-даа айтырыгларны база көрүп, келир чылга ажыл планнарын төлевилээн.

(СЭТА).

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Найысылалдың «Водоканал» эргелелиниң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң оңгу чыыжының алдыгы сессиязының материалдарын танышкаш, ону изиг-биле чүүлдүгзүнмүшаан, бо чылдың даалгаларын хуусаадан эрте күүседир дээш социалистиг чарышты калбарткан.

Бистиң коллектив он айлар дургузунда бажыңнарже суг дамчыдып, сайгарарының планын 105,3 хуу күүседип, алган хүлээлгезин ажыл-херекке боттандырган. Соок үе дүжүп кээрге, ажылывыстың харысалгазы, негелдези улгадыр. Ынчангаш кижи бүрүзү ажылчын туружунуң ёзулуг ээзи болуп, суг дамчыдар четкиниң деӊ-дески ажылдаарынга магадылалды тургузкан турарынче инженер-техниктиг ажылдакчылар, мастерлер, бригадирлер кичээнгейин угландырып турар.

Эрткен кварталда кылдынган ажылды түңнеп, участоктуң аразында чарыштың тиилекчилерин илередиривиске, бирги черни канализация участогу (мастери Г. Гордеев) ээлээш, шаңнал-макталга төлептиг болган. Мурнакчы участокта Дмитрий Толстиковтуң бригадазы бедик көргүзүглерни ай санында чедип ап келген. Ылаңгыя дуржулгалыг слесарьлар Владимир Андреев, Николай Ременников, машинистер Анна Кузнецова, Елена Михалько олар онаашкан ажылынга ак сеткилдиг болуп, бүдүрүлгечи мөзү-шынарын көргүзүп келгеннер.

Октябрь айда суг дамчыдып сайгарарының планын 105,2 хуу күүсеткен Пётр Кочураның бригадазы база мурнуку одурууда. Ында слесарь Виктор Чапаан-оол, машинист Миллодора Буянова ышкаш хоочуннар хөй. Мурнакчы бригаданың кежигүннери бо чылдың планныг онаалдаларын декабрьның бирги чартыында доозар хүлээлгени алгаш, күжениишкинниг ажылдап турар.

Н. УЛЬЯНОВА,
экономист.

ЧАРЫШТЫ КАЛБАРТКАН

Тываның электри четкилериниң коллективи он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш цехтериниң, бригадаларының, тус-тус ажылчыннарының ортузунга социалистиг чарышты организастап келген 1981 чылдың он айларында электри четкилериниң коллективи бедик түңнелдерни чедип алган. Электри энергия ажылдап кылырының планын 103,1 хуу күүседип, пландан ажыр 988 киловатт-шак электри энергиязын бүдүрген. Ол ышкаш чылыг энергиязын даалгадан ажыр 23 муң Гкал ажылдап үндүрген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 103,2 хуу кылдыр күүсеткен.

Ында партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының-биле кады администрация социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылган болгаш цехтериниң, бригадаларының, участоктарының хуралдарынга калбаа-биле таныштырган. Чарыштың түңнелин үндүрерде, тускай комиссия цехтерге, бригадаларга баргаш ажылчыннар-биле чугаалажып турар. Ук комиссия план күүселдезинден аңгыда, ажылдың шынарын, ында кижилерниң сагылга-чурумун, хой-ниитиниң ажылынга киржилгезин барымдаалаар. Ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының айтырыгларын партия, профэвилел хуралдарынга доктаамал чугаалажып келген. Хуралдарга үндүрген доктаал-шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле боттуг ажылдарны кылып турар. Ажылчыннарның хөй кезии политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеде хаара туттунган. Ылаңгыя экономиктиг өөредилгеге бүдүрүлгениң ажыл-чорудулгазын анализтеп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, ажылды организастаарының тодаргай фактылары-биле холбап, өөренип турар.

Коллективте социалистиг чарыштың бирги черин Сергей Борисович Сараевтиң удурткан механика участогунуң коллективи алган, үшкү кварталда олар планын ажыр күүседип, ажылдың шынарын улам экижиткен, электри шугумунга үрелиишкиннер, озал-ондак болдурбаан. Ук участокта кижи бүрүзү ай, квартал планын ажыр күүседип, хой-ниитиниң ажылынга ылаңгыя улусчу дружинаның ажылынга база Кызыл, Каа-Хем районнарының ажыл-агыйларынга мал чеми белеткээринге, картофель ажаап алышкынынга идепкейлиг киришкен. Ынчангаш ол коллективке администрацияның, партия, комсомол болгаш профэвилел комитеттериниң шилчиир вымпелин акша шаңналы-биле кады тывыскан.

Чарыштың нийти черин Сарыг-Сеп участогу чаалап алгаш, өртектиг белектер-биле шаңнаткан.

К. ХЕРТЕК.

Көдээ ажыл-агыйы килдизи номчукчуларга

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр республиканың көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер талазы-биле салдынган сорулгаларны боттандырар дээш көдээниң ажыл-ишчилериниң кызымаккай күш-ажылын, ооң үре-түңнелдерин парлалганың чедиишкин сөстери-биле хөйге дыңнадып, чырыдар, ук адырда чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларны шиитпирлээринге идигин бээр дээш «Шынның» көдээ ажыл-агый килдизи бо чылдың эгезинден бээр элээн ажылдарны кылып чоруткан.

Тыва — мал ажылдыг республика. Ынчангаш мал ажылын, ылаңгыя хой ажылын улам ынай хөгжүдериниң айтырыгларын чырыдары килдистиң ажылынга кол черни ээлеп келген. Ынчангаш «Кадарарда хоюм чараш» деп тускай арынны ай санында белеткеп үндүрүп турар апарганын килдистиң ажылында бир чаа чүүл деп болур. Аңаа республиканың хойжуларының ажыл, амыдыралын чырыдарындан аңгыда, Совет Эвилелинде, харын-даа даштыкы чурттарда хой ажылында ажыктыг, солун чүүлдерин, мурнакчы дуржулгаларны парлап келген. Оон ынай «Мурнакчы дуржулга», «Специалистиң идигири», «Харысалга дугайында чугаа», «Совет көдээниң кижилери» дээш өске-даа рубрикаларга материалдарны килдис доктаамал берип турар.

Малчыннарның амыдырал байдалын экижидер, аныяктарны хой ажылынче хаара тудар сорулга-биле малды ээлчежип кадарарын чер-черлерге организастап, ол арганы нептередип турар, малчыннарны сууржуп амыдыралче шилчидери — хой ажылында онза чугула социал айтырыгларның бирээзи болуп артпышаан. Ол чаагай херектиң эгелекчилериниң бирээзи, Тока аттыг совхозтуң хоочун хойжузу Көржен-оол Түлүшович Санаа-биле килдистиң корреспондентизи ужуражып, чугаалашкаш, «Ээлчежирнден эш безин тывылбастаан» деп эгелиг корреспонденциязынга ук айтырыгны база катап чидиг-биле көдүрген. Ону хөй-хөй номчукчулар, ылаңгыя малчыннар хөлчок чүүлдүгзүнүп деткээн болгаш ол айтырыгга хамаарыштыр боттарының бодалдарын, санал-оналдарын бисче бижип чоруткан. Ынчангаш келир чылын ук чугааны уламчылаар апаар.

Ол ышкаш малчын кижиниң хүлээнген ажыл-херээнге хууда харысалгазының дугайында чугааны уламчылап келгенивис база-ла номчукчуларның сонуургалын болдуруп, деткимчезин алган.

Малдың уксаазын экижидип, продуктулуун бедидериниң айтырыы — мал ажылында эң чугула айтырыгларның бирээзи. «Хой ажылында уксаажыдылга: түңнелдер болгаш сорулгалар» деп ниити эгелиг арынны Таңдыда Тока аттыг совхозтан белеткеп үндүрген болгаш ук айтырыгга хамаарыштыр элээн хөй бодалдарны, санал-оналдарны аңаа киирген.

Мал ажылын хөгжүдериниң кол үндезини — быжыг чем баазазын тургузуп алырында. Маңаа ылаңгыя бөдүүн болгаш чулуктуг чемнерни шынарлыг белеткээриниң дептилгелиг аргаларын шиңгээдип, ажыл-херекке ажыглаары, бөдүүн чемнерни малга болбаазырадып бээри улуг ужур-дузалыг. Ынчангаш язы-бүрү чемнерни шын белеткээриниң технологиязын база бөдүүн чемнерни малга болбаазырадып бээриниң аргаларын тускай арыннарга тайылбырлап, ону ажыл-херекке ажыглаарын көдээ ишчилерге сүмелээн.

Совхозтарда мал чемин белеткээр ажылды тускай адыр кылдыр аңгылаан соонда чайын, кыжын доктаамал ажылдаар, механизастап, тускайлаан хой-хөй бригадаларны, звеноларны черчерлерде организастап тургускулаан. Ынчалзажок чамдык совхозтарда ол ажылды дыка эреңгей организастап турарындан оларның кылып бүдүрген ажылының түңнели багай болуп турарын эвээш эвес фактылар бадыткап турар. Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» совхозунга шак ындыг дүвүренчиг байдалдың чылдан чылче үргүлчүлеп келгенин көдээ бижикчи Х. Херлиг сойгалап шүгүмчүлээш, өске-даа ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш специалистериниң харысалга чок чоруунга хамаарыштыр кончуг шын айтырыгны көдүрген. Ук материал солунга парлаттынган соонда, ону чогуур органнарга сайгарып көргеш, четпестерин чайлаткан.

Республикага чер ажылының культуразын бедидериниң, хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн экижидериниң айтырыы килдистиң ажылынга кол черни ээлеп келген. Маңаа чүнүң-даа мурнунда хөрзүннүң хаттап, суглап үрелирин болдурбазының, чер ажылының хөрзүн камгалаар системазын калбаа-биле шиңгээдип алырының, ол ышкаш суггаттыг черлерни чөп ажыглаарының, машина-техниканың эдилел, кадагалалын экижидериниң айтырыглары чугула черни ээлээн. «Хөрзүн камгалаар аргаже бүрүн шилчиир», «Алдан-Маадыр» совхоз: чер ажылының бедик культуразы дээш» деп тускай арыннар база-ла ол темаларга тураскааттынган.

Бистиң идепкейлиг бижикчилеривис, чижээ, Кызыл хоорайдан Х. Чымба, М. Хазбулатов; Бай-Тайгадан А. Кечилыр, Х. Самданчап; Чеди-Хөлден Хемчиктен А. Монгуш; Өвүрден Д. Ооржак, Н. Дамдын; Мөңгүн-Тайгадан Х. Чүльдүм; Тес-Хемден С. Артына; Тожудан А. Нутуурек; Кызыл районнадан Э. Тежит дээш өскелер-даа солун, ажыктыг материалдарны үргүлчү бижип чорудуп, бистиң ажылывыска улуг дузаны чедирип, килдис-биле харылзаазын үспейн турары өөрүнчүг.

Солуннуң көдээ ажыл-агый килдизи келир чылын үстүнде айыттынган темаларны чырыдарын уламчылаар болгаш өске-даа чугула айтырыгларны чугаалажып, санал-онал солчуру-биле көдүрерин планнап турар. Чижээ, ортумак дедилелдиг, көргүзүглерлиг ажыл-агыйларны, фермаларны, бригадаларны, тус-тус кижилерни мурнакчыларның одуруунга киирер талазы-биле чугааны чорудар; мал, чер ажылының тускай эртемниглериниң хүлээнген ажылынга харысалгазының дугайында чугааны «Специалистиң харысалгазы» деп рубрика-биле; тараа, мал чеми, огаа культураларының, картофельдиң районнуткан сорттуг үрезиннерин республикага четчир кылдыр бүдүрүп, бодун бүрүнү-биле хандыртыларын, ол адырны улетпүр аргазынче шилчидерин «Чер ажылының бедик культуразы дээш» деп рубрика-биле; машина-техника кадагалап, тургузар тускай парктарны, херимнерин совхоз бүрүзүнге кылгап турарын «Техниканы чөп ажыглаар, эки кадагалаар» деп рубрика-биле солунга парлааш, оларны калбаа-биле чугаалажырын организастаар.

Ол ышкаш мал, чер ажылының продукциязын бүдүрериң болгаш күрүнеге садарын кевүделир, ооң шынарын экижидер, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринче угланган капитал салыышкыннарының ажыктыг бетидер, бүдүрүлгениң кол фондуларын чөп ажыглаар дээш көдээ ишчилерниң демисели, кызымаккай күш-ажылы килдистиң кичээнгейиниң төвүнге турар алаар.

Эргим номчукчу! Бо чылын бистиң килдистиң парлалгага белеткеп үндүргени кандыг материалдарны сонуурган номчудуң? Ол ышкаш кандыг материалдар сеткил-сагыжыңарга таарышпайн барды? Моон сонгаар солуннуң арыннарынга кандыг айтырыгларны көдүрүп, кандыг рубрикаларны ажытса эки? Бо талазы-биле санал-оналыңарны манап тур бис.

Партийжи амыдырал: партбөлүк ажылының дуржулгазындан

ОРГАНИЗАКЧЫ КОЛ КҮШ

ПАРТИЯ өөредилгезиниң бирги кичээлиниң соонда партбөлүктүң кежигүннери боттарының бригадазының ажыл-ижин чугаалажы берген. Дуржулгалыг пропагандист, Аксы-Барлык ортумак школазының директору Шанчы Сагаанович Сат чаа-ла болуп эрткен бирги кичээлге партия биле чоннуң чаңгыс эвиниң үнер дөстерин, ленинчи Коммунистиг партияны долгандыр совет улустуң улам сырый каттышкынының дугайында амыдыралчы, көскү чижектерни чугаалаан. Ооң-биле кады «Барлык» совхозтуң салбырның болгаш хову-трактор бригадазында кичээлде олуржуп турар партбөлүктүң кежигүннериниң ажыл-ишчи херектери-биле сырый холбаштырып тургаш, тайылбырлап берген.

Пропагандистиң дээштиг, созуп кылдыр эрттирген кичээлдеринге чамдыкта партийжи болгаш ажыл-агыйжы, хүннүң чугула айтырыглары-биле холбап, ажык чугааны уламчылай бээр. Чүге дээрге чаа-ла өөренип эрткен темага хамаарыштыр коммунистерниң боттарының хамаарылгазын, оларның харыылап турары быжыглаан участоктарынга авангардчы рольду бедидеринге, коллективтиң мурнунга салдынган сорулгазын чедип алырынга ол улуг ужур-дузалыг дээрзин эрткен чылдың практиказы база бадыткаан.

Аксы-Барлык — бо совхозтуң мал ажылдыг улуг салбыры. Ынчангаш салбырда коммунист Көк-оол Саагта удурткан хову-трактор бригадазының ажылы чогум-на мал ажылынче угланган. Ховунуң ажыл-ишчилериниң киржилгези чокка мал ажылын хөгжүдери, малдың продуктуларын бедидип, ооң чаш толунун өнча-менди камгалап алыры берге. Ынчангаш мында 11 кижи составтыг партбөлүктүң коммунистериниң эң шиитпирлиг черлерде быжыглаан, олар бүгү ажыл-херектиң организакчылары, коллективтиң дайынчы өзээ боор келген.

МЫНДА 2100 гектар тарылга шөлүнүң хөй нуруузунга мал чеминге хереклээр тараа культураларын, хөй чылдыг сигеннерни тарып, 813 гектар суггаттыг шөлден чылдың-на багай эвес дүжүттү өстүрүп ап турар. Салбырга, харын-даа совхозтуң сүт-бараан фермаларынга мал чемнериниң быжыг курлавырын тургузарынга бо бригаданың коммунистери болгаш ажыл-ишчилери төлептиг үлүүн киирип турар. Коммунист бригадир боду бригадада партбөлүктүң база организакчызы болбушаан, кол кичээнгейни планныг онаалдаларының күүселдези, ажылдың шынары дээш СЭКП кежигүнү бүрүзүнүң харыысалгазын бедидеринче угландырган. Бо талазы-биле ажылды партбөлүк план ёзугаар чорудуп келген. Хову ажылының адыр бүрүзүнде коммунистер тускай даалгалыг. Ук даалгаларның, планнарның болгаш социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезин, коммунистерниң СЭКП Уставының негелделерин канчаар күүседип турарының дугайын партбөлүктүң хуралдарынга доктаамал чугаалажып турар.

Ниити бригадада ажыл-херектиң чедиишкинниг болурунга партбөлүктүң учёдунда турар коммунистер кол өзек болуп, олар шуптузу материалдыг кежиктиң бүдүрүлгезинде хаара туттунган, шиитпирлиг участоктарда ажылдап турарлар. Чижээ, коммунистер: салбырда хоочун механизатор О. Стай биле эдикчи-мастер К. Мөөктээр олар техниканың ажыл чок анаа турбайн ажылдаарын харыылап, часкы, чайгы, күскү сезоннарда оларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын чедип ап турар.

Салбырның суггатчы звеноларында 5 коммунист суггатчыларның ортузунда партийжи-организакчы болгаш политиктиг ажылды чорудуп, күш-ажылчы маргылдааны организастаан. Ооң түңнелинде кандаашкынныг берге бо чылын безин хөй чылдыг сиген тараан суггаттыг шөлдерниң беримчези багай эвес болуп, гектардан-на 15—18 центнер дүжүттү алган. А чамдык участоктардан чай дургуузунда ийи кезилдени чорудуп, сиген дүжүдүн өстүрерниң курлавырын шиткен. Мурнакчы суггатчы Х. Очур-оолдуң звенозу бир гектардан-на 25 центнер дүжүттү алган. Ооң звенозу келир чылгы албек дүжүттүң магадылалы кылдыр 300 гектар участогунда күскү суггарылганы чорудкан. Чылдың эң таарымча чок, берге байдалдары тураа-даа, С. Борбак-оолдуң звенозу тараа культураларының багай эвес дүжүдүн өстүргеш, ажаап алган.

Суггатчы, механизатор, чолаачы, хову турлааның ажылчыны, повар дээш черле кижи бүрүзүнүң бедик дүжүт дээш демиселиниң болгаш харыысалгазын бедидери — партбөлүктүң хүн бүрү чорудуп келген ажылындан кол хамааржыр. Хову-трактор бригадазында аныяк коммунист А. Хомушкунуң удурткан механизастаттынган звенонуң ажылга дайынчы шынары бедик, найыралдыг коллектив кылдыр быжыккан. Он кижи составтыг бо звено мал чемнери белеткээринге бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, ниити бригаданың 1865 тонна сиген белеткээр планының 120 тонназын кылган. Ук звено мал чеми белеткелиниң шалыпчы айында чарышка каш удаа тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналдарын ап келген.

Бедик дүжүт дээш суггатчыларның демиселинге, мал чемнери белеткелиниң кампаниязынга коммунистерниң болгаш комсомолчуларның авангардчы ролюн бедидип, чарыштың дээштиин чедип ап, бригадага техниканы, кижилер күжүн таарыштыр тургузуп, ажылды демниг чорудуп, тараажыларның амыдыралының байдалын экижидеринге партбөлүктүң кол участоктарда быжыглаан төлээлери улуг рольдуг болган.

Коммунистер, Аксы-Барлык кодээ Совединиң депутады, звено удуртукчузу А. Хомушку, суггатчылардан С. Хомушку, Ч. Монгуш, механизаторлардан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады М. Мөөктээр, район Совединиң депутады К. Монгуш болгаш механик, эдикчи-мастерлер О. Стай, К. Мөөктээр болгаш өскелер-даа боттарының хууда үлегер-чижээ-биле бригадага дээштиг салдарны чедирип турарлар. Ниитизи-биле эвээш кижилиг бо партбөлүкте Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң, район болгаш Аксы-Барлык кодээ Советтериниң 6 депутаттары ажылдап, күш-ажылды организастаарынга улуг дузаны көргүзүп турар.

АНЫЯК коммунист М. Мөөктээр бригадада комсомол бөлүүнүң ажылынга боттуг дузаны көргүзүп, ол бөлүктүң организакчызы С. Саая-биле комсомолчуларның болгаш ажылчын аныяктарның ортузунга чорудар ажыл планын тургузуп, ооң күүселдезин партбөлүктүң хуралынга дыңнадып турар. Комсомол бөлүүнде ажылынга ак сеткилдиг, хой-ниитичи аныяктар хөй. Оларга повар М. Сарыглар, суггатчы Д. Хомушку, эдикчи-мастер К. Кой-оол, ажылчын О. Серен-Лама болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Бригаданың планныг онаалдаларын, звеноларның социалистиг хүлээлгелерин күүселдиринче ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастаар талазы-биле партия, комсомол бөлүктерниң салып турар сорулгалары чаңгыс аай. Ынчангаш күш-ажылды шын организастаар, чарышты улам калбартыр, культура-массалыг ажылдарны, партия база комсомолдуң политөөредилгезин чорударын, ажыл планнарын баш удур чугаалажып дугуржур каттышкан хемчеглерни ап турар.

КСААЯ удурткан бо партбөлүктүң организакчызы болгаш политмассалыг ажылының дугайын, хүлээлгелер күүселдезин, корум-чурум камгалалынга хамааржыр болгаш өске-даа айтырыгларны совхозтуң парткомунга дыңнап чугаалашкаш, ажылга кол угланыышкынны берип турар. Аксы-Барлык суур районда үлегерлиг корум-чурумнуг суур кылдыр санадып турарынга бо партбөлүктүң киирген улуг-хуузу база бар. Салбырда дуржулгалыг пропагандист Ш. С. Сат партбөлүктүң коммунистеринге, комсомолчуларынга кичээлдерни утка-шынарлыг, солун болгаш ажыктыг эрттирип турарындан аңгыда, кодээ ажыл-агыйның чугула кампанияларының үезинде солун лекцияларны, номчулгаларны чон ортузунга чорудуп турар.

Ажылда четпестерни чайладыр болгаш бригадада корум-чурумну улам быжыглаар дээш партбөлүк партийжи негелдени күштелдирип турар. Коммунистерниң даандырган ажылга харыысалгазын бедидерин чедип албышаан, ажылдың янзы-бүрү аргаларын ажыглап, ылаңгыя участоктарга быжыглаан коммунист бүрүзүнүң дыңнадыгларын хуралдарга ап, ооң чогуур түңнелди үндүрүп турар.

Бо бригадада партбөлүктүң бүгү организакчы ажылының база коммунистерниң авангардчы ролюн бедиткениниң ачызында ниитизи-биле салбыр планда көрдүнген мал чемнериниң курлавырларын тургузуп, 1712 тонна сигенни, 100 тонна зелёнканы, 120 ажыг тонна сенажны белеткээш, малчыннарның кыштагларынга сөөртүп чедиреринин доозуп турар. Амгы үеде 1981—82 чылдарда мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир, малдың баш санын менди камгалап алыр талазы-биле «Саян», «Алдан-Маадыр» совхозтарының малчыннарының республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыынга харыы кылдыр партбөлүк бодунуң бүгү ажылының кол угланыышкынын мал кыштаглаашкынының хүр-чаагай эттиреринче ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастап, техника септелгезин өй-шаанда чорударынче угландырган.

Ш. КУУЛАР,
«Шынның» штаттан даштыкаар корреспондентизи.

Он бирги беш чылдың адрестери

МРАМОР ДАГЛАРДА ХООРАЙ

Төнчүзү чок ышкаш ховулап чоруп орувуста, баштары ак хар-биле шыптынган Саян даглары костүп келди.

Оруктуң оң талазында бижик көзүлдү. Ында: «Саянның алюминий завод (СаАЗ)» деп бижип каан... Океанның улуг хемчээлдиг корабли ышкаш, краннар согунчугаштары болгаш трантар-биле дериттинген ол заводту көөрге, ховуда эштип чораан-даа ышкаш...

Даглар улам-на чоокшулап, солагай таладан Енисей костүп чыдыр. Ооң терең суу хөй каът бажыңнарның соңгаларында көрүнчүкте ышкаш костүп турду. Бистиң мурнувуста Саяногорск — Саянның алюминий заводунуң тудугжуларының хоорайы, а удавас-ла Сибирьниң өңнүг металургиязының чаа төвү спаар хоорай костүп келди.

— Бо болза улуг заводтарның бирээзи болур болгаш Саян-Шушенск ГЭС-тиң энергиязының кол херелгенчизи болур — деп, СаАЗ-тың чингине директору Василий Стриго чугаалады. Стриго бо черниң кижизи. Бо ажылга келириниң мурнунда ол Красноярскиге хөй чылдарда ажылдаан.

Саянда ол завод адырның чоргааралы. Ажыы-биле чугаалаарга, чаңгыс завод эвес, а хоорайдан үжен км черде чаңгыс шөлде туттунган элээн каш бүдүрүкчелер болгай. Ооң продукциязының янзы-бүрү он-он хевирлерин — кабельди, амаларны, металл конструкцияларын болгаш оон-даа өске чүүлдерни чуртувус алыр.

Геологтарга черге ап чорүурунга таарыштыр кылган бажыңнарны бүдүрүп үндүрер — бажың тудар комбинатты хоорайның өске талазында тудуп үндүрүп турар.

Эрги хевир-биле кылдынган алюминий заводтарының арыг-силиг эвес турганы билдингир болгай. Боттарынга-даа, кожаларынга-даа дыка хөй таарымча чок чүүлдерни ол болдуруп турган: доозун, артынчылар, агаарже үндүрер хоралыг чүүлдер. А Саяногорскиде кандыгыл?

Бистиң цехтеривисте арыг-силиг, фторлуг доозунда хора чок, ону тускай система-биле арыглап турар дээрзин тудугнуң удуртукчулары чугаалады.

Красноярскиниң алюминийи, Братскиниң алюминийи деп чугаалажып турар, а удавас-ла Сибирьниң мөңгүннелчек чаа металлы — Саяногорскиниң алюминийиниң дугайын чугаалажы бээр. Бо хоорайларның чоогунда дойдан бүткен довурактыг черлер бар деп бе?

— Чиг-эт шынап-ла чок — деп, СЭКП Саяногорск хооркомунуң бирги секретары Юрий Юров чугаалай-дыр. — Ынчалза-даа чиик өртектиг энергияның үнер дөзү бар. Красноярскиге-даа, Братскиге-даа ындыг болган. Бистиң телевидениевис база-ла Саян-Шушенск ГЭС-тиң чиик өртектиг энергиязынга үндезилеттинген. Чиг-эттиң үндезининиң чанынга заводту кылырының болгаш эң ырак девискээрже электроэнергияны чорударының орнунга, дойдап бүткен довуракты гидростанцияже дажыглаары эки арга кылдыр санаттынган. Ынчап үнелиг киловаттар артыкка чарыгдаттынмас...

—Алюминий заводу — бистиң кол тудуувус — деп, Юрий Юров уламчылады. — Ооң дузазы-биле бис чурттаарынга, ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг хоорайны тударының кол айтырыын шиитпирлеп турар бис. Сибирьниң үлегерлиг хоорайы бо-ла болгай дижип турар кылдыр ынчаар кылыр ужурлуг бис!

...Ындыг хоорай (150 муң чурттакчылыг) макетте бар болгай. Ооң туружунуң талазы-биле кол хевирин Енисей аян-шинчи киирип турар.

Хемче угланган кол черлеп — хоорайның улуг кудумчузу шойлу бээр. Аңаа театр, музей, кино болгаш концерт залы, ном шыгжавыры болгаш библиотека туруптар.

Енисейге уннаштыр баткан кудумчулар хоорайның соңгу болгаш барыын талазы үлетпүр районнарын тудуштурар апаар. Ооң эң хөлээзининг төвүнге магазиннер болгаш ресторапнар туруптар.

Административтиг төп ам безин бар. Бо бегеданы кылып турарывыс хооркүүскомунуң болгаш хооркомунуң бажыңнары ооң баштайгы тудугулары болган...

Юровтуң мергежили — инженер-механик. 1957 чылда ол Молдавиядан Дивногорскиге келген. Красноярск ГЭС-тиң тудугжулары ону комсомол организациязының секретарынга соңгуп алганнар. Оон — Саянга кээп, Саян-Шушенск ГЭС-тиң баштайгы агрегаттарын эптешкен, партия комитединиң секретарынга-даа соңгуткан.

Хакасияның Койбаль ховузунуң Саян сыннарынга «даш коридор» кылдыр кыстырып келген черинге 1975 чылда Саяногорск тургустунган.

Ол дагларны «Мраморлуг Саян» деп адап турар. Атсураглыг Кибик-Кордон карьери база ында болгай.

Саянның ол сураглыг дажы челээштиң бүгү өңнерин бодунда сиңирип алган.

Чаа тевиишкинниң дузазы-биле карьерден алдынган ол даштар он-баазын, чараш шиичи кирани дээш, «Саянмрамор» комбинатты Саяногорск хоорайда тудуп тургускан. Ооң күжү — чылда-ла 300 муң дөрбелчин метр. Чурттуң чүс ажыг хоорайлары: Красноярск, Киев, Минск, Хабаровск, Ленинград... ооң продукциязын ап турар.

Мен Москва чурттуг кижи болганымда, метроже киремде-ле, чер адаанның станция-ордуларының көрүнчүктелиг турар кылагар ханалары мрамыы Саян дагларының чылыын болгаш чырыын херелдендирип үндүрүп турар деп чүвени ам утпас мен.

Юрий СИНЯКОВ,
ПМА-ның корр.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА БРИГАДАЗЫ

«Бай-Тал» совхозтуң суур чаагайжыдар херээженнериниң он кижи составтыг бригадазын Саный Хомушкуевна Дүреш 1973 чылда удурту берген. Ол сес чыл дургузунда бригадирлеп келген. Ук бригаданың кежигүннери чайның изиинде-даа, кыштың соогунда-даа төрээн совхозунуң суурун чаагайжыдар дээш кежээ, кызымак ажылдап турар.

Херээженнер бригадазының кылып чорудкан ажылдарының ачызында суурнуң ааншинчизи көрүштүг апарган. Хамык херимнер шевергин болгаш агарты чугайлаттынган. Конторану, кодээ Совет бажыңын, клубту, эмнелге черин, магазиннерни, столоваяны болгаш чунар-бажыңны херээженнер бригадазы малгаштап, арыг-силиг кылдыр чугайлап шевергээн.

Олар чүгле суурга чаагайжыдылга ажылдары кылыры-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Шевергекчилер ыраккы черлерде малчыннар кыштагларынга чедип, оларның бажың-балгадын көрүштүг кылдыр чугайлап берип келген. Чижээ, он бирги беш чылдың баштайгы чылында Туралыгда чаа туткан тойжу бригада төвүнде ийи кодан кирер кажааны, чуртталга бажыңын, кызыл-булуңну, чунар-бажыңны шевергекчилер малгаштааш, чугайлаан. Малчыннар оларга өөрүп четтиргенин үлередип турар.

К. ХЕРТЕК.
Бай-Тайга район.

ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИН ЭДЕ КӨРГЕН

1982 чылдың хову ажылдарынга совхозтарның кодээ ажыл-агыйы техниказын чогуур үезинде болгаш эки шынарлыг белеткээр талазы-биле Таңды районнуң механизаторларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының эгелээшкинин изин-биле деткип, Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң механизаторлары, инженер-техниктиг ажылдакчылары мурнунда алган хүлээлгелерин чаартып, улам күженишкинниг ажылдаарының графигин тургускан. Кодээ ажыл-агыйы техниказы септээр сес звенону тургускан.

Олар септелгениң баштайгы дефектовказын чоруткан. Кандыг кезектер, механизмнер болгаш өске-даа техниктиг дериг-херекселдерниң херегин санаттынган. Тракторлар септээр звено дөрткү кварталда планын декабрь 25-те күүседирин хүлээнген. Автомашиналар септелгезин 1982 чылдың февраль 23-те доостур. Сеялкаларның септелгезиниң 80 хуузу январь бирээде, андазыннарның, культиваторларның септелгезин март бирээде төндүрер. Ниитизи-биле алырга, часкы хову ажылдарынче үнүптер машина-техниканың белеткелин март бирээде доостур, ынчап ол бүгүнү белениниң шугумунга тургузар.

Тараа ажаалдазының комбайннарының септелгезин 1982 чылдың май бирээге чедир доозар. Механизаторлар кол кичээнгейни септелгениң, техниктиг хандырылганың шынарынче углаар. Септелге болгаш техниктиг хандырылгага үндүрер чарыгдалды 3 хуу бадырар, кывар-чаар материалдар камналгазын 2 хуу чедир эвээжедир.

«Тиилелге» совхозу механизатор кадрларны белеткээр, оларның билиг-мергежилин бедидериниң хемчеглерин ажылдап кылган.

С. МААДЫ.

БИР ЦЕХТЕ

Кызыл хоорайда идиктер септээр болгаш даараар мастерская — «Тувабудбыт» бүдүрүлге каттыжыышкынында хөй кижилиг, улуг коллектив. Мында ийи цех бар. Бирээзи идикти септээр, өскези — хамаатыларның чагыын ёзугаар идиктерни даараар. Ол ийи цехте ажылдап турар ишчилерниң мурнунда сорулга чаңгыс — чагыг бүрүзүн көрдүнген хуусаазында, эки шынарлыг бүдүрүп үндүрер.

Чонга ачы-дуза чедирериниң арга-хевирин калбартып, бүдүрүп турар продукцияның шынарын экижидип, хандырылганың бедик культуразын чедип алыры чугула айтырыг. Кижилерниң хүн бүрү амыдыралының кол негелдези-даа ындыг. Ынчангаш коллективтиң демниг ижи олче угланган. Коллективтиң даараан, септеп турар идиктериниң шынары ылаңгыя бо сөөлгү чылдарда экижээн. Мастерскаяның идик даараар цехиниң үндүрүп турар продукциязы хоорайның чурттакчыларының бедик үнелелин алган. Ооң бадыткалы — чагыгның хөйү-биле кирип турары. Даарап үндүрүп турар идиктерниң ассортиментизи мында байлак. Херээжен улустуң сезон аайы-биле сапожкалары, херээжен улустуң чайгы, күскү үелерде кедер идиктери.

Мастерскаяның ийиги каъдында. Идик даараар цех мында. Улуг, чырык соңгаларлыг зал. Аңаа кирип кедиривиске, ажыл хайнып турарын көрүп, кижи бүрүзү ажылдаар черлерин ээлеп алган, кичээнгейлиг чүгле — ажылда. Мында ажылынга мактаалдыг, уран шевер холдуг идик даараар мастерлер хөй. Оларның даарап үндүрген идиктерин шынап-ла мактавас арга чок. Оларның чамдыктары-биле таныжаалыңар.

Григорий Иванович Кузьмин —«алдын» холдуг дижиривис мастерлерниң бирээзи. Ооң бо шугумга күш-ажылчы намдары 1945 чылдан эгелээн (үстүнде чурукта). Григорий Иванович херээжен улустуң сапожкаларын даараар мастер. Ооң холу-биле кылып бүдүрген идиктери чагыкчыларның бедик үнелелин ап турар. Идикти чагыкчының сеткил-сагыжынга таарыштыр, ооң күзээни-биле даараары ындыг-ла белен эвес. Бодунуң мергежилиниң ёзулуг мастери Г. И. Кузьминниң холу дегген идиктерниң бүдүнгүрү амыр-ла.

Хоочуннар коллективте хөй. Чижээ И. И. Марнов, В. К. Конягин олар планныг онаалдаларын бедик көргүзүглер-биле күүсетпишаан, эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп турарлар.

Цехтиң мурнакчыларының бирээзинге Варвара Ивановна Беляева база хамааржыр. Ол — цехте быжыкчы. Быжыкчылап ол он үш чыл ажылдаан. В. И. Беляева ынчангаш ажылын кончуг эки билир. Ооң быжып кылган ажылындан бүдүн цехтиң көргүзүглери, ажылының шынары база чугула хамааржыр болганда, ажылынга ол кончуг кызымак. Белеткелчи Нина Иннокентьевна Кравченконуң ажылы ажиниинден дудак чок. Оларның кайызы-даа бүдүрүлге планнарын 110-дан 120 хуу чедир күүседип келгеннер.

Шевер холдуг мурнакчылары хөй коллектив 1981 чылдың эрткен айларының планныг онаалдаларын эки көргүзүглерлиг боттандырган. Эрткен он айларының планын мастерская 110,8 хуу күүсеткен. А тус-тус цехтер база эки ажылдаан. Үстүнде чугаалаанывыс цех эрткен айларның планныг онаалдазын 109,2, идикти септээр цех — 113,3 хуу күүсеткен.

Чоокта чаа мастерскаяга шынар хүнү эрткен. Аңаа идик даараар цехтиң келир 1982 чылда бүдүрүп үндүрер идиктерин делгээн. Оларны мастерскаяның келир чылын үндүрер продукциязының кол модельдери кылдыр киирип, бадылаарын комиссия көрген (солагай талада).

Мастерскаяның коллективи чондан чагыгларны күзелдиг-биле хүлээп ап, күүседип турар.

В. КУУЛАР.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ЧОНГА ЧЕДИРГЕН

Ноябрь 27-де эрткен политхүн Кызыл районнуң күш-ажылчы коллективтеринге организастыг эртген. Ооң ажылынга СЭКП райкомунуң идеология активи, район төвүнүң албан организацияларының, совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглери киришкен. Олар СЭКП Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң материалдарын, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазын ажыл-ишчилерге калбаа-биле тайылбырлап, партияның, күрүнениң политиказын чонга чедирген.

Бистиң корр.

ЧОРГААРАЛ

Коммунист дугайында чугаа

ХАНДАГАЙТЫ суурнуң көрүштүг, чараш бажыңнарының бирээзинде «Хүнчүгеш» ясли-садик турар. Эртен эртеден кежээге чедир мында биче чаштарның ырызы-шоору үзүктелбес, чүгле дүъште олар дыштаныр удуй бергенде, ам ээп шеглей бээр. Аңаа барган кижи бежен хар чоокшулап чоруур болза-даа, оон аныяк, көстүр, шоваа болгаш чугаакыр, ортумак сынныг херээжен кижини дораан-на эскерип каар. Ол бодунуң бөлүүнүң уругларынга ном номчаан, шүлүк өөреткен, ырлаткан-даа турар-ла. Бо дээрге Өвүр районнуң эң идепкейлиг болгаш төлептиг коммунистериниң бирээзи Намчан Сундуевна Монгуш-тур. 1962 чылда партийжи хүрээлеңге кирип тура, ол каяа-даа ажылдап чорза, коммунистиң бедик адын төлептии-биле эдилээрин даңгыраглаан. Ооң аңаа ыыттаан бүгү ажылы база амыдыралы бадыткаан.

Хандагайты кодээ Совединиң күүскомунуң чанында партия эге организациязының учёдунда бо коммунистиң партийжи даалгалары-ла хөй. Оон эң ылгу Хандагайтының № 7 микрорайонунда агитаторларның болгаш политинформаторларның ажылын харылаар. Ындыг болганда, оларның чон ортузунга чоруткан беседазынга-даа олуржур ужурга таваржыр. «Бүзүре, ынчалза-даа хына» деп чугаа база бар. Чоокта чаа ол № 7 агитквартираның чурттакчыларының хуралынга олурушкан. А ооң даараазында хүнде ооң кодээ Советтиң депутадынга соңгутканы округунга хамааржыр № 9 микрорайоннуң чурттакчыларының ниити хуралынга олурушкан. Корум-чурумну улам быжыглаар талазы-биле айтырыгны аңаа бүгү талалыг сайгарган. СЭКП обкомунуң ээлчеглиг пленумунга эрге-чурум камгалалын улам экижидер база корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. А ооң шиитпирлерин херек кырынга боттандырар кижи хамыктың мурнунда коммунист деп чүвени ол бедик харыысалга-биле билир.

Кодээ Советтиң депутады болгаш Н. С. Монгуш ол микрорайонда байдалды ылап эки билир, соңгукчулар-биле база оларның ажы-төлү-биле каш удаа ужуражып, сүмележип келген. Микрорайоннуң чурттакчылары обком пленумунуң шиитпирин изин-биле деткип, санал-оналын бергилээн. Аңаа депутат отчёдун берген. Сагылга-чурумну хажыдып чоруурларны, уругларының кижизидилгезинче сагыш салбастарны ол аңаа шыңгыы шүгүмчүлээн. № 9 микрорайон Хандагайтының төп кудумчузунда. Аңаа уруглар ойнаар шөлчүгешти дериир кылырының эргежок чугулазын соңгукчулар депутаттан дилээн. Ол ышкаш чамдык штакетниктер эргижирээн, ону база солуур, ук ажылдарны келир чазын эгелээр деп дугурушкан.

ПАРТИЯ болгаш хөй-ниити организациялары аңаа кандыг-ла даалга бээр болдур, ону ылаптыг күүседирин Намчан Сундуевна оралдажып чоруур. Мурнунда ол коллективинге пропагандистеп турган, а ам партия райкомунуң чанында партактивтиң школазынга өөренип турар. Ооң аңгыда Намчан Сундуевна улус өөредилге ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң кежигүнү болгаш амыдырал-чуртталга айтырыгларының талазы-биле комиссияның даргазы. Ол талазы-биле сөөлгү үеде чүүү кылып турарын оон сонуургаарывыска, комиссияның планын ёзугаар район школаларында башкыларның амыдырал хандырылгазының байдалын хынап турар болду. Ооң аңгыда ол суурга херээженнер ортузунга даараныырының болгаш аргыырының бөлгүмнериниң ажылын база харылаар. Тываның херээженнериниң тоскү съездизиниң делегады болуп, ооң ажылынга киржип, хөй солун чүүлдерни билип алган. Херээженнер ортузунга ажыл чорударда, ол чүүлдер херегленттине бээри чугаажок.

НАМЧАН Сундуевнаның тускай эртеми башкы. Аныяк салгалдың кижизидилгезинге уруглар албан черлери база кол черни ээлээр.

— Бичии уруглар-биле ажылдаары эң нарын. Күскү үеде бир бөлүкке бичии уругларны чыып эккээрге, оларның кижи бүрүзү аңгы-аңгы аажы-чаңныг, сонуургалдарлыг болгулаар. Оларны чаңгыс аай корум-чурумга өөредип, чаңчыктырып алыры дыка берге. Маңаа ада-ие-биле демниг ажылдаары эргежок чугула, — деп, Н. С. Монгуш чугаалап турар.

Ооң бөлүүнде уруглар арыг-силиг болгаш күш-ажылга ынак кылдыр чаңчыгып өзүп турар. Янзы-бүрү айтырыглар талазы-биле ол ада-иелер-биле сүмележир. Оларның бажыңнарынга-даа бо-ла чеде бээр. Төлдүг кижи төлге ынак деп чугаа бар. Ынчангаш ясли-садикте уругларны Намчан Сундуевна бодунуу-биле домей көөр. Ясли-садик ажылдакчызы дээрге-ле мында хамык уругларның база иези ышкажыл. Бичии чаштар бистиң даартагы хүнүвүс-түр. Даартагы амыдыралды олар бодарадыр. Алыс-ла башкы эртемниг кижи болгаш Н. Монгуш уругларның аажы-чаңын эки билир, олар-биле сеткилдиң ханызындан чугаалажыр, мактаарда мактаар, чемелээрде чемелээр-даа.

Намчан Сундуевнаның намдары-биле таныжар болзувусса база наавын. Ол тос уругнуң иези. Ынча ажы-төлдү часкаап өстүрүп келген. Уругларының аразы чок апаарга, ол ажыг-шүжүгге алыспаан. Ооң идепкейлиг ажыл-чорудулгазы халас барбаан. Ону Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаан. Херээженнер ортузунга идепкейлиг ажыл-ижи дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиибиле ийи удаа шаңнаткан.

БАШКЫНЫҢ ажы-төлү безинге төлептиг. Хөй-ниити-даа база ясли-садикте-даа ажылы дээш ол чамдыкта бажыңынга дүъште кээп четтикпес. Ынчалза-даа уруглары иезин чоктавас. Ооң чагыын ёзугаар магазинге барып, херек чүүлдерни садып алыр, бажыңда ажылды шуптузун кылып каар. Оларны бичиизинден-не ынчалдыр чаңчыга берген. Кижи бодунуң ажылынга сеткилинден таарижыр, ажы-төлү база төлептиг, томаанныг болурга, холу дыцзыг, бергелерге торулбас болур. Ындыгларны чогум-на чалгыннаган кижи дээр.

— Уруглар өг-бүлеге өстүп келирге-ле, оларның кижизидилгезин хевирлеттинип эгелээр. Уругнуң эки бүдүштүг кижи болурунга ие кижи кол рольдуг болуру черле билдингир — деп, Намчан Сундуевна чугаалаар. Коммунист ениң уругларының чедээн кыс. Олар барык шупту даарапыр болгаш аргыттынар. Бажың чанынга чечектерни олар тарып ажаажыр, бажыңны чугайлаар, доозулаар, малгаштаар дээш черле кылбас-ла ажылы чок. Уля дээр уруу таңцылаарынга, чурууруңга ынак. «Хүнчүгеш» ясли-садикте Уляның чурааны, бижээни чүүлдер хөй. Ирина биле Маринаазы баянга, гитарага ойнаар.

Ооң ийи уруу Кызылда педучилищеде өөренип турар, бирээзи школа-интернатта башкы. Ынчангаш олардан үш кижи иезиниң соон салган, башкы болуру ол. Бир оглу Хандагайтыда подстанцияда ажылдап турар. Өскези Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда салбырында. Бичиилери школада. Оолдары чазанырынга, демир-дестен чүве кылырынга, машина-техникага сонуургалдыг.

— Мен уругларымның ындыг чаңчылдарынга аажок чоргаарланыр мен — деп, Намчан Сундуевна чугаалап турар. Шынап-ла, ындыг ажы-төлге кым чоргаарланмас боор.

Иешкилер бо чайын хөй өрээлдиг, чаа бажыңны алган. Хөй уругларлыг ие херээжен дугайында сагыш салыышкынның ачызы бо-дур деп, ол санап чоруур...

Кежээ дүжер. Хөй-ниитиниң ажылы дээш Намчан Сундуевна могап-шылапкан кээр. Уруглары авазынга белеткээн аъш-чемин стол кырынга салыптар. Кым чүнү кылганыл, кандыг демдектер алганын ынак авазынга бирден-бирээ чокка тайылбырлап бээр. Бот-бодунга хүндүткел, бүзүрел болгаш өөрүшкү деп чүве ол-дур. Шайлап дооскаш телевизор көрүп, чамдыктары солун, ном номчуур. Найыралдыг өг-бүлеге күш-ажылчы болгаш өөредилге хүнү ынчалдыр доостур. Намчан Сундуевнаның эргелекчилээни «Хүнчүгеш» ясли-садик Өвүр районда эки ажылдыгларның бирээзи. Хөй-ниитиниң хереэ дээш, могаг чок ажылдап чоруур коммунистиң удурткан коллектив ындыг болур-даа ужурлуг. Чүге дизе ол коммунистиң бедик адын кезээде бодап, арыг сеткил, бедик харыысалга-биле ажылдап чорууру ол-дур.

С. ХЕРТЕК.

Москва чоогунга тулчуушкуннуң 40 чылынга

МОСКВА ЧООГУНУҢ МААДЫРЛЫГ КАМГАЛАЛДАРЫНГА

Москва чоогунга кадыг-дошкун тулчуушкуннар 1941 чылдың күзүнүнде калбарган турган. Гитлержи араатан аг-шериглерниң калчаалыг халдаашкыннарын Совет шериглер ынчаарда доктааткаш, шиитпирлиг удур шавар халдаашкынче шилчээн. Чогум-на оортан, Москваның мырыңай чанындан Кызыл Шериг тиилелгениң километр бүрүзүн Берлинге чедир санаан. Совет дайынчыларының массалыг маадырлыг чоруу тиилелгениң шиитпирлиг факторларының бирээзи болган.

ЧАҢНЫК ЫШКАШ ЧАЛБЫЫШТЫГ ХҮННЕРДЕ

Москва чоогунда Снегири деп чайлаг суурдан ырак эвесте, Волоколамск оруунуң ээтпээнде бетон дөжек кырында Т-34 танк моңгеан-биле кестүп турар. Танкының үгер-боозу дөртен чылдар бурунгаар гитлержи шериглерниң халдап келгени Барыын чүкче угланган. Турасказдыг самбырада мынчаар бижээн: «16-гы армияның алдарлыг шериглери 1941 чылдың күзүнүнде чаңнык ышкаш чалбыыштыг хүннерде дайзынны маңаа доктаадыпкан болгаш 1941 чылдың декабрь 6-да шиитпирлиг шавар халдаашкынче шилчээш, немец-фашистиг эжелекчилерни чылча шаап эгелээн».

Полковник А. П. Белобородовка командылаткан 78-ки адыгжы дивизияның дайынчылары чогум-на ачаа өлүм чокка чаалашканнар. Олар чедип келген дораан-на тулчуушкунче эгелеш кириптерлер. Дивизияның Владивостоктан чедип келгенинин, батальоннарның болгаш полктарының составының дугайында Белобородов 16-гы армияның командылакчызы генерал К. К. Рокосовскийге кажан илеткээрге, ол өөрүшкү-биле мынча деп чугаалаан:

— Сибирьжилер, эр-хейлер! чедип келгеннер дыка-ла эки болду. Силерниң дивизияңар — бүгү армияның ортаа кезии-дир.

Чедеп сески дивизия херек кырында шынап-ла күчүлүг дивизия турган. Ооң составынга он дөрт муң кижи, оларның аразынга 760 коммунистер болгаш 5000 хире комсомолчулар бар болган. Солдаттарның сагыш-сеткили дайынчы, моральдыг угаан-бодалы дыңа бедик, чепсегленгени багай эвес турган.

Берге хүннерде дивизия дайын одунга улам каңналып эгелээн. Ооң ийи полктарын Холщевика-Кострово районунда туруушче угландырган болгаш Озерна хемниң оң талакы эриинде быжыгланган СС дивизияның шериглеринге удур шавар халдаашкынче киирген. Гитлержилер калчаалыы-биле камгаланып, кедергей күштүг боолай бергеннер. Шавар халдаашкын бурунгаарлавайн, соксап болур турган. Ынчаарда чедиги ротаның командири лейтенант Иванов тура халааш:

— Бурунгаар! Мээң соомбиле! — деп командылаан. Лейтенант Иванов чолдак, арганзымаар кижи турган. Оон үнү шолээ болгаш өөжум мшкаш болган. Ынчалзажок ооң командазын бүгү дайынчылар дыңнап каан. Совет солдаттар бодунуң эрес-дидим командиринин соо-биле Озерна хемниң доштуг суун эштип кешкеш, хемниң оң талакы эриинче үне халый бергеннер. Дайзынның долу дег корғулчун огундан чалданмаан совет дайынчылар чыда тулчуушкунун маадырлыы-биле кылгаш, фашистерни оларның оңгуларындан үндүр шаапкан болгаш батальонунуң, а ооң соонда полктуң кол күштери чедип келгиже чедир оңгуларны дедир алыспааннар.

Бирги ол тулчуушкунга-ла баштайгы маадырлар илерел келген. Озерна хемге тулчуушкуннарга шылгараан дивизияның 47 дайынчыларын, командирлерин болгаш политажылдакчыларын ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан.

Тулчуушкуннар дүне-даа, хүндүс-даа соксаал чокка диңмиреп турган. Дивизияның дайынчылары камгалалга турда, оларга дыка берге болган. Дайзын улуг котаралдарга таварышса-даа, калчаалыы-биле хөй удаа халдап турган. Чижээ, Дедовск дээш тулчуушкун кедергей берге болган. Бичии-даа аткаарлап болбас ужурлуг. А дивизия командири Белобородовтун командылал пунктузунга түс черниң фабрика директору ол үеде маңнап чедип келгеш:

— Дериг-херекселдерни көжүрүп чорударынга найы хире үени биске берип болур силер? — деп, сагыш човаашкын-биле айтырган.

Дивизияның камгалап турганы девискээрде байдал ынчаарда дыка айыылдыг турган. А ырак эвесте артында — Москва, ынчангаш аткаарлаар чер чок! Полковник Белобородов бүзүрелдиг медеглээн:

— Бүдүрүлгенер ол черинге хевээр турзун, ажылды үргүлчүлеп болур силер. Бистер аткаарлавас бис!

Шынап-ла чаңгыс-даа базым аткаарлаваан нар. Дөртен бир чылдың декабрьда дивизия өортан шавар халдаашкынче кирипкен. Чедеп сески дивизияның дайынчылары немец-фашистиг эжелекчилерниң долу дег огундан чалдаш майн дискек караанга чедир харга боолбайн, Истра хоорайны шавар халдаашкын-биле ээлеп апкан. Соок — кедергей, ёзулуг-ла Сибирьниң соогу болган. Чедеп сески адыгжы дивизияны 9-ку гвардейжи адыгжы дивизия деп адай берген.

Хосталган хоорайда бажыңнарның бирээзиниң ханазынга мынчаар бижээн: «Берлинге чедер бис». Дайзын Москва чоогунга турда-ла, «Берлинге чедер бис» деп ол шииткелдиг совет солдаттар мынчаар үндүрүп каан.

ЧУРУКТА: Немец-фашистиг шериглерни Москва чоогунга чылча шапканының 40 чылынга ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Төп музейинде Москваның камгалалынга турасказаткан делгиирлери.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДАЛАЙ ШЕРИГЛЕРИ ТУЛЧУУШКУНЧЕ КИРИПКЕН

Дөртен бир чылдың күзүнүң кадыг-дошкун хүннеринде 40 муң хире матростар, старшиналар, офицерлер кургаг чер шериинниң хевин кеткен. Москва чоогунда немец-фашистиг эжелекчилерге удур маадырлыы-биле тулчуп турган. Камгалалдың Күрүне Комитединиң шиитпири ёзугаар матростардан эдээн каш бригадаларны болгаш отрядтарны организастааш, найысылалдың камгалалынче чорудкан.

Москва чоогунда Дмитров болгаш Рогачев оруктарының белдиринде Белый Раст суурнуң чанынга болган тулчуушкунга матростар база маадырлыг кирипкен. Гитлержилер ол суурга дыка быжыгланган турган. 64-кү бригаданың командири бодунуң далай шериглерин танкылар кырынга олурткаш, суурже шавар халдаашкынга киирген. А хар кедергей улуг болган ужуурунда танкылар чорып чадай берген. Ынчаарда далайжылар танкылардан дүже халааш, суурже бурунгаарлапкан. Суур кыдыында бир бажыңдан фашистер пулеметтар-биле боолай берген. Суур ындында дөңден дайзынның артиллериязы база боодап эгелээн. Баш кодурери безин берге болган. Ол үеде старшина Андрей Федоров тура халааш, далайжы бөргүн кедиинен соопла, бажынче углай маңнапкан. Бажынга ол четпээн: дайзынның долу дег огунга таварыжы берген, ооң далайжы бөргү хар кырынга база кээп дүшкен...

Ынчалзажок шавар халаашкын үргүлчүлеп турган. Далайжылар суурже чала таварып кириц келген. Суурнуң бажын бүрүзү, дээш олар үш хонукта уламчылап чаалажып келгеннер. Ээзш саныг артиллерия далайжылар ынчаарда буалоошкунге, база таварды берген. Чүгү канчаарыл? Аткаарлаар дугайында бодал сагышка-даа кирбээн. Олар бир бажыңны фашистерден хостап алгаш, ынчаар үгер-боону бир хаарҗак октары-биле катай аппарып алган. Дайзынны олар боолап эгелээн. Фашистерниң артиллержилери база удур боолай берген. Дайзынның үгер-боозунуң огу бажыңга дээпкен: бажын буззулган, чеди далайжылар өлген, офицери балыгланган. Ынчалзажок улуг сержант Литвинов, сержант Шишкин гитлержилерни боолаарын үргүлчүлээннер. Гитлержилер халдаашкынын соксатпаан. Далайжыларның огу төнген. Ынчан Литвинов боонуң мажызын ужуулгаш, шала адаанга чажырып каан. Ам курлавырда полковник, ынчаарда офицер Алексей Дуклер саазынга мынчаар бижээн: «Берге-дир, ынчалзажок дүжүп бербес бис!»

Күштүг болгаш маадырлыг үш далайжылар дүжүп бербээн. Дайынчы өңнүктери ынчаарда оларга дузалажып чедип келген. Дайзын шыдашпаан: Белый Раст суурга танкыларын, броемашиналарын, өлүрткен солдаттарын, офицерлерин октапкаш, гитлержилер дезипкен...

Белый Растының чурттакчылары дайын соолуунде демги үгер-боону тыпкаш, Ленинградта шериг-далай музейинге дамчыдып берген. 115 дугаарлыг ол үгер-боо музейниң залдарының бирээзинде делгеттинген. Ол дээрге — төрээн найысылалын маадырлыы-биле камгалаан далайжылар дугайында дириг турасказал-дыр. Шавар халдаашкынның 13 хүннерниң дургузунда безин далайжылар Белый Растыдан Волоколамскиге чедир 130 километрни эрткен болгаш дайзынның 12 танкыларын, 143 үгер-бооларын, 141 автомашиналарын хунаап алган.

Оларның командири полковник Иван Чистяков Москвадан Берлин четкен. «Адаарчурткаа бараан болуп тур бис» деп номунга Совет Эвилелиниң Маадыры генерал-полковник И. Чистяков дайын соолунде мынчаар бижээн: «64-кү бригаданың дайынчылары дайзынның танкыларындан-даа, артык күжүн деп-даа чалданмааннар».

Москва чоогунуң кызыл харлыг шөлдеринге 1941 чылдың күзүнүнде болган чаңнык дег чалбыыштыг тулчуушкуннарының дириг болгаш мөчээн маадырларының дугайында чоннуң ыдыктыг болган турасказалдыг сактыышкыны кезээ-мөңгеде онмас. Тулчуушкуннар болган черлерге турасказалдарны тургускан. Кызыл туктуг 64-кү гвардейжи бригаданың дайынчыларынга алдар болдурган турасказалды Белый Раст суурда тургускан. Ында бижээни: «Төрээн Москвазын 1941 чылдың декабрьда камгалаар дээш немец-фашистиг эжелекчилерге удур тулчуушкуннарга маадырлыы-биле өлген алдарлыг далайжыларга». Языково суурда акы-дуңма хөөрүнде турасказал далайжыларның 71-ги бригадазының маадырлыг чоруун моңгежидип турар. Крутлово суурнуң оң талакы ындынында турасказалды 62-ги далай-шериг бригадазының маадырлыг дайынчыларынга алдар болдурган. Дөртен чылдар бурунгаар маадырлыг камгалакчылары ханын төккен Москва чоогунуң шөлдеринде он-он турасказалдар бар.

А. КОЧЕТКОВ.

Москва дээш тулчуушкуннарның киржикчизи.

(ПМА).

«Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг, ак сеткилдиг ажылдап келгени дээш күш-ажылчы ачы-хавыяазын үнелеп көргенинин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Иван Иванович **Бельский** — «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң Чадаана участогунуң кол инженериниң оралакчызы.

Анна Ивановна **Бердникова** — Сельхозтехкүрлөмнүң районнар аразының Чадаана каттыжышкынының техниги.

Доржукай Лопсанович **Кара-Сал** — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Копчук Ичин-Норбуевич **Кара-Сал**—«Искра» совхозтуң ажылчыны.

Саарапнан Шыыр-ооловна **Куулар** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Сендээ Бора-Хооевна **Куулар** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Сандык Аңгыевич **Монгуш**— «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң Чадаана участогунуң ажылчыны.

Чолдаан Мамып-ооловна **Монгуш**—«Искра» совхозтуң ажылчыны.

Шиник-Кара Сендажиевич **Монгуш** — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Анай Сарыг-ооловна **Ондар** — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Барыймаа Кенденовна **Ооржак** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Маадыр-оол Чалбакаевич **Ондар** — «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң Чадаана участогунуң ажылчыны.

Чыйтык Окумейовна **Ондар** — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Чечек Хүлер-ооловна **Сат** — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Макаровна **Сидорова** — Сельхозтехкүрлөмнүң районнар аразының Чадаана каттыжышкынының ажылчыны.

Бавуу Торлааевна **Ховалыг** — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Хураганчык Дуновна **Ховалыг** — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Мария Михайловна **Воротник** — Бүрен-Аксы сес чыл школазының техниктиг ажылдакчызы.

Олимпиада Семеновна **Дорофеева** — райпода магазин эргелекчизи.

Агафья Емельяновна **Кириченко** — «Бурунгаар» совхозтуң ары ажаакчызы.

Ксения Андреевна **Кудрявцева** — СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг совхозтуң ажылчыны.

Дуктуг Шалыгыровна **Монгуш** — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Надежда Степановна **Павлова** — райпо ажылдакчызы.

Чадан-оол Сагаповнч **Саган** — «Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Яков Карпович **Семенов** — «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының № 4 КМК-зының дарганы.

Пелагея Васильевна **Сережкина** — райпо ажылдакчызы.

Мария Павловна **Тарасова** — таныыл албаның контролеру.

Данил Григорьевич **Толстопятов** — арга-арыг ажыл-агыйының лесничийи.

Галина Петровна **Черданцева** — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Иргит Кужакпыевич **Делгер-оол** — «Мөгөн-Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Бичииш Бүрүн-ооловна **Хомушку** — Мугур-Аксында уруглар садының уруглар ажаакчызы.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Александра Павловна **Алексеева** — СЭКП райкомунуң техниктиг ажылдакчызы.

Августина Ивановна **Бирюкова** — арга-арыг ажыл-агыйының ажылчыны.

Зинаида Никифоровна **Германова** — Тураның № 2 ясли-садының эргелекчизи.

Арион Күржепееевич **Ден-дип** — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Семен Ховенович **Дондуп-оол** — «Саян» совхозтуң ажылчыны.

Прасковья Сергеевна **Зырянова** — арга-арыг ажыл-агыйының ажылчыны.

Татьяна Павловна **Симонова** — улус депутаттарының район Совединиң күүскомунуң техниктиг ажылдакчызы.

Шагдыр Навакайевич **Шадыров** — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Алексей Петрович **Шестаков** — Тураның арга-ыяш пунктузунуң ажылчыны.

Вера Ивановна **Хомутова** — районнуң белеткел конторазының бухгалтери.

Наталья Афиногеновна **Цыганцева** — «Өөк» совхозта кооперацияның бухгалтери.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,

1981 чылдың ноябрь 17.

АГААР ХАЙГААРАКЧЫЗЫ

Хову-Аксы суурда Степная кудумчузунуң ховуже талазында метеорология станциязынга чеде берген бис. Ыяш бажыңның кырлаш крышазының кырында узун демир чагы бажында самолетка дөмейзимээр бир-ле херекселдиң хүртүзү караңнап, дыңналырдыңналбас хөделип, ажылдаан тур. Ында метеорологич херекселдерлиг шөлчүгеш бар. Метеостанцияның начальниги Александр Афанасьевич Чикишевке ужуражы бердивис.

Хаиазында бөдүүн барометрлер, мөңгүн суглуг барометр болгаш чуруктар аскылаан, янзы-бүрү херекселдерлиг бичежек өрээлге кириц келгеш, улуг столдуң чанынга олуруп алдывыс. Хенертен телефон медээлей берди. А. А. Чикишев телефон тудазын тудуп алды. Бир-ле кижиниң агаар дугайында айтырып турары илдеп болду.

Бо метеорология станциязын 1968 чылда Ак-Талдан көжүрүп эккелген, чүге дизе ол чылын комбинат ажыглалга кирген турган. Ынчангаш мында аэропортка база агаар медээзи эргежок чугула херек апарган.

Александр Афанасьевич Чикишев болза, улуг техник-метеоролог мергежилдиг, 1953 чылда шеригден чанып келгеш, Саян дагларында Оленная хемчигешке метеостанцияга ажылдап кирген. Оон 1962 чылда Тываның Ак-Талга метеостанциязының начальниги боон, шилчидип келген. Түс черде агаарның температуразы, шыгы, кестүрү, хаттың күжү болгаш угланыышкыны дээш, өске хайгааралдарның түңнелдерин Кызыл хоорайже болгаш Саян-Шушенск ГЭС-те Черемушки суурже дамчыдып турар. Төлептиг ажыл-ижи дээш хүндүлүг бижиктер болгаш акша-биле каш удаа шаңнадып келген.

Хову-Аксының метеорология станциязының коллективинде А. Л. Чикишева, Л. М. Осипова, А. И. Бондарева, Р. М. Гайчук олар хөй чылдарда кызымак ажылдап келгеннер.

Эртен ажылдап чоруур мурнунда радиодан дыңнаар бис:

— Бөгүн республикага... — дээш, агаарның байдалын дыңнадыр.

Ындыг медээлерни берип турар улустарның чамдыызы-биле таныштывыс.

О. КОРОДА.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

МЕХИКО. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-те айп-чоруунуң түңнелдери ам эки дээн үнелелге төлептиг болуп турар деп, чагырыкчы институтчу-революция партиязындан Мексиканың президентизин албан-дужаалга кандидат Мигэль де Ла Мадрид Уртадо Мехикога болган парлалга конференциязынга медеглээн. Тайбыцны быжыглаар болгаш делегей байдалын ногумчудар талазы-биле ол айп-чоруктуң үезинде салдынган күженишкиннер чүүлдүгзүнүн көрүүшкүнүң чедип алган деп, ол чугаалаан.

Ийи күрүнениң удуртукчуларының аразынга чугаалажышкыннары, дайын ыжанын чайладырынче, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкының быжыглаарынче, чепсегленишкинин дужүрер талазы-биле дээштиг хемчеглерни ажылдап кылырынче угланган чугаалажышкынныары Мексика бүрүн деткип турар деп, М. де Ла Мадрид Уртадо онзалап демдеглээн. Тайбыңга ынак чурт — Мексика боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазы, улустар аразында дүшкүүрелдиг чорукту чавырылдырарын дагып ээлдирери эргежок чугула кылдыр санап турар деп, ол демдеглээн.

Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле Мексиканың харылзааларының хөгжүлдезин чугаалап тура, М. де Ла Мадрид Уртадо Мексиканың найыралчы харылзааларны тудуп турары бүгү-ле күрүнелер-биле экономиктиг болгаш садыг харылзааларын калбартырынга мексикан чазак сонуургалдыг деп чугаалаан.

Даштыкы политиканың айтырыгларынга хамаарыштыр чурттуң амгы президентизи Хосе Лопес Портильонуң чорудуп турар шугумун бүрүн деткиир кижи мен деп, Мигель де Ла Мадрид Уртадо онзалап демдеглээн. Бистиң даштыкы политикавысты тодараткан принциптер өскерлип чок артар. Ол принциптер бүгү улустарның бот-башкартынар, хамаарышпас болгаш национал бот-эргелиг чурттап догуннаар эргелерин хүндүлээринге, өске чурттарның иштики херектерин холгаарлавазынга, улустарның хосталга болгаш демократия дээш демиселин-биле эп-сеткил каттыштырылгазынга үндезилеттинген.

Куба болгаш Никарагуа-биле, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселжип турар Сальвадорнуң улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазын Мексика моон соңгаар-даа быжыглаар деп, президентиге кандидат демдеглээн.

ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨРГЕН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр). Боо-чепсектиң кандыг-даа хевирин космос делгеминге аппарып нептередирин хоруур дугайында керээни чарарын саналдаан Совет Эвилелиниң инициативазын нацияларның делегей ниитилежилгеази чүүлдүг деп көрген.

Космос делгеми бир эвес боо-чепсектерни эндере нептередириниң девискээри база күрүнелер аразынга харылзааларның чидиглениринин үнер дээш болу бээр таварылгада кижи төрелгетенге диргелир айыылдыг кыжанышкынны Каттышкан Нацияла Организациязының Кол Ассамблеязының Бирги комитеди бадылаашкыннарының хөй нуруузу-биле хүлээп алган резолюциязынга айыткан.

Тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынче угланган болгаш космос делгемин бүгү күрүнелерниң чаагай чоруунга бараан кылдыр тайбың сорулгаларга ажыглаарынга бүгү кижи төрелгетениниң ниити сонуургалдыын илергейлээн совет инициативаны комитетке ниити чугаалажып көрүүшкүннериниң үезинде бедик-биле үнелээн. АКШ баштаан НАТО-нуң кежигүннери чурттар болгаш оларның чоок эвилелчилери бадылаашкыннарга киржириндeн ойталааннар. Хөй чарыгдалдыг шериг-космос программаларын боттандырып турар Американың Каттышкан Штаттары улустарның күзел-сорулгазынга чөрүштүр космосту дайын белеткелинге ажыглаар дээп чүткүлүн ооң-биле база катап бадыткаан.

Социалистиг чурттарның саналын ёзугаар Бирги комитет нейтроннуг чепсекти хоруурунче кыйгырган резолюцияны бир-ле дугаар хүлээп алган.

Күрүнелерниң шериг чепсээнге нейтроннуг чепсекти немээр чорук ядролуг эндере чепсегленишкиннерни күштелдирер, ядролуг дайынга моондакты дыка кошкадыр, ооң айыылдыын улгаттырар апаар деп документиде айыткан. Нейтроннуг чепсектиң кедергей айыылдыг, хамыктың мурнунда камгалал чок хамааты чонга удур дерзии халаптыын барымдаалап көргеш, ядролуг нейтроннуг чепсекти бүдүрерин, мөөңнээрин, нептередирин болгаш ажыглаарын хоругдаар дугайында конвенцияны чарар сорулгабиле КНО-нуң чепсегленишкиннерни дүжүрер талазы-биле комитедин дамчыштыр чогуур организастыг дециелдерге чугаалажышкыннарны соңгаарладышкын чокка эгелээрин КНО-нуң Кол Ассамблеязынга резолюция саналдаан.

Ядролуг халапты болдурбазынче, дайын чорударының эң-не үрегдекчи боо-чепсектерин эндере бүдүрерин соксадырынче, ядролуг чепсекти нептеретпезиниң чурумун быжыглаарынче угланган элээн каш өске-даа резолюцияларны нацияларның делегей ниитилежилгези деткээн.

АКШ болгаш НАТО талазыбиле ооң эвилелчилери делегей ниитилежилгезиниң ол шиитпирлериниң чаңгызындаа деткивээн. В. ВАСИЛЕЦ.

ХӨЙ-НИИТИ МИТИНГИЗИ

ХАНОЙ (СЭТА). В. И. Ленинниң Чогаалдарының долу чыындызын 55 томнар кылдыр вьетнам дылга парлап үндүрерин дооскаын таварыштыр Ханойга ВСР-ниң хөй-нити төлээлекчилериниң митингизи болган.

Акы-дуңма ийи чурттуң — вьетнам «Ши тхат» («Правда») болгаш совет «Прогресс» дээр ном үндүрүлгезиниң черлери он чыл дургузунда чорудуп келген ол чугула ажылын чедиишкиниң боттандырганы быжыг найыралдың болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганың чырыткылангчак көргүзүү болу берген деп митингиге онзалап демдеглээн. Ол парлап үндүрүлгени вьетнам улус СЭКП-ниң болгаш бүгү совет улустуң вьетнам улуска чаагай белээ, ССРЭниң болгаш Вьетнам Социалистиг Республиканың улам быжыгып орар идей-политиктиг чаңгыс эвиниң бүзүрелдиг бадыткалы кылдыр көрүп турарын ораторлар демдеглээн.

В. И. Ленинниң Чогаалдарының чыындызын парлап үндүргени делегей пролетариадының өндүр улуг баштыңчызының чогаал ажылдарын төрээн дылынга өөренир, боттарының революсчу билиг медерелин хайыладыр аргазы ВСР-ниң коммунистеринге, бүгү ажылчы чоннарынга берип турар-дыр деп, Вьетнамның Компартиязының ТК-зының Пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Хоанг Тунг ол митингиге медеглээн. Социалистиг революцияның болгаш чаа ниитилел тургузуушкунунуң айтырыгларының талазы-биле ленинчи ажылдар практиктиг онза улуг ужур-дузалыг болуп турарын ол онзалап демдеглээн.

Каттышкан Камерин Республика Төп Африкада тургустунган.

Чурттуң экономиказының үндезини — көдээ ажыл-агый болгаш ыяш үлетпүрү.

ЧУРУКТА: ук черниң базаары.

С. ВЕЛЕСЕВИЧИНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ПЛЕНУМ АЖЫЛЫН ДООСКАН

ДАККА. (СЭТА-ның корр.). Бангладештиң Компартиязының ТК-зының пленуму болуп, президент соңгулдазы болганынга холбаштыр чуртта байдалы көрүп, БКП ТК-ның Чиңгине секретары Мохаммед Фархадтың илеткелин дыңнаан. Иштики политиктиг болгаш делегей байдалының айтырыгларының талазы-биле резолюцияны пленум хүлээп алган.

Бангладешке удур империализмниң чимзенишкиннерин сайтур шавар, чурттуң хамаарышпас чоруун болгаш бот-эргезин, чоннуң демократтыг чаалап алышкыннарын болгаш эргелерин камгалаар төлээде, демократтыг, депшилгелиг болгаш патриотчу бүгү күштерниң чаңгыс эвиниң эргежок чугулазын пленум база дагын айыткан.

Пакистанның шериг эрге-чагырга ёзузунга боо-чепсектиң амгы үелеги хевирлерин Каттышкан Штаттарының күженишкиниг берип турарының түңнелинде Мурнуу Чөөн Азияның кавызында тайбыңга болгаш оожургалдыг болур чорукка боттуг айыылдың тыптып келгениниң фактызын делегей байдалының талазы-биле резолюциязынга пленум ханы сагышсырал-биле айыткан. Ындыг янзылыг үүлгедиишкиннер боо-чепсектерни айыылдыг ёзубиле эндере бүдүрерин күштелдиринче болгаш Мурнуу-Чөөн Азияга дүшкүүрелдиг чорукту чидиглендиринче аппаар дыдарын резолюцияда айыткан. Дайынга шак ол дериг белеткелдерин делегей аренада АКШ-тың империализмниң коштанчызы болу берген кыдат гегемонистер база деткип турар.

Бо-була девискээрже АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң салып турар алыс сорулгазы чүл дээрге, Пакистанны болуп баазазы болдурары болгаш оон уламындан Мурнуу-Чөөн Азияның кавызынга, Чоокку Чөөн чүкке болгаш Персид мугулдурунга америк ракеталарны нептередиринге влиг бээр болур дээрзин БКП ТК-ның пленуму онзалап демдеглээн.

Кампучияның болгаш Афганистанның иштики херектеринге америк империалистерниң болгаш кыдат гегемонистерниң дерэлиң холгаарлаашкынын уламчылавышааның пленум шиитпирлиг буруу шапкан. Ол холгаарлаашкынны делегейниң бүгү-ле норма-чижектерин үреишаан боттандырып турар болгаш чогум утказы-биле алырга, бот-эргелиг ол күрүнелерге удур чарлаттынмаан дайын болуп турар-дыр деп, резолюцияда демдеглээн. Кампучия Улус Республикада болгаш Афганистан Демократтыг Республикада чоннуң дүрүм ёзугаар эрге-чагыргаларын дол-дораан хүлээп көөрүнче Бангладештиң чазаан БКП ТК кыйгырган.

Социалистиг чурттарның тайбыңга ынак инициативаларын, база хамыктың мурнунда, Совет Эвилелиниң сөөлгү тайбың инициативаларын, пленумнуң киржикчилери изиг-биле чүүлдүг деп көрген. «Каттышкан Штаттар болгаш ооң эвилелчилери боо-чепсектерибиле көөргеттинип, чепсекти эндере бүдүрерин күштелдирип, дайынзырак дембээрээшкинни үрдүндүрүп турда, Л. И. Брежнев дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынче, чавырылдырышкын херээн уламчылаарынче болгаш чепсегленишкинниң дүжүрериnче угланган тодаргай базымнарны саналдаан» деп, резолюцияда онзалап демдеглээн.

ОЙНАП ТУР БИС

— Элезинни эжип-эжип
Элбек суглуг буга настым.
Чамдык өөрүм ээремни
Салдап кежер салдар аргаан.
Чүңнү ээрип кадып алган
Чүнү ойнап ор сен, эжим?
— Чүгүрүктү тудуп мунар
Чүгеп, чулар баглап ор мен.

О. БАВУУЖАП.

УРУУНУҢ ХАРЫЫЛАРЫ

— Харың кажыл, уруум?
— Сээң диштериң каш ийик, мээң харым база ынча.

* * *

— Демир-ужүүң чүге каапканың ол?
— Ол баа дыштанмас чүве бе?

* * *

— Мен сеңээ ынак мен але, авай?
— Ийе.
— А ачам чүге сеңээ ынак мен дээр чүвел?

С. ХЕРТЕК.

Ойнаар-кыстар туткан
Омак-хөглүг уруглар
Шии, аъзы концертти бе,
Чиге кайгап олураар.
Ойнаар-кыстар база-ла
Олче кайгаан, чаптанчыын!

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КҮШ-АЖЫЛ БАШКЫЗЫ

Өөреникчилерниң күш-ажыл өөредилгези болгаш профессия шилип алыры күрүне ужур-дузалыг сорулга болур. Бо дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң «Ниити билиг школаларының өөреникчилериниң өөредилгезин, кижизидилгезин сайзырадыр, оларны күш-ажылга белеткээрин улам экижидер дугайында» доктаалында өөреникчилерниң бүгү талазы-биле кижизидилгезинге улуг харыысалга тургустунган. Школаның доозукчу бүрүзү эртемнерниң үндезин билиглерин ханы шиңгээдип алыры-биле чергелештир улус ажыл-агыйының адырларынга профессия шилип алырынга күш-ажыл билиглерин алган турар ужурлуг. Бо сорулганың күүселдезин школа бүрүзүнде янзы-бүрү аргалар-биле чорудуп турар. Маңаа күш-ажыл башкыларының арга-мергежили, оларның чогаадыкчы ажылдары өөреникчилерни күш-ажылга кижизидеринге улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Бистиң республиканың школаларында уругларны күш-ажылдың янзы-бүрү хевирлеринге өөредип, оларның мергежил ап, профессия шилип алырынга хейнү кылып турар башкылар хөй. Оларның бирээзи, Степан Белекович Кужугет Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазында күш-ажыл башкызы.

— 1950 чылда Кызылдың башкы училищезин дооскан соонда, ырак Кара-Хөл школазынга бир чыл, ооң соонда Шекпээр школазынга он бир чыл иштинде эге класстарга башкылап чордум. 1962 чылдан эгелээш Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазынга күш-ажыл башкылап келдим — деп бодунуң ажыл-амыдыралының дугайында мээң айтырыгларымга Степан Белекович ужур-ла ындыг чүве ыйнаан дээн ышкаш харыылады. Эштиң ындазында сеткилиниң бичезин, бөдүүнүн эскербес арга чок. Даштындан көөрге, ортумактан бедик сынныг, шилгедек, пара шырайлыг эр болду.

Эрткен чайын өөредилге соонда, школа септелгеп чорап турда, Степан Белековичиге ужураштым. Чазалга мастерскаязында урелген стол, сандайлар септеп турда, ооң чүве кылып каарын кижи кайгаар. Ажылдап турган кижилер дүъштен чоргулай баарга, Степан Белекович чааскаан артар. Кылган чүвезин дооспаан шаанда, ол аъш-чем ижерин безин уттуптар.

— Сени база катап сүрүп келдим, аъш-чем ишпес болза кайын таарыжыр, Белекович — деп, ынаар коридордан хереэжен кижи чугаалаттынып келди. Менди соонда чугаалаштывыс. Тамара Сергеевна Кузнецова 1952 чылда Тывага башкылап келген. Сөөлгү чылдарда Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазында эге класстарда башкылап турар кижи болду.

Өөредилге чылы эгелей бергенде, ол школага база катап чордувус. Күш-ажыл кичээлдерин эрттирер мастерскаяларда бар чүвелерни ажыглап тургускан. Слесарь болгаш чазаныглга мастерскаялары ийи делгем өрээлдерде. Бирээзинде 17, өскезинде 27 ажылдаар столдарлыг. Ханада аңаа эртер кичээлдерниң расписаниелери бар.

Улуг делгем өрээлдерде тургускан мастерскаяларны дерип кылганы ажылдап өөреникчилерге таарымчалыг. Янзы-бүрү станоктарны-даа тургускулаан. Оларны канчаар ажылдадып ажыглаарының дугайында схема чуруктарны, инструкцияларны ханаларда азып көргүскүлээн. Шкафтарда хирээлер, эгээлер, маскалар, балдылардан эгелээш чүүл-бүрү херекселдер бар. Бо мастерскаяларны дерип тургузарынга, дериг-херекселдерин эштеп кылырынга Степан Белекович бүгү-ле арга-мергежилин бараалгаткан. Школаның чаа тудуун дооскан соонда, Степан Белекович күш-ажыл кичээлдериниң мастерскаяларын дерип кылыр дээш, аңаа хонуп турган деп чамдык чүвениң эчизин хандыр билбээшпер кыжырый арак чугаалааныы база дыңнаан бис. Ам канчаар, ажылды эчизинге чедирер дээнде, бүгү аргаларны үндүрер апаар. Кыска хуусааның иштинде ону чүткүлдүг кижи дерип кылып алган.

База бир өрээлде өөреникчилерниң күш-ажыл кичээлдеринге болгаш белгүммерге кылганы техниктиг, уран-шевер кылыглары бар. Мында шимчеп турар кылдыр кылгылаан машина-техниканың хевирлери-даа бар-ла. Ыяштан болгаш даштан чазап сиилбип кылган дириг амытаннар дүрзүлери-даа бар. Өөреникчи Орлан Хоюг-оолдуң чопардаштан кылган чүүлдери онза ылгалып турар. Ооң гипстен кылганы «Тыва интеллигент» деп ажылы чүгле кижиниң арын хевирин шын кылганы-биле эвес, иштики сагыш-сеткилин, ооң боданып олурарының хостуун көргүзерин оралдашкан.

Өөреникчилерниң чогаадып кылган ажылдары башкының уран холунуң адаанга, ооң айтышкыннары-биле кылдынган. Бир чылын өөреникчи Женя Кужугеттиң кылганы ажылдарын ГДР-де делгелгеже чоруткан. Аңаа ону оргкомитет диплом-биле демдеглээн.

Хоочун башкы өөреникчилерни күрүнениң болгаш ниитиниң өнчү-хөрөңгизин камныг эдилеп, ону чөптүг-биле ажыглап, кадагалаарынга кижизидип турар. Ниитиниң өнчү-хөрөңгизи кижилерниң күш-ажылындан шак-ла мынчаар тургустунар чүве-дир ийин дээрзин чамдык чүве тооксавас элээдилерге безин ол билиндирип турар. Ол дээрге педагогиканың база бир нарын аргазы болур.

Кызыл-Мажалык суурнуң школаларынга болгаш ясли-садтарынга шевергин чараш хааржакчыгаштар, стол, сандайларны күш-ажыл башкызы бодунуң өөреникчилери-биле чагыг ёзугаар кылып берип турар.

Бодунуң хөй чылдар дургузунда чыгдынып келген арга-дуржулгазын ук башкы кым-биле-даа деңге үлежип келген. Ынчангаш ол районда күш-ажыл башкыларының методиктиг каттыжыышкынының удуртукчузунда хөй чылдарда солуушкун чокка ажылдап турар.

Степан Белекович Кужугеттиң башкылаашкын ажылы Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле үнелеткен. Бедик шаңналга ол шынап-ла төлептиг.

А. АРАПЧОР.

БИЧИИЛЕРНИҢ ЧУГААЗЫНДАН

Авазы уругларының адазынга чылыг ук аргып берген. Дөрт харлыг Олег айтырган:
— Авай, каям, мен кедип көрейн.
— Улуг уктар-дыр ийин, сен дүже бөөр сен. Олег уктарже элдепеннин көрген:
— Ыңда еүг база бар бе?

* * *

Олегти авазы садикче аппар чораан. Кудумчу тумандан булуртуң көстүр болган.
— Авай, а кым мынчаар таакпылап каапканы ол?

* * *

— Орланның ооргазы канчап барганы ол, авай?
— Хүнге чидиртип алганы ол-дур.
— Хүнче канчап үне бергени ол ооң?

* * *

Чеченниң эъди изип турза-даа, ойнап орган.
—Чечен, орнуңга чүге чытпайн-дыр сен? — деп, ачазы айтырган.
— Чүге дизе мен чартык аарып турар мен.

* * *

— Ойнаарактарың шыгжап каг, оглум — деп, Мөңгүн-оолдан авазы дилээн.
— Кубикчигештеримни шыгжаап, а бо демир-хууңчугашты амдызында уттуп кааптайн шүве, авай?

В. СУХОМЛИНСКИЙ.

АЛЫШКЫЛАР АРЫ ЧИГИРИН КАНЧАП ЧИПКЕНИЛ?

Роман биле Олег — ийистер. Олар чеди харлапканнар. Оолдар кожазы суурда чурттап турар кырган-ачазының бажыңынче бир-ле дугаар чорупканнар.

Оолдарның кезин кырган-ачазынга даарап каан хөйлең бердирипкен.

Кырган-ача аажок өөрүп четтиргенин оолдарга илереткен: — Садче маңнапкаш, яблоктардан үзе соккулап алыңар, оолдар — диген. Олег биле Роман садче маңнажып-ла каапнар.

Яблоктар эдерип, сывын шуут дүй үнген турган. Оолдар бир яблок сывынче үнгеш-ле, яблокту эдере үзе соккулааш, өске яблок сывынче дамчып чоруп турганнар. Шаанга чедир бышкан яблоктарны чип-чип алгаш, бажыңынга дедир чедип кээрге, кырган-ачазы алдынналып турар сарыг өңнүг ары чигирин столга тавак долдур экеп салган.

Олег биле Роман ары чигирин база шыдаар шаа-биле чип-чип, чанар деп барганнар.

Оолдардан кырган-ачазы шил савага ары чигирин оолдарның авазынче бердирипкен. Алышкылар чоруп-ла органнар. Оруктуң төнмези-даа аажок. Оолдар аштай бергеш, орук кыдыында тал адаанга туруп алгаш, арызының чигирин ээлчежип чылгап чип органнар. Оон турган база-ла оруун уламчылап чорупканнар. Кезек кылаштан-кылаштап, олар база-ла ары чигирин чиксей бергеннер. Сактырга, олар эвээшти чиген ышкаш болганнар, ол хиреэлинде ары чигири мырыңай саваның дүвүнде арткан. Бажыңының чанынга чоокшулап келгеш, терек дөзүнге олуруп алгаш, олар «Ававыс чүү дээр ирги» — деп боданып органнар. Авазы оолдарга уткуштур чоруп оргаш, оолдарының ыглажып орарын көрүп каан.

— Чүге ыглажып олур силер? — деп кайгап айтырган. Олег биле Роман орукка чоруп оргаш, кырган-ачазының авазынга берген арызының чигирин чипкенин чугаалааш, ыглаары дам барганнар.

Авазы аажок өөрүшкүлүг каттырып эгелээн.

Оон оолдар: — Чүге өөрүп турарың ол, авай? — деп авазындан кайгап айтырганнар.

Авазы: — Силерниң ыглап турарыңарга каттырып тур мен — деп харыылаан.

(Төнчүзү. Эгези № 275 «Шында»).

ДЫҢНАВААНЫ ХАРААДАНЧЫГ

Чер чырываан, караңгызы аажок. Эртенги дээрде чырыктың хереги-даа чок. Ачазы Серёжаны оттургаш, чугаалаан:

— Ховуже үнгеш хамнаарактың канчаар ырлап турарын барып дыңнаалы. Серёжа ындыг эрте турар хөңнү чок болган. Ынчалза-даа идиктерин чоткаш, дүрген тура халааш, тонун кеткеш, ачазы-биле кады ховуже үнүпкен.

Чөөн чүктен дээр агарып эгелээн. Чер кыры улам-на чырып чоруп орган. Ыракта костүп чыткан шөлден сарыг өңнүг бичии куш дээрже кылыйтып үнгеш, хүн дужунда эртенги хаяага ээп кылаш кылыпкан. Мырыңай удаваанда Серёжа ол куштуң уярангыг үнүн дыңнап эгелээн.

Сактырга, демги куш шөлдүң кырынга мөңгүн хылдар хере соккаш, оларны чалгыннары-биле барып дээрге, долгандыр кайгамчык аялга тарап чоруп турган ышкаш болган.

Серёжа тын тынмайн дыңнап турган. Оон ол мынчаар боданган: «Бир эвес ачам-биле бис удуп чыткан болзувусса, хамнаарак дөмей-ле ырлаар турган-дыр».

— Ачай, ам удуп чыткан кижилер бо аялганы дыңнавайн чыдарлар бе? — деп, Серёжа ачазындан оожум айтырган.

— Дыңнавайн чыдарлар — деп, ачазы барык сымыраны аарак харыылаан.

— Дыңнаваан харааданчыг-дыр... — деп, оол боданганы, харыылаан.

ИМИРТИНДЕ

Рассказ

Кедээр ырак эвесте меңги хар аяс хүн караанга күзүңгү дег кылаңайындыр чайнап чыткан. Оолдар хевис чадып каан дег каас-чараш чечектерлиг шыкка олуруп алгаш, хүнезинин уштуп, дүъштеп, чемненип алганнар. Оон-на Меңгилигниң кырын теп, ону сонуургап көрүп чоруп каапнар.

Бир бүүреден харап кээрге, өг дег борбак хая кырында дээрбектелчек мыйыстары мырыңай кудуруунда чедип турар аажок улуг аң турган. Шолбан биле Сылдыс ол-ла черинге чыда дүшкеш, сонуургап көре берген.

— Бо чүү деп амытаныл? — деп, Сылдыс-оол сымыранып, эжинден айтырган.

— Те деп чүве бо ышкажыл! Тулган улуг те-дир але. Аа богда, мыйыстарын көрем. Бажын канчап ууп чоруур дээр сен?

Дээр агында турган тулган улуг тени көөрге, сиилбип шуткуп каан тураскаал ышкаш болган. Хаяның баарында кодан чуңмалар оъттап чораан. Чаш анайлары дешкилежип, чаржып ойнаан, чараштары хөлчок.

Оолдар оон бичии-ле ыңай үнгеп чорупканнар.

— Ой! Көрем, көрем, Сылдыс! — деп, Шолбаны кайгаанындан мыткыр чугаалаан.

Оолдарның кичээнгейин ам өске талаже угланы берген.

— Ах, кандыг кончуг чараш хаяа!

— Шуут-ла ак-көк!

— Ойт, дүү ол чүлерил? — деп, ам Сылдызы мыткыр алгыра берген.— Көр даап, артында мөгеннер-даа ышкаш.

— Шыпаан-ла! Теве эвес, а буурлар ышкажыл. Хөлге эптир, суг хырыгныкы оъттаар дээп келгеннер-дир.

Дөө ол адаанда, ийи сүвүр арзында, кедергей улуг, алгый паш ышкаш, ыйгылакты долгеп ыгаап хөлче бир булагыт, ийи оолдуг ийи булаа хере чөлин бар чорааннар. Олар хөлге барган, эштип, суг дүвүнден оът чулуп чип эгелээннер.

А оолдарның ындыы дыңнап каап, чанынга турган кодан те, чуңмалар шаг-да-ла арлы берген болган.

— Бо тайганы Ак-Сал кырган-ачам кончуг байлак, аң-меңниг чер деп орар чүве — деп, Шолбан эжинге чугаалаан.— А чер иштиниң эртинезин шуут бүстунмаан үүже деп бил!

Оолдар ол-ла улчуп чораан, улуг куйга таваржы берген. Аңаа шаг-шаанда кижилер чуртап турган хире, элдептиг сөөктер аксында чыткылаар болган. А иштинче кирер дээрге караңгы. Ынчангаш Шолбан биле Сылдыс ол куйну соолунде өске эш-өөрү-биле кады келгеш, ишчилеп көөр дээш, ынаар баар орукту демдектеп каап, чорупканнар.

Меңгилигниң таңгыт-ла эжиннеринге чедир иеш, хады болгаш шиви үнген. Тооруктуң пөштер бажында кара чеверт болган. Ам-даа бышпаан тоорукка оолдар дегбээн.

Дедир чанар дээш сынның эзиминиң ишти-биле бадып органнар. Хүн дат бажында чаа-ла олурар четкен. Ооң сарыг херелдери хемниң ол чарыында сынның баштарын будуй берген.

Хенертен-не адаанда куду, эзим иштинде, боо даажы чык дээш соонда, кашпал хемге коолады чаңгылапы берген. Дүрген чоруп орган оолдар тура дүшкен. Оон аразында чугаалашкан:

— Ол чул?

— Боо адыпты.

— Чүнү боолап турары ол?

— Тотчеглекчилер бооп чадавас. Аң аткан боор.

— Кедеп баргаш, көрээлем. Демей-ле оруувус акеы ышкажыл.

— Ол кончуг хоралакчыны тудуп-даа алырывыс чадавас...

Оолдар ынча дишкеш, боо эткен үгже аяар, кедеңгиирлеп чорупканнар. Чүве-ле сураг. Дааш чок кедевишаан. Элээн ырап келгеннер. Ам хем ол чарыында хүн херели чүгле мештар баштарында арткылаан.

Сактырга бир-ле черде ыяш сынган ышкаш болган. Шолбан биле Сылдыс сезиглиг тура дүшкеннер. Дыңналалылаан, шимээн-даа чок. База-ла аяар чорупканнар. Элээн черни эрткенде, адаанда кижи чөдүрүпкен. Ыяштар артынга ол-бо оңгуланып, чаштып чораап, кедеп келгеннер. Шыргай шет иштинде бир-ле кижи кудуженейнип турган. Ооң бетинде беш метр хире черде дытта боо чөлеп каан турганын оолдар эскерип каан.

— Мен аяар үнгеп баргаш, боону алтайн — деп, Шолбан эжиниң кулаанга сымыранган.— Ийилээ баарывыска даашпыг, дыңнап каптар.

Шолбан ынча дээш, кончуг аяар үнгеп чорупкан. Шык чиңгистиг черге дааш кээңгүс чок. А Сылдыс-оол тынызын тыртынып, шимчеш дивейн, эжинче карак албайн көрүп чыткан. «Ол кижи билип кааш, боозун каап сегирип алгаш, атса ат болду-ла...» деп, Сылдыс-оол коргуп, дүвүреп, бүдүү иштинде боданган.

А Шолбаны коргар, сестир-даа хире эвес, секунда санында-ла бооже улам чоокшулап, үнгеп бар-ла чораан.

Демги тотчеглекчи чүве-даа эскерер хире эвес, шет аразында кудуженейнивишаан мындыг. Эжи мырыңай боога чоокшулай бергенде, кудуженейн кижи хөндүрлүп, шет аразындан чылбак кара, чүлүттүнмээн саадыг арын көстүп келген. «Ам-на эскериш каан-дыр... Боозун барып сегирип аар айнее». Сылдыс-оол ынчаар бодааш база корга берген. Шолбан-оол черде чыпшынган чүве дег халбарып алгаш, ылым-чылым чыткан.

Тотчеглекчи бир-ле чүвеге сезинген хевирлиг, кезек дыңналап, долгандыр ыңай-бээр шыпыраңайнып көргүлээн. Бодунга мегезингени-ле ол боор оң, чылбак кара арнын кызыл хан борашкан холунуң арты-биле чода туткаш, база-ла черже доңгайып, кудуженейни берген. Карак чивеш дээр аразында Шолбан дытта чөлеп каан турган боону сегирип алган.

Боону тотчеглекчиже алымышаан, тура халып келген. Соонда кедеп чыткан эжи Сылдыс база деңге тура халаан.

— Холуң көдүр, тотчеглекчи! — деп, оолдар деңге чыгыы командылаан.

Аяа долган тотчеглекчи канчаар-даа аайын тыппайн, аңгадай берген турган. Ала карактарлыг, ыспаңаш бүдүштүг, бүдүгүр сынныг, калчан кара эр сири-кавы чугаалаан:

— Ка-анчап ба-ардыңар, оолдар? Ын-ынчаарга кайын боор... Ба-гай акынар-дыр мен. Ада бээрге кайын таарыжыр.

— Бижээң ыңай окта, ашак! — деп, Шолбан-оол улгаттыр алгырып командылаан.

Чуларлап каан чүве дег, ийи чаагы бышкак дүктүг кара эр бижээн салбаан.

— Бижээң окта дидир мен!

— Бижек-биле чүнү канчаптар деп мен, оолдар...

— Бижээң салбас болзуңза, холуң орта атканым бо! — дээш, Шолбан-оол беш огун долдур суп каан карабинниң чамыын кызырадыр ажыда тырткаш, адарынга белен кылдыр катап кийр идипкен.

Тотчеглекчи ам-на туралыг-туражок бижээн ынаар октапкан. Сылдыс-оол хылыш бистиг, хөлчок улуг, селеме чыгам бижекти барып сегирип алган.

Тотчеглекчи тулган улуг хүлбүстү аткаш, иштин чарып, ханын теп, сөөртүп алгаш чоруурунга белеткеп, мыйызындан хендир-биле баглап каан чыткан.

— Че, аяаң долган чазый тотчеглекчи, ол хүлбүзүң сөөрткеш, бастырып олур! — деп, оолдар командылаан. Тотчеглекчи өлүрген хүлбүзүн сөөрткеш чоруурундан өске арга чок болган. Бойдустуң байлаан кара туразында тотчеглээр хоралакчыны эрес шовар оолдар туткан. Меңгилиг кырынче оларның баштайгы үнүүшкүнү чүгле сезиктээшкин-биле болгаш солун ужуралдар-биле эвес, харын ажыктыг ажыл-херек-биле ынчаар доозулган.

Шолбан-оол биле Сылдыс-оол тотчеглекчини сүрүп алгаш, аалга чедип келгенде, караңгы имир дүшкен. Оолдар Меңгилиг бажынче көөрге, кежээки чайынналчак шолбан болгаш сылдыстар аяс дээрде көстүп келген, аразында карак басчып, хүлүмзүрээш, черде ийи апыяк кижиже кыйгы салып турган ышкаш болган.

К. АРАКЧАА.

ДЕКАБРЬ 1-ДЕН 3-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бистерниң маназ чайывыс чок». Уран-чечен фильм. 10.20 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Иван Франко». Төрүттүнген хүнүнден бээр 125 чылынга. Документалдыг телефильм. 15.25 — «ПТУ-га чүү чүвеге база канчаар өөредирил». 16.10 — Аныяктарга музыка программазы. Программада: В. А. Моцарттың чогаалдары. 18.10 — Лаостуң Национал байырлалы — Лаос Республиканы чарлааныының хүнүнге. «Революцияның базымнары». Документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Отчугаш». 19.20 — Телемедээлер. 19.30 — «СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга».

МОСКВАДАН

20.05 — «Бичии чер». Хөй сериалыг документалдыг телефильм. Эш Л. И. Брежневтиң номундан. 1-ги фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Орус композиторларның романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Нестеренко күүседир. 22.05— Бөгүн делегейде. 22.20 — Третьяков галереязының 125 чылынга. «Күрүнениң Третьяков галереязының залдарында». Документалдыг телефильм. 22.50 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА— — «Динамо» (Москва).

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.30 — Физика. 8-ки класс. Бойдуста күштер. 13.00 — Р. Роллан. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 13.40 — Совет күрүнениң үндезиннери болгаш эргелер. ССРЭ хамаатыларының эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң чаңгыс аай чоруу. 14.10—Төөгү. 6-гы класс. Жанна Д'арк. 14.40 — Н. В. Гоголь — «Ревизор». 15.25 — 19.00 — Чапсар 19.00 — «Эртем амыдыралы». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.30 — Уругларга фильм. «Адыглар-кожалар». Мультфильм.

МОСКВАДАН

19.45 — Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.00 — «Көдээниң ишчилеринге». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — «Артамоновтарның херээ». Уран-чечен фильм.

ДЕКАБРЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Артамоновтарның херээ». Уран-чечен фильм. 10.35 — «Дазылдар болгаш будуктар». Документалдыг телефильм. 11.25 — Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Пересветтиң чери». Документалдыг телефильм. 15.25 — «Орус чугаа». 15.55 — Төп телевидение болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң үлегерлиг оркестриниң концерти. 16.35 — «Горнистер, харыыланар!». 17.05 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Сокол» — «Спартак». 2-ги, 3-кү үелери. 18.15 — «Кудуруктар». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.40 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». 19.30 — ССРЭ биле Афганистан Демократтыг Республиканың аразынга Найырал, чаагай кожа-хелбээ дугуннаашкынын болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге ат салганынга. Афган артистерниң концерти. 20.00—«Бичии чер». Хөй сериалыг документалдыг телефильм. Эш Л. И. Брежневтиң номундан. 2-ги фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — Улуг симфония оркестриниң шагы. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.40 — Төөгү. 9-кү класс. Москвага декабрьның чепсектиг тура халыышкыны. 13.10 — А. С. Грибоедов. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 14.00 — Анатомия. Кижиниң физиологиязы болгаш гигиеназы. 8-ки класс. «Канчаар тынып турар бис». 14.30 — «Дириг тураскаал». Дайын чылдарының публицистиказы. 15.20—19.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

19.15 — «Кызыл болгаш кызылчылар».

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.00 — «Музыка абонементизи». П. И. Чайковский — «Чылдың үелери». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — «Пирогов». Уран-чечен фильм.

ДЕКАБРЬ 3-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң уругларның улуг хорунуң концерти. 9.35 — «Пирогов». Уран-чечен фильм. 11.05 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. Ковалёва ырлаар. 11.25 — Телемедээлер. 11.30 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң таварты». Кинопрограмма: «Удоканның тывылганы», «Орук маназышкыны», «Олча». 15.30 — «Шыдыраа школазы». Разрядчыларга. 16.00 — Каттышкан Араб Эмираттары күрүнениң тургустунганының 10 чылынга. «Араб эмираттарының эрии». Документалдыг телефильм. Автор — Ф. Сейфуль-Мулюков. 16.50 — Хореографтыг «Чалыы назын» ансамблиниң көргүзүү. 17.15 — Н. Тихонов «Үелер болгаш оруктар». Шүлүкчүнүң төрүттүнген хүнүнден бээр 85 чылынга. 17.55— «Миллионнарның ленинчи университеттери». Күш-ажылга ылгыг кылыышкынныг сайзырангайжылары.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Делегей байдалының допчулалы». 19.10 — Чарлалдар. 19.15 — «Композитор болгаш үе». РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң күрүне шаңналының лауреады, улустуң артизи А. Б. Чыргал-оолдуң чогаалдары.

МОСКВАДАН

19.55 — «Бичии чер». Хөй сериалыг документалдыг телефильм. Эш Л. И. Брежневтиң номундан. 3-кү фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.35 — Останкинонуң концерт студиязынга аныяктар кежээзи. Келдирер назылыг аныяк оолдарны Совет Армияның хүрээлеңнеринче удээри. Дайын хоочуннары-биле ужуражылга. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.30 — Физика. 9-ку класс. Электри шолу. 13.00— «Партбилет дугайында сөс». 18.45— Төөгү. 7-ги класс. Куликово тулчуушкуну. 14.15—«Потёмкин бронепоезд». Уран-чечен фильм. 15.30 — 19.45 — Чапсар. 19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.00 — Москваның күрүнениң симфония оркестри М. Равельдиң чогаалдарын күүседир. Дирижёр — ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Дударова. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Ол милицияга болган». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республикага бүргең, аязыр, чамдык черлерге хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр челер. Агаарның температуразы 20—25 градус соок болур.

Кызылга элир булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 22—24 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ДЕКАБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кескен хлеб» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 17.10, 20.00, «Бузурээр бодаан мен» 15.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кызыгаарның Алый» 9.30, 11.00, 15.00, «Хаанның сөөлгү дамдыынга чедир» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кактустуң чечээ» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кыдат аарыгның нинти демдээ» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжы амыдырал болгаш совет тургузуг килдистеринин 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар

Тираж 17866. Чагыг № 2487

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01542

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 278 (11776) | 1981 чылдың декабрь 2, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының дөрткү сессиязы дүүн Москвада, Кремльдиң Улуг ордузунда бодунуң ажылын эгелээн.

Сессия Россия Федерациязының 1981—1985 чылдарда болгаш 1982 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планнарының төлевилелдерин, 1981 чылда Күрүне планының канчаар күүсеттинип турарын, 1982 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелин чугаалажып турар.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунда, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Германияның Федеративтиг Республиказынга аян-чоруунуң түңнелдериниң дугайында

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң 1981 чылдың ноябрь 22—25-те аян-чоруунуң түңнелдерин СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чугаалажып көргеш, ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт-биле, Барыын Германияның күрүне болгаш политиктиг өске-даа ажылдакчылары-биле чугаалажылгаларның база беседаларның үезинде Л. И. Брежневтиң кылганы дыка чугула болгаш ажыктыг ажылын бүрүнү-биле болгаш долузу-биле чөөдүг деп санаан. Аян-чоруктуң үезинде Л. И. Брежневтиң чугаалары Ниити-европага болгаш делегейге үнелеп көрген. Л. И. Брежневтиң Германияның Федеративтиг Республиказынга аян-чоруу ниитизи-биле тайбыңның бүрүн болгаш бедик сорулгалыг ёзулуг даалгазы болган.

Делегей харылзааларының амгы дүшкүүрлүг болгаш эңне харысаалгалыг үезинде, кажан ол харылзаалар шыңгыы баксыраш азы эки талазынче эргилип болур үеде Л. И. Брежневтиң ГФР-ге аян-чоруу совет-барыын-герман ийи талалыг харылзааларга, Чөөн болгаш Барыын чүктүң аразынга харылзааларның бүгү комплекизинге, делегей политиказының ниити угланыышкынынга онза чугула ужурдузалыг болуп турар.

Совет-барыын-герман бедик деңнелге чаа ужуражылгаларның чорудулгазы болгаш түңнелдери— ол дээрге дайын кыжаныышкынын, хамыктың мурнунда ядролуг дайынның кыжаныышкынын чайладырынче, чепсегленишкиннерни дүжүреринче, чавырлыышкынче болгаш янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кады ажылдажылгазынче угланган СЭКП-ниң XXVI съездизиниң ажылдап кылганы угланыышкынның делегей херектеринге дээштиниң база бир чаа бадыткаашкыны-дыр. Л. И. Брежневтиң чугаалажыышкыннары болгаш беседалары, ооң ужуражыышкыннары болгаш чугаалары 80 чылдарның Тайбың программазының херек кырында боттаныышкынынга политиктиг эң улуг базым болган.

Боннга болган чугаалажыышкыннарның төвүнге эң чидиг болгаш амыдыралчы чугула айтырыгны: америк ядролуг ракеталарының чаа хевирлерин Барыын Европаның чамдык чурттарынга, хамыктың мурнунда ГФР-ге эккеп тургузар дээн пландар-биле холбаштыр Европаның кырында дирелген кыжаныышкынны канчап чайладырыл, күштерниң деңнелансызын НАТО блогунга ажыктыг кылдыр үрээрин канчап болдурбазыл деп айтырыгны тургузарының эргежок чугулазын совет улустуң, бистиң өңнүктеривистиң болгаш эвилелчилеривистиң, Европаның бүгү улустарының үндезин эрге-ажыктары негеп келген. Ол айтырыгны Л. И. Брежнев эң-не дорту-биле болгаш тодаргай тургускан.

Чаңгыс аай эчис сорулганы айыткан ханы утказыг саналдарны кылып —кайы-даа талага таарымчалыг дугуржулганы тывар, Европаны ядролуг өрттүң айыылындан камгалап алыр дугайында чаа саналдарны Л. И. Брежнев ГФР-ге кылган. Ол саналдар чүгле ГФР-ге эвес, харын база өске-даа барыын-европа чурттарынга хамааржып турар. Европада ортумак ыраккылдың ядролуг чепсээниң дугайында Женевада ноябрь 30-де совет-америк чугаалажыышкыннарының эгелээни-биле холбаштыр олар АКШ-ка база хамааржып турар.

Чаа совет саналдарның кол утказы мындыг.

Бирээде, Европада туруп турар ортумак ыраккылдың ядролуг чепсектерин чаартырын болгаш чааларын сайгара тургузарын боо-чепсектиң мындыг хевирлериниң талазы-биле чугаалажыышкыннар чоруп турарының үезинде соксадырының дугайында бодунуң мурнунда кылган саналдарынга Совет Эвилели чугула ужур-дузалыг немелде киирген. Мындыг мораторийге өске талаңын чөпшээрежир таварылгазында ССРЭ-ниң Европа кезээнде бодунуң ортумак ыраккылдыг ядролуг чепсектериниң кезик-чамдыын чаңгыс таланың чуруму-биле кызырарынга совет таланың белеңин база илереткен турган. Ооң-биле кады ССРЭ биле АКШ чугаалажыышкыннар түңнелинде дугуржуп ап болуру эң куду деңнелче база чүткүүр ужурлуг.

Ийиде, ийи тала Женевага чугаалажыышкыннар үезинде ортумак ыраккылдың ядролуг чепсектерин он-ону-биле эвес, а харын чүс-чүс санныг кылдыр боттуу-биле кызырары дээш Совет Эвилелиниң саналдаар күзелдиин онзалап демдеглээн. Ооң-биле чергелештир мурнуку баазаның америк чепсектерин-даа, Англияның болгаш Францияның шак мындыг ядролуг чепсектерин-даа барымдаалап көөрү эргежок чугула боор турары база билдингир.

Үште, Европада объектилерже шыгааттынган ортумак ыраккылдың ядролуг чепсээниң бүгү хевирлеринден Барыын болгаш Чөөн — ийи таланың долузу-биле ойталаарын дугуржурунга ССРЭ база белен болур ийик.

Оон-даа ыңай алыр болза Европага кедизинде баргаш, ортумак ыраккылдың болгаш тактиктиг-даа кандыг-даа ядролуг чепсек чок болурун Совет Эвилели күзеп турарын Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Ол дээрге бүгү талаларга шынныг, ёзулуг-ла «чок кылдыр шиитпирлээр» деп чүве ол болур ийик.

Эш Л. И. Брежневтиң кылган саналдары дээрге Европада болгаш бүгү делегейде ядролуг боо-чепсектерни кызырарының программазы-дыр. Ол бүгү улустарның күзел-чүткүлдеринге, дайынга удур, ракеталарга удур шимчээшкиннерде киржип турар калбак массаларның негелделеринге дүгжүп турар.

Барыын тала болгаш бирги ээлчегде Американың Каттышкан Штаттары чаа совет эгелекчи саналдарны уаут кичээнгей-биле, боттуу-биле көөр боор деп Совет Эвилелинде манап турар.

Л. И. Брежневтиң беседаларынга үндезилээш, совет-америк чугаалажыышкыннарда совет делегацияга чогуур инструкцияны берген.

Европада ядролуг чепсек дугайында айтырыг — чүгле ол диптиң келир үезиниң дугайында, мында чурттап турар чүс-чүс миллион кижилерниң салым-чолунуң дугайында айтырыг эвес боор турар. Ол болза бүгү-ниитиниң тайбыңының дугайында айтырыг-дыр. Совет Эвилели— кымның-даа айыыл чок чоруу кызамдатпазын, а шериг-биле удур-дедир туржурунуң деңнели Европага кудулаазын дээш чугаалажыышкыннар столунуң артынга мындыг шиитпирни тывары дээш туржур.

Шак мындыг шиитпир чайгаар-ла болдуна бээр деп бодаар болза, хоозун чүүл болур ийик. АКШ болгаш ооң НАТО талазы-биле кол-кол эвилелчилери боттуг чоруктуң ёзузу-биле, деңг эргелиг болгаш бир дөмей айыыл чок болур чорукка үндезилээш, кайы-даа талага ажык-дузалыг дугуржулганы дилээриниң оруунче кирер күзелин амдыгаа чедир-ле илеретпейн келген. Европада ортумак ыраккылдың ядролуг чепсектериниң айтырыының талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-ниң база НАТО-нуң туружунда көскү каржыышкын ам-даа барын Боннга чугаалажыышкыннар база катап көргүскен.

Хөй-хөй чижектерден алгаш көөрге, НАТО-да колдап турар күрүнелер, бирги ээлчегде АКШ, оон мурнундаазы дег боттарынга боо-чепсек талазы-биле артык чүүдерни чедип алырынче, а херек кырында Совет Эвилели боо-чепсектерни чаңгыс талалыг уауткаазын деп чүткүл салып турарлар. Л. И. Брежневтиң тода болгаш чарт чугаалааны, ГФР-же аян-чоруунуң үезинде база сагындырганы дег, Совет Эвилели аңаа чөпшээрешпес. Совет улус, Коммунистиг партия бистиң чуртувустуң, бистиң эвилелчилеривистиң болгаш өңнүктеривистиң айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарын каджан-даа кудулатпас. Ооң дугайын Европаның улустары, америк улус, боо-чепсектерни дужүрериниң болгаш тайбыңның херээ кымга-ла эргим болдур, олар шуптузу ону билген турар ужурлуг. Барыын күрүнелерниң харысаалгалыг удуртукчулары ол дугайын база бодап билир ужурлуг.

ГФР-ге Л. И. Брежневтиң чугаалажыышкыннарындан үндүрер бир кол түңнелдериниң бирээзи болза, бүгү күрүнелер, оларның социал тургузуундан, кайы-бир шериг эвилелинде бактаап турарындан хамаарылга чокка тайбыңны быжыглаары, чавырлыышкынның болгаш бузурежиишкинниң байдалын катап тургузары дээш бүгү күжениишкиннерни үндүрер, кады ажылдаарын уламчылаар ужурлуг. Ол чорук күрүнелерниң боттандырар политиказының угланыышкыны болган турары чугула.

Делегейниң нарыыдаан байдалдарының үезинде күрүнелер аразынга политиктиг чугаалажыышкыннарны үенезиниң ужур-дузазынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-ниң туруштарының дүгжүп турарын эш Л. И. Брежневтиң Боннга чугаалажыышкыннары көргүскен.

Делегей болуушкуннарынга, хамаарыштыр бодунуң харысаалгазын билип турар чурт бүрүзү чугаалажыышкыннар чорударынга болгаш оларның сайзыраарынга таарымчалыг политиктиг байдалды тургузар дээш бодундан хамааржыр бүгү чүүдерни кылыр ужурлуг деп, СЭКП болгаш Совет күрүне санап турар. ССРЭ биле АКШ-тың аразынга чугаалажыышкыннарга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң туружу хамыктың мурнунда СЭКП-ниң XXVI съездизинге шуут тодаргай илереттинген. Ол мындыг чугаалажыышкыннар дээш туржур.

Совет-барыын-герман ийи талалыг харылзааларның хөгжүлдезинге хамаарыштыр аян-чорук үезинде чедип алган түңнелдерни СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бедии-биле үнелеп турар. ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга аңгы-аңгы адырларга чаагай кожа-хелбээ тайбың кады ажылдажылганың хөгжүлдезинге олар чаа шапкын идигни берип турар. Аян-чорук мурнунда Европа дип хемчээлинге энергетика айтырыын шиитпирлээринге бистиң векте эң улуг эгелээшкин болур «Газ-хоолайлар» деп кезээге ат салдынган. Талаларның дүүштүрген болгаш ам-даа чугаалажып көрүп турары өске-даа төлевилелдер-биле кады ол чээрби ги чүс чылды ажып чоруй баар бот-боттарынга ажыктыг экономиктиг харылзааларны доктаамал улгаттырарынга чогуур үндезинни тургузуп турар.

Кайы-кайызының-даа эрге-ажыктарынга дүгжүп турар экономиктиг кады ажылдажылганың таарымчалыг хөгжүлдези ниитизи-биле күрүнелер аразынга харылзааларга эки салдарны чедирип турар болгаш улустар аразынга чогумчалыг байдалды база тайбыңны быжыглаарынга салдарын чедирип болур деп чугаалажыышкыннар үезинде болгаш талаларның кады хүлээп алганы дыңнадыгда демдеглээн.

ССРЭ биле ГФР аразында харылзааларга Москва керээзи-биле тодараттынган төөгүлүг орук-биле ийи күрүне моон соңгаар-даа чоруур, а ниити-европа чөвүлел хуралының киржикчилери бүгү чурттар-биле аразынга харылзааларга Хельсинкиге Түңнел актыны удуртулга болдурарын Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-ниң удуртукчулары аян-чоруктуң түңнелинде бадыткаан.

Л. И. Брежневтиң ГФР-ге чугаалажыышкыннарындан болгаш беседаларында үнген садыг-экономика, эртем-техника, культура болгаш өске-даа адырлар талазы-биле дугуржуушкуннар хажык чокка болгаш долу хемчээлдии-биле күүсеттингенинң турарының дугайында айтыышкыннарны чогуур министерстволарга, ведомстволарга болгаш организацияларга совет удуртулга берген.

Л. И. Брежневтиң ГФР-же аян-чоруун совет кижилер сеткил ханыышкын-биле хүлээп алыр бүгү барымдаалар бар. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң акы-дуңма социалистиг чурттар-биле ханы дүүштүрүлгелиг чорудуп турары ленинчи даштыкы политиказы бодунуң тайбыңга ынаан, бүгү талалыын болгаш инициативалыын база катап көргүскен, ол политика кижилерниң угаан-бодалынга болгаш чүректеринге бузурелдиг салдарын чедирип турар.

Улустарның айыыл чок чоруу болгаш депшилгези, чавырлыышкын, боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадыры дээш Совет Эвилелиниң делегейге ажыл-чорудулгазы, ол улуг сорулгаларны чедип алырынга Л. И. Брежневтиң бодунуң хууда салыышкыны кижи төрелгетенниң эң үнелиг байлаа — тайбыңны камгалап алырынга, ол дээш хүн бүрүде болгаш идепкейлиг туржурунче Черниң чер болгаавынга тура-соруктуң быжыгарынга идиг берип турар.

Улустарның янзы-бүрү хөй-ниити күштериниң болгаш бөлүктериниң тайбыңны камгалаар дээш үнү улам күштүг болгаш улам негелделиг дыңналган тудум, ол демисел чедиишкинниг болур улуг аргаларлыг деп чүвени дуржулга көргүскен. Л. И. Брежневтиң ГФР-ге аян-чоруунуң түңнелдери тайбыңны камгалаары дээш демисел улам ажыктыг апаарынга калбак аргаларны ажыдып, делегейниң эң нарын айтырыглары безин шиитпирлеттинер аргаларлыг деп чүвеге улустарның бузурелин улгаттырып турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының дөрткү сессиязы

РОССИЯНЫҢ БЕШ ЧЫЛЫ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлери совет кижилер политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалында амыдыралда боттандырып турар. СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң түңнелдери, эш Л. И. Брежневтиң Пленумга чырыткылаанчак болгаш ханы утказыг чугаазы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги беш чылга болгаш 1982 чылга Күрүне планнарын бадылаан сессиязының шиитпирлери оларның чүректеринге изиг чүүлдүгзүнүүшкүнү хайныктырган. Бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң чечектелиишкининиң дугайында, тайбың болгаш кижилерниң аас-кежииниң дугайында партияның сагыш салыышкынынга олар күш-ажылчы база политиктиг идепкейи-биле харылап турар.

Россияның ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылында чаа-чаа тиилелгелерни чедип алган. Республиканың экономиказын болгаш культуразын улам ыңай хөгжүдериниң эң чугула айтырыгларын республиканың күрүне эрге-чагыргазының дээди органы чугаалажып көөр кылдыр киирген.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының дөрткү сессиязы Москвага, Кремльдиң Улуг ордузунга декабрь 1-де эртенгиниң 10 шакта ажыттынган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Даргазы Н. М. Грибачев сессияны ажыткан.

Эштер Ю. В. Андропов, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, К. У. Черненко, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков оларны депутаттар болгаш аалчылар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Сессиялар аразында мөчээн депутаттарның тураскаалын сессияның киржикчилери туруп ёзулаан.

Чаа соңгуттурган депутаттың бүзүредир бижиктерин чүүлдүг деп көргениниң дугайында Мандат комиссиязының илеткелиниң талазы-биле докталды хүлээп алган. Ук комиссияның даргазы И. И. Пономарев илеткел кылган.

Сессияның хүн айтырыгларын болгаш ооң ажылдаарының чурумун чаңгыс үн-биле бадылаан. 1981—1985 чылдарда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында; 1982 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында база 1981 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының канчаар күүсеттинип турарының дугайында; 1982 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1980 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында: Адыгей, Даг-Алтай, Еврей, Карачаев-Черкес, Хакас автономнуг областарның дугайында, РСФСР-ниң хоойлуларының төлевилелдериниң дугайында: РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында айтырыгларны хүн чуруумунда киирген.

1981—1985 чылдарда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының, 1982 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының, дугайында база 1981 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының канчаар күүсеттинип турарының дугайында илеткелди РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, РСФСР-ниң Күрпланының даргазы депутат Н. И. Масленников кылган.

Беш чыл планының сессияга көөр кылдыр киирттинген төлевилелин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң алдыгы сессиязының бадылааны 1981—1985 чылдарга чурттуң Күрүне планынга дүүштүр ажылдап кылган деп, ол чугаалаан.

Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин шапкын өстүрер, капитал салыышкыннарны мөөңнээр, Сибирьде болгаш Ыракы Чөөн чүктү улам ыңай шиңгээдип алыр, РСФСР-ниң Кара эвес хөрзүннүг зоназын, автономнуг республика бүрүзүн, бүгү крайларын болгаш областарын хөгжүдер талазы-биле хемчеглер көрдүнген. Кол көргүзүглерниң хөй нуруузунуң талазы-биле онгу беш чылдыынга бодаарга улам улуг онаалдалар көрдүнүп турар. Национал орулга 22 хуу улгадыр. Үлетпүрнуң бараанныг продукциязының хемчээли 25 хуу улгадырын. көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының чылда ортумак хемчээли 13 хуу немей өзерин төлевилээн.

Планның социал угланыышкынының күштелиишкинин национал орулгага улуг-хуузу беш чыл дургузунда 74-тен 77 чедир немей өзер, херевглел фондузунуң немей өзүлдезиниң бедик темпилеринден илергейлеттинип турар. Чоннуң кижи санынга онааштыр боттуг орулгалар 17,7 хуу, үүрмектеп садыглаар барааннарның саарылгазы—22 хуу бедиир. «Б» бөлүктүң адырларынга бүдүрүүшкүн өзүлдезиниң темпилери «А» бөлүктүң продукциязын кылып үндүрерин ковудедиринден бедик болур.

Беш чыл планының болгаш 1982 чылга планның төлевилелдериниң чугула онзагай чүүлү — ажыктыг болур чорукту болгаш шынарны улам ыңай бедидеринче оларның угланыышкыны болур. Бүдүрүүшкүнүнүң абсолюттуг немей өзүлделериниң өзүүшкүнүн бүдүрүлге черлеринге ажылдап турарларның санын болгаш капитал салыышкыннар лимиттерин өстүрерин кескүзү-биле кызырып тура чедип алыр ужурлуг.

Кол фондуларның берилделерин болгаш капитал салыышкыннарның ажыктыг чоруун бедидери төлевилелде айыттынган. Чиг-эт, одалга-энергетика болгаш материалдыг өске-даа курлавырларның кол хевирлерин чарыгдаарын эвээжедир талазы-биле онгу беш чылдыындан улам бедик онаалдалар, продукцияның бот-үнезин чингедириниң темпилериниң бедидери көрдүнген. Ол чорук, болуңун ээлчээнде, арыг орулгаларның улам арбын өзүлдезин планнаар аргазы берген.

Ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдары, ажылдың чаа байдалдарынче шилчиир талазы-биле хемчеглерни чугаажок боттандырарын хандырары эргежок чугула. Кеээ сагыыга-чурумун шыңгыы сагыырынче, планнарны эде көөрде оларны кудуладыр чорукту болдурбазынче, улус ажыл-агыйжы алыс бедик түңнелдерни чедип алырынче кол кичээнгейни салза чогуур.

Эртем-техниктиг депшилгени улам ыңай дүргедедири беш чыл планында көрдүнүп турар. Чижээ, Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн чүктүң, Байкал-Амур магистралының зоназының байлактарын ажыл-агыйга шиңгээдириниң айтырыгларын шиичилээрни ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбыры үргүлчүлээр. Чиик, аъш-чем болгаш чер-черде үлетпүрну, бүдүрүлгениң өске-даа адырларын техника-биле эде дериирринге, продукцияның принципиалдыг чаа хевирлерин тургузарынга, бүдүрүлге артынчыларын комплекстиг ажыглаарынга, транспорттуң ажылын сайзыраңгайжыдарынга холбашкан ажылдап кылыышкыннарны эртем албан черлери күүседир сорулгалыг. Хөрзүннүң үнүш-дүжүткүрүн бедидер, көдээ ажыл-агыйның бедик дүжүттүг сорттарын болгаш хайнакташтырган үрезиннерин тургузар, мал ажылының продуктулуун ковудедир, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин сайгарылдыр тургузар болгаш специализастаар талазы-биле шинчилелдерни чорудар.

Социал-экономиктиг, эртем-техниктиг улуг айтырыгларны шиитпирлээр, девискээр-бүдүрүлге комплекстерин тургузар база хөгжүдер талазы-биле бүдүн комплекстиг программалар беш чыл планының тудуш кезээ болуп турар.

Аар индустрияның, бирги ээлчегде ооң баазалыг адырларының, ылангыя одалга-энергетиктиг адырларны улам ыңай хөгжүдеринче улуг кичээнгейни 1981—1985 чылдарда планның төлевилелинде угландырып турар деп, илеткелчи чугаалаан. 1985 чылда электроэнергияны бүдүрери 942,5 миллиард киловатт-шак чедер болгаш беш чылда 17 хуу ковудаар. Россияның Европа кезээнге электроэнергия бүдүрериниң бүгү немей өзүлдезин атомнуг электростанциялар хандырар. Нефть тывыжы газ конденсады-биле

(Уланчызы 2-ги арында).

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

КЫШТЫ ХҮР АЖАР

Бо хүннерде Чөөн-Хемчик районнуң хойжу бригадаларының бүдүрүлге хуралдарынга «Саян», «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчыннарының республиканың малчыннарынга кыйгырыын деткип, 1981-1982 чылдарда мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир, малдың баш санын камгалап алыр талазы-биле планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин чугаалажып турар. Мындыг хуралдарның бирээзин СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң мурнакчы хойжузу Сүтө Саттың кыштаанга эрткен. Аңаа совхозтуң хойжулары чыылган. Ажыл-агыйның хойжулары кыштап ниитиниң малын хүр ажырарын, малдың чаш төлүн менди камгалап алыр дээш бүгү күштү, арга-курлавырларны үндүрерин хүлээнген.

Чижээ, хоочун коммунист Күңгүрүк Ооржак «Саян», «Алдан-Маадыр» совхозтарның кыштаглаашкынны организастыг эрттирер дээш республиканың малчыннарынга кыйгырыын кедээ ишчилерниң чугула херээ деп санап, кадарган кошкарларын менди чыл ажырып, бир баштан-на ортумаа-биле 5 килограмм дүктү кыргыыр, чайын 10 тонна сигенни белеткээр база четчир санныг курдаг өдекти белеер деп социалистиг хүлээлгени алган. «Искра» совхозтуң кошкар кадарчызы Дарыма Ховалыгның социалистиг чарышче ол кыйгырган.

Ол-ла хуралга төрүүр хой кадарчызы Ашак-оол Куулар төрүүр чүс хойдан-на ортумаа-биле чүс баш хургаданы камгалап ап, бир башка онааштыр 2,2 килограмм дүктү кыргып, 15 тонна сигенни белеткеп кылырын хүлээнип, социалистиг чарышка Сүтө Сатты кыйгырган. Хойжулар кыйгырыгны деткип, бедиткеп социалистиг хүлээлгени ап тура, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарының арга-дуржулгазын солчуп, малчын кижиниң бедик харысаалгалыг болурун онзалап демдеглээннер.

Малчынның аалынга келген хойжулар бүдүн хүн дургузунда кыштагга доктааганнар. Аңаа зоотехник-селекционер Долаан Доржукай зооветөөредилгениң ээлчеглиг кичээлин база эрттирген. Чыглып келгеннерге партком секретары Ө. А. Сат СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң V пленумунуң материалдары-биле чыылганнарны таныштырган. Ол социалистиг өнчү-хөреңгини мадагалаарын база арагалаашкынга удур демиселдиң айтырыгларынга ханызы-биле доктааган.

С. КУУЛАР.

Он бирги беш чылдың баштайгызы доостур чоокшулаан. Найысылалдың бүдүрүлгелериниң коллективтери арткан хуусаада чылды эки көргүзүглерлиг доозар дээш улам күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгезин — республика типографиязында өрүүр, парлаар болгаш дептерлээр цехтерниң бригадаларының аразында социалистиг чарыш улам калбарган. Өрүүде цегинде линотипист Зоя Лопсанчаповна Допчун-оол мурнакчыларының бирээзи. Ол коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Ээлчег нормазын доктаамал 110—120 хуудан эвээжетпейн, күүседип келген. Хүндүлээчел, биче сеткилдиг, ажылынга харысаалгалыг чоруу-биле ол коллективтиң хүндүткелин чаалап алган.

З. Л. Допчун-оолдуң чуруун бүдүрүлгениң хүндүлел самбыразында киирген.

ЧУРУКТА: З. Л. Допчун-оол ажылдап олур.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының дөртку сессиязы

РОССИЯНЫҢ БЕШ ЧЫЛЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

катай 570 миллион тонна болур. Газ тывыжын 447 миллиард кубометр, хөмүр-дашты тыварын—419,5 миллион тонна хемчээлге чедирер.

Кара металлургияга белен прокатты бүдүрерин 65,8 миллион тонна, каң хоолайларны—13,3 миллион тонна хемчээлге көрдүнүп турар. Өңнүг металлургияга алюминийни болгаш чести, никельди база өңнүт өске-даа металлдарны бүдүрери көвүдээр. Химия болгаш нефть-химия үлетпүрү беш чылда минералдыг чемишчидилгелерин бүдүрерин 1,6 катап, күгүр кислотазын, химия волокнозун, каустиктиг соданы болгаш синтетиктиг каучукту бүдүрерин—1,3 катап көвүдедир.

Машина тудуунуң продукциязының болгаш металл болбаазырадып кылырының хемчээли беш чылда 1,4 катап улгадыр.

Пөс-тааввы болгаш чиик үлетпүр продукциязының хөй хевирлерин бүдүрер талазы-биле онгу беш чылдаазындан ыраакта артык өзүлдениң бедик темпилери көрдүнген. Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый ужур-дузалыг бараанларны бүдүрери көвүдээр.

Аъш-чем айтырыы бүгү беш чылдың кол айтырыы болуп турарын эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунга чугаазынга онзалап демдеглээн. Ону шиитпирлээриниң үндезини —кадаа ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бедик темпилери болур. РСФСР-ге кадаа ажыл-агыйның ниити продукциязының чылда ортумаа-биле хемчээлин 65 миллиард рубль чедирер сорулга беш чыл планында айыттынган. Аъш-чем программазын боттандырар болгаш мал ажылын хөгжүдеринге быжыг үндезинни тургузар сорулга-биле тарааны база мал чемнерин бүдүрерин болдадыр өстүрери планда көрдүнүп турар.

Тарааның чылда ортумаа-биле тывылдазын 135 миллион тонна чедирер. Аъш-чемниң үнелиг тараа культураларын, ылаңгыя көк-тарааны, ристи болгаш кырлыг-тарааны бүдүрери дыка көвүдээр. Чигир свёклазының тывылдазы 1,4 катап, картофельдиң—23 хуу көвүдээр ужурлуг. Тарымал-тоорунту, ногааларны, кат-чимистерни, виноградты болгаш үвүп ажылының өске-даа продуктуларын бүдүрерин көвүдедир болгаш оларның шынарын бедидер.

Малдың болгаш куштуң продуктулуун бедидериниң, а оларның баш санын көвүдедириниң күзели-биле эът чылда ортумаа-биле бүдүрерин 8,4 миллион тонна, сүттү—50 ажыг миллион тонна, чуурганы—42 миллиард борбак чедирери көрдүнген.

Чоннуң хуузунда ажыл-агыйларын болгаш бүдүрүлгелериниң дузалал ажыл-агыйларын хөгжүдеринче угланган хемчеглерни боттандырар. Республиканың агроүлетпүрлуг комплекизинге тускайлап бээр курлавырларны көвүдедири көрдүнүп турар. Хөй санныг тракторларны, автомобильдерни, тараа ажаар комбайннарны болгаш кадаа ажыл-агыйның өске-даа техниказын, 56 миллион ажыг тонна минералдыг чемишчидилгелерин колхозтарга болгаш совхозтарга бээрин планда айтып турар.

РСФСР-ниң кара хөрзүннүг эвес зоназын бедик продуктулуг чер болгаш мал ажылының районунга болдурар талазы-биле программаны боттандырары үргүлчүлээр. Кара хөрзүннүг эвес черлерге бүдүрүлге, чуртталга, социал-культура болгаш орук тудуунга 40 миллиард ажыг рубль капитал салыышкыннарын азы эрткен беш чылдаазындан 25 хуу хөй кылдыр тускайлап бээр.

Черни мелиорастаарынче болгаш аңаа тускайлаан хөреңгилерниң ажыктыын бедидеринче улуг кичээнгейни планда угландырган.

Кадаа ажыл-агыйның чигзиниң айыттынган бүдүрүлгезин барымдаалааш, аъш-чем болгаш эът-сүт үлетпүрүнүң продукциязының эң чугула хевирлерин бүдүрер талазы-биле даалгаларны тодараткан. Ол адырларга бүдүрүлге хемчээли 23 хуу көвүдээр.

Илеткелчи транспортту болгаш харылзааны хөгжүдериниң дугайын чугаалап тургаш, транспорттуң бүгү хевирлери-биле чүък сайгарылгазын 18 хуу улгаттырарын көргенин демдеглээн. Газ болгаш нефть дамчыдар хоорлааларының хемчээли болгаш оларның ажылының деңнели улгадыр. Транспорттуң хөй контейнерлиг болгаш өске-даа таарымчалыг хевирлерин ажыглаары калбарар. Хоорайлар аразының шугумнарынга телефон каналдарының, хоорайларның болгаш суурларның телефон станцияларының хемчээли улгадыр.

Беш чылдың шиитпирлиг участогу капитал тудуг боор турар. Республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинче угландырган капитал салыышкыннарының хемчээли беш чыл иштинде 430 миллиард ажыг рубль болур. Планда капитал салыышкыннарын ажыглалга киирер тудугларга мөөңнээр, чаа эгелээн тудугларның санын кызырар талазы-биле хемчеглерни көрүп турар. Ажылдап турар бүдүрүлге черлериниң техниктиг эде чепсеглениишкининиң болгаш чаартылгазының темпизин шапкынчыдарынче улуг кичээнгей салып турар.

Улустуң амыдырал деңнелин улам бедидер, кижиниң бүгү талазы-биле өзүп, хөгжүүрүнге, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, кижилерниң кадыкшылын быжыглаарынга болгаш дыштаныылгазын экижидеринге, өөредилгени болгаш культураны хөгжүдеринге улам-на таарымчалыг байдалдарны тургузарынче угланган хемчеглерниң калбак системазын боттандырып чорударын айыткан. Чижээ, хереглелдиң ниитилел фондузу 1980 чылдыы-биле деңнээрге, 22 хуу немежир болгаш 1985 чылда 82 миллиард рубль ажыг болур. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири беш чыл иштинде айда-ла 207 рубль чедир азы 16,4 хуу өзер. Ниити ажыл-агыйга колхозчуларның ажыл төлевири 24 хуу өзер. Чуртталга тудуунуң улуг программазын күүседир. Улус өөредилгезиниң системазының хөгжүлдези, кадык камгалал системазының улам ыңай экижиири үргүлчүлээр. Бойдус курлавырларын камгалап, таарымчалыг ажыглаарынче угланган хемчеглерниң калбак комплекизин баш удур көрген.

Республиканың экономиказынга девискээр талазы-биле кол-кол деңневирлерин, Россия Федерациязының улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинге экономиктиг район бүрүзүнүң салыышкынын беш чыл планында база тодараткан.

РСФСР-ниң 1982 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын тайылбырлааш, илеткелчи, өзүлдениң айыттынган темпизи он бирги беш чылдың ийи чылында доктааттынган даалгаларны күүседирин хандырар апаарын дыңнаткан.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышпышаан, социалистиг чарышты улам калбартыр, он бирги беш чылда шалыпчы ёзу-биле ажылдаар, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырын Н. И. Масленников түңнелинде медеглээн.

РСФСР-ниң 1982 чылда Күрүне бюджединиң дугайында болгаш РСФСР-ниң 1980 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында илеткелди РСФСР-ниң саң министри депутат **А. А. Бобровников** кылган.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели РСФСР-ниң 1982 чылда Күрүне бюджединиң төлевилелин орулгалар болгаш чарыгдалдар талазы-биле 75264,7 миллион рубль кылдыр чугаалажып көргеш, бадылаары-биле киирип турарын ол дыңнаткан.

Бюджет төлевилелин 1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң көргүзүглерин, РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының төлевилелин ёзугаар ажылдап кылганын болгаш республиканың экономиказының болгаш культуразының улам ыңай хөгжүүрүн, совет кижилерниң амыдырал деңнелин бедидерин эргежок чугула саң-хөө курлавырлары-биле хандырып турарын А. А. Бобровников чугаалаан.

Бюджеттиң орулгаларын республиканың улус ажыл-агыйының кол-кол саң-хөө курлавырлары — арыг орулгаларны, саарылгадан үндүрүгнү, амортизация санаашкыннарын барымдаалап, ажыл-агыйның иштики курлавырларын эң долузу-биле илередип, мөөңнээри-биле тодараткан.

Россия Федерациязының девискээриниң талазы-биле саарылгадан үндүрүт киириишкинин 70,1 миллиард рубльге төлевилеп турар.

Күрүнениң бүдүрүлге болгаш организация черлеринден бюджетке төлевирлерин 16015,2 миллион рубль түңнүг кылдыр көрүп турар.

РСФСР-ниң девискээринге чондан олча-ажык үндүрүү 15843,3 миллион рубль болур. Ол түңнүң чартыын республика бюджединче шилчидер.

Үлетпүр, кадаа ажыл-агый болгаш тудуг продукциязын бүдүрериниң, ажылдарының болгаш ачы-дузаа чедирериниң планнаттынган өзүлдезиниң темпизин, бүдүрүлге чарыгдалдарын болгаш саарылганы эвээжедир талазы-биле даалгаларны ёзугаар республиканың улус ажыл-агыйының адырларынга орулгалар келир чылын 4,8 хуу көвүдээр болгаш 27199,5 миллион рубль болур.

Бүдүрүлге черлериниң болгаш организацияларының чаартылгазынга, техниктиг доолдур чепсеглээринге болгаш калбартырынга 11184,3 миллион рубльди азы орулганың ниити түңнүн 41,1 хуузун оларның эргезинге арттырар дээн.

Россия Федерациязының 1982 чылда Күрүне бюджединиң ниити чарыгдалдарының хемчээлин 75264,7 миллион рубль түңнүг кылдыр тодараткан.

Бюджет талазы-биле чарыгдалдарны республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларында тургустунган бүдүрүлге күчүзүн эң-не ажыктыг кылдыр ажыглаарын, күрүне хөреңгилерин чарыгдаарын камнаарының шыңгыы корум-чурумун хандырарын барымдаалааш тодараткан.

РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң кол-кол курлавырларын улус ажыл-агыйын болгаш социал-культура хемчеглерин акшаландырарынга ажыглаар. Ол сорулгага 72781,5 миллион рубльди азы бюджеттиң бүгү чарыгдалдарының 96,7 хуузун көрген.

Республиканың улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге бюджеттен 35511 миллион рубльди, а бүдүрүлгелерниң боттарының акша-хөреңгизин катай санаарга, 66457,3 миллион рубльди тускайлап турар. Улусчу хереглел бараанналарын кылып үндүрүп турар адырларга хөй хемчээлдиг акша-хөреңгини берип турар.

Россия Федерациязының кадаа ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдеринге бюджеттиң күзелинден болгаш бодунуң хөреңгилеринден 24534,8 миллион рубльди киирер. Оон аңгыда колхозтарга база ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелеринге болгаш организацияларынга капитал салыышкыннарын акшаландырарынга Күрбанкының үр хуусаалыг чээлизинден 4 миллиард түңнүг рубльди көрүп турар.

Капитал тудуг экономиканың болгаш культураның бүгү адырларын улам ыңай хөгжүдериниң үндезини болуп турар. 1982 чылда ол сорулгага чүгле бюджеттен 12,9 миллиард рубльди тускайлап бээрин көрүп турар.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленуму ажыглалга кирер тудугларга күш-ажылчы, материалдыг болгаш саң-хөө курлавырларны эң дээди мөөңнээриниң болгаш планда көрдүнген бүгү объектилерге бүдүрүлге күчүлерин ажылдадып киирерин хандырарының эргежок чугулазынче онза кичээнгейни угландырган.

Чуртталга-коммунал ажыл-агыйын хөгжүдеринге 1982 чылда чарыгдалдарны 6831,6 миллион рубль түңге доктааткан.

Социал-культура хемчеглерин акшаландырарын партияның XXVI съездизиниң төлевилээни улустуң амыдырал деңнелин бедидериниң, улус өөредилгезин, эртемни болгаш культураны хөгжүдериниң, кадык камгалалын, чоннуң медициналыг хандырылгазын болгаш ажылчы чоннарның социал хандырылгазын экижидериниң программазын боттандырарын барымдаалап тодараткан. Республиканың бюджединден ол сорулгаларга 37,3 миллиард рубльди тускайлап берип турар.

РСФСР-ниң саң-хөө министри оон ыңай автономнуг республикаларның Күрүне бюджеттеринге болгаш крайларның, областарның, Москва болгаш Ленинград хоорайларының бюджеттеринге доктааган.

РСФСР-ниң автономнуг республикаларының Күрүне бюджеттериниң болгаш чер-чер бюджеттериниң ниити хемчээли 1982 чылда 25533,4 миллион рубльге доктааттынганын ол демдеглээн. Ол бюджеттерниң республиканың 1982 чылда бюджединиң ниити хемчээлинде улуг-хуузу 33,9 хуу болуп турар.

Илеткелчи оон ыңай РСФСР-ниң 1980 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчётту орулгалар талазы-биле 78243 миллион рубль түңнүг болгаш чарыгдалдар талазы-биле 76090,1 миллион рубль түңнүг кылдыр РСФСР-ниң Дээди Советинге бадылаары-биле киирген. РСФСР-ниң 1982 чылда Күрүне бюджези чылдың шыалааттынган планы-биле орулгалар талазы-биле 101,7 хуу база чарыгдалдар талазы-биле 99,3 хуу күүсеттинген. РСФСР-ниң республика бюджединиң, бүгү автономнуг республикаларның Күрүне бюджеттериниң, бүгү крайларның, областарның, Москва болгаш Ленинград хоорайларының бюджеттериниң орулгаларының күүселдези хандыртынган.

А. А. Бобровниковтуң түңнелинде чугаалааны болза: СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Пленумга чугаазын Россия Федерациязының ажылчы чоннары коммунистиг ниитилелди тургузары дээш улам ыңайгы демиселдиң программазы кылдыр хүлээп алган болгаш бүгү-улусчу чарышты калбарткан.

РСФСР-ниң Дээди Советиниң План-бюджет болгаш өске-даа доктаамал комиссияларының 1981—1985 чылдарда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында, РСФСР-ниң 1982 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында база 1981 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң чорууп турарының дугайында. 1982 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1980 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында эдеричи илеткелин РСФСР-ниң Дээди Советиниң План-бюджет комиссиязының даргазы **В. С. Кузьмичев** кылган.

Илеткелдер талазы-биле сессияга санал-онал бээри эгелээн.

Декабрь 2-де сессия ажылын үргүлчүлээр.

(СЭТА).

БҮГҮ ЧҮВЕНИ КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА, КИЖИНИҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң алдыгы сессиязының материалдарын өөрениринге

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумун, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң алдыгы сессиязының документилерин өөренир болгаш пропагандалаар талазы-биле ажылды чурттуң партия организациялары калбартып чорудкан. Чаңгыс эвэй политхүннерни, ниитилел-политиктиг номчулгаларны, лекцияларны эрттирип, СЭКП ТК-ның кежигүннери, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары, совет, ажыл-агый органнарының удуртукчулары ажылчы чоннарга чүъе чугаалап берип турар.

Бо чугула документилерни эң-не хаяы өөренир сорулга-биле партия болгаш экономиктиг өөредилгениң бүгү хевирлеринге СЭКП ТК-ның Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдарының талазы-биле ийи кичээл эрттирерин сүмелеп турар.

I. ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ЧУГААЗЫ — ПАРТИЯНЫҢ БОЛГАШ УЛУСТУҢ СОРУК КИИРИКЧИ ПРОГРАММАЗЫ

Беш чылдың кол сорулгазы. Чурттуң экономиктиг күчүзүн өстүрер, улус ажыл-агыйының ажыктыын, совет улустуң амыдыралының деңнелин бедидер талазы-биле партияның угланыышкыны. Беш чылды чедиишкинниг күүседирде коллектив бүрүзүнүң, ажыл-ишчи бүрүзүнүң күженииишкинин ийи, үш катап улгаттырар, ажыл-агый чорудулгазының стилин болгаш методун эде тургузарын дүргедедир.

Ажыл-агый тургузуушкунунуң эң-не өйү келген чугула айтырыгдары, оларны шиитпирлээриниң оруктары.

Аъш-чем айтырыы — ажыл-агый-даа, политика-даа талазы-биле— **беш чылдың кол айтырыы.** Ону шиитпирлээриниң үндезини — кадаа ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бедик темпилери болур. Аъш-чемниң эки шынарлыг продуктулары-биле чонну хандырары кадаа ажыл-агыйның болгаш ону хандырып турар адырларның эки ажылдаарын негеп турар. Кадаа ажыл-агый машиналарының техниктиг деңнелин, ыныныштыын болгаш үр эдилеттинерин бедидер. Кадаа ажыл-агыйның машина болгаш трактор тудуунуң бүдүрүлгелерин тудары база эде кылыры—күрүне ужур-дузалыг чугула айтырыг. Кадаа ажыл-агыйның бүгү агроүлетпүр комплекизиниң экономиктиг болгаш эргелеп башкарарының системазын доктаамал сайзырангайжыдар, бедик эчис түңнелдер дээш ажылдаар.

Одалга-энергетика комплекизин улам ыңай чедиишкинниг хөгжүдери. Барыын Сибирьниң газчыларының, нефтижилериниң, тудугжуларының маадырлыг күш-ажылы. Барыын Сибирьниң байлактарын ажыл-агыйжы ёзу-биле, билдилиг ажыглаар, энергияның курлавырларын ажыктыг база камналгалыг чарыгдаар, энергия камнаар техниканы болгаш технологияны дүрген шиңгээдир.

Капитал тудуг — беш чылдың шиитпирлиг участогу. Капитал салыышкынын эвээш чарыгдап тургаш, кол фондуларны ажыглалга киирерин элээн улгаттырар. Ажыглалга кирер тудугларга күш-ажыл, материалдыг болгаш саң-хөө курлавырларын эң-не колдадып мөөңнээрин хандырар. Тудуг организацияларының күчү-шыдалын бедидер. Бүдүрүлге күчүлерин чогуур үезинде шиңгээдип алыр, компенсациялыг чорудугларга үндезилеп тудуп турар объектилерни онза кичээнгейге алыр.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, улус ажыл-агыйының ажыктыын, ооң интенсификациязын тодаргай болгаш чер бүгүдезинге бедидер.

Экономиканы ёзулуг камналгалыг болдурар төлээде, хөй болгаш чүткүлдүг ажылдаар, мөөңнеп алган эртем-техниктиг курлавырларны ажыктыг ажыглаар, чаа техниканы болгаш мурнакчы дуржулганы дүрген нептередир. Күш-ажыл курлавырларын эки ажыглаар, хол-биле кылыр аар ажылды чөөрту кызырар.

Даштыкы экономиктиг **харылзааларны быжыглаар.** Социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылганы хавыладыры — экономика-даа, политика-даа талазы-биле бирги чергениң чугула херээ.

Экономиканы эргелеп башкарарын, ажыл-агый чорудулгазының механизмин сайзырангайжыдар. Улус ажыл-агыйының бүгү звеноларының деңдески ажылы—экономиканың ажыктыының чугула негелдези. Эргелеп башкарарының органнары, бүгү ажыл-агый механизми бүдүрүлгелерниң болгаш каттыжыышкыннарның эки ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар. Материал-техниктиг хандырылганың системазын экижидер.

Совет ниитилелдиң экономиктиг болгаш социал деңнелгезиниң бот-боттарының аразында улам өзүп турар харылзаазы. Беш чылдың социал программазы. «Б» бөлүктү мурнады өстүрери. Чуртталга тудуунуң калбарыышкыны. Ажыл төлевирин болгаш пенсия хандырылгазын бедидер база сайзырангайжыдарының талазы-биле ниити күрүнениң улуг хемчеглери. Уруглардыг өг-бүлелерге, ажылдап турар иелерге болгаш чаа өг-бүле туткаларга күрүне дузаламчызы. Улус өөредилгезиниң, кадык камгалалының, күш-культура болгаш спорттуң улам ыңайгы хөгжүлдези.

Бистиң хөгжүлдевистиң чамдык бергелери. Бергелерни чажырбазы, оларны ажып эртериниң шын оруктарын тывары, оларның-биле демиселче массаларны мөөңнеп билири — большевиктерниң ленинчи чаңчылы.

Бедик хөгжүлделиг бүдүрүкчү күштер, совет улустуң социал политиктиг болгаш моральдыг чаңгыс эви, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде айыттынган бурунгаар шимчээшкинниң тодаргай стратегиязы — коммунистиг тургузуушкунда чаа чедиишкиннерниң үндезини.

XI беш чыл коммунизмче оруктка алдарлыг үе-чада болур ужурлуг болгаш ындыг болур-даа. Беш чыл планы — ол хоойлу. Ол чүгле күүсеттинген турар эвес, харын ажыр күүсеттинер. Планның саң-түңнерин, ол бүгүнү чедиишкинниг боттандырарын магадылаары экономиктиг болгаш организас-политиктиг хемчеглер-биле быжыглаар херек. Организакчы ажыл-ишчи чорук, сагылга-чурум — төпке-даа, чер-черлерге-даа кол негелделер ол.

Ажыл-агыйжы амыдыралга партийжи салдарны күштелдирер. Ыяк бодап кылдынган болгаш шыңгыы негелделиг кадр политиказы, ниити күрүне эрге-ажыктарын камгалаарынга туруштуг болур, чүткүлдүг чорук, хүлээп алган шиитпирлерниң хажыдыышкыннары, совет хоойлуларны, партийжи, коммунистиг этиканың чурумун үрээри-биле шыңгыы демиселжир херек.

Партия организацияларының дайынчы арга-шинээн бүгү хемчеглер-биле бедидер. Коммунист бүрүзү бодунуң участогунга бүгү күжүн, дуржулгазын курлавырларны дилээ тыварынга, күш-ажылдың ажыктыын бедидеринге бээр, күш-ажылга кызымак чоруктуң төлептиг үлегерин көргүзер ужурлуг.

1982 чылда политиктиг улуг-улуг болуушкуннар (профэвилелдериниң, комсомолдуң съездилери, чер-чер Советтеринге соңгуудалар, ССРЭ-ниң 60 чылы) болур, ол партияның болгаш чоннуң чаңгыс эвин моон сонгаар быжыглаарынга, чурттуң бүгү нациялары болгаш улустарының улам сырый каттыжыышкынынга, массаларның политиктиг, чогаадыкчы идепкейин кедереринге чаа күштү бээр. **Совет кижи бүрүзү кандыг-даа албан-дужаалдыг, кайда-даа ажылдап турары хамаан чокка эң эки ажылдаар, ажыктыг ажылдаар ужурлуг.**

II. 1981—1985 ЧЫЛДАРДА ССРЭ-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫ

1981—1985 болгаш 1982 чылдарда **ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол көргүзүглери.**

Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыы болгаш оон өзүлдезиниң факторлары.

Үлетпүрүн бүгү адырларының улам ыңай хөгжүлдези. Ооң кол сорулгазы — улус ажыл-агыйының бүдүрүлгелериниң дериг-херекселдеринге хереглелдерин эң-не долузу-биле хандырары, улустуң хереглел бараанналарының үндүрерин көвүдедири болгаш шынарын бедидери, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының техниктиг эде дериглезин хандырары болур.

Агроүлетпүр комплекизин хөгжүдери. Аъш-чем айтырыгларын шиитпирлээринге кадаа ажыл-агыйның башкарыкчы ролю. Капитал салыышкыннарының ажыктыын бүгү хемчеглер-биле бедидер, кадаа ажыл-агыйның бүгү адырларының продукциязының өзүлдезин чедип алыр. Кадаа ажыл-агыйның техниктиг эде дериишкинин моон сонгаар уламчылаар. Черни химчылаарын болгаш мелиорастаарын хөгжүдер, үлетпүр технологиязын, мурнакчы дуржулганы нептередир. Тараа бүдүрүлгезин бүгү хемчеглер-биле көвүдедир, дужудун бедидер. Мал ажылы — кадаада шалыпчы фронт. Бойдусту камгалаары — бүгү улустуң херээ. **Аъш-чем, эът, сүт үлетпүрүн хөгжүдеринче—хүн бүрү кичээнгей салыр.**

Транспорт болгаш харылзааның бүгү хевирлерин улам ыңай сайзырадыр.

XI беш чылда капитал тудуг.

Социал хөгжүлде болгаш чоннуң амыдырал деңнелин бедидери. Совет улустуң чаагай чоруун улам ыңай бедидериниң калбак программазы.

Эвилелдешкен республикаларның ажыл-агыйының хөгжүлдези, бүдүрүкчү күштерни таарыштыр тургузар.

Күрүне планы — бүгү партия, күрүне болгаш ажыл-агый органнарынга, коллектив бүрүзүнге хоойлу.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленуму бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың ажыктыын бедидер дээш **социалистиг чарышты улам ыңай калбартыр дугайында.** ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга төлептиг ужуражыры, он бирги беш чылды шалыпчы күш-ажыл-биле демдеглээри, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуру — коллектив бүрүзүнүң, совет кижи бүрүзүнүң патриоттуг болгаш интернационалчы хүлээлгези.

* * *

Бүгү партия комитеттери, политчырыдыышкын Бажыңнары болгаш кабинеттери, экономиктиг өөредилге талазы-биле чөвүлелдер кичээлдерни идей-теоретиктиг болгаш методиктиг бедик деңнелге эрттиреринге, оларны амыдырал-биле, XI беш чылда коллектив бүрүзүнүң практиктиг сорулгалары-биле холбаарынга пропагандистерге дузалаар хүлээлгелиг.

Пропагандистерниң бедик хүлээлгези — эш Л. И. Брежневтиң чугаазының, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң документилериниң идейлиг байлаан хаяы шиңгээдиринге, беш чылдың кол сорулгазын, бодунуң республиказының, адырының, төрээн бүдүрүлгезиниң, совхозунуң, колхозунуң, эртем коллективиниң хөгжүлдезиниң кол-кол көргүзүглерин эки билип алырынга, 1982 чылдың болгаш ниити беш чыл планын чедиишкинниг күүседир дээш бүгү улустуң демиселинге бодунуң оруун тодарадырынга дыңнакчы бүрүзүнге дузалаары болур.

НАЙЫСЫЛАЛЫВЫС ЧАРАШ БОЛЗУН...

Чылдан чылче бистиң найысылалывыс Кызыл хоорай улам-на чаагайжып, сайзырап, чаа тудуглар немежип, кудумчулар, тротуарлар чаартынып, чаа-чаа скверлер, ногаан булуңнар көвүдеп турар. Хоорайывыс улам-на чараш болуп, аян-шинчи кирип турарынга бистер чоргаарланыр бис.

Ылаңгыя хоорайның төп кезин көскүзү-биле экижээн болгаш төптүг хевирлеп тургузарын уламчылап турар. Кызылдың төп кезин «Красноярскгражданпроект» институттуң Тывада филиалының ажылдакчыларының ажылдап кылган төлевилелин ёзугаар туттунуп турар. В. И. Ленинниң мавзолейиниң төлевилелиниң автору, ССРЭ-ниң улустуң архитектору А. Щусевтиң төлевилээни партия обкомунуң амгы бажыңынга үндезилеп планнаан В. И. Ленин аттыг шөлдүң ансамблиында онзаланып, ылгалып турар. Шөлдүң соңгу талазында В. И. Ленинге турас кыл бар, оон делгем аллея-эспланада хем эриинче чаттылган. Хөгжүм-шии театры, ажыглалга чаа кирген Советтер бажыңы найысылалдың төвүнүң овур-хевирин улам чараш болдуруп турар. Шөлдүң мурнуу чүгүнге (төп почта бажыңы турар черден) келир үеде 14—16 каът административтиг бажың туттунарга, төптүң тудуу холдуунда доостур.

Оң үшкү микрорайонунуң тудуу төптүң төлевилелинде көрдүнген база бир кезии болур. Ол микрорайонунуң тудуун 1980 чылдан эгелей берген. Оон чаа чүүлү чүл дээрге, бистиң хоорайга бир-ле дугаар 9 каът чурттаалга бажыңнары, амыдырал хандырылга болгаш социал-культура объектилери болур. Тодаргайлаарга, универсам, амыдырал хандырылга бажыңы, 100 олуттуг столовая, 1176 өөреникчи өөренир, эштир бассейнниг школа-комплекс, 320 олуттуг, эштир бассейнниг 2 ясли-сад ында кирип турар.

Хоорайның мурнуу-барыын чүгүнде дөрткү, бешки чаа микрорайоннар калбарган. Туйбу болгаш калбак панельден кылган хөй каът чурттаалга бажыңнарлыг кварталдар найысылалывысты улам-на аян киирип турар.

1568 өөреникчи өөренир найысылалда эң улуг хемчээлдиг школа-комплексти сентябрьда тудуп дооскан. Ында чырык, делгем класстардан аңгыда, ийи спорт залы, столовая, теплица, эштир бассейн база улуг хемчээлдиг спортзал бар.

500 олуттуг чаа автовокзал. Чурукчулар эвилелиниң бажыңы, зоомагазин. 120 оруннуг уруглар эмнелгези, 280 олуттуг ясли-садтар, 9 каът чурттаалга бажыңнарлыг оң үшкү микрорайон дээн чижектиг хөй-хөй чаа тудуглар туттунуп турар.

Кочетов кудумчузу ам делгем, чаагай апарган. Ол делгем тротуарларлыг, а дүүнеки үеде тротуарларны чырыдар торшер хевирлиг сайгылгааннарны база ында кылган. Чүгле бо чылын безин Ленин, Кочетов, Советская, Красноармейская, Титов, Гагарин кудумчуларны асфальтылаарын доосkan болгаш чамдык кудумчуларының тудуун уламчылап турар.

Хоорайның моон-даа соңгаар хөгжүүрүнге оон төп кезин чаартырын доозуп, овур-хевир киирери салдарлыг болур. Ол ышкаш кол транспорт магистральдарын, шөлдерни, скверлерни болгаш хем эриин чаартып кылыр апаар.

Найысылалдың административтиг болгаш хөй-ниити черлериниң бажыңнары-даа, чурттаалга кварталдарының-даа даштыкы аян-хевирин болгаш иштики шевергелдерин көрүштүг кылдыр каастап, шимээринге эки шынарлыг, чаа материалдарны ажыглаарынче сагыш салдынып турар. Партия, совет органнарының ол талазы-биле салган сорулгаларын боттандырары-биле төлевилел, архитектура болгаш тудуг организациялары ажылды чорудуп турар. Министрлер Чөвүлелиниң чаа бажыңы, хөгжүм-шии театры болгаш «Мөңгүлек» гостиницаны ынчаар кылдынгылаан. Ук бажыңнарда гранит, мрамор, чугай, туфф, бетон дээш чижектиг амгы үениң тудуг материалдары калбаа-биле ажыглаттынган.

Хөгжүм-шии театрының даштыкы каасталгазын болгаш фонтанны дерип күүседирип амгы үеде доозуп турар.

Бо бүгү-биле чергелештир бистиң республиканың тудугларында чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа эвээш эвес.

«Бистиң долгандыр турар бүгү чүве боду чараш болгаш көрүштүг болур ужурлуг...» —деп, эш Л. И. Брежнев партияның XXVI съездизинге илеткелинде чугаалаан болгай. Ынчангаш найысылалды чараш болгаш амгы үениң негелделеринге дүүштүр тудуп дериири бистен негеттинип турар-дыр. Сөөлгү үеде туттунган чурттаалга бажыңнары, микрорайоннар амыдыралдың негелдезинге дүүшпейн турар. Микрорайоннар иштинде дыштаныр сандайларлыг ногаан булуңнар эвээш, уругларга ойнаар шөлчүгештер чедир дериттинмээн. Авы биче архитектурлуг хевирлер барык-ла чок деп болур. Элээн хааржаачыгаштары үр болбаанда-ла бустугулап калгылаар, тротуарларда чечек өстүрер савалар, сандайлар чок.

Төлевилекчилер чериниң чайгаар бүткен рельевин ажыглавайн турар, биче архитектурлуг хевирлер эвээш ажыглаттынган. Чечек тарыыр савалар, декоративтиг сандайлар, бетон плиталар кончуг эвээш ажыглаттынып турар. Ийи черлерге чөлендир кылыр хаалалар, чадалар дээш чүнү кылып болбазыл. Ол бүгү чүүлдер чурттаалга бажыңнарының чаңын чаагайжыдып, чурттаарынга таарымчалыг, көрүштүг болдурары чугаажок. Келир үеде туттунар 12 болгаш 13 дугаар микрорайоннарга биче архитектурлуг хевирлерни калбаа-биле ажыглаары чугула.

Бистиң мурнувуста салдынган моон соңгаарты кол сорулгаларының бирээзи — хөй-ниити болгаш чурттаалга бажыңнарының архитектурлуг шынарын бедидип, национал овур-хевирни киирери боор турар. Ону чедип алырда, амгы үениң деңнилгелиг материалдарын ажыглап, урап чүүл каасталга элементилерин бажыңнарның иштики-даштыкы шимелгезинге билдилиг ажыглаары болур.

Национал стильдиң хевирлери чамдык тудугларда болгаш төлевилелдерде көрдүнген. Чижээлээрге, паркының кирер аксында, хөгжүм-шии театрында ынчаар кылдынган. Чаа аэропорттуң, тыва чемнер ресторанының болгаш хем вокзалының төлевилелдеринде национал каасталганы, [illegible] ажыглаары хөйү-биле көрдүнген.

Партия, чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында найысылал Кызыл моон-даа сонгаар өзүп сайзыраар. Бо чылдың төнчүзүнде Москваның «Гипрогор» институду Кызылдың келир үеде, 20—30 чылдар дургузунда туттунар кол планының эң баштайгы чадазын кылып күүседир. Ында хоорайның келир үедеги овур-хевирин тодазы-биле көргүскен болур. Чурттаалга болгаш үлетпүр, дыштанылга болгаш спорт зоналары, хоорайның инженер четкилери ында калбаа-биле көрдүнген. Ол планның бир онзагай чүүлү — Улуг-Хемниң кежир ийиги көвүрүгнү тударын көргени болгаш хемниң оң талазын калбаа-биле тодарадып планнааны боор турар. Чоокку үеде бистиң найысылалывыс Улуг-Хемниң эриинге —ол-бо талазынга чаттыла бээри чугаажок.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде чоннуң амыдыралының чаагай байдалын улам бедидер сорулга-биле он бирги беш чылда чурттаалга шөлүн, уруглар албан черлерин, садыг болгаш хөй-ниити чемненилге черлерин, транспорт болгаш харылзаа, өмнелгелер, чырыдыышкын болгаш культура объектилерин калбаа-биле тудары көрдүнген болгай. Бо беш чылда бистиң республиканың чону 20 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн, 2520 олуттуг уруглар садтарын, хем вокзалын, авиавокзалды, төп универмаг болгаш кыры шывыглыг рынокту, амыдырал хандырылга бажыңын, 500 олуттуг Пионерлер бажыңын болгаш 600 олуттуг хоорайның Культура ордузун дээш оон-даа өске чаа тудугларны ажыглалга киирер.

Хоорайның архитектура-монументалдыг комплекстиг каасталгазының дугайында каш сөс чугаалаза артык эвес. Ол болза, хоорайның өңнүт шимелдези-дир. Автобус доктаар черлериниң павильоннары, чырып турар дүнеки рекламнуг болгаш көскү агитацияның дерилгези дээш оон-даа өске чүүлдер аңаа хамааржыр. Бо бүгү чүүлдер кылдынган түңнелинде, найысылал Кызыл моон-даа артык чараш, чаа хевир кирер ужурлуг.

М. КУУЛАР.
Кызыл хоорайның кол архитектору.

ҮЛЕТПҮР БАРААННАРЫНГА ЧАА МӨӨҢНЭЭР ӨРТЕКТЕР

Бистиң чурттуң улус ажыл-агыйынга ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турары билдингир болгай. Оон чугула үзүлбес көзээ үлетпүр продукциязынга мөөңнеп садарының чаа өртектерин доктаадыры боор турар.

Келир чылдың январь айдан эгелээш, үлетпүр продукциязын мөөң-биле садарының чаа өртектерин доктааткан ССРЭ-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитединиң даргазының оралакчызы А. Т. Кузнецов ноябрь 26-да Төп телевидениеге чүве чугаалааш, дыңнаткан. (Чоңга бараанныры магазиннерге садып, сайгарарының үүрмектеп садарындан аңгыда, бүдүрүлге аразынга мөөңнеп садар өртектер-биле сапажыр болгай).

Өртектер дээрге, ажыл-агый механизминде эң чугула экономиктиг бызаларының бирээзи болуру билдингир, ынчангаш амгы үеде бүдүрүлге черлериниң бот-орулга-чарылгалыг ажылдаар байдалдарын тургузарынга оларның ужур-дузазы канчаар-даа аажок улуг. Амгы үеде күштүг боор турар мөөңнеп садарының өртектери продукцияларның хөй кезиинге 12 чыл хире үе иштинде эде көрдүнмээн болгаш колдуунда-ла эргижирээн. Бо үениң иштинде техниктиг депшилгениң түңнелинде чамдык адырларга — чижээ, электроника, машина тудуушкунунуң болгаш өске-даа адырларга бүдүрүлге чарыгдалы кудулаап, чамдыктарынга, аңаа удур, элээн хөй чылдагааннардан — улам улгаткан-даа боор турар.

Бирги ээлчегде ол, одалга-энергия болгаш чиг-эт адырларынга хамааржып турар. Оттулар түүл, даг-руда адырларында чуртта мооң мурнунда-ла ажыглаттынып турган черлеринге нефтини, газты, хөмүр-дашты, рудаларны казып, тып алырының даг-геология байдалдары улам нарыыдап турар, оон түңнелинде оларны алырының өртек-үнези улгаткан. Оттулар чүүлдүң болгаш чиг-эттиң тывар черлериниң төвүнүң шилчий бергени чурттуң Соңгу болгаш Чөөн районнарын ажыглаалга кирери-биле холбашкан чарыгдалдар база көвүдеп турар. Ол болза, долгандыр турар чүүлдерни камгалаарынга чарыгдалдарны чугаалаваска-даа, тып ап турар оттулар түүлдүң болгаш чиг-эттиң сан бүрүзүнге өнаашкан немелде капитал салыышкыны-биле база холбашкан түүл боор турар.

Дыка хөй адырларда күштүг боор турар мөөң өртектер бүдүрүп үндүрүүшкүнүнүң чарыгдалдарынга дүүшпестей берген болгаш оларны ындыг-ла тодаргай эвес илередип турар апарган, ынчангаш бүдүрүлге черлериниң бот-орулга-чарылгалыг ажылдаарынга эргежок чугула байдалдарны тургуспайн турар.

Өртектерниң куркомитеди министерстволар, ведомстволар, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле кады 1979-81 чылдарда мөөң өртектерни эде көөрүнүң болгаш бүдүрүлгениң чаа байдалдарынга таарыштыр оларны доктаадырының талазы-биле улуг ажылды кылып чоруткан. Мөөңнеп садарының чаа өртектериниң даңзызын бүдүрүлге черлеринче чоруткулаан болгаш 1981 чылдың январь 1-ден эгелээш күштүг апаар.

Бүдүрүлгелерниң бот-орулга-чарылгалыг ажыл-чорудулгазын боттандырарынга болгаш өске-даа экономиктиг идиг бериишкиннерин болгаш быраларны дээштиг кылдыр ажыглаарынга мөөңнеп садарының чаа өртектери улам таарымчалыг байдалдарны тургузар. Ол дугайын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1979 чылдың июль 12-деги ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдарының дугайында доктаалында айыткан болгай.

Оттулар чүүлге, энергияга, чиг-этке мөөң өртектерни бедидери ол курлавырларны улам-на камныг чарыгдаарынга идиглиг болуру база чугаа чок.

Бүдүрүлгениң ажыктыын улгаттырарынга, продукцияның шынарын бедидеринге мөөң өртектерниң салдарын күштелдирери-биле чаа бедик ажыктыг продукцияның мөөң өртектеринге немелдениң болгаш эргижирээн, кулу шынарлыг продукцияга өртектерни чиигедириниң системазын калбартып турар.

Бо бүгү чүүлдер өртектерниң улус ажыл-агыйынга ролюн болгаш ниитиниң бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринге база продукцияның шынарын экижидеринге оларның салдарын улам күштелдирер.

Оон соонда, ССРЭ-ниң Өртектер куркомитединиң даргазының оралакчызы ажылчы чоннарның мындыг айтырыгларны салган чагааларының Куркомитетке кээп турарын дыңнаткан: үлетпүр продукциязынга элээн улуг мөөң өртектерни доктаадыры чоннуң херегл ел бараанныраның үүрмектеп садар өртектериниң улгадырын болдуруптас бе?

Мөөңнеп садарының чаа өртектерин доктаадырын барымдаалап турар шиитпир — «Үлетпүрде мөөңнеп садар өртектерни болгаш тарифтерни сайзыраңгайжыдар дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында чоннуң хереглел бараанынга күштүг боор турар үүрмектеп садар өртектерге өскерилге чок кылдыр оон боттанган турарын айыткан. Ол доктаалды шыңгыы күүседип турар болгаш 1982 чылдың январь 1-ден эгелээш, мөөңнеп садарының чаа өртектери күштүг боор кирери-биле холбаштыр аъш-чем-даа, аъш-чем эвес-даа барааннарга үүрмектеп садар өртектерге кандыг-даа немелдени кылбас деп, А. Т. Кузнецов түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

Номчукчунуң бодалы

СЕТКИЛДИ ДҮВҮРЕТПЕС АРГА ЖОК

Бо чылдың октябрь 14-те «Шынга» парлаттынган «Кара сагыш» деп эгелиг материалды номчааш, сагыш-сеткилимни дүвүредип чоруур бодалдарымны номчукчулар-биле үлежиксеп, бо чагааны бижиирин шиитпирледим.

Бистиң Тока аттыг совхозта, оон тову Элегес суурда чурттакчы чон-даа, аныяк өскен-даа хөй. Аныяк кижилерниң хөй кезии төрээн совхозунда ак сеткилдиг ажылдап, боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг боттандырарынга, экономиканы улам бурунгаар хөгжүдеринге төлептиг үлүүн киирип турарлар. Совхозтуң мал, чер ажылының хөй-хөй мурнакчылары комсомолчулар, аныяктар болуп турары өөрүнчүг.

Ынчалзажок амыдыралдың өске, хөлегелиг талаларының ам-даа читпээни бисти дүвүретпес аргажок. Ол дээрге чамдык кижилерниң арагага суңдугар, күш-ажылдың сарылга-чурумун, ниитиниң корум-чурумун үрээр, оон эрткеш, кем-херек үүлгедир чоруктары-дыр. Мындыг, кузенчиг эвес чүүлдерниң болу бээринде янзы-бүрү чылдагааннар бар болбайнаан. Ылаңгыя улустуң культурлуг дыштанылгазын, хостуг үезин чөп ажыглаарын шын организастаары маңаа улуг рольду ойнаары чугаажок. Бо талазы-биле ажылдар кайда багай тургустунган, болдурында ылаңгыя аныяктарның талазындан арагалаар, ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктар бо-ла болгулай бээр.

Чижек кылдыр бистиң Элегесте байдалды ап көрээлиңер. Совхозта партком (секретары Э. Үдераа), комсомол комитеди (секретары А. Янов) болгаш өске-даа хөй ниити организациялары чурттакчы чоннуң, аныяктарның культурлуг дыштанылгазын четпес организастап турар. Культура бажыңынга ындазаа болгулаар дыштанылга, ужуражылга кежээлеринге улус орта чыылбас, ээрик кижилер хөй кээр, өскелерге шаптыктаар. Ындыг кежээлер организастааныының багайындан дыка орайтап, озалдап эгелээр, чамдыкта улус чыылбаанындан болбайн-даа баргылаар. Ол ышкаш кино үндүрүлгези база ындыг.

Бисте арага садарын орта чурумчутпаан. Суурга ээрик кижилер көскүлен. Ылаңгыя акша-шалын алган өйде магазин чанынга ээрик кижилер, аныяк оолдар дыка хөй болур. Оларның чамдыктары шала күш-шыдалы багай, кырган кижилерниң садып алган чүүлдерин хунаап, холдан ушта соп алырынга чедип турар боор-дур. Харын ындыг үүлгедиглер биске чаңгыс эвес удаа болгулаан-даа.

Араганы хөйү-биле экке п, кайы-хамаан чок садарының орнунга аъш-чем аймаан, чугула херек бараанныры четчири-биле экке п садып болбас бе? «Кара сагыш» деп материалда бижиттинген таварылга, бир талазында, база-ла араганың хайы-биле болган-дыр. Бир эвес ол назы четпээн оолдар ээрип албаан болза, кемниг херекти үүлгетпейн-даа барып болур турду ла ыйнаан...

Н. МОНГУШ,

Таңды районда Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Москва чоогунга тулчуушкуннуң 40 чылынга

КАМГАЛАЛ ШУГУМУНДАН — ТИИЛЕЛГЕЖЕ

Армия генералы А. П. Белобородов, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры.

Москваны улуг күш үндүрбейн эжелеп алыр дээн дайзынның планы бууран дүшкен. Ынчангаш гитлержи командылал чери шаап халдаашкынның «Тайфун» аттыг улуг планын белеткээн. 1941 чылдың сентябрь 30-де ол эгелээн. Дайзынның планы ол-ла хевээр арткан: совет шериглерни бүзээлээр, оларны чылча шавар болгаш Москваны эжелеп алыр. Можайскиниң камгалал шугумунга октябрьның ортаа үезинден ноябрьның эгезинге чедир болган кадыг-дошкун тулчуушкуннарга дайзынның артык күштүг шериглеринге удур бистиң шериглеривис шыңгыы демисешкен болгаш оларны Лама, Руза, Нара хемнерниң девискээринге доктааткан.

Ындыг берге тулчуушкуннар Москваның соңгу талазынга болгулаан. Дайзынның танк шериглериниң Тула углаашкынынче болгаш Москвадан мурнуу чүгүнче шаап халдаашкыннары база-ла чедиишкин чок болган.

Ынчалза-даа шайысылалывыс улуг айыылда хевээр артпышаан. Дайзынның шериглери улуг когаралга таварышса-даа, кыштың эгезинге чедир Москваны ыяап-ла эжелеп алыр сорулганы боттарының мурнунга салган. Быжыглаашкынын ол күштелдирип, күштерин таарыштыр тургускан. Танкыларның 13, моторжуткан 7 дивизиялар-биле кады 51 дивизия Москваже углаңган турган.

Немец-фашист шериглериниң шаап халдаашкыннары ноябрь 15—18-те катап эгелээн. Улуг тулчуушкуннар-даа хайныгып үнген. Ол тулчуушкуннарның үезинде Москваны соңгу чүгүндел эрткеш, Клин, Рогачёво углаашкынынче, мурнуу чүгүндел оюп эрткеш, Тула, Кашира углаашкынынче кол күштери-биле согуг берип турган дайзынның шериглерин совет шериглер бурунгаарлатпайн турган.

Дайзын баштайгы хүннерден эгелээш-ле совет шериглерниң шыңгыы удурлаашкынынга таварышкан. Генералдар И. В. Панфиловтуң, Л. М. Доваторнуң, полковник М. Е. Катуковтуң болгаш оон-даа өскелерниң каттыжышкыннарының шериглери сөөлгү тынныжынга чедир тулушканнар.

Танкыларлыг, моторжуткан болгаш чадаг шериглерлиг дөрт дивизия ноябрь 16-да генерал К. К. Рокоссовскийниң шериглериниң турушталынче шимчеп үнүпкен. Совет шериглер төрээн чериниң бүзүрелин эрес-дидим камгалааннар. Волоколамск оруунче үнүп келген дайзынның он-он танкыларының оруун генерал Панфиловтуң дивизиязындан 28 дайынчы дуй туруупкан. Панфиловчу маадырлар-биле бир дөмей, бистиң 78-ки дивизиявыстың дайынчылары ээлеп алганы черлерин быжыг тутпушаан турганнар. Олче атакалап турган дайзынның 400 танкылары ховук дүргүзүнда чүгле 3—5 км эртсе-даа, Москваже эртип шыдаваан.

Ноябрь 18-те дайзын ийи шериглерниң белдирлешкен черинге таваржы бергенин, 18-ки армияга хажызынче үнер айыыл тургустунуп келгенин дугайын Совет Эвилелиниң Маршалы К. К. Рокоссовский «Солдат хүлээлгези» деп номунга бижээн. Ол берге үеде адыгжы 78-ки дивизия тулчуушкунче кирген. Немец-фашист шериглерге удур атакаже кирерин аңаа даасан турган. Аңаа сибирьжилер эрес-дидим тулчуп, дайзынга согуушкунну хажызындан таварыштырган. Дайзын чылча шаптырган, кыдыынче октаткан. Ол билдилиг болгаш хенертен таварыштырган согуг бистиң шериглеривистиң байдалын экижиткен дээрзин ол номда бижээн.

Ноябрьның төнчүзү — декабрьның эгези үезинде дайзын улуг когаралга таваржып чорааш, Яхрома девискээринде Москва аттыг каналче чоокшулап кээп, Наро-Фоминскиниң соңгу болгаш мурнуу талазындан Нара хемин кежип кээп, Каширага мурнуу чүгүнден чоокшулап келген. Ынчалза-даа ол оон ыңай эртип шыдаваан.

Дайынчы чорудулгаларның инициативтиг чоруу ам бистиң талаже шилчээн. Ынчангаш, бистиң шериглеривистиң ноябрьның төнчүзүнде болгаш декабрьның эгезинде шыңгыы камгаланганының болгаш халдаашкыннарының түңнелинде, гитлержилерниң Москваже чаза таварып кирер дээн сөөлгү кордалы бууран дүшкен. Совет шериглер ындыг берге байдалга тура-даа, дайзынны чылча шаап, тиилеп үнген. Немец-фашист шериглер чүгле ноябрь 16-дан декабрь 5-ке чедир Москва чоогунга өлүрткен болгаш балыглаткан 155 муң кижизин, 800 танкыларын болгаш 300 үгер-бооларын, 1500 самолеттарын оскунганнар. Немец-фашист шериглерниң сагыш-сеткили караргаан. Совет шериглерге шаап халдаашкынче кирериниң болгаш дайзынны Москва чоогунга чылча шаап эгелээриниң үндезиннери тургустунган.

Москва чоогунга шаап халдаашкынның идеязы — Москваның соңгу болгаш мурнуу талазындан халдап болур «Төп» деп белүк шериглерниң бөлүглежиишкинин чылча шавары болуп турган. Удур шаап халдаашкынга белеткел берге байдалдарда болуп эртип турган: совет шериглерниң техника-даа, дириг күш-даа талазы-биле байдалы немецтерниинден дора турган. Ынчалза-даа совет командылал чери гитлержи шериглерниң моган-турупканын, оларның камгалалының кошкаан, кышкы үеде оларның дайынчы чорудулгалар кылырынга таварышкан бергелерин болгаш совет шериглерниң мораль талазы-биле бедик турушту ун база өөренип көрген.

Удурланыкчының күжү суларааны барымдаалааш, совет шериглерниң Москва чоогунга удур шаап халдаашкыннары декабрь 5—6-да эгелээн. Күштүг соок хүннер, кылын хар оларга шаптык катпаан. Халдаашкын улам чедиишкиннииг болуп турган. Оон уламындан, бүгү совет-германь фронтуга, оон иштинде Москваже углаашкынга, камгалалче шилчиир дугайында айтышкынга Гитлер ат салган.

Совет шериглер декабрь 9-та Рогачёвону, 11-де — Истраны, 12-де — Солнечногорскини хостааннар.

Бистиң гвардейжи 9-ку дивизияның М. А. Сухановтуң полугунуң гвардейжилери Истраже баштай киргеннерниң бирээзи болган. А. П. Коноваловтуң болгаш Н. Г. Докучаевтиң кезектери оларга дуза кадып четтигипкен.

Өске-даа каттыжышкыннар болгаш кезектер халдаашкынны чедиишкинниг чоруткан. Фашистер декабрь 15-те Клинни, 16-да — Калининни, 20-де — Волоколамскины каггаш, чорааннар. Тургустунуп келген таарымчалыг байдалды Кол командылал чери өөренип көргеш, халдаашкынның девискээрин калбартырын болгаш дайзынны тура дүшпейн сүрүп үндүрерин фронтуларның командылакчыларындан негээн.

Совет шериглерниң барыын углаашкынче удур шаап халдаашкыннары 1942 чылдың январының эгезинде чедиишкиннииг доозулган. Оон түңнелдериниң ужур-дузазы аажок үнелиг. Москвага кыжаныл келген айыыл чайлаттынган. Совет шериглер чурттакчылыг 11 муң ажыг черлерни эжелекчилерден хостаан, эжелекчилерни Москвадан 100—250 километр ырадыр октапкаш, Тулааны бүзээлээриниң айыылын узуткаан. Дайзынның холдуунда-ла дөртен чыгым дивизияларынга, оон иштинде танкының болгаш моторжуткан 15 дивизияларынга, аар аштырыышкынны таварыштырган.

Фашистиг Германия делегейниң ийиги дайынынга баштайгы улуг аштырыышкынга ынчаарда таварышкан. Москва, Калинин, Тула, Рязань областар бүрүнү-биле, Смоленск, Орел областарының чамдык черлери хостаттынган. Ол тиилелге болза, дайынчы чорудулгаларынга үндезин өскерилгелерниң эгези болгаш немец-фашист шериглерниң тиилеттирбезиниң дугайында хоозун чугааның төнчүзүн салып, дайзынга улуг чидириглерни таварыштырган. Москва тулчуушкуннарының үезинде гитлержилер чартык миллион ажыг солдаттарын болгаш офицерлерин өлүрткен, 1300 танкыларын, 2500 үгер-бооларын, 15 муң ажыг автомашиналарын болгаш оон-даа өске техниказын оскунган. Эжелекчилерниң сагыш-сеткил талазы-биле алган чидириглери оон-даа артык.

Москва чоогунга болган улуг тулчуушкунуң делегейге ужур-дузазы улуг. Гитлерге удур каттыжышкынны быжыглаарынга болгаш фашист күрүнелерниң эвилелин кошкадырынга ол улуг рольдуг болган болгаш Японияның болгаш Турцияның чагырыкчы бөлүктерин Германияның талазынга дайылдажырындан баштай дадагалаарынче, а оон соонда шуут ойталаарынче албадаан, Европаның улустарының гитлержи кучулелге удур хосталгалыг шимчээшкининиң хөгжүлдезинге чаа оруктуу ажыткан.

Москва чоогунга улуг тиилелге — чурттуу кысказ үеде шериг амыдыралынче киирген, чепсекти болгаш техниканы бүдүрүп үндүрериниң чаа-чаа кучулерин тудуп тургускан, совет дайынчыларны массалыг маадырлыг чорукче сорук киирген бистиң партиявыстың мерген удуртулгазының, оон удуртукчу ролюнуң ачызында чедип алдынган.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ПКАП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП Төп Комитединиң 6-гы пленуму ажылын дооскан. Кризисти ажып эртер талазы-биле партияның сорулгаларының дугайында ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң илеткелин, экономиктиг реформаларны чорудар болгаш 1982 чылда Польша Улус Республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планын боттандырар талазы-биле айтырыгны пленумнуң киржикчилери чугаалажып көрген. Партияда байдал дугайында ТК-ның секретариадының информациязын чугаалажып көрген.

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары В. Ярузельский пленумга чүве чугаалаан. Польшада үргүлчүлеп турар чөрүлдээлер, ажыл соксадыышкыннары, хөй-ниитиниң болгаш бүдүрүлгениң чавыс сагылга-чуруму чурттуң экономиктиг байдалынга дыка багай салдарлыг болуп турарын ол айыткан. Бүдүрүлгениң экижиишкини болгаш өзүлдези болдунар адырларда безин депшилгени чедип алыры боттанмайн турар. Хун бүрүде улам ханылааашкынныг бергелерни ажып эртип болуруң ол чугаалаан. Польша Улус Республика улуг күчүлүг болганда, ону чедип алырынга бүгү аргалар бар. Ынчалзажок ол күчү-шыдал амгы үеде долузу-биле ажыглаттынмайн турар.

Политиктиг болгаш экономиктиг кризистен чуртту уштуп алыр дээш болдунар-да бүгү чүүлдерни кылыры — партияның кол хүлээлгези-дир деп, ПКАП ТК-ның Бирги секретары онзалап демдеглээн. Ол сорулга-биле партия ПКАП-тың IX съездизиниң программазын удуртулга болдурар, Төп Комитеттиң оон дараазында болган пленумнарының шиитпирлерин күүседир ужурлуг. Берге болгаш айыылдыг айтырыгларны шиитпирлээриниң кол негелдези — чуртка шелээн байдалды хандырары болур. Ол чокка чүү-даа чедип алдынмас.

ПКАП-ка удур антисоциалистиг күштерниң сөөлгү үеде улам өскээн халдаашкыннарын сый шаварының эргежок чугулазын В. Ярузельский онзалап демдеглээн. Бүдүрүлгелерге партияның туружун республиканың конституциязы болгаш хоойлузу тодаргайлап турар. Заводтардан болгаш өске-даа бүдүрүлгелерден партияны кызып үндүрер дээн оралдажыышкыннар боттанмас деп, ПКАП ТК-ның Бирги секретары медеглээн. Ол оралдажыышкыннар иштики политиктиг байдалды чүгле кедергей нарыыдадып турар.

Национал чөпшээрежилгениң фронтузун тургузар айтырыгларга В. Ярузельский доктааган болгаш социалистиг күрүнениң конституция принциптеринге дүгжүр чогуур саналдарны чугаалажып көөрүнге партия белен деп демдеглээн. Чуртта үргүлчүлеп турар кризис Польшаның делегей туруштарынга айыылдыг уржуктарлыг болуп турарынче кичээнгейни В. Ярузельский углаандырган. Социалистиг күрүнени, оон эвилелчи харылзааларын камгалаары — бистиң национал кол эрге-ажыктарывысты камгалаары-дыр деп, ол чугаалаан. Ук эрге-ажыктарны чүгле партия ак сеткилдиг болгаш идегелдиг магадылап шыдаар.

Партияның идеологтуг болгаш организастыг чаңгыс ээзин быжыглаарының, оон марксисчи-ленинчи характерин камгалаарының чугулазын ПКАП ТК-ның Бирги секретары онзалап демдеглевишаан, партияның бүгү кежигүннериниң ажыл-чорудулгазын идепкейжидериниң, партийжи сагылга-чурумну быжыктырарының эргежок чугулазын айыткан.

Чуртта байдал дугайында доктаалды чугаалашкан айтырыгларга хамаарыштыр пленум хүлээп алган. Социализмге өжээтен күштер ажылчы чоннарның болгаш күрүнениң алыс эрге-ажыктарынга хоралыг кылдыр хөделип, чазактың күжениишкиннерин үзер, моондактаар сорулга-биле үүлгедиглерни кылып турарын доктаалда демдеглээн. Партия комитеттеринге болгаш ПКАП кежигүннеринге удур кампанияны ажык-биле чорудуп турар. «Солидарность» деп профэвилел каттыжыышкынының хөй звенолары чажыт, антисоциалистиг организацияларның политиктиг айтыышкыннарын күүсетпишаан, ПКАП-тың завод комитеттериниң активинче ыйыышкынны кылып, партияны бүдүрүлгелерден кызып үндүрериниң оралдажыышкыннарын чорудуп турар. Ындыг хевирлиг хөделиишкиннерни шиитпирлиг сый шавары чугула.

Социализмге кыжаныышкынга удур, оон политиктиг дайзыннарынга удур демисел бүгү партияның, оон идеологтуг болгаш пропаганда органнарының, ылаңгыя массалыг информацияның чепсек-херекселдериниң кол сорулгазы болуп турар деп, доктаалда демдеглээн. Польшада социалистиг тургузугнуң үнелиг кол чүүлдеринге болгаш принциптеринге удур углаан кандыг-даа хөделиишкиннер харын чок арткан туруп болбас.

Чуртту болгаш оон экономиказын хоозурадырынче угланган болгаш социалистиг күрүнеге, хөй-ниитиниң корум-чурумунга база айыыл чок чорукка кыжаныышкынныг үүлгедиглерге дээштиг ойтур шавыышкынны бээринге негеттинер бүрүн эргелерни Польша Улус Республиканың чазаанга тыпсыры эргежок чугула деп ПКАП Төп Комитеди санап турар.

Оон-биле холбаштыр «Хамаатыларны болгаш күрүнени камгалаарынче угланган ажыл-чорудулгага онзагай аргаларны ажыглаар дугайында» хоойлу төлевилелин чугаалажып эгелээр инициативаны кылырын ПКАП-тың сеймде төлээлекчилеринге Төп Комитет даасаан.

Парижтиң барыын талазында хоорайжыгаштарның бирээзинге Мон-Валерьен дээр шериг хөөрүнге «Тулчуп турар Франция» деп мемориалдың чанынга байырлыг ёзулал болган. Аңаа делегейниң ийиги дайынының чылдарында нацистер холдуунда-ла коммунистер болгаш ажылчын активистер болур дөрт чартык муң французтарны боолап өлүргеннер.

Бо чылын Мон-Валерьенге оларны боолаанындан бээр дөртен чылы болур.

ЧУРУКТА: ёзулал үезинде.

О. КАРАСЕВТУҢ телефотозу.

(СЭТА).

ЧӨҢГЭЭЛЕР

ХАНОЙ. (СЭТА). Социалистиг Вьетнам-биле кызыгаарга дүшкүүрлүг чорукту өөскүдериниң кыдат эрге-чагыргалар үргүлчүлеп, ВСР-ниң бүрүн эргезин болгаш девискээриниң бүдүн чоруун каржызы-биле үреп турар. Кыдаттың шериг судноларны Вьетнам Социалистиг Республиканың Куангнинь, Тхань-хао, Нгетинь можуларының районунда болгаш Хайфон ортаалдың чоогунда суг девискээрлерин үрээрин бо чылдың ноябрьда күштелдиргенин ВИА агентилел дыңнаткан. Ноябрь 10-дан 22-ге чедир үеде кыдат шериг судноларны Вьетнамның суг девискээрлеринче чүс удаа шурагуп кирген болгаш вьетнам балыкчыларының ажылдаарынга хөй удаа моондактаан. Вьетнамның хайгыыл корабльдериниң шыңгыы негелделериниң соонда кыдат шериг судноларны дедир чанып чоруткан болуп турар.

Вьетнам Социалистиг Республиканың суг девискээрлеринге өнчүк-чөңгээлерин Кыдаттың чагырыкчы бөлүктери доп-дораан соксадыр ужурлуг деп, ВИА агентилелиниң дыңнадыында айыткан.

ЖЕНЕВАДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Чедип алдынган дугуржуушкунга дүүштүр ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың делегациялары Европага ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннарже ноябрь 30-де кирипкен.

ССРЭ-ниң делегациязын элчин Ю. А. Квицинский, АКШ-тың делегациязын — элчин П. Нитце баштаан.

Бөгүн — Лаос Улус-Демократтыг Республиканың национал байырлалы — Республиканы чарлаан хүнү

ЛАОСТУҢ ЧАА АМЫДЫРАЛЫ

Лаос Улус-Демократтыг Республиканы чарлаандан бээр алды чыл болган. Улуг сорулганы — социалистиг ниитилелдиң үндезиннерин тургузарын чедип алыр дээш республиканың бүгү чону эрткен чылдарның дургузунда сорук кириишкиннииг болгаш күжениишкинниг ажылдаан.

Тургустунган чаңчыл ёзугаар лаостуң чаңгыс аай өг-бүлезиниң барык чеден хире аймак болгаш биче улустарының төлээлекчилери шайысылалдың Татлуанг шөлүнге декабрьның 2-де чыл бүрүде чыглып турар. Билдинмес солдатка тураскаалды ол шөлде мөңгежидип тургускан. Чурттуң чонунуң төлээлекчилери национал байырлалдың хүнүнде тураскаалдың баарынга чечектерни салып, бодунуң чуртунуң хостакчыларынга хүндүткелдиң ёзулалын кылып турар.

Маадырлыг демиселдиң оруу-биле тайбыңым болгаш хосталганы лаос улус чедип алган. Ылаңгыя 60—70 чылдар чуртка кедергей берге болган. Америк империалистер болгаш оларның реакцылыг чалчалары ракеталарның, бомбаларның, чыдаларның, пулемёттарның дузазы-биле Лаостуң патриоттарын дискек кырынга олуртуруп, химиктиг хоралыар-биле, өрттедир бомбалар-биле чурттуң девискээрин хүл кылдыр хуулдурарын оралдашкан.

Тиилелгени лаос улус ханыг човулаңны, качыгдалдарны дамчыштыр чедип алган. Чурт бүрүн хоозураан турган. 1980 чылда чедиишкиннииг күүсеттинген үш чыл планы чурттуң улус ажыл-агыйын катап тургузарынга бүрүн тураскааттынган. Оон даразында хүлээп алдынган беш чыл планында (1981—1985 чылдарда) улус ажыл-агыйын катап тургузарын бүрүн хоозурарының сорулгалары база көрдүнген. Ынчаарда экономиканың кол адырларын, хамыктың мурнунда кадаа ажыл-агыйны көдүрериниң чугула сорулгаларын чаа беш чыл планында колдадыр айыткан.

Хоорай болгаш кадаа чаа амыдыралды тургузар, беш чыл планын чедиишкиннииг күүседир дээш республиканың ажылчы чоннарының сорук кириишкиннииг күжениишкиннери чаагай түңнелдерин берген. Беш чыл планының баштайгы чылында миллион ажыг тонна — эң элбек рис дүжүдүн ажаап алган. Аъш-чемниң кол культуразын ол хире хемчээлге Лаостуң тараачыннарының ажаап алганы — чурттуң национал байырлалынга оларның күш-ажылчы чаагай белээ болган.

Лаос — рис өстүрер талазы-биле шаандан бээр алдаржаан чурт. Чүгле ээм-арганы үревейн, бүгү чер болганга ристи тарып, өстүрүп турар. Ээмнерни мооң мурнунда үрегдеп, өрттедип турган чорукту улусчу эрге-чагырга соксаткан. Тарылга шөлдериниң болгаш ээмнерни боттуг ажыглаар талазы-биле совет специалистер республиканың ажыл-ишчилеринге практиктиг улуг дузаны көргүзүп турар.

ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш техниктиг дузаламчызының ачызында ыяш болбаазырадып кылыр эң улуг бүдүрүлге черин Кхаммауан можуда тургускан. Ол кады ажылдажылганы ийи чурттарга ажыктыг болурунга үндезилээш, боттандырып турар. Лаос Улус-Демократтыг Республикага тывыскан чаалыниң күсели-биле ыяш чериниң бедик үнелиг ыяш материалдарын Совет Эвилели ап турар.

Электроэнергетика республикада дүрген темпилиг сайзырап турар. Нгум хемде гидроэлектростанцияның күчүзү чыл бүрүде өзүп турар. Чурттуң хереглелиинден артыкшылдыг электроэнергиязын Лаос кожазы Таиландыга бергеш, күрүнениң сан-хөөзүнге акша-херекселдерни киирип ап турар.

Лаос улустуң хөй национал культуразын хөгжүдер талазы-биле хөй чүүлдер эрткен алды чылдарның дургузунда кылдынган. Бижик билбес чорукту узуткаар демисел улам калбарган. Оон түңнелинде чурттуң чоптуур назылыг чонунуң 80 хуузу бижиир, номчуур кылдыр өөренип алган. Бүгү-ниитиниң албан эге өөредилгезин амгы беш чылда боттандырып турар.

А. ЕРОВЧЕНКОВ,

СЭТА-ның корр.

„ХЕНЗИГБЕЙНИҢ“ УРУГЛАРЫ

Даң бажында чаап эгелээн хар чоорту дыңааш, дүъш үеанынде харын мырыңай «кодан тавактай» берген. «Чаш хар-биле янзы-бүрү дүрзүлер тудуп, тейден сиилдедир чуңгулап ойнаарда, ылаңгыя бичии уруглар-ла амыраан дыр» деп бодал башка чайгаар кирер. А Каа-Хем суурда «Хензигбей» деп уруглар ясли-садының хериминиң иштинге кышкы үеде хардан тудуп янзы-бүрү дириг амытаннар болгаш өске-даа тоолчургу, каттырынчыг чүүлдерниң дүрзүлери бо-ла тургулаар чүве болгай. Бо удаада мында ам хардан бүткен тоолчургу чүве көзүлбейн-дир. Ол херим иштин шыышың-на чүве, ийи каът улуг бажыңдан уругларның ыры-шоору, хөглүг үнү-даа дыңналбас болду. Ынаар-ла уругларның ойнаар шөлчүгежинде чайгы үеде ойнаар чүүлдерниң бараанын көстүр-дүр: дозүнге чаглактаныр улуг мөөгүлер, ак-тал чиирбейинден аргып кылган беседкалар дээш оон-даа өске. А дириг амытаннардан — кажар диңги ийинче көре-көре, дөө маңнап бар чыдар, чаан азыгда, борбак тей дег, чоргаар турар: пингвин, дүк дыгын каан шоодай дег, өөэ агара берген бо олурар, арга-ээзи ээзи адыг ирей карактары сыгырара берген мында маажым базып чоруур... Чайгы ол-ла бүгү дүрзү-хевирлер база-ла тоолчургу ышкаш көстүр, янзы-бүрү ол-бо дүрзүлерни магадап базып чорааш, кайда-ла бир арга-арыг иштинде кире берген ышкаш кылдыр сактыр сен. Хар чагбышаан, сактырга, ол бүгү дириг амытаннар кылын чымчак, ак-ак чонактар чүъктен алган ышкаш, бир-бир көөрге каттырынчыг-даа.

Калбак маңзалар дизе хап каан, кижи кылаштаар оруктарның дошталып тапталган харын бир хирээжен кижи сиирип, удур аштап ширбээн тур.

— Уруглар ам удуп тур. Туруп келгеш, даштыгаа үнүп, дөө чуңгузунга, аң-меңниниң аразынга ойнап, агаарлаарынга ынак улус. Ынчангаш уруглар бо дошталган харга тайып кээп дүшпезин дээш аштап турарым бо. Черле садиктиң даштыы бо девискээрни аштап арыглап турар кижи мен — дээш, хар чаап турда-ла, ол удур аштап ширбиившаан.

База-ла бир тоолчургу оран-савада кирип келдим. Удуп турары-ла шып, ыржым-шыпшың! Эргинни ап-тап орда-ла, ол бажың иштиниң арыг-силии болгаш каас-шиник шимелдези кижиниң кичээңгейин хаара тудуп бээр. Хээлеп, чечектеп тургаш, кылайтыр дозулап каан шаладан кылаштаар орук-хевис ийиги каътче үнер чадага чедир шөйлү берген чыдар. Баштай-ла база каракка илдигер чүве — арга-арыг. Сактырга, кижи арга-арыг иштинде, азы музейде кирип келген ышкаш апаар. Оң талакы азыгда шилден хаан улуг-ла үгек ышкаш чүве иштинде оът-сиген, ыяш-даш, бүрү, чиңгис аразында коданнар кулактарын сүвүрертипкен, карактары кылаңайнчып олургулаар, а солагай талазында база-ла ындыг чүве иштинде хадыңнар аразында улуг, биче куштар чемнеп чоргулаар... Оон ыңай аңаа кирген аалчының баштай-ла таныжып көрүп алыр чүвези бар. Ол янзы-бүрү куштарлыг, аң-меңниг «арга-арыг» чанында «Бистиң оран-делегейивистиң ээлери — уруглар» деп барык-ла хана долу улуг стенд-чурук бар. Ында фото-чуруктарны топтап көөрге, ол «Хензигбей» ясли-садтың уругларының ажыл-амыдыралы тода көстү бээр. Ада-иелерге, кижизидикчи башкыларга, уругларга белеткеп аксылаан булуңнар хана солуннар, плакаттар-ла хөй. Ийиги каътче үндүр шуут-ла хананың бодунда өңнүг будуктар-биле шевергин чараш чуруп каан, янзы-бүрү тоолдарның маадырлары келген аалчыны магададып, үдээр. Ол-ла бүгүнү ап көөрге «Хензигбейниң» (эргелекчизи Н. Рябова) ажылдакчылары уругларның эстетиктиг кижизидилгезинче, бойдуска ынак болурунче, камнап, камгалаарынче кичээнгей салып турары илдең.

— Ажылывыста чедер-четпестерни база чүнү кылырын айда ийи катап чыылгаш, чугаалажып ап турар бис. Чылдың-на кышкы үеде хардан, доштан янзы-бүрү дүрзү-хевирлер, дириг амытаннар тудуп кылыр чаңчылдыг бис. Уруглар аажок сонуургаар боор-дур. Чижээ, кайда-чүде ак адыг бистиңде аалдап келген турарын көргеш, черле кым сонуургавас, магадавас боор! Ол-ла бүгүнү бойдус-биле тудуш харылзаалыг болурунга, аңаа ынак болурунга уругларны чаңчыктырып кижизидеривисте ажыглап турар бис. Хар кылыннадыр чаап турар экидир, ону четтикпейн манап турдувус. Ам-на кышкы арга-арыг иштинде ышкаш кылдыр аң-меңнивис тудуп кылып эгелээр бис, ол дугайын демин чаа манаа дугуржуп алдывыс — деп, эргелекчи өөрүшкүлүг дыңнаткаш, ясли-садтың ажыл-амыдыралын көргүстү, чугаалап-даа берди.

«Хензигбей» ясли-сад тургустунга-ла чээрби чыл чедип турар. Чоорту-ла ооң материалдыг баазазы улгаткан; ам мында 250 уруглар хаара туттунган, тускай эртемниг 14 кижизидикчи башкы ажылдап турар болгаш быжыг коллектив тургустунган. Бичии уругларны бир хар чартыктан эгелеп хүлээп алгаш, алды харга чедир тускай программа ёзугаар өөредип турар. Янзы-бүрү көргүзүг материалдары болгаш чуга саазын, картон, уругларның кылган кылыглары болгаш өөредилгеге хамаарышкан өске-даа чүүлдер-биле методика кабинеди байлак. Тус-тус бөлүктерниң кижизидикчи башкылары ол методика кабинеди-биле сырый харылзаалыг, херек чүүлдерни оон хүннүң-не ап турар болдулар. Уругларның хар-назынының аайы-биле ойнаарактар янзы-бүрү, четчир.

Бичии уруглар шимченгир оюннар ойнаарынга, чуруурунга, саазындан дүрзүлер кезеринге, пластилинден болгаш өске-даа чүүлдерден янзы-бүрү дүрзү-хевирлер тударынга ынактар. А «Хензигбейниң» уруглары бойдуска болгаш ол бүгүге база-ла ынак дээрзин оларның кылган чүүлдеринден көрүп болур.

Программа ёзугаар бөлүктер аайынче кичээлдер эртирериниң аңгыда, оюн-тоглааны болгаш арыг агаарже сейилгүүстээшкинни организастап, байыр-чыскаалдар таварыштыр, ылаңгыя улуг бөлүктүң уруглары концерттерни көргүзүп турарлар. Эң эки чурааны чуруур болгаш кылган кылыглар дээш конкурсту организастааш, түңнелин үндүрүп, ооң тиилекчилерин шаңнап-мактап турары чаңчыл болган. Ол чорук уругларның бот-идепкейин көдүрер, сонуургалын күштелдирер.

Ясли-садтың ажылдакчылары ада-иелер-биле болгаш Көк-Тей ортумак школазының эге класстар башкылары-биле сырый харылзаалыг. Кижизидикчи башкылар болгаш эге класстар башкылары каттышкан башкылар чөвүлелин эрттиргилеп, аңаа кижизидилге ажылының талазы-биле чедер-четпестерни чугаалажып, арга-дуржулгазын солчуру чаңчыл апарган. Садикке уруглар школага өөренириниң барык бүгү-ле белеткел ажылдарын эртер. Ынчангаш бо ийи коллективтерниң башкыларының бир демниг, харылзаалыг ажылдап турары чөптүг болгаш кончуг ажыктыг. Ада-иелер-биле харылзаа база эки. Олар хуралдарга-даа кээп, ясли-садиктиң септелгезинге-даа идепкейлиг киржип турар. Ада-иелерниң дилээн ёзугаар сөөлгү чылдарда 60 хире уругларга хонуктуг бөлүктерни тургускан. «Хензигбейниң» уруглары хүндүлээчел, эвилең-ээлдек чорукка, бойдуска болгаш бүгү-ле эт-херекселдерге ынак база оларга камныг болур чорукка кижизиттинип, хөглүг омак, тодуг-догаа өзүп доругуп орар. Ол бүгүге аңаа кижизидикчиден эргелекчиге чедир дешпиш, 15 чыл ажылдаан Н. Рябованың, кижизидикчи башкылар А. Захарованың, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы М. Машукованың, музыка башкызы Н. Слуцкаяның, кухня ажылдакчызы И. Шарованың, няня Ф. Казанцеваның болгаш өскелерниң-даа киирип турар үлүү улуг.

К. ЭКЕР-ООЛ,
Кызыл район.

АРГЫЖЫЛГАНЫ ЭКИЖИТСЕ

Кара-Хөл — республикада ырак черлерниң бирээзи. Ында ажыл-агый коскузү-биле сайзырап орар. Олче баар орук харылзаа сөөлгү чылдарда онза хөгжээн. Ылаңгыя тоску, оңгу беш чылда район, республика төвү-биле харылзаа доктаамалчып, самолёт неделяда үш удаа ужар график сагыттынган турган. Хүннүң үнер солун-сеткүүлдү чогуур үезинде алгаш номчуур турдувус.

1979—1981 чылдарда үстүнде айыттынган график сагыттынмастап, ылаңгыя почта бүдүн неделя безин келбейн баар таварылгалар бар. Чамдыкта хүннүң солуну агаар баксыраанындан келбейн баргылаанын билир бис. Ындыг-даа болза сөөлгү айларда агаар эки болган-даа болза, ноябрь эгезинге чедир почта келбээн.

Совхоз төвүнде байдал мындыг турда, ырак-узак малчыннарда байдал билдингир. Кара-Хөл биле Тээли аразында аргыжылга кончуг багай. Чугула херек ужурунда Тээли барган чон чорумал чүък машиназынга сыңмарлажып ужурга таваржыр. Оларның аразында эмчилээн чаш ажылдыг иелер дээш кандыг чоруктуг кижи турбас боор. Самолёт-биле аргыжылга бар дээш автобус чорударынче кичээнгей салбастаан. Автотранспорт чери боже сагыш салып, аргыжылганы экижитсе деп саналдыг мен.

Ооң-биле чергелештир бир ужуру билдинмес таварылга бар. Кара-Хөл биле Тээли аразынга самолёт хөлезини 3 рубль турган. 1979 чылдан бээр 5 рубль апарган. Ол ниити куруне тарифи-биле өскени билдингир. Мугур-Аксы биле Тээли аразынга 3 рубль хевээр. Тайга-таңдыларның бедии-биле Мугур-Аксы ырак дээрзи билдингир. Бо чүнүң ужурунда ылгалдыын солун дамчыштыр харылап бээрин түс чериниң чурттакчылары Кызылдың авиабүдүрүлгезиниң удуртукчуларындан дилевивис.

Х. САМДАНЧАП.
Бай-Тайга район.

СЭТА-НЫҢ СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

Гимнастика. Москваның «Олимпийский» деп хаалгыг стадионунга улуг хүнде доозулган спортчу гимнастикага делегейниң XXI чемпионады совет спортчуларга база тиилелгени чедип алыр арганы берген. Олар 9 алдын, 6 мөңгүн, 5 хүлер медальдарны чаалап алган. Совет гимнастиканың төлээлери хөй хевирге хууда-даа, команда-даа саначшкыннарга бирги черлерни ээлээн. 15 харлыг Ольга Бичерова болгаш 19 харлыг Юрий Королёв спорттуң бо хевириниң төөгүзүнде бир-ле дугаар делегейниң эң аныяк тулган чемпионнары болган.

Совет спортчуларның кол маргыжыкчылары ГДР-ниң гимнастары болган. Олар 5 алдын, 2 хүлер медальдарны алган. Маргылдааның эң сөөлгү хүнүнде оларның төлээзи 17 харлыг Макси Гнаук 3 алдын медальды хары угда чаалап алган.

Шашки. Голландия чурттуг Харм Вирсма делегей шашкизиниң талазы-биле чемпион адын маргылдааның төнериңге чедир бир салыг бурунгаар катап эгидип алган. Роттердамга болган 19-ку салыгга хайымнашкан соонда сан 10,5:8,5 боон голланд гроссмейстерниң тиилелгези-биле доозулган. Ол Минск чурттуг Анатолий Гантварг-биле чемпион ат дээш маргыжып турган.

Футбол. ССРЭ-ниң шилиндек командазы Братиславага ЧССР-ниң шилиндек командазы-биле хайым кылдыр (1:1) ойнаан. Ынчангаш ССРЭ-ниң командазы бодунуң бөлүүнге бирги черни ээлээн болгаш футболга делегейге бирги чер дээш ойнаар эргени камгалап алган. Уэльстың командазы-биле деӊ санныг болган ЧССР-ниң футболистери киир тепкен болгаш боттарының талазынче эрттирипкен санннарының ылгалы-биле делегейниң бирги чери дээш маргылдаага уламчылап киржир.

Шыдыраа. Фрунзеде эртип турар чурттуң шыдыраа чемпионадының үшкү салыынга Каспаров Юсуповту, Цешковский Гулькону, Тимошенко Кузьминни уткан. Дорфман Псахис, Романишин — Гаврилов, Свешников — Тукмаков оларның салыглары хайым болган. Арткан салыгларны соңгаарлаткан.

Үш салыг соонда 2,5 санныг Псахис мурнуунда, ооң даараазында ийи-ийи санннарлыг Каспаров, Романишин, Цешковский олар чоруп турар.

Волейбол. Делегей кубогу дээш Японияда эртип турар волейбол маргылдаазынга ССРЭ-ниң спортчулары бирги черже хуусаадан эрте үнген. Олар чеди команда-биле ойнааш, шуптузун уткан. Ийиги черни Кубаның командазы ээлээн.

Бистиң спортчу амыдыралывыс

Хаакка маңнаарынга республиканың школачыларының 16 дакпыр чемпионнары — Таңды районда. Сөөлгү чылдарда Таңдыдан келген аныяк хаакчылар республика хемчээлдиг улуг-улуг маргылдааларга киришкеш, команда талазы-биле чаңгыс-даа аштырыышкынга таваржып көрбээн. Школачыларның зона маргылдаазынга бистиң республиканың спортчу адын база ол районнуң өөреникчилеринден тургустунган шилиндек командазы камгалап келген.

Ол маргылдааларга чемпионнап, шаңналдыг черлерни ап турар хаакчылар шупту Бай-Хаакта уругларның спорт школазының кижизидикчилери. Ук школа тургустунган чылындан эгелээш бо хүнге чедир республиканың 50 ажыг чемпионнарын, хаакка маңнаарынга ССРЭ-ниң спорт мастеринге 10 кандидаттарны болгаш 1 муң ажыг массалыг разрядтарның спортчуларын белеткээн. «Бистиң спортчу амыдыралывыс» деп булуңнуң ээчеглиг үндүрүлгезинде ол школаның өөреникчилери кышкы сезонну канчаар эгелээнин сонуургап көрээлиңер.

ХӨЙҮ-БИЛЕ ХААРА ТУДУП...

СЭКП Төп Комитединиң чоокта чаа үнгени «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруун улам ыңай көдүрер дугайында» доктаалында мындыг одуруглар бар. «Өөреникчи болгаш студент аныяктарның күш-дамыр кижизидилгезиниң удуртулгазын үндезини-биле экижидер, ниити билиг школаларынга, профессионал-техниктиг училищелерге болгаш өске-даа черлерге өөредилгениң бүгү дургузунда күш-дамыр культуразы болгаш спорт талазы-биле кичээлден дашкаар база факультативтиг кичээлдерни доктаамал эрттирерин хандырар. Күш-дамыр кижизидилгезиниң өөредилге программазын таарыштыр эде көөр».

Ынчангаш аңаа хамаарыштыр Бай-Хаакта уругларның спорт школазында кандыг ажылдар кылдынып чоруттунганын ооң директору Владимир Юрьевич Пинигинден бистиң корреспондентививс айтырарга ол мынчаар харылаан:

— Спорт ажылын сайзырадып, ону чон ортузунга массалыг болдурар дээш партия, чазак чугула доктаалды хүлээп алган. Бистерге, спорт ажылы-биле холбаалыг улуска ол дыка-ла улуг идиг берипкенин демдеглеп седим. Ол доктаалды номчааш, кижи улам хей-аът кирип, моон-даа соңгаар улам күжениишкинниг ажылдаар.

Ылаңгыя бичии чаштарның, школачыларның ортузунга спорт ажылын улам күштелдирип, оларның ниити күш-дамыр сайзыралын быжыктырып, оларны коммунизмниң төлептиг салгакчылары кылдыр өстүрер дээш ада сагыш салыышкынны кылган.

Бичии чаштарны спортче хөйү-биле хаара тударынга уругларның спорт школаларының киирер үлүг-хуузу улуг болур ужурлуг. Ооң бир тодаргай чижээн бистиң школаның ажылындан көрүп болур. Моон мурнунда чылдарда бистиң тренерлеривис уругларның спорт школазынга оолдар, уругларны хүлээп алырда тускай шилилгени чорудуп турган. Ынчангаш бүгү школачылар база кадыкшылы кошкак уруглар чүгле ниити билиг школазынга күш-культура кичээлдери-биле кызыгаарлаттынып турган.

А бо өөредилге чылындан эгелээш бистиң школавыска шупту күзелдиглерни хүлээп ап, школаның ниити программазын үндезини-биле чаарткан бис. Амгы үеде уругларның Бай-Хаакта спорт школазында болгаш ооң Хову-Аксында, Владимировкада, Дүргенде ажылдап турар салбырларында ниитизи-биле 1 муң ажыг өөреникчилер хаара туттунган. Школавысче 3-тен 10 класстарга чедир өөреникчилерни хүлээп алгаш, ниити күш-дамыр сайзырадыр, кадыкшылы кошкак уругларның тускай бөлүктерин база тургускан. Олар ам бедик мергежилдиг тренерлерниң удуртулгазы-биле кадыкшылын улам быжыктырып, спортчу школада хаара туттунган. Бичии чаштарны хөйү-биле спортче хаара тудар дээш бичии-даа болза үлүг-хуувусту шак ынчаар киирип турар бис — деп, ол түңнелинде чугаалады.

ХҮНДҮЛҮГ НОМЧУКЧУЛАР!

«Шын» солуннуң чагыдылгазын бо чылдың декабрь 20-ге чедир узатканын дыңнадып тур бис. Өг-бүле бүрүзү чагыдылгалыг болурунче далажыңар!

ЧЕМПИОННАР МООН ҮНҮП ТУРАР

Республиканың Чырыдышкын министерствозунуң шугуму-биле 1972 чылдың күзүнүнде Бай-Хаак суурга уругларның спорт школазы ажыттынган. Ынчангаш аңаа ажылдаары-биле Кызылдың педагогика институдунуң доозукчузу Владимир Пинигин биле мен Кызылдың башкы училищезиниң күш-культура салбырын дооскаш, чедип келдивис. Бистиң кайывыстың-даа хаак спортунга хандыкшылывыс кончуг улуг турган. Мен ол үеде 10—15 километрлерге республика чемпиону аттың ээлекчизи-даа турдум.

Ынчангаш кайывыс-даа спортка сонуургалдыг болгаш, баштайгы бергелерни ажып эртип, ук школаны бүт кырынга тургустувус. Владимир школаның директорунга, а мен тренер боош ажылдап эгелээн бис.

Уругларның спорт школазын ажыткан чылында бистиң мурнувуска дыка хөй бергедээшкиннер турган чүве. Эң-не баштай школага хаак, чиик атлетика салбырын ажыткан. Чартык чыл эрткенде чиик атлетика салбырын дүжүрген, чүгле хаактың салбырын арттырган. Ынчангаш оон эгелээш-ле Бай-Хаактың уругларның спорт школазы мергежилдиг хаакчылар белеткээр тускайлаттынган школа апарган.

Школаның тургустунганының баштайгы чылдарында спортчу дериг-херекселдер тыш алырының талазы-биле база школаның тускайлаттынган аңгы бажыңы чокта улуг бергедээшкиннер турган. Баштайгы үеде школага 20 ажыг-ла хаак турган, артында оларның хөй кезии кидис идик-биле кедер. Школаның тускай бажыңы чок, өөреникчилерниң саны база эвээш турган. Ол бүгү бергедээшкиннер бистиң школаның баштайгы тренерлериниң бот-идепкейиниң, улуг соруктуг чорууңуң ачызында ажып эртилген.

Амгы үеде Бай-Хаактың уругларның спорт школазы тускай бажыңныг, спортчу дериг-херекселдер-биле байлак. Мергежилдиг хаакчыларны белеткээриниң талазы-биле бистиң республикада эвес, а харын РСФСР-де адызураа алгаан. Школада амгы үеде эки шынарлыг бо-тинкалыг 400 ажыг хаактар бар. Школаның шилиндек командазының кедер формазы бүрүнү-биле бар. База ол ышкаш олар шупту эң сөөлгү үндүрүлгениң пластика хаактар-биле хандыртынган. Ол бүгү дериг-херекселдерни барык 14 муң ажыг рубль-биле садып алган бис.

Школаның доозукчуларының аразындан мээң белеткээн өөреникчилерим Николай Пономарев, Виктор Золотухин олар улуг-улуг маргылдааларга багай эвес түңнелдерни чедип ап чораан нар. Николай школачыларның Сибирь зоназының чемпиону атты ийи чыл уламчылап чаалап ап, Россияның шилиндек командазының составынга кирип турган. Ол амгы үеде Бай-Хаак ортумак школазында күш-культура башкызы.

А Виктор Золотухин РСФСР-ниң шилиндек командазының кежигүнүнге кирип, Совет Эвилелиниң бирги чери дээш школачылар чемпионадынга киришкеш, үш кижи киржикчилиг 3 километрниң эстафетазынга ССРЭ-ниң чемпиону деп атты чедип алган. Виктор амгы үеде бистиң школаның тренерлериниң бирээзи. Ол бедик арга-дуржулгазын бодундан бичиилерге күзелдии-биле дамчыдып берип турар.

Амгы үеде белеткеп турарым өөреникчилерим аразындан улуг идегелдиг аныяк хаакчы Олег Надин көргүзүп турар. Эгелээн кышкы сезонда улуг улустуң аразынга республика чемпиону атты чедип алырының бүгү баримдаалары мында бар.

Бистиң школавыста бо өөредилге чылында 1 муң ажыг өөреникчилер хаара туттунган. Школаның филиалдары Хову-Аксында, Владимировкада болгаш Дүргенде ажылдап турар. Тренерлер школазынга ниити школаның 3-4 класстарының өөреникчилерин хүлээп алгаш, школа дооскуже чедир оларны хаакка маңнаарынга мергежилдиг спортчулар кылдыр белеткеп турар.

Бистиң школаның Хову-Аксында, Дүргенде, Владимировкада салбырларында өөренип турар хаакчылар ноябрь айның эгезинден 20-ге чедир Бай-Хаакка чыгдып келгеш, тускай өөредилге белеткелдерни эрттирип турар бис. Ол үеде өске черлерден келген оолдар, уруглар шупту Бай-Хаактың школазынга ниити өөредилгезин уламчылавышаан, чурттаар чер болгаш аъш-чем-биле бүрүн хандыртынар.

Өөредилге-белеткел соонда школаның бирги чери дээш хаак маргылдаазын эрттирген. А ооң соонда чыл бүрүде чаңчыл болган эртип турар ВЛКСМ Таңды райкомунуң кубогу дээш ажык маргылдаага киржип турарлар. Ол маргылдаага болгаш уругларның спорт школазының бирги чери дээш болган шилилде маргылдааларга эки түңнелдерни көргүскеннер шилиндек команданың составынга кирип, эң эки шынарлыг хаактарны ап турарлар.

Шак ол маргылдаалар бо чылын база бедик деңнелге эрткен. Амгы үеде бистиң школаның өөреникчилери декабрь айда болур республиканың эң шымырак хаакчыларының база «Саян кыжы» шаңнал дээш улуг маргылдаага белеткенип турарлар.

М. ГРИГОРЬЕВ,
уругларның спорт школазының улуг тренери.

ЧУРУКТАРДА: баштайгы хаак оруу-биле (үстүнде): уругларның спорт школазының тренери Т. Пинигина (ортузунда) бодунуң өөреникчилеринге хаакка маңнаарының техниказын айтып берип турары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММ
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Артамоновтарның ажыл-үүлези». Уран-чечен фильм. 10.35 — «Дазылдар болгаш будуктар». Документалдыг телефильм. 11.25 — Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Пересветтиң чери». Документалдыг телефильм. 15.25 — «Орус чугаа». 15.55 — Төп телевидение болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң үлегерлиг оркестриниң концерти. 16.35 — «Горнистер, харыылаңар!». 17.05 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Сокол» — «Спартак». 2-ги, 3-кү үелери. 18.15 — «Кудуруктар». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.40 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». 19.30 — ССРЭ биле Афганистан Демократтыг Республиканың аразынга Найырал, чаагай кожа-хелбээ дугуржулгазын болгаш кады ажылдажылга дугайында керээге ат салганынга. Афган артистерниң концерти. 20.00 — «Бичии чер». Хөй сериалыг документалдыг телефильм. Эш Л. И. Брежневтиң номундан. 2-ги фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — Улуг симфония оркестриниң шагы. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.40 — Төөгү. 9-ку класс. Москвага декабрьның чепсектиг тура халыышкыны. 13.10 — А. С. Грибоедов. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 14.00 — Анатомия. Кижиниң физиологиязы болгаш гигиеназы. 8-ки класс. «Канчаар тынып турар бис». 14.30 — «Дириг тураскаал». Дайын чылдарының публицистиказы. 15.20 — 18.40 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.40 — В. Серен-оол. «Совсеннер чечектелип турда». Тываның хөгжүм-шии театрының шиизи.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.00 — «Музыка абонентизи». П. И. Чайковский — «Чылдың үелери». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — «Пирогов». Уран-чечен фильм.

Агаар

Республикага бүрген, аязыр чамдык черлерге хар чаар. соңгу-барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 19—24 градус соок болур.

Кызылга ээзир булуттаар, хар чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы хүндүс 22—24 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ОЙНААШКЫННАРГА КИРЖИҢЕР

1966 чылдың күрүнениң 3 хуулуг ниитиниң чээлизин 1966 чылдың июль 1-ден эгелээш, 1986 чылдың июль 1-ге чедир — 20 чыл хуусаалыг кылдыр үндүрген. Чээли талазы-биле орулганы 20 чыл хуусааның иштинде чылда-ла ортумаа-биле 3 хуу кылдыр санап доктааткан болгаш облигациялар ээлеринге чылдың-на болур 8 тиражтарга таваржыр ойнап алыышкыннар хевирлиг кылдыр төлээр.

Чээлиниң облигацияларын 20 болгаш 10 рубль өртектиг кылдыр үндүрүп турар. Ынчаарга чээли-биле ойнап алыышкыннарны чээрби рубльдиң облигацияларынга ооң бодунуң өртээн киириштирбишаан, 5000, 2500, 1000, 500, 100 болгаш 40 рубль кылдыр доктааткан. 10 рубль өртектиг облигацияларга таваржыр болза, ойнап алыышкыннарның чартыын бээр.

Чээлиниң облигацияларын акшаалга кассаларында хостуг садып болгаш дедир хүлээп алгаш, өртээн төлеп берип турар.

Ээлчеглиг тираж 1981 чылдың декабрь 30-де болур.

Бистиң республикада 1981 чылдың акша-бараан лотереязының Чаа чылга үндүрүлгезиниң билеттерин садып турар.

Ында ойнаашкынга таваржыр үнелиг эт-херекселдерниң саны дыка хөй. Эң-не аас-кежиктиг билеттерниң ээлери «Жигули», «Москвич» деп автомобильдерни ойнап алыр. Янзы-бүрү маркалыг мотоцикл, пианинолар, соодукчулар, телевизорлар база бар. Ол ышкаш, дыка хөй санныг радиоприёмниктер, кинокамералар, фотоаппараттар, янзы-бүрү марканың шактары, электри-биле ажылдаар самоварлар, чоок аржылдар база ойнаашкынга таваржыр.

Лотереяның Чаа чылга үндүрүлгезиниң тиражы 1981 чылдың декабрь 29—30-де Тула хоорайга болур.

Ойнап алыышкын тиражынга киржиңер!

КИНО

ДЕКАБРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кескен хлеб» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 17.10, 20.00, **«Бүзүрээр бодавайн мен»** 14.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Кызыгааржыыт Алый»** 9.30, 11.00, 14.50, «Чараш кыстыг билзек» (2 сериялыг) 16.20, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Кактустуң чечээ»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Кыдат аарыгның ниити демдээ»** (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54 кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш номсадыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01546

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 279 (1777) | 1981 чылдың декабрь 3, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кoп.

ШУПТУ—ХААК ОРУУНЧЕ

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруң улам ыңай көдүрер дугайында» доктаалында массалыг күш-культураны болгаш спортту идепкейлиг хөгжүдер, оларны совет улустуң хүн бүрүдеги амыдырал-чуртталгазынга калбаа-биле нептередири чугула деп айыткан. Ол доктаал партия болгаш чазак бистиң чурттувуска күш-культураны болгаш спортту моон-даа соңгаар улам сайзырадыр дээш улуг кичээнгейни салып турарының бир херечизи болуп турар.

Партияның салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш бистиң республикада тодаргай хемчеглерни ап чорудуп турар. Чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республикада күш-культура болгаш спорт ажылының байдалын чугаалажып көргеш, массалыг күш-культураны чон ортузунга моон-даа соңгаар улам сайзырадыр сорулга-биле тускай доктаалды хүлээп алган. Ону амыдыралга боттандырары чер-черлерде партия, совет органнарның, комсомол, спорт организацияларының болгаш ажыл-агыйларның удуртукчуларының дорт хүлээлгези.

Ам чаа эгелээн кышкы спорт сезону база бир онзагай төөгүлүг. Чүге дээрге ССРЭ-ниң улустарының V кышкы спартакиадазының түңнел оюннары келир чылдың мартта бистиң кожавыс Красноярск крайга болуп эртер. Ынчангаш ол улуг спортчу байырлалга тураскааткан солун маргылдааларны, оюннарны бистиң республиканың хоорай, суурларынга, районнар төптеринге бедик деңнелге эрттирип, ынаар хөй чонну хаара тудар ужурлуг бис.

ССРЭ-ниң улустарының V кышкы спартакиадазының түңнелдеринге кирииштир Тываның күш-культуржулары спорттуң кышкы хевирлеринге февраль, март айларда маргылдааларны организастап эрттирер. Ооң программазында спорттуң 10 ажыг янзы-бүрү хевирлери кирген. Ынчангаш ол маргылдааларга идепкейлиг киржип, бедик деңнелге организастап эрттирер дээш, республиканың спорт ниитилелдери, районнарның спорт чөвүлелдери, комсомол, профэвилел комитеттери болгаш спортчу бүрүзү амдан эгелээш, бүгү талалыг белеткенири чугула.

Спорт баазаларын кышкы сезонга белеткээриниң талазы-биле хоорайларда, район төптеринде база тус-тус суурларда элээн ажылдарны кылып чоруткан. Республика найысылалының чурттакчыларының ажыл шагындан хостуг үезинде эң ынак дыштаныр чери каас-чараш бойдус чурумалдыг «Тайга» станциязы болуп турар. Ам ында хаак хелезилеп алыр черни бо сезонда ажыдып, ооң септелгезин чоруткан. Амгы үеде дыштанынчылар хары угда 300 ажыг майынтааштыг хаактарны оон ап болур. Аңаа келгеннерге таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш дыштаныр хүннерде ажылдаар столоваяны аңгы бажыңда кылган.

Кызылдың спортчулары кышкы сезоннуң байырлыг ажыдыышкынын бо воскресеньеде кылырлар. Аңаа үлетпүр бүдүрүлгелериниң, албан организацияларның, дээди, ортумак өөредилге черлериниң студентилери, сургуулдары, школаларның өөреникчилери идепкейлиг киржир дээш ноябрь айның кийги чартыындан бээр белеткенип турарлар. Ынчангаш кышкы спорт сезонунуң ажыдыышкынынга чоң массалыы-биле киржир дээрзинге бүзүрел улуг. Олар бо байырлалынга республиканың эң шыырак хаакчыларын — Таңды, Бии-Хем районнарның спортчуларын база чалаар чаңчылдыглар.

Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарның спортчулары чаа эгелээн кышкы сезонга багай эвес белеткенгеннер. Чижээлээрге, Таңды районнуң спортчулары кышкы сезоннуң байырлыг ажыдыышкынын ноябрь айның эгезинде-ле кылганнар. Ынчангаш ол районнуң шыырак хаакчыларының кижи бүрүзү амга чедир 500—700 километрни хаактап эртип каапканнар. Олар ам республиканың эң шыырак хаакчыларының декабрь айда болур чарыжынга база «Саян кыжы» шаңнал дээш маргылдаага багай эвес киржир сорулгалыглар.

Маргылдааларга киржир хаакчыларның, хоккейжилерниң, биатлончуларның, коньккижилерниң мергежилин бедидеринче, белеткелинче спорт организациялары доктаамал сагыш салыр ужурлуг. Мергежилдиг тренерлерни, спортчуларны өлче хаара тудар, оларга дузалаар, өөредир, дуржулгалыг эштерниң ажылының аргазын нептередир хемчеглерни алыр херек. Кышкы сезоннуң маргылдааларынга хөй кижи киришкен турарын чедип алыр дээш, ажылды экижидери негеттинип турар. Эрткен кышкы сезонда Өвүр, Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Каа-Хем, Тожу районнарның командалары республика хемчээлдиг маргылдааларга киришпээннер. Ол районнарның спорт удуртукчулары четпес ажылдап турда, ол черлерниң партия, совет органнары база республиканың Күш-культура болгаш спорт комитеди олардан шыңгыы негелдени кылбаан. Шак ындыг четпестерни чаа сезонда катаптавас ужурлуг. Улустуң чурттап турар черлериниң аайы-биле спорттуң кышкы хевирлеринге хөй кижи киржикчилиг массалыг старттарны организастаар херек.

Сөөлгү үеде бистиң республикада коньки спорту шуут уттундуруп бар чыдар. Спорттуң бо хевирин ажылчыннарның, албан-хаакчыларның, студентилерниң болгаш школачыларның аразынга массалыг чоруун катап хөгжүдер, ооң материалдыг баазазын быжыглап, чуңгулаар катоктарын, конькиге маңнаарының оруктарын кылыры спорт организацияларының, ооң удуртукчуларының шиитпирлээр ужурлуг чугула айтырыгларының бирээзи.

Совет күш-дамыр кижизидилгезиниң программалыг үндезини — ГТО комплекизиниң кышкы нормаларын дужаарынче бүдүрүлгелер, албан организациялар, өөредилге черлериниң коллективтери шупту кирген турарын чедип алыр дээш ажылды чорудар апаар. ГТО нормаларын хүлээп алыр комиссияларны коллектив бүрүзүнге тургузуп, ынаар спорттуң хоочуннарын, бүдүрүлгениң мурнакчыларын база удуртукчуларын хаара тудар херек. Эрткен спортчу сезонда ГТО-нуң нормаларын дужаарынга белеткелди районнарга, Кызыл хоорайга кошкак организастап келгенинден маргылдааларга киришкен улустуң ниити көргүзүглери кудуу болган. Бо спортчу сезонда ону катаптавас ужурлуг.

Чер-черде партия, совет органнарның удуртулга, деткимчези-биле, профэвилел, комсомол организацияларының киржилгези-биле кышкы спорт сезонунда болур маргылдааларны организастыг, эки шынарлыг эрттирип, ынаар улусту массалыы-биле хаара тудары негеттинип турар.

Тываның ишчилериниң кол сорулгазы—планнарны болгаш хүлээлгелерни бүрүн күүседири

ОРГАНИЗАСТААРЫНДАН ХАМААРЖЫР

Бо чылын Эрзин районнуң девискээринге октябрь 16-дан эгелеп хар чаапкан. Оон соонда каш удаа хар чаап хадаан соонда чамдык совхозтарның кыштаглар девискээринде хөртүктээшкиннер болган.

Ынчангаш мал кыштаташкынын чедиишкиннинг эрттирер дээш районнуң совхозтарында улуг ажылдар эгелээн. Эрзинниң албан организациялары болгаш суурларның агиткварталдары 250 тонна шивээ бүдүүн белеткээрин эгелээн. Районнуң совхозтары Ак-Чыраа деп черде хыыргыыш кезип турар. Ында 4 бригада хаара туттунган, олар 1500 тонна хыыргыыш кезер планныглар. Ол черге совхозтарның чайын белеткээни 1064 тонна сигенни сөөртүрүн үргүлчүлевишаан. Ынаар чүгле «Нарын» совхозтан безин 10 трактор чорупп турар.

Бо чылын «Нарын» совхозтуң девискээринге хар өске совхозтарның девискээринден кылын дүшкен. Коданнар аразында болгаш одарларже оруктарны тракторлар-биле далбыйлап үндүргүлээн. Ол совхозта октябрь 31-ден эгелеп, 4 трактор далбыйлаашкынче кирген. «Ары-Булак» деп черде харның улуг болганы-биле оон он ажыг коданнарның чамдыызын өскээр кыштагларже көжүргүлээн. Болдунгу дег хемчеглерни ап, бар курлавырларны ажыглап турары черле эки.

Нинти районда харның кылыны бо хүннерде 40—45 см болуп турар. «Чаа орук» совхозтуң № 3, 4, «Мөрен» совхозтуң № 3, «Нарынның» № 3, 4 хойжу бригадаларының девискээрлеринде хөртүктээшкин болган. Ында байдал элээн нарын. Район ниитизинде 204 кыштагларда хой, 37 кыштагларда инек кыштаглап турар. Оларда ниитизи-биле 480 ажыг кижи хаара туттунган. Районнуң совхозтарында 4 кезек черде малга бедүүн чем үүрментеп бээр машиналар ажыглалда кирген. Районда мал кыштаглаашкынының чорудуп турарының нинти байдалы мындыг.

Ам чүгле кыштың эгези, улуг соок база эгелевээн, хар ам-даа улгадыры чайлаш чок, ынчангаш районда малчыннарның чүгле күженишкинниг улуг ажылындан бүгү чүве хамааржыр. Белеткээн мал чеминерин шын чарыгдаары, ажыглап болгу дег бүгү курлавырларны ам-даа дилеп тывары чугула. Районда бо талазы-биле ажылдар чоруттунуп-даа турза, мал чеминериниң камналгазы болгаш малчыннарга оттулар чүүлдер чедирип бээриниң талазы-биле четпестер кайы-даа совхозтарда бар.

А. АРАНЧОР.
«Шынның» корр.

81-ги тудуг эргелелинде В. И. Бедаревке удурткан 9 кижи составтыг аныяктарның комплекстиг тудугжу бригадазы эрткен ноябрь айның түңнели-биле 7 муң рубльге тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, ону херек кырында 12 муң кылдыр күүсеткен. комсомолчу-аныяктарның тудугжу бригадалар аразында социалистиг чарыштың мурнакчыларының одуруунда киргеннер.

Олар бо хүннерде чаа автовокзалды ажыглалга киирер дээш кызымак ажылдап турарлар. Бригада кежигүннериниң хөй кезии тудугжунуң холушкак мергежилин шиңгээдип алганнар. Аныяк тудугжулар В. Санчай, В. Чомба, каңнакчылар В. Чондан, В. Чымба олар хууда планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип, ажылдың шынарынче кичээнгей салып турарлар.

ЧУРУКТАРДА: автовокзалдың нинти хевири; ажыл үезинде.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының дөрткү сессиязы

РОССИЯ: ТУРГУЗУУШКУННУҢ БЕШ ЧЫЛЫ

Россия Федерациязының үлетпүрүн болгаш кедээ ажыл-агыйын, эртемин болгаш культуразын улам ыңай хөгжүдери—РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының ажылын дүүн Кремльге уламчылаан дөрткү сессиязының кол кичээнгейинге болган.

Эштер Ю. В. Андропов, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Н. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков оларны депутаттар болгаш аалчылар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Декабрь бирде эгелээн санал бериишкиннерин уламчылавышаан, депутаттар он бирги беш чылда болгаш 1982 чылда республиканың күрүне планнарын чугаалашкан. СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлері, эш Л. И. Брежневтиң Пленумга чугаазы бүгү совет улус-биле бир дөмей, республиканың ажылчы чоннарын коммунистиг тургузуушкунуң, чоннуң амыдырал деңнелиниң бедидериниң планнарын амыдыралга чедиишкиннинг боттандырарынче угландырып турарын олар онзалап демдеглээн.

Моссоветтиң күүскомунуң даргазының бирги оралакчызы депутат С. М. Коломин болдунуң чугаазын хоорайның экономиказын улам хөгжүдеринге, москвачыларның чаагай байдалын бедидеринге, оларның чуртталга-амыдырал байдалдарын болгаш дыштанылгазын экижидеринге тураскааткан. Ол сорулгаларны шиитпирлээри-биле бүдүрүлгелерге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, ажылчын күжүн камналгалыг ажыглаарының комплекстиг бүдүн программазын ажылдап кылган.

Сессияга чугаалажып көрүп турар план болгаш бюджет чоннуң үндезин эрге-ажыктарынга бүрүн дүүшкүн, бистиң Төрээн чуртувустуң күчүзүн бэстүрер дугайында совет кижилерниң материалдыг болгаш культурлуг деңнелин көдүрер дугайында ленинчи партияның хүн бүрүде ала сагып салыышкынын илерейлеп турар деп, депутат саналының түңнелинде демдеглээн. Доктаамал комиссияларның киирген адылгаларын болгаш саналдарын барымдаалап көргеш, ол документилерин баддылдарын оратор саналдаан.

Амгы ажылдап турар бүдүрүлгелерге продукция бүдүрүн үндүрериниң бүгү немей өзүлдезин хандырарын, эвээш санныг ажылчыннарның күжү-биле продукция бүдүреринге хамаарыштыр эртемшиңчилелдерни болгаш ажыдыышкыннарны кылырын Ленинградтың элээн хөй коллективтери шиитпирлээн. Ол дугайын СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң секретары депутат А. П. Думачев чугаалаан. Ажылдап турарларының санын өстүрериниң баштайгы планнаанының үстүнде ол инициативаны улус ажыл-агыйының хөй адырларынга калбаа-биле нептереткениниң түңнелинде ийиден ажыг катап кызыраары чедип алдынган.

Эш Л. И. Брежневтиң сүмелээниниң езугаар ажылдап кылдынган хоорайның болгаш областың комплекстиг экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң баштайгы планының боттаныышкынының байлак дуржулгазын шиңгээдип алган ленинградчылар он бирги беш чылче киргенин оратор айыткан. Ындыг планнаашкынның дыка ажыктыын ам бүгүн бүзүрел-биле демдеглеп болур.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң алдыгы сессиязының шиитпирлерин күүседиринге төлептиг үлүүн киирериниң кедээниң ажыл-ишчилериниң бүрүн шиитпирлиин Ставрополь крайының Петровск районунда «Колос» колхозтуң даргазы депутат В. Т. Ковалев болдунуң саналынга демдеглээн. Партияның айыткан сорулгаларын, бүгү беш чылдың кол айтырыын—аъш-чем программазын чедиишкиннинг күүседир дээш олар боттарының күженишкиннерин ийи, үш катап улгаттырып турар.

Аъш-чем программазын боттандырарынга болбаазырадып кылыр бүдүрүлгелерниң улуг рольдуувун дугайында РСФСР-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң министри депутат С. П. Чистоплясов онзалап демдеглээн. Республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары боттарының ажылының түңнелдерин шүгүмчүлелчи ёзу-биле көрүп турар.

Бо беш чылда аъш-чем продуктуларын ылангыя хоюг чигирин, үнүш үзүн, маргаринни, погаа-чимис консерваларын, кургаткан погааларны болгаш каттарны, шайны бүдүрүп үндүрериниң темпизин шапкынчыдарының хемчеглери айыттынган. Кондитер кылыгларын, уруглар аъш-чеминиң продуктуларын онгу беш чылдыындан хөйнү кылып үндүрерин айтып турар. Продукцияның хемчээлин көвүдедири-биле чергелештир ооң ассортиментизин болгаш шынары бедиир, белоктар болгаш витаминнер-биле байлакшыткан продуктуларны кылып үндүрерин көвүдедир апаар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Президиумунуң кол эртемден секретары депутат Г. К. Скрябин коммунистиг тургузуушкунуң улуг болгаш харысалгалыг сорулгаларын шиитпирлээринге совет эртемниң ролюн бедидериниң дугайын болдунуң саналынга чугаалаан. Совет эртемденнер СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга күүседири-биле он бирги беш чылдың баштайгы чылында чурттуң улус ажыл-агыйынга чугула ужур-дузалыг эртемниң кол-кол утланыышкыннарының болгаш айтырыгларының талазы-биле шинчилелдерни калбарткан ол чугаалаан.

Санал берген депутаттар болза: Горький областа «Газ» бүдүрүлге каттыжыышкынының хоюглакчызы В. В. Сипатова, улус депутаттарының Краснодар край Совединиң күүскомунуң даргазы Н. Я. Голубь, Марий АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы В. П. Романов, СЭКП Курск обкомунуң секретары В. Е. Шаров, Читаның № 4 ортумак школазының башкызы Ф. П. Погостинская, чогаалчы М. С. Каримов, улус депутаттарының Камчатка область Совединиң күүскомунуң даргазы Н. А. Синетов, Липецк областың Усманск районунда «Коммунизмче орук» колхозтуң тракторизи А. Г. Хомутских болгаш өскелер-даа.

Санал бээри доозулган соонда РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, республиканың Курпланының даргазы депутат И. И. Масленников түңнел сөс чугаалаан. 1981-1985 чылдарда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында РСФСР-ниң Хоойлузун, 1982 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында РСФСР-ниң Хоойлузун болгаш 1981 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының канчаар күүсеттингенин турарының дугайында доктаалды депутаттар чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

1982 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1980 чылдың бюджединиң күүселдезиниң дугайында айтырыгның талазы-биле түңнел сөстү РСФСР-ниң саң-хөө министри депутат А. А. Бобровников чугаалаан. 1982 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында Хоойлуну чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Киирген чазалталарны болгаш немелделерни барымдаалап, ооң орулгаларын база чарыгдаарын 75392302 муң рубль түңнүг кылдыр бадылаан. 1980 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчётту бадылаар дугайында доктаалды база хүлээп алган.

Адыгей, Даг-Алтай, Еврей, Карачаев-Черкес, Хакас автономнуг областар дугайында РСФСР-ниң хоойлуларының төлевилелдериниң дугайында илеткелди РСФСР-ниң Дээди Совединиң Даргазының оралакчызы, Даг-Алтай автономнуг областың улус депутаттарының Совединиң күүскомунуң даргазы М. В. Карамаев кылган.

Автономнуг областарның турупп турары мурнунда хожудангай чораан бичии улустарга бүгү чурттуң политиктиг амыдыралынга киржир арганы берген, ук областарның экономика болгаш социал талазы-биле дүрген хөгжүлдезинге болгаш онзагай хевирлиг национал культуразының өзүп сайзыраарынга дузалаан деп, ол чугаалаан.

РСФСР-ниң Конституциязының 82 чүүлүнде көрдүнгенниң ёзугаар, автономнуг областың эрге-хоойлу байдалы автономнуг областың улус депутаттарының Совединиң киирип келгенин барымдаалап, РСФСР-ниң Дээди Совединиң хүлээп алыры Хоойлу-биле тодараттынар.

РСФСР-ниң автономнуг областарының дугайында хоойлу төлевилелдериниң дүрүмнерин илеткелчи делгереңгей тайылбырлаан. Автономнуг областар дугайында хоойлуларны хүлээп алыры-биле улус депутаттарының чер-чер Советтериниң бүгү звеноларының эргелерин эрге-хоойлу талазы-биле таарыштырарының чугула үе-чадазы дооступ турары ол деп, илеткелчи түңнелинде чугаалаан.

РСФСР-ниң автономнуг областарының дугайында хоойлуларны база Адыгей, Даг-Алтай, Еврей, Карачаев-Черкес, Хакас автономнуг областар дугайында РСФСР-ниң хоойлуларын күштүг болдуруп киирериниң дугайында доктаалды депутаттар бир үн-биле хүлээп алган.

Сессия РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында айтырыгларны чугаалажып көрген. Илеткелди республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. П. Нешков кылган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының дөрткү сессиязы ооң-биле ажылын доосқан.

(СЭТА).

Пропаганда болгаш агитация килдизи номчукчуларга

СЭКП-ниң XXVI съездинге СЭКП ТК-ның Отчет илеткели болгаш иштики база даштыкы политика талазы-биле партияның ээлчеглиг сорулгаларының дугайында СЭКП ТК-ның Чиктиг секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниң, партияның XXVI съездиниң материалдарының идеяларын, шиитпирлерин ажылчы чоннарга хаңызы-биле тайылбырлап, пропагандалаар сорулга-биле «Шын» солуннуң пропаганда болгаш агитация килдизи бөлүк пропагандисчи материалдарны солун арыннарынга берген. Төөгү эртемнериниң кандидады В. Л. Бичеоолдуң «Партия сайзыраңгай социализм үезинде», экономика эртемнериниң кандидады В. А. Копеелдуң «Амгы үе-чадада партияның экономиктиг стратегиязы», «Партияның экономиктиг политиказының өзээ», төөгү эртемнериниң кандидады В. Ч. Очурнуң «Ажылчын аңгының башкарыкчы ролю» болгаш өске-даа эртемденнерниң чүүлдерин парлаан. Политинформаторларга, агитаторларга дуза кылдыр СЭКП-ниң XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазының идеяларын, шиитпирлерин тайылбырлаан материалдарны солунга чырыдарын килдис келир чылын уламчылаар.

«СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлери — амыдыралга», «Съездиниң материалдарын пропагандалап, өөренип тур бис» деп рубрикаларның адаанга партияның улуг шуулганының материалдарын партия организацияларының ажылчы чоннарга тайылбырлаар, пропагандалаар дээш агитас-массалыг ажылды канчаар организастап турарын делгереңгейи-биле чырыткан. СЭКП райкомнарының секретарьларының, партия райкомнарының пропаганда болгаш агитация килдистериниң эргелекчилериниң, парткомнар, партия эге организацияларының секретарьларының материалдарын парлап турар. СЭКП Тес-Хем райкомунуң ийиги секретары С. Куулар, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде партком секретарының оралакчызы С. Күжүгет болгаш өскелер-даа бо темага материалдарны бижээн.

«Идеология ажылының дуржулгазы», «Кескү агитация», «Лекция пропагандазы», «Идеология фронтузунуң дайынчызы» болгаш өске-даа рубрикаларның адаанга черчерде идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдың байдалының, ооң дуржулгазының дугайын солун арынынга чырыдып турар. «Хову-Аксы: күш-ажылчы кадурлуушкунде» деп эгелиг арынны килдис үндүрген. Аңаа «Тыва кобальт» комбинатта парткомнуң СЭКП-ниң XXVI съездиниң материалдарын пропагандалап турарының, кескү агитацияны үениң негелдезинге дүүштүр кылганының дуржулгазын, ооң ажылагый болгаш культура тургузуушкунуң айтырыгларын чедиишкиннинг шиитпирлээринге дузалап турарын бижээн. Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле партия организацияларының агит-массалыг ажылын солун арыннарынга доктаамал парлап келген. Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозта парткомнуң чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле чорудуп турар ажылының дуржулгазын солунга берген. Ол ышкаш Кызылдың агитшөлдеринде кандыг ажылдар чоруп турарын «Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле» деп рубриканың адаанга чырыдып турган.

Партия өөредилгезин сайзыраңгайжыдары СЭКП-ның удуртукчу ролюн, партия организацияларының дайынчы арга-шинээн улам ыңай бедидеривин, совет улустуң чаңгыс эвии быжыглаарының, партияны долгандыр чоннуң сырый каттыжыышкынының эргежок чугула чүүлү болур. «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» СЭКП Төп Комитеди доктаалды хүлээп алган. Оон негелделерин күүседири-биле солун арыннарынга бөлүк материалдарны парлагылаан. «Партия өөредилгезинге — бедик шынар болгаш үре-түңнелдии дээш» деп рубриканың үргүлчү үнерин чурумчуткан. Партия өөредилгезинге дуза болур материалдарны очулдуруп база парлап турар.

Хоочун пропагандистерниң арга-дуржулгазын нептередиринче, аныяк пропагандистерге дузалаарынче кичээнгейин салып турар. Пропагандистер Г. Саавыльпаның, М. Лаасревтиң, У. Эрендейниң болгаш өскелерниң-даа ажылының дуржулгазын чырыткан. «Аныяк пропагандистиң школазы» деп рубриканы бо чылын ажыткан, аңаа ажыктыг сүмелерни парлаан, келир чылын ону уламчылаар.

Ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезинге хамаарышкан материалдарны «Кужувус — найыралда», «Найыралда кызыгаар чок» деп рубрикаларның адаанга үнүп турар. Аңаа ССРЭ-ниң эвилелдешкен, автономнуг республикаларының, областарының, крайларының, округтарының хөй националдыг улустарының найыралының, кады ажылдажылгазының, интернационалчы коллективтерниң ажылдажыының, социалистиг чурттарның, ылангыя бистиң кожавыс Моолдуң дугайында оруң демдеглелдерин, бөлүк материалдарны, очерктерни парлап турар.

Келир чылын совет улус ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылын байырлаар, ооң-биле холбаштыр ленинчи национал политиканың боттаныышкынының. Совет күрүнениң хөй националдыг улустарының хүн бүрү дузаламчызының ачызында Тываның экономиказында, культуразында үндезин чаартылгаларны солун арынга калбаа-биле чырыдар, совет улустуң бузулбас найыралын көргүзер.

Килдис ай санында «Революсчу, күш-ажылчы, дайынчы алдар» арнын үндүрүп, аңаа күш-ажылдың, дайынның хоочуннарының ажылижиин, эрткен дайынчы оруктарының. Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчыларының. Тыва чурттуг оолдарның шериг албанын эрттирип турарының дугайында очерктерни, чурумалдарны, корреспонденцияларны калбаа-биле чырыдып келген, чаа чылда арынны үндүрерин уламчылаар.

Редакцияның пропаганда болгаш агитация килдизи 1982 чылда солунга үндүрер материалдарны СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр темаларын янзы-бүрү болдурар, утказыннарын хаңыладыр. Партия организацияларының идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылын чырыдар. Ылаңгыя партияның XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин ажылчы чоннарга пропагандалап, өөренип, ону амыдыралга боттандырып турарының дугайында материалдарны бээр. Марксизм-ленинизм университединде, улусчу университеттерде, теоретиктиг семинарларда, политшколаларда кичээлдерниң эртип турарының, ооң пропагандистериниң ажылын чырыдар.

Чаа чылдан эгелеп, мөөрүшнар кижизидилгезинге, кедээде культура айтырыгларынга хамаарышкан чугааны килдис солун арынга кедүрерин планнап турар.

Эргим номчукчулар! Редакцияның пропаганда болгаш агитация килдизи бо чылын парлап үндүрген материалдарынга хамаарыштыр силерниң саналдарыңарны, сүмелериңерни дыңнаарын күзеп турар. Ынчангаш боттарыңарның бодалдарыңарны бисче бижип, аңаа чаа кандыг айтырыгларны көдүрерин, чүнү кылырын тодаргай айтырып дилеедивис.

Тувинская

АВАНГАРДЧЫ РОЛЬДУ БЕДИТКЕНИНДЕН

Партийжи амыдырал

«Барлык» совхоз чүгле районда эвес, республикада хоочун, улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Мында парткомнуң чон ортузунга организакчы болгаш политкижизидилгелиг ажылында, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер дээш курлавырны шын ажыглаарынче күштү мобилизастап турарында эки чүүлдер бар. Ажыл-агыйда дуржулгалыг коммунистер, ажыл-херекти эки билир специалистер-даа эвээш эвес.

Совхозта парткомнуң учетунда 145 коммунист бактаап турар. Партия организациязының хүрээлени өзүп, совхоз бүдүрүлгезинге оларның авангардчы ролю бедээн. Отчеттуг үениң иштинде партия кежигүнүнге кандидатка хүлээп алдынган 10 кижиниң 8-и ажылчыннар. Совхозта 6 партбелүк, 6 бригада парторганизациялары бар. Парткомнуң талазындан оларның ажыл планын тургузарынга дузалап, совхозтуң мурнунда ниити сорулгаларны цехтерниң, участоктарның, ферма, бригадаларның түс-түзүнда план даалгалары-биле нарычаар холбаа чогуурун сүмелеп, коллективке кижизидилге ажылын экижидеринче, социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче оларның кичээнгейин угландырып турар. Оларның ажылының дугайында дыңнадыгларны, отчеттарны коммунистерниң болгаш парткомнуң хуралдарынга ап келген.

Партия организацияларының, партбелүктерниң дайынчы арга-шинээзин база эге организация секретарыларының, партактивтиң идей-теоретиктиг деңнелин, ажыл-херекчи чоруун бедидеринче угланган өске-даа хемчеглерни партком ап турар. Эрткен өөредилге чылында актив өөредилгезинге партия эге организацияларының секретарыларындан, оларның оралакчыларындан, активчилерден 68 кижи хаара туттунган. Олар партийжи тургузуунуң айтырыгларын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөренген бүдүрүлге, кижизидилге, политмассалыг ажыл, күш-ажылчы коллективтерниң ролюн бедидер, социалистиг чарышты организастаар талазы-биле лекцияларны программа ёзугаар дыңнааннар. Д. Саая, Ш. Ондар, К. Мөңге ышкаш пропагандистер кичээлдерни совхоз бүдүрүлгезиниң чугула айтырыглары-биле холбап, коллективти сырый каттыштырарынга улуг киирип турар.

Партком коммунистерни бүдүрүлгениң чугула участоктарынга хуваап, эң кол адырларга эки белеткелдиг, инициативалыг, организакчы мергежилдиг кижилерни шилип турарынче кичээнгей салып келген. Бо чорук күш-ажылчы коллективтерниң ажылчорудулгазынга эки салдарны чедирген. Чижээ, коммунист Д. Саяның удурткан Бижиктиг-Хая салбыры эрткен айларда сүт бүдүрерин көвүдедип, ону күрүнеге садарының планын — 185 хуу, дүк садарын — 131 хуу күүсеткен.

Коммунистерниң бүдүрүлгеге авангардчы ролюн бедидери-биле оларның отчеттарын партия хуралдарынга дыңнап турар. Ынчангаш коммунистерниң болгаш ажыл-ишчилерниң ниити херекке киирип турар үлүү эвээш эвес. Оон түңнелинде совхоз 1980—1981 чылдарның кыжынында ниитиниң малын хүр-чаагай кыштан ажырган. Шээр малдың баш санын өстүрериниң планын 101 хуу, бода малды — 108 хуу күүсеткен. Төрүүр чүс хойга онааштыр 76 хураган алдынган. Социалистиг чарышка хөй-хөй коммунистер авангардчы ролюн көргүскеннер. СЭКП обкомунуң кежигүнү С. Сарыглар — 105, аныяк коммунист А. Күжүгет — 97 хураганны чүс хойдан-на камгалап ап, дүк планын ажыр күүсеткеннер. Совхоз үшкү кварталда күрүнеге эът, сүт, дүк садар планын ажыр күүседип, малдың чем базазын тургузарынче күштү чайгы үеде мобилизастаан. Сиген белеткээр планын 101 хуу, витаминниг сиген далгазын — 170 хуу, сенажты — 111 хуу күүсеткен. Силосту база эвээш эвести белеткеп алган. Ол чугула кампанияга коммунист С. Көк-оол, механизаторлар А. Хомушку, С. Хертек оларның болгаш өскелерниң-даа киирген үлүү улуг.

Бүгү-ле планныг онаалдаларның болгаш эгелээшкиннерниң чедиишкинниг болуру коммунистерниң идепкейинден, даандырган ажыл-херек дээш харысалганы оларның медерел билиринден, чон ортузунга оларның организакчы база идей-кижизидилгелиг ажылындан улуу-биле хамааржыр. Ону олар чедип алырын, ынчаар чорударын оралдажып-даа турарлар.

Коммунистерниң бо чылын эрткен отчеттуг хуралынга ажыл-херекке чедип алдынган эки чүүлдерни болур-чогуурубиле үнелевишаан, четпестерниң база бүгү тала-биле хандыр анализтээн. Парткомнуң болгаш эге организацияларның кичээнгей салза чогуур айтырыглары хөй. Ылаңгыя совхозта чер ажылының культуразы ам-даа чавыс. Тарылгага шөлүнүң хөй кезии суггаттыг-даа болза, шөлдерге органиктиг, минералдыг чемишчидилгелерни чедир ажыглавайн турар. Агротехниктиг хемчеглерниң шынары куду, суггарылганың чаа, перспективтиг аргаларын эвээш ажыглап турар. Оон уржуундан чер ажылының карылгазы улуг.

Чамдык малчыннарның бот-харысалгазының кошкаандан малды оорладыр, самчыгдап-төтчеглээр чоруктар узуткаттынмайн турар. Оон чижээн Хөнделең салбырындан көрүп болур. Салбыр төрүүр чүс хойга онааштыр чаш хураганнар камгалап алыр планын күүсетпээн. Күрүнеге эът, дүк садарының планын база боттандырбаан. Машина-техниканың ажыглалында четпестер үргүлчүлевишаан. Ындыг четпестерниң бир чылдагааны участок бүрүзүнге коммунистерниң, ажыл-ишчилерниң харысалгазын бедидер талазы-биле ажылдың чогуур деңнелге четпезинде.

Партия эге организацияларының отчет-соңгулдалыг хуралдарынга үстүнде айтырыгларга хамаарыштыр болгулаан шүүмчүлелдиг саналдарны түңнеп, ол талазы-биле тускай хемчеглерни ажылдап кылган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр коммунистерниң идепкейин бедидер, парткомнуң, эге организацияларның организакчы болгаш политмассалыг ажылының деңнелин улам бедидип, ол бүгүнүң он биргі беш чылдың планнарын күүседириин хандырарынче угландырары чугула сорулга болуп турар.

Ф. НАМНАП.

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң организастыг килдизиниң инструкторузу.

Таңды райпозунуң баштаар черинчоокта чаа чүс баш хаванны эътке дужааган. Ол коллективтиң дузалал ажыл-агыйында ам 150 хаван азыралда турар. Оларны ажаап турар кижилерниң бирээзи — Зоя Макаровна Сорока. Оон күш-ажылының ачызында хаваннар дүрген семирип турар.

ЧУРУКТА: З. Сорока.

А. ОЮННУҢ фотозу.

Совет көдээниң кижилери

СОРУЛГАЗЫ БОТТАНЗЫН

Назы-хары дөгүй бергендаа болза, адак-бышкааның чиигн илдең, шоваа каракларлыг, чолдаксымаар кижи оъттаан хойнуң кедезинде таакпылап каап, хире-хире хоюн дайгырып орган. Оон хөй кежи хол-хавын дискээниң адаанга көвей салган: «Уваа, бо соокту дыңзып турары ол бе азы черле ырымымның баксырап келгени ол чоор бе?».

Кадарчы кижи далажыр эвес, ажыл-ижин, амыдырал-чуртталгазын сайгарып орган. Ол улуг орукту эрткен, ажыл-биле чугаалаарга, «көрбээн чүвези-даа чок, көдүрбээн хөнзэ-даа чок». Чүгле маңаа, Хөнделеңге бээин, хой малдаандан бээр чээрби ажыг чылдар эрткен. Оон мурнунда Бижиктиг-Хая салбырынга база турган.

Ийе, Соян Биче-оол бүгү назынын хой ажылынга эрттиргеш, ам-даа оон чарылбаан. Ол чүгле хойжу эвес — хөй-ниитичи: кедээ Совет депутады, Советтиң кедээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы, хойжу бригадада партия эге организациязының секретары. Ынчангаш оон «бодунун думчуун харапыр» чайы чок, бригаданың, кедээ Советтиң, бүгү совхозтуң чонунуң ажыл-ижи, амыдырал-чуртталгазы ону дүвүредип чоруур.

Кадарчы хоюн кежээ кодаңга киирип келген. Суг сөөртүр машинаның чолаачызы бижик экчеп каан болган. Даарта кедээ Советтиң ээлчеглиг сессиязынга озал чок кээрин ында дыңнаткан.

«Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырынга эрткен кыш кончуг берге болган. Ынчалзажок Биче-оол Тойбаевич бодунуң хөй чылдарда чыгдынган арга-дуржулгазын болгаш бүгү курлавырларны ажыглааш, ниитиниң малын кыштан хүр ажырган. Оон түңнелинде төрүүр чүс хойга онааштыр 91 хураганны ап шыдаан. Хой бүрүзүнден кыргаан дүгү база ындыг-ла багай эвес: түс чериниң хоюндан 1,6 килограмм. Бо хевирлиг бедик көргүзүглерни ол мургулайында чылдың-на чедип ап келген. «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» деп Хүндүлүг атты эдилеп чорууруунуң ужуру-даа ында.

Биче-оол Тойбаевич биле ооң кадайы Таңмаа Кенденовна аныяктарга үлегерлиг дагдыныкчылар. Оларның оглу Болат ам ада-иезиниң дузалакчы кадарчызы болгандан бээр беш чыл чеде берген. Ук ажылга мергежип, өглүг-баштыг апаргаш кижи оон кайын адырлыр деп. Кырганнарның кенни Көкмыс база малга эптиг, кежээзи аажок. Ынчангаш бо ааллың иштн хой төрүүр үеде сакманчылар-даа херегlevес. Малчын бүрүзү ындак мергежилин бодунуң салгалынга ынчаар дамчыдып турары күзенчиг. Бо бүгү ажыл-ишке үлегерни көргүзүп келген Таңмаа Кенденовна Күш-ажылчы Кызыл Туг орденинин эдилекчизи дээрзин демдеглеп каайн.

Кудуктуг-Хову — малчыннарның кыштаа. Хоочун хойжулар эрткен чайын хаяас путёвка-биле Дус-Хөлче дыштанып чораа-даа, чеди тонна сигенни кезип, кыштаанга чедирип алган. Ол тонна өдекти база белеткээн. Адашкылар оңгачаларны, шагжаларны, кажаа-хораашы болгаш чурттаар бажыңын база септеп, кышка эки белеткенген.

Биче-оол Тойбаевичиге чоокта чаа СЭКП райкомунуң пленумунга ужураштым. Кыштаглаашкынның байдалы амдызында эки, суггат арай баксырап тур. Суг сөөртүр машина чедишпес, септелгеде турар дээрзин сагыш човап чугаалап орду. Дус база сөөртүнмээн. Малдың деңгелиниң баксырааны, оон продуктуузунуң эвээжээри оон болур-ла болгай. Ынчангаш бо болгаш өске-даа четпестерни эдер дугайында айтырыгны ук хойжу салбырның удуртукчуларынга тургускан болду.

— Бии-Хемде «Саян» болгаш Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтарның ажыл-ишчилериниң кыйгырыы-биле танышкаш, ниитиниң малын кыштан хүр ажырар, түс хойга онааштыр 100-тен эвээш эвес хураганны доруктурар, хойдан-на 1,6 килограмм дүктү кыргыыр хүлээлгени алдым — деп, хоочун хойжу мени чорупп турумда чугаалады. Оон ол сорулгазы боттаныр-ла болзунам.

М. ЧКАЛОВ.

АНЫЯКТАРНЫ ӨӨРЕТПИШААН...

Магар Иргитовна Саая — Тээлиде септелге тудуг участогунуң мурнакчы ажылдыг бригаданың бригадири. Шеверлекчилер бригадазын ол 6 чыл ажыг үениң дүргүзүнда билдилиг, организакчы, ажыл-агыйжы ёзу-биле удуртуп келген. Оон удурткан коллективи ай, квартал, чыл планын доктаамал ажыр күүседип турар.

Бо чылдың эрткен айларының планын 124 хуу күүсеткен. Чыл планын 1981 чылдың, бо айда күүседирinге бүзүрелдиг.

Магар Иргитовна аныяктарның телептиг дагдыныкчызы. Чыл санында өөреникчилерниң чайгы дыштанылгазының үезинде 8-9 класстың өөреникчилерин бажың чугайлап, штукатурлап, будуурунга өөредип чоруур.

М. Сааяның удурткан бригадазы чаа туттунган бажыңнарны эки шынарлыг кылдыр штукатурлап, чугайлааш, пала, соңга, эжиин эки шынарлыг будааш, чурттакчылардан өөрүп четтиришкиннерниң чылыг сөстерин дыңнап турар.

Кижи бүрүзү ажылдың шынары дээш демисежип турар. Шеверлекчилерден Люба Саая, Александра Төмур-Маадыр, Раиса Ойдуп олар өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп, эки ажылдап турарлар. Ынчангаш ол бригаданың кежигүннери социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, шаңнал-макталды каш удаа ап келген.

К. ХЕРТЕК.

Кыштаглаашкын — шалыпчы иш

ДЕТКЭЭННЕР

1981—82 чылдарның мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрерин база белеткээрин көвүдедир, малдың баш санын менди камгалап алыр талазы-биле «Саян» база «Алдан-Маадыр» совхозтарның ажыл-ишчилериниң республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын Каа-Хем районда «Бүрен» совхозтуң сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери деткип, районнуң бүгү сүт-бараан фермаларының ажылдакчыларынга тускай кыйгырыгны боттарының хуралынга хүлээп ап, малчыннар аразында калбарган социалистиг чарыштың эгелекчилери болганнар.

«Бүрен» совхозтуң сүт-бараан фермазының коллективи бедиткен немелде хүлээлгелерни ап, чыл төнчүзүнге чедир 718 центнер сүттү саап, малдың баш санын онча-менди камгалап алырын, кыштаглаашкынны организастыг эрттирери-биле бүгү аргаларны ажыглап, чогуур хемчеглерни алырын шиитпирлээннер.

Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилери кыштаглаашкынны организастыг эрттирер дугайында үнелиг эгелээшкинни практиктиг ажыл-херектер-биле харыылап, бо чылдың тос айларының күрүнеге мал продуктуларын садарын: эътти — 101,8 хуу, сүттү — 107,7, дүктү — 113,4 хуу күүсеткеннер. СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, күрүнеге эът, сүт, дүк садар хүлээлгелерин ажыр күүсеткеш, бо хүннерде 1982 чылдың февральдың үлүүнде шалыпчы ажылдап кириипкен.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дойбан Допянович Даваа, ол-ла ажыл-агыйның саанчылары Н. С. Черепанова, К. З. Рядинских, «Бүреңдеп» мурнакчы саанчы, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Бичии-Уруг Даваевна Сувак, «Улуг Октябрь» совхозунуң хой бригадазының коллективи (бригадири Н. Б. Иргит), «Бурунгаар» совхозтуң хойжулары Х-С. Х. Сотпа, М. Л. Намчан олар чоруп орар.

Л. АРАКЧАА.

ОРГАНИЗАСТЫГ КИРГЕН

1981-82 чылда мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир, малды бүрүн менди камгалап алыр талазы-биле Бии-Хем районда «Саян» совхозтуң ажыл-ишчилери ышкаш, Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыннары кыйгырыг үндүргеш, сеглээн сөзүнге ээ болур дээш, бо хүннерде күженишкинниг ажылдап турар. Ылаңгыя совхозтуң Чечектиг хойжу бригадазының малчыннары кыштаглаашкынче организастыг кирген. Оларның бирээзиниң ажыл-ижиниң дугайында чугаалаар бодап дыр мен.

Степан Айданович Сарыглар аныяк малчын. Ол мал ажылынга 1976 чылда кирген. Оон бээр үргүлчү хой малдап келген. Эрткен чылдарның дүргүзүнда Степан Айданович багай эвес түңнелдерни чедип ап турган. Чижээ, комсомолчу малчын 1981 чылда 400 баш сергенни тулган семис деңгилделиг кылдыр семиртип кадаргаш, дужааган. Кадарган сергелериниң бирээзинден-не ортумаа-биле 840 грамм чоокту кыргып алган. Ол бо чылын семиртир мал кадарчыларының социалистиг чарыжынга тиилекчи болгаш, совхоз дирекциязындан өртектиг тураа-биле шаңнаткан.

Аныяк малчын ам 560 баш хураганы кадарып турар. Оон кышка белеткенгени эки. Хоюнга чиртир 15 тонна сигенни боду кезип алган. Кыштан хураганнарын бүрүн менди ажырарын хүлээнген, эрес-шудургу ажылдап турар.

С. САРЫГЛАР.

Чөөн-Хемчик район.

Узун болгаш соок кыш бодунуң долу эргезинче кирген. Ооң-биле кады мал чемнерин чарыгдаары көвүдеп турар апарган. Ынчангаш ону хумагалыг, камналгалыг чарыгдаар сорулга-биле малга ыбырады хайындырган чемни бээри чугула болуп турар.

Бо айтырыгны «Саян» совхозтуң малчыннары багай эвес шиитпирлеп турар. Ажыл-агыйның ажылчыннары тарааны малга чарбалап берип эгелей бергеннер. Ынчаар бөлбаазыраткан чем малга хоолулуг болуп турар.

ЧУРУКТА: шаң ажылчыны Зинаида Шойлаа тараа чарбалап тур.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ҮЖЕН ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА

Тараа суггарары — эң берге болгаш аар ажылдарның бирээзи. Аргазын билбес, дуржулга чок улус чер суггарып шыдавас, ындыг улустуң ажылы түңнел чок болур.

1951 чылда, үжен чыл мурнунда, Доңгак Оолак эң баштай хүүрек туткан болгаш колхозтуң тарылга шөлүн суггарып эгелээн. Аныяк оол ынчан хоочуннарга бо-ла чектедир турган: бедик черлер кургаг артар, оңгарлар хээлбектелип цыдып бээр, оон кедерезе сүг шөлдү коорглаады чире шаап бада баар... Ынчалза-даа күш-ажылга шудургу оол өске ажыл билезээн. Каш чыл эрткенде бедик дүжүттү ап турар апарган.

— Мээң суггарган черим чамдык чылдарда гектардан-на 25—27 центнер тарааны берип турду. Күш-хүн санаашкынының үезинде тонна тарааны ажыл төлевиринге ап чордум — деп, Оолак Тасович сактып орар.

Оолак Тасович ам-даа суггатчылаавышаан. Ооң ажылын чалак Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле болгаш Ленинчи юбилей медалы-биле үнелээн. Хоочун суггатчы Ооржак Болат-оол, Доңгак Кызыл-оол, Доңгак Адыг-оол болгаш оон-даа өскелерге бодунуң мергежилин дамчыткан.

Он биргі беш чылдың баштайгы чылында Доңгак Оолак тарымал сиген шөлү суггарган болгаш оон бир гектарындан-на 32 центнер мал чемин өстүрген. «Большевик» совхозта бедик дүжүт алган суггатчыларның бирээзи ол. Ол келир чазын база катап хүүрээн туткаш, шөлче үнүптерим шиитпирлээн.

А. ЕВРОП.

Кооператорларда

МУРНАКЧЫЛАР

Тес-Хем районнуң хереглекчилер ниитилелинде мурнакчылар эвээш эвес. Оларның бирээзинге садыг шугумунуң хоочуну, Самагалдай суурда үлетпүр бараннар магазининиң эргелекчизи Е. С. ЛОЙГУ хамааржыр.

Е. С. Лойгунуң удурткан коллективи бо чылдың эгезинден тура, бараан саарылгазының планныг онаалдазын доктаамал күүседип келген. Эрткен айларда түрмектеп садар бараан саарылгазының планын коллектив 115 хуу боттандырган.

Хоочун садыгжы кады ажылдап турар аныяк эжи Эльвира Моңгушка бүгү талабиле үлегерлиг. А ол хоочун садыгжының арга-дуржулгазынга өөренмишаан, ажылдың чажыттарын шиңгээдип ап эгелээн. Оон ажылы ам шуудаан. Ындыг болза-даа Емчур Сендиевна арыг сеткилинден маңаа ол-бо сүме каткан турар.

Топ үлетпүр бараннар магазининиң садыгжылары чурттакчы чоннуң бараанга негелде-хереглелдерин бүрүн хандырарынче улуг кичээнгейин угландырып келген. Ынчангаш олар бараннарны четчедээри-биле товароведтер-биле быжыг харылзаалыг ажылдап турарлар. Ындыг ажыл бараннарны четчелээринге, планныг онаалдаларны доктаамал күүседиринге идиглиг болуп келгени чугаажок.

Т. КУНГАА.

СЭКП БОЛГАШ

Амгы үеде кижи төрелгетенге делегейниң термоядролуг дайындан артык коргунчуг айыыл чок. Ынчангаш ол айыылды чайладырындан өске соңгаарлаттынмас сорулга кайын турар деп. «Делегей амыдыралынга хамаарыштыр бистиң партиявыска, бистиң чонувуска болгаш өртемчейниң бүгү улустарынга тайбыңны камгалаарындан артык чугула сорулга чок» — деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев партияның XXVI съездизинге демдеглээн.

Күрүнелер аразынга дайын муң-муң чылдар иштинде чорууп келген. Оон уламындан кижилер кырлып өлүп, аарберге качыгдалга таваржып турган. Ылаңгыя империализм үезинде дайынның халазы улам депдээн. Делегейниң бирги дайынынга 10 миллион кижи, ийиги дайынынга 50 миллион кижи, оон иштинде 20 миллион совет кижилер амы-тынындан чарылган дээрзи бүгүдеге билдингир. Он-он миллион кижилер аар балыгланган болгаш бертилип-бежелген. Бистиң чуртувуста дайынның соок тынынынга шондурбаан чаңгыс-даа өг-бүле чок. Дайынче чоруткан оглун мынчага чедир манап, идегелин оскунмаан иелер ам-даа бар.

А дайын канчангаш эгелей бээрил? Ону кижи төрелгетенниң амыдыралындан чайладып болур бе? Бо айтырыглар кижилерниң угаан-бодалын болгаш сеткил-сагыжын шаандан бээр дүвүредип келген. Ол айтырыгга ёзулуг шын, эртем ёзузу-биле харыыны марксизм-ленинизм берген. Чырык чер кырынга тайбыңны мөңгежидер күштерни ол тодарадып, эрги дарлакчы ниитилелдиң оруунга чаа, күш-ажылчы болгаш тайбыңга хандыкшылдыг ниитилел төрүттүнер дээрзин шынзыткан. Бүгү чурттарның ажылчыннарының эвилели кандыг-даа дайыннарны соксадып, улустар эп-найыралдыг чурттаар апаар үе келирин шынзыткан. Делегейге шак ындыг политика дээш демисел «ажылчын ангының хосталгазы дээш ниити демиселдиң чарылбас кезээ болур» дээрзин Маркс демдеглээн.

Ажылчын ангының төөгүнүң ареназынче киргени, оон дарлакчыларга удур демисели дээрге-ле дайынны болдурбас күштүң тыптып келгени ол болур. Ол дугайында К. Маркс мынчаар бижээн: «..Янзы-бүрү чурттарның ажылчын ангызының каттыжыышкыны алызында барын, улустар аразынга дайынны болдунмас кылыптар». Дайынның үнүп келириниң кол чылдагааны бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге хууда өнчү болур. Оон хайы-биле ангылар, күрүнелер бот-боттарының аразында эптеш чок чөрүлдээлиг. Дарлакчы ангылар дайынны бодунуң политиказының чепсээ кылдыр ажыглап, кошкак күрүнелерни күш-биле чагырып ап, оларның чонун мелчүп, чериниң ажык-байлаан кам-хайыра чокка төтчеглеп келген. Бистиң үевистиң дайын айыылының кол үндезини — империализмниң дайынзырак мезузунде, оон делегейге тергиидээр дээш туткулунде.

Социализмниң тывылганы болгаш сайзыраанны дээрге империалистиг дайыннарның оруунга моондак болур улуг күштүң көстүп келгени олдур. Социализм тайбың дээш демиселдиң идегелдиг чалеңгыжы апарган. В. И. Ленин «Тайбың дугайында айтырыг» деп чүүлүнде мынчаар бижээн: «Дайыннарның доозуру, улустар аразынга тайбың, үнтээшкиннерниң болгаш күчүлелдерниң соксаары — ылап бистиң идеалывыс ол».

Совет Эвилели 1946 чылдала атомнуг чепсекти хоруп, оон курлавырын узуткаарын саналдаан. Ынчан бистиң чуртувус ындыг чепсек чок турган. Атомнуг кыжаныгдан бодунуң болгаш эвилелчилерниң айыыл чок чоруун хандырар сорулга-биле 1949 чылда ону бүдүрер уужурга таварышкан. Совет Эвилели ол хирезинде массалыг узуткаашкынның чепсээн узуткаары дээш туруштуг демисежип келген.

Ол чепсегленииишкинниң шеглээр, ылангыя ядролуг чепсекти хоруурунче, харын-даа чепсегленииишкинниң дүжүреринче угланган чүс-чүс саналдарны киирген. Ол бүгү айыыл идегелдиг чайлаттынмаан-даа болза, чамдык чүүлдер чедип алдынган. Бүгү-ле хемчеглер ССРЭ-ниң инициативазы-биле, оон тайбыңга хандыкшылдыг политиказы-биле холбашкан. Чижээлээрге, 1963 чылда ядролуг чепсектиң шенелдезин атмосферага, космоска болгаш суг адаанга хоруур дугайында керээ чардынган, 1968 чылда — ядролуг чепсекти нептеретпес дугайында керээ, 1971 чылда — ядролуг чепсекти болгаш массалыг узуткаашкынның чепсээниң өске-даа хевирлерин далайлар болгаш океаннар дүптеринге тургузарын хоруур дугайында керээ чардынган.

ССРЭ биле АКШ стратегтиг чепсегленииишкиннерни кызыгаарлап эгелээн үе база турган. Олар ракетага удур камгалал системазын кызыгаарлаар дугайында дугуржуушкунну чедип алган (1972 болгаш 1974 чылдар), ядролуг чепсектиң шенелдезин-чер адаанга кызырып кызыгаарлаар дугайында керээни чарган (1974 чыл), стратегтиг халдакчы чепсекти кызыгаарлаар дугайында ийи дугуржулганы кылган (1972 болгаш 1979 чыл) Москва болгаш Вашингтон ядролуг дайынны чайладыр дугайында дугуржулгага 1973 чылда ат салганнар. Бо дугуржулгаларга ядролуг чепсектиг күрүнелер-биле өске-даа дугуржуушкуннар немежип турар.

Бо бүгү хемчеглерниң түңнелинде ядролуг дайынның айыылы хензиг-даа эвээжевээн. Буруу кымдал? Барыын чүк, хамыктың мурнунда АКШ кижи төрелгетенге, чүнү саналдап келгенил? Атомнуг бомбаның бир дугаар шенелдезин (1945 ч.) АКШ кылган. Баллистиктиг ракеталар-биле дерзэн суг адаанын атомнуг хемелерин бир дугаарында аңаа кылган. Диптер аразынга ужугар ракеталарның бүдүрүлгезин база эң-не баштай АКШ-ка эгелээн. Совет Эвилели харыы хемчеглер алыр ужурга таварышкан.

Американың Каттышкан Штаттары — делегейде эң-не милитаризастаттынган күрүне болур. Ону тараазында барымдаалар бадыткап турар. Амгы үеде америк армиязында 2 млн. 50 муң солдаттар болгаш офицерлер, диптер аразынга ужугар 1054 баллистиктиг ракеталар, суг адааның хемелеринден боолаар 656 баллистиктиг ракеталар бар. Ядролуг чепсектиң ниити саны 7301 чедип турар. Оон ыңай талыйтыр ужудар 338 бомбардировщиктер, 11759 танкылар, суг кырынга чоруур 173 корабльдер, суг адааның 80 хемелери, оларның иштинден 74 атомнуг чепсектиг, 1200 самолёттар болгаш вертолёттар-биле дериттинген 24 корабльдер, АКШ-тың шериг-агаар күштеринге хамааржыр 3700 дайынчы самолёттар бар.

1980 чылдың эгезинде 480700 америк солдаттар болгаш офицерлер делегейниң 114 чурттарында шериг базаларында турумчаан. Американың Каттышкан Штаттары бодунуң чуртундан дашкаар 2500 янзы-бүрү шериг объектилерин тургускан. Оон иштинде эң улуг дээн 400 ажыг базаларда ракета салып үндүрер черлер, ядролуг чепсектиң шериг техниказының объ-чепсектиң складтары, күштүг радиостанциялар, хайгааралдың станциялары бар.

Моон-биле чергелештир АКШ нейтроннуг бомбаны массалыы-биле бүдүрүп үндүрүп, ядролуг чепсекти кызыгаарлап ажыглаар дайынны чорудуп болурунуң дугайында сарыыл чок идейны нептередип турар.

Совет Эвилели дайынның халавын чайладып, тайбыңны быжыглаарынче угланган политиканы чорудуп уламчылап келген. Партияның XXIV съездизинге Тайбың программазын ажылдап кылгаш, СЭКП-ниң XXV съездизинге ону улам ыңай шаңнаттан.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Алды уругну божаап болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Елизавета [illegible] Донгурак — божудулга бажыңының санитарказы.

Надежда Торлуковна Ооп — республиканың [illegible] театрының ажылчыны.

Беш уругну божаап болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Анна Степановна Шириккина — № 2 уруглар садының ажылчыны.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Тос уругну божаап болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Копеек Хертековна Багдыр — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Мария Хомушкуевна Иргит — райпо складының эргелекчизи.

Базырмаа Дупчааевна Күжүгет — «Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Бичии-Урут Хертековна Сагаан — райпонуң повары.

Караш Салчаковна Сагды — «Тээли» совхозтуң саанчызы.

Сес уругну божаап болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Долзанмаа Канчыыровна Намзырай — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаап болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Хорагу Хөлзөновна Ак-оол — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаап болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Чечек Дайгир-ооловна Дагбы — райпонуң техниктиг ажылчыны.

Серенмаа Окпан-ооловна Делгер — культура килдизиниң техниктиг ажылчыны.

Александра Сыйдыыровна Хертек — «Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Чимис Салчаковна Хомушку — райпонуң техниктиг ажылчыны.

Беш уругну божаап болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Байр [illegible] Моңге — Кара-Хөл ортумак школазының башкызы.

Анакаи Кара-Саловна Тайбухаа — район эмнелгезиниң бухгалтери.

Татьяна Серенмаевна Хомушку — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Хертековна Чамыян — Тээли суурда уруглар садының кижизидикчизи.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругну божаап болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Нина Оскеновна Ондар — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаап болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Анна Артимоновна Болотова — «Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Дарья Чангыевна Монгуш — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаап болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Галина Хөлеровна Лопсан — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Ажыйма Ивановна Мунге — «Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Салзыңмаа Даржаевна Чап-оол — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаап болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Мария Лопсаңовна Адыя — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Варвара Михайловна Гладкова — Ужеп суурда өг-бүле ээзи.

Чечеимаа Кончаковна Намзырай — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Чечек Харал-ооловна Ондар — «Красное знамя» совхозтуң ажылчыны.

Мажырмаа Ламбраповна Санчат — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Роза Комбуевна Эрелчин — Бүрен-Хем суурда эмнелге пунктузунуң акушеркаазы.

Беш уругну божаап болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зоя Ховалыговна Адыя — «Енисей» совхозтуң ажылчыны.

Светлана Агарметовна Арганчы — Ильинканың участок эмнелгезиниң хеп чуур ажылчыны.

Анай-Тыртар Сайбуевна Артына — «Красное знамя» совхозтуң ажылчыны.

Нина Наксыл-ооловна Бадан — «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Анна Антоновна Березина — Сарыг-Сеп суурда № 2 уруглар садының повары.

Нина Лапаевна Бичe-оол — «Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Галина Ивановна Гуркова — райпонуң бухгалтери.

Ирина Адыяевна Даваа — «Красное знамя» совхозтуң ажылчыны.

Александра Назынчаповна Дамбаа — Ильинка суурда өг-бүле ээзи.

Мажырмаа Дунуй-ооловна Дара — «Енисей» совхозтуң ажылчыны.

Евдокия Иосифовна Долгова — Сизим суурда өг-бүле ээзи.

Анна Кочугашевна Ендыхоо — «Красное знамя» совхозтуң ажылчыны.

Елена Дема Еязак — Бүрен Бай-Хаак ортумак школазының техниктиг ажылчыны.

Анна Чоодуровна Каа-оол — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

Ойум Ежеевна Ланга — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

(Уламчылыг).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЯДРОЛУГ КЫЖАНЫЫШКЫННЫ БОЛДУРБАС

Даштыкының массалыг информация чепсектери сураглыг күрүне, политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчылары СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Германияның Федеративтиг Республиказынга аян-чоруунуң түңнелдерин болгаш ооң Боннга чугаазынга кылганы чаа совет тайбың эгелекчи саналдарны калбаа-биле чугаалажырын үргүлчүлеп турар. Совет Эвилелиниң даштыкы политика талазы-биле бүгү ажыл-чорудулгазында Европаны болгаш бистиң бүгү бөмбүрзээвисти термоядролуг өрттен канчаар камгалап алыры, амгы болгаш келир-даа үениң салгакчыларынга быжыг тайбыңны канчаар хандырарыл деп айтырыгның дугайында ханы сагып салыышкын сиңниккенин демдеглеп турар.

Леонид Ильич Брежнев делегейниң эң-не нарын байдалында тайбыңның айтырыгларынга ГФР биле ССРЭ-ниң аразынга харылзааларны моон-даа соңгаар экижидеринге чугула салыышкынны кылган. Ооң Боннга аян-чоруу Совет Эвилелинде чер кырынга тайбыңдан чугула чүү-даа чок боор турарын база катап бадыткаан. Социализмниң кол чуртунуң ындыг политиктиг [illegible] бүгү улустарның, оон-биле кады ГФР-ниң улузунуң күзел-чүткүлүнге дүгжүп турарын Германның Компартияның даргазының оралакчызы Г. Готье демдеглээн. Эш Брежневтиң ол аян-чоруу Совет Эвилели тайбың кады ажылдажылга дугайында саналдарның эгелекчизи деп база катап тодаргай көргүскенин «Унзере цайт» солунга ооң парлаттынган медеглелинде чугаалап турар. ССРЭ-биле кады ажылдажылганы кылыры дээрге, тайбыңның быжыктаары, [illegible] атомнуг халаптыг айыылга чыгаттырган турарынга удурланыры ол-дур.

Хостуг демократтыг партияның Барыын Герман бундестагта бөлүүнүң даргазы В. Мишник ГФР-ге Л. И. Брежневтиң аян-чоруу политика талазы-биле [illegible] быжыглаарынга чугула салыышкын болганын медеглээн. ГФР-ниң болгаш ССРЭ-ниң удуртукчуларының аразынга [illegible] ажыктыг болгаш ажыт-чажыт чок болган чоруу Чооп болгаш Барыын чүктер аразынга чугаа кылырынга чаа ядигни чыгарны [illegible].

Бот-боттарынга идегежиринге болгаш айыыл чок чоруурну хандырар талазы-биле кады ажылдажылга харылзааларынга үндезилээш, ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга кады ажылдажылганың [illegible] барыын-герман бедик деңнелге ужуражыышкын бадыткаазын Боннуң «Генераль-анцейгер» солуну бижээн.

Тайбың болгаш боо-чепсектиң дүжүрери дээш аңгы демиселчилерниң көрүп турары-биле алырга, совет удуртукчунуң ГФР-ге аян-чоруунуң үезинде кылган тайбың [illegible] саналдарын [illegible] нар-ла аргазы-биле чептерелдири эргежок чугула боор турар деп» Великобританияның сураглыг хөй-ниити ажылдакчызы. [illegible] айыыл чок чоруу болгаш кады ажылдажылгазы дээш аңгы комитеттиң даргазы Г. Шаффер медеглээн.

Бүгү талаларга таарымчалыг амгы сүзе шиитпиринь кажан Европа ядролуг чепсектен хостуг турда, ынчаарда чедип алдынарының дугайында Л. И. Брежневтиң чугаалааны-биле чөпшээрежип турар бис деп, япон «Токио симбун» солун бижээн. Женевага чугаалажыышкыннар чүгле Европа дээш эвес, харын база Азияга-даа ядролуг чепсектиң удуткаарының оруун ажыдарынга идегеп турар бис.

Барыын Европаның мурнунда: чавырлыышкынның болгаш кады ажылдажылганың оруу-биле чоруурун үргүлчүлээр бе азы конфронтацияның болгаш [illegible] үелеринче катап эглир бе деп, шиитпирлиг шилилдиишкиннар туруп турарын [illegible] «Нью эйдж» солун бижээн. Миллион-миллион кижилер [illegible] угаан-сарыыл чок углаашкынынга болгаш Рейганның администрациязының авантюристиг политиказынга удурланып турарының дугайын Барыын Европаның чурттарынга болгулаан кажан-даа көзүлбээн массалыг чыскаалдар херечилеп турар. Л. И. Брежневтиң ГФР-же аян-чоруу чер кырынга тайбыңны быжыглаарының, улустар аразының дүшкүүрлүг [illegible] ядролуг чепсекти кызырарының айтырыгларынче кол кичээнгейин салып турар Совет Эвилелиниң тайбыңны күзээриниң база бир чайынналчак көргүзүү болганын Кабулдуң радиозу демдеглээн. Совет Эвилели делегейниң хөй-ниитизиниң мурнунга тайбың болгаш чавырлыышкын дээш чайгылыш чок, быжыг туруштуг демиселчи кылдыр болуп база катап көргүскен.

(СЭТА).

КУБА-БИЛЕ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). Берлинниң электри дериг херекселдери кылыр заводунга Кариб далай девискээринге АКШ-тың агрессивчи политиказынга удурланыышкынның илередиишкини массалыг митингиже болган. Вашингтонуң социалистиг Кубаның адрезинге кыжаныышкынын, Никарагуаның болгаш Сальвадорнуң улустарының херектеринге АКШ-тың холгаарлаашкыннарын ацаа хүлээн алдынган резолюцияда буруу шаап турар. Каттышкан Штаттарының ындыг айыылдыг планнары бүгү делегейде тайбыңга амгы кыжаныышкын боор турарын документиде айыткан.

Наймысылалдың Гумбольдт аттыг университединге болган студентилер митингизиниң киржикчилери «Кубадан холуң ырат!» деп, чаңгыс үн-биле иигеп турганнар. Империалистиг бөлүктерниң буруузу-биле нарыылаан амгы делегей байдалында Кубаның улустарынга, империализмге удур демиселжип турар күштерге боттуг деткимчени кылырының онза чугулазын олар демдеглеп турганнар. Куба — социалистиг дем каттыштырылгазының быжыг кезээ турган, боор-даа турар болгаш моон-даа соңгаар ындыг болур деп митингиге демдеглээн.

ТЫРТЫЖАР ЧОРУК

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ның корр.). Дипломаттыг бедик албан-дужаалдарга бодунуң чоок кижилерин азы политиктиг талалакчыларын депшидер талазы-биле АКШ-тың амгы президентизи Р. Рейган соң мурнундагы бүгү президентилерни ашкан болуп турар. Республиканчы сенатор Ч. Матайес бо дугайын ажы-биле медеглээн болгаш даштыкы чурттарда бүгү американ элчиннериниң 44 хуузу Рейганның чоок кижилери болуп турарын демдеглээн.

[illegible] политиктиг ведомствода харыысалгалыг албан-дужаалдарга чоок кижилерин томуйлаарының практиказы моон мурнунда база турган, ынчалза-даа ол практиканы Р. Рейган [illegible] конгрессте [illegible] болдурбаан. Чурттуң даштыкы политиказы дээш сагыш човаашкынныг конгресс кежигүннери илергейлеп, даштыкы политиканың айтырыгларын билбес кижилерни дипломаттыг албан-дужаалдарга томуйлаары таарымчалыг турар. Президентиниң томуйлааны хөй кижилер эргежок чугула билиглери болгаш [illegible] чок болуп турар деп Ч. Матайес айыткан.

Сенаторнуң [illegible] ол медеглели бурун [illegible] болуп турар. Чижээ, АКШ-тың Сингапурга элчини кылдыр бодунуң чоок кижизин Рейган томуйлаан. Конгресске ол [illegible] чааскаан чыннаарга, Сингапурнуң амыдыралы-биле кайгаг таныш эвес болган.

АКШ-тың күрүне секретарының дузалакчызы У. Кларкты конгресске дыңнаарга, база чүве билбес чаржыныг байдалдын көргүскен. Президент Рейганның айыышкыны-биле конгресс кежигүннери У. Кларктың кандидатуразы бедик албан-дужаалга чогуур деп көөр ужурга таварышкан. Калифорнияның судьязы турган У. Кларк Рейганның соңгулда кампаниязынга идепкейлиг дузалаашкын бээнин берген.

«Сен — менээ, а мен — сенээ» деп принцип баштаар Рейган бодунуң чоок кижилерин бедик албан-дужаалдарга томуйлаарының практиказын конгрессменнерниң ол «[illegible]» сонгадып [illegible] болуп турар. Чижээ, ол практиканы соксадырын Ч. Матайес негээн, а чүгле бичии шеглээрин саналдаан болган турар.

А. ЛЮТЫЙ.

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАПКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «АКШ — Мурнуу Африка Республиказының» улам быжыгып турар сулчээзин, Барыын чүктүң өске-даа чурттарының Преторияның сөөк-язы ылгаар эрге-чагыргазы-биле бүгү талалыг харылзааларын африкан күрүнелер оларның дивилиң Мурнуу чүгүнүң хосталыышкынын, ол девискээрде сөөк-язы ылгаар чорукту хоочураан ажылын уштаарының оруунга кол шаптыктаашкын кылдыр көрүп турар. Сөөк-язы ылгаар политика айтырыының талазы-биле. КНО-нуң Кол Ассамблеязының ниити хуралдарынга эгелээн саналонал солчуушкуннары ол дугайын херечилеп турар.

КНО-нуң сөөк-язы ылгаар чорукка удур тускай комитединиң даргазы Ю. Мантама Суле (Нигерия) санал-онал солчуушкунун ажыдып тургаш, амгы үеде ол диптиң мурнуу чүгүнде чорup турар национал-хосталга дээш демиселдиң алды киржикчилерин шаажылаашкынны манап турарын сагындырган. Напиаларның делегей ниитилелиниң буруу шаап турары ол сөөк-язы ылгаар ёзу-чурум чатыргазы чүгле даштыкыдан деткимчениң ачызында туруп турар. Барыын чүк күрүнелери Преторияга бодунуң ядролуг чепсээн тургузарынга дузалаашкынын быжыг херечиин база бар. Ону олар хамыктың мурнунда Африканың күрүнелерин бастып, дорамчылаарынга херек деп көрүп турар.

Кожазы чурттарга удур агрессивчи халдаашкыннарны үүлгедип турар сөөк-язы ылгаарының дораан күрүнезинге АКШ-ка баштаткан Барыын талакы чурттарның дузалап турарын Анголаның доктаамал төлээлекчизи Э. Ди Фигейреда шыңгыы шүгүмчүлээн.

Барыын чүк күрүнелериниң акша дузаламчызы болгаш техниктиг деткимчези Преторияның ядролуг чалыйлаашкынын хандырарынга ниитизиг боор турарын ол сагындырган.

Мурнуу-Африканың Африкан доктаамал конгрезиниң КНО-да доктаамал төлээлекчизи Дж. Макатини сөөк-язы ылгакчыларының чурттуң чонун дарлап, мөлчүүрүнүң аргалары шуут-ла фашистиг апар чыдарын айыткан. Ол АКШ-тың болгаш Мурнуу-Африка Республиканың шериг бөлүктериниң аразында харылзааларын быжыгып турары-биле холбаштыр ону чугаалаан. Вашингтон Преторияны Мурнуу Атлантикага шериг бөлүглелиишкинин тургузарын көрүп турар империализмниң стратегиязынга эргежок чугула чер кылдыр көрүп турар. Дж. Макатини АНК-ның өмүнээзинден сөөк-язы ылгакчыларының мөлчүтделинге удур мурнуу-африка улустарының демиселин деткип турары дээш хамаарышпас африк күрүнелерге болгаш социалистиг чурттарга өөрүп четтиргенин илереткен.

Кол Ассамблеяның амгы бо сессиязы Мурнуу-Африка Республиканың сөөк-язы ылгаар ёзу-чурум-биле политика, экономика, шериг, ядролуг чепсек болгаш өске-даа чүүлдер талазы-биле кады ажылдажылгазын ам-даа соксатпаан, ону болуушкун политика болгаш дипломатия талазы-биле камгалап, харын-даа ону боттарының «стратегиг эвилелчизи» кылдыр чарлап турар күрүнелерниң үүлгеткен буруу шаап көөр ужурлуун КНО-нуң чыынында ССРЭ-ниң доктаамал төлээлекчизи О. А. Трояновский чугаалаан.

Совет Эвилели национал-хосталга дээш шимчээшкиннерни моон-даа соңгаар деткиир, империализмниң агрессивчи чемзеришкиннеринге быжыг ойтур шавыышкынны кылыр, сөөк-язы ылгаар чорукту дазылындан узуткаар углаашкынын уламчылаар апаар.

АШТЫРЫЫШКЫН

ЛОНДОН. (СЭТА). Парламентиге немелде соңгулдаларга Англияның эрге-чагыргазында консервативтиг партия чаа аштырыышкынга таварышкан. Ливерпульдуң чоогунда Кросбиниң соңгулда округунга социал-демократтыг партияның кандидады Ш. Уильямс тиилелгени чедип алган. Лондонунуң Кройдон районунга бир ай бурунгаар болган база ындыг немелде соңгулдаларга [illegible] партияның төлээлекчизи тиилелгени чедип алган турган.

Лондонунуң парлалгазының бижээнин езугаар [illegible] 1918 чылдан бээр парламентиге болган соңгулдаларга Кросби консерваторларның кандидаттары [illegible]. А бо удаада консерваторларның [illegible] — М. Тэтчериниң чазаанга идегелдии көргүспээн-дир деп солуннар демдеглээн. М. Тэтчериниң чазак чепсеглелдиишкиннерин, хамыктың мурнунда ядролуг боо-чепсекти [illegible] полиикага-лыг чоруудуп турар. Айыыл-дыг ол политика Англияның экономиктиг, сан-хөө, социал айтырыгларын [illegible] чидиглендирген.

Консерваторларның амгы чазаа [illegible], эмнелге, [illegible] бажыңнарын, [illegible] кыскан, өртээ камгаланмаган хөй [illegible] акша-биле АКШ-тың «трайдент» деп ядролуг ракеталарын садып ап турарын Англияның демократтыг парлалгазы бижээн. [illegible] камгалалынга, улус өөредилгезинге, социал хандырылгазынга көрдүнген херектерни кызырган күсели-биле чепсеглелдиишкинниң М. Тэтчериниң чазаа база [illegible] турар. [illegible] ол политиказынга соңгукчулар [illegible] Кросбиге болган соңгулдалар [illegible]. Хөй-ниитиниң санал-бодалын айтырып алырга, бо [illegible] соңгулдаларынга [illegible] партияның соңгукчуларының [illegible] бир чедир бедип [illegible] херээн деттипп болур байдалдыг.

КЫДАТТЫҢ АНТИСОВЕТЧИ ПРОПАГАНДАЗЫ

ПЕКИН. (СЭТА). «Совет кыжаныышкынын» дээр [illegible] нүгүлдээшкинни-биле кыдат пропаганда чүгле чурттуң чонун эвес, харын-даа өске чурттарның улустарын коргудуп турар. ССРЭ-ниң тайбыңга ынак даштыкы политиказын, дайын айыылын болдурбазынче угланган ооң соксаал чок күженишкиннерин нүгүлдээн болгаш хажытkан материалдарны Кыдаттың массалыг информация органнары парлап турар. «Совет шериг баазаларын», «совет шериг кезектерин» чураан материалдарны Кыдаттың барык бүгү солуннарынга парлаан.

Антисоветтиг нүгүлдээшкиннерни Кыдаттың албан-дужаалдыг кижилери боттарының чугааларынга база кылып турар. «Дайынга белен болуңар!», «Бүгү чон — солдаттар» деп Маонуң лозунгаларын олар катаптап турар. Синьцзин-Уйгур автономнуг районнуң партия комитединиң бирги секретары Ван Эньмаоның чугаазын «Жэньминь жибао» солун чоокта чаа парлаан. Совет Эвилелинге удур демиселге Синьцзянның «тудуглуг шивээ» болурунче ол кыйгырган.

ССРЭ-биле кыжаңгырлаштыкак можуда парлап турар «Хэйлунцзян жибао» солун «Соңгу чүктен кыжаныышкын» деп эгелиг чүүлдү парлаан болгаш совет-кыдат кызыгаарда хөй шериин Совет Эвилели «мөөңнеп турар» деп нүгүлдээн.

Кыдаттың бодунуң дайын белеткелдерин, Азияның болгаш Ооржум океанның районнарының чурттарынга хамаарыштыр экспансивчи пландарын чажырар база агартыр дээш Совет Эвилелинге удур нүгүлдээшкиннерни, ожаатен пропаганданы өөскүдүп турары илдең-дир. Кыдаттың солуннары, радиозу, телевидениези кыдат шериглериниң [illegible] дайын белеткелин улам [illegible] кыйгырып, Вьетнам Социалистиг Республикага удур дайынны белеткээн болгаш аңаа идепкейлиг киришкен шериг кижилерин, кыдат чагырыкчыларны мактап турар. Ынаар парлаарганың материалдарын езугаар алырга, амгы үеде КУР-нуң хоорайларында шериг парадтарын, кыдат арминнің барык бүгү кезектериниң улуг өөредилгелерин чорудуп турар. Ол шериг парадтарынга болгаш өөредилгелеринге бедик албан-дужаалдыг кижилер барып турар. Кыдат чагырыкчылар кожазы күрүнелерге девискээр негелделерин мурнуку хевээр кылып турар.

Ыракы Чооп чүктүң болгаш Азияның чурттарынга «совет дайын кыжаныышкыны» дээр нүгүлдээшкиннерни кыдат пропаганда өөскүдүп, делегейниң ол районнарының чурттарының аразынга идегежир чорукту хандырар хемчеглер талазы-биле чугаалажыышкыннарны чорудар дугайында Совет Эвилелиниң тодаргай саналдарын ажыктыг айытпайн турар.

ТАЙБЫҢ

Агитаторларга, политинформаторларга

Тайбың программазының кол утказы мындыг:

— Амгы үеде социалистиг күрүнелерниң [illegible] чоокка бижыглааш база чаа ниитилелдин тургузарынга оларның бүгү талалыг [illegible] сайзырадыр, тайбыңны быжыглаарынга оларның [illegible] идепкейлиг салыышкынын калбартыр.

— Тайбыңга айыылдыг, улам калбарып турар чепсеглелдиишкинниң эндере будурерин соксадыр болгаш чепсектиң чыглыышкан курлавырларын [illegible] чепсеглелдиишкинниң дүжүрерин шилчилгени чедип алыр. Ук [illegible]

а) Стратегтиг чепсеглелдиишкинни кызыгаарлаарының болгаш кызырарының дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразында чаа дуржулганы белеткээрин доозар, ядролуг чепсекти [illegible] бүгү [illegible] [illegible] чылдарда уламчылаар.

Дыка хөй күрүнелерниң талазындан шериг чарыгдалдарын доктаамал өстүрериниң орнунга оларны үргүлчү эээжедирин чедип алыр;

г). Чепсеглелдиишкинниң дүжүрер талазы-биле бүгү-делегей конференциязын дүрген чыылдырар дээш бүгү хемчеглерни алыр.

— Артып калган дайын одагларын узуткаарынче болгаш бир-ле дугаарында Чоокку Чоон чүкке чөптүг болгаш [illegible] тайбыңга [illegible] [illegible] көөңүлээр. Шак ындыг [illegible] делештир. Чоокку Чоон чүкке чепсеглелдиишкинниң эндере будуреин соксадырынга деткимче көргүзер дугайында айтырыгны хамаарышкан күрүнелер чугаалажып көөр.

— Улустар аразының дүп[illegible] [illegible] дажылга харылзааларын хөгжүдерин үргүлчүлээр.

— Азия диптиң күрүнелериниң ниити [illegible] ринге үндезилээш, аңаа айыыл чок чорукту хандырар хемчеглерни чорудар.

— Делегей харылзааларынга күш ажыглавас дугайында бүгү делегей керээзин чедип алыр.

— Колониалдыг системаның дарлалының бүгү артынчыларын, улустарның лен эргелиг болгаш хамаарышпас [illegible], колониализмниң болгаш расизмниң бүгү одагларын долузу-биле узуткаарын улустар аразының база бир кол сорулгаларының бирээзи деп саналаар.

— Делегей садыглажылгазынга сөөк-язы ылгаар болгаш өске кандыг-даа [illegible] [illegible]

АМГЫ үеде дайын айыылы улам кедерээн. Ынчангаш СЭКП-ниң XXVI съездизинге тайбыңны камгалаарынче угланган чаа немелде хемчеглерни ажылдап кылган.

Ук съездиге тайбыңга хандыкшылдыг даргазында саналдарын [illegible].

Барыын Европага, Ыракы Чоон чүкке идегежир чоруктуң хемчеглеринге хамаарыштыр сонуурганыг бүгү чурттар-биле тодаргай чугаа[illegible] [illegible] Совет Эвилели белен.

Афганистан-биле холбаалыг айтырыгларны Персия мугуу[illegible] [illegible] чугаалажып көөр.

Стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаары [illegible] кызырары онзагай чугула айтырыг. Бо талазы-биле чедип алдынган бүгү-ле чүүлдерни камныг артырыышкаан, ол [illegible] талазы-биле амгы деңнелди хевээр артырарын саналдаан.

Ядролуг халапты болдурбазының амыдыралчы эргежок чугулазын көргүзер авторитеттиг делегей комитедин тургузар.

Ынчангаш делегей байдалын экижидериниң, дайынны болдурбазының аргаларын [illegible] [illegible] [illegible] күрүнелерниң дээди удуртукчуларының киржилгези-биле Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң тускай [illegible] [illegible].

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ саналдары шак ындыг хөй бөлүк айтырыгларны хаара тудуп турар. Ол саналдар делегейге тайбыңны быжыглаарынче угланган. Октябрьның тиилээн хүнүнден эгелээш бо хүннерге чедир бистиң Коммунистиг партиявыс [illegible]

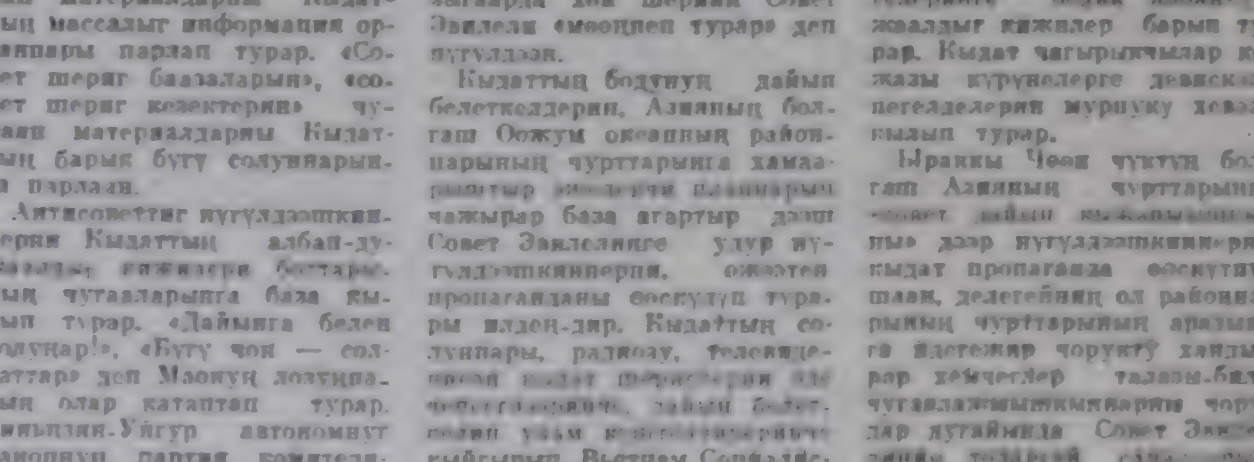

Канар ортулуктарда Пуэрто-де-ла-Круз деп курорт хоорай (чурукта) бүдүн чылдың туржунда хөй санныг туристерни, дыштанып келгеннерни хүлээп ал турар.

ЭФЭ—СЭТА-ның фотозу.

Ак халаттыг КИЖИЛЕР

Эрту школазын доозуп алгаш чедип келген, аал-чонун дамчыштыр оорушкуларыны олурганнар. Чу-[illegible] улам-чылап, ам кижи бичурул, кайнаар өөре-ниир чорууругу [illegible] ыг-бүле аразында база сүмележип дугурушканнар.

Ол-ла кузун Александра [illegible] Кызылдың эмчи училищезинге кирип, [illegible] чедиишкинниг дужаагаш сунганы-биле өөренип кирипкен. Эмчи училищезин фельдшер салбырын 1973 чылда мактал бижик-биле дооскаш, Улуг-Хем районунуң Чаа-Хөл эмнелгезинге аку-[illegible] ажылдай берген. Ынчалза-даа чээредунуу ажылынга кызымак кижилер-[illegible] өөрүп, чонунга мактадып эгелээн.

Ур болбаанда ол эмнелге черинден Кызылче бир лаборант кижини өөредип чоруп-тар апарган. [illegible] доктаан. Кызылдың [illegible] эмнелгезинге тур өөренир лаборант курузун дооскаш, база катап-ла Чаа-Хөл эмнелгезинге бо таварылгада лаборанттап ажылдаан. Баштайгы [illegible] алган.

Александра Чамыныоопа

ӨӨРҮП ЧЕТТИРДИМ

Ак-Довуракта кезер эмнелге салбыры бар. Салбырның ажылдакчыларынга солун дамчыштыр өөрүшкүмнү илередик-седим. Кезер эмнелгеге беш удаа чыдып, сеолгү баарда, кончуг аар байдалдыг турдум. Ол салбырның улуг эмчилериниң, сестраларының болгаш санитаркаларының ачызында, кадыым экижээн.

Эмчилер Александр Лещенкога, Александр Дегтярьга, Владимир Касимовка, Юрий Князевке, эмчи сестралары Надежда Севенииткe, Зинаида Салчакка, Татьяна Баирге, санитаркалар Зина Кугетке, Ооржак Ооржакка улуу-биле өөрүп четтиргенимни илередим. Оларның ажыл-ижинге моон-даа соңгаар чогаадыкчы чедиишкиннерни күзедим.

В. ИРДЫНЕЕВА
Барыын-Хемчик район.

ЛАБОРАНТ

амыдыралының ажы-биле Чөөн-Хемчик районче көжүп чоруткан. Чадаана хоорайның ниити аарыглар салбырында ам сес чыл чедир ажылдап турар. Аарыг кижилерниң эмнээринге, оң ылап-тыг оон шын диагнозун тургузуп, аарыын тодарадырынга лаборант кижиниң улуг-хуузу улуг. Александра Чамыянова ону эки билип, бодунуң ажылынга харыысалгалыг чорууп кортуузу ажылдап келген.

Эмнелге коллективи онаашкан ажылынга кызымак, эш-өөрүнге кичээнгейлиг дээш лаборант Лажы-Сегбени хүндүлээр. Ол чүгле ажылга идепкейлиг эвес, хөй-ниитичи кижи. Ооң хуралдарга саналдарын берип, эш-өөрү-биле сүмележип турарын бо-ла көрүп болур. Ол коллективтиң профэвилел комитединиң доктаамал кежигүнү болуп, эмнелгениң иштики ажылын экижидеринге база бодунуң эвээш эвес улуг-хуузун киирип келген.

А. МОНГУШ.

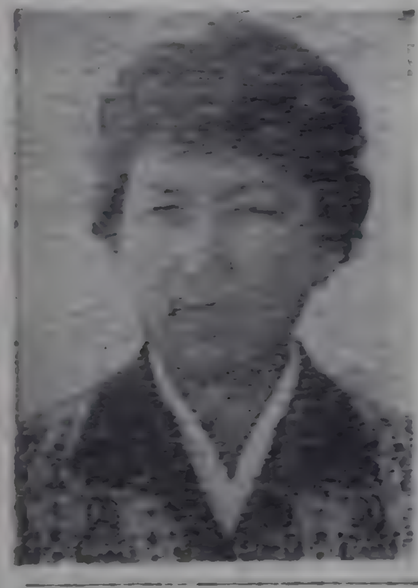

Каадыр Викторовна Сундуй кадык камгалал шугумунга он ажыг чыл ажылдаан. Амгы хүннерде ол Тес-Хемниң Самагалдайда рентгенологтап ажылдап турар. Ол бодунуң дорт хулээлгезинден аңгыда, хөй-нииты ажылдарының идепкейлиг киржикчизи. Эмнелгеде улусчу контроль бөлүүнүң даргазы. Ооң мындыг үлегерлиг ижин үнелеп, бо чылдың бирги чартыында районнуң хүндүлел самбыразынга кирген.

ЧУРУКТА: К. Сундуй.
Т. КУҢГААНЫҢ сөзү болгаш фотозу.

Таңды районнуң хирург эмчизи Кончап Халбың-Кулакович Куулар ында хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Ол 1968 чылда Красноярскиге медицина институдун чедиишкинниг дооскаш, Чадаана хоорайга ажылдап турган.

Бодунуң тускай билиин бедидип алыры-биле ол Москва хоорайга ординатурaже өөренип киргеш, ону 1976 чылда дооскан. Ам Кончап Халбың-Кулакович Бай-Хаакта ажылдап турар. Ооң эргелекчилеп турары хирургия салбыры район эмнелгезиниң салбырлар аразында чарлаттынган социалистиг чарыштың тиилекчизи, а ооң эргелекчизи К. Х.-К. Кууларның портреди районнуң хүндүлел самбыразынга кирген.

ЧУРУКТА: К. Х.-К. Куулар.
А. ОЮННУҢ фотозу.

ҮЛЕГЕРЛИГ

[illegible] херээженнер консультациязының хүндүткелдиг кижилериниң бирээзи Вера Романовна Блинова. Ол мында сыкыртыр эмнээр кабинетти эргелекчилевишаан, улуг сестралап ажылдап турар. Хоочун сестраны хоорайның херээженнеринде танывас кижи хоор. Ол кандыг-даа кижилер-биле чоок [illegible] дек чаңныг.

Бо коллективке ол 20 ажыг чыл ажылдаан. Бодунуң шилип алган мергежилинге хандыкшылдыын, ажылга бердингенин [illegible] Вера Романовна Кызылдың медицина училищезиниң доозукчузу. Ол баштайгы күш-ажылчы базымын Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык эмнелгезинге эгелээн. Эмчиниң харысалгалыг ажылын ынчаш херек [illegible] Алыык эмчи дуржулгалыг эш-өөрүнүң арга-сүмезин ап, кызымак ажылдаашкынының түңнелинде чоорту мактадыглардан чыдып калбайн келген.

Үш чыл ынчаар ажылдап чораш, өг-бүлезиниң айыбиле Кызылга чурттай берген. Кадык камгалал килдизин ону [illegible] Оон бээр хөй чыл эрткен. Бо үениң дургузунда чоннуң ка-[illegible] бээжек бажын боол келген. [illegible] тери болу берген.

Вера Романовна аныяктарга арга-дуржулгазын дамчыдып берип чоруур. Сестралар чевүлезиниң кичээлдерин билдилиг удуртуп, аңаа дуржулга солчулгазын организастап турар. Коллективтиң хөй-ниити ажылдарының идепкейлиг киржикчизи, ында херээженнер чөвүлелиниң, профэвилел организациязының [illegible] ол хүндүлел бижиктер, өртектиг белектер-биле каш удаа шаңнаткылаан. Ол Ленинниң юбилей медальдың эдилекчизи. Аныяктарга үлегерлиг эмчи сестразының ажыл-ижинге чогаадыкчы чедиишкиннерни күзеп артым.

Т. ОНДАР.

ЧУРУКТА: херээженнер консультациязында эмчи сестразы В. Р. Блинова ажыл үезинде.
О. ОХЕМЧИКТИН фотозу.

РСФСР-ниң автономнуг республикаларында

КУЛЬТУРАНЫҢ ЧАА ТУДУГЛАРЫ

Марий АССР-де «Алексеевский» совхозтуң чаа Культура бажыңы совхозтуң тудугларының [illegible] турар. Ол — 300 көрүкчүлүг залдыг, делгем фойелиг, библиотекалыг, номчулга залдыг, бөлгүмнер эрттирер өрээлдерлиг. Ындак уран чүүлдүң янзы-бүрү хевирлери-биле библиотека ажылынга бүгү тааржылыг байдалдар ам ботгуй тургустунган. Уран чүүл бөлгүмнериниң киржикчилеринде тургустунган.

Культураның чаа тудугларының — марий черниң бөгүнгү амыдыралының кескү чедиишкиннери [illegible] республикага сөөлгү каш чылдарда культураның [illegible] тептери туттунган. Ол — архитектураның чараш тудуглары. Йошкар-Олада В. И. Ленин аттыг Культура ордузу, Козьмодемьянск хоорайда болгаш Морки суурда Культура ордулары. Марийниң көрүш филармониязының чаа бажыңы болгаш оон-даа өске тудуглар база хамааржыр. Республика [illegible] турар галереязы чонуң эстетиктиг [illegible] улуг салдарны чедирип турар. Кинотеатрларның, библиотекаларның, музыка болгаш хөгжүм школаларының [illegible]

Культура тудугларының моон соңгаар хөгжүлдези база улуг. Хоорайларга болгаш кедээ суурларга культура бажыңнарының тудуглары республиканың эртем библиотеказының, чогаадыкчы ажылдакчыларының [illegible] оңнаараштар театрының тудуглары планнаттынган. 1984 чылда дөмдеглээри улуг байырлал — Йошкар-Оланың 400 чыл болур оюнда тудуглар [illegible] кирер.

Л. КОНОРЕВ.
Йошкар-Ола.

КАЗАНЬНЫҢ НОГААН ШИМЕЛДЕЗИ

Казаньны — Поволжьениң эң чараш хоорайларының бирээзи кылдыр кылырын хоорайның [illegible] дамчылары шиитпирлээн.

Казаньчыларның эң ынак диштаныр чери — В. И. Ленин аттыг сад бир дугаарында-ла эрги хевирин өскертип [illegible] Кажан Кадылдаарынга [illegible] Садты ниити кезээ тарып турар хаяны туттунуп үнер чечектер-биле каастаан.

Паркта [illegible] каттыжып турар. Граниттен болгаш даштан кылган каастал талгаларны садтарда болгаш [illegible] туралар, фонтаннар, чечектер [illegible] ногаанчыдылгазын улам аянныг кылып турар. Оларны дизайнерлер, чурукчулар, [illegible] кылган.

Казаньның ногаанчыдылгазынга [illegible] ылап ап турар: терек болгаш липа-биле [illegible] кижильдикти, ваарган чодурааны, япон спирайны тарып олурткан. Оларны тускай черлерге өстүрген. Бедик тудуглар-биле бединиге шенешкен дег, дөртен хараа [illegible] дорт тавыктыг [illegible] 10 тонна [illegible] довураа-биле кады аргадан хоорайже сөөртүп келгеш. Эрткен чайның ваяг хүннеринде оларның [illegible] суггу болгаш чемиштиг өскелээ чүүлдерни кудуп, дуб [illegible] ногаан [illegible] метр чер [illegible] Беш чылдың [illegible] чартыы [illegible]

И. СОРОКИН.
Казань.

ХООЧУННАРНЫҢ КОНЦЕРТИ

Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарының Соңгу-Осетия АССР-ниң Амыдырал [illegible] ствозунуң клувунда тургустунган хейнуң ыры [illegible] концерт программаларын тургузуп турар. Бо коллективке улустуң хейнуң ыры деп бедик атты чоокта чаа тывыскан.

Көжеге ажыттынып, көрүкчүлерниң мурнунга хоочуннарның [illegible] киржикчилери ушуп кээрге, адын [illegible] Фронтучу чораан, баштарын [illegible] Соңгу Осетияның алдарлыг кижилери. Оларның херектерин хөй-хөй орденнер болгаш медальдар каастаан. Солун номерлерин [illegible] ында эвээш эвес. Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну З. Платонов бо коллективти тургустунган хуусаада хөңнүн [illegible] ында кирген. Фронтучу чораан ол хоочун кижи аялгалар бижиир, шүлүктер чогаадып турар. Оон хары сезен четсе-даа, ол ам-даа сергек, хоочунуң күүседир номерлерин чон аажок сонуургаар. РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Е. Демченко, эки ажылы дээш хөй-хөй орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан А. Виндзигина, М. Паук [illegible] хейнуң ырында хөй чылдарда ыраажып келген.

Ол коллектив чонга [illegible] Ооң программазында — өрүү болгаш [illegible] ажылдың [illegible] партияга, Ленинге, Улустарның найыралынга [illegible] фабрикаларга болгаш [illegible] хову турлагларынга, школаларга, телевидениеге муң чыгыы концерттерни көргүскен.

Ажылчы чоннуң бот-тывынгыр, чогаадыкчы чорумчу [illegible] Соңгу Осетияда угландырып турар. Чогаадыкчы чүс-чүс бөлгүмнерин, танцы ансамбльдерин, хейнуң ырыларын, улусчу театрларны организастап тургускан. Бот-тывынгыр уран чүүлде 50 муң ажыг кижи киржип турар.

В. ШАНАЕВ.
СЭТА-ның корр.
Орджоникидзе.

АЧАМНЫҢ ТУРАСКААЛЫ

АРХАНГАЙ аймактың [illegible] Тариат сумузу, мээң [illegible] Мээң база бир [illegible] бижээн. [illegible] Бүргелдээннерлиг эриктериниң кырында ак-көк дээр чайнаан болгаш мындыг хире.

Меңээ бо чер кончуг эргим. 1932 чылдың майда ук хелдүң [illegible] доктаамал отрядының шериг туңшкан. Отрядка совет эмчи — мээң ачам С. Немой [illegible]

МАР-ның [illegible] ындыгаар коммунист Самуил Немой кадайы болгаш бичии оглу-биле 1930 чылда Архангай аймакка чедип келген. Ооң келгениниң кол-ла сорулгазы — чоннуң кадыын камгалап, эмнээри. Ийи чыл дургузунда ачам аймакка эмнээриниң ажылы бүрүңгаар бажымчы кылган: эмнелге, диспансер черлерин болгаш чуртта эң-не баштайгы ясли ажыттынгылаан. Кол чүве — моол мал ажылдыгылар совет эмчиге идегээр апарганы. Олар ламаларже эвес, эмнелгеже баар болу бергеннер.

Араттарның кадыы дээш доктор С. Немой бүгү-ле күжүн берип чораан. Ол тус черниң чонунуң идегелин болгаш хүндүткелин чаалап алган. Олар Немойдан чүгле медицина талазы-биле сүме алырындан аңгыда, амыдыралдың хөй талалыг айтырыгларын сонуургаарлар. Улуг стажтыг партия кежигүнү кижи боорга, аңаа чорааланырлар. Ажыл-даа, амыдырал-даа [illegible] доктор дузалавааш таварылга турбаан. С. Немой санитар [illegible] холга боону туткаш, революсчу отряд-биле Цагаан холче чорупкан турган. Бир-ле катап [illegible] белүк-биле соғаржип [illegible] совет доктор араатаннарның бүү-биле олурткан. Ону Цэцэрлэгтиң [illegible] чоогунда дөң кырынга хөөржүткен...

— Чылдар эрткен, С. Немой докторнуң кадайы болгаш оглу — бистер 1960 чылда катап-ла акы-дуңма Моолга кээп, совет эмчиниң турасказының ажыдыышкынының, аймак эмнелгезинге ооң адын тывысканының ёзулалынга кирипкен бис. Бо одуругларның автору 1932 чылда чүгле беш харже кирген турган. Хуулда сактыышкыннар ынчангаш кончуг эвээш. Ынчалзажок ачам акы-дуңма чурттуң амыдыралының дугайында үргүлчү чугаалаар, бажында ол үениң чуруктары камныг кадагалаттынган.

Цэцэрлэгте дургеш чедерин болап. Архангай аймакче машиналыг чоруп орган бис. Орук дургаар бистер сыны саглайтыр үнген тараалыг [illegible] көрдүвүс, үжен чылдарның эгезинде мацаа тарааны көнгүс чок турган. Ынчангаш ачам ол бүгүнү караа-биле көргеш, бүзүрээш. Цэцэрлэгте яслилерни, школаны улуг сонуургал-биле көрген бис. Чуртта назы четкен уруглар албан черлериниң четкизи өскен. «1930 чылда доктор Немой ада-иелер уругларын яслиге тургувузун деп ээрежип турган» деп, аймактың партия комитединиң секретары авамга өөрүшкү-биле чугаалаан.

Ам Моолга келгенивис кажан-даа уттундурбас. Ачам МАР-ның Дайынчы Кызыл Туг ордени-биле шаңнатканы, ынчан авамга, Поляр Сылдызы ордени тывыскан.

Бистиң өг-бүлевис Моолга хөй катап чедип, эрги ачавыстың хөөрүнге бола баар бис. Бис херии черинге Цэцэрлэгниң болгаш Улаан-Баторнуң дургун көөр, чаагайжып, бурунгу чурттуң овур-хевирин өскерилгениң мага ханып көөр бис. Ам мацаа 1960 чылдагы бодумнуң сактыышкынымны чугаалап көрейн.

— АЭРОДРОМНУ хүн шыва бергенде, мени, авамны болгаш Москваның медицина институдунуң бирги курузунуң студентизи урумну оңгуктеривис өөрүшкүлүг уткааннар. Аймак эмнелгезиниң 50 чылының болгаш С. Немойнуң чаа турасказының ажыдыышкынының байырлалынче — Цэцэрлэгже далажып чораан бис. Цэцэрлэгте шак-даа четпээнде кээривиске, пионерлер уткуп, чечектер тудускаалар. Хоорай көскуузу биле чаагайжып, сайзыраан.

Дараазында хүн аймак эмнелгезиниң девискээринге тургускан турасказының ажыдыышкыны болган. Саң дорт пирамидаларның хажыызында мрамор самбырада: «Мында моол улустуң чечектелиишкини болгаш аас-кежии дээш бодунуң амы-тынын берген [illegible] интернационалист, доктор С. М. Немойну хөөржүткен» деп орус болгаш моол дылдарда сиилбип каан.

Ийе, Моолдуң бөгүнгү аас-кежии дээш [illegible] тың төккен ханы халас бар баан. Эмчиниң мөңгеде турасказы, Моолга социализм тургузуушкунунуң чылдарында мээң өске-даа совет улуска тураскаал болуп, совет-моол найыралды улам быжыктырган.

Александр НЕМОЙ,
эмчи.

ТААРЫМЧАЛЫГ

«Кызыл тук» совхозтуң участок эмнелгезинге кире бээрге шупту-даа кезээде арыг-силиг чыдар. Аарыг кижилер хүлээп алыр расписаниези көскү черде аскан. 15 орунуг палаталар база бар. Мында чеди эмчи ажылдап турар. Фельдшерлер Надя Кыргыс, Чайкина Монгуш, Нордуп Кара-Сал болгаш хөй чүү турар ажылчын Көк Ооржак олар үр чылдарда ажылдап келген. Олар чоннуң кадыы дээш дүне-хүндүс дивес, кандыг-даа үелерде ырак-чоок чадалгаларже чоруп, ак сеткилдиг бараан боор турар.

Эмнелгениң ажылдакчылары боттарының онаашкан ажылындан аңгыда, хөй-нииты ажылдарга актив киржилгелиг. Совхозтуң Хорум-Ой деп черде хойжу бригаданың малчыннарының кажааларының көржеңнерин каш удаа коптарыпкан. Моон-даа соңгаар оларны шефке алырлар. Эмчилер көргүзүп график ёзугаар малчыннарже үнүүшкүннерин кылып, эмчи дузаламчызын көргүзүп, тускай темалыг лекцияларны номчуп, беседаларны кылып турар.

Участок эмнелгезиниң кыжына белеткели эки. Оттулар тоң-такты болгаш хөмүрүң четчири-биле дужурген. Ында кочегарлар эмчилерге болгаш аарыг кижилерге таарымчалыг байдалды тургузуп, ажылынга кызымак дирти турар.

Д. ООРЖАК.
Овур район.

БАШ УДУР ТОДАРАДЫПТАР

Кижиниң аарыын тодарадырда эмчилер баштай ханын, ижинде суук чүүлдүң болгаш өске-даа чүүлдерни дужаар дээр болгай. Аарыг кижиниң чаразын көөр дээр үе келчыдар.

ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң стоматология тоң эртем-шинчилел институдунуң эртемденнери кижиниң аксын шинчилээшкиниң түңнелинде чаа чүүлдерни тып үндүргеннер. Чамдык хоочураан болган ыжыктан болган аарыглар үезинде ааствы шаралаңчак кежинде белок тыптып келир. Аарыг хоочураан тудум аас иштинде белоктар улам көвүдээр дээрзин тодаратканнар. Ол шинчилелди москвачыларның чедиишкинниг ажыдыышкыны деп санаан. ССРЭ-ниң Күрүне ажыдыышкын дамызынче ол ноябрь 27-де кирген.

Ол ажылдың авторларының бирээзи, ук институттуң лабораториязын эргелекчизи, медицина эртемнериниң доктору В. И. Исаев мынчаар чугаалап турар:

— Бистиң институттуң директору, ССРЭ-ниң МЭА-зының академиги А. И. Рыбаков дыка хөй материалдарны чыып турган. Аас иштиниң чаразы дээрге иштики органнарның канчаар аараанын көргүзүп турар чүүл деп шиитпирге келген. Бурун шагның кижилерин дыл — ижин-хырының көрүнчүү деп чугаалап турган болгай.

Аас иштиниң аарыын болгаш ыжыын оон эге чадазында-ла тодарадып чорааны, дүмчүк биле боостаа аразында шаралаңчак чүүлдериниң шинчилээш, ында хырын белогун тодарадып үндүрген соонда аарыгны дарый эмнээр арга тургустунар.

А. И. Рыбаковтуң, В. И. Исаевтиң, аспирант Т. П. [illegible] дропиң ол ажылдыышкыны бистиң чуртувуста-даа, даштыкы-даа пептерзон. Ооң дузазы-биле аарыгларны баш удур тодарадып аптар апарганнар.

Р. АХМЕТОВ,
СЭТА-ның корр.

ДЕКАБРЬ 4-ТЕН 6-ГА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 4-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Горнистер, харыыңар!» 9.35 — «Ол милицияга болган». Уран-чечен фильм. 10.55 — «Арыглар хөл чанында». Документалдыг телефильм. 11.05 — Дм. Дм. Шостакович. № 1 квартет. Ленинградтың күрүне филармониязының симфония оркестриниң квартеди күүседир. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 14.15 — Чансар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сээн күш-ажылың — сээң бедиишкиң». Кинопрограмма. «Кедээ Совет даргазы», «Жапабай Азаматовтуң чаагай сентябрьлары». 15.15 — «Бир саадыстың адын катаптаар мен». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 16.15 — «Москва болгаш москвачылар». Москва дээш тулчуушкунуң хоочуннарының болгаш күш-ажыл маадырларының ужуражылгазы. 16.45 — Т. Хренников. Оркестр-биле скрипкага № 2 концерт. 17.00 — «Улус чогаадылгазы». Москвага чурулга болгаш уран чүүл делгелгелериниң [illegible] 17.45 — Дайын чылдарының ырылары РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Гурченко күүседир.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.35 — Бөгүн делегейде. 18.50 — «Зоя». Уран-чечен фильм. Совет Эвилелиниң Маадыры Зоя Космодемьянскаяның маадырлыг чоруунуң 40 чылынга. 20.20 — «Үе». Информастыг программа. 20.55 — 00.25 — Москва чоогунга немец-фашистиг шериглерни [illegible] 40 чылынга холбаштыр байырлыг хурал. Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга. Төнгенде — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Сокол». 3-кү үези. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Бичии спорт аренасындан дамчыдылга. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.40 — География. 5-ки класс. Дагаар. 13.10 — «Чурагачы». Тележурнал. 13.55 — Бойдус дугайында эртем 2-ги класс. Кыш келген. 14.15 — География. 8-ки класс. Трал-спорт. 14.45 — 18.35 — Чансар.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — «Хеңнигбей». 18.50 — Уруглар фильм. «Чиполлино». Мультфильм. 19.23 — «Тываның экраннарында». 19.30 — Чарлаалар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.00 — «Мелеуттуң ыт азыракчылары». Документалдыг телефильм. 20.20 — «Үе». Информастыг программа. 20.55 — Делегей конкурузунуң лауреады Г. Соколовтуң (фортепиано) концерти. 21.40 — «Кино аян-чоруктар клуву». 22.40 — 00.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Ижсталь» — «Спартак». 2-ги, 3-кү үелери.

ДЕКАБРЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — «АБВГД-ейка». 9.40 — «Ада-иелер, силерге». 9.50 — «Улам хөй эки бараанныарны». 10.20 — «Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының 4-кү делегей фестивалы. (Финляндия). 10.40 — «Маадырлыг чорук». Немец-фашистиг шериглерни Москва чоогунга чылча шаап [illegible] 40 чылынга. 11.10 — Ада-чурттуң Улуг дайынының темаларынга [illegible] 11.20 — «Хүн шыгжамыры». 12.05 — Каунастың музыказы. 12.30 — «Номчулга дугайы». 13.05 — «Спортлотонуң» 49-кү тиражы. 13.15 — «Билдингир-даа болза, бизыренчиг эвес». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Делегей конкурстарының лауреады Л. Тимофеева (фортепиано) ойнаар. 14.50 — «Ынаныышкынымда от». Уран-чечен телефильм. 15.20 — «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктер клуву. Москва дээш тулчуушкунуң [illegible] ужуражылгазы. 16.50 — Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.20 — «Сибирьниң чогаалчылары [illegible]». Ада-чурттуң Улуг дайынының [illegible] — Москва чоогунга тулчуушкунуң [illegible] программа. 18.05 — 18.20 — Чансар. 18.30 — «9-кү студия». 19.20 — Москва чоогунга тулчуушкунуң 40 чылынга. «Берге шакта». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Улустуң аалгалары». 21.50 — 23.25 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — СКА. 2-ги, 3-кү үелери. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

13.20 — «Аныяктар адрези» [illegible] 15.15 — Музыка программазы. «Эртенги почта». 15.45 — «Машиналарның көрүлдези». Эртем-тайылбырлыг фильм. 16.00 — А. Арбузов. — «Кежээки чырык». Курупениң Моссовет аттыг үлегерлиг театрының фильм-шиизи. 18.30 — «Музыка киоскузу». 19.00 — «Кадыкшыл». 19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.00 — «Скульптор Михаил Аникушин». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.50 — «Чүтүрүк ыттың изи-биле». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялары.

ДЕКАБРЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Суоми чуртунуң аялгалары». (Финляндия). 9.20 — «Оттурукчу». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 11.00 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.15 — «Кодээ шак». 13.15 — «Музыка киоскузу». 13.45 — «Улуг кулак». «Улуг кулак болгаш ооң өңнүктери». Мультфильмнер. 14.15 — И. Друце — «Бистиң чалыы воложывыстың компанийы». ССР Эвилелиниң күрүнениң үлегерлиг Бичии театрының фильм-шиизи. 16.30 — «Даштыкы аалчылар Совет Эвилелиниң дугайында». 16.45 — «Кино аян-чоруктар клуву». 17.45 — «Делегей. панорамазы». 18.30 — 18.45 — Чансар. 18.45 — Финляндияның национал байырлалы — Хамааржылгаш чорукту чарлаанының хүнүнге уткуштур. Финляндияның телевидениезиниң программазы. 19.35 — «Лен эвес тулчуушкун». Телешииниң баштайгы көргүзүү. Автору — В. Розов. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Кижи чүге ырлаарыл». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. Тольятти хоорайга болган политиктиг ырыларның делегей фестивалының дугайында. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 15.20 — Уругларга фильм. «Бетховенниң концерти». 16.25 — «Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының IV Бүгү-делегей фестивалы: «Дашта чаштанчы от». (ЮСФР). 16.45 — М. Алчаров — «Хүн бурунунче». Хөй сериялыг телешии. 1-ги кезээ. «Январь. 10-ну хүнү, воскресенье». 18.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Зоркий». 2-ги үези. 18.45 — А. Корелли. Си бемоль мажорнуң № 5 концерто-гроссозун [illegible] деп камерлиг оркестр күүседир. Дирижер — Р. Баршай [illegible] 19.00 — «Кинокоругудуң [illegible]». 19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.00 — «Советтер болгаш амыдырал». Армян ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. Е. Саркисов хамчылгага киржир. 20.30 — «Эки сагыш-сеткил». Концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бүгү-ле дириг чүүлдер». Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.50 — 23.15 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Кристалл». 2-ги, 3-кү үелери.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге хар чаар. Соңгу-барыын чүктүг угланыышкынның хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 20—25, чамдык черлерде 15—20 градус соок.

Кызылга бүргээр. Хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 22—24 градус соок.

КИНО

ДЕКАБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кескен хлеб» (2 сериялыг) 9.30, 12.20, 17.10, 20.00. «Бузурээр бодаан мен» 15.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Вай» 9.30, 11.00, 14.00. «Чараш кыстыг бижик» (2 сериялыг) 16.20, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кантустуң чечээ» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Херээженнер ынак-ла боштаканнар турлар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, [illegible] 2-35-24, 2-21-65, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг [illegible] 2-27-13, промышленность килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажылдары килдизиниң 2-21-47, [illegible] 2-35-75, [illegible] 2-41-33, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, [illegible]

Тираж 17000. Чагыг № 2480

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле [illegible] типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 280 (11778) | 1981 чылдың декабрь 4, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БИРГИ ЧЫЛЫН ДООЗУП ТУРА

Волгоградтың «Каустик» деп бүдүрүлге каттыжыышкынының полимерлиг «Повиден» деп плёнкалар кылыр эң улуг цегиниң коллективи бо чылдың сөөлгү айын эки түңнелдер-биле эгелээн. Ол бедик шынарлыг полимерлиг материалды коллдуунда-ла аъш-чем продуктуларын сава лаарынга ажыглап турар. Планга немештир 300 тонна плёнканы кылып үндүрген.

Повиден плёнказы кылыр цехте бүдүрүлгеге артынчы чок ажылдаар дээш шимчээшкинниче улуг кичээнгейни салып турар. Ында полимер материалдарның носкиндилеринден амыдыралга эргежок чугула чүүлдерни (хөвең-саазын бүдүштүг хендирни солуур профиль ленталарын, шарыг орнунга ажыглаар сава лентазын, ажылагый пакеттерин), ол ышкаш чылыг хөөрзаларын шарыыр алюминий шывыглар орнунга ажыглап болур камгалап материалдарны-даа кылып турар.

ЧУРУКТА: ажылчыннар Людмила Конкина биле Александр Борисов олар белен продукцияны көрүп турлар.

Э. КОТЛЯКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

Ыяш, чиг-эдик, одалга-энергетиктиг болгаш материалдыг өске-даа курлавырларны камналгалыг болгаш чөп ажыглаар талазы-биле Котласскиниң база Соликамскиниң целлюлоза-саазын комбинаттарының коллективтериниң ажылының дуржулгазының дугайында айтырыгны СЭКП Төп Комитеди чугаалажып көрген.

Котласскиниң болгаш Соликамскиниң целлюлоза-саазын комбинаттарының коллективтери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң директиваларын, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин болгаш СЭКП ТК-ның Чиигиле секретары эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын амыдыралга боттандырып шаан, бүдүрүлгениң ажыктыг бедидер ыяш чиг-эдин одалга-энергетиктиг болгаш материалдыг өске-даа курлавырларны камнаар талазы-биле эки дуржулганы шиңгээдип мөөңнээниң хүлээп алган доктаалда демдеглээн.

Бүдүрүлгени техника-биле эде чепсеглээрин, мурнакчы технологияны шиңгээдирин, бүдүрүлге чорудулгаларын автоматизастаарын, дериг-херекселдерниң чамдыызын чаартырын боттандырар талазы-биле чүткүлдүг ажылы Котласскиниң комбинадынга чорудукан түңнелинде сөөлгү беш чылда целлюлозаны бүдүрүп үндүрери 1.5 катап, парлалгага ажыглаар саазынны — 2.5 катап көвүдээн. продукция бүдүрериниң бүгү немей өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчү-зүн бедидериниң күзели-биле чедип алынган. Комбинатка бир рубльдиң баазаның продукциязын бүдүреринге чарыгдалдар алырының ортумак деңнелинден 25 хуу эвээш болган.

Целлюлозаны болгаш ыяш-волокнолуг плиталарны бүдүреринге калбак бүрүлүг ыяштарны комбинаттың коллективи хамыкты мурнай ажыглап эгелээн, чыл бүрүде 2 миллион кубометр чедир ындыг ыяшты ажыглап турар. Ыяш чиг-эдиниң балансызында калбак бүрүлүг ыяштарның болгаш ыяш артынчыларының хемчээлин 75 хуу чедирген, ынчангаш тонна целлюлозаны бүдүреринге чарыгдал алырда деңнелдеп эң-не эвээш болган.

Ыяш чиг-эдин химиктиг эде болбаазыратпан немелде продуктулардан комбинат чыл бүрүде 4,7 муң тонна дрожжаны, мал чеми кылдыр 3 муң тонна хире үстүг кислоталарны, 4 муң тонна канифольду бүдүрүп турар. Бүдүрүлге чорудулгазынга тывылган катап ажыглатты-нар кывар энергокурлавырларны комбинатта херек кыр[illegible] бүрүнү-биле ажыглап турар. Одалганың ниити херегзелинде бешки тонна бүрүзү-ле катап ажыглаан материалдар болуп турар.

Продукцияның бүдүрериниң материалдарының хемчээлин кызырарынга үндезилээн. Соликамскиниң целлюлоза-саазын комбинадының коллективи ыяш чиг-эдиниң ажыглалының ажыктыг[illegible] дыка бедидерин чедип алган. Бир дөрбелчин метр солун саазынының деңзизин бо чылын 0,6 граммга кызырган, оон күзели-биле 72 миллион дөрбелчин метр саазынны немей бүдүрген болгаш 15 муң кубометр ыяштың 1.5 миллион киловатт-шак электроэнергияны камнап алган.

«Чиг-эт, одалга-энергетиктиг болгаш материалдыг өске-даа курлавырларны камнаар база чөп ажыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга хамаарыштыр комбинаттарның коллективтери бир дөрбелчин метр саазынның болгаш картонну деңзизин улам-на чиигедип, кубометр ыяш чиг-эдинден алыр целлюлозаны көвүдедип турган, беш чылдың төнчүзүнге чедир бир миллион хире кубометр ыяшты, 20 муң тонна янзы-бүрү химикаттарны, 100 муң тонна одаар чүүлдү, 60 миллион киловатт-шак электроэнергияны камнаарын база 150 муң тонна целлюлозаны, 80 муң тонна картонну, парлалгага херек[illegible] 700 миллион дөрбелчин метр саазынны камнаттынган курлавырларның күзели-биле бүдүрерин шиитпирлээн.

Алырның өске бүдүрүлге черлеринге ол үнелиг дуржулганы нептередип, ажыглаар болза, он бирги беш чылда 10 млн. кубометрден эвээш эвес ыяшты, янзы-бүрү 260 муң тонна химикаттарны, 3 млрд. киловатт-шак электри энергиязын болгаш 4.6 млн. Гкал чылыгны камнап алыр арганы бээр.

Коллективтерниң чедип алган ол чедиишкиннери дээрге, СЭКП Архангельск болгаш Пермь обкомнарының, партия Котласс болгаш Соликамск хоорькомнарының, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, бүдүрүлгелерниң ажыл-агый удуртукчуларының организакчы болгаш масса-политиктиг кызымаккай ажылының, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш бүдүрүлге чааартыкчыларының инициативазының база ажыл-херекти чогаадыкчы ёзу-биле көөрүнүн, социалистиг чарышты улам калбартканының түңнели-дир дээрзин СЭКП ТК-ның доктаалында демдеглээн.

Котласстың болгаш Соликамскиниң целлюлоза-саазын комбинаттарының коллективтериниң чедиишкиннерин бедик-биле үнелевишаан, бүдүрүлгениң ажыктыг бедидер, ыяш чиг-эдин, оттулар чүүлдү, электри энергиязын, химикаттарны болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камнап, долузу-биле ажыглаарының талазы-биле дуржулгазын чүүлдүг деп көрген.

Чедип алдынган дуржулгага даянмышаан, чиг-этти, оттулар чүүлдү, электри энергиязын болгаш өске-даа курлавырларны камнаарының болгаш таарымчалыг ажыглаарының талазы-биле болдунар аргаларны тывар болгаш ажыглаар дээш моон соңгаар-даа илеткейлиг ажылдаарын бүдүрүлге черлериниң коллективтеринге, ажыл-агый удуртукчуларынга, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга сүмелээн.

Цехтерниң партия организацияларын болгаш партбюролуктерни удуртуруунун аргаларын сайзырангайжыдып, ажылдың түңнелдерин эң-не ханылы-биле, шүгүмчүлекчи ёзу-биле анализтеп, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринче оларның кичээңгейин угландырарын комбинаттарның партия комитеттеринге сүмелээн.

Ыяш чиг-эдин, оттулар чүүлдү, электри энергиязын, химикатарны болгаш өске-даа материалдарны камнаарының база доодур ажыглаарының, целлюлозаны, саазынны, картонну кылырынга дыт ыяшты, ыяш дилгениндең болгаш чазап кылганындан артынчыларны ажыглаар талазы-биле Котласскиниң болгаш Соликамскиниң целлюлоза-саазын комбинаттарының мурнакчы дуржулгазын калбаа-биле нептередир дээш боттуг хемчеглерни боттандырып чорударын ССРЭ-ниң Ыяш, целлюлоза-саазын болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүр министерствозунга, Украинаның, Белоруссияның, Латвияның, Литваның болгаш Эстонияның Компартияларының ТК-ларынга, СЭКП Красноярск болгаш Хабаровск крайкомнарга, Карель, Киров болгаш Коми обкомнарга СЭКП Төп Комитеди сүмелээн.

Котласскиниң болгаш Соликамскиниң комбинаттарының ажылының дуржулгазын өөренип көөр болгаш калбаа-биле нептередир сорулга-биле партия, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчыларының семинарын 1982 чылдың июнь айда Архангельск хоорайга эрттирери чугула деп санаан.

Ыяш, саазын, целлюлоза болгаш ыяш болбаазырадып кылыр үлетпүр коллективтеринде ыяш чиг-эдин, оттулар чүүлдү, электри энергиязын болгаш өске-даа курлавырларны долузу-биле камналгалыг ажыглаарының талазы-биле организакчы болгаш политиктиг ажылды калбаа-биле чырыдып, пропагандалаарын солуннар болгаш журналдар редакцияларынга база ССРЭ-ниң Бүгү-эвилелдиг радиозунга даалган.

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНДЕ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаал фабриказының рудниинде А. И. Зубинге удурткан № 8 экскаваторжу бригаданың коллективи ноябрь айның ийи он хонуунун планын 270 хуу күүсеткен. Коллектив 41,4 муң тонна руда чорудар даалгазын 111.9 муң тоннага боттандырган.

А. С. Пахоруков удурткан бригаданың экскаваторжулары 41,6 муң тонна руда чудурун чоруткаш, даалгазын бүдүн чартык катап ажыр күүсеткен. Ол ышкаш Ю. С. Арташов биле А. П. Сорокин удурткан № 4 болгаш № 9 экскаваторжу бригадалар 43 муң тонна руданы арыглаал фабриказының цехтеринге пландан ажыр бергеннер. А. И. Бойковтуң экскаваторжу бригадазы бодунуң күш-ажылчы чылын дооскаш, келир чылдың январь айның үлүүн күүседи берген.

Рудниктиң Ю. И. Брюханов, В. С. Анжиганов, А. Д. Шалимов удурткан чер уттээр бригадалары он бирги беш чылдың ийиги күш-ажылчы чылынче кирген. В. М. Воронковтуң бригадазы чыл планын күүседиринге чоокшулаан.

Дагжылар бо чылды бедик бүдүрүкчүлүг, эки көргүзүглерлиг доозар дээш кужениишкиннig ажылдап турарлар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

КҮҮСЕДИРИНГЕ БҮЗҮРЕЛДИГ

Кызылдың пассажирлер АТБ-ның септекчилери, чолаачылары бо чылдың планныг даалгаларын доошур күүсетпишаан, келир 1982 чылдың хуула планнарын, социалистиг хүлээлгелерин алыры-биле бар аргаларны болгаш курлавырларны санап көрүп, ажыл-агыйжы чугааны чорудуп турар.

Чолаачылар аразында күш-ажылчы маргылдааның мурнуку одуруунда Г. Ф. Андреев биле Л. В. Бойковтуң удурткан бригадалары чоруп турар. Бот-боттарынга дуза-лажып, бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш изиг күзел ай санының үлүг эндээниң планын 115—120 хуу күүседиринге идиглиг болган. Мурнакчы бригадаларның чолаачыларының ажылын бедик деңнелге организастаанындан чолаачы бүрүзү шалыпчы ажылдап, алган хүлээлгезин ажыр күүседип келген.

Чолаачыларның дең-лээки ажылдаарынга септекчилерниң киирип турар үлүү улуг. Олар үрелген кезектерни чогуур үезинде шынарлыг септээш хүлээдип бээр. Септекчилерниң аразында чарышты түңнээрге, дуржулгалыг слесарьлар Владимир Данышов, Валерий Чесноков олар мурнакчыларның санында. Олар он бирги беш чылдың баштайгы чылының хуула онаалдаларын доошур күүсеткеш, 1982 чылдың бирги кварталының үлүүнге киириштир ажылдап эгелээннер. Бедик мергежилдиг слесарьлар бар аргаларын санап көргеш, 1982 чылдың ай санының үлүг эндээниң планныг даалгаларын 120—130 хуудан кудулатпайн күүседирин хуула хүлээлгезинде айыткаңнар.

Пассажирлер АТБ-ның чолаачылары болгаш септекчилери бар арга-курлавырларны долузу-биле бүдүрүлгеге ажыглааш, ажылдың бүдүрүкчүлүг чоруун бедиткеш, хуула планнарын, социалистиг хүлээлгелерин доодур күүседиринге бүзүрелдиглер.

Бистиң корр.

ХҮЛЭЭЛГЕНИ АЛГЫЛААН

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының хойжу бригадазының малчыннары он бирги беш чылдың баштайгы чылында хойнуң баш санын өстүрер, оон дүккүр продуктулуун бедидер, берлинген планныг онаалдаларны база алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш кужениишкиннig ажылдаан. Оон түңнелинде салбырның хойжулары хойдан төл алырының болгаш дүк кыргыырының талазы-биле боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен. Ылангыя Мунзук Очур-оол, Донен Донур-оол олар эң-не бедик көргүзүглерни чедип алгаш, хойжуларның күш-ажылчы маргылдаазынга тиилекчи болган.

Арысканның хойжулары «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның малчыннарының кыйгырыын деткишаан. 1981—82 чылдың кыштаглаашкынынга ыяк белеткенген. Хойжу бүрүзү-ле чеди тонна чедир сигенин, дөрт тонна будук-бүрүнү белеткээн. Кыштаалда чедиин алган. Бо чылын өлеккыштаг септелгезин чогуур үезинде шынарлыг чорутпан. Хойжулар ам баштайгы «Алдужүттүг» — чаш хурагаңнарны хүлээп алырынга бүрүн белен.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң алдыгы сессиязының шиитпирлери Арысканның хойжуларын улам-на бедик көргүзүглерлиг кылдыр ажылдаарынче сорук кирген. Олар ук шиитпирлерни амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың ийиги чылын эки эгелээр, кыштаг ниитиниң малын хүр мендии ажырар дээш, болдунар бүгү чүүлдерни кылып турар.

Хойжу бригада 1982 чылда ниитизи-биле төрүүр 100 хойга онаалтыр 90 хурагаңны мендии доруктурарын, хой бүрүзүнден 3.1 кг дүкту алырының хойжуларының хуралынга шиитпирлээн. Оон ангыда бригаданың хойжулары боттарының күжү-биле 48 тонна сигенни, 24 тонна будук-бүрүнү белеткээрин, кыштагларның үрмек септелгезин чазып-на кылып алырын, а кыштаглаашкынга бүгү белеткелди келир чылдың октябрь 1-ге чедир бүрүн доозарын хүлээлгезинде бижээн. Түс-түс хойжулар төрүүр 100 хойга онаалтыр 90-дан эвээш эвес хурагаңны, хой санындан 3,3 кг дүктү кыргып алырын хүлээнген.

МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫ-ХҮННҮҢ КОЛ АЙТЫРЫЫ

Чамдык хойжулар, чижээ, Мунзук Очур-оол, Түлүш Оксур-оол олар хой бүрүзүнден-не хурагаңны мендии доруктурарын шиитпирлээн. Ирт кадарчызы пенсионер Түлүш Караш бир башка онаалтыр 3.4 кг дүктү алырын, бодунуң күжү-биле 10 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген.

Хойжулар культурлуг, арыг-шевер чурттаалга дээш чарышка база бот-боттарын кыйгырышкан. Өрege бүрүзү эвээш эвес солун, сеткүүлдү чагыдып алган турарын чарыштың негелдезинде баш удур көрген. Ынчангаш хойжулар Седен Шыдыраа, Донен Хандываа, Төре Хунаш, Прасковья Сенденмаа, Зоя Лондук олар 3-4 экземпляр чедир солунну, журналды чагыдып алгылаан.

Эртен бурге кыштың кижээндиринден чогуур түңнелди кылгаш, хойжулар мал чемин кончуг хумагалыг, бил-диилиг чарыгдаарын шиитпирлээн. Амгы үеде бригадада кыштаглаашкын эки чоруп турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ҮРЕ-ТҮҢНЕЛДИИН ЧЕДИП АЛЫР БИС

Республиканың кадээ ишчилериниң мурнунда база бир чугула чымыштыг кампания — мал кыштаглаашкыны чоруп турар. Таңды районда «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажыл-ишчилериниң 1981—1982 чылдарда мал кыштаглаашкынын канчаар эгелээнин, ону организастыг эрттирер сорулга-биле ында кандыг-кандыг хемчеглер алдынып турарын чугаалап бээрин ажыл-агыйның кол зоотехниги Н. С. ООРЖАКТАН бистиң корреспондентивис В. Куулар дилээн.

— 1981—1982 чылдарның кыжында мал кыштаглаашкынының совхозта канчаар эгелээнин чугаалаар бетинде эрткен чылдың кыштаглаашкынының түңнелдеринге каксы-даа бол доктаап көрейн. Эрткен кыштаглаашкын элээн организастыг эрткен. Мал санын бүрүн камгалап алыр талазы-биле хүлээлгезин ажыл-агый багай эвес күүсеткен. Эрткен чылдың кыштаглаашкынында совхоз төрүүр 100 баш хойдан 85 хурагаңны камгалап алган. Түс-түс хойжу бригадалар, малчыннар хүлээлгелерин эки күүседип, багай эвес көргүзүглерлиг болганнар. Чижээ, хойжу Б.-Х. Ооржак төрүүр 100 баштан 102 хурагаңны камгалап алган. А. Оюн, Д. Оюн болгаш оон-даа өскелер төрүүр түс баш хойдан 90-дан 99 баш чедир хурагаңны алганнар. Хойжу бригадалар аразында калбарган социалистиг чарышка Ш. Оюн бригадирлээн № 1 хойжу бригада тиилекчи болган. Мал чемин хумагалыг чарыгдаар талазы-биле боттуг хемчеглер алдынып турган.

Бо кыштаглаашкында бистиң мурнувуста кол сорулга болза эрткен чылдың чамдык көргүзүглерин быжыглавышаан, бар арга-курлавырларны долу ажыглап, мал бажының чидириин болдурбас дээш кызымак ажылдаары болур.

1981—1982 чылдарда мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир, малдың баш санын бүрүн камгалап алыр талазы-биле «Саян» «Алдан-Маадыр» совхозтарның республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын ажыл-агыйның малчыннары бүрүн деткип, аңаа үндезилеп, социалистиг хүлээлгелерин алгылаан. Социалистиг чарыштың негелделерин малчыннарның ниити бүдүрүлге хуралынга хүлээп алган. Түс-түс бригадалар, хойжулар аразында күш-ажылчы чарыштыг. Хүлээлге бүрүзүнде төрүүр 100 башка онаалтыр 85-тен 100 чедир хурагаң алыры көрдүнген. Ынчангаш бүгү күш ол хүлээлгелерниң күүселдезинче угланган.

Совхоз девискээринде бежен кодан бар. Оларны үш хойжу бригадага чарган. Бо кыжын төрүүр хой — 16250 баш.

Ажыл-агый бо чылын 1800 тонна сигенни кезип белеткээн, 100 ажыг тонна силостуг. Бо сан-түң моон мурнунда чылдарның-биле деңнеп көөр болза эвээш. Чижээ, силос чедир белеткеттинмээн, ындыг болза-даа Балгазында силос бар, ону чөп ажыглаар апаар. Абакандан мал чемин сөөртүлгезин уламчылавышаан. А бар мал чемнери кодан бүрүзүнде чедиртинген. Кормоцехтиң үзүктелиишкин чок ажылдаарын хандырган. Бөгүнгү совхозта байдалды ап көөрге, мал чеми эрткен чылдыынга бодаарга эвээш. Байдал ындыг. Ындыг болза-даа бо хүннерде кол сорулга — бар арга-курлавырларны долу ажыглаар турган, кыштаглаашкынны организастыг, үре-түңнелдиг эрттирери. Ынчангаш хойжу бригада, малчын бүрүзү ниитиниң малының баш санын чидириг чок камгалап алырынче улуг кичээнгейни угландырган.

Совхозка мал солдаашкыны декабрьда эгелээр болгаш ноябрьда январьда доозары көрдүнген. Хойнуң эрте төрүүрүн чедип алыр сорулга-биле эрткен чылын төрүүр хойлуг дөрт коданга ол шеңнелдени чоруткан бис. Түңнел эки болган. Ынчангаш бо кыштаглаашкынны ынчаар тургускан. А хурагаңнарны эрте, алды айда үзерин көрүп турар бис. Сакманщиктер четчелеттинген. Хой солдаашкыны баштай № 3 хойжу бригадага эгелээр. Ынчангаш сакманщиктер-биле баштай ол бригада хандыртынган. Оон соонда олар өске бригадаларже баарлар. Кодан бүрүзүн хуузалакчылар-биле бүрүн хандырар дээш ындыг аргалы ажыглаары көрдүнген. Совхозтуң специалистерин, партком кежигүннерин бригадаларда быжыглаан.

Чогум черле кышка белеткелдинис багай эвес. Кыштагларның септелгези элээн хынамчалыг чорутунган. Малчыннарның сүт-биле хандырылгазы эки. Чылыг-сүт-биле хандырылга үзе шиитпирлеттинген. Сүт сөөртүр машиналарның [illegible] чаңгыс ай графигин тургускан.

Малчыннарның зоовет-ерарлыг өөредилгезинче кичээнгей салдынган. Өөредилге айның он беш хүнүнде эртип турар. Совхозтуң дирекциязы, партком, ажылчын комитеди хойжу бригадалар, малчыннар ортузунда калбарган чарыштың долгандырыкчы удуртулгазын чедип алыры-биле хемчеглерни ажылдап кылган. Күш-ажылчы маргылдааны ай санында бригада бүрүзүнге түңнээри көрдүнген. Ону үндүрерде, тиилекчилерни тодарадырда хүлээлгелерниң кол негелделериниң бирээзи — мал чеминиң чарыгдал, камналгалыын чугулалап көөр.

1981 ажыл-агый чылы адакталган. Чылда ажылывысты түңнеп үндүрер үе келген. Ынчангаш совхозтуң ишчилериниң бөгүнгү ажылы чогум-на олче угланган.

Моон мурнундагы чылдарга деңнээрге, мал чеми-биле совхозтуң хандыртынганы негелдеге дүүшпес. Мал чеми-биле совхоз боду он алды хуу хандыртынган. Мал чемиин Саян артындан сөөртүлгезин уламчылавышаан.

Совхозка мал кыштаглаашкынын ниитизи-биле организастыг эгелээн. Ынчалза-даа кыштагларда чедир кылдынмаан ажылдар ам-даа бар. Чижээ, чылыг-биле хандырылгада четпестер бар. Ону дарый шиитпирлээр талазы-биле боттуг хемчеглер алырын үе негеп келген. Оон-биле кады чымыштыг ажылда хаара туттунган ишчилерниң садыг-биле хандырылгазы чедир тургустунмаан. Аңаа хамаарыштыр малчыннардан хомудалдар бар. Үстүнде айтырыглар-биле чергелештир малчыннарның культура, эмнээ хандырылгазын экижидер бис.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЫҢ МИТИНГИЗИ

Латин Америкада эң баштайгы социалистиг күрүне Куба делегейге тайбың дээш демисээчилерниң мурнуку одуруунда чоруп турар. Хосталга ортулуунуң улустарының тайбынга ынакшылдыг политиказынга удур Рейганның администрациязының чорудуп турар үүлгедиишкиннери тайбың херээнге айыылдыг болуп турар. Ынчангаш ВЛКСМ Төп комитеди болгаш Аныяктар организацияларының комитеди бо айтырыгга хамаарыштыр доктаалды хүлээп алган. Совет аныяктар Американың Каттышкан Штаттарының Социалистиг Кубага удур чорудуп турар пропагандазынга таарзынмайн, боттарының киленин илередип, чер-черге митингилерни эрттирип турар.

Куба улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хөй кижи киржикчилиг митингизи Кызылда күрүнениң педагогика институдунга болган. Митингиге институтта комсомол комитединиң секретары Алдын-кыс Түгүр-оол, студентилер Наталья Васильева, Евгений Ондар чүве чугаалааннар. Олар быжыг тайбың дээш демисээчилерге үнүн кадып, куба улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илередип, америк империалистерниң политиказынга шыңгыы удурланыышкынын илереткен. «Кубадан холуң ырат!» деп кыйгырыглар чаңгыланып турган.

Тайбың фондузунга акша чыырын, субботниктерге ажылдаан акшазын олче киирерин студентилер шиитпирлээн.

Кызылдың урал чүүл училищезинге куба улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингизи база болуп эрткен.

АЛДАРЛЫГ БОЛУУШКУНГА ТУРАСКААТКАН

В. И. Ленинниң Чогаалдарының долу чыындызын вьетнам дылга парлаарын дооскан[illegible]нга тураскааткан хөй-ниитиниң хуралы декабрь 1-де Москвага болган. ССРЭ-ниң Ном парлал үлдүр черлериниң курскомитеди, СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институду болгаш Даштыкы чурттар-биле [illegible] культура харылзаазының Совет ниитилелдериниң эвилели ол хуралды организастаан.

В. И. Ленинниң ажылдарын вьетнам дылга парлааны — акы-дуңма ийи партияларның амыдыралында алдарлыг болуушкун. ССРЭ-ниң болгаш Вьетнам Социалистиг Республиканың чогаалчыларының коллективтериниң [illegible]-биле кылган улуг ажылының түңнели дээрзин ССРЭ-ниң Ном парлал үлдүр черлериниң курскомитединиң даргазы Б. И. Стукалин илеткелинге болгаш өске-даа эштер боттарының чугааларынга онзалап демдеглээн.

В. И. Ленинниң Чогаалдарының долу чыындызын вьетнам дылга парлааны чурттуң [illegible] политиктиг болгаш культурлуг амыдыралынга кайгамчык улуг болуушкун-дур деп, [illegible] ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген Ву Хоан турар онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизи Е. М. Тяжельников хуралдың ажылынга киришкен.

(СЭТА).

Идеология ажылының практиказындан

ХАНЫ ПРОПАГАНДАЛААР, АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ХОЛБААР

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чымыжының алдыгы сессиязының материалдарын республиканың партия организациялары ажылчы чоннарга калбаа-биле таныштырып турар. Үстүнде адаан чугула партийжи документилерниң утказын болгаш ужур дузазын чамдык районнарда тайылбырлап, пропагандалап турарын кысказы-биле парладывыс.

ЧАДААНА. СЭКП Чөөн-Хемчик райкому СЭКП ТК-ның Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдарын таныштырары-биле [illegible] лекторларны, илеткелчилерни [illegible] чоруткан. Олар совхозтарга [illegible] идеология активи-биле кады [illegible] ажылды кылып чоруткан. Районга ол хүн ниитизи-биле 40 лекция, 65 беседа, 15 кежээ болуп эрткен. Бо чугула хемчеглерге он бир муң ажыг кижи олурупкан. Ону эрттирериниң [illegible] партия, совет, ажыл-агый органнарының 38 удуртукчузу, 13 специалист идепкейлиг киржип, [illegible] жып, бердинген планныг онаалдаларны албан күүседирин коллективтерниң мурнунда чаа сорулгаларны тодаргай чугаалашкан. Ол ышкаш ажыл-амыдыралда чамдык четпестерге база доктаатап, ону эдип алырының хемчеглерин айыткан.

СЭКП райкомунуң ийиги секретары Т. Ш. Сарыглар «Сүт-Хөл» совхозтуң [illegible] даргазы Д. С. Куулар «Большевик» совхозтуң [illegible]

Брежневтиң ханы уткалыг чугаазын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң алдыгы сессиязының [illegible] ажылчы чоннарга таныштырар, тайылбырлаарынче улуг кичээнгейни салып турар. СЭКП [illegible] удурткан пропагандисчи бөлүктерин совхоз бүрүзүнче чоруткан, олар ачаа барган, ажыл-агыйларның [illegible] тери-биле кады политмассалыг ажылды калбартып чоруткан.

СЭКП райкомунуң ийиги секретары М. П. Бессмертных баштаан бөлүк «Шамбалыг» совхозка барып, лекция, беседа номчуурунга, [illegible] ге идепкейлиг киришкен. Совхозтуң парткому пропагандисчи бөлүктүң кежигүннери, идеология активиң кады, кажан лекция, беседа, ужуражылга, кежээ эрттирериниң план-графиги тургускаш, ажылды ол ёзугаар органнизастаан. Ынчангаш совхозтуң сүт-бараан фермазы, хойжу коданнарга, чоннуң чурттап турар черниң аайы-биле СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының [illegible]

[illegible] ажыл-ишчилери-биле ужурашкан. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлериниң, эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айыткан [illegible] [illegible] чиниң [illegible]

БАЙ-ХААК. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чымыжының алдыгы сессиязының материалдарын таныштырып, пропагандалаарынче СЭКП Таңды райкому, [illegible] бүдүрүлгелерде, албан организация черлеринде партия организацияларын кичээнгейин салган.

СЭКП райкому [illegible] лекциялар номчуп, [illegible] «Россия», «Революцияның чалбыыжы», [illegible] ажыл-агый дуржулга [illegible] ның парткомнары Пленумнуң [illegible]

[illegible] Чанчы [illegible] политтуризм «Алдан-Маадыр», «Большевик», «Искра» совхозтарга болгаш өске-даа черлерге органнизастыг эрткен.

КАА-ХЕМ СУУР. СЭКП Кызыл райкому СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. [illegible]

Үстүнде ады кирген районнарның чер болгаш эрткен ужуражылгаларга, кежээлерге чүве чугаалаан ажыл-ишчилер СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың ниитиги база дашты политиказынче чаңгыс эп-сеткилдиг деткиин, совет кижиниң чаагай чоруу дээш хүн бүрү сагыш салыышкынынга сеткилиниң ханызындан өөрүп четтиргенин илередип, аңаа харын кылдыр чурттуң экономиктиг күчүзүн бижыглаарынга улуг-хуузун киирер дээш кашы дакпыр күжениишкиниң ажылдаарын хүлээнгеннер.

ЭКИ ХЕРЕК — ЭГЕЛИГ

Ол хүн хөлчок [illegible] болду. Каа-Хем шаң-туманы [illegible] тыыныл, [illegible] батса-даа, чүгле эриг [illegible] дыттар, талдар, хадыңнар [illegible] үнген узун борбак аргыгларны өгбегер ак кылдыр [illegible] артып калган, хүн херелинден ресней тумак эртениң соок тывар-биле кады арды хөнө берген.

«Совет Тыва» совхозтуң төп байырлаан шинчи киргек. [illegible] турар база [illegible] бажыңнары улам көрүш киириңкей.

Дүштекиниң он ийи шак [illegible] совхоз конторазының мурнунга [illegible] [illegible]

[illegible]

Каа-Хем районнуң СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг совхозунуң хоочун механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дойбан Допьнович Даваага турасаатын [illegible] чарышты «Совет Тыва» совхозтуң дирекциязы, парткому база ажылчын комитеди Улуг Октябрьның 64 [illegible]

Совхоз директору С. Седен-оол ажыл-агыйның бөгүнгү байдалын тодаргай чугаалап, дүнну болгаш тодаргай илеткелди кылган. Аңаа бадырыг байдалга үш муң ийи чүс рубль-биле барык чеден херемурнакчы механизаторларны, [illegible] Ол «Совет Тыва» [illegible] даа болган. Ол шаңнаарны социалистиг [illegible] Маадыр Д. Даваа бодумуска болган эң херимнерге чемпион [illegible]

Бир дугаар шаңналды хоочун механизатор Доржу Билзенович Чоңдан алган. Дойбан [illegible] Доржу Чоңдаңга тывыс [illegible] аңаа моон соңгаар-даа күш-ажылчы улуг-улуг

чедиишкиннерлиг болурун күзеди. [illegible] часкаашкыны, Каа-Хем суурнуң шала чайын саарыглап [illegible] чыдары дег, мыткыр болду. Доржу Чоңдааның күш-ажылчы [illegible] ринге ооң чаңгыс чер чурттугларны [illegible] Эр-хей! Күш-ажыл кижини каастаар болгаш алдаржыдар деп чүве ол-дур.

Доржу Билзенович, шынап-ла, хөлчок бөдүүн кижи болду. Ажыл дээнде, дыка кызымак. Ак сеткилдиг, болуушкак [illegible] ол механизатор терээн совхозунга биче эвес ажыл-херекти [illegible] берген. 13 чыл иштинде механизатор ажылдап, онаашкан ажылынга бедик харыысалгалыг чорукту көргүзүп келген. Чазын ол тарылгага киришкен, мурнакчылар одуруунга кирген. Чайын чер [illegible] сиген-ширбиил белеткешкен. Күс дүжер, эрес механизатор дүжүт ажаалдазынга хүннүң маадыры апаар.

Социалистиг чарыштың түңнелин [illegible] хурал соонда, мурнакчы механизатор Доржу Билзенович Чоңдан-биле ужуражып, чугаалаштывыс. Ортумак сынныг, [illegible] ооржум бүзүштүг кижи өөрүшкү-биле мынчаар чугаалады:

— Совхозум мени бөгүн [illegible] Аңаа [illegible] тур мен. Моон соңгаар-даа улам кызып ажылдаар мен.

— Кузун кандыг ажыл кылып турдуңар, Доржу Билзенович?

— Омск обласка саваң прессеп турдувус. 850 тонна саваңны прессеп, мында соортун экеп алдывыс.

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозу 1150 тонна саваңны, 1500 тонна сиген кышка удур белеткеп алган. Ону кышкы уеде 12 муң хойга, 780 шарыга бээр.

Социалистиг чарышты мынчаар түңнеп, ооң дээштиг [illegible] улуг [illegible] эки херек — эгелиг. Ол «Совет Тыва»ның ажыл-ишчилериниң ортузунга улам калбарар, чаа-чаа мурнакчыларының аттары тыптыр.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

РЯЗАНЬ ОБЛАСТЬ. «Центроэнергомонтаж» трестиң тудугжулары болгаш монтажчылары ийиги агрегатты 1981 чылдың декабрь айында ажыглалга киирип, ажылдадып эгелээр хүлээлгени алган. Рязань ГРЭС-тиң ийиги сес чүс муң агрегадын эттеп, тургузарынга шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар. Кол болгаш дузалал дериг-херекселдерин, трубопроводтарны эттеп тургузары долузу-биле чорупп турар.

ЧУРУКТА: 800 муң киловатт күчүлүг трубогенераторнуң ажылдаар машина залы.

Ю. ДЬЯКОНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде

КАМНАЛГАЛЫЫ ДЭЭШ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел [illegible] бүдүрүлге [illegible] колхозтарның [illegible] транспорттуң, тудугнуң [illegible] энергетиктиг курлавырларны камнаарының [illegible] 1981 чылдың үшкү кварталында түңнелдерин үнелээн. Республиканың [illegible] бүдүрүлгелериниң, транспортунуң, тудугларының болгаш совхозтарының коллективтери СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Чыгаш [illegible] энергетиктиг болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камналгалыг [illegible] ажыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» доктаалын [illegible] туразындыр [illegible] олорга энергетика курлавырларны камнаар ажылга чамдык эки туннелдерни чедип алганын демдеглээн.

III кварталда 12261 муң киловатт-шак электри-энергия (15,2 хуу), 800 тонна кадыг одаар чүве (1,7 хуу), 372 тонна кывар-чаар материал (0,2 хуу) камнап алдынган. Электри энергиязын камнаар талазы-биле 10 техниктиг хемчеглерни күүсединнен, оларның экономиктиг ажыктыы 7800 муң [illegible] шак электри база 4263 Гкал чылыг энергиязы болган. Республиканың бүдүрүлгелери дөрт чогаадыкчы санал киирген, оон ыңай экономиктиг ажыктыы 2417 киловатт электри энергиязы, 5040 Гкал чылыг энергиязы болгаш 720 тонна чылыг одаар чүве болган.

Электри энергиязының чарылгазының планныг нормазын [illegible] кампаниязы «Тыва кобальт» комбинат, Тыва электри четкилери, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, «Тыва сут тудуг» трестиң ДБК заводу болгаш өскелер-даа чедип алган.

[illegible] 6 бүдүрүлге электри ажыглаарының доктааттынган [illegible] чарылгазын кылган. Оларга «Тываалдын-дугуг» комбинат, Кызылдың эът комбинады, Тываның сүт комбинады, Кызылдың хлеб заводу, дааранылга [illegible] хамааржыр. № 1, 2, 3 АТБ-лер, мебель фабриказы, «ЦЭС тудуг» эргелели Тыва авиабүдүрүлге болгаш [illegible] электри энергиязын 13-тен 79,3 хуу чедир ажыр чарыгдаан. Чарышта киржип турар 6 совхоз электри энергиязын ажыр чарыгдаан: Жданов аттыг совхоз 3 катап, «Енисей»—37 хуу, «Тиилелге»—0,6 хуу, «Өөк»—7,1 хуу, «Күш-ажылдың хоступ»—31,2 хуу, «Сукпак»—6 катап ажырган.

Одалга-энергетика курлавырларын камнаар дээш чарыштың [illegible] кергеш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш профоблчөвүлел бүдүрүлге каттыжыышкыннары [illegible] комбинаттарның [illegible] үлетпүр, транспорт, тудуг бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжынга [illegible] «Тыва кобальт» комбинат (директору Ю. И. Колетников, местком даргазы И. А. Ефремовский, ном энергетиги Е. М. Петроченко) деп санааш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профоблчөвүлелдиң шилчиир вымпелин 200 рубль [illegible] биле кады тывсыр деп шиитпирлээн. Ийиги черни болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профоблчөвүлелдиң шилчиир вымпелин Тыва электри четкилер коллективинге (директору Н. Н. Чумаков, местком даргазы Т. Г. Шапочкина) тывыскан. Үшкү черни Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының коллективинге (директору М. К. Нагибин, местком даргазы Е. В. [illegible]) тывсыр деп кирген.

[illegible] совхозтар аразында [illegible] чарыштың [illegible] черлерин тывыспаан.

[illegible] курлавырларын камнаары дээш социалистиг чарышты «Тываалдын-дугуг» комбинаттың, Кызылдың хлеб заводунуң, балык заводунуң, сүт комбинадының, дааранылга комбинадының коллективтеринде багай организастап турарын демдеглээн. Кампанга дээш социалистиг чарышты органнизастаар талазы-биле [illegible] профэвилелдериниң алыр аайы-биле [illegible] доктаалда дагзып турар.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелери бо чылдың он бир айлар планын хуусаа бетинде күүседип алган, эрткен чылдың бо үезинде деңнелиндек продукция бүдүрүп үндүрериниң хемчээлин 4,6 хуу өстүрген. Бүгүде үлетпүр бүдүрүлге коллективтери бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар, шынарлыг продукцияны бээр, камналгалыг болур деп лозунгнуг социалистиг чарышты калбарткан. Ол чарыштың мурнуку одуруунда «Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, Тываның электри четкилери, хоорайның сүт заводу, дааранылга фабриказы, Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйы болгаш өске-даа хөй-хөй коллективтер чорупп турар.

К. МААДЫ.

КЕЖЭЭ БОЛГАШ...

Ак-Тал суурдан ырак эвес, [illegible] даның баарында, Александр, Анай-Саар Сундуйларның [illegible] бар. Оларга сүг сөөртүр машина-биле четкен бис. Ынчан өгнүң эр ээзи кодан девискээринде [illegible] [illegible] [illegible] Бажааларның ишти-дашты арыг. Чаа төрээн [illegible] алыр черлер белен. Чылыг [illegible] кургаг [illegible] кааң.

Үк кыштагга эртен чылынга электри киирген. Кодан девискээринде сүг доскаарын [illegible] А ооң алдыы талазында малчын [illegible] улаштыр чунар-бажың кылып алган. Иштики херекселдерин четчелеп, ицаар [illegible] чунарынга ону белеткеп турганың ооң чугаазындан билдим.

Бо аныяк малчыннар оңгу беш чылдың сөөлгү үш чылының дургузунда совхозка хөй [illegible]

депутады хүлээлгезин чоп ортузунга ак сеткилдиг күүседип, кодээ Советтиң сессияларынга, күүском хуралдаанынга санал-оналын берип, [illegible]

Малчын өг-бүлениң кодазында 500 баш төрүүр хой бар. Оларның тарып боозадылгазын органнизастыг эрттирген. Олар ам декабрьның [illegible] эгелээр. Өг-бүле кодан хоюн көктүг, шыктыг Хүрегечи тайгазының эдээнге чайлагладып, а күзүн тарааа аңгызынга семиртирген.

Кодан девискээринде 12 тонна эки шынарлыг, ногаан сиген белен. Ону өг-бүле боттарының күжү-биле белеткээш, кыштаанда сөөртүп алган. «Алдан-Маадыр» биле «Саян» совхозтарның республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын өг-бүле кызылдыы-биле номчуп таныштан болгулар. Кыйгырыгны ниити-биле деткип, боттарының немелде хүлээлгелерин-даа алган.

Бир-ле дугаарында [illegible]

Л. ШУЛУУ.

Улуг-Хем район.

ЧАРЫШКА ТИИЛЕКЧИ

Терге сөөрткен МТЗ-82 трактор «Торгалыг» совхозтуң Чаа-Суур салбырының конторазының чанынга доктаапты. Ооң башкарыкчызы кампагайы аажок дүже халааш, конторже углапты.

— Бо тракторист он биргиге беш чылдың бирги чылының [illegible] күүседипкен. Чаа-Суур кодээ Совединиң депутады Сераэ Байыр-оол-дур — деп, ол черниң кодээ Совет күүскомунуң даргазы Сергей Седен чугаалаан-дыр.

Ол мурнакчы механизатор-биле ужуражы бердим. Ажылының [illegible] дугайын чугаалап бээрин дилээримге, мактанып хөөн чок, ол мынча дилди:

— Өскелерден ылгалыр чүвем чок ийин. Хүлээнген ажылымны күүседип турар бо-ла.

Чугаакыр эвес механизатор шынын чугаалаан-дыр дээрзинге ооң ажылы-биле таныжып турган бузуредим. Хамык-ла чүвениң чажыды ооң бот-харысалгалыындадыр. Сераэ Кыргысовичиге кандыг-даа ажыл дагзырга, ону ол ак сеткилдии-биле шак кылыр. Ажылче эртен эрте үнер, ооң орай кежээ аап кээр. Чер аңдарганда агротехниканың дүрүмнерин ылаптыг сагыыр, оорганавас, кыдыра чарбас, шупту-узун бир дески чардырар. Көк-сула ажааганда чаңгыс мажак-даа арттырбас. Мал чеми сөөрткенде орук-чирик берге-даа болза, Байыр-оол Кыргысович Сераэ чаңгыс пресс сиген-даа кагбас. Сөөлгү үш чылда ооң бүдүрүлгезиниң көргүзүглери мындыг болган: 1979 чылда планын 104 хуу, 1980 чылда 105,8 хуу, 1981 чылда 107,1 хуу боттандырган.

Онаашкан ажылынга кызымак, башкарган техниказынга камныг, [illegible] [illegible] [illegible] кергүзүглери дээш Сераэ Байыр-оолга [illegible] тутлары чорғаарланыр болгаш [illegible] механизатор МТЗ-82 маркалыг трактор-биле мал чеминиң белеткелинге [illegible] киржип, 300 тонна черниң чайтаар үнген сигенин кезип, сараттаан.

Эрткен тос айларда 890 эталон гаңы ажылдап кылган, 600 килограмм кывар-чаар материалдарны камнап алган. Трактористер аразында кадырган социалистиг чарышка тиилекчи болган. Мурнакчы механизаторнуң ажыл-ижинге хамааржыштыр совхозта партком секретары Дээн Сесер-оол мынчаар чугаалады:

— Партия кежигүнүнүңге кандидат Сераэ Байыр-оол он биргиге беш чылдың бирги чылының планын совхозта бир дугаарында күүсеткен. Ол ам 1982 чылдың [illegible] ажылдап турар. Эң-не үлегерлиг механизатор. Оңгу беш чылдың эрткен чылдарында Сераэ Байыр-оол «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдээн чыл санында ап келген. Чаа-Суур кодээ Совединиң депутады. [illegible] Сераэ Байыр-оол Таңды районнуң механизаторларының [illegible] Тываның бүгү механизаторларынга кыйгырыын номчуп таныжып, ону ниити-биле деткип, бо [illegible] мал чемин сөөртүрүнге болгаш септелгеге херегзээр тудуг материалдарны чедирериңге 12—15 километр черге хүнде 7—9 рейстерни кылып, күш-ажылчы үлүүн 125—145 хуу күүседип, үлегерлиг ажылдап турар.

Н. ДАМДЫН.

Өвүр район.

КОМИССИЯ ДААСКАН

Эрзин кодээ Совединиң садыг, нийти чемненилге талазы-биле доктаамал комиссиязының чөөкта чаа болган хуралынга районнуң район төвүнде үлетпүр бараанкар магазининиң ажылының үк коллективтиң [illegible] чурттакчы чонну хүнүң эргежок чугула барааннары-биле хандырып турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол айтырыгга хамааржыштыр магазинниң эргелекчизи С. Дажымбаның дыңнадыын комиссия алган.

Магазинде ийи кассир бар. Ында үш садыгжы ажылдап турар. Коллектив 1981 чылда алган хүлээлгелерин багай эвес көргүзүглерлиг күүседип турар. Эрткен он айларның [illegible] садыгжылары 106 хуу күүсеткен, районнуң магазиннериниң аразында [illegible] социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Планны [illegible] тиинип тура-даа, магазинде бараанарның ассортиментиле кызым. Ылангыя бараанарны сезон аайы-биле четчезэр айтырыг четпес. Чижээ, бо хүннерде магазинде кышкы идик-хеп аймаа бараанар эвээш. Улуг-даа, бичии-даа уруглар кышкы тоннары, чылыг хол каптары, херээжен улуска чылыг халаттар чок.

Доктаамал комиссияның кежигүннери магазинде сезон аайы-биле идик-хептиң чок [illegible] [illegible] айыткан. [illegible] [illegible] айтырыгны чедир көрбейн турары [illegible]

Магазинде чок [illegible] эргежок чугула бараанарның [illegible] райпо баштаар черниң даргазының садыг талазы-биле оралакчызы Дарыйа [illegible] эргелекчизи Дажымбага комиссия дааскан.

П. ОЙДУП.

АЖЫЛ-ХЕРЭЭ-БИЛЕ

Чоннуң чаагай чоруун улам ыңай экижидеринге өске бүгү планнар-биле чергелештир социал программа база бир кол черни эжелеп турарын чоокта чаа болуп эрткен СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлеринде айыткан. Чадааның амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң ажыл-ишчилери ниити-биле чугулдадыңгыр. Ылангыя, пестерни, идиктерни, аргыглыг кылыгларны бүдүрериниң немелде ээзүлдээн эртеп беш чылдыңындан дыка хөй бодуру база культура-амыдыралының бараанарын кылып бүдүрери 1,1 катап көвүдээн үк коллективти кашы дакпыр күжениишкин-биле ажылдаарынче улам сорук киирген. Ынчангаш түс-түс цехтер аразында чарыш улам калбарган.

Дааравыр цехтиң бригадаларының арасында күш-ажылчы маргылдааның мурнуку одуруунда — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Бопук-Кара Оржактың бригадазы. Хоочун мастерлер М. Сарыглар, П. Доңгак, даараныкчылар Т. Сат, Т. Ондар олар эгнчег үлүүн 110—115 хуу күүседип, мергежилинге хөй аныяктарны өөреткен.

СЭКП ТК-ның чаа болуп эрткен Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чымыжының алдыгы сессиязының материалдары-биле таныжып, ону ниити-биле [illegible] бо чылдың сөөлгү кварталы [illegible] [illegible] ажыл-ишчилери кылганнар.

Ш. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

ПЛАНЫН АЖЫРГАННАР

«Кызыл тудуг» тудуг эргелелинде А. Воронин биле М. Лаптевке удурткан лампычылар бригадалары ноябрь айның планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеннер. Бирээзи 14,842 рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылыр планын 14,868 рубльге күүсеткен. А ийгизи 12000 рубльдиң ажылдарын кылыр планын ажыр боттандырган.

Ол бригадаларда ажылынга кызымак, коллективтиң ажыл-херекке тодептиг үлүүн киирип чорур ажылчыннар эвээш эвес.

Мурнакчы бригадалар декабрь айның планныг онаалдаларын чедиишкиниң күүседир сорулганы салып алганнар.

Н. СОМОВА.

«ЭЗИМ, АРГАА КАРГЫРААЛААН»

1962 чылдың октябрьның бирээ эртенинде шериг хевин бедин солуп алаан хын дээн аныяк эр мынчаардагы «Мөрен» колхозтуң баштаар черинге даргаланы хайындигирге кирип келген. Даргазы байдалындан көөрге, [illegible] эр болган. Дарга оргаш, мени [illegible] Совет Армияның хүрээлениинде [illegible]

— Бистиң колхоз Мөрениң Чөөн-Адыр бажынга пилорамма тургузарын шиитпирлээш, аңаа ажылдадыр [illegible] [illegible] бис. Хирин соорат кижи кана-даа солдат-ла болтай, ону ажылдатсыга каңчаш? — деп санаалааан.

[illegible]

Оон бээр он ажыг чылдан бээр Сараапай Откун баштайн [illegible]

ажылдадын турарының түңнелинде «Мөрен» совхозтуң [illegible] бригада, фермаларда тудуглар шалыпкан кома-биле туттуруп, тудуглар херим, штакетник-биле бүрүп хандыртыпын турар. Откун Кыргысович Сараапайның амыдыралынга өөрүнчүг болгаш уттундурбас болуушкуннар 1974 чылда болган. Ооң Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының [illegible] хүлээп алган.

Коммунист О. К. Сараапайның удурткан Чөөн-Адырда пилорамманың бригадазының [illegible] маадыры, ооң бригадазы [illegible] чаңгыс эвес [illegible] дирекциязынга [illegible] хүндүлел самбыразынга [illegible]

Откун Кыргысович ажылды [illegible] коллективте [illegible] деткиишкинниг ажылдап турар. Ооң бригадазында ажылдап турар комсомолчулар Сергей Дүлгү [illegible] мергенниг пилорамманың кезектерин өөренип, [illegible] дип алганнар.

Тудуг материалдарын оңалчокка белеткеп турар бо бригаданың дугайында Мөрениң кодээ Культура бажыңының «Хайыракан» агиткультбригадазы мынчаар ырлап турар:

Эзим, аргаа каргыраалаан
Электри хирээлерин
Эдбеи кежей маңаа дилтен
Эрестиг-ле бригадазы.
Откун баштаан бригаданың
Онаалдазы улуг-даа бол.
Ону ажыр күүсетпээнде
Оолдары доктаар эвес.

Шынап-ла бо бригаданың ажылдары чүгле эки эвес, а мында ажыл шагы үер, арагалаар кижилер шуут чок. Ол бригаданың ажылчыннары шупту 12 кижи, а олар чүгле канаа дилер-биле кызыгаарлаттынмайн, харын «Мөрен» совхозтуң тудугларынга херексээр [illegible] материалдарны бүрүн белеткеп турарлар. Бригаданың кежигүннеринден тракторист Александр Сараапай, ыяш ужурукчузу Серенма Биче-оол, [illegible] Долаарыкпай Оолак болгаш өскелер-даа хүннүң нормазын ажыр күүседип, ажылынга кызымаан көргүзүп турарлар.

Сараапай Откун чүгле [illegible] ажылчыны [illegible] эвес, а харын өг-бүлениң [illegible] ада болуп турар. Ол адамныг [illegible] Мөрен [illegible] [illegible] Калиш мынчаар чугаалап турар:

— Откун Кыргысович — [illegible] Школада өөренип турар оолдарының дугайын сонуургап, ажылдап хостуг үелеринде база [illegible] Оон түңнелинде Откун [illegible] Салим биле Самедгин өөредилгезин-даа, чуруму-даа көргүр эки.

Коммунист О. К. Сараапайның удурткан бригада бо чылын белеткээр ужурлуг тудуг материалдарын планын 101 хуу, бажың хаалызының материалын 101 хуу, деңнер материалдарын 115 хуу кылдыр Конституция хүнүнге-ле күүседип алган, ам оң бирги беш чылдың ийиги чылының планын [illegible] турар.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгези № 279 «Шынга»)

Ольга Степановна **Милодорова** — СЭКП-ниң XXV съезиниң аттыг совхозтуң ажылчыны.

Галина Петровна **Митюкова** — № 3 көжүп чоруур [illegible] ның техниктиг ажылчыны.

Апай-Саар Мышкаровна **Өпкү-Саар** — «Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Ирина Яковлевна **Сагалакова** — «Енисей» совхозтуң ажылчыны.

Чимнемаа Дондуповна **Серен** — «Бурунгаар» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Сендиимаа Санчиевна **Монгуш** — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Валентина Донгаковна **Монгуш** — «Тарлаг» совхозтуң ажылчыны.

Севил Сурасовна **Тожу** — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Часыг Унгековна **Хертек** — «Тарлаг» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

[illegible] Байкарзаевна **Ондар** — Элегес-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Нина Степановна **Серен** — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Александра Мотуровна **Дугер** — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Розалия Баяновна **Сульдум** — «Кара-Хаак» совхозтуң ажылчыны.

МОҢГУН-ТАЙГА РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Өпкү-Саар Сааяевна **Борарган** — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Бурбак Севээновна **Иргит** — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Чечекмаа Балдаровна **Комбуй-оол** — «Малчын» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Файна Барбаевна **Даржаа** — райпоның садыгжызы.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Кара Байн-Сагааловна **Иргит** — Мугур-Аксы суурда уруглар садының техниктиг ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зоя Самбууевна **Бичин-Уруг** — Мөген-Бүрен ортумак школазының техниктиг ажылчыны.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Кара-кыс Донгаковна **Байкара** — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Галина Владимировна **Копышева** — Туран хоорайда өг-бүле ээзи.

Татьяна Севээновна **Пидюрева** — «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Дозураш Думеновна **Ломажап** — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Чечекмаа Сулдумовна **Еннак** — Владимировка суурда өг-бүле ээзи.

Аймыр-кыс Канчыровна **Сарыглар** — Тыва респотребсоюзтуң белеткел конторазының ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Нина Давыдовна **Дагвалдай** — районнуң иштики херектер килдизиниң ведомстводан дашкаар килдизиниң ажылдакчызы.

Клара Васильевна **Салчы** — «Россия» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Нина Фёдоровна **Барышева** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

(Уланчылыг).

КЫШТАГЛААШКЫННЫ — КОНТРОЛЬГА

Малчыннарның эң-не харыысалгалыг болгаш эң-не берге үези — улуг хөрлыг болгаш соок кыш келген. Чылдың баштайгы чартыында чурттуң хойжулары эртен кыштың аар уржуктарын чок кылыр дээш, малдың баш санын камгалаар, оон продуктулуун бедидер дээш эвээш эвес күштү салганнар.

Январьның бирде, эрткен чылдың ол үезиндезинден 2,1 миллион хой эвээш турган. Ынчалза-даа чайга чедир мал бажының камгалалы 14 хуу улгаткан, чүге дээрге өөнүң баштайгы чылдарда дыка хөй оваарылган хураганы 85 (1980 чылда 84) баш болган. Ынчангаш июль 1-де шээр малдың саны 143,9 миллион азы эрткен чылдыңындан 61 муң хой ап арган. Шупту 21 областар, крайлар болгаш автономнуг республикалар шээр мал бажын элээн өстүрген болгаш чүс башка оваарылган хураганы алырын кевүдеткен. Ылаңгыя Астрахань областы, Калмык АССР, Соңгу-Осетин АССР, Иркутск областы болгаш РСФСР-ниң чедиишкиннерин ажылдаан.

Астрахань областың хойжулары эрткен кыштың эки белеткеп эрткен. Мал чемниң курлавырлары хөй болган. Хойну элержилгеге белеткээнин болгаш тарын боозалыганы чоруткан тыпкан. Область чүс башка оваарылгыр 93 хураганы, Нариман району 103 хураганын, «Астраханский» совхоз 110 хураганы, ында И. Исеевтиң бригадазы 155 хураганы доруктурган. «Рассвет» совхозта Ш. Сугаштовтуң бригадазы база 150 хураганы чүс хоюдан алган.

Алтай крайда Рубцов районнуң «Советтер чурту» совхозу он бирги беш чылдың баштайгы чылында бо гай эвес көргүзүглүг болган. Оон хойжулары ортумаа-биле 118 хураганы чүс хойга оваарылгыр доруктурган. Кыргаан дугу эрткен чылдыдан хөй болган. «Ребинский» куруказа заводу 25,6 муң хой кыштаглаткан, оон 14 муң төрүүр, оон 15,5 муң төл алдынган азы түстен-не 111 хураган доруктурган. Ол ажыл-агый мал чемин болбаазырадып берип турар. Кышка белеткелге эки.

Малды өстүрериниң таарымчалыг байдалы төрүүр малды долу ажыглаары болгай. Ажыл-агый малдың чаш төлүн хойну алган тудум, малдың өзери хөй, продуктулуу-даа улуг болур. Ынчалза-даа ол чорук чер бүрүзүнде четче ажыглаттынмайн турар. Ылдыг черлерге Россия Федерациязының чамдык областары, автономнуг республикалары, Украина, Белоруссия, Молдавия, Кыргыз, Туркмен ССР-лер хамааржыр. Татар АССР эрткен чылын чүс хойга оваарылгыр 69 хураган алган, а бо чылын чүгле 63 баштыг доруктурган. Оон түңнелинде 32 муң хураган чедир алдынмаан. Төрүүр малды [illegible] азырап [illegible] хойнуң [illegible], хураганнарның багай ажылаганының уржуу ол.

Хой кыштаглаашкынын [illegible] хандаашкынын [illegible] районнарда [illegible] нарыдап турар. Ол чорук дарый хемлег алырын негеп келген. Ынчалзажок колхозтарның болгаш совхозтарның хөй колдунуң ажылчыннары ажылдың бедидип организастап, мал чемин болбаазырадып, хумагалыг чарыгдап, бүгү-ле курлавырларны болгаш арга-дуржулганы ажыглап турар. Чүгле Саратов областа безин 100 муң ажыг хураганы семиртилге шөлүнде тургускан. Ажыл-агыйлар погаа, сад, виноград [illegible] арткан [illegible] будуун мал чемгерииге ажыглап турар. Мал чемин камныг болгаш чеп ажыглаар чорук улуг негелделиг чедирип болур. Чем бүрүзүн болбаазырадып бээри чугула.

Бо кыжын дыка хөй областар болгаш республикалар хойну саван-биле чемгерерин [illegible]. Ылдыг болганда тускай эртемниглер саваны болбаазырадырынче кичээнгейни углаттырар ужурлуг. Эң-не бедүүн бригада бүрүзүнге кылып болур арга саваны кальцинган азы каустиктиг сода-биле болбаазырадыры болур. 100 килограмм саваныңыг [illegible] 80—100 литр суутта 4—5 килограмм [illegible] алыр. Саваны [illegible]. Ынчаар болбаазыраткан саванның хоолулуу 40—45 хуудан 60—65 хуу, а бир килограмының шимээчели 1,5—2 катап өзер. Каустиктиг сода-биле болбаазырадырда база-ла ол хемчээл-биле хандырар, тыртар. Оон шөлчүзүн чидирер соруглга-биле бир хондур тургузуптар. Ол-ла, ам малга бээрин белен.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң салган соругулгаларының болгаш херектиң чедиишкиниг болуру ажыл-агыйларда хойнуң кыштаглаашкынын шаңнаар ыяктаашкынындан улуг хамааржыр. Ылдыг болганда кыштаглаашкынны эки эрттирер, мал бажын хоратпас болгаш оон чаш төлүн меңди өстүрер талазы-биле хемчеглерни дарый алыр херек. Одар-биле чертелештир немелде чемгерелгени база ажыглаар. [illegible] кургаг турга[illegible] хымаар, хойнуң дүгүн хавырылбас болгаш суггадаш таарыштырар. Одарларны камныг ажыглаар, [illegible] кодан чоогун шыыратпас хемчеглерни алыр. Боос хойларны хайгааралдынче, оларны тар кажаага тургуспас болгаш кылын харжы чорутпазынче кичээнгей салыр. Хойнуң чаш төлүн камгалап алырынга белеткелдиг ажылдарны [illegible] демнеп кылыр хереглелдерден эгелээш эм-тангаа чедир бүгү херек чүүлдерни четчелээр.

Кышкы үеде хойга минералдыг немелде чемнерни ыяап-ла бээр. Улуг хой 10—15 грамм, хураганнар 5—8 грамм дусту чиир. Хойга чүгле, сөөк далганы база херек. Харын чүгле черлерниң хөөнгә фосфор чедишпес болур, ынчангаш оларга преципитат, сөөк далганы фосфорнуг [illegible] бээри чугула. Сүт-сигенинде болгаш херээнүнде кобальт чес, марганец болгаш өске-даа микроэлементилер чедишпес [illegible] ол элементилерни база бээр.

Хой кыштаглаашкынының үезинде малчыннарның [illegible] гениң салыр. Ол үеде хойжуларның ажылы кончуг чымыштыг, берге, чай-хос чок. Хойжулар ортузунга социалистиг чарышты калбартыр, [illegible] түңнеп турарын хайгаарап алыр, хойжуларга моральдыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзер херек. Мурнакчыларның дуржулгазын нептередири, саадалдарны болгаш хойжуларны өөредири, ажылды организастаары [illegible] кыштаглаашкынны чедиишкиниг эрттирер дээш бүгү курлавырларны тывары — үениң сонгаарлаттынмас айтырыглары ол. Четчестерин илередир болгаш чайладыр, ажыл бүрүзүн шугумнуг-биле база-биле көөр херек. Кыштаглаашкынның чедиишкиниг эрттирери — он бирги беш чылдың сорулгаларын күүседириниң үндезини.

В. Е. КОЦАРЕВ,

ССРЭ-ниң Кадаг ажыл-агый министерствозунуң хой ажылының эргелелиниң начальниги.

(«Овцеводство» журналдан).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ОБЪЕКТИВТЕ — ЮГОСЛАВИЯ

Загреб — Хорватияның товү — ЮСФР-ниң база бир экономиктиг, эртем болгаш культура төвү.

Оон кудумчуларының болгаш шелдериниң хөй-хөй аттары Совет Эвилели-биле холбаалыг. Ол хоорайда Ленин шөлү, Москва болгаш Ленинград кудумчулары, Гагарин оруу, Максим Горький нарыгы-даа бар.

Загребте эң-не хайымныг чер — магазиннер, кафелер, далчылар доктаар бажыңнардан тургустунган Республика шөлү (чурукта) боор турар. Тургустунган чаңчылды ээ-гаар аңаа кежээлерде-ле аныяктар дола бээр, эртениң-не ажылче шуушкан дыка хөй хоорайжыларның сыңмаралажып эртер чери апаар, хүн дусуу шактарда ооче садып алыкчылар далаш-биле чорупэгелээрлер.

Р. ДИКТИН фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

ПРАГА. (СЭТА). ССРЭ-ниң бүгү делегейге бижиг тайбыңны хандырарынче угланган эгелениг саналдарын Герман Демократтыг Республика биле Чехословак Социалистиг Республика чүмү-биле деткип турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-ге аян-чорууунуң түңнелдерин олар янзы-бүрү янтылал тургузуглуг күрүнелерниң аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның принциптерин амыдыралга боттандырарынче, ядролуг дайынның кыжанының болдурбазынче Совет Эвилелиниң моғаг чок чүткүлдүгүн чаа бадыткалы кылдыр үнелеп турарлар. ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккерниң Чехословакияга найыралчы аян-чорууунуң болгаш ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак-биле оон чугаалажылгаларының түңнелдериниң дугайында дыңнадыгда ону онзалап демдеглээн.

ГДР биле Чехословакия Рейганның администрациязының агрессиг политиказын шиитпирлиг буруу шаап, оон делегейде [illegible] чорук тус айыылдыг одагларын тургузар, өске күрүнелерниң херектерин холгаарлаар дээр оралдажылгаларынга удур турар дээн ол документиде демдеглээн. ГДР биле ЧССР аңы-дуңма чурттарның аразында кады ажылдажылгазы хөгжүдеринге, Варшава Керээзиниң организациязының болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң шугуму-биле оларның демниг хөделиишкиннериниң быжыглаарынга моон соңгаар-даа идиг бээр деп шиитпирлиг чоруун илергейлээн.

Империализмниң реаксылыг күштери-биле чаңгыс ай хөделип турар амгы пекинчи удуртулганың гегемонисчи политиказын талалар буруу шапкан.

Польшада кризистиг байдалдың [illegible] айыылдыг [illegible] күрүнениң удуртукчулары айыткан. Польшада коммунистерниң бүгү-ле шынчы патриоттарының, социализм талазынын кызыгаарлыг контрреволюцияга удур демиселинге ниитизи айтырыгларын шиитпирлээр болгаш чуртка социалистиг тургузугну быжыглаар талазы-биле оларның күжениишкиннеринге деткимчени ГДР биле ЧССР моон соңгаар-даа көргүзер деп дыңнадыгда онзалап демдеглээн.

ГСЧП-ның болгаш ЧКП-ның, ГДР-ниң болгаш ЧССР-ниң аразында харылзаалар-ның хөгжүдээшкинге талалар [illegible] ниитизин илергейлеп, ол харылзааларны улам быжыглаарын деткип чугаалаан деп документиниң түңнелинде демдеглээн.

УЛУСТУҢ ЧАҢГЫС ЭВИНИҢ КӨРГҮЗҮҮ

ГАВАНА. (СЭТА). Улусчу эрге-чагырганың Национал ассамблеязынга революцияның тиилээшкиниң соонда ийиги удаа болган соңгуудалары Куба улустуң чаңгыс эвилелин, оларның Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышканын, социализм хереңге шынчызынын чайынналчак көргүзүү боор доозулган.

Соңгуудалар үезинде ажылчы чонвар кандидатураларны деңнилиң, оларның дугайын чугаалажырынга, улусчу эрге-чагырганың муниципалдыг ассамблеяларынга дорт бадылаашкын-биле 10 муң ажыг депутаттарны соңгуурунга эң-не идепкейлиг киришкеннер. Муниципалдыг ассамблеялар боттарының аалчылары республиканың дээди хооллужудулга органынга депутаттарны үлаштыр [illegible]. Аңаа 499 кижи кирген.

Улусчу эрге-чагырганың дээди органының депутаттарынга Кубаның Компартиязының ТК-ның Бирги секретары Фидель Кастро, партия ТК-ның ийиги секретары Рауль Кастро, чурттуң [illegible] ажылдакчылары, а ол ышкаш баштайгы Куба космонавт Арнальдо Тамайо олар база соңгуткан.

Улустуң эң эки төлээлекчилери — бүдүрүлге мурнакчылары, эртемниң болгаш культураның [illegible] дайынам болгаш политиктиг белеткелдиң тергиин дайынчылары республиканың дээди хооллужудулга органынга [illegible] «Граима» солун демдеглээн.

Кубаның чаа составтыг парламентизи бодунуң бирги сессиязынга декабрь 28-те чыглыр.

ЧӨПТҮГ ДЕМИСЕЛДИ ДЕТКЭЭН

КАБУЛ. (СЭТА). Империализмге деткиткен Израильдиң каржызы-биле ураан бодунуң дүрүм бөттаар эргелерин катап тургузар дээш палестин улустуң маадырлыг болгаш чөптүг демиселин Афганистан Демократтыг Республиканың улузу болгаш чазаа шиитпирлиг деткип турар. Палестинаның араб чону-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүн таварыштыр ПХО-нуң күүсемомунуң даргазы Я. Арафатка Афганистанның Улусчу-Демократтыг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, АДР-ниң Революстуг Чөвүлелиниң Даргазы Б. Кармальдың чоруткан байырлыг чагаазында ол дугайтыр айыткан.

Палестин айтырыын Чоокку Чөөн чуртуң ниити айтырыының моп үндезинин кылдыр Афганистан Демократтыг Республика санап турар. Чоокку Чөөн чурттуң айтырыын чөптүг-биле шиитпирлээр теләзи. Палестинаны хостаарының организациязын киириштирбишаан, соңуургалдыг бүгү талаларның киржилгээн биле делегей конференциязын чыылдырары эргежок чугула деп АДР-ниң санап турарын чагаада демдеглээн.

Палестинаның араб улузунуң демисели бүрүн тиилелгелиг болурунга бүзүрелин Б. Кармаль илергейлээн.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ, ЯДРОЛУГ ХАЛАПКА УДУР

ГААГА. (СЭТА-ның корр.). Херээженнерниң тайбың болгаш хостаалга дээш улустар аразының эвилелиниң организастааны «Европаның херээженнери тайбың дээш демиселде» деп ниити-европа конференциязы Голландияның найысылалы Амстердамга үш хүн чыылгаш, ажылын доозан.

Европа чурттарындан келген 25 делегациялар тайбыңны быжыглаары, боо-чепсектиң дужерерин дээш демиселди улам-на калбартырынга шиитпирлиг илереденнер.

Ортумак шыктылыг чаа америк ядролуг ракеталарын Барыын Европа чурттарының девискээрлеринге тургузар деп планнар-биле холбаштыр Европаның кырында дирлип келген айыылга удур демиселдиң хевирлерин болгаш аргаларын чугаалажыры конференцияның ажылында кол черни ээлээн.

Делегейниң херээженнериниң тайбың дээш [illegible] миниң моон соңгаар улам быжыглаарынче угланган хөй санныг саналдарны бадылаан, чоргаар ажыктарның планын конференцияга бадылаан.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дужерер талазы-биле тускай ийиги конференциязының белеткел комитединге чыгдыргызы конференция чыгдып алган.

Тайбың дээдарын болгаш ядролуг боо-чепсек чок зоналарны тургузар чорук улустар аразының [illegible] байдалын чаазырадырынга кончаар-даа важор улуг салыышкыны болуруп ол чыыгылыг онзалап демдеглээн. Боо-чепсектиң аңаа-даа янзыларын кызырарынче угланган хемчеглерни чугаалажырынын чугулазын мында база демдеглээн.

О. ПИВОВАРОВ.

БУХАРЕСТИДЕ ЭЭЛЧЕГЛИГ ХУРАЛ

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң комитединиң ээлчеглиг хуралы декабрь 1-де Бухарестиде ажыттынган.

Болгария Улус Республиканың даштыкы херектер министри П. Младенов, Венгрия Улус Республиканың даштыкы херектер министри Ф. Пуйя, Герман Демократтыг Республиканың даштыкы херектер министри О. Фишер, Польша Улус Республиканың даштыкы херектер министри Ю. Чырек, Румыния Социалистиг Республиканың даштыкы херектер министри Ш. Андрей, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, Чехословакия Социалистиг Республиканың даштыкы херектер министри Б. Хнеупек хуралдың ажылында киржип турар.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының [illegible] дужерер талазы-биле 1982 чылда болур ниити тускай сессиязы-биле холбаштыр [illegible] арының болгаш чепсеглениишкиннерин дужерериниң эң чугула айтырыгларын база Европага айыыл чок чорукту быжыглаарының кады ажылдажылгазының [illegible] айтырыгларын хуралда чугаалажып көрүп турар.

К. ВАЛЬДХАЙМ БУРУУ ШАПКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Каттышкан Нацийлар Организациязының Чиңгине секретары К. Вальдхайм Сейшел ортулуктары Республиканың даштыкы херектер министри Ж. Олульга чагаа чоруткан болгаш бөлүк хөлезилежикчилер ол чурттуң дүрүм бөттаар чазаан дүжүрер сорулга-биле чоокта чаа халдааныг [illegible] буруу шапкан.

Е. МЕНКЕС.

МАССАЛЫГ ҮНДҮРҮҮШКҮН

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Бүдүрүлге ээлерниң кижилерни ажылдан [illegible]-биле үндүрерин болгаш ажыл чоктарның санын улам көвүдедирин болдуруп турар политиказынга Барыын Берлинниң профэвилел организациялары шиитпирлии-биле удурланып турар. Немец профэвилелдер каттыжышкынының Барыын Берлинде организациязының даргалыкчы оралакчызы М. Пагельс ол дугайында медеглээн. Оон чуваалап турары-биле алырга, бо чылдың чүгле чеди айларының иштинде безин Барыын Берлинге 6300 ажыг ажылчыннарны ажылдан үндүргөн боор турар. Бо чылдың төнчүзүнге чедир ол санның 10 муңга чедир немежирин М. Пагельс демдеглээн.

Ноябрь эгезинде сөөлгү 20 чылдарның иштинде ажыл чоктарның эң бедик деңнели чедип алдынган — Барыын Берлинге ынчан-на 52 муң ажыг «артык» кижилер санаттынып турган.

ИНИЦИАТИВАЛАРНЫ ДЕТКЭЭН

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Кипр Республиканың Президентизи С. Киприануну Венгрия Улус Республикага аян-чорууунуң дугайында кады кылган дыңнадыгны парлаан болгаш Венгрия биле Кипр [illegible] моон соңгаар-даа төрүкүрин мында айыткан. «Соок дайынның» политиказынче дедир эгиир дээн империалистиг күштерниң планнарын документиде буруу шапкан болгаш тайбыңны, чавырлыштан камгалаар, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң аразынга ажыктыг кады ажылдажылгазы кал[illegible] бирги талазы-биле бот аңы инициативаларны деткээнин илергейлээн.

Балкан чартык ортулукту болгаш Чер ортузу далайның районун ядролуг чепсек чок зона болдурары Европа диппе тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга улуг ажыглыг болур дээрзин дыңнадыгда демдеглээн. Чоокку Чөөн чүкте байдал-биле холбаштыр сагыш дүвүрээшкинни илергейлээн болгаш 1967 чылда эжелеткен бүгү араб девискээрлерден Израиль шериглерин үндүрерин Чоокку Чөөн чүктүң айтырыын бүрүн болгаш чөптүг-биле шиитпирлээриниң чайлаш чок негелдези дээрзин документиде айыткан.

ДЕҢ ЭРГЕЛИГ ХАРЫЛЗААЛАР ДЭЭШ

ПАНАМА. (СЭТА). Латин-Америк экономиктиг системазының (ЛАЭС) кежигүнү чурттарның даштыкы херектер министрлериниң мында ажыттынган конференциязының кол-ла сорулгазы — ниити-экономиктиг айтырыгларны чугаалажыры. Каттышкан Штаттарның [illegible] ның политиказынга удур дугуржулган тургузуту ажылдап ылыры боор турар.

Латин-америк чурттар деңэргелиг харылзааларны тургузуп [illegible] суверенитет эргелерин хүндүлээрин болгаш национал бойдус байлактарын оларның боттары бот мегнер эргезин хүндүлээр негелделер ЛАЭС-тиң Чиңгине секретары Карлос Альсамора конференцияга түңнеп чугаалааш, медеглээн.

ТҮҢНЕЛ ДЫҢНАДЫГ

БЕЙРУТ. (СЭТА). ССРЭ-ниң тайбыңга ынак даштыкы политиказын, бүгү делегейге тайбыңны камгалаарынче, күрүнелер аразынга харылзааларга чавырлыышкынның доктаамал фактору болдурарынче угланган совет саналдарны Ливанның Коммунистиг партиязы (ЛКП) болгаш Киприниң Күш-ажылчы чонунуң демдээлгелиг партиязы (АКЭЛ) деткээн.

АКЭЛ партияның делегациязының Ливанга барып чорааның болгаш ЛКП-ниң удуртулгазы-биле оон чугаалажышкынна[illegible] түңнелдериниң дугайында түңнел дыңнадыгга ливан болгаш кипр коммунистер америк администрациязының авантюристчи дайынзырак угланыышкынының шыңгыы буруу шапкан. АКШ-тың удуртулгазы боо-чепсектерни эндере бүдүрерин [illegible] нейтронуг чепсекти массалыы-биле бүдүрүп эгелээш ядролуг чаа америк ракеталарны Европа диппе эккеп нептередир болгаш дайынзырак чаа блоктарны тургузарынче чүткүп турарын документиде айыткан.

АКШ-тың болгаш Чоокку Чөөн чүкте оон өмээржикчилериниң чорудуп турар шериг өөредилгелериниң ийи партияларның төлээлекчилери шыңгыы буруу шапкан. Ол шериг өөредилгелери араб улустарының Чоокку Чөөн чүктүң бүгү чурттарының айыыл чок чоруунга шыңгыы кыжанышкынны тургузуп турар. АКШ-тың болгаш Израильдиң агрессиг үүлгедиглеринге удур араб улустарының демиселин АКЭЛ деткип, Палестинаның араб улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээнин дыңнадыгда онзалап демдеглээн. Кипрниң чаңгыс эвин, хамаарышпас чорууну болгаш бүрүн эргезин камгалаар дээш [illegible] демиселде чорудуп турар кипр улустуң талазынга Ливанның коммунистериниң турар турарын документиде айыткан.

Д. Судзукиниң парлалга конференциязы

ТОКИО. (СЭТА). Японияның премьер-министри Д. Судзуки япон журналистер-биле парлалга конференциязын кылгап болгаш чаартып тургускан чазаның политиказының чамдык угланыышкыннарының дугайында чугаалаан. Шериг күчүзүн күштелдирерин Япония [illegible] тыр дугаарында негелделерин АКШ-тың администрациязы база контролду күштелдирип турарын ол демдеглээн болгаш камгалал-биле холбашкан айтырыгларны япон чазак болу тускайлап шиитпирлээр боладыын айыткан. Шериг айтырыгларын чазак шиитпирлээрде конституцияны үнделээн болдурар болгаш чурттуң сан-хөө талазы-биле берге байдалын, хөй-ниитини салал-оналын барымдаалаар апаар деп, ол чугаалаан. Шериг чарыгдалдарының национал ниити продуктузунуң 1 хуузундан көвүдевес болбазының принципин оон чазаа барымдаалап көөрүн премьер-министр медеглээн.

Ынчалзажок келир сан-хөө чылында шериг чарыгдалдарын 7,5 хуу көвүдедир дээн болгаш недергей хөй — 2,58 триллион иен акша чедирер дээн планнар ойталаар деп бодавайн турарын япон чазактың төлээлекчилериниң медеглелдеринде [illegible] турар. АКШ-тың ыйышкынының кыйгырыгларынга харыы [illegible] күчүзүн улгаттырарын Японияның шериг [illegible] агентилээниң чаа начальниги С. Ито дыңнаан.

МААДЫРЛЫГ ЧОРУККА

Москва чоогунга немец-фашистиг шериглерни тыдча шапканының 40 чылынга тураскааткан делгелге чонунуң маадырлыг чорууну өндүр чаагайынга тураскааттынган. Делгелге Маймысылаадың Топ делгелге залында ажыттынган.

Чурукчуларның болгаш композиторларның, чогаалчыларның болгаш фотокорреспондентилерниң, архитекторларның болгаш кинематографистерниң — улуг тулчуушкуннуң тооң бижикчилериниң мыңда чыгдынган чогаалдары оттуг чылдарның тыныжын бөгүн бисте чедирип келген үнелиг тураскаалдар кылдыр көстүр.

Чуруулга уран чүүлүнүң мастерлериниң 700 ажыг ажылдарын хаара тудкан делгелгениң кезээ онзагай көстүр. «Кукрыниксыларның «Дайынны кээргел чок чылча шавар, узуткаар!» деп плакаты Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы хүнү — 1941 чылдың июнунуң 22-биле демдектеттинген. Берге үеде ол совет кижилерни каттыштырып, эжелекчилерге шиитпирлиг согугну бээринче кыйгырып турган. И. Тоидзениң «Ие-Төрээн чурт кыйгырып тур!» деп сурагдыг плакады күштүг үннүг кыйгы болган.

Чурукчулар В. Горяев, А. Кокорин, Б. Рыбченко, А. Дубинчик, Г. Соловьева, С. Викторов олар фронтучу чурук тарып тулчуушкуннарның кызка шамдаан үелеринде ... Делгелгеде кирген оларның бодууи чуруктары бистиң ынчангы ... турган ... чырыткызы-биле ... Совет уран чүүлүнүң тергиин чогаалдарының аразында кирген К. Юонунуң «1941 чылдың ноябрь 7-де Кызыл шөлге парад» деп чуруу шуут көргени-биле чуруттунган. А. Дейнеканың «Москва чоогу. 1941 чылдың ноябрь» деп чуруу ... камгалакчыларының ... маадырлыг чорууунга тураскааттынган.

Совет Армияның бо хүннерде амыдыралының, Варшава Керээниң чурттарының ... кады ажылдажылгазының дугайында ... чурукчулар П. Соломин, В. Переяславцев болгаш өскелер-даа чуруп көргүскен. Делгелгениң кол ... ортузунда чурукчу В. Герминтехиттиң чуралы ... күрүне болгаш политиктиг ажылдакчы, тайбың дээш шудургу демисекчи Л. И. Брежневтиң портреди турар.

Дайын чылдарының совет литературазынга тускай бөлүк тураскааткан.

(СЭТА-ның корр.).

КАРПОВ: сайзыраарының кызыгаары чок

Делегейниң бирги чериндэ Мераного маргылдаазында Анатолий Карповтуң бир дугаар киржир маргылдаазы болза Мар-дель-Плата деп аргентин хоорайга 1982 чылдың февральда эртер делегей маргылдаазы болур. Аниитиан-биле алырга, ол кежир чылын Швецияга эртер шыдырыа олимпиадазын санаваска, гроссмейстерлер составтыг дөрт-алды маргылдаага киржир чадавас.

Ол дугайын Москвага совет болгаш даштыкы журналистерге декабрь 1-де болган парлалга конференциязынга делегейниң үш дакпыр чемпиону дыңнаткан. Оон мурнунда хүн Төрээн чурттуң бедик шаңналын — Ленин орденин алган Анатолий Карповка парлалганың, радионуң болгаш телевидениениң 200 ажыг төлээлекчилери изиг-биле байыр чедиртен.

— Шыдыраның спортчу талазындан аңгыда чогаадыкчы талазы бар, ону сайзырангайжыдарынга херек кымында кандыг-даа кызыгаар чок — деп, делегей чемпиону медеглээн.

Айтырыгларның бирээзинге харылаан тура, А. Карпов мынча дээн:

— Амгы бо тиилелгени оон мурнундагы, үш чыл бурунгаар Багвога тиилелгеден чиик деп санаар болза, ол шын эвес. Ынчангызынга бодаарга, мен сан карышкак улуг кылдыр удуп алдым. Ынчалзажок тиилелгени белен чедип алган деп болбас. Ону чедип алыр дээш маргылдаага белеткелдиң-даа, оон эртип турар үезинде-даа хөй ажылдаар ужурлуг болдум. Удурланыкчым дуржулгалыг болгаш күчүтүг арга-хоргалыг болгай.

Чемпион бодунуң тренерлеринге өөрүп четтиргенин илереткен болгаш ындыг парлыг маргылдааны эрттирериңге бүгү чүүлдерни кылган Мераного маргылдаазының организакчыларының ажыл-чоруу тулгазын бедик-биле үнелээн.

В. БАБКИН.
СЭТА-ның корр.

Тайбың фондузунга

БИСТИҢ ҮЛҮҮВҮС

Тайбынны камгалаары, ядерлиг халапты баш удур болдурбазы, чер кырынга кижилерниң амыдыралын тайбың, шолаан бүзүрелдиг болдурары артык чугула болгаш хармысаалгалыг сорулга чок деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев ФРГ-ге албан ёзу-биле аалчылап чораан чугаалаан болгай. Келир үе тайбындан хамаарышкан дээш бистиң партиявыстың болгаш чазагның политиказын чуртталгага ... деткиваалаан. Тываның ажыл-ишчилери тайбынны быжыглаарынга боттарының салымыкчын киириштирип турар.

Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң коллективиниң ... боттарының митингизинге чыыткан. империализмге улуг соксаал чокка демисежип турар чурттарга, уруглараа, кырганнарга база ... кижилерге, бичии чаштарга дуза чедирер талазы-биле Тайбының совет фондузунуң ролюн, бо талазы-биле улуг ажыл бистиң республикада чорээн турарын ...демдеглээн. АТБ-ниң коллективи бо чаагай херекке салыышкын ... Тайбының ... организастаарын ... Ол митингиге таксист чолаачызы С. Агапов сөс алгаш, чер кырынга тайбың дээш шиитпирлиг турбушкун ... дайынны империалистерниң өскүдерин болдурбас дээш демисежиге салыышкынны киирери-биле тайбының ... организастаарынче коллективке ... Тайбың фондузунче шилчиткен дээш ...

Тайбың фондузунга дузалаар талазы-биле комиссия бистиң республикага 1975 чылдан бээр ажылдап келген. Бо буянныг ажыл-херекке хоорайның болгаш кожууннуң ... студентилер, пенсионерлер, өөреникчилер киржип турар. Олар тайбының ... тайбының рейстерин организастаап, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар улустар-биле эп-сеткил ... митингилерин, туралгаларын эрттирип, оларның-биле чаңгыс эп-сеткилдиин илередип турарлар.

«Алдан-Маадыр», «Күшкемниг хосту» совхозтарының, Каа-Хем районунуң геология-шинчилел экспедициязының болгаш өске-даа ... организацияларның ажыл-ишчилери чыл бурунде тайбың фондузунче боттарының бир хүнүнүң ажыл төлевирин шилчидип турар.

Эрткен чылын дыка хөй коллективтер Тайбың фондузунга салыышкынын киирген. Туберкулезка удур диспансер — 2000 рубльди, «Тыва кодээ тудуг» трестиниң автобаазазы — 1301 рубльди. Шагаан-Арыгның автобус бөлүгези — 800 рубльди. «Тыва суг тудуг» трест — 562 рубльди шилчиткен.

Бо чылын Каа-Хем районунуң ажылчы чоннары 8142 рубльди, чөөн-хемчиктиглер — 5300 рубльди шилчиткен.

Тайбынның херекке ... интернационалчы чорууп ... хөй. Пенсионерлер Ф. П. Катаев 100 рубльди, В. П. Моисеева — 50 рубльди, тоннаа харыы пенсионер Я. И. Колодей — 10 рубльди салган. Оон-даа өске ... чыдаалап болур.

Тайбынның фондузун деткиирынга РСФСР-ниң алдарлыг артистери Максим Мунзукович биле Кара-кыс Намзатовна Мунзуктарның ог-бүлези идепкейлиг киржип келген. Олар композитор А. Чыргал-оол-биле кады ажылчы чоннарга ... концертти көргүскен, оон киирген 615 рубльди ол фондуже шилчиткен.

С. СИЗЕНЕВ.
Тайбың камгалалының республика комитединиң чагыгда организатор.

УРАН ЧҮҮЛ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ — ТАЙБЫҢ ХЕРЭЭНГЕ

Ол хүн Таңды районунуң төвү — Бай-Хаактың Культура бажыңынга улуг, бичии кижилер — район бүдүрүлгелериниң, албан организацияларның ... болгаш ажыл-хааакчылары ... чыгаан келген. Оларның сагыш-сеткили ... кайгамчык хөөп кирген турган. Ындыг болбаястың аргазы-даа чок. «Хөгжүм-шии театрының артистеринин концерти болур, оортан кирген акша-хөреңгини Тайбың фондузунга киирер» деп чарлаан суурга баш бурунгаар астынган.

Тайбындан ... чурттаар ... чүве чок-ла болгай. Ынчангаш бистиң партиявыс, Совет күрүне ... тайбың ... болдурбас дээш ... демиселди чорудуп, ... тайбың ... тудукчузу болуп турар.

Империализмниң ... кижилеринге удур ... болгаш кижилиг келир үези дээш ... демисежип турар Вьетнамның, Кампучияның, ... Сальвадорнуң болгаш өске-даа ... совет кижилер ... га моральдыг болгаш материалдыг ... чыыны көргүзүп турар. Тайбың фондузунга чыылдырган акша-хөреңгизи ол буянныг херекке улуг ужур-дузалыг болу берген. Ону организастаан чыылдырарынга бистиң улуг ... совет уран чүүлдүң ажылдакчылары-даа ... киржип турар.

турарлар. Ол хүн Бай-Хаакка концерттен кирген акша-хөреңгини база ол фондуга киирген.

Концерт эгелээриниң мурнуу чарында Таңды районнуң күүскомунуң даргазы Т. С. Тюлюш-биле РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи М. М. Мунзук олар чыылганнарның мурнунга чугаалаан.

Солун концерт-даа эгелээн. Г. Доржу, Н. Идам-Сюрюн, С. Монгуш, Л. Тюлюш оларның «Байыр чедиришкиниң танцызын» ойнааныл. «Партизан» деп шүлүктү. «Доңгада кадыктан» узундуну Х. Ширипп-оолдуң номчаазын, «Аъттыг арат», «Тулуг кылып чорып турдум» деп ырыларны РСФСР-ниң алдарлыг артизи Х. Конгарның ырлааныл. Сергей Михалковтуң «Өзээрик ...» деп басня́зын А. Салчактың номчаазын көрүкчүлер улуг ... утпаннар.

Максим Мунзуктуң каш-даа ырларны ырлааныл, «Малиновкага кудалаа» ... ойнаап күүсеткенин көрүкчүлер чылыг уткуп, алы-сураа алгаан алдарлыг артисти бедик хүндүткел-биле көрүп турарын илергейлээн.

Театрның режиссеру К. Сагдының концертти эки организастааны ... программа бүрүзүн улуг, бичии кижилерниң сеткилинге, негелдезинге таарыштыр белеткээнин демдеглээр апаар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талазында) артистер Х. Конгар биле В. Наиеш ... (оң талазында) — ... чаптанчыг чараш көрүкчүлер.

В. КАРА-САЛДЫН фотолары.

Тываның хөгжүм-шии театрының бөлүк артистери Бии-Хем районда «Саян» совхозка болгаш Туран хоорайга солун концерттерин көргүзүп ээлдеп чорааннар. Олар баштай-ла «Саян» совхозка ында Культура бажыңынга каттышкан концертти көргүскеннер. Көрүкчүлер — улуг-биче кижилер залды шыгырт долган. Аңаа театрның артистери ыры, танцыларны, шиилерден үзүндүлер көргүскүлээн.

Концерттиң кол угланыышкыны тайбың камгалалынче угландырган. Ону театрның кол режиссеру, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Сиип-оол Оюн тургускан.

Көрүкчүлер уран номчулгага С. Оюн, В. Серен-оолдуң номчаан шүлүктерин, Маяковскийниң «Эки-дир» деп шүлүүндеи үзүндүлер номчааның болгаш ыры талазы-биле Александр Ондар, Тамара Ондаршин, ... биле Галина Тока, Ирина Лопсан, Галина Мунзук оларның көргүскен номерлерин дыка сонуургааннар. Бот-тывынтыр композитор В. Токаның, артистер С. Ларионованың, С. Оскерцевтуң болгаш өскелерниң-даа номерлерин чоп чылыы-биле хүлээн алган. Артистер-биле кады «Саян» совхозтуң Культура бажыңында бот-тывынтыр уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери база каттышкан концертке киришкеннер. Олар Туран хоорайга база концертке киришкеннер.

Концерт көргүзүглериниң кол сорулгазы Тайбың камгалалының фондузунга акша чыылдазы болуп турар. «Саян» совхозка концерт соонда ында МТФ-ниң эргелекчизи Вера Оюн ферманың шаңналга алган акшазындан 200 рубльди Тайбың фондузунга киирерин санаалдаан.

В. СЕРЕН-ООЛ.

ДЕКАБРЬДА КӨРҮҢЕР

Кызылда «Найырал» кинотеатр «Үе бурунгаар!» деп киноседеляны эрттирер. Мында кирип турар ниң уран-чечен кинонуң ... бистиң үежилеривистиң, оларның бөгүнгү болгаш даартагы хүннеринче, ол ышкаш үениң шиип үндүрүп турар чугула айтырыглар же угланган. «Аъттарны кежигге солуваас» деп ийи сериялыг өңнүг кино неделяда кол черни ээлээр. Бистиң үежилеривистиң, оңгу беш чылдың маадырларының дугайын ында көргүскен. Кончуг улуг автозаводтуң тудугжуларының ажыл-херектерин ... көргүскен ... — хүннээректиг Набережные Челны хоорайда КамАЗ-тың тудугжулары. Кинокадрлар ... эп кургут хову, майгыннарлаа кезүлбес. Улуг тудуг хайнышкынныг ниң кайдадаа кижи тулук. Тудуг ол кээрге амыдыралчы шыдгалда, кижилерниң мөзү-шынары аңаа тодараттынар: ажылдакчы ... хамаарышта ... шуур, найырал, ынакшыл.

Кандыг-даа тудуга шиитпирлиг ... айтырыглар хөй болур. Бир чамдыкта харын-даа карак чаар, саадыт ... объектилерни ... тургузаар. Шак ындыг фактыларга удур тудугнуң начальниги Борисов (артист Л. Марков) демисежип турар. Борисовтуң ... хөй, чүге дээрге кижилер эрги бот-биле чурттаар хоон чок. Кинону «Мосфильмге» үндүрген. Н. Андрейченко, Ю. Васильев, С. Павлова, А. ... ... артистер кинода ойнап турар.

«Шыңгы чугаа» деп Одесса кинолстудиязынга үндүрген фильмде үстүнде ... ... кинода чидиг айтырыгларны уламчылап көргүскен. Комплекстиг бригаданың бригадири Степчак (кинонуң маадыры) бөгүнгү улуг тудугнуң чугула айтырыгларының дугайын, ... ужур-дузалыг айтырыгларны ... кирижилгезиниң дугайын шынныы-биле, хараадал-биле чугаалап турар. Тудугда ажыл ... материалдар-даа чедишпейн баар, чок-ла болза, бир участок шаптык кадар. Чамдыкта чолаачылар-даа ... биле хөлезилээр ужурга таваржыр. Бригадир шак ындыг ... арзазын тып алыр.

«Часкы үер» деп белорус кинематографистериниң кинозу улус ажыл-агыйының чугула айтырыынга тураскааттынган. Полесьениң каас-чараш бойдус-чурумалдарын, байлактарын камгалап кадагалаарының дугайын фильмде ... Аныяк эртемден, инженер-мелиоратор Матвей Ровда төрээн чери Кинзьборьеге ээп келгеш, тулаа черни кургадыр сорулга салыр. Оон аңаа тарaa тарыыр. Ынчалза-даа оон херек бүтпес, чаңгыс чер чурттугдары аңаа хөңнү калыр. Суг өскээр агып, ... эгелээр. Матвейниң болуушкун үнгелдениң медерен биле баар.

«Ак күскүн» деп кинода ийи кижиниң аразында болуушкуннар тоогзээн. Егор — ог-бүлези чок аныяк эр, ол Донбасстен шахтер. Аныяк чараш Соня ог-бүлелиг кижи. Олар дыштаныгга бажыңынга дүшчү бээрлер. Оларның аразынга ... бажыңга ... Сонямы ... мааап турар, калайы ээп чанып келир. Ынчалза-даа Егор каш-ла хонгаш, Соняның соондан чедип келген, ог-бүлениң тайбың амыдыралын буураадыр.

М. Горький аттыг киностудияга тырттырган «Шуурганнаан төрүттүнгеннер» деп Н. Островскийниң романы ... тургускан кинода Барыын Украинага 1918—1919 чылдарның ... көргүскен. Кинода ужурадаар маадыры база хөй. Кинону Г. Николаенко тургускан.

«Цыган аас-кежии» деп кинода коллективтиң ... ог-бүле дугайында. Аас-кежикти чаалап алырын, ынакшылды ... дугайын чугаалап турар. Бир катап суур черге цыган херээжен кижи 15 харлыг оглу-биле кады чедип келир. Олар аңаа турумчуп артып каарлар. Мария инек саап өөренип алыр, оглу Саша бижикке өөренип кирип тер.

Рольдарда Н. Крючков, Л. Федосеева-Шукшина дээш ... сураглыг артистер ойнаан.

Кыргыс кинематографистерниң «Эр улус херээженнер чокка» деп кинонуң маадырлары — тудугжу монтажниктер. Ажыл-херек ... өске черге уткуп турар, аал-оранындан ырак черге олар хамааржып ... дугайын сеткилиниң ... боттарын ...

Н. БОЛЬШИНИНА,
кинопрокат конторазының улуг редактору.

ЧУРУКТА: «Аъттарны кежигге солуваас» деп өңнүг, ийи сериялыг чаа кинодан кадр.

ЫРАП ЧӨӨН

ГРИПП

Эмчиниң сүмези

Гриппке удур медицина ажылдакчылары болдунар-ла хемчеглерни чорудуп турар. Ынчалзажок ол бүгүнү баш бурунгаар болдурбаан чурттакчыларның арыг-шевершидеп, оларның ниити культуразындан база хамааржыр. Аарыгны ызы-бүру херимниң микробтары тывылдырар. Ук аарыг бир-ниң хүн эрткенде эгелээр. Чамдыкта организмге микробтар халдааш, каш шак болганда аарыг тыптыр. Эът нандер, шыырыныктырар, баш аартыр болгаш чамдыкта буттар, холдар саргыдып аартыр ... болур. Өөн тываарылгада чөмге шуут хөөн чокталыр, бир-ниң хүн эрткенде думчук-биле тынары бергедеп, сыыртыпарга бөөстаа аарышкылыг, курган чодуртур апаар.

Бир эвес грипп кадапнааан болза, ооң аар байдалы үш хүн иштинде үргүлчүлээр. Ооң соонда байдал чоорту экижип, температура өйүнге апарып, аарыыр черлер чиде бээр. Ынчалзажок грипп ындыг чиик байдалга база артпас. Ол аар каданнашкынбиле база эртип болур. Чижээ, өкпеже дегдирер (ылангыя эмиг эмер уругларга болгаш улуг назылыгларга амыыдыг), думчук ниити, өкпениң шырыңмаазы, дамырларгы каденнаар. Грипп үезинде нерви системазының аарыы, туберкулез, ... чүштелир.

Тыныш органнарының аарыы грипп тывылдырарынга таарымчалыг байдалды тургузар. Моон-биле чергелештир организмни соогтан доңарының бүгү байдалдарындан камгалаар херек. Күскү, кышкы үелерде организмниң поликвандан ажылга, автобуска, кинотеатрга, школаларга болгаш уруглар албан черлеринге микроб дүрген тараар. Интерферон деерге организмге грипп тараарын болдурбазынга камгалал белок. Ону лейкоциттер тывылдырар. Ол организмниң кандыг-бир аарыгга удур камгалал факторунуң база бир шынары болур.

Бичии уругларга болгаш назызы улугларга интерферон ... тыптыр. ... болгаш бичии уруглар грипге аар хевирге эрттирер. Гриппти болдурбазынга ажыглаар дириг болгаш өлүг ниң вакцина бар. Ол вакциналар кончуг үре-түңнелдиг болгаш делегейде эки деп саналып турар. Ук вакциналар хора чок, амгы үеде безин грипптен камгаланырынга ажыглап турар.

Ремантадин — кончуг чедимчелиг үре-түңнелдиг препарат. Ол грипптиң эпидемиязы болгаш профилактиказы ... лааринга дузалыг. Ону аптекаларда хостуг садып турар. Грипп-биле демиселдиң кол негелдези — аарыг кижини баш бурунгаар аңгылаары. Бир эвес аарыг чиик-даа эртип турар болза, хөй-ниити черлерже, ажылче бербас ужурлуг. Аарыг кижи чодуу, ... база чугаалаан турар үезинде өскүдүкчүлерни тарадып болур. Бажыңга аарыг кижини аңгы өрээлге чыттырар. Бир эвес ол болдунмас болза, орунну аңгылап бээр болгаш мурнун чоорган-биле кожегелеп каар. Аарыг кижиге аңгы чоттунар аржыыл, аяк-сава бээрин утпас болбас.

Грипптиң микробтары арыг агаарга өлүүчел. Ынчангаш аарыг кижи чыдар өрээлди үргүлчү агаарладыр ужурлуг. Аарыг кижиниң ак чоорганнарын чуттааш, изиг илиир-биле базар, аяк-савазын хайындырып чуур.

Кижи бүрүзү мага-бодун кандыг-даа аарыгны тооваскылдыр дадыктырары, сагыш салыры кадыкшылга улуг дузалыг. Ол бүгүнү чедип алыр ... ... таамал кылып, организмни дадыктырар херек. Күш-культура мергежилгелери хандалейкоциттерниң идепкейин бедидер. Ооң түңнелинде микробтарга удур организмниң иммунитеди күштүг болур.

П. КУДРЯВЦЕВ.
Санитар чырыдылгазын бажыңының эмчизи.

ХҮНДҮЛҮГ НОМЧУКЧУЛАР!

«Шын» солунуңнуң чагыдылгазын бо чылдың декабрь 20-ге чедир узатканын дыңнадып тур бис.

Өг-бүле бүрүзү чагыдылгалыг болурунче далажыңар!

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Пионертер, харыыланар!» 9.35 — «Ол милицияга болган». Уран-чечен фильм. 10.55 — «Арыгда хол чанында». Документалдыг телефильм. 11.05 — Дм. Дм. Шостакович. № 1 квартет. Ленинградтың күрүне филармониязының симфония оркестриниң квартеди күүседир. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Слон күш-ажылдың — сооң бедиинде». Кинопрограмма: «Нашу Совет дергизи», «Жанабай Азаматовтуң чаагай сентябрьлары». 15.15 — «Бир сыыдыстың адын катаптаар мен». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 16.15 — «Москва болгаш москвачылар». Москва дээш тулчуушкунуң хоочуннарының болгаш күш-ажыл маадырларының ужуражылгазы. 16.45 — Т. Хренников. Оркестр-биле скрипкага № 2 концерт. 17.00 — «Улус чогаадылгазы». Москвага чуруга болгаш уран чүүл делгелгелериниң дугайында телетайылбыр. 17.45 — Дайын чылдарының ырыларын РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Гурченко күүседир.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.35 — Бөгүн делегейде. 18.50 — «Зоя». Уран-чечен фильм. Совет Эвилелиниң Маадыры Зоя Космодемьянскаяның маадырлыг ... 40 чылынга. 20.20 — «Үе». Информастыг программа. 20.55 — 00.25 — Москва чоогунга немец-фашистиг шериглерни чылча шапканының 40 чылынга ... Кремльдиң Съездилер ордузундан дамчыдылга. Төнгенде — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Сокол». 3-кү үези В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Бичии спорт аренаазындан дамчыдылга. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.10 — География. 5-ки класс. Даспар. 12.40 — «Мурагачы». Тележурнал. 13.35 — Бойдус дугайында эртем 2-ги класс. Кыш келген. 14.15 — География. 6-кы класс. Транспорт. 14.45 — 18.35 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.35 — «Хензигбей». 18.50 — Уругларга фильм. «Чиполлино». Мультфильм. 19.25 — «Тываның экраннарында». 19.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг улуглар, чаштар!». 20.00 — «Молдавтуң аът азыранчылары». Документалдыг телефильм. 20.20 — «Үе». Информастыг программа. 20.55 — Делегей конкурузунуң лауреады Г. Соколовтуң (фортепиано) концерти. 21.50 — «Кино ынакчылар клуву». 22.40 — 00.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Ижсталь» — «Спартак». 2-ги, 3-кү үелери.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Республикага бүргек, агаар. Чамдык черлерге хар чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 18—23, чамдык черлерге 15—20 градус соок.

Кызылга бүргек, агаар, хар чагбас. Агаарның температуразы хүндүс 20—22 градус соок.

КИНО

ДЕКАБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Мультфильмнер чыындызы 9.30, «Ак күскүн» 10.30, 12.30, 14.30, 16.30, 18.30 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.30, «Вий» 11.00, 15.00, «Кесеп хлеб» (2 сериялыг) 17.10, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.00, «Чедир бышпаан Наполеон III» 13.00, «Ханның совагу дамдызынга ... чедир» (2 сериялыг) 15.00, 17.40, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кактустуң чечээ» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарьның 2-23-33, партийлиг амыдырал болгаш совет тургузуг килдизиниң 2-27-12, промышленность килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефончо долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № ...

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 281 (11779) | 1981 чылдың декабрь 5, суббота | 1925 чылда үндүрүлгелеп эгелээн | Өртээ 2 кап.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы декабрь 3-те болган.

Хамаатыларның хуузунда дузалал ажыл-агыйларынга кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле Брянск областың улус депутаттарының Советтериниң ажылын хуралга чугаалажып көрген.

Областың чер-чер Советтери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, колхозчуларның, ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның хуузунда дузалал ажыл-агыйларын хөгжүдер айтырыгларже кичээнгейни доктаамал угландырып турар. Мал ажыл-агыйларның хөгжүлдериниң ажыктыын бедидеринче угландырган хемчеглерин совет болгаш ажыл-агый органнары чогааткаш, боттандырып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр хамаатыларның чагааларының-биле ажылдың, Оренбург областың улус депутаттарының Советтериниң күүсекчи комитеттеринге, бүдүрүлгелерге, албан черлеринге болгаш организацияларга хамаатыларның хүлээп алыышкыннарын организастаан байдалының болгаш ол ажылдарны экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны Президиум база чугаалажып көрген.

Советтериниң сессияларынга, күүсекчи комитеттериниң болгаш доктаамал комиссияларының хуралдарынга ол айтырыгларны үргүлчү чугаалажып көрүп турарын апарганын демдеглээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр күш-ажылдың сагылгазын чурумун быжыглаар болгаш күш-ажылчы курлавырларны ажыглаарын экижидер талазы-биле Астрахань областың улус депутаттарының чер-чер Советтериниң ажылының дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет комиссиязының информациязын Президиум дыңнап чугаалашкан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов хуралды даргалап эрттирген.

ПАРТИЙЖИ ИНФОРМАЦИЯ

Совет ниитилелдиң амыдыралынга СЭКП-ниң улам өзүп турар удуртукчу, башкарыкчы ролю ооң масса-биле харылзаазын быжыглаары-биле сырый холбашкан. Ажылчы чоннар-биле партия бодунуң харылзаазын быжыглаарынга ажыглап турар хөй янзы аргаларының бир эң чугулазы — информация.

Иштики болгаш даштыкы байдалдың, политиканың айтырыгларын, организакчы болгаш идеологтуг ажылдың база ажыл-агыйжы эргежок чугула соруглгаларның дугайын коммунистерге болгаш партия кежигүну эвестерге доктаамал информастап, дыңнадырын бистиң партиявыс эң чугула сорулгаларының бирээзи кылдыр санап турар. Ол ышкаш партийжи үстүкү органнар партия эге организацияларының информацияларын калбаа-биле ажыглап келген. Ол чорук хөй ниитиниң санал-оналын өөренип көөрүнге, чер-черде байдалды тодаргай билип алырынга улуг ужур-дузалыг.

Партияның XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Кончуг чугула херек — партияның ажыл-амыдыралының дугайын бүгү совет хамаатыларга доктаамал информастаары болуп турар. Партия организацияларының ажылының чонга калбак иштерeңгей болуру — ол дээрге масса-биле партияның харылзааларын быжыглаарының дээштиг чепсээ-дир. Бо талазы-биле бисте хөй чүүлдер кылдынып турар, ынчалза-даа чамдык чүүлдерни ам-даа экижидип болур».

Амгы үеде үстүкү партийжи органнарның ажыл-чорудулгазының болгаш байдалдың дугайын партия эге организацияларынга, коммунистерге доктаамал информастаары — партийжи ажылдың практиказынче доктаамал кирген.

Партийжи иштики информация, соңгулдалыг органнарның мурнунга өй-өйде отчёттуг болуру — коммунистерниң идепкейин калбартырынга эң чугула чепсек. Бистиң республикада СЭКП комитеттериниң, партия эге организацияларының хөй нуруузунда мурнунда хүлээп алган шиитпирлерни, коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарын ооң күүседикчилери канчаар күүседип турарының дугайында пленумнарга, хуралдарга доктаамал информастаары оларның ажылында чугула черни ээлеп турар. Ыңаңгыя партияның Таңды, Кызыл, Каа-Хем, Тожу райкомнарының пленумнарынга, Кызылда № 48 тудуг эргелелде, № 1 АТБ-де чамдык школаларда болгаш «Бай-Тал», «Кызыл тараачын», «Нарын» совхозтарда, Чадаана хоорайның эмнелгезинде болгаш өске-даа коллективтерде парторганизацияларның хуралдарынга ындыг информацияларны доктаамал дыңнап келген.

Ол болза парторганнарның ажыл-чорудулгазын партийжи массаның контрольдаарының дээштиг аргазы болуп, шиитпирлерни күүседиринге чогумчалыг байдалды тургузуп турар. Ол бүгү болза партияның политиказын боттандырары дээш, бодунуң организациязында ажыл-херектиң байдалы дээш чүгле парторганизацияларның эвес, харын коммунистерниң харыысалгазын бедидип, ажыл-херекти мурнуе өзу-биле көөрүнге оларны кижизидип турар.

Ооң-биле чергелештир партийжи ажылдың бо чугула участогунче чамдык партия организациялары ам-даа чогуур кичээнгей салбайн турарын база айтыр херек. Чижээ. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатта партком 1980 чылдың төнчүзүнде болган отчёт-соңгулдалыг хуралга коммунистерниң шүгүмчүлелдиг саналдарының канчаар күүсеттинип турарының дугайында чыл дургузунда чаңгыс-даа информация кылбаан, ынчангаш бо талазы-биле тодаргай чүү кылдынганы, чүү чедир кылдынмааны коммунистерге билдинмейн келген.

Ынчаарга бо чылын болуп эрткен республиканың партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга коммунистер ажыл-херектиң бүгү талаларын кандыр анализтеп, парторганизацияларның болгаш ажыл-агыйжы удуртукчуларның адрезинге шүгүмчүлелдерни кылган болгаш саналдарны киирген. Ынчангаш ону боттандырар талазы-биле ажылдап кылдынган хемчеглерниң күүселдезин коммунистерге өй-өйде информастап, дыңнадыры — парторганизация секретарьларының хүлээлгези.

Партия комитеттеринге адаандан, чоннан кээп турар дыңнадыглар, информациялар удуртулганың база контрольдуң, коммунистерни кижизидериниң, оларның идепкейин бедидериниң база чугула хевири болур. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның чагааларын болгаш саналдары-биле ажылды улам ыңай экижидериниң талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында ол дугайын база кадап айыткан. Партия органнарынга кижилерниң чагаалары болгаш саналдары хоорайның база недээниң ажылчы чоннарының негелде хереглелдериниң дугайында информацияның эң чугула үнер дөстери болур. Ынчангаш оларда көдүрген айтырыгларны партия, совет база ажыл-агый органнарынга эң кичээнгейлиг, шалыпкын сайгарып көөр херек.

Информация бүрүзү боттуг, ылаптыг болур ужурлуг. Чамдыкта бүдүрүлгелерден, организациялардан келген информацияларда оларда бүгү чүүлдер чогумчалыг, эки кылдыр көргүстүнген боор, а херек кырында хандыр сайгарып көөр бээрге, коллективтиң ажылында четпестер хөй болгулаар таварылгалар база бар. Информацияның херек кырында ылап шынныг болуру дээш партия организациялары негелдени күштелдирер ужурлуг.

Тодаргай системалыг кылдыр тургустунган информация — партия комитеттери боттарының ажылын хүн бүрүде эң эки кылдыр тургузар, перспективаны баш бурунгаар көөр талазы-биле оларга дузалаар. Маңаа кээп турар информацияларны, янзы-бүрү медээлерни доктаамал анализтеп, сайгарып көөрү эргежок чугула. Ынчалзажок партия эге организацияларындан чамдык СЭКП райкомнары ааjок хөй саныг бижимел информациялар негээр черуну база эээжедир херек.

Хүн бүрүнүң ажыл-чорудулгазынга, амыдыралдың бо [illegible] информацияларны билдиниг ажыглаары. Ында кирген байлак материалдарга даяныры практиктиг эң чугула сорулгаларны шиитпирлээрде ону анализтиг өзу-биле көөрүн хандырар, партийжи удуртулганың деңнелин бедидеринге дузалыг болур. Алызында барып ол бүгү партия органнарының ажылынга дээштиг салдарны чедирер.

НАЙЫСЫЛАЛ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫНЫҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУ ӨЛҮМ ЧОК

Немец-фашистиг шериглерни Москва чоогунга чылча шапканының 40 чылынга тураскааткан Кремльдиң Съездилер ордузунга болган байырлыг хурал

Чүс-чүс чылдар эрте бээр, ынчалзажок Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында найысылалдың камгалакчыларының маадырлыг болгаш эрес-дидим чоруу совет улустуң өөрүп четтирген сагыш-сеткилинге кезээ мөңгеде артып калыр. Москва чоогунга Совет Арминың тиилелгезин делегейниң ийиги дайынының бүгү чорудулгазынга үндезин эргилдениң эгези болуп, күш-ажылга болгаш тулчуушкунга совет кижилериниң чаа-чаа маадырлыг чоруктарже сорук киирген, дайзын чайлаш чок чылча шаптырарынга оларның бүзүрелин быжыглаан.

Немец-фашистиг шериглерни Москва чоогунга чылча шапканының 40 чылынга тураскааткан улус депутаттарының Москва хоорай болгаш Москва область Советтериниң, СЭКП-ниң Москва хоорай болгаш Москва область комитеттериниң, Москваның база Москва областың ажылчы чоннарының болгаш Москва гарнизонунуң дайынчыларының төлээлекчилериниң каттышкан байырлыг хуралы декабрь 4-те Кремльдиң Съездилер ордузунга болуп эрткен.

Залга — Ада-чурттуң Улуг дайынының болгаш [illegible] ажылдың хоочуннары, ажылчы чоннарның, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң төлээлекчилери чыглан.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков оларны байырлыг хуралдың киржикчилери дыка-ла изиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Президиумда [illegible] — СЭКП-ниң Москва [illegible] В. Н. Кеботов, СЭКП-ниң Москва хоорай болгаш Москва область комитеттериниң бюро [illegible], [illegible] чылдары, сураглыг шериг начальниктери, Москва чоогунга тулчуушкуннуң маадырлары, эртем болгаш культураның ажылдакчылары, космонавтылар, хөй-нийти организацияларының [illegible] лери.

[illegible] В. Ф. Промыслов байырлыг хуралды ажыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партияның Москва [illegible] секретары В. В. Гришин байырлыг хуралга түве чугаалаан, [illegible] уткаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының [illegible] болгаш улуг тулчуушкуннарының бирээзи бистиң Төрээн чурттуувустуң [illegible] ның чоогунга болган утуушкун дүрбүс ол хүннерден бээр ам дөрт он чылдар эрткен деп, ол чугаалаан. Ол дээрге, кедергей берге чылдар болган. Хоорайның кырынга [illegible] турган Москва чоогунга немец-фашистиг шериглерни чылча шапканы-биле доозулган улуг тулчуушкун совет улустуң ооң Чепсектиг Күштериниң маадырлыг чоруун кылдыр төөгүде мөңгези-биле киирген.

Немец-фашистиг шериглерни Москва чоогунга чылча [illegible] бүгү чертка политиктиг улуг көдүрлүүшкүннү болгаш сорук кириишкинни болдурган Совет улус болгаш ооң алдарлыг армиязы Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле дайынның дөрт чылдарының кадыг-дошкун [illegible] мөңгеге маадырлыг чорукту [illegible]. Тиилелгениң туку Москвадан Берлинге, Волгадан Эльбага чедир быжыг тудуп бистиң Төрээн чурттувустуң [illegible] болгаш хамаа [illegible] чорук. Октябрьның [illegible] азышкыннарын камгалаан болгаш фашистиг кулданыышкындан Европаның улустарын хостаан.

Совет кижилер ылаптыг [illegible] чорудуп, фашистиг эжелекчилерге удур тулчуп турган баштайгы хүннерде-ле эгезинде [illegible] бистиң шыныңа, тиилелге бистиң болурунга бүрүн бүзүрээннер деп, оратор онзалап демдеглээн.

Коммунистиг партия дайынга совет улустуң баштыңчызы, Төрээн чурттуң камгалалының, гитлерчи шериглерни чылча шапканының организакчызы болгаш сорук киирикчизи болган. Партия, ооң Төп Комитеди, дайын эгелээн соонда удавааптан И. В. Сталинниң баштаар тургускан Камгалалдың Күрүне Комитеди дайзынга өштүр [illegible] бүгү талалыг программазын ажыглап кылган. Чурт чангыс аай болгаш сырый каттышкан шериг лагери болган.

Совет-германия фронтунуң делгем бүгү участоктарынга кадыг-дошкун тулчуушкуннар ынчаарда [illegible]. Ынчалзажок кол [illegible] тоо [illegible] турган Москва [illegible]. Найысылалды ээлеп алыры гитлерчи араатаннар онза чугула ужур-дузалыг деп санап турганнар. ССРЭ-ге удур [illegible] Москваны эжелеп алыр планы-биле фашистиг [illegible] турган.

Ынчалзажок 1941 чылдың [illegible] хаттыг [illegible] Москвага дорт шуругуп кирер дээн фашистиг армияларның [illegible] совет шериглериниң шыдамыккай камгалал тулчуушкуннарының түңнелинде буурап душкен. Москваның камгалалы ынчаарда бүгү чоннуң херээ болган. Москваның партия организациязы бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазын [illegible] камгалалынга бүрүн чагыртан. Ноябрь эгезинде 120 муң кижилиг улусчу ополчениениң 12 дивизияларын организастаан турган. Оларның барык чартык кезии [illegible] малчулар боор турган. 42 муң кижи Москваның агаардан [illegible] ринге болгаш шууредекчи батальоннарга [illegible]. Октябрь айда улусчу ополчениениң база үш дивизияларын болгаш бир коммунистиг дивизияны, а ол ышкаш Москваның агаардан халдаашкынга [illegible] ның составындан 25 батальоннарны база организастап турганнар.

[illegible] камгалалы [illegible] улам [illegible], оларны [illegible] кылыр дээш партия бүгү-ле чүүлдерни кылган. Чөөн районнардан шериглер, боо-чепсектер, ок-чемзектер сөөртүкен эшелоннар шуужуп кээп турган. Совет Армияның дайынчылары партияның, бистиң улустуң идегелин долузу-биле бадыткаан-даа. Олар Москва дээш тулчуушкунга боттарының дайынчы туктарын оңмас-читпес алдар-биле [illegible].

Ооң түңнелинде дайынның Москваже октябрьда шаап халдаашкынын доктааткан. Ынчалза-даа дайзын ССРЭ найысылалын канчап-даа турга, эжелеп алырынче чүткүп турган. Ол хүннерде бүгү чурт, бүгү делегей Москваже көрүп турган. Найысылалга 1941 чылдың [illegible] 6-да Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 24 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралдың, Кызыл шөлге совет шериглериниң парадының улуг [illegible] болганын В. В. Гришин [illegible] демдеглээн.

[illegible] найысылалының Москваны [illegible]. Ынчангаш хоорайга чүтке курган черден эвес, харын агаардан-даа чедер арга чок болганнар.

Совет ужудукчулар агаардан халдаашкынга удур шериглер фашист ужар чүүлдүң халдаашкыннарындан Москваны идегелдиг камгалап турганнар. Ынчангаш хоорайга гитлерчилер чүтке курган черден эвес, харын агаардан-даа чедер арга чок болганнар.

Партизаннар болгаш чажыт ажылдакчылар фашистиг аг-шериглерниң тылынга эрес-дидим демиселди чорудуп турганнар. Москва чоогунга 41 партизан отрядтары, 377 диверсия бөлүктери идепкейлиг хөделип турган.

Ноябрьның ортан үезинде Москва дээш тулчуушкуннуң чаа [illegible] эгелээн. Гитлерчи командылал болуунуң шериглерин эге мөөңнеп тургускан, шаап халдаашкынын катап эгелээн. Ынчалза-даа ол база-ла чылча шаптырган. Декабрь эгезинде тулчуушкунга эргилделиг болуушкун бооп, фашистерниң эң эки дивизияларын чылча шаптырган, оларның курлавырлары төнген. Совет шериглер камгалал тулчуушкуннарынга [illegible] аг-шериглерниң [illegible] база күштерин мөөңнеп алгаш [illegible] 1941 чылдың декабрь 5-6 [illegible] удур шаап халдаашкынны [illegible] Москва дээш тулчуушкуннуң бүгү талазында гитлерчилерниң [illegible] уштуккан. 11 муң ажыг хоорайларны болгаш суурларны хостап алган.

Москва чоогунга удур шаап халдаашкын совет Армияның 1942 чылдың апрельге чедир үргүлчүлээн ниити шаап халдаашкынының эгези болган.

Москва чоогунга тулчуушкунга совет шериглерниң ол шылгарааңгай чедиишкини хуулгаазын-даа, анаа таварылга-даа эвес болган. Ону бистиң армиявыс, бистиң бүгү улузувус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чедип алган болгаш социалистиг ниитилел база курунге тургузуунга. Ада-чурттуң Улуг дайынның мораль-политиктиг, өзулүг улусчу, шынныг чоруунга үндезилеттинген турган.

Москваны бүгү чурт камгалап турган. Фашистиг эжелекчилерге удур улустарның найыралы, оларның Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттыжылыышкыны улам быжыккан. Бистиң шуптувустуң төрээн найысылалывысты чаңгыс аай одуругга туржуп турагаш камгалап алган социалистиг Төрээн чурттуң бүгү националдарының төлээлекчилеринге өөрүп четтиргенин москвачыларның чүректеринге мөңгези-биле дириг артар.

Найысылалга өлүмнүг кыжанылышкын үезинде муң-муң москвачылар бедик медерелдиин, организастыын көргүзүп, мооп-шылаарын-даа бодавайн, дайзынны чылча шаары дээш ажылдап турганнар. Хоорай ынчан армияның дайынчы каңналыышкынының болгаш боо-чепсек бээр чери болу берген. Шериг продукциязын — танкыларны, самолёттарны, автомобильдерни, миномёттарны, ок-чемзекти дыка хөй заводтарга бүдүрүп үндүрерин катап организастаан. Москва болгаш ооң-биле кожа-хелбээ өске-даа областарның ажылчы чоннары [illegible] найысылалды камгалап турганнар. Москва чоогунуң хоорайларының партия, совет органнары, ынчан тургускан камгалалдың чер-чер комитеттери ажылчы чоннарны [illegible] ойтур шаарынче организастап, Москваның камгалакчыларынга улуг, хөй талалыг дузаламчыны көргүзүп турганнар.

[illegible] болгаш Москва чоогунуң алды чүс муң [illegible] чоннары дүн-даа хүн-даа чокка, харлыг-чаъс-тыгда-даа, үргүлчүнүң боо-[illegible] болгаш [illegible] курлаары-биле куржаар [illegible] чокка ажылдап турганнар.

ССРЭ-ниң найысылалының [illegible] ажыкчы болгаш күш-ажылчы маадырлыг чоруун Төрээн чурт бедик-биле үнелеп көрген. Москва чоогунга маадырлыг болгаш эрес-дидим чоруктары дээш 36 муң совет дайынчылар ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнатканнар. 110 дайынчыларга болгаш партизаннарга Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан, а дайын чылдарында ниитизи-биле ол атты сес чүс ажыг москвачылар алган. Бир миллион ажыг кижи «Москваны камгалааны дээш» деп медаль-биле шаңнаткан.

1965 чылдың май айда, совет улустуң фашизмни тиилээниниң 20 чылы боор турда, Москвага Ленин орденин болгаш «Алдын Сылдыс» медальды тывыспышаан, «Маадыр-хоорай» деп хүндүлүг атты тывыскан. [illegible] Туланың, Калининниң, Смоленскиниң, Наро-Фоминскиниң, Малоярославецтиң, Калуганың найысылалдың болгаш ооң-биле кожа областарның өске-даа хоорайларының Москва дээш тулчуушкунга [illegible] бедик [illegible] демдеглеттинген.

[illegible] бистиң чурттуң найысылалының амыдыралынга болган улуг өскерилгелерниң дугайын чугаалааш, оратор СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтырыгларын ёзугаар ону үлегерлиг коммунистиг хоорай болдурарынга чугула базымнар кылдынганын демдеглээн. Экономика, эртем болгаш культура чедиишкиннерин сайзырап турар. Партия болгаш чазактың доктаамал дузаламчызының, москвачыларның чогаадыкчы [illegible] [illegible] улам өзүп, улгаткан болгаш делегейниң [illegible] тудуттунган хоорайларының бирээзи апарган. Москва чоогунуң хоорайлары болгаш суурлары база-ла өзүп, хөгжүп турар. Областың ажылчы чоннары үлетпүрге болгаш кодээ ажыл-агыйга-даа улуг чедиишкиннерни чедип алган. Москвачыларның болгаш Москва чоогунуң ажылчы чоннарының материалдыг чаагай чоруу, оларның культура деңнели бедип турар.

Бистиң чуртувус амгы үеде коммунизм тургузуушкунунуң дээш демиселдиң чаа үе-чадазында чорупп турарын В. В. Гришин ооң ыңай уламчылап чугаалаан. Ол орукка ооргулуг болуушкун — СЭКП-ниң XXVI съездизи боор, амгы үениң эң чугула айтырыгларынга хандыр эртем анализ кылган, он бирги беш чылда болгаш 80 чылдарга улуг сорулгаларны тодарадып салган. Партияның планнарының төвүнде улустуң чаагай чоруунуң болгаш аас-кежииниң дугайында, коммунистиг тургузуушкунга тайбың байдалдарны тургузарының дугайында сагыш салыышкыны туруп турар.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының шиитпирлеринде, Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугула болгаш ужур-уткалыг чугаазынга тодараттынган чурттуң улам ыңайгы экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң харыысалгалыг сорулгалары Москваның болгаш Москва областың ажылчы чоннарындан чаа-чаа улуг күжениишкиннерни негеп турар. Москва чоогунга бистиң [illegible] 40 чылынга тураскаадып [illegible] болгаш областың ажылчы чоннары декабрь 5-те массалыг коммунистиг субботникти эрттирер деп, оратор демдеглээн.

Совет Эвилел, акы-дуңма социалистиг чурттар империалистерниң [illegible] дайын азыышкынын, боо-чепсектерни эндере бүдүрериниң удур ону чайладырынче угланган принциптиг, тодаргай демиселди чорудуп турар деп, амгы делегей байдалының дугайында чугаалап тура, В. В. Гришин демдеглээн. Тайбың [illegible] бо [illegible] боо-чепсектерни [illegible] демисел партияның, ооң Төп Комитединиң, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң ажыл-чорудулгазының төвүнде туруп турар. Ол демиселде чугула улуг рольду эш Л. И. Брежнев ойнап турар. Ооң идепкейлиг даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазы, делегей айтырыгларынга хамаарыштыр хөй санныг иницативалары тайбың [illegible] быжыглаарынга чугула салым бооп турар. Эш Л. И. Брежневтиң «Правда» [illegible] айтырыгларынга харыылары [illegible] «Шпигель» [illegible] чугула чугааларын тайбыңны [illegible], ракета-ядерлиг дайын айыылын чайладырының сорулгаларынга бараан болуп турар.

Эш Л. И. Брежневтиң ГФР-ге чугаалажылгалары болгаш беседалары, ооң ужуражылгалары база чугаалары 80 чылдарның тайбың программазын херек кырынга боттандырарынга ССРЭ-ниң политиктиг улуг ажыл херээ болган. Леонид Ильичиниң ГФР-же аал-чоруу дээн болгаш бедик утказы-биле алырга, тайбың дааалгазы болган, совет-барыын-герман айыыш талалыг харылзааларга-даа, ол ышкаш Чөөн чүк биле Барыын чүктүң аразында харылзааларның бүгү комплекизинге-даа онзагай ужур-дузалыг.

Тайбың политиказын чайгылыш чок чорудуп тура, СЭКП бедик сереемчилелди салбайн турар. Партия чурттуң, бистиң эвилелчилеривистиң болгаш өннүктеривистиң эрге-ажыктарын кажан-даа куду-датпас. Совет Төрээн чурттуң, бүгү социалистиг демкаттыжылгазының амыдыралчы эрге-ажыктарын болгаш айыыл чок чоруун чурттуң чүгле күштүг камгалалы, чүгле ССРЭ-ниң күчү-күштүг Чепсектиг Күштери камгалап шыдаар деп чүвени СЭКП кичээнгейге алган.

Бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары, оларның-биле кады бүгү москвачылар, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын, ооң тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиктиг угланыышкынын, Төп Комитеттиң, эш Л. И. Брежнев баштаткан СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хөй талалыг ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле [illegible] изиг-биле деткип турар.

Эш Л. И. Брежневтиң нүүрүнде совет кижилер амгы үениң шылгараңгай партия болгаш күрүне ажылдакчызын, Ленинниң улуг херээниң уламчылакчызын, коммунизм дээш, бистиң күрүневистиң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаары дээш, улустуң чаагай чоруу база аас-кежиинниң, тайбың дээш [illegible] бөө-чепсектерни эндере бүдүрериниң соксадыры болгаш улустар аразынга айыыл чок чорук дээш чалбыыштыг демиселчини көрүп турар. Эш Л. И. Брежневтиң төрүттүнген хүнүнден бээр чеден беш харлаарын удавас демдеглээр болгаш бис. Ол каңгамчык юбилейни демдеглеп тура, совет улус, депшилгелиг бүгү кижи төрелгетен Леонид Ильичиге чаагай кадыкшылды, партияны болгаш чуртту удуртур, тайбынны болгаш улустарның айыыл чок чоруун камгалаар талазы-биле ооң бүгү ажыл-чорудулгазынга чаа-чаа улуг чедиишкиннерни күзеп турар.

Армия генералы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры А. П. Белобородов, Москва областың Уваровка турган партизан отрядының дайынчы бөлүүнүң командири чораан И. Е. Цыганков, Москваның Серго Орджоникидзе аттыг «Станок тудар завод» бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылчызы А. М. Хромова олар хуралга чүве чугаалааннар.

Москва чоогунга совет шериглерниң шаап халдаашкыны чүгле совет улустарга эвес, харын база бөмбүрзектиң ак сеткилдиг бүгү кижилеринге-даа улуг болгаш өөрүшкүлүг болуушкун болганы оларның чугааларынга демдеглеттинген. Москва баштыңчыгның стратегиязы буураашкынга таварышкан, гитлерчи генералитеттиң артыкшылдыының дугайында шуугаазын тыволунга чедир сойгалаттынган, дайынга үлээн эргилде эгелээн.

Бөгүн Москваның болгаш областың ажылчы чоннарының күжү, бүгү совет кижилерниң [illegible] партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүседиринче угланганын ораторлар демдеглээн. Чурттуң улам ыңай экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң, улустуң чаагай чоруун бедидериниң талазы-биле СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң алдыгы сессиязының айыткан перспективалары москвачыларны бедик бүдүрүкчүлүг, шалыпчы ажыл-ишче сорук киирип турар.

Байырлыг хуралдың киржикчилеринге Москва гарнизонунуң дайынчылары, найысылалдың болгаш Москва чоогунуң аныяктарының төлээлекчилери байыр чедирген нер.

Хуралдың киржикчилери СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны хүлээп алгаш. Маадыр-хоорай Москваның болгаш Москва областың ажылчы чоннары Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан, партияның болгаш улустуң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарлыг чаңчылдарын ыдыктыг-биле камгалап, мөңгеледири, ынак Төрээн чурттуң аас-кежии болгаш чечектелдиишкининиң эрге-ажыктары дээш партияның улуг-чаагай планнарын амыдыралга боттандырары-биле бүгү күжүн болгаш энергиязын бээрин бүзүреткеннер.

(СЭТА).

ВАРШАВА КЕРЭЭЗИНИҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ КҮРҮНЕЛЕРНИҢ КАМГАЛАЛ МИНИСТРЛЕРИНИҢ КОМИТЕДИНИҢ КЕЖИГҮННЕРИН

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ХҮЛЭЭП АЛГАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев декабрь 4-те Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң камгалал министрлериниң комитединиң кежигүннерин хүлээп алган.

Л. И. Брежнев биле камгалал министрлериниң аразынга чылыг беседа болган. Л. И. Брежнев Комитеттиң кылып чоруткан ажылын үнелеп көрген болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң камгаланыр аргазын быжыглаарынга чаа-чаа чедиишкиннерни министрлерге күзээн.

Беседага Каттышкан Чепсектиг Күштерниң Кол командылакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы В. Г. Куликов болгаш Каттышкан Чепсектиг Күштерниң Штаб начальниги армия генералы А. И. Грибков киришкен.

(СЭТА)

ЭКОНОМИКА КАМНАЛГАЛЫГ БОЛУР УЖУРЛУГ

ОРУЛГАЛЫГ БОЛУР ДЭЭШ

«Сельхозхимияның» Чадаанада районнар аразының каттыжышкынының тургустунганындан бээр ийи чыл ам-даа четпээн. Бо аразында аныяк организацияның коллективи планның онаалдаларын күүсеткенинге багай эвес түңнелдерни чедип алган. СЭКП-ның XXVI съездизиниң үндүрген «Экономиканга камналгалыг болур ужурлуг» деп лозуңну каттыжышкынның ажыл-ишчилери боттарының ажыл-чорудулгазынга удуртулга болдуруп турар.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедир база ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш Чадаанада районнар аразының каттыжышкынының коллективинге калбарган. Коллективте 85 кижи ажылдап турар. Оларның иштинде чолаачылар 23, трактористер — 17 кижи. Оларның кол-ла ажылы — чемишчидилгелерни ажыл-агыйларга сөөртүп чедирип, ховуларга органиктиг чемишчидилгелерни тогери. Чер ажылының культуразын бедидеринге, черниң үнүш-дүжүткүрүн экижидеринге, тараалар[illegible] дүжүдүн азбекшидеринге эргежок чугула ажыл-херектерни каттыжышкынның ишчилери кылып турар.

Чаа тургустунган бүдүрүлге черин болуннуң баштайгы базымнарындан эгелээш-ле эки түңнелдерни чедип ап, орулгалыг кылдыр ажылдап келген дээрзин бадыткап турар чамдык сан-түңнерни маңаа көргүзүп болур. Чижээ, 1980 чылда «Сельхозхимияның» районнар аразының каттыжышкынының планда көрдүнгенин бодаарда 30 муң рубльдиң орулгазын алыр турган, ону 51200 чедирип, планны 170,7 хуу ажырган. Оон түңнелинде «Сельхозхимияның» республика каттыжышкынының бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка үшкү черни ээлээш, эртектиг чүүлдер болгаш үшкү черге[illegible] диплому-биле шаңнаткан. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының бирги чартыында Чадаана каттыжышкынны хандырып турар зоназында ажыл-агыйларның шөлдеринге 33 муң тонна органиктиг чемишчидилгени тогер социалистиг хүлээлгезин 38226 тонна кылдыр, азы 118,4 хуу ажыр боттандырган. Ону тодартайлаарга, «Тыва» совхозтуң шөлдеринге 4300 тонна эдеги тогер турган, 7565 тоннаны төккен. Ынчангаш планны 175,9 хуу ажырган. Ол ышкаш «Искра», «Чырык[illegible]», СЭКП-ның XXII съездизин аттыг совхозтарның тараа шөлдеринге органиктиг чемишчидилге сөөртүп тогеринин планы база ыраажа ажыр күүсеттинген.

Каттыжышкынның удуртулгазы, ында партия организациязы [illegible] бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, ажылдың үре-түңнелдиин база шынарлыын чедип алыринче онза кичээнгейни салып турар. Оон ачызында каттыжышкынның тургустунганының бо[illegible] тангы күннеринден бээр-ле күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар, ажыл шагын чоптуг чылдагаан чокка үзер чорууктар болуп көрбээн. Каттыжышкынның даргазы Монгуш Кара болгаш партия организациязының секретары Сат Дадар-оол олар коллективтиң бүдүрүлге хуралын ай санында ийи удаа эрттиргеш, кылдынган ажылдарны түңнеп, дараазында сорулгаларны тодарадып чугаалажыры чаңчыл болдурган. Ол чорук чогумчалыг түңнелди берип турар.

Наынралдыг коллективте даанган ажыл-херээнге кызымак, ай, квартал онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип турар мурнакчылар эвээш эвес. Оларга хүн[illegible] боттандырып турар чолаачылар Сат Дадар-оолду, Владимир Кууларны, Юрий Натпитти, трактористер Виктор Кууларны, Хомушку Белек-оолду, Ооржак Ким-оолду хамаарыштырып болур.

Каттыжышкынның ажылчыннары [illegible] шөлдеринге чүгле чемишчидилге тогери-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Олар бок үнүштерни узуткаарыбиле хоран химикаттарны шөлдерге база чаштырып турар. Чижээ, 1981 чылда 300 га черниң бок үнүштерин хоран чаштырып узуткаар планныг турган, херек кырында 8150 гектарга бок үнүштерин узуткааш, планын 271,7 хуу боттандырган.

«Сельхозхимия» каттыжышкынның материалдыг баазазы база быжыгып турар. Бо чылдың бирги чартыында Чадаана бүдүрүлгезиниң чүъгүн боду дүжүрер бир автомашинаны болгаш дугуйлуг беш тракторну немей алган. Оон туржелдер[illegible] эрткен чылга деңнээрге, бүдүрүкчүнүң хемчээли 31 хуу улгаткан.

1981 чылда 8500 рубльдиң арыг орулгазын алыры планнаттынган турган. Ону октябрь 1-ге чедир 22700 рубль кылдыр ажырган. Ынчангаш чыл планын [illegible] база-ла хуусаа бетинде күүсеткен ол.

«Сельхозхимияның» Чадаанада районнар аразының каттыжышкынының коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылында чедип алган көргүзүглерин быжыглаар болгаш 1982 чылда оон-даа бедик түңнелдерлиг болур дээш амгы үеде улуг кужениишкинниг ажылдап турар. СЭКП ТК-ның чоокта чаа болуп эрткен Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазы-биле болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдары-биле таныжып, каттыжышкынның ажылчыннары бүгү улам-на бедиткен хүлээлгени алгаш болгаш бедик сорук кириишкинниг ажылдап турар.

Д. ШЫЫРАП.

«Сельхозхимияның» Чадаанада районнар аразының каттыжышкынының кол экономизи.

ЧЕМ ЦЕХТЕРИ: оларны канчаар ажыглап турарыл?

Бо чылдың чайы кандаашкынныг болган ужурунда оът-сиген болгаш тараа культуралары шоолуг үнмээн. Оон түңнелинде республиканың ажыл-агыйлары шиитинин малынга херек[illegible]ерниинден дыка эвээш чемнерни курлавырлап алган. Ол чорук бар чемнерни эң-не чүгээлиг чарыгдаарын, оларны малга бээр мурнунда эндан-суугун кинр[illegible] ылк болбаазырадырын негеп турар. Ам эң-не чугула айтырыг ол. Ынчангаш совхозтарның мал азыралының таланы биле специалистери чемнерни малга хоолулуг кылдыр болбаазыраткан бээриниң аргазын, ол таланы биле мурнакчы дуржулганы, эртемниң сүмелерин ажыглаары чугула.

Чемнерниң хайлырып, шингээттинерин, хоолулуун бедидер, а ол ышкаш тараа концентраттарын камналгалыг чарыгдаар сорулга-биле чем холуксааларын белеткеп кылырының ажыктыг аргаларын болгаш методтарын эртем база мурнакчы дуржулга ажылдап кылган. Бар техниканы болгаш болдуннар аргаларны ажыглап турган, чемнерни малга бээри-биле болбаазырадырын ажыл-агый бүрүзүнге-ле кылып болур. Ону чедип алырының баазазы — совхозтарда бар болуп турар чем цехтери-дир. Кышкы үеде чем цехтерин долу күчүзү-биле ажылдаткан турар ужурлуг. А херек кырында ажыл-агыйларда чем болбаазырадыр цехтерни канчаар ажыглап турарыл? Бо айтырыгга харыыны бээри-биле чем цехтериниң ажылын анализтеп көрээлиңер.

Республикада шиитиен-биле 88 чем цеги саналтынып турар. Оон иштинде мыйыстыг бода малга чем болбаазырадыр бээр 69 цех бар. Оларның үжүнге саванны термохимиктиг болбаазырадыр болур. Хаванга чем болбаазырадыр 15 цехти тургускан. Бо саннардан ап көөрге, ажыл-агый бүрүзүнге-ле чем цеги [illegible] турар-дыр. Ындыг болганда, бөдүүн чемнерни, ылангыя саванны бол[illegible] амдан-суугун кинр, хоолулуг кылдыр болбаазыраткаш, малга бээриниң материалдыг баазазы ажыл-агыйларда бар ышкажыл. Күрүнениң хөй херекселдерин чарыгдап турган, тудуп, дерип каан чем цехтерин малды тургузуп азырап турар үеде бүрүн күчүзү-биле ажыглаар, оон бедик бериичени алыр ужурлуг. Ылангыя бо чылдың ышкаш берге кышта чаңгыс килограммдаа чемни болбаазыратпайн малга берип болбас дээрзин билдиривр.

Мыйыстыг бода малдың арган-доргаанын, саар инектерни семиртип азыралын октябрьның эгезинде-ле тургузуп азыралче шилчиттинер турар. А бир-тээ малды тургузуп азыралче киирген болганда, ону белен чемнер-биле чемгерер апаар. Ынчангаш чемнерни болбаазырадыры база-ла ынчан эгелээр.

Мачаа октябрь айның түңнелин ап көрээлиңер. Республиканың бүгү ажыл-агыйларының чем цехтеринге ай дургузунда 1486 тонна чем холуксааларын кылган. Оон иштинде 552 тонна саванны хээндектеп, хоолулуг кылдыр холуксаалар немееш, малга берген. Ортумаа-биле алырга, чем цеги бүрүзүнге-ле 30 хонук иштинде 16,6 тонна чемни болбаазыраткан азы хүнде чартык тоннадан бичии-ле ажыг болуп турар. Чижеебиле алырга, ортумак күчүлүг чем цегинге хонукта 4-5 тонна чемни болбаазырадып болур. Ону барымдаалаарга, октябрь айда чем цехтериниң хөй нуруузунуң ажылдаашы бүдүргеп чем холуксааларының хемчээлинден тодаргай-дыр.

Чөөн-Хемчик районда «Тыва» совхозтуң чем цеги октябрь айда 400 тонна, Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының чем цеги 150 тонна саванны кыш эгезинден бээр болбаазырадып, багай эвес ажылдап турар. Ол ышкаш «Бүрен» совхозтуң чем цегинге 360 тонна, «Өөк» совхозтуң чем цегинге 110 тонна чем [illegible] айда белеткээш, малга берген. Үстүнде айыткан ажыл-агыйларның удуртукчулары мал чемнерни хоолулуг кылдыр белеткээш, малга бээринче, а ындыг болганда чемнерни камналгалыг чарыгдаарынче чогуур кичээнгейни салып турар.

Бар чем цехтеринге эрткен үеде эвээш чем холуксааларын белеткээниниң чамдык чылдагааннарын мыйыстыг бода малдың фермаларының хөй нуруузунга октябрь ортаадан эгелеп тургузуп азыралче шилчиткени-биле тайылбырлап болур. Ынчалзажок шиитиен-биле алырга, чемнерни малга болбаазыраткаш берип турары арганнык эвээш-тир. Хоорупта бар чем цеги чартык тонна чем холуксаазы кылып турарын [illegible] чаржыптарда! Бир эвес тодаргайлап көре бээр болза, чем белеткээр хамаан чок, амга чедир мырыңай сеплеттинмээн, тээргиштер дериттинмээн чем цехтери ажыл-агыйларда дыка хөй. Чижээ, республиканың Статистика эргелелиниң ноябрь 18-ги медээзинден алырга, республиканың совхозтарында ам-даа 28 чем цеги мал чемин болбаазырадырынга, хоолулуг холуксаалар кылырынга шуут белен эвес болуп турар. Оон иштинде мыйыстыг бода малга хоолулуг чем холуксааларын бүдүрер 20 цех сеплеттинмээн. Чижээ, Таңды районнуң ажыл-агыйларында 6, Улуг-Хемниинде 3, Барыын-Хемчиктиинде — 3, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Кызыл районнарында — 2-2 чем цехтерин белеткеттинмээн. Ам белен эвес цехтер чоокку үеде долу күчүзү-биле ажылдап бээр деп идегел [illegible] берип, Түс-түс ажыл-агыйлардан «Барлык» совхозта чем белеткээр 5 цехтиң үжү, Кодээ [illegible] дуржулга станциязында үштүң ийизи, «Россияда» база үштүң ийизи ам-даа ышкы байдалга [illegible] сеплеттинмээн, «Кара-Хөл» болгаш «Тере-Хөл» совхозтарда чүгле 1-1 чем цехтери бар, олар [illegible].

Бо үстүнде фактылардан алырга, эртен айда хоолулуг кылдыр болбаазыраткан чемнерниң хемчээлиниң эвээш болганының бир чылдагааны чүгле малды кышкы азыралче оваадап киргенинде эвес, тарып чем цехтериниң ажылдаарынга белеткеттинмээнинде болуп турар-дыр. Оон өске чылдагаан болза, бөдүүн чемнерни болбаазыраткаш малга бээрин чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш специалистериниң чугулалап көрбейн турарында деп демдеглээр херек. Ону мындыг сан-фактылар тодаргай херечилеп турар. Малга чемнерни бээрде болбаазырадып кылыр чем цехтерлиг 43 ажыл-агый бар. Оларның иштинден 25 совхоз октябрь айда чаңгыс центнер-даа чем болбаазыратпаан тодаргайлаарга оларның чем белеткээр цехтери ажылдавайн анаа турган. Ол ажыл-агыйлар малга чем бербээн, чүгле чер одаралдып турган дээр болза, шын эвес ийик. Ылангыя саар инектерни албан азыраар, чемгерер болгай. Ындыг төлээде бөдүүн чемнерни кандыг-даа болбаазырадылга, холуксаа чокка, амдан-суугун киирбейн, олчаандырбаан берип турган ышкажыл. Бо дээрге малга бээр чемни хоолулуг кылдыр болбаазырадырын херекке албас, [illegible] мал боду-ла «болбаазырадып» алыр чүве болбазык бе. Белен чемни [illegible] артык шыгдел үндүрүп турган херээ чүү боор? Анаа теп бергей-лээ дээр хевиниң чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларында [illegible] херечилээ эвес чүве бе?

Шак ындыг ажыл-агыйлар эвес чорук тар-биле эптежип болбас. Бар чем цехтерин шуптула долу күчүзү-биле ажылдаан турар ужурлуг. Белен эвес чем цехтерин дарый септеп кылгаш, ажылдадып эгелээри эргежок чугула. Ылангыя бо кыштың байдалдарында чаңгыс-даа чем цеги ажыглал чок турбазын чедип алыр. Ажыктыг дээш тудуп, дерип каан чем цегин ажыглавас, чем болбаазырадырын хемчээгү албас [illegible] мал чемин анаа-ла теп берип, тыттептеп турар ажыл-агыйларның ындыг удуртукчуларындан ыңгтыгын-биле, партийжи принципиалдыг [illegible]-биле айтырза чогуур.

К. АРАКЧАА.

ТЕХНИКАНЫҢ ЭЭЗИ КЫМЫЛ?

Республиканың совхозтары, ажыл-агыйлары чыл санында күрүнеден хөй санныг машина-техниканы садып ап турар. Ынчалза-даа оон камгалал[illegible] чамдык ажыл-агыйларда багай. Анаа хамаарыштыр [illegible] районда «Коммунизмче оруун» совхозту ап болур. Мында техниканы кым[illegible], кадагалап турары кончут багай. Хөй техника чогуур [illegible] туттаалынга чет[illegible] санаан уңуп, үрелип турар. Оон чылдагааны — техниктиг ажылдаашы чогуур [illegible], [illegible] кадагалап турарынга [illegible] кылбайн келгенинде.

[illegible] машина-техника [illegible] тайылбырлаттынып турар. Чамдык [illegible] ажыл-агый техниказын [illegible] ажыглавас, [illegible] херекселдерин кайы-ла [illegible] октаптар. Ол үнелиг [illegible] металл [illegible] бооп [illegible] турар. Шак [illegible] ажыл-агыйлар эвес [illegible] көрүнген, ажыл-агыйга [illegible] хоран бооп турар.

Совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары машина-техниканы [illegible] кижилерге [illegible] кел[illegible]. Оон түңнелинде үк техниканы [illegible] турган [illegible] үрелип бээрге ол черинге [illegible] артап [illegible] чоруй баар. Ындыг чылдагаан-биле фермага ажылдап турган Т-20 деп трактор чайлагда кагдынып, ону ам чыдып калган. Ол тракторну эккелгеш, септеп алырының хемчеглерин мынчага чедир алдынмаан. Чамдык машина-техниканы ажылдаарын бригадирлерниң эртемче [illegible] бүдүрүлгезинге ажыктыг эвес болуп турар. Чамдык бригадирлер эртемин ажыглап алгаш, боттарының ажыл-хожулун, сигенин, ыяжын сөөртүп ап турары чажыт эвес. Ылангыя кускуу үелерде малчыннарга сиген-ширбиил сөөртүр, кожер-хүжер машина чедишпес, чок боор. Машина дээш малчыннар үш-дөрт хүн сүржүп каар. А ол үеде көөрге, ол бригадирлер боттарының ажылын кылып ийи, үш хонуп чоруп турар. Оон-биле кады малчыннарның кыштагларының септелгези кончут багай. Чамдык кыштагларының печкалары бузук, ыштаар, ону септеп селир туйбуу чок. Тудугга херекселдери-биле аккелген херекселдерни чамдыктың бригадирлер [illegible] чанында [illegible] алган. Олар ында тайылбырлаттынып [illegible] турар. Тудуг материалдарының отчёт-учёду сандаргай. Оон [illegible] ап берип турар кижи [illegible]. Шак мындыг контроль [illegible] чок чүүлдер совхозта бар. Ынчангаш бо байдалды өөренип көргеш, [illegible] совхозтуң дирекциязындан малчыннар болгаш ажылчыннар [illegible] турар.

К. МОНГУШ.

«Ажылчын эстафетаның» ажы

КЫРГЫС ССР. Ийиги агрегатты Энергетиктиң хүнүнге чедир хуусаада эрте ажылдадып эгелээр дугайында Һурпсай ГЭС-тиң тудугжуларының эгелекчи саналын «Ажылчын эстафетаның» киржикчилери — ол тудугга киржип турар 60 бүдүрүлге черлериниң коллективтери деткээн. «Запорожтрансформатор» бүдүрүлге каттыжышкынының машина кылыкчылары 250 тонна аар күчүлүг трансформаторну айыткан хуусаазындан барык бир чыл мурнай кылдып дооскуннар. Тудуг шөлүнге ону чедирер дээш даг-даштыг берге орук биле «Таджикгидроэнергострой» эргелелдиң чолаачылары болгаш специалистери боттарының аваангыр, тудуңгур болгаш тывынгыр чоруун көргүскеннер. Харьковтуң турбина болгаш Ленинградтың металл заводтарының коллективтери үнелиг дериг-херекселдерни кылыр ажылды шапкынчыдар дээш шиитиен курлавыраарым тыпкан.

ГЭС тудуунда киржип турар коллективтерниң сырый кады ажылы Нарын кемде ол станцияны тударын дыка шапкынчыткан. Тудугжулар үш ээлчег-биле ажылдаавышаан нормадан дыка ажыр — 600 кубометр бетонну хонук санында кудуп турар.

Плотинаның төлевилээн бедиинге чедир ам чүгле дөрт метр арткан.

Станцияның дөрт агрегаттарын шуптузун ажылдадыптарга республикага электри энергиязы бүдүрүп үндүрери барык үштүң бирн катап көвүдээр.

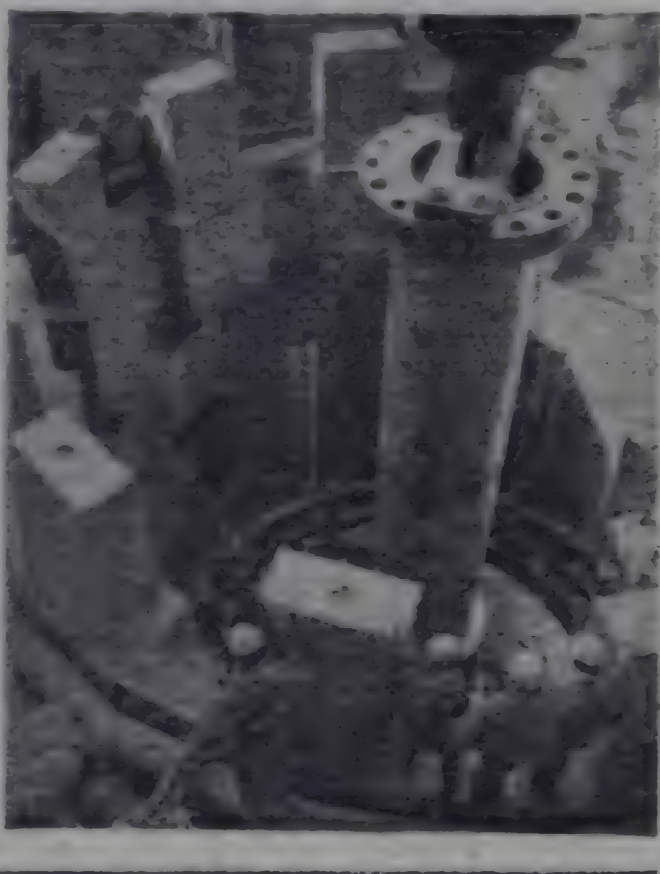

ЧУРУКТАРДА: адаанда — (солагай талазындан) ийиги агрегатты эптеп турар монтажчы-турбинажылар бригадиры В. Троицкий болгаш Харьковтуң турбина кылыр заводунуң слесарьлары И. Бевус, А. Кузьменко, В. Журавлев, Н. Губанов оларның ажыл планын көрүп турары; ортузунда — станцияда ийиги агрегаттың тырыкыланыр дугуйнуң оваан эптеп турары; үстүнде — Курпсай ГЭС-тиң плотиназының ниити хевири.

М. АШИРБАЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

ЧАМДЫКТА ЭЭН КАЛЫР

«Кызыл тук» совхозка дус херек апарган. Совхозтуң ди[illegible] автомашиналарын, тракторларны тускайлааш, ырда кирген Дус-Дагже аъткарган. Олар анаа кээрге сайт дээр сааскан-даа, куйт дээр куску-даа чок болбээн. Бүдүрүлге черн ээн болган. Чолаачылар, трактористер шуут элдепсинип калганнар.

Аар чүък чүдүрер экскаватор [illegible] ажылдавас, ажылды удуртуп-башкарыптар начальник-даа чок боорга, кургуг дедир чоруур эвес дишпеш, дом болгаш кускун-хаайлар-биле бичии-даа бол дус буза шапкылап алгаш, ону [illegible] Өлүг-чаңгыл орукка чай[illegible] дустарын олар чүдүрүп ап чорааннар.

Дус-Даг — Тываны дус-биле хандырып турар улуг бүдүрүлге чери-дир. Ындыг болганда, мында ажылдап турар инженер-техниктиг ажылдакчылар, ажылчыннар анаа доктаамал турар ужурлуг. Ынчалза-даа дыштаныр хүннерде орта кижи артпаан шуптузу чана бээри, а понедельникте ажылга оваадап, орай келири [illegible].

Бо бүдүрүлге чериниң удуртукчулары, ажылчыннары Чадаанаже чанып, оон ээн [illegible]. Ооңну үеде олар дыштаныр хүннерде [illegible] алганнар. Мындыг байдалды болдурбайн, мында ажылдың [illegible], херекселчилерин хандырарын сададыр чоруктар болбазын чедип алыры Чадаанада комбинаттың удуртукчуларындан негеттинип турар.

Д. ООРЖАК.

Өвүр район.

АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

«Кара-Хөл» совхозта 25 автомашина турар чаа гараж ажыглалга кирген. Ону кылырда эскээртен хөй материалдар сөөртпээн, [illegible] бар даш, элезин, доорук өйнээн ажыглаан. Ынчалзадаа демир-бетон кылыглар, каң хоорзалар, иштики чыышылга херекселдери [illegible] оон-даа өске материалдарны [illegible] ажыл-агыйжы [illegible] белен эвес ажыл болган.

Гараж тударынга, машина-техника, автокран-биле дуза чедиреринге улуг үлүүн «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалыкта каттыжышкыны киирген.

Х. САМДАНЧАП.

Бай-Тайга район.

ХҮЛЭЭЛГЕЗИН ЭДЕ КӨРГЕН

«Искра» совхозтуң дуржулгалыг хойжуларының бирээзи [illegible] Ооржак хөй ажылынга он ажыг чыл бооп турар. Ол малчыннаан хүннериндей [illegible] харысалгалыын көргүзүп келген.

Алдын-оол Мөңге-Байыровичиниң Чаңгыс-Хадында кыштаанга чедип чорувуста хүн орайтап, тырык имир дүжүп орган. Кыштагже шуушкан хойларның соондан халбаңныг бөрттүг, мөге шыырак эр тон-биле базып орган. Чоокшулап чедип келгеш амыр-менди солчуттуувус.

—Экии, малчын, кайы хире чорун тур силер?— деп айтырдым.

— Чүтээр чорун тур бис. Чай каан, халыын-даа болза, күс чүтээр эрти. Бистиң бригадавыс [illegible] багай эвес белеткелдиг кирди. Бригаданың малчыннары «Алдан-Маадыр» болгаш «Саян» [illegible] республиканың бүгү малчыннарынга [illegible] чоокта чаа таныжып, «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчыннарының дуржулгазындан өөренип алыр чүүлдер эвээш эвес-тир. Ол кыйгырыг-биле [illegible] бригадавыстың алды малчын төрүүр чүс хойдан ында хире хураганны менди алыр чаа бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алганнар — деп, ол домчадап чугаалады.

Эш-өөрүнүң саналын деткивишаан малчын бодунуң алган социалистиг хүлээлгезин [illegible] тайылбырлады.

— Эрткен чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 95 хураганны алган мен. Бар арга-курлавырларымны бодап көрген, 1982 чылда төрүүр чүс хойдан чүс хураганны алыр деп [illegible], [illegible] чылын 15 тонна сигенни от-бүдүмниң дузазы-биле белеткээр турган, 18 тоннага чедирдим. Чайгы семиртилге — кыштың хүр-мендн ажарының база бир магадылалы. Хойларымны Чадаана бажының хөлбестер [illegible] сиген[illegible] черлеринге чайладып[illegible] тым. Оларның күш-деңгелн шыырак. Семиртилгени эки эрткен хойларның чаш төлү кадык, доругуучал болур.

Коммунист А. Ооржактың чугаазы шын. Чамдык малчыннар мал чемин четчир кылдыр [illegible] баар. семиртилгени эрешкей эрттирериндеп көргүзүү кызу болурун билир бис. Малчынның кыштаа эки, чылыг. Хураган адаанга төгер курган сиген белен. Хойлар чемгерер оңгачалар, шагжалар бар. Ногаан сигенни, саванны прессдээш, сараттап каан. Ону доктаамал кажаалаан.

Ажыл-ишчи малчынның кыштаанда чедир кылдынмаан чүүлдерни эскерип көрбедим. Кыштаагга [illegible] киирттинмээн. Моон уламындан кажаалар болгаш чуртталга бажыңнарында керосиннинг лампа ажыглап турар. Бо же «Искра» совхозтуң дирекциязы сагыш салып, дарый [illegible] алыр ужурлуг.

Бригаданың малчыннарын сүт-биле хандырып турары эки. Чолаачы Хүрең-оол Ховалыг сүтку хүн бүрүде сөөртүп чедирип турар. Шынап-ла [illegible] Мөңге-Байыровичиниң кадарып турар хойлары [illegible]. арызында-ла [illegible] арыг-силиг көстүр. Коммунист [illegible] [illegible] бергеншээлер хүлээлгезинге бүдүрел болур.

К. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

АЖЫЛДЫҢ КОШКААНЫНДАН

ТОЖУ районнуң Ий кодээ [illegible] келгеш, төп суурдан ырак улуг черлериниң бирээзи. Бо суур «Май Бирги» совхозтуң төвү болуп турарындан, мында бүдүрүлге, албан организация черлери-даа ар[illegible]. Оларның кол-колун адаарга бичии совхоз фермазы, [illegible] бажыңы, клуб, харылзаа салбары, магазиннер, эмнелге салбыры дээш-ле чоруп каар. Ол албан черлеринде эртемниглиг, ажылынга кызымак хөй кижилер ажылдап турар.

Кодээ Совет бодунда хөй [illegible] албан ажылдакчы, [illegible] доктаамал болгаш күүском чанында комиссияларлыг. Кодээ Совет күүскомунуң [illegible] дүрүмнүг [illegible] ужуру улуг. [illegible], эш кодээниң суду, аймактар, кудумчулар комитеттери, хереженнер чөвүлели болгаш ажылчы чоннарның өске-даа хөй-ниити организациялары, каттыжышкыннары суурда кайы хөй.

Үстүнде фактылардан алгаш көөрге, кодээ Советтиң болгаш оон күүсекчи комитединиң эки ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар, дааныш болур четчир күш бар болуп турар. Бир эвес кодээ Совет күүскому, доктаамал комиссиялар, депутаттар болгаш Советтиң өске-даа активтери боттарының чогуур-биле ажылдап келген болза, совхозтуң өске-даа албан организацияларының ажылы эки, суур болза эки-шиичилиг, үлегерлиг чурум-чуруумнуг турар ийик. А херек кырында мында байдал ырак-ла ындыг эвес. Амыдыралында кодээ Советтиң болгаш оон күүскомунуң, чамдык депутаттарының ажыл-херээнде четпестер эвээш эвес болуп турар.

Ий кодээ Советтиң организаторжу-массалыг ажылының деңнели чавыс болуп турар. Сессиялар, күүском хуралдары болуп турза-даа, анаа хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин организаставайн турарындан олар ноолдуунда-ла саазын кырынга артып турар. Советтиң ажылын экижидерде кол дааныр күш депутаттар болур ужурлуг. Күүском оларның ажылын эки удуртуп башкарбайн турарындан, депутаттарның округтарга ажылы кошкак. Кодээ Советтиң чамдык депутаттары соңгуткан округтарынга отчёдун чогуур үе-шаанда бербейн турар. Оон туржук ийи-чаңгыс депутаттарның талазындан хүлээнген ажылынга харысалгазын кудулады, хоойлу-дүрүм хажыдып турган.

Күүскомунуң ниити ажылының четпези, удуртулгазының кошкаа, мындыг чижек бадыткап болур. Ийиниң малынга чем белеткеп турган ваанг тудук үе—август айда күүском даргазы шөлээлеп чоруй барган. Ол үеде күүском секретары база орта ажылдаваан, конторазы бо-ла шоочалыг турар. Кодээ Советке херектиг келген кижилер секретарьны тыппайн сүт тургулаар. Суур чоогунда совхозтуң сиген кезер эки черлерин хуу кижилер эзлеп алгаш, мал чемин белеткеп ап турда-ла, күүском дээштиг хемчег албаан. Байдал мындыг турда, мал чемин белеткээр кампанияга кодээ Советтиң удуртулгазының дугайын чугаалаары берге турду.

Суурнуң чурттакчы чонунуң хуузунда малының шын чиводии кодээ Совет күүскому кылып шыдавайн турар. Моон ужурунда чамдык кижилер артык малын чиведип чажырар чоруктар бар. Оон ынай хуузунда аъттыг кижилерни эки тодаратпаан. Харын-даа чамдык кижилер совхоз аъттарын чажырып эштеп турары соолгу үеде илерей тудган. Байдал мындыг сандаргай болу бергенинден суурнуң чамдык чурттакчылары хууда мал тударының чижек-нормазын сагывайн турар. Оон-биле черге[illegible] чонуун хуузунда малының кададып база багай организастаан. Ынчангаш олар сиген кезер черлерге одарлап, харын-даа белеткен каан сигенни-даа чий бээр.

Кодээ Советтиң талазындан суурда албан организацияларны, хөй-ниити организацияларын четпес удуртуп турарындан күш-ажыл чурумуг болгаш корум-чуруум дыка кошкак. Суурда чамдык харысалгазыг ажылдакчылар безин арагалап, ажыл шагы үзүп турган.

Ий кодээ Советтиң хереженнеринде болгаш суурда арагалаар, корум-чуруум үрээр, хүлиганнаар болгаш кем-херек үүлгедир чоруктар кымырыбайн турар. Арагалаашкынның уржуундан аар кем-херек үүлгедиглери безин болуп турар. Аныяктарның болгаш аалдыларның ортузунда кижиниге ажылы кончут кошкак. Моон ужурунда олар арагалаар, кижилер эттээр, улустуң хуузунда азы совхозтан аъттарын оорлаан, хунаап мунар, ынчангаш оларны аргызаар, кемдээр, харын-даа өлүрер чоруктар болуп келген. Ол ышкаш кижилерниң акшазын, эдер-чүвезин, эт-севин оорлаан, хунаап аппаар таварылгалар бар.

Бир эвес кодээ Советтиң, оон күүсекчи комитединиң ажылы мындыг турар болза, оон эки чүү үнер боор. Ажыл-агыйда бедик көргүзүглер-даа чедип алдынмас, корум-чуруум-даа экиживес болгай. Ынчангаш Советтиң организаторжу-массалыг ажылын дарый экижидер дээш оон күүскому боттуг хемчеглерни ажылдап кылгаш, амыдыралга шугудуп боттандырза эки хире. Малан район Совединиң күүскому ботту дузазы улуг ролазу ойнаары чигзиниг чок.

А. ДМИТРОВ.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Уланчызы. Эгези № 280 «Шынның».)

Вера Бадын-ооловна Ооржак — «Россия» совхозтуң [illegible].

Анай Кунгаажаповна Санчат — «Россия» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Маадыевна Ховалыг — С. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Надежда Тарыповна Чуб — «Союзпечатьтың» киоск эргелекчизи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Лариса [illegible] Ендак — «Россия» совхозтуң ажылчыны.

Федосья Канзапаевна Монгуш — Арыг-Бажы ортумак школазының башкызы.

Вера Архиповна Снегирёва — Кай-Хаак суурда ог-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зоя Лодайовна Куулар — Ховy-Аксы суурда ог-бүле ээзи.

Роза Тоспановна Ооржак — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Дингенмаа Чорбаевна Хуна — «Россия» совхозтуң ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

[illegible] Натпит-ооловна Натпит-оол — «О. Шынаа» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Дортен-ооловна Хүлер-оол — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Анай Кааевна Кажык — район эмнелгезиниң эмчи сестразы.

[illegible] Сояновна Манчыы — семиртилге пунктузунуң буттекчизи.

Светлана Александровна Чарат-оол — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Сонгума [illegible] Чооду — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Долума Айыжиевна Севилбаа — «Чодураа» совхозтуң [illegible].

Саармаа Ооновна Тамбар — Ү. Шынаа сес чыл школазының [illegible].

Саар Санчатовна Чульдум — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Чайзуу Кузыпаевна Санчат — Тес-Хем райкуутекомунуң [illegible] коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң ажылдакчызы.

Марта Ноокайовна Суллум — райпода хлеб быжырыкчызы.

Клара Седиевна Чимбиян — [illegible] аныяктар хандырылга комбинадының [illegible].

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Татьяна Шапааевна Долгар — «Чаа орук» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Соскалмаа Эрзиндиновна Монгуш-оол — райкуутекомунуң техниктиг ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Раиса Долаановна Самдан — районнуң харылзаа челгериниң телефонизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың ноябрь 17.

«СУГГА ДҮШКЕННЕРНИҢ АМЫ-ТЫНЫН АЛГАНЫ ДЭЭШ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Сугга дүшкеннерниң амы-тынын камгалап турган үеде эрес-дидим болгаш шудургу болганы дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден «Сугга дүшкеннерниң амы-тынын алганы дээш» медаль-биле шаңнаары болза:

Валентин Петрович Кривцов — «Тудуг дээжектери» комбинаттың чазаныкчы-станочниги.

Эрес Калдар-оолович Мөңгеле — Кызылдың № 2 школазының өөреникчизи.

Орлан Лазоевич Ооржак — Кызылдың № 7 школазының өөреникчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың декабрь 1.

• • •

1981 чылдың август 19-та В. П. Кривцов Суглуктан хемелеп эжеп орган. Кызылдың дачалар чоогунга чоруп ора, ол аңдарылы берген хемени көрүп каан. Оон хереэжен кижиниң «Чаш уругну камгалап ап көрүңер!» деп үнү үнген. 10 хире харлыг оол аңдарылган хемениң эриинден туттунуп алган, сугга дүжер чеде берген болган. Кривцов ноңгут дүрген хемеге ажындырың чедип келген, оолду сегирип алган болгаш хемезинче үндүрүп алган. Кажан эриинге келгенде бичии оолга баштайгы дузаны көргүскеннер. Сугже кирген эсе кижилер амыр-менди үнүп келгеннер.

Ортулуктарның бирээзинге Т.ЛТТЭШИ-ниң аңчылар [illegible] чылдары бүдүк-бүрүү белеткеп турган. Оларга 8-ки класстың өөреникчилери Эрес Мөңгеле биле Орлан Ооржак дузалажып турган. Хенертен «Кижи сугже дүже берди!» деп кыйгы дыңналган. Эрес биле Орлан дыка дүрген сугже шуражы бергеннер. Кажан олар демги кижиге чоокшулап келгенде, ол суг адаанче кире берген. Оолдар ол кижиниң ииш чүтүнден каап, холдарындан туткаш, эрикче үндүрүп келгеннер.

Эрнике ачаа баштайгы дузаны чедирген. Оолдарның маадыр дидим чорукунуң ачызында бир кижиниң амы-тыны камгалап алдынган.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ ЧААГАЙ КҮЗЕЛДИҢ АЯН-ЧОРУУ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-же аян-чоруунуң түңнелдерин алуургула тайбыңның эргелекчилери [illegible] «аян-чорук» деп, [illegible] үзелдиң [illegible] солуннары болгаш хөй-ниитизи, ол дээрге дайын айыылын узуткаарынче, боо-чепсекти дужурериниче, чавыртыышкынче болгаш анты-ай ты социал тургузуглуг куруу елерниң тайбың кожа-хелбээ кады ажылдажырынче СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айыткан угланыышкынының дээштиг [illegible] каалы боор турарын демдеглеп турар. СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң [illegible] болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң аян-чорук үезинде Л. И. Брежневтиң кылып чорутканы кончуг чугула болгаш ажыктыг ажылын долузу-биле, бүрүн чөптүг деп [illegible] парлаан, делегейниң солуннары ол аян-чорук түңнелдери тайбың камгалалы дээш [illegible] бүдүрүүнге арга-дузалары калбак тып, делегейниң ол-ла барып дээн айтырыгларын [illegible] тарның бүдүрүлгелиг [illegible] рарын онзалап демдеглеп турар.

ГФР-ге Л. И. Брежневтиң чугаалажыышкыннары болгаш беседалары, ооң ужуражыышкыннары болгаш чугаалары — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң 80 чылдарга хүлээп алганы Тайбың программазын [illegible] [illegible] турарының бүдүрүлгелиг херечилели-дир деп, болгар «Работническо дело» солун демдеглээн. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң социалистиг [illegible] ханы холбаалыг боттандырып чорудуп турар дашкыы политиказын [illegible] эң-не бердингенин, деңнеми эгелекчи чорууп катаптап-катаптап бадыткап турар-дыр Совет Эвилелиниң делегейде улустарының айыыл чок чуртталгазы болгаш тайбыңның эрге-ажыктары, чавырлыышкын, боо-чепсекти эмге бүдүрерин соксадыры дээш ажыл-чорудулгазы. Ол бүгү [illegible] черин алыры дээш Л. И. Брежневтиң кылып турар [illegible] деп бүгү [illegible] тайбыңның хөй берип турар эң-не идепкейлиг-биле камгалаар [illegible].

БЈМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ДЕҢ ЭРГЕЛИГ ХАРЫЛЗААЛАРНЫ ТУРГУЗАР

ПАНАМА. (СЭТА). Латин Американың экономиктиг системазының (ЛАЭС) кежигүннери чурттарның даштыкы херектер министрлериниң Панаманың найысылалынга болган конференциязының кол сорулгазы — Американың Каттышкан Штаттарының ылгай көөр политиказынга удурланыштыр экономиктиг айтырыгларны чугаалажып көөрү, дугуружуун тургузарын ажылдап кылыры болуп турар. Латин Американың чурттарынга хамаарыштыр Каттышкан Штаттарның чорудуп турар политиказын Панаманың президентизи Аристидес Ройо конференцияны ажыдып тургаш, шыңгыы шүгүмчүлээн.

[illegible] хамаарыштыр чорууп болгаш бурун эргезин камгалаар теләәде, АКШ-биле харылзааларга чаңгыс ай фронтуну тургузарынче болгаш шиити политиканы ажылдап кылырынче Латин Американың чурттарын Панаманың президентизи кыйгырган. Экономиктиг хамаарылгалар талазы-биле Латин Американың чурттарының политиктиг чаңгыс аай эргежок тургузар деп, ол чугаалаан. Латин Американы чепсегжидиишкиннииң эзерге бүдүрериниң соксадырынче [illegible] тайбыңның болгаш боттарын бактаанга хамаарылга [illegible] демниг бижиринге П. Ройо база кыйгырган.

ЛАЭС-тиң чиңгине секретары Карлос Альсамора конференцияга чуве чугаалаан болгаш деңнег эргелиг харылзааларны тургузарын. Латин Американың чурттарының бурун эргезин хуулгаазын АКШ-тан олар негеп турар деп медеглээн.

АГРЕССЧИ ПЛАННАРНЫ ҮЗЕР

Вашингтонның амгы чазааның милитаристиг бодалдарынга удурланыышкын чалгыы делегейде улам улгадып турар.

СТОКГОЛЬМ. Ядролуг дайын бүгү кижи төрелгетенниң узуткаарынга кыжанып турар, ынчангаш медицина ажылдакчыларының хүлээлгези — ооң үнер кээп болур аргаларын шугулдуг узуткаары дээш бүгү чүүлдерин кылыры болур [illegible] эвилелиниң [illegible] күрттүг [illegible] кыйгырыында чугаалап турар.

Термоядролуг халаптың хоралыг уржуктарының дугайында хөй-ниитиге калбаа-биле тайылбырлаары, ядролуг кыжаныышкынга удур боттарының бүгү саналдарын болгаш бодалын ажыглаары эргежок чугула деп ол документиде айыткан.

Кыйгырыгның адаанга швед медицинаның 130 ажыт [illegible] специалистери ат салганнар.

• • •

САН-ФРАНЦИСКО. Чоокта чаа президент Рейганның Европада боо-чепсекти кызыгаарлаар талазы-биле кылган «саналы» ол дипке шериг талазы-биле чавырлыышкынга четчимче болбас болгаш боо-чепсекти эмге бүдүрерин соксадырынга, Чөөн болгаш Барыын чок аразынга бүдүрежир байдалды тургузарынга администрацияның шын на күзелдииң чогунуң дугайын херечилеп турар-дыр Стэнфорд университединиң профессору Конт Бэнкер ындыг түңнелди кылган.

«Сан-Диего юнион» солунда парлаттынган чүүлүнге ол Рейганның программазының [illegible] бүрүн [illegible], ооң [illegible] боо-чепсекке [illegible] контрольга демнежир бичии-даа чери чогунун айыткан.

ЧИЛИНИҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БУЭНОС-АЙРЕС. (СЭТА). Чажыт байдалда ажылдап турар Чилиниң Коммунистиг партиязы чуртта байдал дугайында медеглелди Сантьягога чарлаан. Чилиниң экономиказы ханы кризиске таваржып турарын ол документиде айыткан. Чуртта экономиктиг [illegible] — национал улуг капиталга болгаш даштыкы монополияларга ажыктыг шериг-фашистиг диктатураның политиказының халаптыг уржуу болуп турар.

Чес бүдүрүлгезиниң [illegible] кылыр [illegible], мал ажылы болгаш балык тудуушкунун [illegible] улам хаалып турар. Оон [illegible] ажыл чок чоруктуң [illegible] ажылчы чоннарның материалдыг байдалы бергедээн.

Ооң-биле холбаштыр боттарының эргелерин болгаш эрге-ажыктарын камгалаар дээш, даштыкы монополияларның [illegible], шериг-фашистиг диктатураның социал-экономиктиг политиказынга удур демиселди күштелдирериниче ажылчыннарны болгаш бүгү ажылчы чоннарны Компартия кыйгырган. Экономиктиг негелделерни чедип алыр, профсоюзтар эргелерин болгаш демократтыг үе-шагда [illegible] хөй-ниитилерниң [illegible] ажылчыларның [illegible] Компартия [illegible].

Шериг-фашистиг диктатураның [illegible] Чили [illegible].

БЕРЛИНЧЕ ТИИЛЕЛГЕЛИГ КИЛОМЕТРЛЕРНИҢ ЭГЕЛЭЭНИ

Москва чоогунга тулчуушкуннуң 40 чылынга

Бистиң Төрээн чурттуустуң найысылалы — Москва чоогунга улуг тулчуушкунну 1941 чылда эгелээн. Колдуунда-ла бүгү Европаны эжелеп алган немец-фашист агрессорлар баштайгы улуг аштырыышкынга Москва чоогунга таварышкан. Гитлерчи шериглерниң тиилелгеге [illegible] дугайында хоозун чулчурууш кунну үндезин чогун Совет Армия көргүскен болгаш фашист [illegible] буза шаапкан. Москва чоогунда Берлинче тиилелгелиг километрлер моон эгелээн.

Москва чоогунуң шөлдеринге тиилелге белени-биле чедип алдынмаан. Ийи чыл дургузунда дайын чорудуп турган дуржулгалыг, Европада тиилеп алганы чурттарының шериг болгаш экономиктиг курлавырларын бүрүн-биле ажыглап турар дайзынның кужу бистиңниң артык турганын билдингир. Совет Эвилелинче хенертен халдааш, совет шериглерни гитлерчилер бүгү фронтуну дургаар кызып эгелээн. Камгалалдың кадыг-берге тулчуушкуннарын чорудуушаан, совет шериглер аткаарлаар ужурга таварышкан.

Аар чидириглери турза-даа, фашистер совет найысылалче чүткүп турганнар. Москваны кыштың эгезинге чедир эжелеп алырын Гитлер шериглеринден негеп турган. Ол сорулганы чедип алыры-биле немец командылал чери шериглериниң «Төп» деп бөлүктерин [illegible] ол чорудулгазын олар «Тайфун» деп ат-биле адаан. Өске фронтулардан болгаш Германиядан шериг күштерин мөөңнээниниң түңнелинде удурланыкчы совет шериглерден эрги күш талазы-биле 1,4 катап, артиллерияга —1,8, танкыларга — 1,7, самолёттарга — 2 катап ажыг апарган.

Ынчангаш фашистерниң кужу ам-даа артык турган. Орёл-Тула-Москва угланыышкынче дайзын сентябрь 30-де чангыже халдаашкынны эгелээн. Брянск фронтузун чаза таварып арткан. Орёлду эжелеп алган. Байдал шиити-биле [illegible] октябрь 2-де Вязьма-Москва угланыышкынында халдаап болгаш найысылалды бузап алыр сорулганы бодуунуң мурнунга салган.

Совет Дээди Кол командылал чер ол берге байдалды көрүп көрген. Орёл-Тула [illegible] бышкыышкыны күштелдирер болгаш Гудерианның танкыларының шимчээшкинин доктаадырын шиитпирлээн. Ол командылаарын дааскан гвардейжи алыгжы бирги корпусту ынаар доп-дораан чиндиткен.

Бистиң гвардейжилеривис ол хонук дургузунда эрес-дидим демисешкеннер. Мценск чоогунда Зуш хемге дайзынга удур куштуг шавар [illegible] түңнелинде, Гудерианның танкылары бурунгаарлап шыдавайн барган. Оон эгелээш-ле олар ийи неделя дургузунда чангыс-даа базым бурунгаарлаваан. Ол — Москва мурнуу-барыын талада камгалаарынга улуг салдарлыг болган.

Орёл-Тула угланыышкынынга ол үеде кадыг-берге тулчуушкуннар болуп, бистиң Барыын болгаш Курлавыр фронтуларывысты дайзын эрткеш, Вязьма чоогунга совет шериглерниң кезектерин бузаалей берген. Бузаалеиде совет шериглер барык-ла ийи неделя дургузунда эрес-дидим демисешкеннер. Москваже халдап кирериге болгучээн 28 дивизияны олар туттуп, [illegible] турганнар. Октябрьның ортаа үезинде совет шериглерниң чамдык кезектери бузаалаашкындан үнген. Дайзынның тылынга арткан хөй, хөй дайынчылар болгаш командирлер партизан отрядтарынга артып калганнар.

Ынчалза-даа Москваның кырынга айыыл диргелип келген. Найысылалды камгалаары-биле шиитпирлиг демчеглерни Кол командылал алган. Курлавыр күштерин ол мөөңневишаан. 5-ки арманы Бородино чоогунуң Можайск девискээринге тургускан. Ол арманың командылакчызынга мени томуйлаан.

Можайск девискээринге ылангыя Бородино чоогунга берге-бергетулчуушкуннар болган хүн — октябрь 16 — бистиң сактыышкында уттундурбас хүн болуп арткан. Дайзынның чадаг шериинин шаап халдаашкынының чүс-чүс танкылар болгаш самолёттар деткип турган. Бистиң шериглеривис туруштуг болгаш эрес-дидим тулушканнар. Дайзынның каш-даа атакалары [illegible]. [illegible] апарганда, чаа күштерин чыгдынгаш, дайзын база катап халдап кирген. 30 танкыларга удеткен чадаг шериг чаза таварып, бистиң шериглерниң [illegible] бурунгаарлаан. Байдалдың бергедеп келгенин билгеш, соолгу курлавырым — 20-ги танк бригадазынга мээң бердим: «Хайгаарал пунктузун [illegible] дайзынны атакалаар». Хайгаарал пунктузунуң бүгү составы автоматтарын, гранаталарын болгаш частыр холумактыг [illegible] шалдарын туткаш, онгуларда турганнар.

Балыгланган, мениң кеңнериме, дайзын Бородиноңу [illegible].

Ийи неделя дургузунда сөжүмнааштыңның соонда, Москваны эжелеп алыр сорулгазын боттандырары-биле халдаашкынын фашистер катап эгелээн. Артиллерияның болгаш ужар чуувазын күштүг атаказы ноябрь 15-те Барыын фронтуже күштелген. Чадаг шериглерниң болгаш 300 чыгдыы танкыларның дайзынның бөлүү 30-гу армияга күштүг согутуну таварыштырган. Волганың суг шыгжамырынче чыгап келген. Кажан дайзын Лама хемин кежерин оралдажып турда, бистиң танкыларывыс кыдыындан согуг берген. Дайзын шоолуг фашистерниң 60 танкылары болгаш кулак машиналары чычча [illegible].

Бүгү фронтуга демисел улам чидигленген. Бистиң 16-гы армиявыска удур Волоколамск угланыышкынынга чадаг шериг-биле катай 300 ажыг танкыларын фашистер киирген. Совет шериглер эрес-дидим тулчуп маадырлыг удурланыышкынны немецтерге көргүскен. Дубосеково чанынга 28 дайынчы дайзынның каш удаа атакаларын хүнзе ойтур шаапкан болгаш 18 танкыны узуткаан.

Ооң-даа болза, дайзын бодунуң танк бөлүктери-биле бурунгаарлаарын уламчылап шыдаан. Ынчалза-даа күштүң деңнелгээзи бистиң талавысче шөртүп [illegible].

Декабрь 3-те, дүне, дайзынның дөрт солдадын болгаш ийи унтер-офицерин тудуп алган бис. Оларның сөзүнден алырга, дайзын бодунуң камгалалын улам күштелдирип турза-даа, бистиң шаап халдаарынче белеткенип турарывысты билбес болган. Шериг херээнде кол чүүл — хенертен хөделир чорукту ажыглааш, дүне, артиллерия болгаш ужар чуул белеткели чокка, халдап кирерин шиитпирлээн бис.

Бистиң шериглеривис дайзынның камгалалын дан бажында-ла чаза таварып кирген. Дайзын ол халдаашкынны манаваан болгаш чүү болганын безин тодарадып шыдаваан. [illegible] 10 шакта [illegible] 61 танкызы тудуп, оон-оон чер-бээлеры, чүс-чүс пулемёттары, автомашиналары узуттаттынган. Дайзынның баштайгы түңү — [illegible] [illegible] [illegible] дайынчы түгүн хураан алган бис!

«Москва чоогунга болган хуулгаазынның» дугайын даштыкы корреспондентилер ол үеде хөйнү-ле бижээн. Ынчалза-даа ол хуулгаазын эвес, а совет кижилерниң фронтуга болгаш тылга маадырлыг чорук болган. Москвага дирлелген айыыл чайлаттынган. Ол-ла үеде совет шериглер Тихвин болгаш Ленда Ростов девискээринге шиитпирлиг согугну таварыштырып, ол [illegible] гитлерчилерни [illegible] хостаан.

Чөөн кампанияга фашистерниң [illegible] чидириглерин [illegible] — Москва чоогунга [illegible] [illegible] таварышкан шаптаан өске бүгү армияларга деңнээрге, шериг байдалының талазы-биле [illegible] күштүг армия оларга удур [illegible] фашист генерал Блюментрит бижээн.

«Россияже халдаашкын — политиктиг частырыг болган» деп, Москва чоогунга чылча шаптырган 4-кү танк бөлүүнүң командылакчызы Гот [illegible].

Тайбыңның [illegible] [illegible] Гитлерниң [illegible], [illegible] амгы [illegible] [illegible] [illegible] бис.

Дмитрий ЛЕЛЮШЕНКО, армия генералы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры.

ЧЕТТИРГЕНИН ИЛЕРГЕЙЛЭЭН

МАПУТУ. (СЭТА-ның корр.). Национал кадрларны белеткээринге дузалааны дээш Совет Эвилелинге чуректиң хапызындан өөрүп четтиргенин ФРЕЛИМО-нуң Мапуту хоорай комитединиң секретары Амарал Матуш илергейлээн. ССРЭ-ниң [illegible]-биле тургускан Матолдуун профтехучилищезиниң өөреникчилериниң баштайгы доо[illegible] байырлыг хуралга ол чуве чугаалаан болгаш өөредилге черн Мозамбиктиң ажылчын [illegible] кадрларын белеткеп турарын демдеглээн.

Училищениң 136 доозукчулары чаа Мозамбиктиң турар[illegible] кавудеткен болгаш төрээн чуртунуң чаагай чоруу дээш могаг-шылаг чок ажылдаарын. 1980—1990 чылдарда чурттуң хөгжүлдезиниң планын [illegible] ФРЕЛИМО партияның ТК-зының кыйгырыын ажыл [illegible] олар хүлээгеннер. Чурттуң хөгжүлдезиниң ол планы [illegible] ажып эртеринче, Мозамбик Улус Республиказы социалистиг ниитилелдиң үндезиннерин тургузарынче угланган.

Теорияның болгаш практиканың дорт харылзаазы Матолдуу [illegible] өөредилгениң чугула сорулгазы болуп турар. Училищениң өөреникчилери чүгле 6о чылын безин бүдүрүлгеге черлериниң чагыгларын бүтээр бир миллион ажыг метикал акшаның продукциязын бүдүргеннер.

Тергиин эки демдектер-биле өөредилгени дооскаппарга болгаш «Эң эки профессия» деп конкурстуң тиилекчилеринге шаңналдарны база белектерни байырлыг хуралдың үезинде тывыскан.

А. ЛАДЫГИН.

АГРЕССЧИ ЭВИЛЕЛ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың камгалал министри К. Уайнбергер болгаш Израильдиң камгалал министри А. Шарон «Бот-боттарын билчириниң меморандуму» деп документиге ат салганнар. Ийи чурттарның аразында стратегтиг кады ажылдажылганы ол [illegible] айыткан. «Бот-боттарын билчириниң меморандуму» херек кырында АКШ-тың болгаш Израильдиң агрессия [illegible] тудуш кезээ болуп турар.

[illegible] болгаш кады ажылдаар бөлүктерни тургу[illegible] [illegible] болгаш шериг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кезиинге камгалалдарының ай[illegible] [illegible] дооштурынга чавулелинге дагып турар. Ол боо-чепсектерни «дүрген хөделиринге» америк чепсектиг күштерни [illegible].

Меморандумнуң чажыт кезээ бар болуп турарын ЮПИ [illegible] Чөөн чүкке америк шпион самолеттарын болгаш спутниктерниң чажыт медээлерин Израильге дамчыдып берип болурун ол документиде айытканы биздиңе берген.

Израильге америк боо-чепсектерни немей бээрин меморандумда айыткан. Шинчилелде [illegible] АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг Израильдиң даштыкы херектер министри И. Шамир мооң мурнунда [illegible] чугаалашкан. Бо айтырыгга хамаарыштыр Уайнбергерниң болгаш Шаронуң аразында чугаалажыышкын [illegible] болган.

ЛОНДОН. «Чалгыныг ракеталар чок болзун!», «Ядролуг тепиишкинни соксадыр!» деп негелделерни идегелиг чаңнаалдырган киржикчилери салып турарлар.

Вашингтоннуң болгаш англи чазактың туралы-биле Барыын Европаның ядролуг чепсектиң улуг баазазы болу бергилээн Британияның ортулуктары термоядролуг айыыл үнер таварылгада «бир дугаар карак» болу бээринге миллион-миллион англичаннарның сагыш човап турары ол кыйгырыглардан тодаргай көстүп турар.

А. СТЕПАНЕНКОНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ШҮЛҮК КЫДЫРААЖЫНДАН

СЫЫН

Сыгы үндүр
дуюгларын
тепсенип каап,
Сылдыстарны
мыйызынга
шиштей шанчып,
Айдың дуннуң
ырлымынга
таалап ойнап,
Ажык аян ортузунда
чоргаар сыын тур.
Недеи сынга
чыжырт кынныл,
бээ этиен.
Хертеш сыын даа
ору шурааш,
кээп душкен.
Караңгы дээр
каш чарлы берген ышкаш.
Хамык сылдыс
черже тоглап,
баады берген...
* * *
Эрес шоваа наралтарың оду чайнап,
Ээгир сыын ол хаак ышкаш эглиңейнип,
Кызыл-хүнде чаны-биле эртеримге
Кылым алаак уунзыва ниней каалтың.
Сеглилдерлиг эрым өрт дег ныза берген.
Черже кирип эстириминиң кырын нездим.
Кежээни хүн аназа хейде ылтнаштың,
Хемниң суунда эрным чунуп туруп калган.
* * *
Өөрлерим оспаксырал мени нагза,
Өөрүшкүм ол ла дораан өжүп калыр.
Мени ным даа сагынмайн чоруур болза.
Мадаажинна муңгаралга алзып ийик мен.
Улуг-биче менди безин айтырбайн,
Ужуражып думар хеен чок өюп эртсе,
«Чырык черге нини болуп төрүттүнерден
Чыдым безин турбаан болза!» — дээр ийик мен.
Александр ДАРЖАЙ.

АЛДЫН КУДА

ЭРТКЕН неделяда Алдан-Маадыр суурга куда болур дугайында чугаа тарап эгелээн. Чогум кымның дээрзин орта билдинмээн. Ону эрттирер улустү Шүрженей Ондар суг дашкен.

— Шүрженейлерде оолдардаа бар, кыстар-даа бар, биразини оглаары ол-дур, кайызы ирги?— дижип, улус арагында айтырыжып каапнар.

Оон кезек болганда ук куда онзагай байдалга эртер дингкен. Культура бажыңынга баштай хурал болур, оон соонда аалчылар чыглып, ойнап-хөглээр.

— Амгы үениң чаа «мода»зы ыйнаан, куда кылырда хурал-суглаа деп чүвени кым көрген боор!— дижип, чамдык кижилер бажын чайгааннар.

Улустуң манаан турганы хүн-даа келген. Ам дамчыыр чугаа бир чиктиг дыңналган:

— Шүрженей Ондарның болдуунуң кудазы-дыр.

— Кайнынам каяа турттап келген кадайы олур ышкажыл, аал сынмас ажы-төлү харын чыглып келди чоп!

— Чарлы бергеннери ол чүве бе? Чоп дүүн чаа-ла эдержип алган, эштиг аажок кылаштажып чордулар.

— Кырган улус кочулаваңар, «чарлып-турлуп» дижип чүнерил, та чуну дыңнап алган силер.

— Шүрженей ирейниң үш удаа куда дүжүрери ол диптин.

— Тааңде.

Ол чугааның чартыы шын. [illegible] Мөге чүве чок болдур эвесе. Чедеи бир харлыг Шүрженей, Амырбит Ондарлар [illegible] Баштай 19[illegible] чылда туруп, ийи аныяк кижиниң кудазы база-ла Хөндергейге болган. Ынчан будун кожуунунуң барык чартыы чыглып келген чүве-дир. Чалыылырга аал-кожаны кузеп, аныяк эш-өөр-даа [illegible] дал сынмас ажы-төлдүг болурун оларга күзеп турган. Ол йөрээл боттанган. Амырбит Дончураковна ам Маадыр не апарган.

ИЙИГИ куда — мөңгүн куда 1956 чылда болган. Ынчан «Алдан-Маадыр» чаагай дүжүт алган. Кудага салган чемниң дөжээн колдуунда тараадан бүткен. Келген аалчылар далгандан быжырган кадаачыктар чип, тараа арагазын ижип, алдын куда хүнүнде чалаарын дилеп, дыңзый берген аалчылар оларны орус ёзу-биле ошкап турганнар.

Эрткен неделяда Алдан-Маадырга Шүрженей, Амырбит Ондарларның үжүкү — алдын кудазы болган. «Алдан-Маадыр» совхозтуң хамык чонну баштай Культура бажыңынга чыглып келгеннер. Алдаар чүвези бар эвес. Чаа шагның, Совет эрге-чагырганың база бир чаагай талчылы бо ышкажыл. Олар чаа шагда чаа ёзу-биле өглөнгеннер, чаа шагда мөңгүн куда эрттиргеннер, ам алдын кудазы болуп турда, арбан-сумузу чону чыглып келген, аал-кожазы оларга куда аан.

Чаңгыс чер чурттугларының аразында уруглары база олар көрүп органнар: Алдан-Маадыр кедээ Советтиң күүскөм даргазы Александра, башкы Ховен, Суг-Аксы суурнуң кол эмчизи Оюн-оол, ВЛКСМ обкомунуң секретары Зинаида... Олар бетики олурда болгаш харын таныттынган, ындыкы олуттарда база олардың уруглары, оларның ажы-төлдери олурлар ыйнаан. Кырганнарның карак четтиэн.

АМЫДЫРАЛДЫҢ СОВЕТ ХЕВИРИ

дын куда көрбээн сонуургактар-даа келген, аалчы болуп чалаттырганнар-даа келгеннер. Ондарларның ол-бо чүктен ажы-төлү-даа чыглып келгеннер. Культура бажыңында «кижи бажы кызырт».

Шүрженей биле Амырбит Ондарлар президиумга олурупканнар. Мынча назында олар хөй-ниити ажылынга эки ажылдап келген болгаш улугбене [illegible] президиумнга хөй удаа олуруп келгеннер. Чугаа мынчая ажыл-агыйжы байлалдыг чурган. Оларга база эртемниг ышкаш сагындырар бо хуралдың [illegible] Ондар [illegible] Оон эвээш [illegible] назы чурттап келгеннер. Оларның салдыны «мөңгүн», кудалары болуп көрбээн. Ынчангы эрге-чагырга туткан байлар ядыы-түрегик кижилерниң аал сынмас ажы-төлүн [illegible]

Шүрженей, Амырбит Ондарларның алдын кудазынга турскааткан байырлыг хуралды «Алдан-Маадыр» совхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы А. Т. Ондар ажыткан. Совхозтуң партком секретары Д. Ондар, Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң даргазы Д. С. Куулар болгаш өскелер-даа чүве чугаалааннар. Шүрженей Чодурович оларның чугаазын дыңнап ора, болдунуң амыдыралының эрткен оруун катап-катап дүндүре бодаавып орган.

АЛДАН - МААДЫРГА-ла чурттаан чораан ядыы арат [illegible] Амырбит-биле чаа-ла [illegible] амыдыралдың, делгем оруунче киргенде, ону колхоз тудуунга ажылдаары-биле чорудупкан. Мал кадарын сорваан кижи болгаш, ол тудуг ажылындан арай ойталаксаан. Ынчалза-даа суму даргазы [illegible] ажыл-агыйга бижик өөредип, чаңчыга бээр чоор дээрни удаашпан.

Амырбит болган, ышкаш ла чөргеп берген. Оон бээр бадарык дөртен чыл дургузунда тудугжулап келген. Алдан-Маадыр суурда оон кылып пааны бажыңы чок деп болур. Бо хурал эртип турар Культура бажыңының тудуунга база киришкен.

Пенсияже үнер мурнунда харын инек кадарарын дилээн. Дурзуугалыг тудугжузун өске ажылче шилчидер күзел совхоз директорунда чок болган. Оон назы-харын бадымдаалааш, кадарчылатса ажырбас, ак сеткилдиг Шүрженей Ондар идегелдиг черле шынзыктырар деп, кол зоотехник чугаалап орган. Шынап-ла, Шүрженей Чодурович кадарган малынга эр-харыы салгалыг чорууп каргузун, хаандырган малын чидирбес чок малдап келген. Ол ажылдап кырганны совхозтуң чону улуг хүндүткел-биле пенсияже удээн.

Шүрженей биле Амырбит Ондарлар онзагай маадырлыг чорук кылбааннар. Анаа-ла тарап чонунун аразынга чурттап, ажы-төлүн өстүрүп, хөй-ниитиниң ажылын кылып келгеннер. Олар боттарын мынчаар санап чорааннар. Ол кежээ улустуң чугаазын дыңнап орарга, ындыг эвес болган. Оларны совхозтуң, суурнуң чону улуг хүндүткел-биле алгааннар. Оларның кылып келген ижи Төрээн чурттуң, Тыва республиканың чечектелиишкининге киирип келгени, төлентиг ажы-төлдү өстүргени, олар база күрүнезинге, чонунга бараан болуп чорууруп чугаалааннар. Безиник бо фе, бодуун ниш бистиң төвесте, бистиң чурттуска мынчаар бедик үнелелдир [illegible]

Хурал тараан Ондарлар бажыңынче аалчыларны чалааннар. Алдын куда эгелээн. Алгап-йөрээн, хөглүг ыр, мыткыр катап дыка үр куттулган.

Д. ИРГИТ.

Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу М. ПЕТРОВТУҢ «Хүт ужары» деп линогравюразы.

КЫЛЫР ЧҮВЕ ЧОГУНДАН
(Баштактанып ышкын)

— Бээр, мени дыңнап оржаа көрүңерем — деп, кара Аж Иващев сымыранан. [illegible]

оон кылын кире дижип, ургүлчейнчеи турлар. Ана, эдлечиктиг, эрээн-шокар.

— Хоп-мэге үндүрбейн кор — дээш, Иван арай изиглеп, ыыжыгып дигел. [illegible]

Д. ЧААП-ООЛ.

КАЗАХ АЯЛГАЛАР

(ТООЖУДАН ҮЗҮНДҮ)

[illegible]

М. КӨЖЕЛДЕЙ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — «АБВГДейка». 9.40 — «Ада-чөлер, силерге». 9.50 — «Улам хөй эки баравнырлары». 10.20 — «Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының 4-кү делегей фестивалы. (Финляндия). 10.40 — «Маадырлыг чорук». Немец-фашистиг шериглерни Москва чоогунга чылча шапканының 40 чылынга. 11.10 — Ада-чурттуң Улуг дайынының темаларынга фантазия. 11.20 — «Хүн шыгжамыры». 12.05 — Каунастың музыказы. 12.20 — «Номчуулга дугайы». 13.05 — «Спортлотонуң» 49-ку тиражы. 13.45 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Делегей конкурстарының лауреады Л. Тимофеева (фортепиано) ойнаар. 14.50 — «Ыяш хаяызында от». Уран-чечен телефильм. 15.20 — «Тимлекчилер». Фронтучу оппуктер [illegible] Москва [illegible] кижилерниң ужуражылгазы. 16.50 — Политиктиг хайгааракчы В. П. Беккетовтуң беседазы. 17.20 — «Силерниң чогаалдарыңар бөгүн». Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары — Москва чоогунга тулчуушкунуң киржикчилеринге музыкалыг программа. 18.05 — 18.20 — Чапсар. 18.20 — «9-ку студия». 19.20 — Москва чоогунга тулчуушкунунуң 40 чылынга. «Берге шакта». Уран-чечен фильм. 20.50 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Улустуң аялгалары». 21.50 — 23.25 — Хоккей. ССРЭ чемпионады. [illegible] ... концерт. 16.25 — «Чемишке». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының IV Бүгү-делегей фестивалы. «Димчо чаштаноч» [illegible] (ЮСФР). 16.45 — М. Анчаров — «Хүн бүрүзүнде». Хөй сериалдыг телешиин. 1-ги [illegible] «Январь, 10-ку хүн, воскресенье». 18.00 — Хоккей. ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Зоркий». 2-ги үези. 18.45 — А. Корелли. Соль бемоль мажорнуң № 5 концерто-гроссозу. «Фестиваль стрингс люцерн» деп камерлиг оркестр күүседир. Дирижер — Р. Баумгартнер (Швейцария). 19.00 — «Кинокөрүкчүнүң алерикчиин». 19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.00 — «Советтер болгаш амыдырал». Армян ССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. Е. Саркисов дамчыдылгага киржир. 20.30 — «Эки сагыш-сеткил». Концерт. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Бүгү-ле дириг чүүлдер». Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.50 — 23.15 — Хоккей. ССРЭ чемпионады. «Спартак» — «Кристалл». 2-ги, 3-кү үелери.

ДЕКАБРЬ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — [illegible] гимнастика. 9.05 — «Чалыыларның чогаадылгазы». 9.35 — «Ыяш иштинде от». Уран-чечен телефильм. 10.00 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 11.00 — Балет артистерниң концерти. 11.40 — «Мааң садынче кирр». Документалдыг телефильм. 11.50 — Телемедээлер. 11.55—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телеметээлер. 14.35 — «[illegible] рудларының дуржулгазы» документалдыг телефильмнер программазы. [illegible]

[illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 15.20 — Уруглар-га фильм. «Бетховен-... [illegible]

[illegible] концерттиң баштайгы көргүзүү. Тольятти хоорайга болган политиктиг ырыларның делегей фестивалының дугайында. Тоштейдо — телерудаалар.

[illegible] бүрүзүнге, 19.15 — «Ажылдап кинрер тудугларга — хуу бурунде сагыш салыр».

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.00 — Камерлиг оркестрниң «Москваның виртуозтары» деп концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — «Ванюшинниң уруглары». Уран-чечен фильм

Солуннуң дараазында номери декабрь 8-те үнер.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ДЕКАБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Мультфильмнер чыындызы 9.30, «Ак күскүн» 10.30, 12.30, 14.30, 16.30, 18.30 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыындызы 9.30, «Он беш харлыг капитан» 11.00, 13.00, 15.00, «Кеекен хлеб» (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хаанның [illegible] дамдызынга чедир» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кактустуң чечээ» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ДЕКАБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: Мультфильмнер чыындызы 9.30, «Ак күскүн» 10.30, 12.30, 14.30, 16.30, 18.30 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Вий» 9.30, 12.30, Киночыынды 11.00, «Кеекен хлеб» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рашад — Эпопеяның толуунуң өглүү», 11.00 «Генерал Шубниковтуң корпузу» 13.00, «Чараш кыстыг биллээ» 15.00, 18.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сылдысчыгаш» 10.30, «Кактустуң чечээ» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: [illegible] харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-25-75, партийлиг амыдырал болгаш совет тудуунуң [illegible] килдизиниң 2-21-73, культура килдизиниң 2-23-54, кадр ажылының килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун хүлээп бээрде 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер, чер, полиграфия болгаш ном садыгның херектеринге комитединиң [illegible] типографиязы. [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 282 (11780) | 1981 чылдың декабрь 8, вторник | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭННЕР

Ростов областа «Персиановски» совхозтуң коммунистериниң инициативазы-биле ажылдап кылган ниитиниң мал ажылын интенсификастаарының комплекстиг программазы фермаларның продукциязын күрүнеге садарының чыл планын хуусаа бетинде күүседир арганы ажыл-агыйның иштикилеринге берген. Агаар-бойдустуң байдалы элээн таарымчалыг турган эрткен чылга деңнээрге ажыл-агыйда сүттү үш түс, а эътти —беш тонна хөйнү бүдүрген.

Комплекстиг программаның үндезини — мал чеминиң баазазын хөгжүдери. Совхозта мал чеми өстүрер шөлдерни калбартыр арга чогун өөренип көргеш, ында тарылганың тодаргай структуразын тургускан. Курлавырларны ажыглаарынче болгаш долузу-биле ажыглаарынче ажыл-агыйда улуг кичээнгейни салган. Мал чеминиң чарыгдалынга шыңгыы контрольду тургузуп, пехтерни туткан. Мал ажылында чаа технологияны ёзугаар ажылдап турар участоктарже дуржулгалыг специалистерни — коммунистерни чоруткан.

Болбаазыраткан мал чемнерин калбаа-биле ажыглап турары — а ол ажыл-агыйда иий чем чеги ажылдап турар — мал чеминиң рационунга тараа богун немей холуур арганы берген. Ажыл-агыйжы чорук совхозта ниитиниң малының баш санын көвүдедир, сүт саалдазын болгаш немелде деңзини көвүдедир арганы берген.

(СЭТА).

ПАРТИЯНЫҢ ОБЛАСТЬ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫ

Дүүн партияның область активиниң хуралы болган.

Оон ажылынга партия, совет ажылдакчылар, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, үлетпүр, транспорт, чоннуң хандырылга черлериниң, совхозтарның партия организацияларының секретарьлары, профэвилелдериниң, комсомол комитеттериниң, өске-даа хөй-нииити организацияларның төлээлекчилери киришкеннер.

Актив хуралын СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** ажыткан.

Хурал «СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң түңнелдериниң болгаш Пленумунуң шиитпирлеринге база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга холбаштыр партияның область организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалажып көрген.

Бо айтырыг талазы-биле илеткелди СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** кылган.

Илеткел талазы-биле СЭКП Кызыл хооркомунуң ийиги секретары **Б. П. Свинцов**, СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары **В. В. Дунаевский**, Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң даргазы **Д. С. Куулар**, СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары **К. Н. Шулуу**, «Тыва кобальт» комбинатта партком секретары **В. Б. Петров**, Тыва АССР-ниң садыг министри **К. Х. Шавыраа**, СЭКП Тожу райкомунуң бирги секретары **С. Ы. Монгуш**, «Тыва кедээ тудуг» трестиниң эргелекчизи **Г. М. Шубник**, Тываның электри четкилериниң директору **Н. Н. Чумаков**, «Шагонартяжстрой» тресте тудугжулар бригадири **И. М. Карпов**, «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынының чиңгине директору **Ю. С. Самойлюк** олар санал бергеннер.

Актив хуралы доктаалды хүлээп алган. Чаа беш чылдың планнарын болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш аңаа ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга холбаштыр сорулгаларны чедиишкинниг күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле партияның область организациязының сорулгаларын ында тодараткан.

АЖЫЛДЫҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинниң илеткели

СЭКП ТК-ның ноябрь 16-да болган Пленуму 1981—1985 чылдарда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының, 1982 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш 1982 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң төлевилелдерин чугаалажып көргеш, чүүлдүг деп санаан, оон дараазында ол төлевилелдерни ССРЭ-ниң Дээди Совединиң алдыгы сессиязы чугаалажып көрген болгаш бадылаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның Пленумунга делгереңгей чүве чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле партияның болгаш чоннуң тургузукчу ажыл-чорудулгазының түңнелдерин эш Л. И. Брежневтиң чугаазында бедик-биле үнелээш, совет экономиканың сөөлгү чылдарда хөгжүлдезиниң ханы анализин кылгаш, он бирги беш чылда болгаш 1982 чылда планнарны бүгү талалыг тодаргайлаан, социалистиг ажыл-агыйны башкарарының методтарын сайзырангайжыдар сорулгаларны, улус ажыл-агыйының чугула айтырыгларын сайгарып көрген болгаш оларны шиитпирлээриниң оруктарын айыткан.

Иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның XXVI съездизиниң ажылдап кылганы стратегтиг угланыышкынны боттандырар, коммунистиг тургузуушкунун сорулгаларын күүседир талазы-биле СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң ажыл-чорудулгазын СЭКП ТК-ның Пленуму бүрүн болгаш долузу-биле чүүлдүг деп санап көрген.

Эш Л. И. Брежневтиң Пленумга чугаазында айыткан чүүлдерни болгаш түңнелдерни удуртулга болдурбушаан, бо чылдың даалгаларын чедиишкинниг доозарынче, 1982 чылдың планын болгаш беш чылдың ниитизи-биле долдур болгаш ажыр күүседиринче кичээнгейни угландырарын партия комитеттеринге, парт организацияларга, совет, ажыл-агый органнарынга, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, СЭКП ТК-ның Пленуму сүмелээн. Ол сорулгаларга дүүштүр партияның эң чугула айтырыышкынын боттандырарынче — улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидеринче, ону интенсификастаарынче бүгү күжениишкиннерни угландырар. Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүреринге, продукцияны бүдүрерин көвүдедиринге болгаш шыгарын бедидеринге бар аргаларны бүрүнү-биле ажыглаар. Капитал тудуунда ажыл-херектерниң байдалын шиитпирлиг экижидер. Металлды, одаар чүүлдерни, электроэнергияны, чиг-эътти болгаш материалдарны, сан-түү болгаш күш-ажыл курлавырларын боттуг болгаш камныг чарыгдаарын хандырар талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни боттандырар, бистиң экономиканың камналгалыг болзун дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыр херек. Эртемниң ролюн, эртем-шинчилел, төлевилел болгаш конструктор организацияларының ажылының ажыктыын бедидер. Планнаашкынны болгаш экономиканы эргелеп башкарарын улам-на экижидер, ажыл-агыйны удуртурунуң стилин болгаш методтарын сайзырангайжыдар талазы-биле ажылды шиитпирлиг чорудар.

Бүдүрүлгениң участок бүрүзүнге, эргелеп башкарылганың бүгү-ле адырларынга курлавырларны болгаш арга-ларны улам долу ажыглаарынга, организастыг болгаш ажыл-иштиг чорукту бедидеринге, күрүнениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга күжениишкиннерни көвүдедирин партияның айытканы улуг хемчээлдиг сорулгаларның негеп турарын СЭКП ТК-ның Пленуму онзалап демдеглээн.

Он бирги беш чылдың планныг даалгалары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге долдуунда дүүшкен турарын Пленумга чугаазынга эш Л. И. Брежнев айыткан. Беш чылдың кол сорулгазын шиитпирлээринге арганы бээр оруктар беш чыл планынга тодаргай көрдүнгенин, чурттуң экономиктиг күчүзүн улгаттырарынче, улус ажыл-агыйының ажыктыын бедидеринче угланыышкынныг быжыглаанын ол онзалап демдеглээн. Үлетпүрнүң болгаш кедээ ажыл-агыйны шапкын хөгжүдери, капитал салыышкыннарын мөөңнээр, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктү улам ыңай шиңгээдип алыр, республика бүрүзүнүң экономиказын улам-на кедүрер, социал программаның күүселдезин хандырар талазы-биле хемчеглер көрдүнген. Чурттуң камгалалының херегцелдерин бүдүрерлиг хандыртынып турар.

БИСТИҢ республиканың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары бүгү совет чоннар-биле бир демей, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң ол Пленумга чугаазын изиг-биле деткээр. Ол шиитпирлерни чүүлдүг дээр болгаш боттарының практиктиг ажылының программазы кылдыр хүлээп алган.

«Аъш-чем программазы ажыл-агый болгаш политика талазы-биле — бүгү беш чылдың кол айтырыы болуп турар. Ону шиитпирлээриниң үндезини — кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бедик темпилери болур»—деп, Пленумга чугаазынга эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Черни ажыктыг кылдыр ажыглаары, агаар-бойдус байдалдарындан кедээ ажыл-агыйның хамаарылгалыын кошкадыр сорулга-биле чер ажылын чорударының системазын сайзырангайжыдары аъш-чем программазын боттандырар херекке бирги черде чугула ужур-дузалыг болур. Эш Л. И. Брежневтиң Пленумга айытканы болза, самдыызында бойдусту командылаар кылдыр өөренип албаан болганывыста, кедээ ажыл-агыйда ажыл-херектиң агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарынга удурланыштыр мергежилдиг чорудар херек. Ол дээрге чер-черниң девискээр айы-биле улам шыңгыы специализастаашкынны чорудар дээни ол-дур. Херзүнүң ол-шыгы четпес-даа турда, артык-даа турда, эки дүжүттү хандырар ындыг культураларны, агротехниктиг ындыг аргаларны шиңгээдип нептередир дээни ол-дур. Алактын соонда ол дээрге, эргежок чугула техниканы бүдүрер, эки ажыглаар дээни ол-дур. Мелиорацияны хөгжүтпүшаан, чемишчидилгелерни ажыктыг кылдыр улам хөй ажыглаары-биле чергелештир бо бүгү хемчеглер кедээ ажыл-агыйның агаар-бойдустан хамаарылгазын кошкадырынга дузалаар апаар».

БИСТИҢ республиканың кедээ ажыл-агыйы барык чылдың-на дыка берге байдалга таваржып турар деп чугаалап болур. Байдалды тургузуп боор, доктаамал болуушкун апарган. Ол он ылаңгыя бо чылын дыка күштүг болган. Чер ажылының культуразын экижидер дээш алган хемчеглер тураа-даа, тарылга шөлдерин херек кырында камгалап алдывайн барган. Чүгле 69 муң гектарның тараазы ажаап алдынган. Ынчалза-даа оон хөй кезии үрезин эвес, а мал чеми кылыр сорулга-биле ажааттынган болгай.

Моон алгаш көөрге, республикада чер ажылының бүгү системазын бойдустуң үргүлчү болур таарымча чок байдалдарын барымдаалап тургузар ужурлуг-дур. Чер ажылының хөрзүн камгалаар системазын шалыпкыны-биле, бүгү талалыг кылдыр ажыглаар чорук соңгаарладып болбас практиктиг сорулга боор турар. СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели бо чылын «Хөрзүннүң үрелир чоруун баш удур болдурбазының соңгаарладып болбас хемчеглериниң дугайында» доктаалды хүлээп алган. Партия, совет, ажыл-агый органнарының сорулгазы болза, ында айыттынган хемчеглерни хажыы чокка күүседири боор турар. Ынчалза-даа ажылдап кылдынган системаны шуушаң боттандырып турарын болгаш ажыл-агыйларның чамдык удуртукчулары болгаш специалистери ол ажылдың ханы ужур-дузазын ам-даа билбээн боор турар-дыр.

Тарылга шөлдерин ажыглаарын экижидери чугула ужур-дузалыг. Совхоз бүрүзүнге тарылга шөлдериниң тургузуун сайзырангайжыдар талазы-биле ажылды кыска хуусаада чорудары биске эргежок чугула боор турар. Чер-черниң удуртукчулары болгаш специалистери-даа тарылга шөлүнүң кандыг структуразы херегин, чүңү, чежени болгаш кааа чаштырарының дугайында бедик мергежилге үндезилеп, хары-салгалы-биле чугаалаар турар ужурлуг. Чүгле шөлдерге тараа чаштынган бүгүге үдээ чаштырап деп кээр чорукту моон соңгаар чер болганга шуут уштукан турар ужурлуг. Хөрзүнү баксырап, үрелген делгем тараа шөлдеринге тарааны чаштыргаш, оон соонда тараа үнмээн дээш, ундар бижиир чорукту моон соңгаар болдурупп болбас.

Күрүне планнарының күүселдезин магадылаар, республиканың аъш-чем болгаш мал чемнери-даа тараазынга херегцелин хандырап дээр болза, чылдың-на 200 муң тоннадан эвээш эвес тарааны, мал чемнериниң бүгү хевирлериниң 250—260 муң тонна единицаларын, 25—30 муң тонна картофельди, 15 муң тонна чедип турар ногааларны бүдүрери эргежок чугула. Ынчангаш тарылга шөлдериниң структуразы ол хире саңныг продуктуларны алырын хандырар кылдыр ынчаар тургустунар ужурлуг.

Бистер совхоз, район бүрүзүнге продуктуну бүдүрер болгаш сайгарар талазы-биле шыңгыы чагыглар ны кылыр, оларның күүселдезин негеп, контрольдаар апаар бис. Кандыг-даа агаар-бойдустуң үезинде эң бедик дүжүттү магадылап турар, эң-не эки дээн черлерни тараа культураларынга тускайлаары билдингир. Ындыг черлерге оон мурнунда эң эки культураларны тарааш, чер ажылының культуразы эң бедик болган турар ужурлуг. Черниң артык гектар бүрүзү-ле мал чемнери ап, бүдүреринге долузу-биле ажыглаттынган турар ужурлуг. Мал чеминиң баазазын быжыглаары —республиканың кедээ ажыл-агыйының хөгжүдериниң үндезин айтырыы болур. Амгы үеде республикада ортумаа-биле малдың рационунда үштүң ийизин ээлеп турар одар чемнерин алыр болза, чижеглеп алган мал бажының санынга-даа норма чартыындан-даа эвээш, чүгле 15—17 мал чеминиң единицазы онаажып турар. СЭКП обкомунуң июль айда болган үжүү пленуму республиканга малга чемнерни бүдүрерин хөгжүдер дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш, калбак программаны айыткан. Партия, совет болгаш ажыл-агый органнары ону боттандырып чорударының тодаргай хемчеглерин алыр ужурлуг. Ынчангаш интенсивтиг мал чемнери өстүрериниң тарылгада ээлчештириилгезинче дүрген шилчиир херек. Тарылга шөлүнүң структуразынга мал чеми культуралар бо чылын 34 хуу боор турарынга удур, 45 хуу черни ээлээр турар ужурлуг. Ынчалза-даа эң-не кол чүүл болза, мал чеми культураларының дүжүдүн бедидери боор турар. Мал чеми культураларының шөлүнге рапс, люцерна, көк-тараа, доннник дээн ышкаш, ындыг эң-не чемиш-хоолулуг культуралар хөй черни ээлээр ужурлуг. Ол ышкаш сигеннер үрезинин өстүрер ажылды үндезини-биле экижидери негеттинип турар.

Суггаттыг черлерни ажыглаарын экижидери-биле эң-не шиитпирлиг хемчеглерни алыры эргежок чугула боор турар. Республикада чер экижидериниң — мелиорация ажылы эвээш эвес кылдынып турар. Он бирги беш чылда ажыл-херекти салыышкындан ол сорулгага 42 миллиондан эвээш эвес рубльди чарыгдаарын, инженер четкилиг 4000 гектар суггаттыг черлерни немештир ажыглаарын, амгы үеде ажыглаттынып турар элээн хөй суггарылга системаларын чаартып, эде кылырын. Улуг-Хем унунуң дыка делгем шөлдерин, а ол ышкаш өске-даа одар-белчиир шөлдерин суг-биле хандырарын көрүп турар. Амгы үеде республиканың ажыл-агыйларында суггарар 51,3 муң гектар чер, оон иштинде 41,2 муң гектар тарылга шөлү бар боор турар. Ол дээрге магадылаттынган дүжүттү алырынга элээн улуг бааза-дыр.

Органиктиг болгаш минералдыг чемиштидилгелерни ажыглаарын экижидериниң сорулгазы бистиң мурнувуста туруп турар. Онгу беш чылда республика онгу беш чылдаазынга бодаарга ийи катап хөй —167 муң тонна минералдыг чемиштидилгелерни алган. Картофель, ногаа, хөй чылдыг сигеннер, тараа культураларын тарыыр шөлдерге чемиштидилгелер төгери көвүдээн. Ынчалзажок бисте бо талазы-биле эвээш эвес курлавырлаар бар. Сөөртүп, шыгжап турар үеде чемиштидилгелерниң чидириг улуг, чер ажылының культуразының кудуу деңнелинден, хөрзүнге төгерин таарыштырып кылбааныындан оларның ажыктыы эвээш. «Сельхозхимияның» республика каттыжыышкыны бо айтырыглар талазы-биле кончуг шыңгыы ажылдаары чугула.

Аъш-чем программазын шиитпирлээриниң тодарадыкчы фактору болза мал ажылын улам ыңай интенсивтиг хөгжүдери болур деп, илеткелчи чугаалаан. Эрткен 11 айларда бо адырда чамдык эки чүүлдер чедип алдынган. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, эът белеткелиниң хемчээли 45 хуу, сүттүү— 2,2, чүүрганы—11,1, дүктүү— 15,5 хуу өскен. Дүк болгаш чүүрга садарының чыл планы ажыр күүсеттинген. Эрткен чылдың деңнелинден бо чылдың декабрь 1-де бызааларны 2,6 муңну, анай, хураганы— 58 муң башты, 27 муң хаван оолдарын, 800 кулунну хөйнү алган. Малдың өлүү болгаш өске-даа чылдагааннардан хоралары 30 хуу кызырылган.

Мал ажылының бүгү продуктуларын садарының чыл планнарын күүседиринге болгаш малдың дараазында чылдарда чогумчалыг ажылдааарынга четчир баш санын келир чылдың эгезинге тударынга аргалар бар. Ындыг аргаларның боттанып болуруун быжыглаарынга бүгү угланыышкыннарга, ылаңгыя малдың хораар чоруун кызырарының, күскү, кышкы үеде алдынган мал төлүнүң камгалалының талазы-биле кончуг күжениишкинниг ажылдаарының чугулазын айтыр апаар. Амгы үеде кол чүүл — мал кыштаглаашкынының чидириг чок, организастыг эрттирери болур. Бүгү ажыл-агыйжы, организакчы болгаш масса-политиктиг ажыл ол айтырыгга чагыртказ турар ужурлуг.

Мал ажылының хөгжүлдезиниң дугайын чугаалап тура, эң чугула айтырыгларны, ылаңгыя ону чорудуп турарының технологиязын сайзырангайжыдарын шудургу шиитпирлээриниң чугулазын база катап айтыр апаар.

Мыйыстыг бода мал ажылы — сүттүг бода мал ажылының технологиязынче дүрген болгаш ханы шилчиирин боттандырары, уксаа болгаш селекция ажылын экижиткеш, продуктулуу бедик сүткур коданнарны тургузары, төрүүр бода малдың баш санын угланыышкынныг өстүрери, зооветеринарлыг учётту экижидери, сула шоржилгени болгаш тарып боозадылганы организастаарын сайзырангайжыдары эргежок чугула.

Хой ажылынга — уксаа ажыл-биле райончудулганы улам ханыладырының, уксаа ажылын чогумчалыг экижидерин, кыска хуусаада эрте төрүүрүнче долу шилчирерин, хураган өстүрериниң сакман аргазын сайзырангайжыдарын, үлетпүр үндезининге ону дүрген өстүрерин, ажыл-агыйларның кооперастаашкынын болгаш өске-даа чүүлдерни боттандырар.

(Уланчызы 2-ги арында).

Владимир Мартынов Ныэлдың автосептелге заводунуң шуткулга цегинге ажылдап кээрде дуржулгазы эвээш турган. Ынчалза-даа ажылга сундулуг, кызымаан ол көргүзүп, ында дуржулгалыг эш-өөрүнге мактадып турар апарган.

Оон бээр чеди чыл эрткен. Бо үениң иштинде ол эвээш эвести кылып, шуткукчунуң үшкү разрядын чедип алган. В. А. Мартынов социалистиг чарыштың хей удаа тиилекчизи. Ол ам 1982 чылдың май айның үлүүн доозарынче чоокшулаан.

ЧУРУКТА: шуткукчу В. А. Мартынов.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Кыйгырыгны деткивишаан

ДАШТЫГ-ТЕЙ БРИГАДАЗЫНДА

1981—82 чылдың кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер, кышкы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын кудулатпас, малдың улуг бодун болгаш чаш төлүн бүрүн камгалап алыр талазы-биле Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» база Бии-Хем районда «Саян» совхозтарның малчыннарының кыйгырыын «Бай-Тал» совхозтуң Даштыг-Тей бригадазының хойжулары деткээш, малды хүр кыштадыры-биле бодунар бүгү чүүлдерни кылып турар. СЭКП ТК-ның чоокта чаа болуп эрткен Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң чугаазы база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының материалдары малчыннарның улам-на күжениишкинниг, үре-түңнелдиг кылдыр ажылдаарынче сорук киирген.

Бригаданың малын шуптузу 29 коданда сайтара тургускан. Оон иштинде төрүүр хойлар 17 коданда туруп турар. Кыштың аар-берге болуруун барымдаалааш, өдек-кыштаг септелгезин баш удур ыяк чорутхан. Хой кажаалары болгаш малчыннар чурттаар бажыңнар эки чылыглаттынган. Бригаданың хойжулары боттарының күжү-биле 240 тонна сигенни белеткээш, кыштагларында чедиртип алган.

Мал чеми четчир хемчээли-биле белеткеттинмээн ужурунда, бар чемнерни хумагалап чарыгдаарынче онаа кичээнгейни салып турар. Ынчангаш малга сиген каап бээр 150 шагынның хөмбелерин урар 2-6 дескинир, сугну бээр 32 савазы белеткээн.

Эрткен кыш берге-даа болза, бригаданың хойжулары багай эвес көргүзүглүг болган. Төрүүр 100 хойга опааштыр 87 хураганы доруктурган, хой бүрүзүнден ийи килограмм чыгыы дүктү кыргып алган. Мурнакчы малчыннар Х. Өнер-оол, К. Багай-оол, Д. Мандай-оол, С. Күдер болгаш өскелериниң-даа түңнелдери ниити бригаданыындан ыракта бедик болган.

Он бирги беш чылдың ниити чылында Даштыг-Тей бригадазының хойжулары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, 1982 чылда бо чылдыгындан бедик көргүзүглерни чедип алыр сорулганы салган, улуг күжениишкиннигдек ажылдап турар.

Х. КАРА-ООЛ.

Бай-Тайга район.

ҮЛҮҮН КИИРЕРЛЕР

Бии-Хемде «Саян» совхозтуң механизаторлары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарының хуралынга СЭКП Тыва Комитединиң ноябрь Пленумунуң (1981 чыл) база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязының материалдары-биле, эш Леонид Ильич Брежневтиң Пленумга чугаазы-биле таныжкаш, 1982 чылдың болгаш ниити беш чылдың планнарын күүседиринге күш-ажылчы үлүүн киирерин хүлээнгеннер.

Септелге негеттинип турар бүгү машиналарны, кезектерни, агрегаттарны тодараткан болгаш мастерскаяларда чедирген. Часкы тарылга техниказын ийи неделя эрте эки шыңарлыг септеп доозарын, кышкы үеде тараа ажаар комбайннарның хөй кезиин септеп алырын, мал кыштаглаашкынының болгаш хову ажылдарын чорударының үезинде техниканың узук-соксаал чокка ажылдаарын хандырарын санынчылар хүлээнгеннер.

Ынчангаш септелгениң графигин ажылдап кылган. Белен болган техниканы хүлээп алыр комиссияны тургускан. Механизаторлар болгаш бүгү септекчилер аразында социалистиг чарышты организастаан.

К. МААДЫ.

ДЕПУТАТ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. К. Дүгер-биле соңгукчуларының ужуражыышкыны Эрзин суурга болуп эрткен.

Депутат М. К. Дүгер ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязынга киржип чорааш көрген-биле чергелештир аңаа чугаалашкан айтырыглар талазы-биле тодаргай тайылбырлыг чуганы кылган. Оон соонда соңгукчулар мурнундан санал бергеннер боттарының депутадынга немелде чагыгны база бергеннер.

А. АРАПЧОР.

АЖЫЛДЫҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

Хаван ажылында четпестерни [illegible] чугула. Эң чоокку хуусаада хавааның баш санын дүрген өстүрер апаар. Хаванның чылда ортумак баш санын 30 муңнуң деңнелиинге тударычугула, а бисте оон ийи катап эвээш-тир. Эът бүдүреринге хаван эъдиниң дең-[illegible] ажыт [illegible] хаван комплекзинде байдалды ханы сайгарып көөр херек. Ол 10 муң баш хаванның [illegible] өстүреринче [illegible]

[illegible]

Чылгы мал ажылын хөгжүдер дугайында доктаалды [illegible]

[illegible]

АЖЫЛДЫҢ АЖЫКТЫЫН БЕДИДЕР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

[illegible] министерстволар, ведомстволар болгаш бүдүрүлгелер ажыл-агый механизмин эде тургузарынче тодаргай боттуг ханыладып кирбейн турар. Планнарны то[illegible] чугула [illegible] саналгалар чокка кылыр [illegible]. [illegible] удаа-дараа эде көрүп кылыр таварылгалар бар. Продукцияны бележкеп бээриниң талазы-биле керээлиг хүлээлгелерни чамдыкта [illegible] турар.

Материал-техниктиг хандырылганың системазын боттуур-биле ажыглары эргежок чугула. Материал-техниктиг хандырылга талазы-биле Күрүнениң комитет болгаш Тыва хандырылга-садыг-сайгарылга чери харылзаа чок ажылдап, бүдүрүлгелерни, тудуг организаци[illegible]

[illegible]

Эвилелдиг республикаларның компартияларының Төп Комитеттери, партияның край, область, хоорай болгаш районнар комитеттери [illegible] макаңы ударттуругда хөй талалыг [illegible] ажыл-агыйжы амыдыралга боттандырарының саналдарын [illegible] санаар эргелиг бис деп ССКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунга чугаалыңга эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Ол айтыышкын партия комитеди бүрүзүнүң, ле организация бүрүзүнүң ажылын [illegible] ажыл-агыйжы болгаш социал сорулгаларны шиитпирлээринге оларның ажылының херири болгаш методу кайы хире ажыктыг болганын сайгарып көөрүн [illegible] хүлээлгелерин күүседиринче [illegible] организастап турарын [illegible] сайгарып көөрүн негеп турар.

Партия хоорайлары болгаш райкомнары боттарының рол[illegible] боттандырып, партийжи удуртулганы күштелдирер талазы-биле хемчеглерни ап турарын бо херекке эки [illegible] чугаалаар апаар. Партия комитеттериниң ажылының ажыктыының бедээниниң, оларның ажыл-херекти байдалының, толарга чүткүлүнүң талазы-биле [illegible] болур.

СЭКП-ның XXVI съездизинин, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин [illegible]

[illegible] эвес ажылдар чорууттунуп турарын чугаалаар херек. Ынчалзажок кадрларны шып шилип алыр, таарыштыр тургузар болгаш кижизидер [illegible] партийжи негелделерни чамдык черлерге чамдыкта шынгыы база хажык чокка күүсетпейн турар дээрзин айытса чогуур. Боттарының албан-хүлээлгезин багай күүседип, дааңдырган участокта эргежок [illegible] бедик харыысалганы болгаш күүсекчи чурумну көргүзүп шыдавайн турар удуртукчулар ам-даа бар.

Удуртукчу кадрларны шилип алырын шынгы көөр, хамыктың мурнунда партия, совет, ажыл-агый организацияларының, хөй-нити организацияларының ажылга дурижулгазын, эргежок чугула идей-теориктиг болгаш [illegible] кадрларга бедик негелдени тургузар, партийжи шиитпирлерни күүсеттиннерден [illegible] негээр херек. Ажыл-агыйжы эвес чорукту, төттегзиниишкиннерни, ажыл чылдыр чорукту база бюрократизмни, чоннуң байлаан оорлап, самчыгаар [illegible] болгаш мангысталдак чоруктарны болдурбас дээш база [illegible] мун бижыткаар дээш кадрларның харыысалгазын бедидери эргежок чугула.

[illegible]

ЫРАККЫ ЧӨӨН ЧҮКТЕН МЕДЭЭЛЕР

ПЕТРОПАВЛОВСК - КАМЧАТСКИЙ. Анаа боон эртемен эртем конференциязының киржикчилери 2000 чылга чедир Камчатканың [illegible] күштерин бүгү талазы-биле хөгжүдериниң талазы-биле [illegible] ажылдап кылганнар.

— СЭКП-ның XXVI съездизиниң чурттуң Чөөн таланың районнарын шалыкыныбиле хөгжүдериниң дугайында шиитпирин айыттынган [illegible] ажылдап кылыыда барымдаалап көрген бис — деп, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ыракы Чөөн чүкте эртем төвүнүң [illegible] институдунуң директору В. Чичканов чугаалап турар. — Бистиң чартык ортулуувуста кол адыр — балык ажыл-агыйы болгай. Нити эвилел талазы-биле [illegible] оон тудар балыкның хемчээли элээн хөй боор турар. Камчатканың кедээ ажыл-агыйы келир үеде мал бол[illegible] чер ажылының [illegible] хереглел [illegible]

[illegible] зырган турар ужурлуг. Чер [illegible] чылдыгын улуг [illegible] лааш, ногааларны хааглыг черлерге өстүрерин дыка кө[illegible] вүлелир деп турар. Камчатканың келир үези — даг-рудада үлетпүрнүң хөгжүдерин[illegible] ден база улуу-биле хамаар[illegible]жып турар. Оон үндезинин амдытааштан эгелеп салып турар.

• • •

МАГАДАН: Колыманың болгаш Чукотканың энергетиктери Кыдыкы соңгу чүкке-даа огородту тарып ап болурунга боттарының-на [illegible] көргеннер. Чижээ, Магадан ТЭЦ-зиниң ажылчыннарының столоваязының азыр [illegible] бүдүрүлге чериниң теплицазынга өстүрген ногаалар чылдың кайы-даа үезинде бар болур. Ол огород чылдың-на [illegible] [illegible] доорларны берип турар апарган. Тайга черде Омсукчан суурнуң электри станциязының коллективи [illegible]

[illegible]

УКРАИН ССР. Винница областың Калиновкада машина тудуушкун заводу [illegible] бильдериниң чүвүн дужурериге болгаш свёкланы бурдаларга эптей салырынга [illegible] чугаажаан. Заводтуң продукциязы Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чурттарында калбаа сурагжаан.

ЧУРУКТА: бурта салыр белүк машиналарны Румынияже чорударынга белеткеп каан турган үези.

А. ГОРДИЕВИЧИНИҢ фотозу.

ССТА-ның фотохрониказы.

Школа болгаш амыдырал

ДУРЖУЛГАГА ДАЯНМЫШААН

[illegible] «Спутник» лагеринге [illegible]. Уруглар чай дургузунда [illegible] ажылдап [illegible]. Сентябрьның бирде [illegible] школа өөреникчилери [illegible] алыр.

Каа-Хем районда СЭКП-ның XXVI съездинин аттыг совхозтуң бажыңында «Комсомол» деп күш-ажыл болгаш дыштанылга лагери чай сезонда ажылдап турар [illegible] ажылдаар, дыштаныр. Лагерь [illegible] доктааттынган [illegible], дүрүмнерлиг. [illegible] ажылынче [illegible] чайын лагерьге [illegible] кижи ажылдавышаан, дыштанган. Уруглар совхоз бүдүрүлгезинге улуг дузаны эрткен чылдарда чедирип келгеннер.

Школаның ада-иелер-биле [illegible]

Школаны шефке алган бүдүрүлге [illegible] улуг дузаны чедирип келген. «Россельхозтехника» [illegible], «Ростехно» каттыжыышкынының [illegible] (В. С. Постников), № 48 тудуг эргелели (Б. И. [illegible]), [illegible] (В. Н. Шестаков), сельхозхимия (А. С. Данилов) бистиң школага [illegible] тудуп берген, химияның, физиканың кабинеттерин дерип кылган. Өөреникчилер база шефтекчилеринге үргүлчү биле дуза чедирери чаңчыл болган. Бүдүрүлгелерниң [illegible] рынга, рассадалар өстүреринге киржип, субботниктерни организастап турарлар.

Уруглар дээрге-ле чурттуң келир үези, оон ээлери болгай. Школа шак мындыг билигни өөреникчилерге угаадып, өөредип тураары чугула. Школага өөренип эрткен чылдарында уруглар бот-башкарылганың [illegible] органнарынга ажылдап, [illegible], кандыг-бир ажылды күүседип, ону контрольдап, башкарып өөренип алыраар. Школаның ВЛКСМ комитединиң удуртулгазы-биле ангы-ангы штабтар ажылдап турар. Политиктиг, өөредилгениң, чурт-шинчилелдиң, күш-ажылдың дээш ангы-ангы штабтар бар. Бот-башкарылганың органнарында Елена Белоусова, Лариса Бауман, Лариса Пахорукова, Татьяна Фролова ышкаш идепкейлиг ажылдап турар комсомолчулар бисте хөй.

ВЛКСМ комитединиң болгаш өөркомнуң инициативазы-биле «Дидимнер, бурунгаар» деп маргылдаалар школада эгелээн. Ук маргылдааның түңнелин келир чылдың май 9-та Ленин даалга барып үндүрер. Ол дагның бедиинге чедерде беш бедикти ажып эртер апаар. Бирги бедик — математиканы, оон соонда — эстетиг-ээлдектерни [illegible]. Бедиктерже келген класс бурунгаар чаа онаалданы алгаш, бурунгаарлап чорупканнар. Өөредилге-кижизидилге ажылынга шак мындыг хевирлиг арга-хевирлер уругларга солун, дээштиг болуп турарын эскербес арга чок. Өөредилге талазы-биле чедиишкиннеривис-даа баган эвес.

Амгы үеде школада «Дидимнер» деп операция чорup турар. Класстар тус-тус даалгаларын [illegible] уругларның [illegible] органазастаар, доозукчулар-биле [illegible] тургааларын чыып бижиир. Бо талазы-биле шупту материалдарны профугланыышкын штавында чыып турар.

Кызылдың № 4 школазының башкылар коллективи быжыг, эп-найыралдыг, салган сорулгазын чедип алырынче эвис күзелдиг. Хоочуннар-биле чергелештир аныяктар база ажылдап турар. Оларның барык шуптузу кичээлдерни бедик деңнелге эрттирип, профессионал мергеjилин доктаамал бедидип, хөй номчуп, чогаадыкчы бүзүрел-биле ажылдап турарлар. «Шуптузу өөреникчилерни өөредир, кижи бүрүзүн өөредир, эки өөредир» деп кыйгырыг езугаар ажыл-херектерни планнап тургузуп боттандырып чорудуп турар бис. Дуржулгага даянып, ону сайзырадып, шинчилеп көрүп, чаа таарымчалыг, эптиг арга-методтарны дилеп тып турар бис. «Кандыг-даа кичээлге өөреникчи бүрүзүн айтырар, ханы билиглерни аңаа бээр» деп сурагжыг педагог В. Ф. Шаталовтуң ажылының аргаларын өөренир шинчилеп бодүүн школада тургускан. Донецк хоорайга сурагжыг башкының семинарынга барып, бүгү чүвени караавыс-биле көрген бис, херек литератураны база тып алган бис. Алды башкы оон методиказының элементилерин шиңгээдип турар. Чоокку үеде бис база бо айтырыг талазы-биле элээн түңнелдерлиг болур боор бис деп бодап турар бис.

Бо өөредилге чылы — онзагай чыл. ССРЭ-ниң 60 чылы, ВЛКСМ-ниң ээлчеглиг съезди, пионерияның 60 чылы — өөредилге-кижизидилге ажылынга кол даяныр эзек чүүлдер болуру чугаажок.

Л. ДЕМЕНСКАЯ,
Кызылдың № 4 школазының директору.

ЧУРУКТАРДА: школаның өөрком хуралы; башкы Л. М. Алёхина 2 «а» класска кичээл эрттирип тур (үстүнде).

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Өөредилгениң шинээрин бедидери, күш-ажыл болгаш [illegible] кижизидилгениң эвээжидери — СЭКП-ның XXVI съездиниң школа коллективтериниң мурнунга салган чугула сорулгазы. Кызылдың № 4 школазының башкылар коллективи өөредилге-кижизидилге ажылын ук сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлеринче угланыдырган. Чурттуң мурнакчы школаларының байлак арга-дуржулгазындан болзувусту ажыл-херектеривиске чугула чүүлдерни өөренип ап, ажыглап турар бис.

Чурттуң келир үези — аныяк салгалды өөредип кижизидер чаагай херекке башкыларның [illegible] хуула ролю улуг болгаш [illegible] бистер, башкылар, медерен билип турар бис. Ынчангаш ажылга хамаарылганы бо идепкейлиг, чогаадыкчы чорукту башкы бүрүзү бедик таргыскалга-биле көрүп турар.

№ 4 школа Кызылда хоорайның [illegible] өөредиг. Школа коллективинде доктааттынган [illegible] бар. Оларны амыдыралга боттандырып турарывыс уругларның кижизидилгезинге [illegible] салдарны чедирип турар. Каңы-даа класс школада болгаш школа чанында тус-кан учалдыг. Чай дүжеринге биле школаның девискээрин чарылзаады [illegible] хөй талалыг. Ада-иелер школа хереи дээш [illegible] өөреникчилерге таарымчалыг болзун дээш [illegible].

Школаның бүгү-ле дериг-херекселдеринге [illegible] хамаарылгалыг болур чорукка уругларны чаңчыктырып турар бис. Бо талазы-биле улуг ажылды өөреникчилер комитеди [illegible] чорудуп турар. Чаа өөредилге чылы чедип турда, баштайгы ноябрьның [illegible] өөреникчилерге тускай кыжырыгны номчуп таныштырбышаан, школаның эт-херекселин тус-тус класстарга акт ёзугаар хүлээдир.

МОСКВАНЫҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУНГА ТУРАСКААТКАН

Бистиң Төрээн чуртувусту амы-тыны-биле камгалап алган совет кижилерниң маадырлыг чорууну дугайында декабрь 3-те Москвада ажыттынган «Москва чоогунга тулчуушкун» деп делгелге тургуп турар.

Совет кижилерниң социалистиг Ада-чуртту, төрээн Москвазын камгалаарынга чайгылыш чок шиитпирлиин [illegible] дугайында [illegible] саглган документилерден тургустунган материалдар чугаалап турар. Шериг албанныгларны келдиртирииниң дугайында, фронт чарының 14 областарынга [illegible] чарлаарының дугайында, шериг комиссарларының инститиудун күштүг болдуруп эгелээр дугайында, Дээди Кол командылал черин тургузар дугайында доктаалдар-биле кожа — москвачыларның Кызыл Армияның [illegible] дугайында [illegible] билдиргишкиннери көстүп чыдар.

Делгелгениң материалдары фашистиг Германияның кымга-даа тиилеттирбезиниң дугайында [illegible] [illegible] да сойгалап илереткен, Москва чоогунга тиилелгени чедип алырынга Коммунистиг партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюн чаңгыс [illegible]

[illegible] чүүлдер чугаалап турар. «Москваның камгалал тулчуушкуннары болгаш оон камгалалын организастаары» деп картада 1941 чылдың [illegible] ааа пашыслалдың бөйдальының кайы чире парып турганың көргүскен. Ында-ла мында «Москва чоогунга удур шаап халдааашкыннар болгаш Кадымың фронтуга [illegible] [illegible] база бар. Шаап халдаашкын дайзынның халдаар аргалары чок болганы билдип келген үеде, декабрь 5-6 хүннеринде эгелээн. Совет шериглер 11 муң ажыт чурттакчылыг черлерни хостааш, [illegible] чыылалдан, 100—250 километр ырадыр [illegible]. Дайзынның [illegible] кижизин [illegible] тургаан.

Ындыа хөй материалдар тылдың маадырларының дугайында, фронтуга, тиилелгеге эргежок чугула продукцияны эн-не аар-берге байдалдар үезинде оларның канчаар [illegible] дугайында, донорлар шимчээшкининиң, камгалал фондузунга акша-хөреңги чыылдазының дугайында, фронтучу концерт бригадаларының [illegible] дугайында [illegible] солун кылдыр чугаалап турар.

[illegible]

(СЭТА).

ХААК ОРУУ ИЗЕТТИНГЕН

Республика найысылалының чурттакчылары күш-ажылдыг неделяның соонда уруг-дарыын [illegible] [illegible] селгүүстен. Дыштаныш алырынга ынаар. Ынчыг черлерниң бирээзи — клас-чараш бөйдус [illegible] «Тайга» станциязы. Эрткен воскресеньеде [illegible] дыштанганнар.

[illegible] бүдүрүлгелериниң, бүдүрүлгелериниң [illegible] спортчулары [illegible] каттыжыышкынының ажылдакчылары улуг ажылды кылып чорутган. Аңаа келгеннер хаак үелезидеп алыр черден хары утда майык таалтыг 300 ажыг хаактарны ап болур аргалыг болганнар.

Аңаа келгеннер ол хүн Кызылдың спортчуларының [illegible] сезонунуң байырлыг ажыдыышкынынга тураскааткан маргылдааларны улуг сонуургал-биле көргеннер. Чаа сезонунуң байырлыг ажыдыышкынынга Кызылдың үлетпүр бүдүрүлгелеринден, албан организацияларындан, дээди, ортумак өөредилге черлеринден болгаш школалардан 60 ажыг командаларның [illegible] биле 200 ажыг спортчулар хаак оруунче үнүп, күжүн [illegible].

Дээди, ортумак өөредилге черлери болгаш спорт ниитилелдери — бирги, а үлетпүр бүдүрүлгелериниң командалары — ийиги бөлүктерге маргышканнар. Эр улус 3 кижи киржикчилиг 5 километрниң, а херээжен спортчулар 3 кижи киржикчилиг [illegible] километрниң эстафета маргылдаазынга [illegible].

Үргүлчүлеп келген эстафета маргылдаазының түңнелинде бирги бөлүкке Кызылдың № 1 профессионал-техниктиг [illegible] сургуулдарының эр-даа, херээжен-даа командалары эң хөй [illegible]

ДЕКАБРЬ 8-ТЕН 10-ГА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 9.05— «Чүүден-даа [illegible]». Тоогу-публицистиг кино-тоожу. 1-ги фильм «Тайбыңның болгайгы хүнү». 10.05 — С. Прокофьев— № [illegible] соната. 10.35 — «Аныяктар агрестери». 11.35— «Чаартыкчы-биле кады». Эртем-тайылбырлыг фильм. 11.50— Телемедээлер. 11.55—14.15— Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35— Документалдыг фильмнер программазы. 15.30 — Чогаалчы, хамаатгы, коммунист— А. Фадеевтиң төрүттүнгенинден бээр 80 чылынга. 16.20 — «Улуг ажылдыышкыннарның ман-биле». Сибирьниң ажылдын [illegible] ында хөй сериалдыг документалдыг телефильм. 17.15 — «Тимофей Докшицер». Фильм-концерт. 17.45— «Заря Востока» солуунуң шаңналы дээш хол мячиинге чурттар аразының маргылдаазы. ССРЭ — Венгрия. 2-ги тайм. 18.15— «Хоглуг ноташкыгаштар».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (орус тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Ажыл-биле чугаа». [illegible] киржикчилер: «Апатит» бүдүрүлге каттыжыышкынының директору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. А. Голованов, «[illegible]» бүдүрүлге каттыжыышкынының кол инженери А. В. Недогон, Солнечныйның арыглаар комбинадының (Хабаровск крайы) директору И. А. Мусатов. 19.30 — Башкирияның күрүнениң улусчу танцы ансамбльның көргүзүү. 20.05— «ТТ-ның экранында эң баштай». «Чүүден-даа [illegible]». Тоогу-публицистиг кино-тоожу. 2-ги фильм — «Үени мурнаавнар». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—22.55— «Фестивальдар... Конкурстар... Концерттер...» Оон соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Саянның ужарлары». Документалдыг телефильм. 12.10 — «Шыдыраа школазы». 12.40— Совет күрүнениң үндезиннери болгаш эргелер. ССРЭ хамаатыларының эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң чаңгыс аай чоруу. 13.10 — «Бир актёрнуң театры». Владимир Яхонтов. 13.40— Физика. 7-ги класс. Атом тургузугларынга дүр[illegible]. 14.10— Тоогу. 6-гы класс. Уот Тайлерниң тура халыышкыны. 14.40—А. С. Пушкин. «Хүлер аъттыг кижи». 15.10—Француз дыл. Өөредилгениң баштайгы чылы. 15.30—18.45— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.45— «Үргер [illegible]». 19.10 — Чарлалдар, реклама. 19.20 — «СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга!».

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удупнар, чаштар!». 20.00 — «Совет Эвилелинге бараан болуп [illegible]

[illegible] тур мен!». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.55 — «Кара элезиннер». Уран чечен фильм.

ДЕКАБРЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05 — «Чүүден-даа [illegible]». Тоогу-публицистиг кино-тоожу. 2-ги фильм—«Үени мурнаавнар». 10.00— П. Чайковский: «Ромео болгаш Джульетта» — увертюра-фантазия. 10.20 — «Кино аянныкчылар клуву». 11.20—Төп телевидение болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырының [illegible] хорунуң концерти. 11.50 — Телемедээлер. 11.55—14.15— Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35— «Боду бодунга-ла башкы». Документалдыг телефильм. 15.05— Станислав Иголинский ойнаар». 15.50— «Кырган эмчиниң хүн дептерлели». Документалдыг фильм. 16.00— «Горизонт». «Ачам, авам болгаш мен — спортчу өг-бүле бис». 17.00 — «Орус чугаа». 17.30— «[illegible] харылзаанар!». 18.00 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг». Чурттуң эң улуг байлак черлериниң бурунгаар шимчээшкининиң ажылының дуржулгазындан. 18.15 — «Чүрүк саныында-ла—хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. (Орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Ырак болгаш чоок ырылар». 20.00 — «ТТ-ның экранында эң баштай». «Чүүден-даа [illegible]». Тоогу-публицистиг кино-тоожу. 3-кү фильм— «Берге шөл». 21.00— «Үе». Информастыг программа. 21.35— Н. А. Некрасовтуң төрүттүнгенинден бээр 160 чылынга. «Орус херээженнер» деп тоожунуң ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Соловьев, РСФСР-ниң алдарлыг артистери А. Покровская болгаш З. Славина олар күүседир. 22.10 — Бөгүн делегейде. 22.25—23.00 — Ф. Шопенниң чогаалдарын улустар аразының конкурузунуң лауреады Т. Шебанова фортепианога [illegible].

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Чуруктарлыг ном[illegible]». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — Школа болгаш чогаадылга. 12.40— Ниити биология. 9-ку класс. Органимнерниң таарышкак чоруунуң тыптыры. 13.10 — Лев Толстойнуң хүнү. 14.10 — «Хоойлуну билир сен бе?» 14.55 — ПТУ-нуң сургуулдарынга. Эстетиктиг кижизидилге [illegible] эстетиктиг [illegible]. 15.30—18.45 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Өөредир база кижизидер». Дамчыдылга. 19.05 —Киножурнал. 19.15 — «Хоойлу болгаш хулээлге».

МОСКВАДАН

19.45— «Тамчыктыг удупнар, чаштар!». 20.00 — «XVII шыгжамыры». 20.45— «Үелерниң [illegible]». Эртем-тайылбырлыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05 — «Миклухо-Маклай». Уран-чечен фильм.

ДЕКАБРЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05 — «Чүүден-даа [illegible]». Тоогу-публицистиг кино-тоожу. 3-кү фильм— «Берге шөл». 10.05— «Горнистер, харылзаанар!». 10.50 — ССРЭ улустарының ырлары болгаш танцылары. 11.30 — «Даштың дириглээкчизи». Документалдыг телефильм. 11.50 — Телемедээлер. 11.55— 14.15 —Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35—Каттышкан Нацияларның Организациязының Уруглар фондузун (Юнисеф) тургусканындан бээр 35 чылынга. «Уругларның [illegible]». Документалдыг фильм. 15.05— «Гиляй амыдыралы болгаш номнары». В. Гиляровскийниң чогаалдарының [illegible] дылга. 16.00 — Концерт. 16.25 — «Шыдыраа школазы». 16.55 — МПЛА—Күш-ажыл партиязының [illegible] бээр 25 чылынга. «Агостиньо Нето. Демиселдиң тоожузу». Документалдыг фильм. 17.25— «Заря Востока» солуунуң шаңналы дээш улустар аразының хол мячиинге маргылдаазы. Эр кижилер. ССРЭ— Югославия. 2-ги тайм. 17.55— «Миллионнарның [illegible] университеди». Хоочун [illegible] ажылды механизастаары. Запорожье областың бүдүрүлгелериниң дуржулгазындан.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45— Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.30 — Концерт. 20.00 — «ТТ-ның экранынга эң баштай». «Чүүден-даа [illegible]». Тоогу-публицистиг кино-тоожу. 4-кү фильм — «Тайбың азы дайын». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Московские новости» солуунуң шаңналы дээш фигурлуг чуңгулаашкынга чурттар аразының маргылдаазы. Эжеш чуңгулаашкын. Чолдак программа. 22.15 — Бөгүн делегейде. 22.30 — 23.00 — «Камгалалдыг мильдер». Улуг Петрниң [illegible] камгалалдыг девискээр дугайында документалдыг телефильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Дорттар музыказы болгаш [illegible]». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10—Н. А. Некрасов «Кызыл Думчук соок». 12.40— Зоология. 7-ги класс. Чер, суг амытаннары. 13.10—К. Тренев. «Любовь Яровая». 14.00—«Кадагалааашкын». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 15.40—19.00 — Чапсар. 19.00 — «Эртем амыдыралы». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.30 — 1981 чылдың ниитилелдиң [illegible].

МОСКВАДАН

19.45 —«Тамчыктыг удупнар, чаштар!». 20.00 — «Кедээниң шагы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05 — Маэн хоорайым сылдызы». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ДЕКАБРЬ 8-ТЕ

«НАНЫРАЛ»: «Шыңгыы чугаа» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кескен хлеб» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Хааның сөөлгү дамдызынга чедир» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

Агаар

Республикага бичии булуттаар, хар чагбас. Соңгу-барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундада 2—7 метр. Хүндүс агаарның температуразы 20—25, чамдык черлерге 12—17 градус соок.

ЧАА ЧЫЛ ШИВИЗИН КААСТААР ҮЕ УДАВАС

Чаа чылдың шивизин каастап, тургузарда, өрт айыылын болдурбазы-биле дараазында негелделерни сагыыры чугула.

Шивини одалга приборларының, суугулар чанынга тургузуп болбас.

Шивини пааа азы өске-даа чүүлдер кырынга ыяк быжыглаар.

Шивини хөвен, марля, саазын, целлулоид бүдүштүг ойнаарактар-биле кааставаас.

Уругларга отка удур составтыг чүүлдер-биле сиңирбээн хөвен болгаш марля хептерни кедирбес.

Шивиде үстен кылган азы бенгал лааларны болгаш лемперни уругларның боттарының кыпсырын чөпшээревес.

Шивини каастаарынга заводка белеткен кылган электри гирляндыларын ажыглаар херек.

Шиви чанынга уругларны хайгаарал чокка арттырбас.

Өрт болу бээр таварылгада ажыглаары-биле суг болгаш делгем кылын пөсту (чоорганны болгаш өске-даа шывыглар) белеткеп алыр.

Өрт болу берзе, дораан өрт өжүрүкчүлерин келдирер. Телефон № — 0-1.

(Оттан камгалалдыг состав сиңирип каан хөвенни өртке удур эки тура шиитпилелиндеп садып ап болур. Адрес: Кызыл хоорай, Правобережная, № 7 «а»). Тел. 2-20-34.

БҮДҮРҮЛГЕ БОЛГАШ ОРГАНИЗАЦИЯ ЧЕРЛЕРИНИҢ УДУРТУКЧУЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ.

[illegible] хоорайның [illegible] магазиннери декабрь [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Чагыг кылыр черниң адрези: Октябрьская кудумчузу, 29, 8-ки кабинет. 9-тан 17 [illegible].

ДИРЕКЦИЯ.

Делгелгеже чалап тур

Профэвилелдерниң Тыва область чөвүлели биле республиканың Чурукчулар эвилели бот-тывынгыр чурукчуларның болгаш чурулга уран чүүлүнүң мастерлериниң делгелгезин бо чылдың декабрь 23—24-те организастап эрттирерлер. Эң тергиин болган ажылдарны ССРЭ-ниң УАЧД-те киирер, ону ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизиниң ажылының үезинде делгээр.

Ынчангаш бот-тывынгыр чурукчуларны база уран чүүл мастерлерин ук делгелгеге киржири биле профоблчөвүлел чалап тур.

Аңаа киржирин күзээннер Профоблчөвүлелдерниң культура-массалыг килдизинге келирин азы 2-22-73 дугаарлыг телефонче долгаарын дыңнатты.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № [illegible]. ТЕЛЕФОННАРЫ: [illegible]

Тираж [illegible]. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер, полиграфия болгаш ном садыызының херектеринге хамаарышкан Күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 283 (11781) | 1981 чылдың декабрь 9, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ПАРТИЯНЫҢ СӨЗҮН — МАССАЛАРГА

Ленинче партияның сорук кииреkчи сөзүн, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң идеяларын массаларга чедирери, съездиниң шиитпирлерин боттандырарынче ажылчы чоннарны эвилеңдээрингe идепкейлиг киржири — пропагандистерниң, парлалга ажылдакчыларының дайынчы сорулгалары. «Политическое самообразование» журналдың баштайгы номери үнгенден бээр 25 чылынга турашкааткан партия болгаш пропагандистер активиниң декабрь 7-де Москвага болган хуралынга ол дугайын демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы Г. Л. Смирнов хуралды эге сөзү-биле ажыткан.

Марксизм-ленинизмниң өөредии — коммунизм дээш демиселге бистиң партиявыстың, совет улустуң күчүлүг чепсээ болуп турар, ынчангаш ол өөредигни ханы шиңгээдип алырының, мергежилдиг ажылдаарының эргежок чугулазын хуралга чуве чугаалааннар онзалап демдеглээн. Бо талазы-биле парлалганың ролю улуг.

[illegible]

(СЭТА).

ХООРКОМНУҢ АНЫЯКТАР ПРОГРАММАЗЫ

Районга кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезиниң планынга эдилгелерин кылыр органы социологтуг шинчилелдиң ажылдары партияның Тихвин хоорком[illegible]

Аныяктарга техниктиг чогаадыкчы школаларын, заводтар, машина-биле саа[illegible]

[illegible]

— Сөөлгү чылдарда бистиң кедээ районувус база-ла индустриалыг боор. Бо талазы-биле Ленинград областа эң улуг районнарның бирээн апарган — деп, ол демдеглээн.

[illegible]

А. ПОЛИЩУК.

Тихвин. Ленинград область.

С Э К П   о б к о м у н д а

БҮДҮРҮЛГЕ КУРЛАВЫРЛАРЫН — БЕШ ЧЫЛГА

Иштики курлавырлаарны ажыглаарын экижидери дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында Тываның электри четкилериниң, Кызылдың эът комбинадының, даараныглга фабриказының, Тыва автотранспорт эргелелиниң болгаш Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң бүдүрүлгелериниң коллективтериниң эгелээшкининиң деткээн доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээп алган.

Партияның Кызыл хоорkомунга, райкомнарынга, «Тыва даг-дүгү түдүг» эргелелиниң, «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнарынга, профобчевүлелге, ВЛКСМ обкомунга, министерстволарның, ведомстволарның, бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның удуртукчуларынга, партия, профэвилел, комсомол организацияларынга ажылчы чоннуң, күш-ажылчы коллективтерниң күжениишкиннерин чогаадыкчы иштиг, иштики курлавырларны дилеп тып, долу ажыглаарынче угландырып, ажыглалда бүдүрүлге күчүлерин чаартып, эде дериирринче, камналга чурумун күштелдиреринче, күш-ажылдың эргелел башкарарын, организастаарын экижидеринче онза кичээнгейни салырын СЭКП обкому айыткан.

СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч). Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязының шиитпирлеринге тодаргай ажыл-херек-биле харылаар дээш, Тываның электри четкилериниң, Кызылдың эът комбинадының, даараныглга фабриказының, Автотранспорт эргелелиниң, Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң бүдүрүлгелериниң коллективтери 1982 чылда болгаш он биргн беш чылда иштики курлавырларны ажыглаарын экижидер талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни алган.

Электри четкилериниң коллективи Кызылдың электри станциязының котёлдарын мазутту ажыглавайн одаарының схемазын шиңгээдип алырын хүлээнген. Оон ыңай бешчылдың төнчүзүнге чедир дизельдиң 500 тонна одаар чүүлүн, 8 млн. квт-шак электри энергиязын, 10 муң тонна чижеглээн одаар чүүлдү кызаап алыр болгаш бүгүн, коэффициентизиниң чидириглерин 50 хуу эвээжедир аргалыг болур.

Кызылдың эът комбинадының коллективи 1982 чылда мал турар баазаны чаартып, 1983 чылда малдың пироги пегин (бүдүрүлгени алгытпайн) ажыдып, 1982-1985 чылдарда чаа 32 дериг-херекселдерни тургузуп алырын, хол-биле кылыр аар ажылдарны 5 хуу [illegible]

[illegible]

Чыл планын — хуусаа бетинде

БҮРҮН БҮЗҮРЕЛДИГЛЕР

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунга чугаазында эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Он бирги беш чыл — совет улустуң төөгүлүг ажыл-херектериниң оруктарынга алдарлыг үе-даа болур болгаш ынчалдыг болур-даа ужурлуг. Бистиң чурттуң ажылчы чоннары ол оруктарга чедиишкиннерни чедип алыр дээш боттарының бүгү күжүн болгаш энергиязын, чогаадыкчы чоруун болгаш инициативазын бээринге чигзиниг турбас». Копчуг-ла чиге сөглээн. Ындаа бадыткал болза, совет кижи бурунгун бо хүннерде күжениишкининиг, бедик бүдүрүкчүлүг ажыл-ижи болур. Амгы хүннерде мынчаар ажылдап турар күш-ажылчы коллективтер, бригадалар, цехтер бар. Кызылдың даараныглга фабриказында чыл эге[illegible]

Чижек, Вера Ажы-оол, Галина Берестова, Татьяна Мартынов олар 1982 чылдың март айының үлүүнде ажылдап турар. А Светлана Горбанюк февраль айның үлүүн күүседип кирипкен. Бригаданың шалыпчылары, чоргааралдыыр кижилери ол-дур! Раиса Кара-Доңгак, Тамара Хертек, Лида Дыртыкпан шалыпчыларның одуруунда чоруп орарлар. Олар үстүнде эштеринге деңнежиксеп, ылавымак ажылдап турарлар.

Даараныглга фабриказында бригадалар аразында чарыштыг ажылдап турарлар. Оон түңнелин ай санында үндүрүп, тиилекчилерни илередип келген. Ол чарышка М. Е. Потылицинаның бригадазы кол дуунда ай санында тиилеп, шапнал-мактаалды ап келген. Бригаданың доктаамал эки [illegible]

[illegible]

Ш. ДОРЖУ

БАЙ-ХААК УЧАСТОГУНДА

Эрткен он бир айларының планныг онаалдаларын Тыва электри четкилериниң Бай-Хаак участогунуң энергетиктери чедиишкиннииг күүсеткеннер. Таңды, Тес-Хем, Эрзин болгаш Кызыл районнуң чамдык совхозтарын бүрүн хандырып, бүгү көргүзүглер талазы-биле планын участок 102 хуу күүсеткен. Оларның ажылында кол чүүл болза, электри энергиязы-биле хандырылганы үзүктелдирбезин болур. Ында дежурный электромонтёрлар Т. Г. Козлова, Л. П. Черняев, газоэлектросварщик В. И. Кавашев болгаш өскелер-даа эки, кызымак ажылдап турарлар. Олар мал кыштагларын, фермаларны электри чырыы-биле база хандырып турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазында) электромонтёрлар Т. Г. Козлова, Л. П. Черняев болгаш участок мастери М. Ю. Злыгостев.

А. ОЮННУЦ фотозу.

Кыштаглаашкын чоруп тур

КОШКАК БЕЛЕТКЕЛДИҢ УРЖУУ

Кыштаглаашкын — мал ажылында эң харыысалгалыг болгаш чымыштыг үе. Кышкы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрериң база күрүнеге садарын кудулатпазы, малдың баш санын мендн камгалап алыры кыштаглаашкынга кайы хире белеткениң алганындан, ол чугула кампаниязы органнзастыг эрттирериндеп бүрүнү-биле хамааржыр. Ынчангаш Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң болгаш Чөөн-Хемчик районнуң [illegible]

удаа төрүүр. Ында 417 баш хой бар. Малчын [illegible] хонажын баш удур бызыраарынчалыг септеп, 8 тонна сигенин, 6 тонна будук-бажын белеткеп, 6 тонна [illegible] белеп алган. Кыштагның кажаазы чаа, ону долгандыр сегиннээш, кырын шифер-биле дуглаан. Хойжунуң чурттап орар бажыңын шаалан, сонгa кастактарын шевергип будааш, хаваларын агартыр чугаалап каан. Малчын «Шын», «Улуг-Хем», «Тываның аныяк[illegible]

бар. Бо фермада кыштаглаашкынга белеткел ындыгла эки эвес. Котельнязы орта одаваc ужурунда, кажаа иштн соок. Сонгаларын албак хевээр, ажыктери эки чагдынмас, ангак турар. Оон уламындан кажааның иштн ол-шык. Эрткен чылдың-даа, бо чылдың-даа бызааларын соок черде турар. Фермада мал чемиңин раппонуу тургуспаан. Бызааларны чемгерип турары багай. Моддургаларын даштыn чалагай кажаага чемгерер[illegible]

[illegible]

Малчын Болат-оол Куңгааның кадарган хоюн ам ушку[illegible]

[illegible]

Л. ПАЧЫН-ООЛ.

Улуг-Хем районгу.

«Шын» солуннуң бо кылдыга республиканың Советтериниң бүгү звеноларының хол талазыг ажыл-чорудулгазын кижилерниң амыдырал-чурталгазы-биле дорт холбашкан адырларының — садыг, амыдырал, коммунал, социал хандырылгазының болгаш ажылдың норум-чурумун баштаарының айтырыгларын сорулгалыг арыннарынга чырыдып ол талазы-биле хой-ниитиниң санал-оналын өөредип турар. Килдистиң харылап турар адырларының ажыл-чорудулгазын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр хапы аналнтиг, бедик утка-шынарлыг болгаш дээштиг кылдыр чырыдар талазы-биле эээн ажылдар 1981 чылда кылдынган болгаш чаа рубрикаларны ажыткан, чамдык айтырыгларны чугаалажып көөр кылдыр ходуугда.

Экономиктиг болгаш социал [illegible]

[illegible]

Совет тургузуг болгаш амыдырал хандырылга килдизи НОМЧУКЧУЛАРГА

тывгарынга бистиң бижикчилеривистиң улуг биче эвес.

[illegible]

СОЛУН МЕҢЭЭ, МЕН АҢАА

Бо чылдың октябрь 16-да үнген «Шын» [illegible] редакциязының болдунуң номчукчуларынга чагааның улуг сонуургал-биле номчааш, бодум база каш состү [illegible].

«Шын» солун болза, бодунуң үнелезилеттинигениндеп бээр бежен чыл ажып, аадан чыл чедип турар. Бо үениң иштинде тыва улустуң ажыл-агый, экономика, культура тургузуушкунунуң хөгжүлдезинге канчаар-даа аажок улуг үлүг [illegible]. Солуннуң политиктиг үндүрүлгезин политиктиг утка-шынары чыл келген түдүм, улам экижип турарын, редакцияда бодунуң ажылынга бердингеи, ажылдыг эки билир журналистер улам [illegible] турарын бистер номчукчулар билир бис.

Мен бодум хуумда «Шынның» чангыс-даа үндүрүлгезин номчувайн бээр [illegible] аммыдыралдан чылын калган ышкаш сагындырар, ынчангаш ону үр чылдарда үргүлчү чагыдып, номчуп келдим. 1935 чылда 16 харлыг турган, эң баштайгы чагыдылганы кылгаш, номчуп эгелээнимни кончуг эки сактыр-дыр мен. 1936 чылда арбан [illegible], ол-ла чылдың кыжынында арбан даргазы О. Бавуужап-биле арбан ажылының [illegible] дугайында «Шын» солунга баштайгы материалывыс үнген. Оон бээр-ле солуннуң бижикчизи база болуп келдим. «Шынның» [illegible] республиканың болгаш [illegible] болдунуңнарны кижи хөй-биле билип алыр [illegible].

Солуннуң арнындан кижилер боттарының төрелдери, эш-өөрү кайы районда, канчаар ажылдап, чурттап чоруурун база-да билип ап турар, ынчангаш солун кижилерни харылзаштырарынга база бодунуң ролюн киирип турар. Бодумнуң хуумда амыдыралымдан чижектен киирейн. Мурнунда Бай-Сүткe чурттап чорумда, маан чоок өңнүүм Николай Монгуш мени Сарыг-Септе чурттап турар деп чүвени солундан билип алгаш, бажың адресин билбес-даа болза, чагаа бижиптерге, почтачы чагааны саадал чок эккеп берди. Оон ынай маан катым О. Бавуу мени Сарыг-Септе деп база-ла солундан билип алгаш, маан бажыңымга кирип, аяк шайны ааргааш, [illegible].

Мен «Шынның» доктаамал номчукчузу болганымда, ону чоп ортузунга [illegible] [illegible] жиринге ораладажып, оон номчукчу эш-өөрге чедип турарын база сонуургап чоруур мен. Бистиң Сарыг-Септе ном садыының киоскилериндеп эң ылангыя суурлардан чорук кылып келген кижилер болгаш өске-даа кижилер «Шын» солунну оон база садып ап турарлар. Бистиң ынак солунувус «Шынны» чоп [illegible] киржир мен.

В. УИНУКАЙ,
Каа-Хем район.

ХОЙЖУЛАР СОНУУРГААР-ДЫР

«Шын» солунга хөй шын [illegible] хамаарышкан материалдар бо-ла чоруур. Ылангыя республиканың мурнакчы хойжуларының [illegible] [illegible] хире-хире парлап турары дыка ажыктыг. Хойжу кижи оон чүгле бодунуң совхозунуң эвес, харын өске районнарда бежин мурнакчыларның канчаар ажылдап турарын билип ап, аалга келген эш-өөрү-биле оларны чугаалажып орар болгай. Ол чугаа аразында, ылангыя мурнакчыларның данзызын көрүп турар үеде, сакманчы кижиниң бежин хөй-аъды ковурлуп, «оон дора эвес мен» кылдыр бодай бээр чорду.

Үе данзыга мурнакчыларның бир хойга онаашттыр кырган дугун база көргүзер болза улам эки. Оон ынай чамдыкта данзыга улустуң чүгле фамилияларын бижип каары арай таарымча чок, кым ирги деп айтырыг дораан-на тургустунуп келир. Чижээлээрге, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжу бригадаларының ийизиниң бригадири — Монгуш, ийиледирзиниң алы К-биле эгелээн: бирээзи — Кирилл, өскези — Калчан-оол. Ону сөөлгү дангыдан көрдүм.

Бо чылын «Кызылгаар» совхозтап Эрендей Дембирел төруур чүс хойга онаашттыр 124 хураганн доруктуруп алган. Оон бригадазының (бригадири Эрендей Орус-оол) бо көргүзүү — 108 хураган. Оларның (өске-даа мурнакчы хойжуларының) арга-дуржулгазын солун чырытпаан. Ону нептередири чугула. А Хакасияда Аткнин биле Элегесте Уин-оол оларның чарыжының түңнели база сураг.

«Аныяктарны — хөй ажылынче!». Ындыг дозун турган. Аяк-хаалерниң кыйгырыы-биле дыка хөй аныяктар, оон иштинде ортумак школа доозукчулары бар болгай. Эрзинде Нарын, Бай-Тайгада Шуй ортумак школаларының доозукчу класстары бүрүнү-биле хойжулап үнген. Ам оларның дугайында, бөгүн хойжулап унуп турар аныяктарның-даа дугайында материалдар солунда көзүлбестээн. Аныяк салгалды деткиири, ук ажылче апиледээри чугула.

«Шын» солундан ам-не сонуургаар, үргүлчү манаар чүвем — хойжуларга арын. «Кадарарда хоюм чараштан» кижи кончуг ажыктыг болгаш солун чүүлдерни билип алыр-дыр. Ук солуннуң хойжуларже — республиканың экономиказының база бир кол адырының ажылдакчыларынче ол хире сагыш салып турары өөрүнчүг.

Бистиң «Кызылгаар» совхозтуң хойжулары «Шын» солунга боттарының мергежилинге хамаарышкан материалдарны дыка сонуургап номчуп турар. Ындыг материалдар келир чылын хөй-ле болзун деп күзээр мен.

М. САГААЧЫ.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга [illegible]. [illegible] беш чылдың баштайгы чылының планныг сорулгаларын [illegible] күүседип дээш республиканың ажылчы чонунуң ажылдап, чурттап турарының дугайында бижиттинген хөй санныг чагаалар «Шынның» редакциязынга чер-черден келгилээн. Ниитизи-биле чыл эгезинден бээр 4650 чагаа редакцияга келген. Оларның барык дең кезиинден хөйү солуннуң арыннарынга парлаттынган.

[illegible] чонунуң чагааларындан арыннарны болгаш булуңнарны номчукчуларынга бараалгадып келген. 1982 — чаа чылдан эгелеп ындыг арыннарны эки кижилерге, аажы-чан культуразынга, хоорай, суурлар, чурттакчыларның [illegible] [illegible] өске-даа айтырыгларга хамаарыштыр тематыдыр үндүрер.

НОМЧУКЧУЗУ МЕН

Мен «Шын» солуннуң номчукчузу кижи мен. Сөөлгү үеде «[illegible]» арыннарында солун рассказтар, очерктер бо-ла көстүп кээр апарган. Оларны сонуургап номчуур-дур мен. Бижиттингенге темазынга бижиттинген чүүлдерни база сонуургап номчугулаар мен.

«Аяк шайны ааргап ора» деп арынга солун материалдар үнер-дир. В Сереп-оолдуң, К. Черлиг-оолдуң шүлүктерин база сонуургап номчуур кижи мен. Келир чылын бистиң ынак солунувус «Шынның» арыннарынга оон-даа хөй, солун утка-шынарлыг материалдар бижиттинерин күзээр-дир мен.

Оон ынай уруглар кижизидилгезинге хамааржыр материалдарның саны [illegible] утказын улам ханылатса эки боор деп бодаар-дыр мен. «Шынның» доктаамал номчукчузу болганымда келир чаа чылда солуннуң ажылдакчылары, оон хөй санныг ажылчын болгаш кодээ [illegible] биле калы солуннуң сес-домаан чечен чиңип, утка-шынарын байыдып, улам солун, [illegible] болдурарын күзээр-дир мен.

Т. ОНДАР.

ЧУРУКТА: Тоорукай Ондар «Шынны» сонуургап номчуп олур.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

САНАЛДАРЫМ

Бистиң «Шын» солунувус 50 ажыг чылдарның дургузунда тыва чоннуң экономиктиг болгаш культурлуг сайзыралынга бодунуң улуг-хуузун киирип келген. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының херээнге солуннуң ажылдакчыларының ролю база эвээш эвес деп бодаар мен.

Мен «Шынның» доктаамал номчукчузу кижи мен. Ынчангаш чаа 1982 чылда «Шынның» материалдары солун, амыдыралчы, дээштиг болзун дээш бодумнуң бодалдарым илередикседим.

Солун номчукчулар-биле быжыг харылзаалыг болур ужурлуг. Бо талазы-биле редакция ам-даа чедир ажылдавайн турар деп бодаар мен. Номчукчулар-биле ужуражылга эвээш организастаттынып турар. Солуннуң чамдык парлаттынган чүүлдеринде журналистиң дорт үнелели чок. Кинтика адрес чок. Чижээ, Тожу районга ан-менни кырып турган улустуң (браконьерлерниң) ат, фамилиязы [illegible].

Аныяктарның айтырыгларын, күзелдерин, сагыш-сеткилин көргүскен чүүлдерни ковудедир болза эки. Аныяктар хостуг үени канчаар эрттирип турарын бижээн чүүлдерни номчуксаар-дыр мен.

«Араганың кырынга чам үнер» деп рубриканың адаанга парлаттынган чүүлдер номчукчуларның сонуургалын хайныктырып, оларны парлалга дамчыштыр боттарының бодалдарын илередиринче идиг берип турар. Солуннуң күш-ажылдан оспаксыраар, үргүлчү «боостаа соктаар» кижилерни тодарадып, арагалаашкынга удур хөй-ниитиниң кичээнгейин күштедирип турары эки.

Арагалаашкын дугайында чүүлдерни номчааш, алкоголизмниң дозу чүдел, ону совет эртем чүү деп турарын билип алыксадым. Ынчангаш солуннуң арыннарынга философтарның, социологтарның, эмчилерниң чүүлдерин хаая эвес парлаза деп саналым бар.

Оон ынай «Шында» литература, кино, театр дугайында рецензиялар эвээш-тир. Номчукчуларның угаан-бодал культуразын көдүрерин[illegible] критиканың дузазы улуг-ла болгай.

М. СУВАК.
Кызыл хоорай.

ЭКИ ЧАҢЧЫЛДАРНЫ САГЫВЫШААН

Аъттыг ийи кижи орукка ужуражып келгенде, оларның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турган. Аъттыг кижи аалче кирерде, аал кодазынга шаппас, аал кодазындан үнерде база ындыг чораан. А назыны улгады берген ашактар аалче кирерде-даа, аалдан үнерде-даа аъдын чедип алыр турган. Оон ангыда чангыс одагга хонуп чыткан ийи аныы кижи бежин база-дыңының ады бижээнин бижээни ажиче көрүнүр сунмас.

Ол бистиң ада-өгбелеривистиң эки чаңчылдары-дыр. Бо ёзулалдарны бодап көөрге, кижилер бот-боттарының аразында хүндүлежип билирин, [illegible] улуг[illegible] [illegible] кижи [illegible] сагыштыгның чаңчылы снинчиккен деп чүве билдинир-дир. Улуг улустуң [illegible] [illegible] [illegible] турган.

Бистиң амгы хүннеривисте кижиниң кижи хүндүлээр чорук, кижилерниң бот-боттарының аразында [illegible] киң чаңчылы чаа утка-шынар-биле синниккен. Бистиң хүннеривисте чаа ёзулалдар, байырлалдар [illegible] оларны эрттирериниң ёзу-чурумунуң шынары экижип, улам байлакшып турар апарган. Сөөлгү үеде чаа тыптып турар байырлалдар, ёзулалдарга кыйыты үзээри, назы четкеннерге чаа паспортту тывысыры, шеригже үдеп, дугуй кежээзи, комсомолчу куда болгаш өске-даа ёзулалдар хамааржыр. Ол байырлалдарны чон чер болганда эки күзээшкиннер-биле байлак утка-шынарлыг кылдыр эрттирип турар. Чижээ: кускy дугуй байырлалында школаларга болгаш өске-даа өөредилге черлеринге кижилерниң күш-[illegible] [illegible]-тер, ыр, шүлүктер чаңгылаар, 3 шеригже оолду үдеп турда, оон ада-иези, төрелдери, ажылдап турган коллективи торгииниң ынаыр-да белен эвес алдан хүлээлгелиң чедиишкинниг эрттирип, Төрээн [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] аъттанып оолга белек тывызары чаңчыл болу берген. Чаа паспортту тывсып тура, күш-ажылдың хоочуннарын, мурнакчыларны чалап, назы четкен аныяктарга оларның үлегерин өдерерин, күш-ажылчы чаңчылдарны сагыырын чагып-сургап, совет хамаатының белик адын кадап, када-даа үлептиг эдилеп чорууруң күзээр. Ындыг болгаш оон-даа өске чаа ёзулалдар, байырлалдар бистиң сумуувуста үргүлчү эртип турар. Оон солун, белиг утка-шынарлыг, кижилерниң сагыш-сеткилинге арттып каар кылдыр эрттирерин бистиң Улуг-Хем районда «УТБА 25 чылы» совхозтуң парткому, Ажыг-Улуу кодээ Советтиң күүскому чедип ап турар.

Комсомолчу кыдалар бистиниң совхозтуң Культура бажыңынга эртер. Ону парткомпу, кодээ Советтиң күүскому, комсомол организациязы организастап эрттирип, чаа ог-бүле туткаңнарга эки күзээшкиннерин кылып, аныяк ог-бүлениң тавааи тургузарынга херек материалдыг дузаны-даа көргүзүп турар. Ол база-да бистиң ада-өгбелеривистен салгал дамчып чедип келген эки чаңчылдарының бирээзи-дир. Ында чүгле чаа утка-шынар синниккен.

Оон-биле калы бистиң суурда мөчээн кижиниң орнукшуудуп, ону сөөлгү оруктче үдеп [illegible] ёзулалының [illegible] таарымча чок чаңчылдарның тыптып турары бистиң сеткилиниске таарышпайн турар. Кижиниң өлүрү — ол оон чоок кижилеринге улуг кажыдал болгай.. Ынчангаш өлген кижиниң төрелдеринге чоок кижилери бажыңдалын илередип, сагыш човап, ажыг-шүжүүн үлежип бээр [illegible] [illegible] [illegible].

Ийи-чангыс төлеп чок кижилер анаа сылдап алгаш, кижи өлген черге чедип келгеш, совет кижиниң өвүр-хевиринге таарышпас чүүлдер кылып, бажыңдалга таарышпас ог-бүлени чаза базар. олар келгеш чүнү-даа мурнунда аразын бурун. оон соонда эгерип алгаш, үй-балай бак сөстер адып, шош-содда бежин эгелээр. Олар харын-даа 2—3 [illegible] ажылдыг безин үттүп, [illegible] арагалап турup бээр [illegible] бар. Чоон мурнунда бо дугайын «Шын» солунга бежи кам-даа удаа бижээн болгай. Октябрь 17-де үнген «Шынның» О. [illegible] бо темага хамааржыыр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]» илеретпеп чүүлдүн долузу-биле деткип. ол бижикчиниң «ёзу-чаңчылдардан эки чүүлдерни шилип, амгы үенин, негелдезинге дүүштүр чорудары чогумчалыг» дээн бодалынга бодумнуң ындыг [illegible] [illegible] [illegible] сагылдыг мен.

Өлген кижиниң хоржүзерииниң ёзулалын чорударын черлерде парткомнар, кодээ Совет күүскомнары, хөй-нииити организациялары холга ап, кижилер ортузунга тайылбыр ажылын чорудуп, таарымча чок багай чүүлдерни хоруурунга чедир дидими-биле шиитпирлеп, чаа чүүлдерни нептеретсе чогуур. Чижээ: партком, кодээ Совет күүскому орнукшуудулганы канчаар эрттирериниң дугайында дорт шиитпирлеп үндүрүп, дежурнуйлаашкынлап тургузуп, [illegible] [illegible] [illegible] берип болбас деп. Оон ангыда ажыг-шүжүгүн үлежир дээш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-ринге дораан куда бербейн, ону чок болган кижиниң төрелдеринге түткүп бээр кылдыр чурумчутса. Ийи-чангыс төлеп чок кижилерже көрүп алгаш турбайн, орнукшуудулганы шын, утка-шынарлыг [illegible] [illegible] организастап чорударының үези келген боор деп бодаар мен.

Т. ОЧУР ООЛ.

ДОКТААМАЛ ЧЫРЫТСА

«Шында» тускай арыннарның болгаш чаа-чаа рубрикаларның немежип турарын доктаамал хайгаарап турар мен. Чижээ, «Кадарарда хоюм чараш», «Чоннуң байлаан хумагалаар», «Улусчу контроль» дээш өске-даа тускай арыннар база рубрикалар бар. Материалдар солун бижиттинген болгулаар-дыр.

Бистиң Улуг-Хем районнуң Чаа Шагаан-Арыгда Бугу-эвилелдиң комсомолчу-аныяктарының шалыпчы тудугу хөгжүп орар. Баштайгы [illegible] [illegible], суур элээн сайзыраан. Ук черниң үнделин тудугжулары-даа бар. Чоорту ийи, дөрт каът чаагайжыды туттунган бажыңнар-даа немешкен. Моон соңгаар оон-даа сайзыраар. Чогум-на ону тудугжурунга аныяктарның күжү негеттинип турар.

Мурнуку чылдарда «Чаа Шагаан-Арыгның тудугларында» деп чижектиг эгелерниң адаанга тудугжуларның ажылын доктаамал парлап турган. Сөөлгү үеде ол рубрика көзүлбестээн. Бодум хуумда Чаа Шагаан-Арыгның тудугунуң ажылының дугайында [illegible] тускай арындан-даа чырыдып турза деп саналдыг мен.

Н. ЧӨРЕВЕ,
«Шагонартнистрой» тресте партбюро секретары.

ОТЧЁТ БЭЭР ДААЛГА АЛГАН

1981 чылдың ноябрь 18-те үнген «Шын» солунда «Тенчу чок кино» деп шүгүмчүлелдиг материал парлаттынган. Ында Эрзин районнуң Морен суурда кино көргүзүүнүң шынары кудузун, чамдык таварылгаларда киноңу эгелеп үндүргеш, оон ынай үндүрбейн бээр таварылгаларны болгаш ылангыя уруглар-га киноларны көргүзүп турар үеде оон кезектерни солуштурар, эгезин болгаш сөөлүн будаптарын шүгүм-[illegible].

Эрзин районнуң Морен кодээ Советтиң күүском хуралынга ук материалда шүгүмчүлелди сайгарып көөрге шын болган. Ол хуралга ында кино механиктери Г. Ыңаалай болгаш В. [illegible] оларның тайылбырын алган. Киномеханиктер буруузун миннип, ындыг чоруктарны моон соңгаар болдурбазын аазааннар.

Күүском хуралынга кино механиктерин шыңгыы доңгуткаш, дараазында хуралга отчёт бээр даалганы оларга берген.

Киночеткизиниң директору механиктер-биле шыңгыы беседаны кылган. Амгы хүннерде кино үндүрүлгези экижээн. Дээрзин Эрзин райкүүскомнуң даргазының оралакчызы Х. Кара-оол редакцияга дыңнаткан.

ДАҒЫН УЖУРАЖЫЛГА

Эки кижилер дугайында

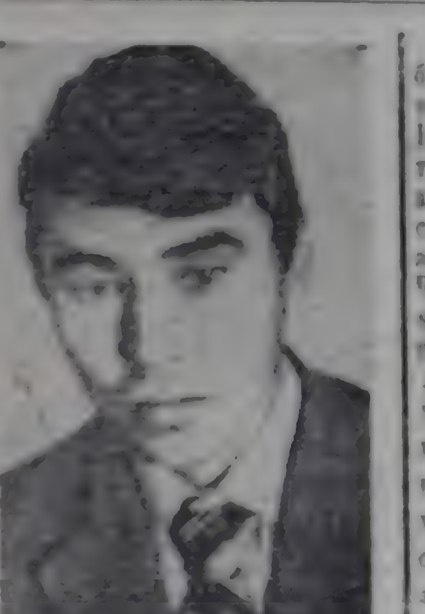

Даниил Седенович Ховалыг бодунуң күш-ажылчы намдарын № 15 механизация ррее делинге компрессорщиктеп ажылдап эгелээн. Оон сөөлүнде ол дамчыдыг мергежилин база шиңгээдип алган.

Бо хүннерде Д. С. Ховалыг Таңды районнуң тоңу Бай-Хаакта 585 КМК-да «Россия» совхозка уруглар сады тудуп ажылдап турар. Ай, квартал планнарын үргүлчү ажыр күүседип келген мурнакчы ажылчынның фото-чуруун районнуң хүндүлел самбыразындан көрүп болур.

ЧУРУКТА: Д. С. Ховалыг.
А. ООННУҢ фотозу.

Ол хоглуг, [illegible] кижиниң бир таварылга эвес болза, тарап [illegible] [illegible] турган мен. Ындан кыштың соогу кончуг турган чүве. Алдан, ажыл-иш [illegible] «Алдан-Маадыр» совхозунче бээр даалга алгаш, эртежик-ле хап чорупкан бис. Чеп ортузу четпейн чорда-ла [illegible] [illegible] «[illegible]» [illegible] чорый, шуут кылынгаш, ожуп калды. Чолаачы ол-бо ораладажып, чушкуп ховалдырып чадааш, чегел тепкеш, олуруп алды. Ол үеде харын-даа эде-кежи болуп, сооксундан улуг чүъв машиназы чедип келген.

Ортумак дурт-сынныг, орлан-шокар карактарлыг ужен хире хар иштинде назылыг, [illegible] [illegible] [illegible] дужун, бистиң-биле амыр-менди солушкан соонда, машинаның хорамче ээгин, бир-ле чүвени тептан, шинчип көре берди.

— Бензин сордурар насоуу сандан үнген машина эвеспе мен, дуңмам. Бээр адырып аксээр сен бе, көрүп берейн — деп чугаалай-дыр.

— Техниканың үрелиишкиниң чаңгыс көрген-ле, эзвзе [illegible] [illegible], ур-ле чолаачылаан боор силер аа?— деп оон [illegible].

— Чок, ур даа [illegible] [illegible] [illegible] чыл ажыл чор мен. Бо «Тыва» совхозка ажылдап [illegible] [illegible] мен ийин — дээш, [illegible]-дыр.— Амгы үеде найысылал Кызылдан комбикорм сөөртүп ажылдап тур мен.

Ол [illegible] [illegible] эгерги дуна берген Владимирниң [illegible] [illegible].

— Ажырбас, дуңмам, дески чүве кайда боор, бергелерни шыдамык эртип, түрел чорааш билиг-мергежил чедип алыр чүве болбас ийикпе — дээш, [illegible] [illegible], байырлашкаш чорупту.

Оон бээр элээн үр апарган. Бир-ле катап «Тыва» совхозтуң кадрлар килдизинге ажыл-агыйның мурнакчы чолаачыларының дугайында чугаалажып ора, ур апарда-даа, ынчангы чедирген дузазын, хоглуг аажы-чаңын угаанныг чолаачыны сонуургай бердим.

Кадрлар килдизиниң ажылдакчызы столундун хааржаандан: — Бисте комбикорм сөөртүп ажылдап турар чолаачылар хөй. Боларның кайызы?— деп, [illegible] [illegible] көргүзе-дир.

— Бо-дур!— деп айтып [illegible].

— Ол боор деп бодадым-даа. Аныяктарның дагдынык-чызы, мурнакчы чолаачы Донгур-оол Белекович Ооржак-тыр. Эртен Абакан баар рейстиг кижи. Ужуражып чугаалажыр болзуңарза, ам гаражта боор. Ырак чер баарда чаңчылы ындыг, машиназын ынак хынап, түрмек үрелиишкиннерин баш удур селип-септеп, орукка ап чорур херекселин четчелеп алыр. Бо [illegible] [illegible] [illegible] дээрге, чорупкан бис.

Донгур-оол Ооржакты гаражтан ындыг-ла үр болбайн тып алдывыс. Келген херээмни чугаалаарымга, ол бажыңынче чалай-дыр. Ынчалдыр оон бажыңынга барып, аяк шайны ааргап ора, күш-ажылчы намдары-биле кавсы таныжып мен.

Донгур-оол Ооржак 1967 чылда шериг албанындан хажыдып келгеш, өскен төрээн колхозунуң бүдүрүлгезинге ажылдай берген. Удаванда ол [illegible] [illegible] [illegible] өөренип киргеш, ону чедиишкинниг доосгаш, үшкү класстыг [illegible] [illegible] [illegible] гозын долгу ап, автомашинаны башкара берген.

Баштайгы үелерде арга-дуржулгазы эвээш кижиге бергелер бо-ла таваржып кээр турган. Ынчалза-даа ол анаа ундаравайн, дуржулгалыг чолаачылар Маадыр-оол Сарыглар, Семис-оол Ондар болгаш өске-даа эш-өөрүнден ажыктыг арга-сүмелерин айтырып ап, өөренип алган билиин практика-биле холбап тургаш, шилип алган мергежилиниң чажыттарын [illegible] [illegible] [illegible] эгелээн. Барак кызыл шудурту чоруктуң түңнелинде оон билиг-мергежили чоорту өзүп, машиназының үрелиишкинин ой-шаанда эскерип, оон техниктиг ажаалдазын чогуур үезинде кылып алырынга чаңчыга берген.

Чылдар билдиртпейн эрткен. Донгур-оол Ооржак бүдүрүлгениң мурнакчызы, дуржулгалыг чолаачызы апарган. Ол эрткен онгу беш чылда бодунга алган планныг онаалдазын [illegible] [illegible] [illegible] биле 120 муң тонна-километрни 106 хуу күүсеткеш, чо[illegible] [illegible] [illegible] социалистиг чарышка тиилекчи болган. Бирги черин ап, ВАЗ-же баар путёвка-биле шаңнаткан.

Үлегерлиг, шалып, ажылчын Донгур-оол Ооржак партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге улам сорук кирип, хөй-аът киришкиниг ажылдааш, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планының онаалгаларын хуусаа бетинде күш-ажылчы чедиишкиннерлиг дооскан. Ам бо хүннерде 1982 чылдың күш-ажылчы [illegible] [illegible] турар.

Донгур-оол Ооржактың ажылы кышкы үеде улам чымышттыг апаар. Мегаг-шылаг чок чолаачы ниитиниң малынга чем сөөртүр херекке күш-ажылчы үлүүн киирип, мал чемиңиң сөөртүлгезинде илеп-бейлиг киржип турар.

К. ТҮЛҮШ.
Чөөн-Хемчик район.

БАШКЫЛААРНЫ ЧОРУТКАН

Бистиң Арыскан сес чыл школазының үстүкү класстарынга математика башкызының [illegible] бо өөредилге чылының эгезинден бээр чангыс-даа кижээ болбаан—деп, болук ада-иелерниң хомудап бижээн чагаазы биске Улуг-Хем районда келген. Райкүүскомнуң улус чырыдышкын килдизинге чедир бо айтырыгны каш удаа тургузуп келген, ынчалза-даа түңнел чок деп [illegible] бижээн.

Тыва АССР-ниң чырыдышкын министри Н. С. Конгарның ук чагаага хамаарыштыр харыызы болза:

1981—82 өөредилге чылында ол районнуң улус [illegible] [illegible] теегу болгаш математика башкылаар ийи кижини чорутккан. Ол ышкаш Кызылда Күрүнениң педагогика институдунуң доозукчузу Л. Ш. Ховалыгны физика болгаш математика башкылаары-биле чоруткан. Ол-ла институттуң физика-математика факультединиң бешки курсчулары Маргарита Бойду болгаш Елена Делег олар ийиги улдуңнуң эгезинден бээр ол районда ажылдай бергеннер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КИЧЭЭНГЕЙНИ — КЫШКЫ СПОРТЧЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизинге тураскааткан РСФСР-ниң улустарының VII кышкы [illegible] республикаларга болгаш спорттуң кышкы хевирлерин РСФСР-ге улам сайзырадыр сорулгалар дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын [illegible] дырар сорулга-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели дараазында доктаалды хүлээп алган.

1982—1985 чылдарда спорттуң кышкы хевирлерин улам ыңай сайзырадырының тодаргай хемчеглерин бо чылдың декабрьда ажылдап кылырын, чурттакчы чоннуң ортузунга кадыкшылга болгаш спорт ажылын ыланғыя кышкы үеде хандырары дээш [illegible] болгаш организациялар удуртукчуларындан негелдени бедидерин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] Күш-культура болгаш спорт комитединге, Чырыдылгакы министерстволарга, [illegible] Чурттаалга-коммунал ажыл-агый министерствозунга, Кызыл хоорай, районнар Советтериниң [illegible] даараскан.

Доктаалда айыткаанына болза, [illegible] болгаш түңнел ортумак өөредилге, профтехучилище, ниити өөредилге школазы бүрүзүнүң чанынга хоккей шеттерин, чуңгуларын декабрь 15-ке чедир чылдың-на кылыр. Коньки-биле массалыг [illegible] ажыл-биле [illegible] орнуктарын, хоорай [illegible] болгаш оон дашкаар хаак баазаларын болгаш орукталарын ковудедир. Спортчу баазаларын ажыглап-прокат [illegible] херекселдерин чеделдер спортчу [illegible] болгаш дериглер септээринин ачы-дуза чедирериниң хемчеглерин улгаттырар.

Хаак болгаш конькиге маңнаарын шайбалыг болгаш мячтыг хоккейни сайзырадырынга четпестерни эдер. Кайы-даа ведомстволарга хамааржып турары хамаан чокка спортчу дериг-херекселдерниң долу ажыглалын хандырар. Уругларның болгаш [illegible] спортчу школаларының ажыглалын экижидер. Спорттуң кышкы хевирлериниң спортчу секцияларын [illegible] организастаар, өөреникчилерниң болгаш студентилерниң кол нуруузун доктаамал кичээлдерже хаара тудар.

Хоорай, суурларның чурттаалга комбиналарының ажыглалга кирери-биле чергелештир ол черлерге көрүкчүлер олурар черлерин спортчу дериглерни катай кылырын контролдаар. [illegible] участоктарының бажыңнар [illegible] 1982—1985 чылдарда уругларның болгаш [illegible] күш-культура-спорт клубтарын, спорттуң кышкы хевирлериниң [illegible] командаларны тургузар болгаш «Алдын шайба», «Аргыглыг мячиге» клубтарның шаңналы дээш маргылдааларны эртирер.

Күш-культура болгаш спорттуң [illegible] калыының талазы-биле контролдун [illegible] алырын Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозунга. [illegible] болгаш спорттуң пропагандазының [illegible] Күш-культура болгаш спорт комитединге, республиканың «Билиг» ниитилелинге даасқан. Бо доктаалдың шиитпирлерин күүседип турарының дугайында Күш-культура болгаш спорт комитеди, хоорай болгаш районнар Советтериниң күүскомнары чылдың-на апрель бирээге чедир [illegible] кажыр.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден [illegible] болза

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Шуру Ооржаковна Кызымаа — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Монгуш Хажытовна Ондар — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Минчимма Успуновна Ооржак — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Мариза Сарыг-Доштаковна Саая — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Светлана Доржуевна Херел — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Бертан Успуновна Хомушку — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Галина Серзээвна Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Ужаа Сечаповна Ондар — [illegible] ажылчыны.

Шайлаг Серен-Намаевна Ооржак — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Вера Павловна Саая — [illegible] совхозтуң ажылчыны.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Часкым Даваевна Куулар — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Лидия Саны-Ширеевна Монгуш — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Чылбак Бабыковна Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Канчыыр-ооловна Ооржак — районнуң санэпидстанциязының техниктиг ажылчыны.

Татьяна Тюлюшевна Сат — улус депутаттарының Хөндергей кожуун Совединиң күүскомунуң секретары.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Момаа Октут-ооловна Куулар — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Анай-оол Эртинеевна Монгуш — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Фаина Бидир-ооловна Монгуш — Кара-Чыраа суурда уруглар садының няназы.

Доржукмаа Шыныкпановна Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Серен Дамбаевна Доңгак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң [illegible].

Хамааты Монгушовна Иргит — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Хеймер-ооловна Монгуш — «Сүт-Хөл» совхозтуң [illegible].

Чиле Даваевна Монгуш — «Хөндергей» совхозтуң ажылчыны.

Александра Комбуевна Ондар — Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Калдар Шыыраевна Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң [illegible] ажылчыны.

Бавуен Доңгатовна Ооржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң [illegible]

ажылчыны.

Серемаа Октук-ооловна Ооржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Алдын-Хереловна Сарыглар — Сүт-Хөл сес чыл [illegible] повары.

Кара-кыс Калиндуевна Ховалыг — Чадаананың райүлетпүр комбинадының техниктиг ажылчыны.

Чүчүгүр Кенденовна Ховалыг — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Чечекмаа Сактаевна Куулар — Теве-Хая суурда уруглар садының эргелекчизи.

Валентина Сереновна Монгуш — «Сүт-Хөл» совхозта уруглар садының повары.

Дина Чиктеловна Монгуш — район эмнелгезиниң санитарказы.

Дыртык Базыр-Сазыевна Монгуш — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Чечек Ондаровна Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Анай-кыс Хирмиттеевна Ондар — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Бичиимаа Кончуковна Ондар — Сүт-Аксы ортумак школазының [illegible].

Вера Дударваевна Ондар — Карл Маркс аттыг совхозтуң ажылчыны.

Маня Дөмүр-ооловна Ондар — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Лопсановна Ооржак — Сүт-Аксы ортумак школазының башкызы.

Чечек Сереновна Ооржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Седип-оол Күдер-ооловна Сат — «Хөндергей» совхозтуң ажылчыны.

Варвара Дүр-ооловна Ховалыг — Теве-Хая ортумак школазының башкызы.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зоя Чондан-ооловна Доңгак — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Комбуевна Кабимульдинова — № 463 КМК-ның кадрлар талазы-биле инспектору.

Елизавета Шара-Хоюевна Кара-Саал — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Хаяны Өлүр-ооловна Кашпык-оол — «Сүт-Хөл» совхозтуң склад эргелекчизи.

Зоя Максимовна Кужугет — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта уруглар садының няназы.

Клара Чыртай-ооловна Куулар — Чыраа-Бажы ортумак школазының башкызы.

Долчанмаа Семис-ооловна Монгуш — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Манчын-ооловна Монгуш — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Лидия Отуковна Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Людмила Кааңыл-ооловна Монгуш — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Турещ Кызыраповна Монгуш — Чадаананың № 1 ортумак школазының башкызы.

Чечек Монгушовна Монгуш — «Чыраа-Бажы» совхозтуң кадрлар килдизиниң инспектору.

Маңзарма Натпит-ооловна Ондар — Чадаананың № 1 ортумак школазының башкызы.

Клавдия Мергеновна Саая — Чадаана хоорайының арын-уйнур камгалал черинин сес [illegible].

(Уламчылыг).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

Чаартыкчыларның тывынгыры

БУДАПЕШТ. Чепельдин металлургия болгаш машина кылыр комбинадының чаартыкчылары болгаш чогаадыкчылары бүдүрүлгениң [illegible] [illegible] ажыктыың бедидеринге, ажылдаар чер бүрүзүнде курлавырларын илередиринге улуг үлүүн киирип турарлар. Олар чүгле бо чылын бир муң ажыг чаа саналдарны кылган болгаш оларның хөй кезиин бүдүрүлгеге боттандырып чорудар деп шиитпирлээн. Чепельдин чаартыкчыларының киирген саналдарының берген экономиктиг ажыы эргээн чылдыы-биле деңнээрге, оон барык 12 млн. форинт акша ажыы турар.

Администрацияның болгаш профсоюз организацияларының төлээлеринден тургузулган комиссия чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның тывынгыр чоруун калбартырынга дыка ниитиг боор турар. «Кызыл Чепельде» «Чаартыкчылар айыы», «Солун шеңлар хүннери» эртирери чаңчыл апарган болгаш оларның үезинде кылдынган саналдарны тускай тургускан комиссиялар чугаалажып көрген. [illegible] шиитпирни хүлээп ап турар.

Ажыктыг арга

УЛАН-БАТОР. Моолда эң-не баштайгы ажыл-агыйлар аразының «Минжит Булган» дээр кооперативи үш-ле чылдың иштинде деңдээни ажыктыг улуг ажыл-агый кылдыр сайзыраан. Алтай ындының үш — Алтай, Уенч болгаш Булган районнарының күжү-биле тургускан ол ажыл-агый капитал тудуг, чүък соортулгазының болгаш көдээ ажыл-агый каттыжыышкыннарының мал чемнери-биле хандырарының бүгү ажылдарын боттуга алган ажылдап турар. Чаңгыс-ла чылдың дургузунда ол кооперативтиң 4,5 млн. тогериг тудуг-монтаж ажылдарын кылырын чугаалаарга-ла, билдингир-дир.

Ол бүдүрүлге чери болуушун бүдүрүүге баазазын үргүлчү калбартып турар. Бо чылын ында ногаа шыгжамыры, септелге мастерскаязы, өске-даа алдан хөй тудугтар ажыглалга кирген. [illegible] организастаары Моолдун байдалынга дыка таарымчалыын практика көргүскен. Чылдың-на «Минжит Булган» 6 млн. тогериг чедир орулганы ап турар. МАР-да тургустунуп келген турар ындыг кооперативтер дыка хөй ажылчыннарны [illegible] агый [illegible] ковудедип турар.

Гектардан-на бир тонна балык

БУХАРЕСТ. Румынияның иштики суг хөөлбектеринден бо чылын 30 муң тонна хире балыкты туткан. Республиканың балык өстүрер ажыл-агыйлары ниитизи-биле бир гектар суг девискээрлериниң шөлүнден-не ортумаа-биле бир тонна балыкты туткан боор турар.

Уезилерниң [illegible] суг хөөлбектерин хары-лап [illegible] муруунда [illegible] ажыл-агыйнын чорудуунуң талазы-биле бүгү курлавырларын [illegible] ажыглаарының сорулгазы салдынган. Дымбовица [illegible] специалистери бо талазы-биле улуг ажылды кылып турар. Оон балык өстүрер беш хөөлбектериниң девискээри ниитизи-биле 700 гектар ажыг боор турар. Оларда [illegible] тургузарының талазы-биле дуржулганы кылып турар. Чижээ, ында Совет Эвилелинден аппарган. Румынияга оон мурнунда чок турган «бестер» дээр породалыг балык Нуцчеттиң хөөлбектеринге дыка таарышкан, эге берген. Чылдың-на ол станцияга 200 млн. хире балык үүртенелерин доруктур өстүрген, республиканың балык өстүрер ажыл-агыйларынче болгаш даштыкыже-даа үндүрүп турар.

Судно тудукчуларында

СОФИЯ. Варнаның судно кылыр Г. Димитров аттыг комбинадында эң-не чаа-бүрү чеңнарлыг чүъктер сөөртүрүнге ажыглаттынар, 15 муң тонна чүък алыр аргалыг чаа судноның тудуун эгелээн. Судно [illegible] [illegible].

[illegible] турар [illegible] рупге таарышкан болур.

Бо беш чылда Болгарияның [illegible] рынге тропиктен эгелээн. Заполярьеның районнарынга чедир эжиндирерге таарышкан — чаа-бүрү агаар-бойдус куржагларынга чорун болур. 25 муң тонна чүъкту [illegible] дуңерин планнаан. Колдуунда социалистиг чурттарже чорудар болгаш тускай курлар чүъктер сөөртүр кучулуг суднолары база тудар деп турар.

Болгар суднолары кол чагырычы — Совет Эвилели боор турар. Дыка хөй телевилелдерни [illegible] кижилгези-биле кылып турар. Ындыг база ажылдажылганың түңнелдериниң бирээзи бо беш чылда кылыр ужурлуг, Каспий далайга нефть дажыглап, эжиндирер ээзи калл танкер-суднолар боор турар.

Болгарияның судно кылыр черлеринге сески беш чылдың тургузунда ниитизи-биле даштыкыже үндүрер дээн 10 суднолары тудар деп турар.

ЧАА НИИТИЛЕЛ ТУРГУЗАРЫНЫҢ ОРУУНДА

АДЕН. (СЭТА). Йемен Улус Демократтыг Республиканың улузу англи эжелекчилерге удур үргүлчүлелдиг демиселге чаалап алганы национал хамааржылгас чоруунуң 14 чылы болганын демдеглеп турар.

Йемен социалистиг партиязының чиңгине секретары, ЙУДР-ниң Улустуң Дээди Чөвүлелиниң Президиумунуң [illegible] болгаш Премьер-министри Али Насер Мухаммед СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга харыылааш, демократтыг Йемен экономиктиг болгаш социал [illegible] талазы-биле улуг [illegible] чугаалаан. Чурттуң төөгүзүнде бир-ле дугаарында [illegible] хегжүүрүн хандырып шыдаар ажыл-агыйны план-га үндезилеп чорударының аргаларын боттандырар аргалыг боор турар. Куруне сектору үндезилеттинген чаа экономиктиг структура тургустунган. Амгы үеде ЙУДР-да [illegible] калбак киржилгези-биле бийиги беш чыл планы күүсеттинип турар болгаш Йемен социалистиг партиязының оон съездизинге оон улаанынын [illegible].

[illegible] ниитилелдиң тургузуушкунунга удурлуу [illegible], ажылчы чоннар массаларының сырый каттыжыышкыны улгадып бурарынга кандыг-даа чугааниг чок апарган. Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттары-биле, бирги ээлчеге Совет Эвилели-биле бистиң харылзааларывыс чедимчелиг калбарып турар.

Эртемниг социализмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң идеяларынга принципчиглиг-биле шынчы болбушаан, демократтыг Йемен [illegible] кымга-даа хамааржыышас, демократтыг чоруктуң, социализм болгаш тайбың ужениг болдур, оларның шуптузу-биле эң сырый харылзааны [illegible] А. Н. Мухаммед уламчылап чугаалаан. Ол тайбың кожа-хелбээ дегүннааштыгның бистиң интернационалдыг [illegible] принциптеринге [illegible] чурттар-биле харылзааларны тургузарынга [illegible] боор турар.

Делегей байдалының талазы-биле [illegible] айтырыгларга [illegible] [illegible] бүгү чер бөмбүрзээниң кырынга, ооң иштинде бистиң девискээривис улустарының айыыл чок чоруун быжыглаарының шиитпирлиг улам күштелип келди чылдар. [illegible] хамыктың мурнунда бөдүүг [illegible] турар Совет Эвилели кылып турар. Олар Чоокуу Чөөн [illegible] болгаш [illegible] дил алырынга. Инди океанда даштыкы баазаларын узуткаарынга боттуг үндезин боор турар. Совет саналдар КНО-нуң [illegible] ринге долузу-биле дуушкак [illegible] руунге таарышкан турар. Демократтыг Йемен совет тайбың саналдарын кажан-даа деткип келген болгаш моон-даа соңгаар деткиир дээрзин А. Н. Мухаммед түңнелинде [illegible].

А. СЕМИН,

В. ДОРОШЕНКО,

СЭТА-ның корр.

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ. Ольстерниң хоорайларында дуюураазының байдал чавырлыр хамаан чок, харын-даа улам күштелип турар. Ында эжелекчи англи солдаттарның саны сөөлгү үеде улам көвүдээниң даштыкы солуннар дыңнадып турар. Ол чурттуң тайбың чонунга удур ёзулуг ажык дайын чоруп турары билдингир. Ольстерниң хоорайларында англи шериглер дүн-хүн чокка хайгаарал кылып, таңныылдап турар-даа болза, Соңгу Ирландияның чурттакчыларының оларга удурланыышкынының илереткен чысаалдары узук-соксаал чок боор турар. Кудумчуларда боо даажы, частыышкыннар база бо-ла боор турар. Чон бодунуң эрге-херээн камгалап, эжелекчилерге удур демиселин соксатпайн турар.

ЧУРУКТА: Белфастың кудумчуларында англи солдаттар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДЭЭРБЕЧИ ҮҮЛГЕДИГ

ЛУАНДА. (СЭТА-ның корр.). Луандада нефть бол-[illegible] ноябрь [illegible] өрт — расисти Мурнуу-Африка Республиканың дээрбечи үүлгедииниң түңнели болган деп, Ангола Улус Республиканың энергетика болгаш нефть үлетпүрүнүң министри П. Ван-Дунем медеглээн.

Мурнуу-Африканың расистерниң [illegible] лерниң кылган [illegible] чалыдырыышкыннарының түңнелинде өрттүң болганын парлалга конференциязынга министр [illegible] бүдүрүлге черлеринге кылыг чалылдырыышкыннарын кылырын ол ол [illegible] [illegible] чеңнер болганын [illegible] ниттиг миналарны а ол [illegible] кааш НАТО чурттарынга болган Мурнуу-Африка Республиканыга бүдүрген радиостанция херекселдерин Анголаның айыыл чок чоруунуң органнары илередип тыпкан 114 иштери чепсектерин болгаш херекселдерни парлалга конференциязынга келген журналистерге көргүскен.

Мурнуу-Африканың холезилеңикчилери баш бурунгаар план ёзугаар ол нем-бүрүзүн [illegible] Ангола Улус Республиканың чазаанга бар деп министр чугаалаан.

АУР-да политиктиг болгаш [illegible] экономиктиг [illegible] империализмниң планын [illegible] [illegible] П. Ван-Дунем айыткан.

Американың Каттышкан Штаттары баштаан [illegible] империализм болгаш оон [illegible] республиканың [illegible] ургааларын, чоннуң оруктарынга [illegible] боттандырарын оралдажып турар-дыр деп, министр демдеглээн. Ындыг империалистер болгаш Мурнуу-Африканың расистери ангола улусту коргудуп шыдавас.

В. РАЙКЕРУС,

Р. ЛЫСЕНКО.

СОСТАВЫН ЧААРТКАН

МАДРИД. (СЭТА). Испанияның [illegible] Л. Кальво Сотело чурттуң чазаанга чаартылга кылган. Чазактың [illegible] айтырыглар талазы-биле [illegible] албан-дужаалын немей тургускан. Ол албан-дужаалга Р. Мартин Вилья томуйлаткан. Чазактың даргазының экономиктиг айтырыглар талазы-биле бийиги оралакчызынга Х. А. Гарсия Диасты томуйлаан. Экономика болгаш садыг министриниң албан-дужаалынга ол хевээр арткан.

Мадридте политиктиг хайгааракчыларның бодалын ёзугаар алырга, Л. Кальво Сотелонуң чазанка кылган чаартылгалары оон программазынга болгаш ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарынга дегер болбас байдалдыг.

КЫДАТКА АЖЫДЫП БЕРИП ТУРАР

Кыдат-биле шериг калы ажылдажылгазын [illegible] жилеринче АКШ-тың, НАТО чурттарының болгаш Японияның чуткулдузун бадыткаан эвээш эвес фактыларны сөөлгү айларның болуушкуннары көргүскен. Пекинге боо-чепсектер бээр дугайында Вашингтонга болур чугаалажыышкыннарның [illegible] болур сорулгалыг «Авторитеттиг айтышкыннар» деп документиниң Рейганның администрациязы бо чылдың октябрьда белеткээн. «Кыдатка боо-чепсектерни садарының болгаш технологияны дамчыдып бээриниң аргазы-биле улам сырый эвилелди ооң-биле тургузар» дугайында айтышкынны чугаалажыышкыннарга киржир американ төлээлекчилерге берген. Сөөлгү ийи чартык чылдарның дургузунда кыдат таланың күзелинге дүүштүр Пекинге бээр боо-чепсектерниң тускай даңзызын база кылган. Мурнукузу ышкаш ийи-ле ужур-дузалыг» дээр дериг-херекселдерни эвес, а амгы үениң эң сайзырангай американ боо-чепсектерин Кыдатка садарының, ол чепсектенижикиннерин Пекин бодунуң шиитпири-биле ажыглаар эргези дугайында чугаа болуп турар.

«Барроуз» деп американ корпорация кыдат армияның чиңгине штавының начальнигиниң оралакчызы Лю Хуаңциниң АКШ-ка келгениниң бээди мажаваны, «В-7800» компьютер дээр күчүлүг чак херекселдин Кыдатка садар дугайында чарлаан. «Итти» [illegible] [illegible] бижээзин бээтаар алырга, кыдаттар ону шериг сорулгаларынга ажыглаар бодап турар. Американың Каттышкан Штаттарының контролдуң албанда делегейниң акша фондузунуң Кыдатка бээр алды миллиард доллар түңнүг чээлизин Пекин база шериг херээнге ажыглаар бодалдыг. Амгы үениң сайзыраңгай санакча техниказын АКШ-тың шериг ведомствозу — Пентагон Кыдатка садыглаарын саналдааның Японияның «Майнити» солуну бижээн. Электроннуг санакча машиналарын бүдүрер Японияның фирмалары американнардан тыдын калбеде боттарының продукциязын Пекинге садыглап турар. «Фудзицу» деп япон компания бодунуң продукциязы-биле япон шериглерин хандырып турар [illegible].

Англи армияның чиңгине штавының начальниги Э. Брамол бо чылдың октябрь төнчүзүнде Кыдатка барып кораан болгаш Пекинге садар боо-чепсектерниң база шериг херекселдериниң даңзызын кыдаттарга дамчыдып берген. Оон ыңай кыдат шериглерниң боо-чепсектерин чаартырынга киржирин Лондон саналдаан, а бо чылдың төнчүзүнге чедир 600 миллион фунт стерлинг түңге дүүрүжүлгеге ат салырын киш талалар белеткээн болуп турар. Кыдаттың ядролуг стратегтиг күштериниң мурнунда турар айтырыгларны шиитпирлээринге бодунуң [illegible] Франция саналдаан. Пекинге боттарының шериг складтарын ажыдып бээрин НАТО-нуң өске чурттары база саналдап турар. Олар боттарының шаап халдаашкынныг боо-чепсектерин Кыдатка садарынга белеңин ажыы-биле илергейлээн.

АКШ болгаш НАТО талазы-биле оон эвилелчилеры амгы үениң боо-чепсектерин Кыдаттың холунга [illegible] чүткүүшкүн, Совет [illegible] [illegible] шериг күчүзүн АКШ болгаш барыын чүктүң империализмниң өске-даа күрүнелери улгаттырбышаан, Совет Эвилелинге удур туржуушкунун Чөөн чүкке күштелдирер [illegible] Барыын чүкке база делегейниң өске-даа районнарынга [illegible] деп. Г. Киссинджер болгаш Кыдаттың шериг күчүзүн улгаттырарының өске-даа талалакчылары санап турар.

Барыын талакы капиталистиг күрүнелерниң ажылдакчыларының сарыыл чок чоруу болгаш Кыдатка шериг чепсээн садыглааш, ортан байыыр дээш оларның чаажы чүткүлү фактыларны боттуу-биле көөр-ниге моон [illegible] турар. Кыдаттың делегейге тергиилелин бадыткаар дээш Маонуң калчаалыг [illegible] [illegible] кыдат амгы чагырыкчылар [illegible] Кыдат-биле долгандыр кызыгаарлашкак чурттарга хамааржыр [illegible] [illegible].

АКШ-тың конгрессиниң бо [illegible] чилел албаны төлээлекчилер палатазының даштыкы херектер талазы-биле комиссиязынга тускай илеткелди белеткээн болгаш бо дугайтыр база [illegible]. Ол илеткелде бижээни болза «Америк дузаламчының ачызында күштелгениниң түңнелинде Кыдат улам-на боттурамык хөделир болгаш чоннук кожалары-биле мөс [illegible] магат чок.» Кыдаттың ындыг кожалары — Кытдар [illegible] Кыдаттың болгаш Мурнуу Азияның чурттарының [illegible] Кыдаттың бодунуң девискээр негелдерин болгаш үстүнде чурттарның экономиктиг кол туруштарынче сыңнигип кирген хөй саныг хуацяоларны (даштыкы чурттарда кыдат национал кижилерни) «камгалаарын» ындыг мөгаадежиишкиннерниң чылдаа кылдыр ажыглаар планныг болуп турар. Сингапурнуң премьер-министри Ли Куан Ю Мурнуу-Чөөн Азияның күрүнелериниң ассоциациязында (АСЕАН-да) баштаан турар чурттарның ниитти бодалын илергейлээшаан, «Фар истерн экономик ревью» журналга интервьюзунга мынча деп медеглээн: «Америк боо-чепсектерни Кыдатка садыглаары сагыш-сеткилдиң хамы дүвүрээшкинин болдуруп турар».

«Пекинниң шериг күчүзүнүң улгатканы кыдат кыжаамчылыгны улам күштелдирген. «Тайбың болгаш нейтрал [illegible] [illegible] медегледелерин Пекин кылып турза-даа, Мурнуу-Чөөн Азияның бүгү чурттарынга девискээр негелделерин кылып, ол чурттарга удур үреп-пекчи хөделиишкиннерни үргеледип, [illegible] [illegible] боо-чепсек-биле хандырып турар-дыр» деп, Индонезияның «Пелита» солуну [illegible].

Кыдат-биле [illegible] чурттар Пекинниң өжээтен хөделиишкиннерин дүвүрээшкин-биле демдеглеп турар. Америк болгаш өске-даа боо-чепсектерни Кыдат камгалал херээнге эвес, а Индий-Кыдаттың үш чурттарынга удур, Мурнуу-Чөөн Азияның күрүнелеринге, Афганистанга болгаш Индияга удур бодунуң дайынзырак пландарын боттандырар дээш салып ап турар-дыр деп, Вьетнамның «Нян зан» солуну демдеглээн.

Пекинге боо-чепсектерни садырын калбартыр дугайында Вашингтоннуң шиитпирин Делиге сагыш дүвүрээшкининң-биле уткааны тайылбырга эвес. Кыдаттың дайынзырак болгаш өжээтен хөделиишкиннерин Индия эки билир: ооң делгем девискээрлерин Кыдат амга чедир эжелеп алган турун турар. Девискээр негелделерин Индияга Кыдат ам-даа кылып турар.

Кыдаттың шериг күчүзүн улгаттырар дээш АКШ-тың болгаш ооң эвилелчилериниң чүткүүшкүнү — Азияның улустарының дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын империалистиг [illegible] херекке албайн турарының херечизи-дир. Кыдат чагырыкчыларның дайынзырак [illegible] пландары-биле холбаштыр Азия чурттарының сагыш дүвүрээшкинин империалистиг күрүнелер база херекке албайн турар.

А. БИРЮКОВ.

(СЭТА).

КЫЗЫЛДЫҢ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНДЕ

Бистиң республиканың районнар төптеринге болгаш көдээ суурларда культура албан черлеринге ажылдаар кадрларның саны чыл бүрү өзүп турар. Оларның хөй кезии — Кызылдың урал чүүл училищезиниң доозукчулары.

Бо чылын ук училищениң он нйи салбырларында үш чүс ажыг оолдар, кыстар өөренип турарлар. Ында дирижерлиг, актёрлуг, урер болгаш национал хылдыг-хөгжүмнүң, ниити ырның, чурулганың болгаш өөн-даа өске салбырларда дээди эртемниг хоочун болгаш аныяк башкылар сургуулдарга быжыг билигни бээр дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Фортепиано салбырында аныяк специалист Елена Архиповна Дятлова Новосибирск консерваториязын доосканы, ам училищеде бо чылын ажылдап кирген. Ол ышкаш библиотека салбырының башкызы Галина Ивановна Байкара база ниити ыр дирижерлаар талазы-биле он чыл башкылап турар Алевтина Николаевна Саратовкина дээш оон-даа өскелер кызымак, эгелделиг чоруу-биле сургуулдарның хүндүткелин чаалап алганнар.

Училищени бо чылын ниитизи-биле сезен алды кижи доозуп турар. Оларның аразындан эң эки доозукчулар Т. Коробейникова, И. Иргит, Р. Кыргыс, А. Анай-оол, «Россия» совхозтуң стипендиады Р. Агапова олар боттарының өскен-төрээн суурларынга ажылдаарлар.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: фортепиано клазында аныяк башкы Е. Дятлова (артында) сургуул М. Синицына-биле; библиотека салбырында кичээл үези.

Авторнуң фотолары.

ХӨӨМЕЙЖИЛЕР БАЗА КАТАП МОСКВАДА

ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелинде Бүгү-эвилелдиң улусчу музыканы өөренип шинчилээр комиссиязы Бүгү-эвилелдиң улусчу чогаадылга болгаш культура-чырыдыышкын ажылының эртем-методиктиг төвү-биле кады Совет Эвилелинде хөй национал улустарның VIII музыка-этнографтыг концертин Композиторларның төп бажыңында эрттирип эгелээн.

Ол концертке киржири-биле сурагжаан «Сыгырга» ансамбльдиң киржикчизи «Алдан-Маадыр» совхозтуң механизатору Ондар Эрес-оол, Бай-Тайгадан Сат Мар-оол олар ап-тарындап.

Ондар Эрес-оол өтнүт сыгыды, каргыраазы, хөөмейи-биле, Сат Мар-оол хөюг каргыраазы болгаш амырга ойнаары-биле москвачыларга бараан болурлар.

Хөөмейжилер «чижи аарап» аңгы-аңгы ойнааның сөөлүнде, программазын дуэт-биле доозар. Нүүселделерни Бүгү-эвилел радиозунга болгаш ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелинде фольклор фондузунга бижидер.

Ондар Эрес-оол — 30 харлыг аныяк хөөмейжи: «Хоочуннардан салгап алган мергежилимни бүгү-эвилел концертинге бир-ле дугаарында бараалгадыры меңээ улуг алдар-хүндү-дыр» — деп, ол өөрүшкү-биле чугаалаан.

— Улустарның ураан чүүлүн, ооң иштинде тываларның хөөмейин, бо чылын хөй-хөй чурттарда «Радуга-81» деп телефестивальдан көрүп турар, музыковедтерниң аңаа сонуургалы кайгамчык өскен, ынчангаш силерге чогаадыкчы чедиишкинни күзеп тур бис, эки киришкеш келиңер — деп, культура ажылдакчылары оларга база чагыын берген.

Ч. КУУЛАР.

ЧАА ЧЫЛДЫҢ ПОЧТА МАРКАЛАРЫ

Чаа, 1982 чылга турасклаткан почта марказын ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозу чаңчыл ёзугаар үндүрген. Ооң чуруунда ССРЭ-ниң Бүрүне сүлдезин болгаш «Чаа чыл-биле»! деп байыр чедиришкинниг бижиктиг хана календарының арны бар. Кремльдиң Спасск суургазы болгаш харылзааның «Молния-1» спутниги ында база чуруп көстүр. Марканың чурукчузу С. Горлищев.

Чаа чылдың янзы-бүрү хемчеглери кирген элээн каш он аңгы чагаа хаптарын болгаш почта карточкаларын байырлалга уткуштур база үндүрген.

Делегейниң почта маркаларынга чаа чыл темазы ындыг үр эвес үеде — 30 ажыг чыл бурунгаар кирген. «Чаа чыл-биле!» деп бижиктиг баштайгы марка бистиң чуртувуска 1962 чылдың декабрьда үнген. Ол үеден эгелээш ындыг үндүрүлгелер чыл бүрүде үнүп эгелээн. Аңаа чаа чылдың байырлалының чарылбас кежээ боор турар Соок-Ирейниң Херээжен уруу Снегурочканың чурумалдары көргүзери чаңчыл болган. Космос темазының чуруктары аңаа база кирип турар. Өске чурттарның чаа чыл маркаларынга кирип турар амыл-чалары аңгы-аңгы болур. Чижээ, венгр маркаларының [illegible] бичии оолду чураан. Бир эвес чаа чыл бүдүүзүнде бажыңга хоолай ааштакчызы келир болза, ол дээрге аас-кежиктиң демдээ деп Венгрияда дамчыыр чугаа бар. Азияның чамдык чурттарында бурунгу календарьда чылдарны дириг амытаннар аттары-биле адап турганынга уйгезилеттинген чаңчылдар бар. Чижээ, Вьетнамның 1962 чылда үндүрген марказында хаван оолдары чураан. Ол чүл дээрге кедээ иштилерге турасклаттынганы эвес, а хаван чылынга турасклаттынганы ол. Гонконгтуң 1968 чылда үндүрген марказында сарбашкын чураан.

И. ВАКС.
(СЭТА).

ЧАА КИНО

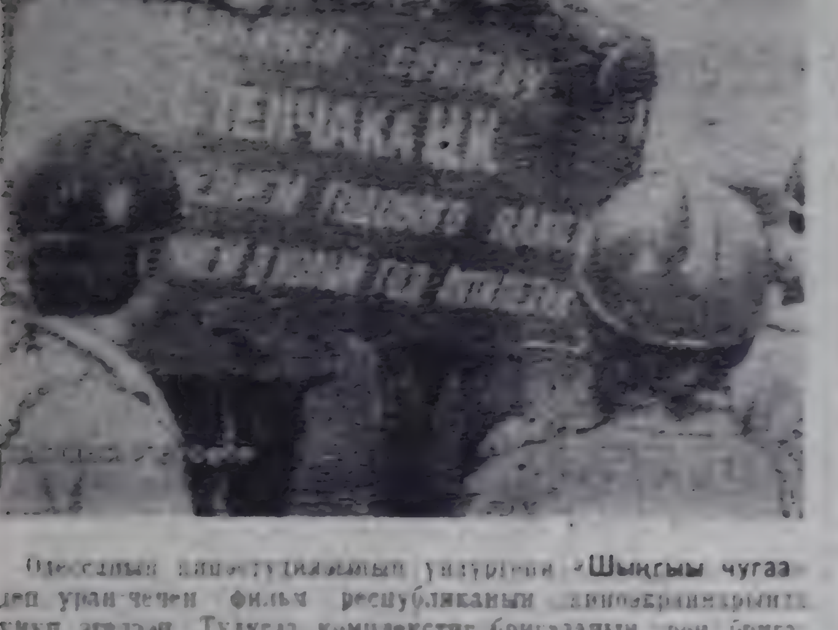

Одессаның кино-студиязының үндүргени «Шыңгыы чугаа» деп уран-чечен фильм республиканың кинотеатрларынга үнүп эгелээн. Тулуга коммунистиг бригадазының, ооң бригадириниң дугайында ында көргүзүп турар.

УТТУНДУРБАС УЖУРАЖЫЛГАЛАР

● *Сактыышкыннар* ●

Партия болгаш күрүне ажылдакчызы, сурагжаан чогаалчы С. К. Тока удавас 80 харлаар. Аңаа холбаштыр партия ажылдакчызы К. А. Маспык-оолдуң сактыышкыннарындан үзүндүнү парладывыс.

1947 чылдың күзү. Хадын суурну долгандыр арга-арыг алдын сарыг апарган үе. Бир-ле хүн: «Даарта бистиң колхозка Тока дарга келир» — деп медээ дүргел тарай берген.

[illegible] классчыларны, бистерни кичээл соонда арттырып алгаш «База кыш» деп эгени аажок аянныг номчуп берген, чугаалады:

«Көрдүңер бе, эш Тока арагажок ядыы, түренги ог-бүлеге төрүттүнген, өскен-дир. Ам ол удуртукчу, чогаалчы. Бо дээрге революцияның, совет [illegible] Эртем-билиг чедип алгаш, терээн чонунга бараан болуру, ооң амыдыралының кол эчис сорулгазы апарган. Күзелин ол эчизинге чедир боттандырган. Силер база шак ындыг тура-соруктуг болуңар» — деп, башкы бисти чагып чугаалаан дооскан.

Даартазында ынчангы аңаа турган колхозтуң парторганизация секретары М. Ч. Доржу «Ийи шакта эш Тока-биле ужуражылга болур, чонну шуптузун клубче чаланар, оолдар» — диди. Суурну карамаң-биле эргий каапкаш, клубче маңнаштывыс. Көрбүске, чон бар-ла олуттарны догерезин залепкен. Чүткүп чораан, арай боорда улус мурнунче эрткеш, шала кырынга олуруп алдывыс.

Ужуражылга хуралын парторганизация секретары ажыткаш, Токага сөс бээрге, олурганнар ону үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткудулар.

«Эштер! Бистиң чуртувус, улуг совет чонувус Коммунистиг партияның мерген удуртулгазы-биле фашистиг Германияны тудулунга чедир чылча шаапкаш, тайбың ажылынче кирген ийден бээр ийи чыл ашкан» — деп, ол болуушкун чугаазын эгелээрге, зал шимээн апарды. «Совет Эвилелинге Тываның каттышканы — тыва чоннуң төөгүзүнге уттундурбас улуг болуушкун. Ак-дуңма совет улустарның найыралдыг ог-бүлезинге чурттаары бистерниң, тываларның ыдыктыг күзели. Ол күзел ам херек кырында боттанган» деп, кажарлалап ла бүдүрел чугаалап тур.

Ооң ынай 1947 чылдың агаар-бойдус талазы-биле нарыйның, чаагай үнүштүг кок-[illegible]. [illegible] Аа чоннуң шаанда ышкаш аш-чутка, түреглелге таварышпазын, бистиң чуртувустуң күчү-шыдалын, калбак делгемин. Коммунист партияның база Совет чазактың ынап-ла биске тараа-биле дузалажырын тайылбырлап чугаалады.

«Тыва автономнуг областан ССРЭ-ниң Дээди Совединге алды депутаттар соңгуттурулувус. Мен Эвилелдиң Совединге бүгү Тывадан депутат кижи мен, силер ону эки билир силер. Депутат хүлээлгемни карак кызыл күзедим арат чонга төлептиг бараан [illegible] лап тур мен» — деп, эш Тока болуушкун чугаазын дооскан.

[illegible] сурнуң [illegible] суур мелли-чаагай чоруурун [illegible] ону байырлалдыы-биле үдеди.

• • •

1948 чыл — аажок чаагай тараалыг чыл болган. Бистиң «Хадын» (ынчан Кочетов аттыг) колхозтуң Каък-Хөлде делгем ховуларында кызыл-тас август эгезинде-ле быжа берген.

Бистерни, сиген белеткелинге ажылдап чайлаан бригадазы, дүжүт аскаалдазынче шилчиткен. Ол шагда комбайн бар эвес. Шаңга тараа бастырар машинаны (молотилканы) кайгап, магадаар турдувус. Тарааны эде дерээн аът машиназы-биле кестиргеш, сноп тай баглаар, сноптарны он-он кылдыр чыый тургузар. Ону суслон дээр. Суслоннар куруп тарарга, оларны шаңче тергелеп дажаар. Молотилканың «аксынче» карандазыр шуушурун-ла турар. Молотилка дүн-хүнде уступ чок ажылдааш, чүс тонна тарааны бастырар күчүлүг. Үш-дөрт хүн эртерге-ле шаңда тараа даглаар бээр. Ону МТС-тен ийи чүък машиназы Туранче сөөртүп, күрүнеге дужаап турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, тараа [illegible] турган бис.

Бир катап колхоз даргазы И. И. Полевтен: «Чаа дүжүт хлебин шаңда тараа [illegible] хлебтен быжырып чизе кандыгыл?» — деп айтырдывыс.

Даргавыс тайылбырлады: «Хлеб быжырар чок, кургуле [illegible], оон быжырар. Ам далган соктаар-ла ажырбас» — деп, тывалап харыылады.

Бир-ле хүн, болуум залчаам [illegible] бригада төвүнге тараа хоорун, ону соктап тур мен. Канчангаш-ла көөрүмге, столоваядан ырак эвесте чиик машина [illegible]. Оортан С. К. Тока, И. И. Полев үнүп келди. Ша-даа четпезинде моон чаңгыла чеже хонуп келдилер.

— Экии, оол! Мөге-шыы [illegible] магалыг-ла-дыр аа! Баланы көдүргеш ууржу [illegible] аңа чер сирт дээр.

Мен харыылаар сөс тыппайн аңгадай берген турдум.

— Бо оол тараа соктап турар, быжырган хлевиңер чок чүве бе? — деп, Полевтен Тока айтырды.

— Күрүне-биле санашпаан шаанда, иштики херектелге тараа чарыгдавас деп айтышкын бар, эш Тока — диди.

— Планыңар каш хуу күүседип бердиңер?

— Сезен хуу чедире берген бис.

— Күрүне планын беш хуу күүсеткеш, колхозчуларның күш-ажыл хүнүн барымдаалап, тараа үлээр деп айтышкынның билбес амыр-ралдан чыдып каап турар-дыр силер, эш Полев — дээш, столоваяже кире берди.

Сонуургак сеткил мени сонгадан бакылаарынче албадаптыр. Эш Тока стол артында бижиттинген олур. Бичи болганда, ол назанче кырынга [illegible] кыйгыра-дыр. Демгиниң карамаң-биле келди. Дорт сыйтаан чагаазын чорудутту: «Дүргэн Туранче хак. Бо бижикти райком секретарынга аппарып бер. Дедир куруг келбес» — диди. Ховуда ажылдап турган тараажылар дүъштээр дээш чыглып келген турда, чиик-кара (ол аразы он беш хире километр чер) бо-ла келди.

Колхоз даргазы-биле бригада девискээрин бирден бирээ чокка кезий кылаштааш, чуттеле ам чаа чедип кээп дыштаныш олурган Тока дарга:

— Куруг келбээн боор сен аа, Саша? — деп айтырды.

— Ийе, ийи шоодайны ап келдим, хлеб быжырар чердее бердилер, безин хаг олчааш — деп, демгиниң чоргаарал-биле харыылады. Ону дыңнааш [illegible] болган.

Дүъштекн чем соонда, колхозчуларга хурал ала-чайгаар ажыттынган.

Колхозта тараа дужудунуң [illegible] демдеглээш, ону чадырыг чокка, кыска хуусаада ажаан алырын, курлавырны санап тургаш күрүнеге тараа садар планын ажыр күүседиринче С. К. Тока [illegible]. Бистер улам хөй-лээ кирип, оваашкан ажылдарывысче омак, хөглүг аъттаныптывыс...

• • •

1965 чылдың чайы. Ынчаа Сарыг-Септе [illegible] Каа-Хемниң төөгүзүнде баштайгы ортумак школа [illegible]. Каттышкан школа, төлчүткен интернат районнуң бүгү суурларындан чүгле тос, ону [illegible] хүлээп алыр эвес, а харын шуптуу малчыннарның уругларын чаңгыс черге мооннеп, өөредир сорулгалыг, ынчаң аңаа директорлап турганым ол.

Оон соңгу-барыын таладан ат-сураглыг Мерген хемниң арыг, чиңге улуг чоок маңы дагларның хая-даштарынга чаңгыланып, Каа-Хемче омак-хөглүг агып бадып чыдар. Аңаа ажылдап эгелей бергеш, бир дугаар дыштаныр хүнде-ле, Мергенче ап-чоруй баргаш мен. С. К. Токаның — Мергенниң улуг чайгы [illegible] чүве бажынга бодан [illegible] [illegible] чечектер-биле [illegible] тывыыкап чыдар. Оон чанынга бижикиниң кара [illegible] салдынмас — деп сөстерни шуут-ла бүдүрээн мен. Оон эриктериниң дургаар шойлуп [illegible] [illegible] үне бээрге, Сарыг-Сеп адыш иштинде туве [illegible] көстүп чыдар.

«Араттың сөзүнде» Мерген, Дерзиг, Сарыг-Сеп, Дерзиг-Аксы дээн сөстер Тываның кайы-даа булуңнарынын чурттакчызынга эргим болгаш чоок.

(Уланчылыг).

К. МАСПЫК-ООЛ.

БИРГИ ЧЕР ДЭЭШ

Самагалдай суурнуң волейболга бирги чери дээш маргылдаазы Чыргаланды ортумак школаның спорт залынга эрткен. Аңаа 6 команда киришкен. Бирги чер дээш спортчу демиселге кайы-даа командалар элээн белеткелдиин көргүскен. Ылангыя Чыргаланды ортумак школаның волейболистери солун болгаш чараш ойнаан.

Оюннар төнгеп, чаңгыс-даа [illegible] таварышпаан Самагалдайның «Урожай» эге организациязының волейбол командазы бирги черни [illegible]-биле чаалап алган. «Кызыгаар» совхозтуң командазы — ийиги, «Сельхозхимия» каттыжыышкынының — үшкү черни ээлээннер. Тиилекчи командаларга шаңналдарны районнуң спорт комитединиң даргазы В. К. Оол тывыскан.

Маргылдааларның эртенни солун. Ынчалза-даа чамдык чүүлдерни демдеглээри черле артык эвес боор. Күш-культура болгаш спорттуң массалыын чедип алыр талазы-биле район төвүнде чамдык организациялары [illegible] ажылдаваан турар. Элээн каш черлер спорттуң эң сайзырангай база массалыг хевири — волейболга спортчу командаларны Самагалдай суурнуң бирги чери дээш волейбол маргылдаазынга тургуспааан. Оларга райпо, райкууском, райкуусокомунуң иштинии херектер кылдыр болгаш өске-даа организациялар хамааржыр. База ол ышкаш бо маргылдаага херээжен командалары киришпээн. Суурнуң херээжен чурттакчы чонун күш-культура болгаш спортче киириштирип турары кошкак.

Л. МӨҢГЕ.

Самагалдай.

ДЕКАБРЬ 11-ДЕН 13-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Чүүден-даа үнелиг». Төөгү-публицистиг кино-тоожу. 4-кү фильм — «Тайбың азы дайын». 10.05 — «Ынак шуулуктер». 10.55 — Концерт. 11.30 — «Одоленьсген». Документалдыг телефильм. 11.50 — Телемедээлер. 11.55 — 14.15 — Чарсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Бистер — алышкылар болган бис». «Уралмаш» заводтуң болгаш Пльзен хоорайда машина кылыр заводтарның В. И. Ленин аттыг каттыжыышкынының [illegible] документалдыг фильм. 15.05 — «Бурунгаар, оолдар!» 15.50 — «Москва төөгүнга ужуражыышкыннар». 16.20 — ССРЭ биле Танзанияның аразынга дипломаттыг харылзааны тургусканындан бээр 20 чылынга. «Танзаниядан келген хүндүлүг аалчылар». Документалдыг фильм. 16.40 — «Заря Востока» солунуң шаңналы дээш хол мячизинге чурттар аразының маргылдаазы. ССРЭ — Испания. 17.00 — «Тоолдуң аалчылары». «Чолбең көрүнчүктерниң хаан черинде». Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Иелерден айтырыңар...» Документалдыг фильм. 19.10 — Улустуң хөгжүм херекселдериниң үннери. Гитара. 20.05 — «ТТ-ниң экранынга эң баштай». Төөгү-публицистиг кино-тоожу. «Чүүден-даа үнелиг». 5-ки фильм — «Катап тургузуушкунунуң маадырлыг чоруу». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Московские новости» солунунуң шаңналы дээш фигурлуг чуңгулааш-кынга чурттар аразының маргылдаазы. Эжеш чуңгулаашкын. Хостуг программа. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50 — 00.20 — «Кинопрограмма».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Астара». Документалдыг телефильм. 12.10 — Совет чурулга уран чүүлүнде төөгү-революстуг тема. 12.40 — Төөгү. 7-ги класс. Куликово тулчуушкуну. 13.10 — Даштыкы композиторлар чогаалдарында улустуң аялгалары. 14.05 — Былиналар. 14.55 — География. 6-гы класс. Антарктиданың амгы үеде шинчилели. 15.25 — Бойдус дугайында. 4-кү класс. Агаар байдалы болгаш ону база удур тодарадыры. 15.50 — 18.45 — Чарсар.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — «Челээш». 19.15 — «Тываның экраннарында». 19.40 — Чарлалдар. 19.45 — «Тыва биле Хакасияның чарыжы». Абакан телестудиязының дамчыдылгазы.

МОСКВАДАН

20.15 — «Номчулга дугайы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Светланага белек». Уран-чечен телефильм.

ДЕКАБРЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Буратинонуң дептелгези». 9.35 — «Ада-иелер, силерге». 10.05 — Төөгү-публицистиг кино-тоожу: «Чүүден-даа үнелиг». 5-ки фильм — «Катап тургузуушкунунуң маадырлыг чоруу». 11.00 — «Платон Майбороданың ырлары». Концерт-фильмниң баштайгы көргүзүү. 12.05 — «Спортлотонуң» 50-ги тиражы. 12.15 — Чурукчулар дугайында чугаа. Б. Щербаков. 12.45 — Мальтаның Национал байырлалы — Республика хүнүнге. «Мальта» чем эртем-тайылбырлыг фильм. 13.00 — «Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының 4-кү Бүгү-делегей фестивалы: «Бистиң аас чогаалывыс» (Үстүү Вольта). 13.30 — Уругларга кыска телефильм: «Ак автомобиль», «Инеликчалгынары». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Ону кым шыдаар силер». Чогаадыкчылар конкурзу. 15.35 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 16.35 — «Дем каттыштырыкчылары». 17.05 — «Найырал өөрүшкүзү». Чурттар аразында уругларның музыка фестивалы. 18.15 — 18.30 — Чарсар. 18.30 — Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 19.00 — «Московские новости» солунунуң шаңналы дээш фигурлуг чуңгулаашкынга чурттар аразының маргылдаазы. Хостуг программа. 19.45 — «Экранда — кинокомедия». «Мээң ынакшылым». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Италиядан музыкалыг байыр. Концерт программазы. 22.45 — 23.55 — «Московские новости» солунунуң шаңналы дээш фигурлуг чуңгулаашкынга делегей маргылдаазы. Хостуг программа. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кино аян-чоруктар клувуу». 15.20 — Музыкалыг Каунас. 15.35 — М. Горький — «Зыковтар». Фильм-шии. 18.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Сибсельмаш». 2-ги таим. 18.45 — «Арга-ыяш этюдтары». Башкирияның бойдузунуң дугайында документалдыг телефильм. 19.00 — «Кадыкшыл». 19.45 — «Тамчыктыг уннар, чаштар!» 20.00 — «Музыка кноскуузу». 20.30 — «Литературлуг номчулга». К. Федин — «Баштайгы өөрүшкү». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Чылбыртыцмай». Уран-чечен телефильм.

ДЕКАБРЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядка, чыскаал!». 9.05 — Бүгү-эвилелдиң болгаш чурттар аразының конкурстарының лауреады В. Круглов ойнаар (домра). 9.30 — «Оттурукчу». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 11.00 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.45 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.15 — «Кедээ шак». 13.15 — «Музыка кноскуузу». 13.45 — «Московские новости» солунунуң шаңналы дээш фигурлуг чуңгулаашкынга чурттар аразының маргылдаазы. Эр улус. Хостуг программа. 14.15 — «Москва». Кино допчулалы. 14.30 — А. Н. Островский. — «Орай ынакшыл». Фильм-шии. 16.45 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыка программазы. 17.30 — Мультфильмнер программазы. 17.50 — Делегей панорамазы. 18.35 — 18.50 — Чарсар. 18.50 — «Кино аян-чоруктарының клувуу». 19.50 — «81-ниң ырлары». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30 — 23.40 — «Московские новости» солунунуң шаңналы дээш фигурлуг чуңгулаашкынга чурттар аразының маргылдаазы. Көргүзүг чуңгулаашкын. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Спорт дугайында кинопрограмма. 15.10 — «Тоолдуң аалчылары». «Чолбең көрүнчүктерниң хаан черинде». Уран-чечен фильм. 16.40 — «9-ку студия». Политиктиг хайгааракчы В. С. Зорин дамчыдылганы чорудар. 17.40 — «Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының 4-кү делегей фестивалы. (Финляндия). 18.00 — М. Ансаров — «Хүннер улажып-ла турар». Хөй сериялыг телешии. 2-ги эге — «Февраль, 16-те, четверг». 19.15 — А. Скрябин. Оркестр-биле фортепианого концерт. 19.45 — «Тамчыктыг уннар, чаштар!». 20.00 — «Театр чарлалының чанында». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Кулуннар эжиндирип». Уран-чечен фильм. (ЧССР).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Республикага биче булуттаар, хар чагбас, төп болгаш чөөн районнарның чамдык черлеринге туманнаар. Хаттың күжү кошкак. Хүндүс агаарның температуразы 20—25, чамдык черлерге 10—15 градус соок.

Кызылга биче, булуттаар, хар чагбас, хаттың күжү кошкак. Хүндүс агаарның температуразы 23—25 градус соок.

КИНО

ДЕКАБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Хүлээнип тур мен» 9.30; «Шыңгыы чугаа» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (уламчылап), 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Куда дужурер хүннү тодаргайлаар апаар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чараш кыстың белээ» (2 сериялыг) 14.00, 17.10, 20.20 шактарда.

XX ЧҮС ЧЫЛДЫҢ САМБЫНЫНЫН САДЫП АЛЫҢАР!

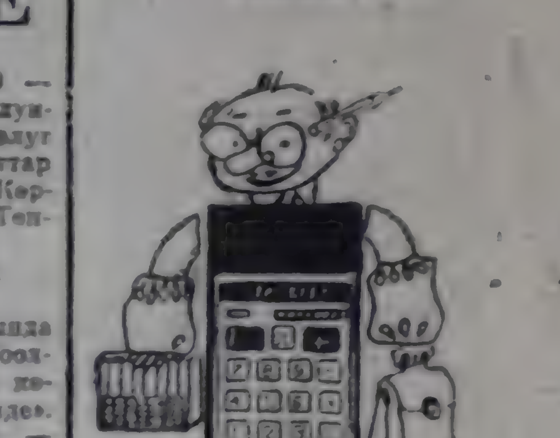

Эң-не таарымчалыг, биче хемчээлдиг «Электроника-Б3-23», «Б3-24Г», «Б3-37» дээр калькуляторларны XX чүс чылдың самбыннары деп адаары-даа чөптүг.

Ол улуг эвес хемчээлдиг санаалга херекселдери-биле санның дөрт аргалары-биле ажылдаар, хуу үндүрер, холушкак санаалгаларны кылыр.

Микрокалькуляторлар 220 вольт күжениишкиннииг токтуң четкизинден ажылдаар.

Кызылдың үлетпүр садыының канцелярия бараалгаларының № 1 магазинниде (Кочетов, 140) № 2 магазинниде (Дачная, 1, «Восток» автобус турар чер) микрокалькуляторларны садып турар.

Магазиннер 10 шактан 19 шакка чедир ажылдаар. Чарсары 14-тен 15 шакка чедир, дыштаныр хүнү — воскресенье.

• • •

Кызылдың № 1 профтехучилищези бо чылдың декабрь 12-де, хүндүскүнүн 11 шакта, училищениң бажыңынга төреддер хуралын сургуулдар-биле кады эрттирерин чарлап тур.

Училищениң адрези: Кызыл, Салчак Тока кудумчузу, 14. Автобус доктаар чер — Рабочая.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 2. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектерлиг комитединиң типографиязы. [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 284 (11782) | 1981 чылдың декабрь 10, четверг | 1925 чылда үндүрүлүп эгелээн | Өртээ 2 кап.

Ховалыг Даржаевич Кошкар-оол— Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунда суггатчы. Бо чылын сула тараан 100 гектар черни суггарып чайлаан. Оон ниитизи-биле 100 тонна дүжүт алыр турган, 112 тонназы алган.

Бир гектардан 10 центнер дүжүт алыр планын 11.2 центнер кылдыр күүсеткен.

С-Б. УЙНУКЕЙНИҢ чураан чуруу.

ЧЫЛ ТӨНЧҮЗҮНГЕ ЧЕДИР 21 ХОНУК АРТКАН. БҮГҮ КҮШТҮ—ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИНЧЕ!

КИЧЭЭНГЕЙНИ— ХЫЫРГЫЫШ БЕЛЕТКЕЛИНЧЕ

Бо чылын частың болгаш чайның агаар-бойдус байдалдары берге болган бодза-даа, төлдерниң база фермаларның ажыл-ишчилери ниитизиниң малынга чемнер белеткээринге кужениишкинниг ажылдаан. Республиканың ниитизи-биле 117 муң тонна сиген, 30 муң тонна сенаж, 103 муң тонна силос, 6,5 муң тонна витаминниг сиген далгазы болгаш 17,5 муң тонна бүдүн бүрү белеткеттинген. [...]

[...] рын ол-ла доктаалда айыткан.

Ынчалзажок хыыргыыш белеткээр ужурлуг чамдык ажыл-агыйлар ам-даа [...] ны боолдуруп турар. Бо чылдың декабрьның 4-те медээлел алырга, белеткээр ужурлуг 17,8 муң тонна хыыргыыштан 825 тонна хыыргыыш [...] турар.

[...] «Хемчик»—20 тонна хыыргыыш белеткээн. Ол бедуун [...] да алган 43 совхозтуң 32-ни боттарының бригадаларын Ак-Чыраа же чорудкан болгаш олар мында ажылдап эгелээн. Он бир ажыл-агый ам-даа эгелеп кирбээн.

«Х Улуг хурал», «Кара-Хаак», «Кок-Тей», «Сукпак», «Совет Тыва» «Шивилиг», «Халың», «Коммунизмниң херели» болгаш өске-даа элээн хөй совхозтарның хыыргыыш белеткекчилерин амга чедир-ле чорутпаан болуп турар. Айыттынган ажыл-агыйларының удуртукчулары ажык чок чугаа-соот кылырын соксаткаш, мал чеми белеткээр бригадаларны ажылдаар черлеринче чорударының практиктиг хемчеглерин [...]

[...] ары республиканың районнарынга болгаш совхозтарынга берген. Ажыл-агый бүрүзүнге тускайлаттынган бригадаларны тургузарын, оларны эргежок чугула техника-биле бүрүн херекселдиг [...] хандыра-

[...] эргезинде 80 трактор, 10 комбайн, 42 пресс-подборщик, сараат салыр 11 херексел болгаш 30 ажыг трактор кошкалары бар.

Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Өвүр болгаш Чөөн-Хемчик районнарының совхозтары [...]

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Күүселдени багай организастааны дээш

[...]

М. ХАЗБУЛАТОВ, республиканың Кедээ ажыл-агый министерствозунуң кол агроному.

Чарыштың эгелекчилеринде

Бии-Хемде «Саян» совхозтуң ажыл-ишчилери 1981—82 чылда мал кыштаглаашкынын организастыг эртгирер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир, кышкы үеде малдың баш санын бүрүн камгалап алыр дээш республика чарыжының эгелекчилери болган болгай.

Совхозтуң малчыннары болгаш мал ажылының специалистери он бирги беш чылдың баштайгы чылында база мал кыштаглаашкынының үезинде алган социалистиг хулээлгелерин чедиишкиннигне күүседип турар. Бо чылын курунеге 4300 центнер эътти дужаар планын хуусаа бетинде күүседип алган. 686 центнер дүктү дужаараа, планда көрдүнгенинден 6 центнер азы 2,4 хуу хөй болган. Саанчылар декабрь 1-ге чедир 18 муң 794 центнер сүттү курунеге саткаш, чыл онаалдазын күүседир чоокшулаай берген. Инек бүрүзүнге онааштыр бир муң 890 килограмм сүттү саггаш, бо талазы-биле социалистиг хулээлгезин күүсеткен. Бо чылын бода малдың оолун өстүрериниң чыл планын 103, хойнуун—101 хуу күүсеткен.

Чарыштың эгелекчилери боттарының сөзүн ээлеп, бо үнүнерде мал кыштаглаашкынын организастыг чорудуп турар.

С. МААДЫ

ШУПТУЗУН СЕПТЭЭР

1982 чылдың хову ажылдарынга кедээ ажыл-агый [...]

[...] БИСТИҢ КОРР.

ВЦСПС-тиң Президиумунда

УЛАМ ХӨЙНҮ ЧЕДИП АЛЫР

[...]

(СЭТА).

ПАРТИЯ-БИЛЕ, ЧОН-БИЛЕ КАДЫ

[...]

(СЭТА).

ДЕМ-БИЛЕ

«Тулуг кезектерн» комбинатта Делгер Бүрүштүүевич Сегбе удурткан бажың тударынга калбак панельдер белеткээр бригаданың куш-ажылчы көргүзүглери чыл эгезинден бээр багай эвес болуп келген. Бригада кежигүннери ай, квартал пландарын күүседиринге төлептиг улуун киирип, чаңгыс демниг ажылдап келгеннер. Олар октябрь айның куш-ажылчы улуун 137 хуу күүсеткеннер. Октябрь айда бетон хептеп, кудар планы 34 кубометр турган. Ол айда олар база-ла эки ажылдаан, ону 110 хуу кылдыр боттандырып алганнар. Ноябрь айның планын хуусаазында күүседип шыдааннар.

Бригада ийи өөлчеглиг ажылдап турар. Ийиги өөлчегни дуржулгалыг ажылчын Александр Райзин удуртуп келген.

Ажылчыннар хүнде 25,5 кубометр бетон хептеп, кудар нормазын доктаамал ажыр күүседип келгеннер. Бо куш-ажылчы чедиишкинге мурнакчы ажылчыннар Эрес-оол Ооржак, Алексей Иргит, Мария Калашева, кран башкарыкчызы Любовь Топке оларның киирген улуу улуг.

Амгы хүннерде бригада кежигүннери чыл планын чедиишкиниг күүседир дээш кужениишкинниг ажылдап турарлар.

Бистиң корр.

БӨГҮНГҮ НОМЕРДЕ:
● Депутат булуну.
● Уттундурбас ужуражылгалар.

ХАНДЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР

[...]

Д. АЙЫР-САНАА. Тоджу район.

Өөрениг номчукчуларга

[...]

Депутат булуңу

ДЕПУТАТТАР СҮМЕЛЕШКЕН

Кызыл хоорай Советиниң депутаттарының ээлчеглиг сүмележилгези — «Депутат хүнү» [illegible] болуп эрткен. Ону Кызыл хоорукусомунуң даргазы Ш. Д. Куулар эге сөс-биле ажыткан. СЭКП-ның XXVI съездизиниң, ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң [illegible] шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга Советтерниң болгаш депутаттарның ролюнуң бедип турарын ол демдеглээшкээн, чонунуң бурун эргелиг чолдалери оларже хоойлу бүүтээр тывыскан эргени база улуг хүлээлгелериниң кижилериниң чаагай чорудуун, Советтиң девискээриниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң эргеажыктарынга дуушкур Советтиң болгаш боттарының соңгуткан округтарынга хамаарылга-биле ажытаан, ажылдаар [illegible] хооранин демдеглээн.

Улус депутаттарының хоорай Советинде 200 депутат бар. Олардан хоорай Советиниң күүседикчи комитеди, 13 доктаамал комиссиялары тургустунган. Хоорай бүдүрүкчелериниң болгаш организацияларының ажыл-чорудулгазынга Советтиң болгаш оон депутаттарының контролун [illegible] сорулга-биле 4 черле депутаттар бөлүктерин тургусукан. Советтиң депутаттарының хөй нурууну хоорайның болгаш коллективтерниң амыдыралынга идепкейлиг киржип келгеннер. Боттарының дорт хамаарышкан ажылы-биле депутаттың бедик эвес ажылын холбаштыр, хостуг үе-шагын-даа херемнинмайн ажылдап чоруур депутаттар: тараа сайгарар базаның ажылчыны Т. Тумат, № 1 АТБ-ның чолаачызы А. Галайко, автосентаале заводунуң ажылчыны В. Хуваймоол, хоорайның кадык-тоо кадагалалының эргелекчизи В. Барабанов, № 1 орук-тудуг эргелелиниң чолаачызы П. Кабак, геология-шинчилел экспедициязының начальниги В. Авруцкий болгаш өске-даа депутаттарны хооркүуском даргазы бодунуң эге сөзүнге адап демдеглээн.

Даразында депутаттарның хүн бүрүде ажыл-чорудулгазынга таварышкан келир база хоорайга дарый шиитпирлеериң негеттинип турар айтырыгларының темаларынга хоптуу илетгеллер болгулаан болгаш депутаттар боттары ажылының дуржулгазын солчуп, түвэ түгээлээннер. «Социалистиг хоойлу-хуруунуу быжыглаарынга депутаттың ролю» деп илеткелди Кызыл хоорай Советиниң депутады, хоорайның улус судунуң даргазы Р. В. Пуханова, хамаатыларның биндириишкиннериниң болгаш хомудалдарының херек чуруумунуң дугайында илеткелди Кызыл хоорайның прокурору В. В. Суслин кылган.

Депутаттарның дуржулга солушканы солун болгаш аяс-бурт темалыг болган. Хоорайның улус өөредилге килдизиниң эргелекчизи депутат З. Ф. Борисова бодунуң чугаазынга хөй кезиин [illegible] депутаттарның ажылдаарының аргаларынга, оларның эргелерин камгалаарынга болгаш хостуг үезин организастаарынга хамаарыштырган. Хоорай Советиниң капитал тудуг талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы депутат П. В. Киреев бодунуң чугаазынга СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш ТК Пленумунга Л. И. Брежневтиң чугаазынга түңнелдерге болгаш айтырыгларга [illegible] кампаниязының чурумчу шынгы сагыырын тандыыларынга депутаттарның ролюн болгаш киржилгезин чугулалап демдеглээн. «Красноярсктройпроект» [illegible] автобазаның [illegible] депутат В. А. Акимов бодунуң депутат ажыл-чорудулгазын, соңгукчулар-биле [illegible] чорудуп турар ажылының дуржулгазын депутат [illegible] холгейн-биле чугаалап берген.

Улус депутаттарының бедик хоойлуларын кылдыктап [illegible] турарлары база хоорайның болгаш коллективтерниң хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржилгезин доктаамал шаңнап чоруур депутаттарга СЭКП хоорукомунуң болгаш хоорай Советиниң күүседикчи комитединиң Хүндүлел бижиктерин база өртектиг белектерин хооркүуском даргазы Ш. Д. Куулар тывыскан. Оларның аразында депутаттар П. В. Кирдеев, К. К. Снегирева, К. О. Шактаржык, М. К. Ооржак болгаш өскелер-даа бар.

«Депутат хүнүнүң» төнчүзүнде Кызылдың чамдык эл-сайтарының бичии кижилериниң улус депутаттарының хоорай Советиниң депутаттарынга чалгаарлыг, чараш концертти бараалгатканнар.

З. СЕДЕН-ХУУРАК,
хоорукусомунуң инструкторужу.

Дуржулга

ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

Депутаттың бодунуң соңгукчуларын хүлээп алырын организастаары, оларның бадырышкыннарын болгаш хомудалдарын шын сайгарып көөрү кончуг чугула. Бо дугайын «Запорожсталь» заводтуң улуг вальцовщиги, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады В. Орлов дыка солун кылдыр чугаалап турар.

— Айда бир катап хүлээп алыышкын кылып турар мен. Хоорукусом тускай өрээлди берген, [illegible] телефон, хабан үжүрүнүн ияаы-бүдүү меңде бар. Кресолары эптиг, столда солуннар, журналдар. Мен кижилер кандыг-бир херектиг депутат-биле сүмележип кээп турар болза, залчет маңаарда [illegible] олар белеткээн.

Хүлээп алыышкын хүнү мен кезээде арай дүвүреңниг. Чүге дээрге кээп турар кижилерниң тургузар айтырыглары болганчок-ла нарын, шын [illegible] болуп [illegible]. Олар холдуунда-ла кижилерниң сагыш човаазын оларга онзагай бербес айтырыглар болур. Чидин депутат херектиң чүгле үжүрүнче хаяалар эвес, харын кижилерниң сагыш-сеткилин база билир чугула. Хүлээп алыышкын хүнүнде депутатты кандыг-даа бачым ажылдар чардыктырбас болурга дыка эки.

Сөөлгү хүлээп алыышкынның бирээзиниң дугайын чугаалап берейн. Мен күүсекомга ажыл шагының соолунда дорааң чедип келдим. Хүлээп алыышкын өрээлинге [illegible] олуруп оларның айтырыгларын мурнунда [illegible]. Бирээзиниң айтырыы харылыаттынган, ийи[illegible] ам-даа шиитпирлеттинмээн. [illegible] чугаалары эпчок деп бодадым. Кижиниң кандыг-бир айтырыы бар апарганы чалавас көрү. Ынчангаш кижи бүгүде [illegible] чугаалажыр херек. Кирер[illegible] бүрүмүн келген кижилер боттары тургузуп алыр: мында столда саазын, карандаш бар, анаа фамилияларын дараалаштыр бижип алырлар.

Баштай-ла аныяк эвес херээжен кижи кирип келген. Шиитпир чокка доктаай дүштү. «Олурунар» — деп чаладым. «Олурбас мен — деп каапкаш, арай аганган хевир-биле — олура ажылчыга эпчок болгай» — деп немеп каг. Эмгектиң але деп бодадым. «Херектиң үжүрү мындыг чүве, эп депутат — деп эгелеп. — Бичии бажыңныг турган кижи мен. Чаа тудуг тывыр [illegible] бузуп каапкан. Меңээ чаагайжыды тургустунган үш өрээлдиг квартира берген. Өргүнү-биле чуртта деп болур. Мен анаа чанчыктыр чалаштым. Чечектерлиг көдээчиге-даа. Сайзыра дагаа-даа чок, чаңгыс бис-биле — ыылаптар чүве чок! Чалгаарап орар бола. Сөөлүнде кээп, чаагай сеткилдиг кижилер квартирамны солчурга таарыштыр орнап алырынга дузалады. Чурттаарынга таарыштырып алыым билек-ле, ол бажыңны база бузар апарган. Райкүүскомга барган. Бажыңымны хостуг чер участогунче көжүрүп бээрин дилээримге, чөпшээреведи. Катап-ла мурнундаазы ышкаш квартира аалап турар. Ындыг бажыңга таарышпас-тыр мен деп бодаарын чадаштым».

Чугааны кичээнгейлиг дыңнап алгаш, райкүүскомче долгадым. Чугаа узун болбаан чииг эвес болду. Ол эптерин база-ла бодадым: мындa артык шуулел, сагыш сарылышкын хөй, а бажыңчы-гаш көжүртүргүнген бир квартирага ордер бижип бериптерин шуут чок-ла болгай. Ынчалзажок мурнунда чурттап турган черин бусканда ажы орнаанда ээш квартира ийикпе аяы акша төлевир алырын хоойлуда көрүүн шилангаш таварылга эвес боор. Ынчангаш бажыңны улуг тудуг кылдырыкчызының күүселдези-биле хостуг чер участогунга чүге аппарып туттуруп берип болбазыл деп бодадым. Райкүүском шынап-ла анаа чөпшээрешти-даа. Келген кижи сеткили ханган унуп чоруду.

Мачалза-даа өжик аксынга барган, бир эвес чүве бүтпезе, катап келирин дыңнатты. Оон хенертен-не өөрүп четтиргенин илергейлей берди. А мен, чүү дээш меңээ өөрүп четтирер боор, айтырыгны райкүүском боду шиитпирлеп болур турган-дыр, чүгле кижиге дыңнаттыр, кичээнгейлиг чорук херек турган-дыр деп бодадым.

Кижилерниң дилеглерин дүү барымдаалап көөр, оон алыс уткасынче хаяылавас чорук ажыл чылдыр шүүтүг хайындырар чоруктарны удаа-дараа бодуурун турар-тыр. Шиитпирлээриңге кашла минуталар херек айтырыглар чамдыкта ай-айы, чыл-чылы-биле шөйлүп туруп бергилээр-дир.

Соңгукчуларның бисте тургускан айтырыг бүрүзү соңгаарладылышкын чокка шиитпирлеттинген турар, чүгле кандыг-даа дилег хандыртынган турар үжурлуг дээрзин депутаттар бистер билир болгай бис. Ол дугайын «Депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайында» хоойлуда база айыткан. Мааа партия, совет, ажыл-агый органнарының биске дузазы кезээде хандыртынып турар. Мен ол органнарга кашты-даа дилег кылган мен, оларны херекке албас, кичээп көрбес ындыг таварылга чаңгыс-даа удаа боор көрбээн.

Чоптуг чорук, дуза дээш депутатка келген кижи бүрүзү бодамчалыг харыы алыр, оон дилээн болур-чогуурун-биле көөр дээрзинге бүрүн бүзүрелдиг болур үжурлуг болгай. Бир эвес кандыг-бир дилегни хандырар арга чок болза, ол шын барымдааларлыг турар, ынчан дилег кииргеш кижи хомудавас. Мен айтырыг тургузуп келген соңгукчуларны ол-бо черлерже чорудуп, адрес, телефон дугаарын айтып, оон барып айтыр чивес, оларны болуушку кылдырып, хуналап болгу деп чер-лерден бодуп айтырып, телефоннаар мен.

(«Народный депутат» построй бедел).

«Депутат бодунуң ажылының болгаш Советтиң ажылының дугайында соңгукчуларының мурнунга болгаш ону депутатка кандидат кылдыр дэпшиткен коллективтериниң болгаш хөй-ниити организацияларының мурнунга отчёдун бээр хүлээлгелиг».

(ССРЭ Конституциязының 107 чүүлүнден).

Совет көдээниң кижилери

ҮЕНИ МУРНААН

Онаашкан ажылынга кызымак, чыл санында бедик түңнелдерни чедип ап чоруур, биче сеткилдиг күш-ажылчы кижилерни чон хүндүлээр, оларны чөргээрээл-биле адаар. Ындыг мурнакчыларның бирээзи «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы сүт-бараан фермазында доктаамал бызытыгаан тракторист Кара-оол Ламбаевич Донгак-тыр.

Дуржулгалыг тракторист Кара-оол Донгак 20 ажыт чыл дургузунда ажыл-агыйның янзы-бүрү маркалыг тракторларын чымаалыг, билдилиг башкарып, мактаушкалыг ажылдап келген. «Чыраа-Бажы» совхозтуң дирекциязы кажан чаа бүдүрүшкээр Шык-Бажы сүт-бараан фермазының коллективиниң дилээн ёзугаар Кара-оол Донгактың башкарган дугуйлуг тракторун анаа ажылдаары-биле бызытылаан.

Тракторист К. Донгак Шык-Бажы фермазынга ажылдап эгелей бергенинниң баштайгы хүннериндеп-не фермачың нааг, соок суг, инектерге бээр саваң, сигенин үзүлбестээн. Саанчылар, кадарчылар-ның ажылдаарынга мурнунда чылдарга деңнээрге таарымчалыг байдалдар тургустунган. Сүт саалдазы чоорту көвүдеп, ферманың ай, квартал планнары ажыр күүседиинп турар апарган.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң дирекциязы онаашкан ажылынга кызымак хоочун тракторист К. Донгакты өртектиг белектер, хүндүлел бижиктер-биле каш удаа шаңнаан, мактап, күш-ажылче улам сорук кириип келген. Оон тоорагай [illegible] ажыл-агыйның сүт бүдүрүлгезин көвүдедиринге чыл санында киирер [illegible] улуг-хүлүүн бедик-биле үнелеп көрген, совхозтуң дирекциязы 1978 чылда Кара-оол Ламбаевич Донгакты Москвада Улус ажыл-агыйының [illegible] көргүзүлгезинге баар путевка-биле шаңнаанып чугаалаарга-ла чедир.

Шык-Бажы фермазында [illegible] тракторист Кара-оол Донгак он бирги беш чылдың баштайгы чылының эгезинде бодунуң башкарып турары дугуйлуг трактор-биле чыл төнчүзүнге чедир 1200 эталон гаы ажылдап кылыр, 1000 кг кывар-чаар чугулдуг, 500 рубль-дин артык кезектерни камнаар алыр бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

Соглааш сөзүнге ээ болуп, Кара-оол Донгак ферманың сигенге кезилдезинге болгаш янзы-бүрү ажылдарга башкарган тракторун туруушкуза чокка киириштирип турган, эрткен он айларда 1117 эталон гаы ажылдап кылган, 1142 кг кывар-чаар чугулдуг, 596 рубльдиң артык кезектерин камнап алган. «Чыраа-Бажы» совхозтуң дирекциязы эрткен он айларда ажыл-агыйның ферма, бригада бүрүзүнүң мурнакчыларын илередип, түңнелдерин үндүр-п тура, трактористер ортузунга калбарган социалистиг чарыштың бирги черин хоочун тракторист Кара-оол Донгак алган деп санааш, шилчиир вымпелди болгаш өртектиг белекти анаа тывыскан. Оон херек чуруун ажыл-агыйның Хүндүлел самбыразында база катап киирген.

Кара-оол Донгак ам 1982 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Ол «Алдан-Маадыр», «Сайын» совхозтарының малчыннарының республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыгларын илиг-биле деткээн. Ниитизиниң малын 1981—82 чылдарның кыжындан хүр ажырар, ферманың сүт саалдазын көвүдедир дээш бодунуң талазындан [illegible], инектерге бээр нааг, соок суг, силос, саваң, сиген болгаш өске-даа мал чемнерин үнелгелиниң чокка сөөртүп, хүн хаяын доктаамал 130—150 туу күүседип турар.

Кара-оол Ламбаевич ээлин каш хүндүлел бижиктерниң болгаш 1977—78—80 чылдарның социалистиг чарыжының [illegible] дээр херек демдектериниң база Ленинчи юбилей медалының эдилекчизи.

О. АРАКЧАА.
Чөөн-Хемчик район.

ЧОНУНГА МАКТАЛДЫГ

Аъттарын Хемчиктен суггарган, оъткарган, чуттан, аъыкарган-чемтерген чоруур кижиниң Сүт-Аксы суурунуң чурттакчылары пат-ла таныыр. Ол Сүт-Хөл ажылчын кооперациязының аът ажаакчызы, коммунист Хүр-оол Быйымбаевич Оидар-дыр.

Х. Ондар — Сүт-Хөл кожуун Советиниң депутады, Советтиң депутадынга чаңгыс чер чурттуглары ону беш чылда улаштыр соңгуп келген. Чонунуң бүзүрелин анаа улуг. Коммунист Х. Б. Ондар ону хүлээнген херээнге кызымаа-биле чедип алган. Соңгукчуларының анаа көргүскен бүзүрелин амыдыралда шыңгадып чоруурларының бирээзи.

Хүр-оол Быйымбаевич округунга бо-ла келир. Кылыр ажыл-херек-ле хөй. Соңгукчуларының чагыы, дилээ... Ынчангаш соңгукчулары-биле харылзаалыг ажылдаары чугула. Округтуң чурттакчылары депутады-биле кады төрээн суурун чаагайжыдып, негелделер талазы-биле хөй ажылдарны кылып чорутканнар. Суурнуң Пайырал кудумчузунуң чурттакчыларының дилээ-биле ол девискээрге 100 ажыг тос ыяштарын тарып олурткан.

Сессияларга депутат округунуң чурттакчыларының амыдыралынга хамаарыштыр ажыктыг саналдарны бо-ла бере бээр. Сүт-Аксы суурунуң чурттакчыларының тууда инектериниң кадат чогун депутат сессияга саналынга киирген. Ол айтырыг кожээ Советтиң күүсекомунуң кичээнгейинде. Соңгукчуларының депутадын даамчылтыр киирген дилээ күүсеттинер боор дээрзинге ол бүзүрээр.

Х. Б. Ондарның кады ажылдап турар эш-өөрү хүндүлээр. Бодунуң ининч хүлээнген ажылын база ак сеткилдиг күүседип турар. Кажан ол аъттарны хүлээп ап турда, оларны күш-шыдал талазы-биле хирелиг-ле турган. Ам оларның семис аажок.

Хүр-оол Быйымбаевич чыл санында төрээн совхозунга сиген белеткеп бээр эки чаңчылдыг. Эрткен чылын өөрүн эвилеңнен алгаш, 35 тонна сигенни белеткээннер. Эрткен чайын ол база анаа олурбаан. Чай кааң болза-даа, Хүр-оол Быйымбаевич уржуу П. Байыр-оол-биле кады сиген бар черлерден 28 тонна сигенни совхозка белеткеп бергеннер. Совхоз оларның ажылын үнелээш, 120 рубль-биле шаңнаан.

Х. Б. Ондар суурнуң хөй-ниити ажылы-даа олурбас. Улуссуң контроль бөлүү-биле ажыл-агыйның ол-бо адырларынга хыналдаларга кирип боор.

Бодунуң ниитиниң кызымак ажылын чаңгыс чер чурттуглары үнелээр, ону мактаар. Мактаалга төлептиг кижи херии таварылга эвес.

О. БОРАШ.

Тадуя Биче-ооловна Оюн — Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң мурнакчы саанчыларының бирээзи. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы саанчының бүдүрүлгечи көргүзүглери чыл санында бедип турар. Бо чылдың эрткен айларында хүлээлгезин Т. Оюн эки күүседикеш, совхозтуң саанчыларының ортузунда калбарган социалистиг чарышка мурнаан.

Т. Б. Оюн депутат адынга база төлептиг. Балгазын кожээ Советиниң депутады Т. Б. Оюн чонунуң анаа бүзүрээн илеткелип ажыл-ижи-биле шыңгадып чоруур.

ЧУРУКТА: депутат саанчы Т. Б. Оюн.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

КОМИССИЯНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ

Улус депутаттарының Кызыл район Советиниң доктаамал комиссиялары Советтиң девискээрлеринде ажыл-агый, культура, экономика айтырыгларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржип турарлар. Комиссия бүрүзүнүң ажылы план ёзугаар тургустунган. Советтиң улус өөредилгезиниң болгаш культура талазы-биле доктаамал комиссиязының ажылында аки, өскелерге өөредигип чүүлдер эвээш эвес.

Районда школаларның четкизи калбак. Оларның материал-техниктиг баазазы чыл санында быжыгып турар. Улус өөредилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссияның мурнунда шиитпирлээр айтырыглар хөй. Ол айтырыгларны шиитпирлээринге комиссияның кежигүннери идепкейлиг киржип келген болгаш анаа хамаарыштыр боттарының санал-оналдарын киирип турар. Депутаттар доктаамал комиссияның хуралынга школаларда өөредилге-кижизидилге ажылын, күш-ажыл кижизидилгезиниң айтырыын канчаар тургускаанын доктаамал дыңнап, хуралдарга, Советтиң сессияларынга чугаалажып турар. Анаа хүлээн алдынган шиитпирлерниң күүселдезинге контрольду күштелдирген.

Школаларның материал-техниктиг баазазының быжыгып-биле өөреникчилерниң күш-ажыл кижизидилгези багай эвес тургустунган. Шамбалыг болгаш Туран-Хая школаларында өөредилге-бүдүрүлге мастерскаялары бар. Депутаттарның идепкейлиг киржилгези, сүмелээни-биле школаларга урукларның техниктиг кабинеттерин сайгарар дээш дамдыг хемчеглер ап тыптылан. Чиңге, Кок-Тей, Сукпак, Черби школаларында бо ажыл эки. Ол школаларның дуржулгазын өске коллективтерге нептередир хемчеглерни депутаттар ап чорудуп турар.

Школаларда профтуладылганың ажылының канчаар тургустунганын доктаамал комиссияның кежигүннери хынаан. Көрүп турар болгаш оон түңнелдерин хуралга чугаалажып келген. Районнуң мурнакчы шинчилери-биле ужуражылга кежиглерин школаларга организастаары чанчыктаан. Өөреникчилерниң мергежил шилип алырынга дуза Кур-Чер, Кок-Тей школаларында эки тургустунган. Үстүкү класстарның өөреникчилери күш-ажыл хирлээлдерин амыдырал-биле холбап, чолаачы, тракторист, малчын, арга-арыг даамалы мергежилдерниң эге үндезиннеринге өөренип турарлар. Чиңге [illegible] школаларының 592 доозукчуларының 276-зы тускай мергежилди чедип алган. Кара-Хаак школазындан 12 өөреникчи трактор башкарарының шылгалдазын дужаа алган.

Школаларда өөреникчилерниң чем-биле хандырылгазы депутаттарның кичээнгейинде. Хөй-ниитиниң, депутаттарның киржилгези-биле школаларга хыналдаларны чаңгыс эвес удаа чорудуп болгаш мында бар четпестерни чайладырынче угланган хемчеглерни комиссияның хуралдарының, Советтиң сессияларының доктаалдарында киирген.

Район Советиниң бо доктаамал комиссиязы культура албан черлериниң ажыл-чорудулгазының четпестерин, ында алдынып турар хемчеглерниң дээштиг бедидеринче угланган чүүлдерни ап чорудуп турар. Культура албан черлериниң ажылы районда шилгээ-биле чогаас багай эвес. Культура бажыңнарынга эртип турар кежээлериниң, уштужылгаларының, аас журналдарының утка-шынары деңнели бедээн. Бот-тывынтыр уран чүүл көрүлделериниң киржикчилериниң саны өскен, көрүлдениң репертуары байыаан. Хөөмейжилер ансамбльының киржикчилери хөй болгаш болгаш көргүзүглериниң сонуургадыг кижилер хөй-биле илергейлеттинген. Оон-биле кады чамдык Культура бажыңнарының ажылы [illegible] чугаалажып чүүлдер [illegible]. Чиңге, «Кара-Хаак», «Шамбалыг» совхозтарга ол-даа культура бажыңнарында культура-массалыг ажыл-даа кошкак. Ол айтырыг депутаттарның кичээнгейинде. Ындыг болза-даа анаа хамаарыштыр алдынып турар хемчеглерниң түңнели ам-даа чедир болуп үнмээн.

Район Советиниң улус өөредилгезиниң болгаш культура талазы-биле доктаамал комиссиязының ажылында кылдынып турар четпестер-биле чергелештир четпестер база бар. Ынчангаш депутаттар ону чайлатыры-биле ажылдың чаа арга-хевирлерин дилеп тып турарлар.

Л. АРАКЧАА.

ТУДУГДА БИЧЕ МЕХАНИЗАЦИЯ

Хол-биле кылыр күш-ажыл чарыгдалдарын дыка кызырар, тудуг организацияларын бедик бүдүрүкчүлүг машиналар, механизмнер, автотранспорт, оон иштинде биче тоннажтыг транспорт-биле хандырар, ажылдың кадыгы [illegible] турган, ол бүгүнү бүрүн ажыглаар хемчеглерни боттандырар дээрзин партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринде тускай айыткан. Салдынган сорулгаларны «Тыва тудуг» трестиниң № 48 тудуг эргелели канчаар боттандырып турары?

Партийжи съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке № 48 тудуг эргелелиниң коллективи идепкейлиг кириншкиниаан. Тудуг организацияларының аразында калбарган чарышка каш-даа удаа тиилекчи боор шылгараан. Олар бо чылды багай эвес көргүзүглер-биле эгелээш, үш дугаар школаны, сезен ог-бүле чурттаар бажыңны, ийи магазинни болгаш оон-даа өске объектилерни чыл эгезинден бээр ажыглалга киирген. Шевердел ажылдарының темпизин хүрээ[illegible]зиринге хол-биле кылыр ажылдарны эвээжедип, бичи механизацияны нептередиринге салдарлыг болган. Оон тодаргай илерели — штукатура ажылдарын бүрүнү-биле механизастааны. Ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бүгүдеге чаргыш [illegible]. Мурнунда бир ажылчын үргүлжү хол-биле 8-10 дөрбелчин метр хемчээлдиг черни штукатуралап турган болза, ам механизмниң дузазы-биле 15-18 дөрбелчин метр хананы малгаштаар апарган. Бажың хананың дескилеп малгаштаарын механизастааны чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткен эвес, шеверлекчилерниң хол-биле кылыр ажылын чиигеткен. Биче механизацияны чүгле шевердел ажылдарында эвес, өске-даа ажылдарда нептереткен.

Чазаныкчыларның ажылын база дыка чиигеткен. Дилиг материалдын хаарылдаарын, уттаарын механизастаан. Чиңге, Михаил Горбачевскийниң бригадазында электри-биле ажылдаар өрүмнер, хирээлер, хаарылдар, паркет шала хоюглаар херекселдер бар. Ук бригаданың бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерни чедип ап келгениниң бир чажыды болза, оларның ажылдарынга биче механизацияны нептереткени.

Малярларның ажылын база чиигеткен. Бажыңны чугаалазынга, батарейлар, хоолойлар, демир чадаларны будуурунга база тускай херекселдерни ажыглап турар. Хол-биле кылыр ажылдарның хемчээлин кызырып турза-даа, ам-даа чедир кылдынмаан чүүлдер [illegible] курлавырлар бар. Бажыңның үстүкү каъттарынче малгаш болгаш чугай хоюглугларын шланг дамчыштыр дамчыдып бээр станция үрегнеп [illegible] ийи чыл болган. Амгы үеде ону септээн-даа болза, шеверлекчилер хүннерде кудурулган малгаш болгаш чугай хоюглугларын үстүкү [illegible] бажыңнарынче [illegible] ажылдап турар. Чүге дээрге ол станцияны тудуг шалууче чедирерни «Тыва тудуг» трестиниң бүдүрүлге-техниктиг чергелезидели болгаш биче механизация эргелели бот-боттарынче чүдүн тургуп берген.

Шевердел ажылдарын механизастаанының күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедитпишаан, шевердел ажылдарынга херек материалдарны камнаарынга [illegible] ажыктыг берген. Ыяштарынга дөжүг аймаан тускай машиналар-биле эвес, самоваллар-биле [illegible] өрүмнеп тургузуп чоруктар бар.

Бо чылдың сөөлгү кварталында шевердекчилерниң кылыр ажылдарының хемчээли [illegible]. Оларның [illegible] чурттаар панель бажыңны, автомойказы, ыяш бажыңнар фабриказының бажыңы [illegible], оон-даа өске объектилерни ажыглалга киирерлер. Ам-даа оналдаларның күүселдези — шевердекчилерниң бүдүрүкчүлүүн ажылдаарындан хамааржыр.

Д. ОЮН.
Кызыл хоорай.

Депутатка сүме

ХУРАЛ ДАРГАЛААН БОЛЗУҢАРЗА...

Депутат бүрүзүн сессияның ажылын эрттирип, даргалаар кылдыр соңгуп болур. Ындыг болганда хуралдың ажылын кижи бүрүзүнүң чорудуп билген турары чугула. Хурал даргазы чүнү билген турар үжурлугул, негелде кандызыл?

Сессияның ажылын башкарып эрттирер кижи бо удаа-ла депутаттарның хуралының кол-ла удуртукчузу болур. Депутаттар силерни соңгуп тура, сессияның ажылын харылзаалыг чорударын силерге бүрүн хүлээткен, хүн айтырыын бүгү тала-биле ханы чугаалажып көөр байдалды тургузарынга идегээр. Ынчангаш хурал даргазы сессияга депутаттарның эргелерин долу ажыглаарын хандырар үжурлуг. Хурал даргазының кол хүлээлгези — депутаттарның хуралының чурумун кызыгаар эртерин хайгаараарынга.

Илеткелчиге болгаш санал берикчиге илеткелдей, санал бериринге [illegible] кадыр чоруктар боттуруй-биле залга шимээн, чугаа үзүлбезин хандырар. Залда шимээнниң чалиргенир эпчок болбайн чугааны шимээн чиирерин анаа-ла соксуу, негелделиг дилээр. Хуралдың доктааткан чурумун шыңгыы сагыыр. Илеткелчиниң болгаш санал берип турган кижиниң үе кирбеннер. Хурал даргалаар талазы-биле арга-дуржулгалыг кижи кордуктен үениң эртип турарын сес ап чүве чугаалап турган кижиге кончуг эптиг сагындырар болгай. Ону сагыры чугула.

Бир эвес саналдап турар кижи сессияның хүн айтырыындан дашкаар чугаа чорулда бере канчаарыл? Мындыг таварылгада бир эвес саналдың хемчээли улуг эвес болза, боданып зөндүр чугаалаар арганы ол кижиге бергеш, залдында [illegible] эгезин хуралдың айтырыындан, ажылының чурумун шыңгыы сагыырын сагындырарын утпаңар. Бир эвес сессияның ажылының хүн айтырыынга хамаарышпас-даа болза, шиитпирлээри чугула айтырыг тургустунуп келзе, сессияга чугаалажыры-биле кордуттен айтырыглар төнерге көөр ийикпе, азы ону дараазында сессияга көөру-биле киирерин сүмелеп болур.

Хуралдың шиитпирлериниң төлевилелинге кичээнгейлиг болурун утпаңар. Шиитпир төлевилелин хуралдың даргазы эвес, оны редакторлаан комиссияның кежигүнү номчуур бола эки. А ол үеде хуралдың даргазы шиитпир төлевилелинге киирген эдиглерни сайгарарынче сессияның киржикчилерин организастап, база кыдыраашка киирер. Депутаттарның хуралының төнчүзүнде хурал даргазы сессияның хүн чурумунда киирген айтырыгларның доозазының кордуктениң дыңнатпышаан, сессияның ажылын чорутканынга хамаарыштыр сагындырыг, сүме бар бе дээрзин чурум ёзугаар айтырар үжурлуг.

Оон херээ чүл? Хуралдың ажылын чорутканында частырыглар турган бе, оңу дараалында катаптавазы-биле эдип алыр арганы ол бээр. Түннелинде сессияның ажылының доозулганын хурал даргазы дыңнадыр. А хурал даргазының ажылы оон-биле төнгени ол эвес. Хурал соонда ол протокол бижилгелерин хыналчалыг номчуп дыңнааш, ат салгаш, документтиг ноджуп шыгжаары-биле күүскомга дамчыдар.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылының үнелеп көргеннин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун өмүнээзинден шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Таисья Васильевна Андестодер — Культураның болгаш дыштаныышкынның Гастелло аттыг паркызының улуг бухгалтери.

Владимир Герасимович Беляев — пенсионер.

Борис Холчукпаевич Болдур-оол — дүлей уруглар школа-интернадының директору.

Юлия Александровна Бочкарёва — Сельхозтехкурнинуң материал-техниктиг хандырылга базазының кол бухгалтериниң оралакчызы.

Иван Романович Ведерников — «Каа-Хем» разрезтиң чолаачызы.

Августа Михайловна Глазкова — Росмясомолторг холодильниктиң улуг кладовщиги.

Клавдия Кирилловна Глазкова — чуңар-бажың комбинадының бухгалтери.

Мария Григорьевна Голованова — чер ажылдары кылыр тудуг эргелелиниң кол бухгалтери.

Надежда Вавиловна Голубкова — партия хоорkомунуң таныпчызы.

Федора Михайловна Еливарьева — партия хоорkомунуң таныпчызы.

Михаил Кузьмич Зайцев — «Тыва колхоз тудуг» трестиниң № 62 КМК-та прораб.

Прасковья Артиновна Изместьева — Кызылдың ИХК-ниң таңныыл чериниң контролёру.

Матрёна Дмитриевна Игольницина — «Детский мир» магазиниң кладовщиги.

Александра Гавриловна Иванова — столоваялар болгаш рестораннар трестиниң бухгалтери.

Виктор Анфиногенович Каванцев — дүлей уругларның школа-интернадының слесары.

Антонина Ивановна Клебанская — пенсионер.

Мария Андреевна Кутявина — дүлей уругларның школа-интернадының кижизидикчизи.

Раиса Ефимовна Лаптухова — дүлей уругларның школа-интернадының кижизидикчизи.

Анастасия Гавриловна Лемзянова — партия хоорkомунуң техажылдакчызы.

Валентина Дамбаевна Люнтуп — харза четпестерниң Кызылда ОББ-те дааранчы-моторист.

Антонина Романовна Маринцева — үлетпүр барааннар садыының кол бухгалтериниң оралакчызы.

Анна Васильевна Мешкова — столоваялар болгаш рестораннар трестиниң буфет эргелекчизи.

Анна Фёдоровна Михайлова — Кызыл хоорkуускомунуң камгалал килдизиниң кол бухгалтери.

Андрей Николаевич Мишин — Садыг министерствозунуң автотранспорт бүдүрүлгезиниң харгаазы.

Евдокия Макаровна Педюбина — № 2 ресэмнелгениң санитаркаазы.

Панфил Никитич Новиков — Росмясомолторг холодильнииниң юрисконсультузу.

Анастасия Яковлевна Прокопова — № 2 ресэмнелгениң санитаркаазы.

Матрёна Андреевна Раздобреева — республиканың курурежилелге каттыжыышкынының зоотехниги.

Александра Иосифовна Рудина — «Алёнушка» детсадтың ажылчыны.

Александра Павловна Селиверстова — столоваялар болгаш рестораннар трестиниң садыгжызы.

Анна Федоровна Селиманова — № 35 магазинниң садыгжызы.

Мария Григорьевна Семёнова — пенсионер.

Прасковья Семёновна Сергеева — Кызыл хоорайның ИХК-ниң таңныыл чериниң таңныылы.

Вера Феопеновна Соколова — «Каа-Хем» разрезтиң кол бухгалтери.

Домника Васильевна Соловьёва — партия хоорkомунуң техажылдакчызы.

Антонина Леонтьевна Соломатова — чуңар-бажың комбинадының операторы.

Анна Петровна Страхова — уксайлар шинчилелиниң Кызылда ОББ-ниң ажылдакчызы.

Иван Федосеевич Тарасенко — «Тыва колхоз тудуг» трестиниң № 62 КМК-зынга дарган.

Лидия Семёновна Терешко — пенсионер.

Мария Николаевна Тетюева — партия хоорkомунуң техажылдакчызы.

Татьяна Тулушевна Хелемней — столоваялар болгаш рестораннар трестиниң ажылчыны.

Пелагея Семёновна Черемшина — чуңар-бажың комбинадының кассири.

Варвара Александровна Чмых — «Тыва тудуг» трестиниң бице механизация эргелелиниң улуг бухгалтери.

Надежда Кирилловна Чулункова — Кызылдың № 11 ортумак школазының башкызы.

Екатерина Петровна Чуприкова — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында ХБАБ-тың кичээнгей эргелекчизи.

ЧООН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Ефросинья Меркуловна Бабаева — районнуң төп эмнелгезиниң лаборантызы.

Валентина Яковлевна Березина — районнуң төп эмнелгезиниң рентген-кабинединиң санитаркаазы.

Парасковья Михайловна Жигура — Чадаананың харылзаа белдириниң почтальону.

Римма Леонидовна Кудерова — «Каа-Хем» разрезтиң Чадаана участогунда улуг экономист.

Сандык Оруспаевна Ондар — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Сиириммаа Ламаевна Саая — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Федосья Ерофеевна Струкова — районнуң төп эмнелгезиниң санитаркаазы.

Мария Денисовна Табачная — районнуң төп эмнелгезиниң эмчи сестразы.

Өшкү-Саар Конгуевна Түлүш — «Сүт-Хөл» совхозта уруглар садының ажылчыны.

Дамдын-оол Сапаңдаевич Ховалыг — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Девекей Чолдак-ооловна Чадамаа — «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

(Уламчылыг).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

БУЗУЛБАС НАЙЫРАЛ

Декабрьның политиктиг календары Совет Эвилелиниң болгаш Индияның аразында найыралдыг харылзааларның төөгүзүнде кайгамчыктыг ийи хүн-биле демдеглеттинген. 20 чыл мурнунда, 1961 чылда, Индияның бурунгу болгаш кезээде аныяк чериниге эш Л. И. Брежневтиң баштайгы аян-чоруу болган. А эртен чылын Делиге Дээди деңнелге совет-индий ужуражыышкыны болуп, ийи чурттуң аразынга бузулбас найыралды болгаш хөй талалыг үре-түңнелдиг кады ажылдажылганы улам ыңай калбартыр хөгжүлдерниң дугайында төөгүлүг документилерге ат салдынган.

Индий-совет найыралының Индияга эгелээн айыы харын бистиң улустарывыстың үнелээн эрес-ажыктарынга тас-рынкан кады ажылдажылгазының ол чугула үе-чадаларынга тураскаатткан. Ону бөгүн чуртта эртирип турар. Миллион-миллион индийлер, «Совет Эвилелиниң өңнүктериниң чыыжы» ниитилелиниң болгаш Индий-совет культура ниитилелиниң кежигүннери айның хемчеглеринде идепкейлиг киржип бергени. Совет-индий харылзааларының төөгүзүнде ол ийи тураскаалдыг хүннерге хамааржыр чүүл-чүве медээлер, найырал кежээлери, чыыштар, фото-чуруk делгелгелери, кинофестивальдар бо хүннерде республиканы эртип, ийи улуг улустарның найыралының быжыглаарынга Л. И. Брежневтиң ролюн ылавылап база чугаалаарда онзалап демдеглеп турар. Тайбың, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында он чылын ССРЭ-ниң болгаш Индияның улустарының чоокта чаа калбаа-биле байырлааны керээ совет-индий харылзааларның быжыг үндезинни болуп берген.

Совет-индий чаңчылчаан найыралдың төөгүзүнге кайгамчыктыг бо декабрь хүннеринде чыл мурнунда Делиге болган митингиге Л. И. Брежневтиң чугаалаан сөстери улалыг мындыг состери сагышка кирип келир-дир: «Совет Эвилелиниң болгаш Индияның аразында найыралдың харылзааларын бөгүн хөгжүдүп бүдүрүп, бистиң улустарывыстың чүгле амгы салгалдары эвес, харын келир үениң салгакчыларынга, кижи төрелгетенинң тайбың келир үезинге база чаагай херекти кылдап турарывыс ол».

Индий күрүнениң удуртукчузу Индира Ганди болдунуу эзичээнде чоокта чаа мынча деп медеглээн: — Бистиң чурттарывыстың ийи ангы политиктиг системаларлыг, ынчалза-даа оларның аразында найыралдың бөгү төөгүзү улустарның тайбың кожа-хелээ доктаашкынының болгаш кады ажылдажылгазының үнелиин бузурелдиг бадыткап турар. Ол фактыны Чер кырынга тайбынның болгаш доктаамал ооржургалдыг болуруунуң чугула магадылалы кылдыр санап турар бис.

1980 чылдың декабрь 8—11-те Л. И. Брежневтиң аян-чоруу (ол дээрге совет удуртукчунуң Индияга үшкү удаа чорааны) ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразында найыралчы чаңчылчаан харылзааларны байыдып, Азияга болгаш бүгү делегейге тайбынны база айыыл чок чорукту быжыглаарынга улуг салыышкынны киирген дээрге Делиде онзалап демдеглеп турар. Тайбынның болгаш найыралдың ол аян-чоруунуң үезинге ат салдынган документилер, хамыктың мурнунда кады кылган Совет-индий декларация, ийи чурттуң улустарының чаагай чоргу дээш ийи талалыг харылзааларны хөгжүдеринге чаа деңнелдерни ажыткан. Тайбынның быжыглаары, чаа, ядро-лут дайынны болдурбазы — кижи төрелгетениниң эң чугула сорулгазы дээрезинге ийи күрүнениң удуртукчулары быжыг бүзүрелин илереткен.

Совет Эвилелиниң биле Индия делегейниң кол айтырыгларының талазы-биле ниити азы дөмейлешкек туруштарлыг болуп, боо-чепсектерни, хамыктың мурнунда ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрерин болдурбас дээш туржуп, улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының херээн камгалап арттырарының болгаш хамыктыг ажылдарының, дайынның, мегилежиишкиннерниң одаглары ыжыртыпдырын эргежок чугулазының дугайын медеглеп турар. Өлүмнүг боо-чепсектерни эндере бүдүрерин шеглээринче, чаа дайынны болдурбазынче, Индий океанны болгаш Персид кулуудурну тайбынның база кады ажылдажылганың зоназы болдурарынче угланган чугула совет инициативаларны индий чадак шугут быжыы-биле деткип турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге Л. И. Брежневтиң демдеглээнин бугаар алырга, «совет-индий найырал бистиң ийи чурттуң чаңчыл бооп калган чаңчылы болу берген». Ол аттыргаларның ажыл-чорукту совет удуртукчунуң Индияга үш удаа кайы хире байырлалдыг болгаш чуректиң хайызындан уткаанының херечизи болган. Ол аян-чоруктар Совет Эвилелиниң болгаш Индияның аразынга найыралды улам ыңай быжыглаарының оруунга төөгүлүг үе-чадалар болу берген.

Индия хамаарышпас чорукту чаалап алганының болгаш ССРЭ-биле дипломаттыг харылзааларны тургусканының соонда 35 чылдар дургузунда ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразында кайы-даа талага ажыктыг экономиктиг, садыг, эртем-техниктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылга хайныгдап калбак демчээлдерлиг болу берген. Ол улам-на чаа-чаа талаларлыг болуп бар чылдар. Бистиң чурттарывыстың аразында тропосфера харылзаазының шугуму чоокта ажыттынып, ол шугум Москваны болгаш Делини улам чооктудатканын дыңнаткан болгай. Индияның эртемденнериниң болгаш инженерлериниң чогаадып тургускан «Бхаскара-2» деп база бир спутникти совет космодромдан салып үндүрген.

Бурунгу улуг Индия болгаш тиилээн социализмниң баштайгы улуг күрүнезиниң бөгүн найыралдың бузулбас бедииглери-биле холбаалыг болуп, бүгү-ниити тайбынны болгаш делегейге айыыл чок чорукту быжыглаар, хандыр даш демиселге чугула улуг-хуузун киирип турар.

В. МАТЯШ.

(СЭТА).

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Сөөлгү хүннерде чуртта байдал чидигленип турар. «Солидарностиниң» кедергей барыын үзелдиг күштери бүдүрүлгелерде партия организацияларынга удур кампанияны калбартып, ончук-чоңгаалиг лозунгларны ажыглап, партияның социал болгаш экономиктиг политиказын куттүлден турар. Чемнуу ап-чем-биле хандырарынче угланган чазактың хемчеглеринге «Бодаэ солидарностиниң» күштери моондаалап турар. Кедизе социалистиг секторнуң узуткаарынче угланган чаа-чаа негелделерни олар кылдып турар апарган. Контрреволюстуг күштер чурттуң элээн каш дээди өөредилге черлеринге студентилерниң өөредилге соксаашкыннарын организастаан.

Радом хоорайга «Солидарностиниң» президиумун чоокта чаа болган. Кризисти ажып эртер херекке эрге-чагыргалар-биле кады ажылдажылгадан ойталаан дугайын профэвилел каттыжыышкынының удуртукчулары медеглээн. Хураап алдынмас шиитпирлерни үндүрерин олар эрге-чагыргадан негеп турар. Радомга болган ужуражылганы эрге-чагыргага дээш ажык демиселге «Солидарностиниң» угланыыр ган болгаш Польшада күрүне болгаш социал тургузугну узуткаарын негеп турар.

ВАРШАВА. (СЭТА). Чазактың парлалга айтырыглары-ның талазы-биле телевидениези Е. Урбан мынча деп медеглээн: «Чуртта амгы политиктиг байдал дээш харыысалга кымга онаажыр дугайында айтырыгны Радомга ужуражыышкынга «Солидарностиниң» эзлээн туружу тодаргайлаан-дыр. Дүгүржүлганы четип алыр дугайында чазактың саналынга профэвилел каттыжыышкынының удуртулгазы амга чедир харыылаваан. Кризисти ажып эртер талазы-биле эрге-чагыргаларның кужениишкиннерин бурун үзеринче «Солидарностиниң» барыын үзелдиг удуртукчулары чүткүп турар. «Солидарностиниң» удуртулгазының телээлекчилери чазак-биле чугаалажыышкыннарны кылып эгелээн-даа болза, бүдүрүлге черлеринде ажыл соксадыышкыннары үргүлчүлеп, Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының организацияларын үлетпүр черлеринден кыйып үндүрерин оралдажып турар.

Гданьскиге, Щецинге, Ястшембяга ат салдынган дүгүржүлгаларны, а ол ышкаш профэвилел каттыжыышкынының уставын «Солидарностиниң» удуртулгазы үреп. Профэвилелдиң удуртулгазы болгунуп хөй удаа элээлээшкиннеринге болгаш «Солидарностиниң» бедуп кежигүннериниң тура-соруунга чергелиг политиктиг удурланыышкынның туружун эзлээн болгаш социалистиг эрге-чагыргага удур ажык демиселдиң оруунче шилчип кирген.

ТАЙБЫҢ ТАЛАЛАКЧЫЛАРЫНЫҢ КҮЧҮЛҮГ ЧЫСКААЛЫ

АФИНЫ. (СЭТА). Тайбың дээш демиселдиң дүшкүүрлүг чорууң чавырылдырар дээш. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң милитаристиг бөлүктерниң «соок дайын» үзээнче улустарны катап киирер дээн оралдажыышкыннарынга удур Грецияның тайбың талалакчыларының күчүлүг чыскаалы Афиныга болуп эрткен. Хөй муң кижи киржикчилиг чыскаал Пирей ортээлиндеп, америк шериг баазаларындан эгелээн болгаш чурттуң найысылалынга, Конституцияның шөлүнге доозулган. Ядролуг халапты болдурбас дээш чүткүл чыскаалдың киржикчилерин сырый каттыштырган. Чыскаал сөөлүнде база хөй муң кижи киржикчилиг улуг митинг болган.

Ракеталар чок, ядролуг чепсек чок, даштыкының шериг баазалары чок Греция дээш. Балканнар болгаш Европаның өске-даа районнарын ядролуг чепсек чок зона болдурар дээш демисел — Европаның бүгү улустарының эң чугула сорулгазы-дыр деп, тайбың болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чорууп чавырылдырар дээш Грек комитеттиң даргазы А. Аргиридис митингиге медеглээн. «Соок дайын» талалакчыларының айыылдыг планнары, чепсегленииишкиннерни эндере бүдүрери, Европага «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны кынсыр дээн халаптыг планнар соксаар болзун!» деп шиитпирлиг медеглеп тур бис деп, ол чугаалаан.

Тайбынның садым-чолу дээш эртемденнерниң бедик харыысалгазының дугайында «Эртем болгаш культура ажылдакчылары тайбың дээш» деп комитеттиң даргазы Е. Махерас чугаалаан. Чаа дайынның талалакчыларының немерүвүлүг планнарын сойгалап илередирип, шыңгыы бурулаары — Европаның эртемденнериниң ылаптыг хүлээлгези-дир деп, оратор демдеглээн.

Барык Европага чаа америк ракеталарны эккеп тептерери дугайында НАТО-нуң шиитпири, чепсегленииишкиннерни эндере бүдүрүп турары Европаның улустарының тайбың болгаш найыралдыг чурттаар дээн чүткүлүнге чорумнак болуп турар деп, ГФР-де тайбың дээш тэдээдээчи К. Либерт демдеглээн.

АКШ баштаан империалистиг бөлүктерниң дайынзырак политиказын митингиниң киржикчилеринниң хүлээп алган резолюциязында шыңгыы буруу шапкан. Америк администрация чаа ракета-ядерлуг чепсекти болгаш нейтронуг бомбаларны Европа дипке ментереднирип планнап, чепсегленииишкиннерни эндере бүдүрүп турар. Даштыкының Грецияда шериг баазаларын болгаш ядролуг чепсээн узуткаары, чурттуң хамаарышпас даштыкы политиказын Грецияның чорудары митингиниң киржикчилери негээн. Балканнар болгаш Чер ортулук далайның девискээрин ядролуг чепсек чок зона болдурар дээш, тайбың чок кызыр чүс дээш маргылдааныг айтырыгларны чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээр дээш демисежиринге боттарының бүрүн шиитпирлиин чыскаалдың киржикчилери медеглээн.

Резолюцияны Каттышкан Милтондар Организациязының чергетеп илдениээ парламентиниң болгаш политиктиг партияларының адрезинге чоруткан.

КЫЙГЫРЫГ ҮНДҮРГЕН

КАБУЛ. (СЭТА). Азияның болгаш Африканың чогаалчыларының Ассоциациязының доктаамал бюрозунуң анаа болган хуралының киржикчилери Апрель революциязын үндүргеш, чаа демократтыг депшилгелиг ниитилелди тургузуп турар эрес-маадырлыг афган улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илереди-ринче делегейниң чогаалчыларын кыйгырган. АДР империализмниң, реакцияның болгаш гегемонизмниң күштеринге удур хостаалга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турарын оларның хүлээп алган резолюциязында чугаалап турар. Бистер, Азияның болгаш Африканың ангы-ангы чурттарындан келген чогаалчылар, АКШ-ка баштаткан империализмниң реакциялыг күрүнелер болгаш кыдат гегемонистер-биле кады чарлаваан дайынны афган улуска кайы хире сапап четтикпес каражы-когаралдарны тавааржыртып турарының херечилери болдувус деп мынча чугаалап турар. Кандыг-даа буруузу чок кижилер, кырганнар херээженнер, уруглар өлүм-чидимелге кырлып турар, культураның үнелиг чүүлдери, школалар, эмнелгелер үрегдеттинип, чурттуң экономиказынга кандаар-даа аажок улуг когарал тавааржып турар.

Ассоциацияның доктаамал бюрозунуң кежигүннерин АУДП ТК-ның Чиргизи секретары, АДР-ниң Революстуг Чөвүлелиниң Даргазы Б. Кармаль хүлээп алган. Ужуражыышкынның үезинде ол АКШ-тың, Кыдаттың, Египеттиң болгаш муң-муң хөлезилеписттерниң болгаш дээрбечилерниң белеткээн Пакистанның девискээринден афган черже чорутту турар өске-даа чамдык күрүнелерниң кемдүрүкчүг интервенциялыг шиитпирлери-биле буруу шапкан. Империализмниң, гегемонизмниң болгаш реакцияның күштериниң ажылдап кылган планнары бөгүн ьамдык болуп турар Афганистанның Демократтыг Республиказын делегей чурууп ларап баартар турарлар. Ынчалза-даа улуг Совет Эвилели АДР-ниң коой-ла база бар колиниң бөгүн элээр хөлеген, биске интернационалчы кандаар-даа аажок улуг дузаламчыны көргүскен. Ол чок болза, хамаарышпас болгаш хостуг Афганистан бөгүн мынчаар турбас-таа деп Б. Кармаль онзалап демдеглээн. Бистиң чурттуң улуу ол дээш СЭКП-ге, совет улуска болгаш ССРЭ-ниң чазаанга улуу-биле өөрүп четтирип турар деп, афган удуртукчу медеглээн.

Кубаның Компартиязының ТК-зының пленуму

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары Фидель Кастроның даргалааны-биле анаа Кубаның Компартиязының ТК-зының пленуму болган.

Чурттуң экономиказын 1982 чылда хөгжүдериниң планы-биле холбашкан экономиктиг байдалдың хемчеглерин пленумга көрген, базылаан.

Пленумга Ф. Кастро түңнел сөс ап, чүве чугаалаан.

ДЕМИСЕЛДИҢ БОЛГАШ ТИИЛЕЛГЕЛЕРНИҢ 25 ЧЫЛЫ

(Луандадан чагаа)

МПЛА — Күш-ажылчы партия биле ангола улустуң чаңгыс эвииниң болгаш сырый каттыжыышкынының, хөгжүлдениң социалистиг угланыышкынынга, Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле, СВАПО-нуң база Африканың Национал конгрессиниң патриоттарының эрес-дидим демисели-биле эп-сеткил каттыштырарынга шынчы чорук-биле Анголаны хостаары дээш шимчээшкиниң (МПЛА) эгелээнинин 25 чылын болгаш МПЛА — Күш-ажылчы партиязының тургустунганындан бээр дөрт чыл оюн Ангола Улус Республика бөгүн, декабрь 10-да, демдеглеп турар.

Дөрт чыл мурнунда МПЛА — Күш-ажыл партиязы кылдыр эде тургускан ангола улустуң шылгаттынган революстуг авангарды — МПЛА-биле оон тиилелгелери болгаш чедиишкиннери-даа холбаалыг. МПЛА-ның тургунуң адаа-биле 1961 чылдың февраль 4-те Луандада Сан-Пауло кара-бажыңны штурмнаары-биле португалдарның беш чүс чыл иштинде колониалдыг моңгүгделиинге удур ангола патриоттарының чепсектиг демисели эгелээн. Ол 1975 чылдың ноябрь 11-де чурттуң хамаарышпас болган чоруун чарлап, Ангола Улус Республиканы тургусканы-биле доозулган. МПЛА-ның удуртулгазы-биле, Совет Эвилелиниң, Кубаның, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының дээштиг деткимчези-биле ангола улус расистиг Мурнуу-Африка Республиканың, империалистиг саттыныкчыларның болгаш контрреволюстуг дээрбечилерниң каттышкан күштерин бузуреддир-биле чылча шапкан, социал-экономиктиг үндезин чаартылгаларны боттандырып эгелээн.

Бо байырлал хүннеринде ол республиканың улузу хамаарышпас хөгжүлдениң чылдарында чедип алган чүүлдериниң түңнелдерин үндүрүп турар. Чуртта экономиканың кол-кол секторларынга күрүне контролюн тургускан. Банкыларны, демир болбаазырадыр, цес-таавы болгаш резина үлетпүрүнүң бүдүрүлге черлерин, дыка хөй цемент болгаш транспорт бүдүрүлгелерин, балык флодун, чигир болгаш кофе шөлдерин күрүнениң кылдыр хавырган. Экономиканың күрүне секторунда демир чүүлдерин, шуугайны, чадаг-терге-лерни, мопедтерни, постерни болгаш чигирни 100 хуу бүдүрүп турар болгаш алмаатарның 77 хуузун казып тып турар апарган. Чуртта даарап турар ийнги эжеп идикти-ле күрүне секторунда кылып турар.

Колониалдыг дайындан болгаш империалистиг интервенциядан үрелген экономиканы катап тургузар болгаш улам хөгжүдери дээш демисел бөгү ангола улустуң херээ апарган. (1981—1985 чылдар үезинде Анголаның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын» ажылдап кылган болгаш амыдыралда боттанып турар. Оларның эң чугула сорулгазы — чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезин шапкынчыдары, бүдүрүлгениң ажыктыг болгаш чонунуң амыдырал деңнелин бедидери, экономиктиг хамаарышпас чорукту быжыглаары бооп турар.

Партияның кыйгырыынга болгаш чурттуң үлетпүр күчүзүнүң 70 хуузу мөөңнеттинген найысылалдың ажылчы чоннарының эгелекчи чоруунга харыы кылдыр бөгү республикада Анголаның төөгүзүнде бо тураскаалдыг хүн — декабрь 10-га уткуштур массалыг социалистиг чарыш калбарган. Анголаның Национал эвилелиниң түңнелдерин бадыттаар алырга, мында бир чүс муң ажыг ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар идепкейлиг киржип турар. Бөгү чуртта «эки туралыг күш-ажылы» деп адап турары массалыг субботниктер болгаш воскресниктерни эртиргилээн.

Африканың мурнуу талазында империализмниң кол чалчазы — соок ыяш ышкаар Мурнуу-Африка Республиканың Анголага удур үргүлчүг агрессчи үүлгедиишкиннери бооп турар үеде ноябрь 11-де болуунун ады чыл оюн демдеглеп анын республика болунун мурнунда тургустунган айтырыгларны шиитпирлээр улурга тавааржып турар.

Мурнуу-африк агрессорлар АКШ-тың дөрт деткимчези-биле АУР-га удур чарлаваан эзулут дайынны чорудуп турар. Преторияның каргыс чазааның августуң 23-те кылганы эң-не улуг шаап халдаашкынының түңнелинде расистер мурнуу Кунене мөжүзүн чамдыызын эжелеп алган, оон уржуундан республиканың экономиктиг болгаш социал амыдыралы долузу-биле кызаңдаттып.

Дайзын АУР-нуң агаар делгемнерин үргүлчү үреп кирип турар. Бо чылдың чүгле январь айындан октябрь чедир мурнуу-африк расистер республиканың агаар делгемнерин 1.617 катап үрээн, агаардан ангола девискээрлерин 150 катап бомбалаан, боолаан болгаш вертолеттардан болгаш парашют-биле 44 десантыны дужурген, чер кыры-биле 50 шургуушкуннарны кылган. АКШ-тың болгаш өске-даа империалистиг күрүнелерниң долу чүүлдүгзүнүүлүкүнүн болгаш деткимчези-биле үүлгедип турар мурнуу-африк агрессорларның ангола улуска тавааржыдып турар чүүлдери — муң-муңу биле кырылгаш тайбың чурттакчылар, 160 муң ажыг бажынбайлыгат чок артканнар, иналамбиле хувакталган бүдүн-бүдүн суурлар, буступ чурулган көвүрүглер, үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агыйы тудуглары, чурттаглга бажыңнары, школалар, эмнелгелер ол-дур.

Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелери улусчу Анголага эп-найыралчы деткимчени улуу-биле көргүзүп турар. Анголада ажылдап турар 1.300 хире совет специалистер бедик мергежилдиг национал кадрларны белеткээринге, үлетпүрүң болгаш кодээ ажыл-агыйының хөгжүдеринге, транспорт болгаш балыктаар флоттарны тургузарынга, национал күштерни деткиринге дузалап турарлар. МПЛА — Күш-ажыл партиязының даргазы, АУР-нуң президентизи Жозе Эдуарду Душ Сантуштуң чоокта чаала чугаалааны-биле алырга, олар «национал эде тургузуунуушкунуң эң чугула сорулгаларын шиитпирлээринге, национал ангола кадрларны белеткээринге үнелеп четтикпес улуун кирип турарлар».

Бо хүннерде бодунуң хүрээлеңнеринде 32 муң кежигүннерни болгаш кандидаттарны каттыштырып турар МПЛА — Күш-ажыл партиязы улусту демократияны болгаш социализмни тургузарының оруу-биле ангола улусту бүзүрелдиг баштап, национал чаартылганың сорулгаларын шиитпирлээринче, мурнуу-африка агрессияга, ынчаан болгаш даштыкы-даа реакцияның дамзепиишкиннеринге шиитпирлиг ойтур шавыдыышкынны кылырынче массаларны сырый каттыштырып, мобилизастап турар.

В. РАЙКЕРУС,

СЭТА-ның корр.

ИРАН-ИРАК МЕСИЛДЕЖИИШКИН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Иран-ирак фронтуда дайын чорудугалары сөөлгү хүннерде база катап күштелген. Шавар халдаашкынының кылган түңнелинде ирак шериглер Хоросан мөжүдә Сусенгердтиң соңгу-барыын талазында Бостан хоорайны эжелеп алганын Ирапның чепсектиг күштериниң каттышкан штавының чорудааны медээзинде айыткан. Шавар халдаашкынының үезинде дайзынның хөй чүс солдаттарын өлүрген болгаш тудуп алган. Бостанның районунга сөөлгү хүннерде Ирактың шуурган-кечи бир самолёдун, үш вертолёттарын, 30 танкыларын узуткаан.

Ирак-иран кызыгаарының чоон талазы кезээнден беш километр черде турар Бостан хоорайны ирак шериглер база катап эжелеп алганын Ирактың кол шериг командылалының тайылбырында айыткан. Ол дугайында ИНА агентилели дамчыткан. Фронтунун мурнуу кезиинде иран шериглерге соктуушкуннарны, таварыштырарын ирак самолёттар үргүлчүлеп турар. Сусенгердтиң районунга Иранның 85 танкыларын болгаш 200 ажыг солдаттарын узуткааның рапортунда демдеглээн.

ОТТАВА. Чурттуң бүгү-ле черлеринден келген бир чүс муң хире канадалар найысылалга болган массалыг чыскаалга киришкеннер.

Олар чазак чериниң экономиктиг политиказынга шиитпирлиг удурланып турарын илередип, ажылчы чоннарның амыдыралын байдалын чиигедир дээш соңгаартыттынмас хемчеглерни алырын негээннер.

ЧУРУКТА: чыскаал үезинде.

А. МЕЛИКАНИНЫҢ телефотозу. (СЭТА).

[illegible]

(Эгели № 283 «Шында»).

УТТУНДУРБАС УЖУРАЖЫЛГАЛАР

• Сактыышкыннар •

[illegible]

ЭКИ ЭГЕЛЭЭН

Самагалдайның Культура бажыңының (директору С. Делгер) ажылы сөөлгү чылдарда эккижээн. Неделяның кайы хүннеринде чүү болурун планнааш, ол графикти сагып турар. Кино көргүзериниден аңгыда, өске тематиктиг кежээлер эрттирерин ере-да болгаш суббота хүннеринде кылдыр чурумчуткан.

Суурда херээженнер чөвүлелиниң шугуму-биле агиткварталдар дамчыштыр чурттакчы чон ортузунга янзы-бүрү ажылдарны кылып чорудуп турар. Дараазы янзы-бүрү кылыглар болгаш аъш-чем делгелгези, концерттер, арыг-шевер, [illegible] болгаш өске-даа чүүлдер талазы-биле агиткварталдар аразында социалистиг чарыштыг. Ылангыя кышкы үеде бот-тывынгыр уран чүүл талазы-биле көрүлде эрттирери чаңчыл апар чыдар. Аңаа кудумчу бүрүзү баш бурунгаар ыяк белеткенир. Тускай шилип тургускан жюри оларның түңнелдерин үндүрер, шаңнал-макталдарны тывысыр.

Баштай-ла № 14 агиткварталдың девискээриниң концерти эгелээн. Ол агиткварталдың даргазы, эдепкейлиг хөй-ниитичи Т. Баазан-оол эки ажылдап турар. Оон харыылап турар кварталының чурттакчылары чүгле концерт эвес, дараазында, ус-шевер кылыглар болгаш аъш-чем делгелгезин база делгеп көргүскеннер. Көрүкчүлер ол концертти болгаш делгелгени аажок сонуургаан. Ынчангаш кварталдар аайынче бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези эки эгелээн.

Т. КУНГА.
Тес-Хем район.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.
МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде.
КЫЗЫЛДАН
19.00 — «Социалистиг чарыштың хүн делгелгези». Даамчылал.
МОСКВАДАН
19.30 — Концерт. 20.00 — «ТТ-ниң экранында он баштай». «Чүден-даа уйелиг». [illegible]

ИКИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

КЫЗЫЛДАН
19.30 — 1981 чылдың [illegible]
МОСКВАДАН
19.45 — [illegible]

Редактор В. С. ШАРАПОВ.

Агаар

[illegible]

КИНО

ДЕКАБРЬ 10-ДА
«НАЙЫРАЛ»: [illegible]
«ШОЧЕР»: [illegible]
«ВОСТОК»: [illegible]

[illegible]

АДМИНИСТРАЦИЯ

Бөгүн — Н. А. Некрасовтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 160 чылы

...ЧҮГЛЕ МАҢАА ШҮЛҮКЧҮ БООП ШЫДААР МЕН!

Бөгүн улуг орус шүлүкчү Николай Алексеевич Некрасовтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 160 чылы боор турар. Оон чогаал ажылы Ярославль чер-биле сырый холбаалыг.

Волганың эриктерин, баалыктарын, суурлар аразынче ковпа оруктарын ол бодунуң шүлүктеринге болгаш шүлүглелдеринге-даа алгап йөрээн чораан.

Ол черге оон чаш болгаш чалыы назыны эрткен. Назы чедип улгады-даа берген чылдарында ол ында Карабиха усадьбазынга барып, чонунуң амыдырал-чуртталгазын чаңгыс-биле өөренип көөр дээш кээп, ярославль тараачынның чечен домактарын дыңнап, бойдустуң каас-чараш черлерин сонуургаар турган.

Шүлүкчү 1862-1875 чылдарда Карабихага он катап чораан. Ол аңаа турган, «Кызыл думчук Сюк», «Орус херээженнер» деп шүлүглелдерин бижээн, а «Орина, солдаттың авазы» деп шүлүктү база чогаадып, «Руська чурттаары кымга эки» деэр шүлүглелин бижип турган.

Карабихага чыдын-на боор турар шуут чаңчыл апарган Бүгү-эвилелдиң шүлүк байырлалынга муң-муң ярославьчылар болгаш ол эрте-бурунгу хоорайның аалчылары — Некрасовтуң сонуургакчылары-даа чыглып кээп турлар. Бо хүннерде ында база-ла шүлүглел байырлалында улуг орус шүлүкчүнүң чогаалдары база катап чаңгыланып турар.

ЧУРУКТАРДА: Н. А. Некрасовтуң Карабихада музей-бажыңында аалчылар өрээли. Аңаа «Кырган-ачай», «Орус херээженнер» деп шүлүктер бижиттинген; И. Н. Крамскойнуң чуруу Н. А. Некрасовтуң портреди, 1877 чыл. (Карабихада Некрасовтуң музейинден)

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СПОРТЧУ СЕКЦИЯЛАР ЧОКТА...

[illegible]

А. ДОНГАК,
С. МОНГУШ.
Улуг-Хем район.

ИДЕПКЕЙЛИГ

[illegible]

Н. ТАНДЫ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

КАРТАНЫ ХОЛГА ТУТКАШ

Элээн каш карталарны болгаш схемаларны чырыкче үндүрерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Геодезия болгаш картография ның кол эргелелиниң ажылдакчылары белетээн.

Тыва АССР-же аян-чорук кылып турар туристерниң саны чылдан чылче улам көвүдеп орар. Ынчангаш республиканың экономиказының, культуразының база төөгүзүнүң, бойдузунуң дугайында допчулалдыг картаны үндүрерин база шиитпирлээн. Тываның найысылалы Кызылдың онза солун черлерин, хоорайның схемалыг планын картага база чураан.

Школачыларга Тываның ажыл-агыйын сонуургап турарларга дузаламчы кылдыр «Тыва АССР-ниң экономиктиг картазы» деп картаны үндүрер кылдыр белетээн. Ында республиканың болбаазырадылга, тывыш үлетпүрлерин, мааэ ажыл-агыйын делгереңгейи-биле чуруп көргүскен.

«Мурнуу Сибирьниң [illegible]рының куржаа» деп Тываның чер кырының картазы онза чугулазы-биле ылгалдыг. Ол физиктиг картаны пластикадан кылган. Ында дагалар болгаш белигээштерни, хемнер болгаш хөлдерни, чурттакчылыг черлерни орук харылзаазын чуруп көргүскен.

Н. КОСЕНКОВА.
Москва.

СТОЛ ТЕННИЗИНГЕ МАРГЫЛДАА

Спорттуң бо хевиринге Кызыл хоорайның культура ажылдакчыларының профэвилел хоорномунуң командазы болгаш хууда бирги чер дээш маргылдааны культураның болгаш дыштаныышкынның Н. Гастелло аттыг паркызының теннис залынга эрткен суббота болган. Аңаа ниитизи-биле 14 команда киржип, чемпион ат дээш ойнаан.

Барык алды шак үргүлчүлээн ужуражылгаларның түңнелинде «Шын» солунунуң командазы культура ажылдакчыларының профэвилел хоорномунуң шилчикир кубогун, турасындагы чемпион[illegible] чаалап алган. Телевидениениң командазы — ийиги, «Тываның аныяктары» солунунуң спортчулары үшкү черлерни алган.

Эр улустуң аразынга хууда бирги чер дээш маргылдаага Культура министерствозунуң төлээзи, спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Анатолий Серен бирги черни, «Шын» солунунуң спортчузу Владимир Чадамба ийиги, телевидениениң төлээзи Шактар-оол Ондар үшкү черлерни алганнар.

Херээжен спортчуларның аразынга Тываның чемпиону, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Кудумчу культура болгаш спорт комитединиң командазының киржикчизи Мария Шыырап бо удаада база эки белеткелдиин көргүзүп, бирги черни бузулалдыг-биле чаалап алган. «Тываның аныяктары» солунунуң теннисчизи Светлана Монгуш — ийиги, телевидениениң режиссёру Светлана Момбужап — үшкү черлерни алганнар.

Бистиң корр

ЧАРЛАЛДАР

[illegible]

АДРЕЗИ: [illegible]

Редакцияның адрези:

667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № [illegible]. Телефоннары: [illegible] харыысалгалыг секретарының 2-23-35, [illegible] 2-31-75, культура килдизиниң [illegible] информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 285 (11783) 1981 чылдың декабрь 11, пятница. 1925 чылдан үндүрүп келген. Өртээ 2 кеп.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ САГЫЛГА-ЧУРУМ

Ажыктыг болгаш шыңгыг ажылдаар, он бирги беш чылдың баштайгы чылын төлептиг доозар—ындыг чүтиүл бөгүн республиканың бүгү күш-ажылчы кижилериниң ажыл-херекке болгаш угаан-бодалында сиңниккен.

Социалистиг хүлээлгелерни, планныг онаалдаларны күүседири дээш демиселге чедиишкинниң үндезини—ажылчыннарның харыысалгазын хандыр угаап билиринде, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумун шыңгыы сагыырында болур. Күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидерин доктаамал кичээнгейниң төвүнге тургузар болгаш ол чугула айтырыгны эреңгей байдал-биле көөрүн бичии-даа болдурбас ужурлуг деп, Л. И. Брежнев партияның XXVI съездизинге демдеглээн.

Бо талазы-биле Тываның электри четкилеринде, «Каа-Хем» разрезинде, «Тыва кобальт» комбинатта, «Кодээ электри тудуг», тудуг-монтаж эргелелинде, сүт комбинадында, Ыяш ажыл-агый министерствозунуң бүдүрүлгелеринде, Кызылдың даараныга фабриказында эвээш эвес ажылдар чоруттунуп келген. Ук бүдүрүлгелерде бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган, бүдүрүлге болгаш кижилер-биле ажылды комплекстиг шиитпирлээрин чедип алыр, идей-политиктиг, мөзү-шынар болгаш күш-ажылчы кижизидилгениң дээштиг хевирлерин калбаа-биле ажыглаар, прогульщиктер, чалгаалар-биле эптеш чок байдалды тургузар дээш ажыл чорup турар. Ында бүдүрүлге-техниктиг, хоочуннар, дагдыныкчылар болгаш профилактика чөвүлелдериниң, улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының, «Комсомолчу прожекторнуң» стояттарының, эш хуу судтарының, янзы-бүрү комиссияларның ажылы иделкейлиг. Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерде күш-ажылдың сагылга-чурумун барымдаалап турар.

Улус ажыл-агыйынга күш-ажылдың сагылга-чурумун улам ыңай быжыглаар болгаш каадларның ажылдан үнер-ииресин кызырар дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң до[illegible]

САЙЗЫРАҢГАЙ СОЦИАЛИЗМ ҮЕЗИНДЕ ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИ

Эш Л. И. Брежневтиң «Сайзыраңгай социализмниң байдалдарында совет профэвилелдери» деп ному парлаттынган. Ол ном марксизм-ленинизмниң [illegible] улуг салыышкын профессионалдар эвилелдериниң ажылы [illegible] партийный [illegible] тодаргай [illegible] декабрь 9-та Москвага болуп эрткен эртем-практиктиг конференцияга [illegible].

Профэвилелдериниң дугайында [illegible] Леонид Ильичтиң чаа номунга улам ыңай [illegible] профэвилелдериниң теоретиктиг үндезиннерин болгаш амгы үе-чадада оларның [illegible] практиктиг сорулгаларын ажылдап кылганын конференцияга санал бергеннер айыткан.

Бышкан социализм ниитилелиниң [illegible] системазынга профессионалдар эвилелдериниң ролюн эш Л. И. Брежневтиң илеткелдеринге, чугааларынга, байырлыг чагааларынга [illegible] кергенин, эргелеп башкарылганың [illegible] коммунизмниң школазы болур профэвилелдериниң хүлээлгелерин тодаргай [illegible] конференцияга демдеглээн.

(СЭТА).

МОСКВАНЫҢ КОММУНИСТИГ СУББОТНИГИНИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

[illegible]

Бөгүн социалистиг чарыш экранында:

● Күш-ажылчы сагылга-чурум (мурнуку чүүл) ● Үлетпүр 11 айларда ● Техника септелгези (допчулал) ● Кызылдың даараныга фабриказы — шынар дээш ● Хову-Аксының кобальт болгаш Ак-Довурактың даг-дүгү комбинаттары — камналга дээш ● «Малчын» совхоз—мал ажылында чедиишкиннер ● Чуък сөөртүлгези — экижидериниң аргалары.

ЧЕДИИШКИННИҢ ЭГЕЛЭЭРИНГЕ

Үлетпүр 11 айларда

[illegible]

Р. ЕЛИЗАРОВА.

Статистика эргелелинде үлетпүр килдисиниң начальниги.

Техника септелгези

АЖЫЛДЫҢ ХЕМЧЭЭЛИ УЛУГ

1981 чылдың дөрткү кварталында кадаа ажыл-агый техниказының септелгезин чорударының планын күүседири-биле республиканың совхозтарынга улуг күжениишкинниң ажылдаары негеттинип турген. Чангыс-ла квартал дургузунда 516 тракторну, 500 чүък автомобилин, 201 тараа комбайнын септээр ужурлуг. Оон аңгыда 559 трактор андазынын, 1579 сеялканы база белеткээр апаар. Бо бүгү ажылдың хемчээлиниң улуун барымдаалавышаан, ону чедиишкинниг чорударынга материалдыг база күш-ажыл курлавырларын чоп ажыглаар, техника септелгезин бедик удур [illegible] чорудар дээш. Таңды районнуң ажыл-агыйларының механизаторлары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары [illegible] алгаш, бөттарының үлегерин әдереңнүг республиканың бүгү ажыл-агыйларының Сельхозтехниканың бүдүрүлгелериниң механизаторларын, инженер-техниктиг ажылдакчыларын кыйгырган. Кыйгырыгны үндүргенден бээр элээн үе эрткен. Ам он бирги беш чылдың баштайгы чылының төнериңге чедир [illegible]

[illegible]

АЖЫГЛАЛДА КИРГИЛЭЭН

[illegible]

ЧАА ШАГААН-АРЫГ—ШАЛЫПЧЫ ТУДУГ

РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу Александр Федорович Ягодкинниң удурткан бригадазы бо хүннерде школа тудуунуң кийиги залчээнде, чурттаглга тудугларында хаара туттунган. Он бир айларның түңнели-биле алырга ол бригаданың ажылчыннары «Шагонартяжстрой» тресте эң эки көргүзүглүг бригадаларның санынга кирген.

СЭКП обкомунуң кежигүнү И. М. Карповтуң бригадазы район котельназының нарын тудуун кылырынга улуг үлүг-хуузун киирген. Олар амгы үеде 280 орунннуг ясли-садтың болгаш чурттаглга тудуунуң объектилеринде хаара туттунган.

Б[illegible] шалыпчы тудуу — Чаа Шагаан-Арыгда үени мурнаан шалыпчыларның саны эвээш эвес. Тудугжу Алексей Хертек, № 15 механизация участогунда кран башкарыкчызы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Леонид Трускин, автобаазада чолаачы Виктор Сунзуй, шевер-лекчи Зинаида Санаа болгаш өскелер-даа 1981 чылдың бүдүрүлге планын [illegible] 1982 чылдың үлүүнге кииреп [illegible].

Чаа хоорайның тудугжулары бо хүннерде он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалгаларын күүседир дээш улуг тура-соруктуг ажылдап турарлар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: хайыраткан ажылчын; РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу А. Ф. Ягодкин (ортузунда) бригадазының кежигүннериниң аразында.

Авторнуң фотолары.

ПАРТИЯНЫҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН АМЫДЫРАЛГА БОТТАНДЫРААЛ!

ЧАРЫШ — чедиишкинниң бызазы, кижизидикчи күжү

XI БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ — КОЛ ҮНДЕЗИН

Чыл төнчүзүнге чедир 20 хонук арткан. Планнар, хүлээлгелер күүселдезинче бүгү күштү мөөңнээр!

1981 бирги чыл

ДЕКАБРЬ

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Тываның электри четкилериниң, «Каа-Хем» разрезиниң, Кызылдың сайгарылга баазазының, Кызылдың дааранылга фабриказының коллективтери чылды чедиишкинниг доозарынга бүзүределиг чоруп орар. Ныаш ажыл-агый министерствозунуң бүдүрүлгелери планныг [illegible] даалгаларын күүседип келген.

Чүрт үлетпүр эргелелинде Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинаты, улустуң ус шевер болгаш сүй белектер бүдүрүлгези ооң үеде ажылын идепкейжидип, план күүселдезин хандырып турарын демдеглээр апаар. Ылангыя улустуң ус шевер болгаш сүй белектер бүдүрүлгези бараанныг продукцияны бүдүрерде-даа, сайгарар-даа талазы-биле чыл планын ажыр күүседиптер.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының эрткен айларында мал ажылының продуктуларын: сүттү, эъттү, дүктү күрүнеге садарының чыл планын Тожу болгаш Эрзин районнар хуусаа бетинде ажыр күүсеткен, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. «Тоора-Хем», «Май 1», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Тере-Хол» болгаш «Чаа оруктуг» совхозтар мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарын хуусаадан эрте ажыр күүсеткен, ам ол продуктуларны келир чылдың үлүүнге киириштир дужаап турар.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

АЖЫЫ — 13,6 МУҢ РУБЛЬ

Бистиң республикавыстың Министрлер Чөвүлели, профэвлечөвүлел бүдүрүлге каттыжышкыннарының (комбинаттарының), үлетпүр бүдүрүлгелериниң, транспорттуң, тудугнуң болгаш совхозтарының одалга-энергетика курлавырларын камнаары дээш социалистиг чарыжының үшкү кварталда түңнелдерин үндүргени, аңаа бирги черни «Тыва кобальт» комбинаттың коллективи алган деп санаан.

Хову-Аксының металлургтары бүдүрүлгениң [illegible] чоруун бедидер, камналга чу[illegible] болдунар-ла бүгү чүүлдерни бүдүрүлгеге шиңгээдип турган, чыл бүрүде багай эвес көргүзүглерни чедип ап келген.

Комбинаттың администрациязы, партиму база көй[illegible] органнизациялары бүдүрүлге чорудулгазының [illegible] ажыглаттынмайн турар курлавырларын [illegible]

[illegible] болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларны хаара тудуп, кижи бүрүзүнүң бедик бүдүрүкчүлүг, чогаадыкчы бот-биле ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп келген.

Комбинаттың бүгү цехтеринде болгаш участоктарында чаартыкчылар болгаш чогаадыкчыларның эге организациялары [illegible] турар. Ол организациялар чаартылга, камналга талазы-биле келир чылда кылыр ажылдарын баш удур планнап, чаартыкчыларның хуралдарынга [illegible] бадылап турар. Ол хемчеглер ооң соонда барып, социалистиг хүлээлгелерниң бир кезии боор бадылаттынар.

— Одалга-энергетика чүүлдерин ажыктыг кылдыр ажыглаар [illegible] партиявыс XXVI съездизиниң шиитпирлеринде [illegible] айтып, он бирги беш чылдың чүгле [illegible] кылдыр санаан болгай. Ол айтышкынны бистерге олаар чүүл-биле ажылдаар [illegible] ажылдакчыларынга дорт хамаар[illegible]

жыр! Комбинаттың энергоцехиниң ажылдакчылары бүдүрүлге чорудулгазын автомат[illegible] [illegible] алыр дээш, тоскун, ооң беш [illegible] боттандырган. Цехте бүдүрүлге [illegible] 60 хуузу механчылаштырган болгаш автоматтаттырган. [illegible] кижи болгаш [illegible] кылып турар ажыл [illegible] [illegible] эвес — деп, энергоцехтиң [illegible] начальниги В. П. Клосов чугаалап турар.

Одалга-энергетика курлавырларын камнаар, тодаргайлап чугаалаарга, ажыктыг кылдыр ажылдаар дээш комбинаттың [illegible] [illegible]

[illegible] материалдар [illegible] оларны камнаары дээрге-ле ол бүгүнү ажыктыг кылдыр ажыглаары, үреп-бузавазы, [illegible] хумагалыг болур дээни ол. Ону чедип алырынга бедик [illegible] улуг дуржулга негеттинер.

Комбинаттың энергоцехиниң [illegible] болгаш чогаадыкчылар эге организациязында 38 кижи бар, оларның 20-ни анаа ажылчыннар. Цехтиң улуг инженери Ю. Суслонников, мастери В. Чашечников, турбина [illegible] улуг машинизи Н. [illegible] олар чаартыкчыларны болгаш чогаадыкчыларны кандыг [illegible] бүдүрүлге чорудулгазының хоюдап турар черлеринге чүнү чаартып, эде кылып болурун [illegible]

Цехке бо чылын 11 чогаадыкчы саналды [illegible] планнаттынган турган. Бо хүннерге чедир тос санал бүдүрүлгеге шиңгээттинген. Оон экономиктиг ажыы 13 муң 663 рубль болган.

[illegible]

хөмүр дээрбеден алгаш одаарын чаартыкчылар тоскуп беш [illegible] бүдүрүлгеге шиңгээдип, ажыглап эгелээн. Оон хөй камналга алдынган. Оон соонда хөмүр-даштың решеткалар кырынга овалаандыр эвес, а дең-деңги дүжерин база-ла таарыштырган. Оон база-ла камналга алдынган. А бо чылын от кывар черлерже агаарны дең-деңги үрдүрүп киирерин таарыштырып кылган. Вентиляторларны эде тургузуп, агаар хамчылар не[illegible] [illegible] ханнаа кылган. Оон түңнелинде дээрбедээй хөмүр-даш кара ыш чок, барык бүрүн кывар апарган болгаш ыш-биле кады чедир өрттенмээн хөмүр-даш хоран үнер [illegible]

Бо болгаш өске-даа чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээткениниң түңнелинде «Тыва кобальт» комбинат чиижеглеп санаттынар 1253 тонна хөмүр-дашты бо чылын эрткен он айларында камнап алган. Комбинаттың гидрометаллургия, септеглге-механика дээш оон-даа өске цехтерде камналга чурумун [illegible] боттандырып турар.

Ынчангаш «Тыва кобальт» [illegible] республика бүдүрүлгелериниң [illegible] аразында чарышка бирги черни алганы-даа таварылга эвес.

С. МААДЫ.
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ЧУГУЛАЛАП КӨӨР

Экономика камналгалыг болур ужурлуг дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] боттандырар дээш «Тыва дагдугу» комбинаттың парткому, дирекциязы, профэвилел организациязы тодаргай ажылдары кылып, камналга талазы-биле ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның чарыжылгазын бедиткен. Оон түңнелинде чамдык цехтер бо чылдың эрткен айларында электри камналгалыг болгулаан. Энергоцехтиң коллективи электри болгаш чылыг энергиязы ажыглап [illegible] олаар хөмүр-дашты камналгалыг чарыгдаан. Оон аргызында 150 муң киловатт-шак электри энергиязын камнап алган.

Комбинаттың арыглаар фабриказының дирекциязы, оон специалистери камналга айтырыгларынче [illegible] салып турар. Коллектив эрткен айларда электри энергиязын планнаарда көргүскенинден ажыр чарыгдаан. Фабрикага чылыг чарыгдаарын [illegible] шиитпирлеп шыдавайн турар, чүге дээрге бүдүрүлге кышка багай белеткенген, соңгалары ойбак. Оон уламындан бүдүрген продукцияның өртек-үнези ажыг турар. Арыглаар фабриканың удуртукчулары четпестерни чайладыр дээш тодаргай хемчеглерни алыр ужурлуг.

КОЛ НЕГЕЛДЕЛЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

Бистиң партиявыс чонуң херекценин бараанналарының ассортиментизин калбартырын, [illegible] айтырыгларын [illegible] көдүрүп турар. СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч.) Пленумунга чугаалаан илдегелинде Л. И. Брежнев кылыглардың ассортиментизин калбартыр болгаш [illegible] хереглел дээрезин база [illegible] демдеглээн. Сөөлгү чылдарда бистиң дааранылга фабриказында продукцияның шынарын [illegible] айтырыгларынга [illegible] база бедидиптер. [illegible] хереглелдерин болур чорук-биле хандыларын [illegible] ассортиментизин [illegible] болдурарын [illegible] келген.

Фабриканың администрациязы, [illegible] партия организациязы бо айтырыгларже [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар. Амгы үеде эрткен беш [illegible] деңнээрге барык-ла 100 муң [illegible]

социалистиг хүлээлгелеринге [illegible] «Продукцияның 95 хуузун ам дээш эвес чүгле бирги сорттуу-биле бүдүрер бис» деп бижээн. Хөй [illegible] ажылдаан турар коллективинге ол [illegible] эвес болбайн аан. Хоочун мастерлер Р. Т. Сумба, А. Н. Гольшина, У. А. Веденева болгаш өскелер-даа аныяк кадрларга ажылының дуржулгазын хамчыдып бээр талазы-биле шудургу ажылдаан. Чүге дээрге чарышка [illegible] ол болгай. Ынчангаш аныяк дааранмачылар [illegible] Байыр-оол, [illegible] Хомушку, Раиса Ооржак, Александра Толстых оларның бодунуң [illegible] бедик-биле [illegible]

Черле ындыг бедик сорттуң [illegible] бүдүрерин дээш чарышка-даа база [illegible] дуржулгалыг ажылчын Н. П. Петрова баштаан [illegible] бедик-биле үнелеп турар бис.

[illegible] бүдүрериниң [illegible] хевирлерин бисте партия

инеттинип эвес, харын мурнуңгу ынаныш. Ажылдың чорудулгазында шынарны база барымдаалап турар. Шынар бедик болза, шаңнал төлевириниң хемчээли база улуг болур.

Оон-биле кады бистиң коллективте шынарны эрттирер баштарының комплекстиг системазын база ажылдап кылган. Бо дээрге хөй ажыл негеттинер болза-даа эргежок чугула херек деп чүвени практика көргүскен. Келир чылын дааранылга фабриказы ажылдың ол депшилгелиг системазынче долузу-биле шилчиир.

Аныяк кижилерни ажылдың мергежилинге чаңчыктырары-биле мурнакчы дуржулганың школазын организастаары база планнаттынган. Аңаа дуржулгалыг мастерлер боттарының дааранылга сөөрүнге дааранылганың урал-шевер аргазын хамчыдып бээрлер. Бисте ындыг дуржулга бар. Чижээ, сурагжыг даарайыкчы Раиса Тартаньевна Сумба [illegible] дааранылга фабрикаларының ажылчыннарынга бодунуң ажылының дуржулгазын нептередип келген болгай.

[illegible]

В. БРЮХАНОВА,
Кызылдың дааранылга фабриказында партия эге организациязының секретары.

Хүлээлге күүселдези кандыгыл?

ДУРЖУЛГАНЫ НЕПТЕРЕТКЕШ

«Малчын» совхозтуң экономиказының үндезини мал ажылы. Ук ажыл-агый хойнуң баш санының талазы-биле республиканың совхозтарының аразында бирги черни ээлеп турар. Ол оруглалыг малдың баш саны ам 36 муң ажыг. А мыйыстыг бода мал 3300 баш ажыг.

Чаа беш чылдың эге чылын үре-түңнелдиг кушажыл-биле демдеглээр дээш, совхозтуң малчыннары шынап-ла тура-соруктуг, улуг [illegible] ажылдаан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары, чылдың планныг оналдаларын ажыр күүседири-биле малчын ажылчыннар боттарының аразынга социалистиг чарышты калбартпышаан, чыл эгезинде бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган турган.

Эрткен кыш кажангызындаа артык берге болган. Мал чеми эвээш белеткеттинген, ооң кадында улуг хар чаггаш, халаашкак хертүктээн. Канчаар-даа аажок улуг кы[illegible] [illegible] малчыннар аргаларны ажыглап турган, агаар-бойдустуң берге байдалынга удур, бир демниг

организастыг хемчеглерни [illegible] малчыннар нииттиниң малының чүгле улуг бодун эвес, харын оон чаш төлүн бүрүн менди камгалап алган.

Ам чыл доозурунга чедир санныг хонуктар арткан. Алдынган хүлээлгелер канчаар [illegible] айтырыгны салгаш, түңнелдиг үндүрериниң үези келген. «Малчын» совхозтуң ажыл-ишчилери [illegible] дээрзин дараазында сан-фактылар бадыткап турар.

Совхоз он бирги беш чылдың баштайгы чылында 3700 центнер эът садар планныг турган, ону ноябрь 1-ге чедир, хуусаа бетинде, 4270 центнер азы 115,4 хуу, 300 центнер дүк планын 402 центнер — 103,1 хуу кылдыр ажыр күүсеткен. Совхозта сүт садар план чок, ынчалза-даа 300 центнерден хөй сүттү күрүнеге дужааган.

Нииттиниң бүгү чузуң малының баш саны чүгле кызырылбаан эвес, харын ону өстүрериниң планнары дыка ажыр күүсеттинген. Чижээ, шээр малды өстүрериниң планы 103, инектиг — 111, чылгызы — 101 хуу күүсеттинген. Совхоз нииттизи-биле төрүүр 100 малга онаашкыр 68 бызааны, 78 хураганы болгаш 70 кулунну камгалап алган. Оон алды хойжу төрүүр 100 хойга онаашкыр 85-тен 110 чедир хураганны менди хоруктурган.

Бо ажыл бедик көргүзүглерни совхозтуң дирекциязы, парткому база ажылчын комитеди малчыннар ортузунга социалистиг чарышты хээштиг организастааныңың ачызында чедип алган. Чарыштың бригадаларының, тус-тус малчыннарының ажылының [illegible] [illegible] материалдыг болгаш моральдыг шаңнап, мактап, илдит бериш, хожудап турарларны ору тыртарының боттуг хемчеглерин ап, [illegible] мурнакчыларның дуржулгазын нептередип турганы чорук бедик көргүзүгнү чедип алырының аргазын берген.

Х. МАНДАН-ООЛ.
Мөңгүн-Тайга район.

Чарыш ХРОНИКАЗЫ

[illegible] 1981 чылды чедиишкинниг доозуп, дараазында чылда [illegible] тургузуп турар. Бо чылдың декабрь бирде 89 цех, участок, звено, бригада, колонна чыл планын күүседипкен.

Найырылалдың үлетпүрү он бир айлар планын 102,2 хуу, а ол ышкаш чүък сөөртүүзүн, чонунуң амыдырал кандыг [illegible] талазы-биле планын күүседипкен.

А. МОНГУШ.

Кызылдың дааранылга фабриказының Хову-Аксында цехтиң коллективи СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, чылдың планныг оналдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап турар.

Фабриканың цехтериниң аразында чарышка Хову-Аксында цехтиң даараныкчылары, быжыкчылары идепкейлиг киржип, кижи бүрүзү нормазын күүседирин чедип алыр дээш ажылды чорудуп келген.

Оларда Марина Першукова, Татьяна Сат дээн ышкаш мурнакчылар эвээш эвес.

ЧУРУКТА: цехтиң быжыкчылары Татьяна Сат биле Марина Першукова.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ХОЖУДАП ТУРАРЛАР

«Тыва даг-дугу», «Тудуг кезектери», Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлге комбинаттары, Шуурмактың, Туранның ыяш белеткээр пунктулары, Чадаананың, Бай-Хаактың хлеб заводтары хөй санныг продукцияны чедир бербейн, хожудаашкынны болдуруп келген.

«Тыва кедээ тудуг» тресттиң демир-бетон кылыглар, керамзит-сай заводтары, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Чадаананың райүлетпүр комбинады, Тес-Хемниң ыяш ажыл-агыйы план күүселдезин доктаамал үзүп, багай ажылдап турарларның одуруундан үнмейн турар.

Чылдың эрткен он бир айларында күрүнеге эът, сүт, дүк садарынга Улуг-Хем район эң-не куду көргүзүглүг болуп, хамыктың соонда чоруп турар. Оон аңгыда дүк талазы-биле Барыын-Хемчик район күрүне мурнунга өрелиг болуп, чыл планын күүседип шыдаваан, чарыштың турар көжазы — Бай-Тайга районга аштырган. «Ленинниң оруу» совхоз үш көргүзүгнүң чаңгызын-даа күүсетпээн кара чаңгыс ажыл-агый болуп, хамыктың соонда кирген. Сүт, эът талазы-биле «Сүт-Хөл», «Октябрь 30 чылы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг болгаш «Бурунгаар» совхозтар улуг хожудаашкынны болдуруп, өскелерниң хелегезинде ажыттадып турар.

МУРНАКЧЫ АРГАНЫ ЭКИ ШИҢГЭЭДИР

Хожудап турарлар-биле интервью

Саяи артындан чүък сөөртүлгези шоолуг-да экиживейн келген. Ам байдал кандыгыл? Аңаа хамаарыштыр бистиң корреспондентивис Тываның автотранспорт эргелелинде чүък сөөртүлге килдизиниң каталдакчызының оралакчызы Валентин Афанасьевич Пальмарчук-биле интервью кылган.

— Он бирги беш чылдың бирги чылы удавас доостур болгай. Амгы үеде чүък сөөртүлгезиниң байдалы кандыгыл?

— Тываның улус ажыл-агыйының хереглелдеринге чугула херек чүъктерни Саян [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ларның баазаларында 1746 тонна цемент, 5800 тонна демир-бетон, 1600 тонна консервалар, 80 тонна бажың херекселдери, 2850 тонна кондитер кылыглары, 200 тонна аңгы-аңгы дериглелдер, 86 тонна хевис кылыглары, 1200 тонна тарааа продуктулар, 220 тонна чигир аймаа болгаш өске-даа чүъктер [illegible]

[illegible] сөөртүп алдынмас.

— Саян артында чыдар чүъкту республикага чогуур [illegible] экпеп алыр дээш, кандыг хемчеглер ап турар силер, Валентин Афанасьевич? Мурнакчы арга-методтарны нептередип турар бе?

— Ийе. Ол талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Автомобильдериниң бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хандырары-биле бригада кероозы сөзүглээр ажылдаар мурнакчы методту шиңгээдип ап эгелээн. Ук арганы амыдыралга боттандырары-биле Тываның [illegible]

маарылгалыг коллективтерниң дугайында чүнү чугаалап болур силер?

— Ажыл-биле чугаалаарга, чамдык коллективтер бо ажылдарны дыка сулараткан. Чижээ, Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинады, Главснабсбыт, «Тыва тудуг», «Тыва кедээ тудуг» тресттериниң салбырлары, Кызылдың тараа сайгарар баазазы чүъкту дүжүрерин үргүлчү саададып турарлар. [illegible]

тавары келген. Харын-даа чамдыкта 2—3 хонук манап каар чүүлдер бар. Бо чылдың эрткен он бир айларында даг-дуту чүлүрүп алыр дээш чолаачылар 13.560 шак аңаа туруушкун кылган. Чүък дүжүрер дээш Абаза станциязынга 24.071 шактың туруушкуну болган. [illegible] [illegible]

пейн, ооң чүгле 66-67 хуузун экпеп турар.

— Кышкы үеде, чолаачыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, оларның хандырылгазын, дыштаныылгазын экижидер талазы-биле кандыг ажылдар кылдынып турары, Валентин Афанасьевич?

— Ол чугула айтырыг. Кызыл — Абакан, Кызыл — Ак-Довурак — Абаза — Абакан аразында чолаачыларның дыштаныылга черлерин тургускан. Столовайлар, буфеттер [illegible]

Хей үрүглаарныг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыкы

ӨВҮР РАЙОНДАН

Сес урugну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Екатерина Маадыровна Кенен-оол — Хандагайты суурда өг-бүле ээзи.

Бүрүткел Төмүровна Ондар — «Коммунизмче оруу» совхозтуң ажылчыны.

Чеди урugну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Баяын Дензин-ооловна Куулар — Солчур суурда уруглар [illegible].

Нярина Кантымировна Куулар — «Коммунизмче оруу» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Куулар — «Кызыл туг» совхозтуң ажылчыны.

[illegible] Кыргыс — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Кылай Даваевна Монгуш — «Кызыл туг» совхозтуң ажылчыны.

Соскармаа Тюлюшовна Се... [illegible]

[illegible]

Алды урugну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

[illegible]

Анфиса Саган-ооловна Тюлюш — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Беш урugну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Бопа Кыргысовна Монгуш — «Коммунизмче оруу» совхозтуң ажылчыны.

Лаллар Кечил-ооловна Монгуш — «Коммунизмче оруу» совхозтуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНУНДАН

Тос урugну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Кыргыс Комбулдаевна Ары — Хайыракан суурда өг-бүле ээзи.

Анчымаа Донгаковна Бичеоол — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чеди урugну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Нина Опаевна Адас — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Чечек Сатовна Беган — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Вера Маспын-ооловна Оруспай — Ак-Тал суурда уруглар [illegible].

Дувен-Байыр Сатовна Самба — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Алды урugну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

[illegible]

Нора Сатовна Тамба — Чаа-Хол суурда өг-бүле ээзи.

Күскелмаа Тюлюшевна Шивиек — № 3 [illegible] механизастаттынган [illegible] ажылчыны.

(Уламчылыг).

Партия организациязының дээди органы — партия хуралы болур. Хуралга коммунистер кылып чорупкан ажылдарын [illegible], салдынган сорулгаларнын күүселдезин канчаар чедип ап турарын [illegible] чугаалажыр, партбюронуң ажылынга үнелелди бээр ужурлуг.

Улуг-Хем районунуң «Ак-Туруг» совхозунуң коммунистериниң чоокта эрткен хуралынга партия Уставының ол [illegible] мээн. Совхозтуң партком секретары Р. С. Хунай-оол коммунистерниң партия [illegible] чугаалап тургаш-даа. Совхозтуң партия организациязы СЭКП ТК-ның «Идео-

УДУРТУЛГАНЫ КОШКАТКАН

логтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай [illegible] дугайында» [illegible] ажылдың база «Эрге-чурум камгалалы» [illegible] болгаш корум-чурум үрээкчилерин-биле демиселди күштелдирер талазы-биле [illegible] чыңның сорулгаларының дугайында [illegible] СЭКП обкомунуң IV пленумунуң [illegible] ажылдарын [illegible] турар, [illegible] идей-политиктиг [illegible] хуралга чугаалавайн барган. А херек кырында ол совхозта корум-чурум үрээр, ком-херек үүлгедир, мал самчыттаар, оорлаар чорнуктар ам-даа читтипээн. Ол дугайында СЭКП обкомунуң [illegible] шыдаар [illegible] база шынгы шүгүмчүлээн турган.

Совхозтуң [illegible] он бирги беш чылдың баштайгы чылында малдың баш санын болгаш мал продуктуларын көвүдедир, күрүнеге планын күүседир талазы-биле [illegible] чорутканы чугаажок. Совхоз күрүнеге эът, сүт, дүк [illegible] дедир 96, 114, 100 хуу кылдыр күүсеткен. Ынчалза-даа [illegible] гаг чаңгыс организастап, [illegible] ортузунга тайылбыр ажылын чорударының [illegible] коммунистерниң [illegible] оларның авангардыг ролюн, совхозтуң [illegible] мобилизастап турарын анализтеп көргүспээн. Октябрьда эрткен совхозтуң партия [illegible] хуралы база [illegible] чидиг шүгүмчүлел чок эрткен.

Совхозтуң экономиказын хөгжүдерин, ажылчы чонну ажылдыралының деңнелин бедидерин чедип алыр кижилерниң мировоззрениезин [illegible], сагыш-сеткилиниң байлаандазын, мораль-политиктиг шынарынга [illegible] база [illegible] бадыткаар.

Ындыг турбуже совхозтуң партком секретары Р. С. Хунай-оол [illegible], [illegible] идей-политиктиг кижизидилгениң холбаалыг турган комплекстиг арга-биле чорударының дугайында хуралга коммунистерниң муңгазы кандыг-даа чугаа кылбаан. Совхозта ажылчын коллективтиң [illegible] база-ла, эш хуу сузу болгаш эске... [illegible] хой-нигтиг организацияларының ажылын база чедир анализтеп көргүспээн. Совхозта удуртур контроль белгүнүң ажылының дугайында чугле чаңгыс домак-биле кыдыгзарланып каан. Чоннуң чурттап турар черинге ажылы биле чорткан ажылдың тенденция база хуралга [illegible] идей-кижизидилгеге [illegible] сорулгалар [illegible] авангардыг ролюн чедип алыр [illegible] удурталганы [illegible] эвес.

А. СЕРЕН.

СЭКП Улуг-Хем райкомунуң инструкторы.

Делегациялар хуралы

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Декабрь сести аңаа Европада ядролуг [illegible] кызыгаарлаары дугайында совет-америк чугаалажыышкыннарга ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың делегацияларының [illegible] хуралы болган.

Чаа өөредилге чери

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-де шериг-медицина академиязы тургускан. Чаа өөредилге чериниң кол сорулгазы — медициналыг [illegible] адырларынга ажылдаар бедик мергежилдиг специалистерни белеткээри болгаш дээштиг эмчи [illegible] хандырары боор турар. Ол ышкаш эртем шинчилелдерин улам сайзыралып, оларны херек кырында ажыглаарынче база чугула кичээнгей салып турар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ВАРНА ӨРТЭЭЛИНИҢ БАЙЫРЛАЛЫ

СОФИЯ. Болгария Улус Республиканың Варна өртээли 75 чыл болган. Бөгүн [illegible] суднолары ол чылдар дургузунда өртээлге кээп чоруан. Варна өртээлиниң ажылчыннары төрээн чуртунуң хостаттанганы [illegible] мурнуку олуруунга туржуп келген.

Эрткен 75 чылдар дургузунда өртээлиниң амыдыралынга алдарлыг болуушкуннар тургулаан. Ам өртээлди чаартыр, улам сайзырадыр талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар. Чүдүрээн болгаш дүжүрер дериг-херекселдерин мында эптээн болгаш ажыглап турар. Механизастаттынган складтарлыг өртээл амгы үеде чүс суднолары хары үнда хүлээп алгаш, чүъктерин хүжүрүп, өске чүъктерин чүдүрүп берип шыдаар.

Варнага хүн бүрүде хөй корабльдар кээп турар. Ыңаарга Совет Эвилелиниң далайжылары аңаа [illegible] артыкка хөй барып турар. Металлды, тудуг дериг-херекселдерин, автомашиналарны, [illegible] ажыл-агый техниказын болгаш өске-даа чүъктерни олар чедирип берип турар. Совет далайжылар дедир чанарда Болгарияның станоктарын, электроника техниказын болгаш өске-даа барааннарны чүдүрүп ап турар.

ИЗИГ СУГЛУГ ЧЕРЛЕРНИҢ ЧУРУУН КЫЛГАН

ПРАГА. Чехословакияда изиг суглуг черлерниң чурт чуруун чогаадып кылган. Чехословакияның Эртемнер академиязының геофизика институдунуң специалистери ол [illegible] болгаш чаа чуруктуг ЧССР-ниң улус ажыл-агыйынга ажыглаар. Изиг суглуг черлерниң [illegible] болгаш коммунал ажыл-агыйынга калбаа-биле ажыглаары — чурттуң хөгжүлдезиниң беш чыл планында (1981—1985 ч. ч.) чугула сорулгаларның бирээзи.

Чер иштиниң изиг суглуг энергиязы ам безин Словакияда барык 40 муң тонна түрек хөмүр-дашты солуп турар.

ОРУК ТУДУУ ДООЗУЛГАН

БУХАРЕСТ. Румыния Социалистиг Республиканың эң улуг хемі — Дунайның унун тургаар демир-орук шугумунуң тудуу күүседилгезинден эрте доозулган. Эрги демир-орук шугумунуң [illegible] чаа демир-оруктуң шугуму 20 метр бедээн. Ында гидростанцияның ажыглалга кииргенинден соонда эрги демир-орук шугуму чыткан чер суг адаанга кирер.

ЧАА ДУЖУТ АЖААЛДАЗЫ

ГАВАНА. Чигир тростниктиң дүжүт ажаалдазының темпилери Кубаның шөлдеринде хүн бүрүде улам бедип турар. Компартияның II [illegible] республиканың ажылчы чоннары амыдыралга боттандырбышаан, чигир тростниктиниң дүжүт ажаалдазын улам дүргедедир чорудуп турар. Чурттуң көдээ ажыл-агыйында ол [illegible] чидиг чоокка ажаап алыр хөөн демиселдиң мурнуку одуунда Матансас можуунуң ажылчыннары чоруп турар.

Чигир тростниктиң дүжүдү бо чылын кажангызындан-даа эртик чаагай болур деп, Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-ның [illegible], республиканың чигир үлетпүрүнүң министри Д. Торральба телевидение дамчыштыр чугаазынга сиилап демдеглээн.

Комбайннарның [illegible] 3 миллиард арроба чигир тростниин (1 арроба — 11,5 килограмм) ажаап алыры ол айыткан. Чигир тростниин [illegible] талазы-биле чигир тростниктиг [illegible] Куба бирги черни [illegible]. Ол [illegible] ажаап алыр ажылдарны комбайннар-биле кылып эгелээн түңнелинде 230 муң кижини [illegible] хостаан.

АЖЫЛ-АГЫЙЛАР АРАЗЫНЫҢ ЧАА КООПЕРАТИВИ

УЛАН-БАТОР. Агропромышленниг улуг чаа ажыл-агый Ара-Хангай аймакта тургустунган. Көдээ ажыл-агыйның үш каттыжышкыннарының херенгизи-биле тургустунган «Тунгалар тамир» деп ажыл-агыйлар аразының чаа кооперативи мал чемнерин бүдүрер болгаш малды семиртир [illegible] ажылдарны кылыр. Ол ышкаш көдээ ажыл-агый каттыжышкыннарының төптеринге тулуттуг, [illegible] долгандыр чорудар, ногааларны болгаш картофельди өстүрер.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧУГУЛА ТИИЛЕЛГЕ

ХАНОЙ. Социалистиг Вьетнамның Хошимин хоорайының үлетпүрүнүң ажылчыннары күш-ажылчы чугула чаа тиилелгени чедип алган. Олар декабрьның эгезинге чедир барык 1,3 миллиард [illegible] продукциязын бүдүрбүшаан бо чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткен.

Вьетнамның Коммунистиг партиязының эң болур V съездизинге [illegible] социалистиг [illegible] ортузунга [illegible] болган. **(СЭТА).**

НИКАРАГУАНЫҢ ТУРУЖУ

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуа удуртулга [illegible] Сомосаның национал гвардейжилериниң лагерьлери АКШ-тың девискээринде турарынга америк администрациязы [illegible] Никарагуага удур дайын [illegible] АКШ-тың девискээринден [illegible] болгу деп айыыл [illegible] херектелеп турар. Ол дугайын Никарагуаның Национал катап тургузуушкун чазааның удуртукчу чөвүлелиниң башкарыкчызы Даниэль Ортега пресса конференциязынга медеглээн.

Вашингтон администрациязының түңкай албан кижилери Никарагуаның революциязынга дештаныл кылып турар. АКШ-тың күрүне секретары Хейг Америк күрүнелер организациязының [illegible] ассамблеязының чоокта чаа сессиязынга чугаа чугаалап болгаш Никарагуага удур чепсектиг халдаашкынны [illegible] даарынче Латин Америкаңың чурттарын кыйгырган.

Никарагуага удур дайын халдаашкыннарын [illegible] эргежок чугула деп АКШ-тың администрациязы [illegible] бадыткап турар үеде [illegible] национал камгалалын бөжүктаары эргежок чугула деп санап турарын Никарагуаның удуртукчузу демдеглээн.

Сальвадорнуң революстуг күштеринге Никарагуа [illegible] бөрип турар бе? деп айтырыгга харыылап, Д. Ортега мынча деп [illegible] — Сальвадорнуң шиитики херектеринге Вашингтонуң бодунуң карактадынын [illegible] Сальвадор улустуң демиселин Никарагуа [illegible] улустуң демиселиниң кол чылдагааннары — социал талазы-биле чөптүг эвес чорук, хамаатыларның кол эргелерин [illegible].

Американың Каттышкан Штаттары-биле аки харылзааларны тургузарынче бистиң чуртувус кезээде чүткүп келген болгаш чогуур чугаалажыышкыннарны чорударга белен турар деп, Никарагуаның [illegible] тир, никарагуа улустуң теңденгиг чоруун, оон эргелерин болгаш хамаарышпас чоруун бот-башкартынар эргезин хүндүлээрин Никарагуа негеп турар.

ТАЙБЫҢ КАМГАЛАЛЫНГА ЧУГУЛА САЛЫЫШКЫН

ПРАГА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чангине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-ге чоокта чаа аян-чорудуун ұеңиде кедүргени ССРЭ-ниң тайбың чаа инициативаларын Чехословакия бүрүн болгаш долузу-биле деткип турар деп, ЧССР-ниң даштыкы херектер министри Богуслав Хнеупек делегей харылзааларының Чехословак шинчилелиниң шиити хуралынга медеглээн.

АКШ-тың империалистиг бөлүктери болгаш оларның эвилелчилери делегей байдалын баксырадып, дүшкүүрлүг чорукту күштелдирип турар амгы үеде ССРЭ-ниң ол тайбың саналдары онза чугула ужур-дузалыг деп, министр демдеглээн. Делегейниң карын айтырыгларын шиитпирлээриниң кара чаңгыс боттуг оруун совет инициативалар айтып, ядролуг хөлчеңниң кыжанылыышкынындан Европаны болгаш бүгү делегейни камгалаарының үндезинин тургузуп турар.

Европага ортумак ыраккшылдың ядролуг боо-чепсектерин тургузарын болгаш бар ындыг чепсектерни чаартыры чугаалажыышкыннар үеңиде соксадыр дугайында ССРЭ-ниң саналы онза чугула ужур-дузалыг дээрзин министр айыткан.

Европага ядролуг чепсектерни кызырар, а келдинде барын ууттаар херекке ССРЭ-ниң тайбың саналдары кайгамчык чугула ужур-дузалыг улуг салыышкын болуп турар деп, Б. Хнеупек онзалап демдеглээн.

БАЙДАЛ ЧИДИГЛЕНГЕН

МАДРИД. (СЭТА). Реакцыалыг шериг кижилериниң кылганы үреглекчи үүлгедиглериниң түңнелинде Испанияда [illegible] байдал база катап чидиглеңген. Бо чылдың февраль 23-түң үймээнин деткиген «кыйтырыгның» олар чарлаваннар. Ол [illegible] организациялары [illegible] национал маадырлар кылдыр көргүзерип оралдашкан. Франконуң соолунда чуртту [illegible] хүлээп алгандан бээр үш чыл болган хүнүнде «кыйтырыгның» парлааны Испанияның хөй-ниитизиниң каңы [illegible] бооттурган.

Шериг диктатуразынче чуртту катап киирерин оралдашкан реакция болгаш фашистиг үзелдиг кижилер соолгу үеде боттарының ожаатай үүлгедиглерин улам идепкейжиткен болгаш «кыйтырыгны» чарлааны таварылга эвес дээрзин политиктиг хайгаарыкчылар демдеглеп турар.

Түс черниң парлалгазының бодалын ёзугаар алырга, испан демократия айыылга таваржып магат чок.

ПАРИЖ. (СЭТА). Чуртка фашизмни катап тургузарын кузээн кижилер бажып ковайтып эгелээн болгаш Испанияда шериг эргилдезиниң доктаамал кыжанылыышкыны туруп турар деп, Парижтиң парлалгазы Испанияда болуушкуннарга хамаарыштыр демдеглээн.

1983 чылда болур ээлчеглиг парламент соңгулдаларынга тиилелгени чедип алырын оралдашкан барыын [illegible] күштериниң кампаниязы эгелээн деп, «Либерасьон» солун [illegible].

БАНГКОКТА ЧАРЖЫНЧЫГ ЧӨҢГЭЭ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). «Коалициялыг ээр чазаанты тургузаар» айтырыгның талазы-биле чугаалажыышкыннар Бангкокта болуп турар. Ол чаржынчыг чөңгээниң организакчылары — Вашингтон болгаш Пекин Кампучия Улус Республиканга, ында дээштиг чаартылгаларга удур Кампучияның реакцыалыг күштериниң ажыглаарын оралдажып турар.

Таиландының девискээринде чаглактаан Пол Поттуң дээрбечилериниң болгаш реакцыалыг өске-даа кхмер бөлүктериниң [illegible] кыдат гегемонистер болгаш америк империалистер [illegible] оралдажып турарын Кампучияның информация агентизи демдеглээн. Ынчалзажок Кампучиядан дескен эсерликчилерниң болгаш кем-буруулуг идегеттериниң хөделиишкиннери [illegible] дээрзин агентствонуң тайылбырында айыткан. Пол Поттуң ханныг болгаш дээрэн дүрүмүн чылча шапкан соонда 1970 чылдың январьдан бээр Кампучия улус бодунуң чуртунуң болгаш бодунуң салым-чолунуң ээзи болган.

Ол үеден бээр чуртта байдал [illegible] болдурган. Социал-экономиктиг болгаш политиктиг турумчуу катап тургускан. Национал хуралга соңгулдаларга соңгукчуларның чүс хире хуузу киришкен, Кампучия Улус Республиканың конституциязын чурттуң национал хуралының бирги сессиязы хүлээп алган.

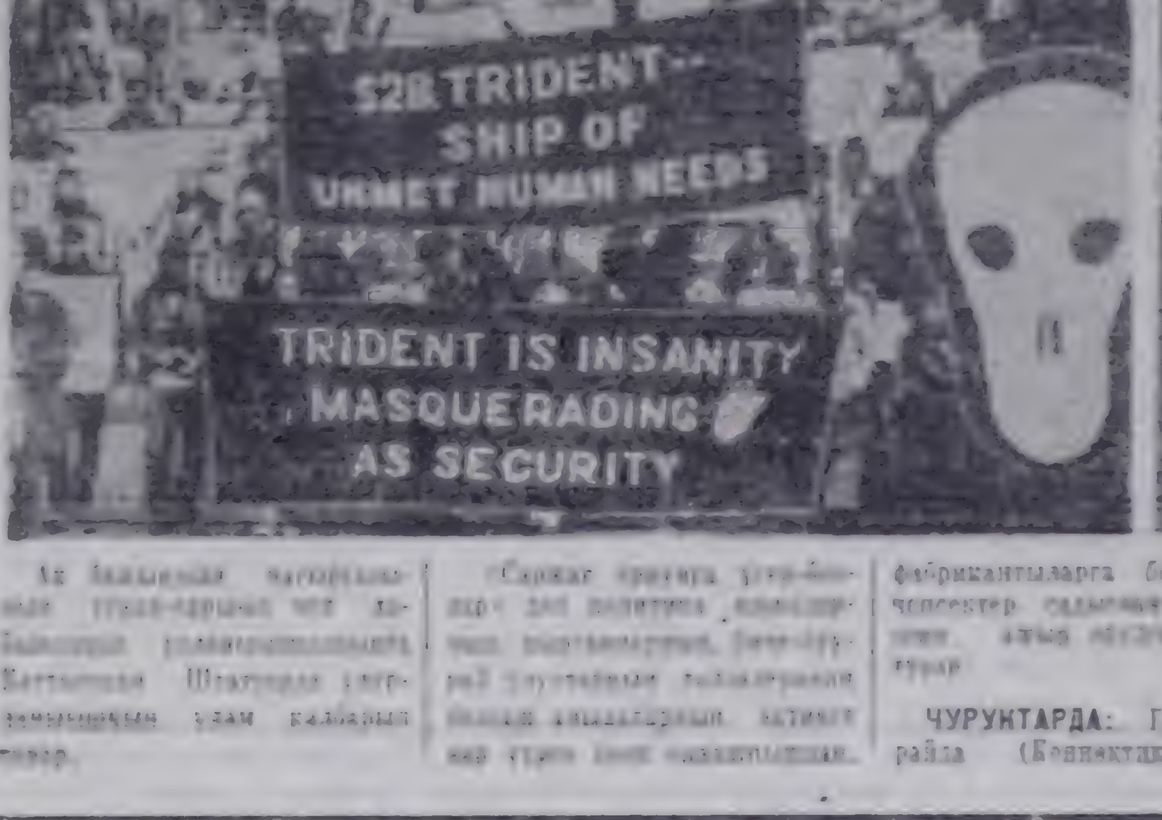

Ак Бажыңның чаржынчыг [illegible] Каттышкан Штаттарда хөй-ниитиниң улам калбарып турар.

«Сарыг» [illegible] политика [illegible] фабрикантыларга болгаш [illegible] турар.

ЧУРУКТАРДА: Гротон хоорайда (Коннектикут штат) [illegible] «Трайдент» деп [illegible] «Трайдент» программаның ядролуг 24 ракеталар-биле чепсеглеңген баштайгы суг иштиниң [illegible] «Огайо» деп [illegible] сугже кииргени. Ол америк [illegible] 1,2 миллиард доллар [illegible].

АП — СЭТА-ның фотозу.

Кижи болгаш бойдус

АЖЫЛГЫР ЭЭЛЕРНИ МАНАП ТУРАР

Бойдус камгалалының херээнге хөй-ниитиниң кандыг дуза көргүзүп турарының дугайын журналист Олег Кочладзениң Бойдус камгалалының бүгү-россия ниитилелиниң төп чөвүлелиниң президиумунуң даргазының оралакчызы Герман ГАН-биле беседазында чугаалап турар.

— Чурттакчы чоннуң экологтуг билиглерин быжыглаар талазы-биле бистиң чуртувуста эвээш эвес ажылдар чорудулган турар, — деп Герман Ган чугаалаан. — Чижээлээрге, [illegible] бойдус камгалалының [illegible] университеттери тургустунган. Мен бодаарымга, [illegible] каучук заводунда өөредилге эки чоруп турар. Чижээ, ында семинарларга экологтуг сорулгалар-биле чергелештир агаар болгаш суг бассейннериниң камгалаарының талазы-биле [illegible] айтырыгларны сайгарып турар.

Экологтуг кижизидилгениң [illegible] бойдус камгалалының [illegible] удурайкылгалар эртип, тематиктыг библиотекалар тургустунуп, хана солуннары үнүп турар. Ол бажыңнарның активчилери фабрикаларга болгаш заводтарга, колхозтарга болгаш совхозтарга лекцияларны номчуп, школалар [illegible] семинарларны организастап турарлар. Шак ындыг бажыңнарны бүгү-ле улуг-улуг болгаш ортумак чергениң хоорайларынга, харын-даа районнар төптеринге тургузар бодап турар бис.

— Бойдус камгалалының ниитилелдериниң ажыл-чорудулгазында кандыг кандыг чаа-чаа угланыышкыннар илерээн турарыл?

— Мурнуңда бистиң ажылывыс колдуу-ла экологтуг [illegible] билдиржилгелер-биле кызыгаарлаттынып турган. Ам бойдус камгалалының [illegible] күүселдезин контрольдаары база бистерге онаажып турар. Соолгу чижектериниң бирээзи бо. Ыракы Чоон чүкте Бурейның гидроэлектростанциязының тудуунуң телевидениениң кол инженери мени [illegible]. Бойдус камгалалының [illegible] телевидениеде киирип турар хемчеглерни бистиң-биле дугуржур [illegible] аңаа дааскан чүве-дир. Ол телевидениеде [illegible] бистер тускай комиссияны тургустувус. Эртем-техниктиг чөвүлелдиң чоокку үеде болур хуралынга [illegible] бистиң-биле [illegible]

рывыстың негелделеринге ти куртудутта дыңнадыр бис.

Өске бир чижек. «Зернопрогресс» эртем-шинчилел институдунуң Омск филиалы бир миллион ажыг гектар тулаалыг черлерни куртадып, арга-ыяжын турум калдап. Чер ажылынга ажыглаарының телевидениези бо чылдың эгезинде ажылдап кылган. Ынчаарга бистер ол телевидениеде өөренип көргеш, ындыг шинчилерниң ажыктыг боор болурунга дадагалдап турарывысты илереткен бис: климат эскертип, ховар куштар болгаш үнүштер чиде берип болур. Ол областа ийи миллион ажыг гектар кужурлуг черлер бар. Чогуур техниктиг [illegible] соонда ол черлерни харын көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге ажыглап болур. Омскиниң область Советиниң күүсекчи комитеди бистиң ол [illegible] чөпшээрээн.

— Черниң иштиниң байлааң, агаар болгаш суг бассейннерин арга-арыгны камгалап, хайгаарап турар күрүне инспекциялары-биле бойдус камгалалының ниитилели кандыг холбаалыгыл?

— Бодап-даа көрүңер даан. Областың бойдус камгалалының инспекциязы 50—60 хире штаттыг ажылдакчыларлыг болгай. Олар бүгүдени канчап хайгаарап [illegible]? Оларга хөй-ниитиниң дузазы херек дээрзи билдингир. Ындыг дузаны бистер оларга чедирип шыдаар бис. Бойдус камгалалының бүгү-россия ниитилелиниң [illegible] 32,5 миллион кижи санаттынып турар — бойдус камгалалының күрүне органнарының эң туралгы дузалакчылары ол-дур. Ол дээрге Россия Федерациязының бүгү [illegible] 24 хуузу-дур. Бистиң хурээлелиниңде бойдуска ынак кижи бүрүзү бойдусту камгалаар, оон байлаан арбыдадыр идиг күзелдиг. Эртемденнер база ында. Арга-арыг талазы-биле [illegible] академик Владимир Виноградовтуң бойдус камгалалының ниитилелинң ийи чылын тургузуунга удуртып турганы [illegible].

Бойдустуң арга-эргу объекттерин камгалаар талазы-биле хөй-ниитиниң тускай комитеттер база улуг ажылдарны чорудуп турар. Волга хемниң бассейниниң бойдус [illegible] камгалаар талазы-биле [illegible]. Уралдың талазы-биле комитеттер. Урал хемниң камгалалының талазы-биле республикалар аразында комитеди база оон-даа өске комитеттер бар.

1981 чылдың июль тейчүзүнде Ярославльге Волга хемниң талазы-биле комитеттиң хуралы болуп эрткен. Ол хуралга министрлерниң оралакчылары, кол эргелелдерниң начальниктери, Волга хемниң эриктеринде туруп турар улуг-улуг заводтарның директорлары [illegible]. Волга хемниң суун арыг арттырар талазы-биле чүнү кылганыл болгаш чүнү кылыр деп турарын олар илеткээннер.

— «Илеткээннер» деп чүү деңни ол? Хөй-нити органнызаның күрүне органнарының илеткелин ап, оларның ажылын үнелеп, оларга хемчег хүлээдип болур бе?

— Ындыг эрге бистерде чок. Ындыг-даа болза оваарып көрүңер: чер-черде бистиң ниитилелдеривистиң даргалары болуп турар кижилер колдуунда-ла областар Советтериниң күүсекчи комитеттериниң [illegible] оралакчылары болуп турарлар. Өскээр чугаалаарга, бойдус камгалаарынга дорт сонуургалдыг, чогуур эргени холунда туткан кижилер болуп турар... Оон аңгыда, бүдүрүлгелерниң чамдык удуртукчуларынга улусчу контроль комитеттериниң [illegible] чогуур салдарны чедирип болур бис. Адактың соолунда парлалга бистерни кезээде деткип турар.

— Бойдус камгалалының бүгү-россия ниитилелиниң [illegible] съездизи чоокта чаа болуп эрткен болгай. Аңаа кандыг айтырыгларны чугаалашканыл?

— Отчеттуг үениң дургузунда ниитилелге 4,5 миллион кижи немешкенин съезд демдеглээн. Чаа Устав болгаш «1981—1985 чылдарда бойдус камгалалының бүгү-россия ниитилелиниң [illegible] перспективалары» деп документ хүлээп алдынган. Бистиң ниитилеливистиң ажыл-чорудулгазының ийи адырын хөй-ниитиниң контроль болгаш бойдус камгалалының пропагандазы съездиге база онзаламы [illegible].

Бойдустуң [illegible] болаар чүткүзү сый шаары — бистиң эң чугула сорулгавыс бо. Чеже-даа эки хоойлулар, доктаалдар хүлээп алдынып турар болза, бойдус камгалалының [illegible] бүрүнүн турар болза, бир-ле кижи бүрүзү ажылгыр [illegible] бойдусту ээзи бооп өөренип албас болза, чедиишкин чорук [illegible].

(ПМА).

УТТУНДУРБАС УЖУРАЖЫЛГАЛАР

● *Сактыышкыннар* ●

1971 чылг — СЭКП-нын XXIV съездизинин чылы. Бүгү партия база совет чурт. чон съездинин тааңы үлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш [illegible] болгаш политиктиг бедик [illegible] ажылдап турган. Чурттун коммунистериниң улуг [illegible] ооң идеяларын [illegible] тайылбырлаар ажыл кадыг-биле чорупп турган.

Бир-ле хүн ажылдаар оргазынга (ынчан Улуг-Хем [illegible] ажылдап турган мен) часкы тарылганың түңнеддерин сангарып. санап олурумда. СЭКП райкомунуң ийиги секретары турган В. М. Евтенин келгеш:

— Даарта, соңгуу хүн (субботка биле воскресенье-де) бистиң районга С. К. Тока келир, [illegible]. Ол ужуражылгаларга киржир арган чул?

— Аргалаар чүү боор. Шупту ужуражылгаларга киржир апаар. Даартазында дугуржуп, чугаазының алганывыс ёлутаар съездинин делегаттары-биле баштай Хайыраканга даарта ужуружар бердинис. Амыр. мендв ол лушканывыс соон дарый С. К. Тока:

— Шагаан-Арыгже кирбес. дорт Чодураа чоруур. Кежээ Чаа-Холге ужуражылга эртирер. Даарта Арыг-Узүү биле Ак-Туругга баар. Ынчаарга силер ийилээн мени удаан херечер чок. Бирээлер бөгүн, өскелер даарта чоруур — дидир.

Мен даартагы хүнүң [illegible] алдым. Дараазының сыгыртаң бажында турарын билер [illegible] райкомга чеди шакта чеде бердим. Ынчап-ла, С. К. Тока, ооң дузалакчызы [illegible] белеткенип тур-лар.

— Ужуражылга он бир шакта болгай. Үе [illegible] тур. Барып. хемден балык-

тээр бис бе? — деп ол айтырады.

— Ол мээн черле эки билбезим херек-тир. Салчак Калбакдерекович. Олар ам. бо үеде, чүү чемнеп-ле чыдыр? — деп, удур айтырдым.

— Балыктар чүү [illegible] алдар, ол-ла — деп, ол [illegible]. Ооң Шагаан-Арыг [illegible] агымында бир улуг [illegible] барың доктаадывыс. Ындан боор бурулатыр маннап турган. ынчап-ла он [illegible] С. К. Тока узун урук бажынга сыырттыышкын [illegible] баглап алган тур. Он беш хире минута болганда-ла балыктары ол улам-улам [illegible] тап-ла тур. Удаваанда ооң [illegible].

— [illegible] овнч, ам болзун, бичии паажыкка [illegible] апар-дым.

Он шак ажа дужуп чорда. «УТКА 25 чылы» совхозка [illegible] кабинединде. И. П. Гон[illegible] партком секретары турган Н. Л. Кыдын-оол, [illegible] ны. Ленин орденинин эди [illegible] Е. А. Жирнова олурлар.

С. К. Тока дораап-ла хаан айтырыышкын / кирипти. [illegible] торуур хаваның берип турар солдарының [illegible] гая дециелин. ынаа ажылчыннарның амыдырал-чурттала[illegible] — шуптузун сонуургап айтырып. блокнодунга бижип. демдеглеп ап олур. Эът бүдүрер [illegible] съездинин шиитпирлерин күүседиринге хаваа ажыл-агыйның ролюн. ооң [illegible].

Ооң соонда ужуражылга хуралы эгеләэн. Делегат болгаш чугааанга партиянын XXIV съездиниң тоогулуг ужур-дузалыгы [illegible]

таап. шуудаанныг совет чонунуң мурнунда салган [illegible] [illegible]

Топтап көрүп [illegible] улам көдүрлүп [illegible]

— Улустуң [illegible]

[illegible]

Оларны меңнина [illegible]

[illegible]

Ужуражылгадан соонда С. К. Тока [illegible]

1973 чылдың март. Совхоз [illegible]

— Сени эш Тока [illegible]

[illegible]

(Төнчүзү. Эгези № 283, 284 «Шынга»).

«ЧАА ЧЫЛДЫҢ АТТРАКЦИОННАРЫ»

МОСКВА. Төп телевидение амгы үеде Чаа чыл байырлалының улуг программазын белеткеп турар. Дамчыдылгаларның бирээзин Цветной бульварда найысылал циркинге тырттырган. Ону «Чаа чылдың хөглээшкиннери» деп адаар болгаш көрүкчүлерге дириг амытаннар [illegible] Татьяна болгаш Александр Филатовтарның «адыглар циркизинин» дыка солун көргүзүглери, чурттар арадының Оскар шагналының эдилекчизи, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Грузин ССР-ниң урал чүлүүнүң алдарлыг ажылдакчызы Игорь Кионуң болгаш өске-даа билдингир артистерниң [illegible].

Сураглыг эстрада ыраажызы, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Алла Пугачёва болгаш РСФСР-ниң алдарлыг артизи Спартак Мишулин олар программаны башкарып чорударлар.

ЧУРУКТАРДА: Алла Пугачёва биле Спартак Мишулин илбичи Игорь Киону көрүкчүлерге таныштырып тур: дириг амытаннар өөредикчизи Валерий Филатов оюн көргүзүүнде.

В. СОЛНЦЕВТУН фотозу.

СЭТА-ның фотохроникази.

В. МАСПЫК-ООЛ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.50 — [illegible] гимнастика. 9.05 — «Чүүдең-даа үнелиг». Теоту-публицистиг [illegible] «Таибыл азы дашы». 10.05 — «Ынак шүлүктер». 10.35 — Концерт. 11.30 — «Одолень-сигене». Документалдыг телефильм. 11.50 — Телевестник. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Бистер — алышкылар болган бис». [illegible]

[illegible]

КЫЗЫЛДАН

[illegible]

МОСКВАДАН

[illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Астара». Документалдыг телефильм. 12.10 — [illegible]

КЫЗЫЛДАН

[illegible]

МОСКВАДАН

[illegible]

Чаа ном

СТАЛИНГРАДТАН БЕРЛИН ЧЕДИР

Шак ындыг эгелиг Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры В. И. Чуйковтуң номун ССРЭ-ниң Камгалал Министерствозунуң ном үндүрер чери үндүрген. Бо номда автор 1942—1945 чылдарда командалап турганы 62-ги эрмиязының дайынчы эрткен оруунуң. бөлүнүң дугайында бижип турар.

Сталинград дээш тулчуушкуннарга совет солдаттың. улустуң неступ нербээн маадырлыг чоруун оон номчуур бис. Генерал Чуйков ол үеде эзаа шериг командалап турган. ол бүгү болуушкуннарны көрген. ынчангаш номчукчуга эргим үнелиг. чоок. Сталинград камгалалынга 200 хүн. дүн эрткен. 62 ги армияны гвардейлиг армия кылдыр эде органзыстаан. Генерал В. М. Чуйковтуң удурту тулгазы биле ол Украинаның. Польшаның хоорайларын. суурларын болгаш өске-даа чөөлерни хостаарынга киржип. немец-фашистиг эжелекчилерни Берлинге чылча шаварынга киришкен.

Номда совет шериг эртемниң. ооң чедиишкиннериниң. эрга дуржулгазының дугайында бижээн. Шериг чөвүлелдериниң. политорганнарның. командирлерниң ажыл-чорудулгазын. ылаңгыя совет солдаттың маадырлыг чоруунуң дугайында чылыы-биле алдаржыдып. мактаан.

Совет Эвилелиниң Маршалы Василий Иванович Чуйковтуң чаа номунда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга удурткан совет улустуң. ооң шериниң немец-фашистиг эжелекчилерге удур эрес-дидим. чаңыш сыныш чок маадырлыг демиселин база матап тодаргайы-биле көргускен.

Номну чуруктар-биле эки каастаан. Бо ном совет улустуң. ылаңгыя аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң херээнге ретьтуг боп болур чугаамон.

А. ГОРЯЧИИ.

СПОРТ, ООҢ ОРГАНИЗАКЧЫЛАРЫ

Күш-культура болгаш спортту массалыг чоруур четиди [illegible]

[illegible]

В. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик районда «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң даргазы.

БАЙКАЛ АДААНДА ВУЛКАННАР

[illegible]

В. ХОДИН,

СЭТА-ның корр.

Иркутск.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

БАШТАЙГЫ САЛЫГЛАР

Тыва АССР-ниң хууза барга черп-даш эртип турар маргылдааның беш салыы доолуган. «Спартак», «Урожай» эки тура спорт ниитилелдерининң болгаш Кызыл [illegible]

[illegible]

Д. ЧААН-ООЛ.

[illegible]

АДМИНИСТРАЦИЯ.

Агаар

Республиканың девискээринге [illegible] Агаарның температуразы [illegible]

КИНО

ДЕКАБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кежиго алгырлар ореолдыредаан турар» (2 серийлиг) 9.30, 12.30, 17.10, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Кинечылынды 16.00, 13.50. «Кезенче херамның штердиенни [illegible]» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кескен хлеб» [illegible] 12.30, 17.00, 20.00 шактарда.

ДОСААФ-тың Кызылда [illegible]

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, [illegible] 2-23-35, [illegible] 2-21-75, [illegible] 2-23-54 [illegible] 2-21-41, [illegible] информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-42 [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыглаа херектеринин талазы-биле [illegible] типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 286 (11784) | 1981 чылдың декабрь 12, суббота | 1925 чылдан үндүрүлүп турар | Өртээ 2 кап.

ЛЕНИН БОЛГАШ ЛЕНИНИЗМ ДУГАЙЫНДА

Эш Л. И. Брежневтиң «Ленин болгаш ленинизм дугайында» деп ному парлаттынып үнген.

Леонид Ильичтиң аңгы-аңгы чылдарда илетгелдеринге, байырлыг чагааларынга болгаш чүүлдеринге В. И. Ленинниң болгаш ленинизм дугайында чугаалары чыынды номда кирген.

Ленинчи бодал, ниитилел хөгжүлдезин Ленинниң аналистеп көргенинин ханызы болгаш мерген угаанныы, ооң ажылының методу, стали В. И. Ленинниң улуг херээниң бүгү уламчылакчыларының ажыл-чорудулгазынга кезээде эпчеес орук айтыр чырыткы болуп келген болгаш моон соңгаар-даа болур дээрзин номда онзалап демдеглээн. В. И. Ленинниң номналы амгы үеде социализм даан бүгү ленинчилерге, социализм болгаш коммунизм тургузукчуларынга идегелдиг, шылгараан угаанныг сүмелекчи болуп турар. «Ленинчи идеяларның чепсээн канчаар ажыглаан турары-биле, ленинчи чагыгларны СЭКП-ниң херек кырында амыдыралга канчаар боттандырып турары-биле таныжары — коммунизм тургузуушкунунуң идепкейлиг киржикчилеринге — совет кижилерге, илаңгыя аныяктарга болгаш даштыкыда хөй номчукчуларга солун болгаш ажыктыг деп бодаар мен» деп, Леонид Ильич Брежнев номнуң киирилде чүүлүнге бижээн.

Политиктиг ном парлаар чер ол номну үндүрген болгаш «Горьковская правда» деп типографияга парлаан.

(СЭТА).

ПАРТОРГАНИЗАЦИЯЛАРНЫҢ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫ

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленуму ажылдың ажыктының бедидериниң, ону бүгү талалыг интенсификастаарының талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айтыышкыннарын чедиишкиннииг боттандырарынче, айыттынган планнарны долдур болгаш ажыр күүседиринче угландыр партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының база профэвилел, комсомол организацияларының мурнунга дайынчы программаны кедүрүп үндүрген. Оларны шиитпирлээри тодаргай болгаш организакчы, улуг хүлээлгелиг ажылды негеп турар.

Партияның Тыва область организациязының чоокта чаа эрткен активиниң хуралынга Төп Комитеттиң ол Пленумунуң түңнелдериниң болгаш Пленумнуң шиитпирлеринге база аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга дүүштүр партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкаш, ол бүгүнү боттандырар талазы-биле хемчеглерни айыттынан доктаалды хүлээп алган. Он бирги беш чылдың баштайгы чылында бистиң республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырлары улам ыңай хөгжээн, үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 3,6 хуу өскен, үүрментеп садар бараан саарылгазының, чоңга ачыгдуза чедирериниң хемчээли улгаткан.

Бо чылдың он бир айларында мал ажылының болгаш куштуң продуктуларын белеткеп, садары эрткен чылдың ол-ла үезиндеги деңнелиниден көвүдээн. Малдың өлүп хорааар чоруу эвээжээн.

Ындыг болза-даа бистиң республиканың улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларының ажылының түңнелдерин шүгүмчүлекчи ёзу-биле анализтеп көөрге бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринде база ону интенсификастаарында, чурттакчы чонну аъш-чем продуктулары-биле үзүктел чок хандырарын шиитпирлээринде чедир кылдынмаан айтырыглар болгаш четпестер хөй болуп турар. Совхозтарда черни ажыглап турарының ажыктыы чавыс болуп арттышаан. Тарылга шөлдериниң структуразын оожум сайзырангайнырып, хөрзүнну эрозиядан камгалаар хемчеглерни четпес чорудуп, суггаттыг черлерни болгаш органиктиг база минералдыг чемиштиг идиглелерни ажыктыг кылдыр ажыглавайн турар. Ооң түңнелинде тараа болгаш мал чеми культураларының, картофельдиң база ногааларының дүжүдү чүдү болуп арттышаан. Малга быжыг чем баазазын тургузарының айтырыгларын оожум шиитпирлеп келген.

Малдың баш санын өстүреринге, ооң продуктуузун бедидеринге курлавырлар, аргалар четче ажыглаттынмайн турар. Төрүүр чүс баш малга онаапттыр 61 бызаа, 80 анай, хураган алдынган. Малдың хоралчазы, ону самчыгдаар, ворладыр чоруу ам-даа хөй. Хаваннаы, сарлыкты, инекти, тевени өстүрериниң аргаларын кошкак ажыглап турар.

Чамдык бүдүрүлгелер бодунуң күчүзүн чедир шиңгээдип албайн келген, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү оожум өзүп, чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны бүдүрүлгеге четпес шиңгээдип ап турар. Күрүне планын он бир айларда 16 бүдүрүлге күүсетпээн. Капитал тудугда четпестерни оожум чайладып, ооң хөгжүлдезинде шиитпирлээр ужурлуг үндезин айтырыгларны кошкак шиитпирлеп турар. Бо чылдың он бир айларында кол фондуларны ажыглалга киирер план чүгле 41,5 хуу, чуртталга тудуунуң 54,5 хуу күүсеттинген.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылы доостурунга чооокшулап келген. Бо хүннерде район, хоорай база күш-ажылчы коллектив бүрүзү кылдынган ажылдың баштайгы түңнелин үндүрүп, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң чугаазында чүүлдерни, түңнелдерни база айтыышкыннарны боттандырар талазы-биле сорулгаларны районнарның партактив хуралдарынга, партия комитеттериниң пленумнарынга болгаш коммунистерниң хуралдарынга чугаалажып, ол бүгүнү ажыл-чорудулгага дайынчы программа кылдыр хүлээп ап турарлар. Айыттынган сорулгаларны болгаш он бирги беш чылдың планнарын күүседиринче ажылчы чоннарның кужун мобилизастаар талазы-биле организакчы болгаш политиктиг ажылды улам ыңай күштелдирери партия организацияларының кол сорулгазы кылдыр салдынып турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш ооң ажыктыын бедидеринге, продукцияны бүдүрүп үндүрерин көвүдедиринге база шынарын экижидеринге бар аргаларны, курлавырларны чеп ажыглаары эргежок чугула. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга эш Л. И. Брежнев улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга салдынган сорулгаларны күүседирде «планнарның күүселдезин магадылап турар экономиктиг болгаш организастыг политиктиг хемчеглер-биле оларны быжыглаар херек. Организастыг, ажыл-херекчи чорук болгаш сагылга-чурум — төпке-даа база чер-черлерге-даа хажын чок негелде болур. Бүгү партия, күрүне, ажыл-агый органнарының ажыл-чорудулгазын чогум-на ындыг негелделиг байдал биле тургузар ужурлуг» дээн. Ынчангаш ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү талаларынга удуртулганың деңнелин бедиткишаан, организакчы болгаш идей-политиктиг ажылды үстүнде негелделерге дүүштүр тургузары партия комитеттериниң болгаш эге организацияларының эң чугула сорулгазы болур.

Даандырган ажыл-херек дээш бүгү кадрлардан негелдени күштелдирери, оларның идей-политиктиг билиин болгаш мергежилин бедидери, салдынган сорулгаларны шиитпирлээринче партийжи база күрүне ёзузу-биле көөр, тура соруктуг болгаш чүткүлдүг болурунга, четпестерге эптеш чок чоруунга оларны кижизидериниң айтырыглары кезээде парторганизацияларның кичээнгейиниң төвүнге тургустунган турар ужурлуг. Күш-ажылчы коллективтерге чедиишкин коммунист бүрүзүнүң идепкейинден, амыдыралчы идепкейлиг туружундан улуу-биле хамааржыр чүве төлээде, планнарны күүседиринге, ажылдың ажыктыын бедидеринге база курлавырларны дилеп тыварынга олар күштерин, билиглерин бээр, күш-ажылга база хөй-нити амыдыралынга кала-даа төлептиг үлегер-чижээн көргүзер хүлээлгелиглер.

Ажыл-чорудулганың дайынчы программазы — СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң чугаазын чоңга ханызы-биле таныштырып, пропагандалавышаан, оларга айыттынган сорулгаларны база 1982 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планнарын боттандырарынче ажылчы чоннарның кужун мобилизастаары, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартыры — парторганизация бүрүзүнүң эң чугула сорулгазы болур.

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАШТАЙГЫ ЧЫЛЫН ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗААЛЫ

Таңды районнуң совхозтарының болгаш Дуржулга станциязының механизаторларының инженер-техниктиг ажылдакчыларының эвээ ажыл-агыйы техниказының 1982 чылдың хову ажылдарынга чогуур үезинде болгаш бедик шынарлыг белеткээриниң талазы-биле республиканың совхозтарының болгаш Сельхозтехкүрүнеүнүң септелге бүдүрүлгелериниң бүгү механизаторларынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга кыйгырыышкын Улуг-Хем район...

СЕПТЕЛГЕНИ — КЫСКА ХУУСААДА

...за «Найырал» совхозтуң механизаторлары боттарының бүрүлге хуралынга чугаалажып көргеш, бир үн-биле деткээн, чаа хүлээлгелерни алганнар.

Совхозтуң механизаторлары келир чылдың часкы тарылгазынга кирер бүгү техниканың септелгезин кышкы үезинде доозуп алыр деп сорулганы боттарывыстың мурнувуста салган бис. Септээр чогуур бүгү бар техниканың септелгезин келир чылдың мартының 20-ге чедир бүрүнү-биле доозарын механизаторлар хүлээнгеннер.

Ону херек кырынга боттандырып, чедип алыры-биле машина-трактор мастерскаязынга техника септелгезинге совхозтуң бүгү механизаторларын хаара тудканывыс ажылдың темпизинге болгаш шынарынга улуг идиглиг болуп турар. Бо чылдың дөрткү кварталында септекчилерниң кылыр ажылы ындыг-ла чиик эвес турган. Ынчалза-даа септелге чорудулгазын болгаш социалистиг чарышты эки организастааныңыс, мында ажылдап турар механизаторларның кызымак ажылының ачызында МТМ-де септелге графиин мурнай берген болзувус келир чылдың эге эгезинге бөгүнге баргай эвес үндезин салдынган.

Септелгениң графии ёзугаар эки шынарлыг чорупу турарында бир кол чүүл болза септекчилерниң звеноларының болгаш боттарының аразында социалистиг чарышты эки организастааш, ооң түңнелин доктаамал үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап макталарын моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкиннерин шын ажыглап келгенивисте деп билир бис. Социалистиг чарыштың түңнелин он хонгаш-ла үндүрүп турар.

Бистиң механизаторларывыс септелгениң эгезинден тура-ла бедик соруктуг ажылдап келген. Ооң түңнелинде эки ажылдап турар звенолар-даа, септекчилер-даа көвүдеп турар. Декабрь айның баштайгы он хонуунда Алексей Содунамның удурткан звенозу эки түңнелди чедип алган. Ынчангаш оларга шаңнал кылдыр 30 рубльди тывыскан. Оларның күш-ажылчы чедиишкиннеринге турасказткан «Чаңгык» деп хана солунну үндүрдүвүс.

Түс-түс септекчилер аразында чарышка капнакты Николай Шыырап, септекчилер Александр Федосеев, Виктор Доржу, Аваш-оол Балан-оол болгаш өскелер-даа хүн бүрүзүнүң планнын онаалдазын 120—130 хуу күүседип турган. Мурнакчыларның одуруунда киргеннер.

Кандыг-даа бүдүрүлгеге кылдынган ажылдың шынары кол черин ээлеп турар болгай. Ылаңгыя ол техника септелгезинге онза хамааржыр чүүл.

Бисте техника септелгезиниң байдалы багай эвес болза-даа, бистиң механизаторларывыс аңаа оожургавайн турар. Олар берген сөзүнге бүзүрелдиг болур дээш бо хүннерде улам чүткүлдүг ажылдап турарлар.

Д. ДЕМЧИК.
МТМ эргелекчизи.

ЧУРУКТАРДА: моторлар септекчизи А. Балан-оол ажыл үезинде; механизаторлар А. Содунам, Д. Ооржак, Д. Демчик болгаш В. Доржу олар (адаанда чурукта).
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Кыйгырыгны деткивишаан

БҮРҮН МЕНДИ КАМГАЛААР

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырының малчыннары республиканың бүгү малчыннарынга «Алдан-Маадыр» болгаш «Саян» совхозтарның мал ажылдакчыларының кыйгырыгларын боттарының ниити хуралынга чугаалажып көргеш, ону деткээн болгаш 1981-82 чылдың кыштаглаашкынын чедиишкиннииг эрттирери-биле бүгү белеткелдерни чорудкан. Малчыннарның кыштаглаашкынга эки белеткенип алырынга Чыргакы кожээ Совединиң агитквартал-ларының чурттакчы чону чөөф дузазын база көргүскен. Чамдык кыштагларда кажаа-хораанын, бажың-балгаттың капитал септелгелерин Ылым-оол Монгушка удурткан тудугжулар звенозу шынарлыг кылган. Кыштаг бүрүзүнде сүт доскаарларын кажаалап чылыглаан, одап турар. Эрте чазын-на кыштагларның кажааларын септеп, көрженни ара-ынче салгын кирер шаарап кылдыр чыып каан. Ону ам сүт чылыдарынга ажыглап эгелээн. Сүт сээртүр ийи машинаны салбырда бызыглаан. Салбыр девискээринде үш кудуктуң ийизин ажыглап турар. Кудук бүрүзүнде четчир хөмүр-дашты дужуруп каан.

1980-81 чылдың кыштаглаашкыны Чыргакыга берге болуп эрткен. Ынчалза-даа Чыргакы салбырының малчыннары боттарында бар бүгү-ле арга-курлавырларны ажыглап, мал чемин хумагалыг чарыгдап, одар-белчиирлерни шын таарыштырып тургаш, малды кыштан хыр ажырган. Ынчангаш бо чылын «Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыннары төрүүр чүс баш хойдан 93 хураганны алган. Ол бедик көргүзүгге Чыргакы салбырының малчыннарының киирген үлүг-хуузу улуг.

А бо чылдың кыштаглаашкынын база-ла оон дудак чокка организастыг эрттирер дээш боллунар бүгү чүүлдерни кылган. Хой оолдаашкынының үезинде сакманчыларга таарымчалыг байдалдарны тургузары-биле малчыннарга халаттарны, инчеектерни, эмнистиктиг шилдерни 2-3 фонарьларны үлеп берген.

Салбырның хойжулары социалистиг чарыштың негелделерин ёзугаар, түс бүрүзү 100 баш хойдан 85-тен эвээш эвес хураганны доруктурар социалистиг хүлээлгелерни алгылаан. А чамдык малчыннар харын-даа 90-дан-даа хөй хураганны алырын шиитпирлээн. Улуг хойнун баш санын 98 хуудан кудуу эвес камгалап алырын, хойжу бүрүзү 15-тен 20 тонна чедир сигенни кезип, белеткеп алырын хүлээлгезинде бижээн.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

БАЙДАЛ ДҮВҮРЕНЧИГ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа, Ак-Тал сүт-бараан фермалары күрүнеге дужаар сүт планын күүседир талазы-биле хожудап турар. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 37 тонна сүттү дужаар ужурлуг. Ол фермалар хүнде чүгле 262 кг сүт дужаап турар, сүттү оон көвүдедир хемчеглерни албас болза, совхоз сүт планын күүседири берге. Фермаларда кыштаглаашкынның байдалы дүвүренчиг.

Ак-Тал фермазында 156 инек, 48 бызаа бар. Бызааларның кужу арган. Ында кудук ажылдавас. Инектерге болгаш бызааларга саванны ол одчаан каап бериш, чылыг сүт-биле суттарбайн, чанында соок кара сугну ижиртип турар.

Көк-Чыраа фермазында бо чылын чаа кажааларны ажыглалга киирген. Ол кажааларның одалга системалары ажылдавас, үрелик. Эрги кажааларның кырында дээвиирлерин ап каапкан. Ооң уламындан мында инектер даштын ажык черде хонуп турар. Ол ышкаш Кара-Чыраа, Ак-Тал сүт-бараан фермаларының саап ап турар сүдүнүн шынары кудук, бирги сорттуң сүдүн күрүнеге дужаавайн турар.

Айыттынган четпестерни чайладырының дээштиг хемчеглерин «Сүт-Хөл» совхозтуң удуртукчулары алыр ужурлуг.

С. ОНДАР.
Чөөн-Хемчик район.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНГА

Дээди Советтиң дөрткү сессиязынга келген Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарын республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чаа бажыңынга 1981 чылдың декабрь 14-те 9 шактан 22 шакка чедир бүрүткээр.

Телефоннары: 2-30-52; 2-46-34; 2-10-16.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАРЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИНГЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының хуралдары 1981 чылдың декабрь 15-те Министрлер Чөвүлелиниң чаа бажыңынга болур.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы 1981 чылдың декабрь 16-да эртенгиниң 9 шак 30 минутада Политиктиг чырыдылгазының бажыңынга болур.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫШКЫНЫҢ ДӨРТКҮ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыышкынының дөрткү сессиязы 1981 чылдың декабрь 16-да эртенгиниң 10 шакта СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдылганың бажыңынга ажыттынар.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

САННЫГ ХОНУКТАР АРТКАНДА

Республиканың чарыштыг районнарының мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын күүседип турары декабрьның 1-де хуу-биле мындыг болган:

Чаржып турар районнар	сүт	эът	дүк
Бай-Тайга	107,2	94,1	100,2
Барын-Хемчик	97,6	100,3	91,1
Мөңгүн-Тайга	303 центнер	107,4	103,7
Овүр	107,3	94,2	107,5
Чөөн-Хемчик	100,6	88,2	102,1
Улуг-Хем	91,2	91,3	99,2
Таңды	86,9	88,9	100,1
Каа-Хем	92,2	89,9	113,5
Бии-Хем	91,8	96,3	106,7
Тожу	161,1	100,5	110,6
[illegible]	83,7	95,2	100,5
Тес-Хем	108,4	92,8	100,5
Эрзин	107,3	100,5	106,7
Республика ниитизи-биле	92,6	93,6	102,1

Эрткен он бир айларның дургузунда республиканың ажыл-агыйлары күрүнеге 25 муң ажыг тонна сүттү, 23,4 муң тонна эъттү, 2757,6 тонна дүктү саткан. 1980 чылга деңнээрге, мында депшилге кандыгыл? Сүттү эрткен чылдың ол үезинде турганындан 392,2 тоннаны азы 2,2 хуузу, эъттү 7262 тоннаны — 45 хуузу, дүктү 369,2 тоннаны — 15,5 хуузу хөйнү саткан. Моон ап көөрге, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планнарын чедиишкиннииг күүседир дээш, республиканың кодээ ажыл-ишчилери улуг күжениишкиннииг ажылдап, арга-курлавырларны дилеп тып, оларны чөптүг ажыглап турары тодаргай-дыр.

Планныг үш көргүзүг талазы-биле Тожу, Эрзин болгаш Мөңгүн-Тайга районнар деңнежи болуп, оларны хуусаа бетинде күүсеткени үстүнде саннардан илдең. Ийи көргүзүгнү Бай-Тайга, Овүр, Чөөн-Хемчик болгаш Тес-Хем районнар чыл төнчүзүнге чедир бар ай бүрүнгаар күүседип алган.

Чарыштыг районнардан Улуг-Хем эң-не хожудап турар. Ол мал ажылының продуктуларын садарындан амдызында чаңгысты-даа боттандырып албаан. Оон аңгыда ийи көргүзүг талазы-биле Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем болгаш Кызыл районнар хожудап турар.

Дүк садарын Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 28,9, Тожунуу — 28,6, Каа-Хемнии — 27,2, Тес-Хемнии — 20,5, Таңдының — 18,4, Улуг-Хемнии — 17,5 хуу көвүдеткен. Ынчаарга Мөңгүн-Тайга, Барын-Хемчик районнарның ажыл-агыйларынга дүктүң немелде өзүлдезин мынга-ла улуг эвес болган. Күрүнеге дүк садарының чыл планын чүгле ийи район — Барын-Хемчик биле Улуг-Хем күүсетпээнин айытса чогуур. Сүт садарынга эрткен чылындан эң-не хөй немелде өзүлдени Тожунуң совхозтары чедип алган. Анаа саткан сүт 1980 чылдың он бир айларындан 816 центнер азы 42,5 хуу көвүдээн. Оон ыңай Эрзинниң ажыл-агыйлары база-ла сүттүң эвээш эвес немелдезин чедип алган. Сүттү бүдүреринге болгаш садарынга оон эң улуг бүдүрүкчүзү Таңды район дыка хожудап турар. Анаа бо чылын күрүнеге саткан сүт эрткен чылдан 812 центнер азы 1,6 хуу кудулаан. Бо продуктуниң талазы-биле план күүседиринге Таңдының совхозтары хамыктың кудурунда чоруп турар. Кызыл район база сүт садарынга хожудап турар.

Күрүнеге сүт садар планныг 47 ажыл-агый бар. Оларның иштинден 17 совхоз чыл планын он бир айлар дургузунда күүседип алгаш, ам пландан артыкка дужаап турар. А 30 совхоз ам-даа планга чедирбээн. Ажыл-агыйлар сүт бүдүрериниң деңнели эвес болуп, боллунар аргаларны, курлавырларны бир деңней ажыглавайн турары оон-на илдеп ышкажыл. Харын-даа «Кара-Хол», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Күш-ажылдың хостуу», «Россия», «Шивилиг», «Совет Тыва», «Бурунтаар», «Улуг Октябрь», «Енисей» дээн ышкаш мындыг ажыл-агыйлар күрүнеге сүт дужаарының планын үзер чыгыы байдалда турар турар. Бо ажыл-агыйларның удуртукчулары сүт садар планны күүседир дээш чыл төнчүзүнге чедир арткан үеде чогуур хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

Күрүнеге эът дужаарынга эрткен чылдың ол үезинде тургаанындан эң улуг немелде өзүлдени база-ла Тожу район чедип алган. Анаа күрүнеге саткан эът 1980 чылдың деңнелинден 1351 центнер азы 91,2 хуу көвүдээн. Ол ышкаш Бии-Хем, Тес-Хем, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Эрзин болгаш Таңды районнарның ажыл-агыйлары дыка улуг немелде өзүлделиг болган. Эътти бүдүрери болгаш күрүнеге садары чылдан чылче көвүдедиринин улуг курлавырлары бар дээрзин үстүнде айыткан районнарның чижээ көргүзүп турар. Бо чылдың эът садар планын күүседиринге Чөөн-Хемчик, Таңды, Каа-Хем районнарның ажыл-агыйлары өскелерден дыка хожудап турар.

Республиканың 67 совхозунуң 24-ү күрүнеге эът садарының планын хуусаа бетинде күүседиишкен. Олардан барык-ла ийи катап хөй ажыл-агыйлар күрүнеге эът садарының планныг онаалдазын күүседири-биле ам-даа хөй эътти садар ужурлуг болуп турар. «Шекпээр», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Ленинчи орук», «Чодураа», «Коммунизмниң херели», Жданов аттыг, «Сүт-Хөл» совхозтар эът садар талазы-биле хожудап турар. Айыткан ажыл-агыйларның удуртукчулары планныг онаалдаларны чедир күүседир дээш, арткан хонуктарда боллунар бүгү чүүлдерни кылыры эргежок чугула.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылын чедиишкиннииг доозар чорук 1982 чылдың эки эгелээриңге магадылал болур. Ынчангаш чылдың планныг онаалдазын күүсетпээн чаңгыс-даа район, ажыл-агый турбазын дээш, чыл төнчүзүнге чедир арткан үеде партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнары дээштиг хемчеглерни алыр херек.

Партийжи амыдырал

КОММУНИСТЕР БОЛГАШ ЧАРЫШ

КАШ ЧЫЛ бурунгаар объектинин ома-сомалы-даа чок, ам көрүп турган дээрбелерни коммунист И. М. Карпов бешалды кижи-биле баштап алгаш, арыгдап системаның тудуун эгелээн. Баштайгы үеде материалдар-даа, кижи күжү даа четпес — дыка берге турган. Ынчалза-даа ол коммунистиң организакчы [illegible] ... бо коллектив ам бот-органга-чарыштыг бригада болуп, ... Ам бо чугула объектиниң ту- [illegible]

[illegible] ... Чаа-Шагаан-Арыг хоорайның тудугжуларының ортузунга социалистиг чарышты организастаарынга, аңаа бедик түңнелдерни чедип алырынга коммунистер кол черни ээлеп, ... турарының дугайында бо үе-түңде кол өске-даа чижектерни көргүзүп болур. Алдарлыг ... бригаданың кол өзээ коммунистер. Бо коллектив сөөлгү үеде улуг ... бо чылдың август 25-те доозар ... [illegible]

Куш-ажылдыг коммунистер [illegible] ...

[illegible] ... № 18 КМК-ның начальниги коммунист С. Н. Пановту, ында партбөлүк организакчызы В. Г. Баудиновту, профэвилел местком ... дарга Г. А. Макуровааны чиңгн биле [illegible]

Партияның ол хуралының соонда чарышты организастаарынга ... партбөлүктер чогуур хемчеглерни ап чорутткан. Тус-тус коллективтерге социалистиг чарыштың кайы ... чедип алган. Чижээ, № 13 механизация эргелели (начальниги В. П. Лазаров, партбөлүк организакчызы Л. А. [illegible]) ... түңнели-биле социалистиг чарыштың тиилекчизи болган ... [illegible]

ТРЕСТИҢ бүгү коммунистериниң бир хуралынга № 18, 20 КМК-ларда социалистиг чарышты организастаар турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Бо [illegible] ... В. Чүлдүм, автобаазада чолаачылар В. Сүндүй, Н. Ооржак болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Аныяк коммунистерден социалистиг чарыштың органи- [illegible]

ТУС-ТУС тудугжуларның болгаш бригадаларның ... [illegible]

ООН-БИЛЕ чергелештир [illegible] ...

АМГЫ үеде Чаа Шагаан-Арыг хоорайда тудугжуларның ... [illegible]

[illegible] ... Тус-тус коллективтерден ... «Красноярскстройтранс» трестиниң Чаа Шагаан-Арыгда автобаазазында ... коммунист В. С. Емельянов ... [illegible]

СЭКП-ниң XXVI съездизинге база партия Төп Комитединиң ноябрь (1981 чыл) Пленумунга тудуг ажылынче ... [illegible] ... Л. И. Брежнев ... [illegible]

[illegible] ... мындыг хамааржыр ... ажылдаарын неген турар төөргү бедик харыысалга-биле билип турар бис.

К. ЧОРЕВЕ,
«Шагонпартяжстрой» тресте партбюро секретары.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң механизатору Дмитрий Иванович Башарин амгы үеде ажыл-агыйның фермаларынче мал чемин сөөртүп турар. Хөй чылдарның дургузунда ол часкы, чайгы үелерде хову ажылдарынга чер андарып, тараа, хөй чылдыг сиген тарып, тараа ажаап келген. Чылдың сезоннарының кандыызында-даа Дмитрий Иванович бердинген планын үргүлчү ажыр күүседип, мурнакчыларның [illegible] келген.

Тандытайгы районнуң Бай Хаак суурда районнуң мурнакчыларының чуруктарының аразында Д. И. Башаринниң база киргеи.

ЧУРУКТА: механизатор Д. И. Башарин.

ОЮННУН фотозу

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛЫНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫНДАН

КИЖИЗИДИЛГЕ КОМПЛЕКСТИГ АРГА

Ажылчы чоннарның аңгы-аңгы бөлүктериниң айыбиле идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин сырый холбаштырып, кижизидилгениң комплекстиг чорудар аргазы ажыглаары эргежок чугула деп СЭКП-ниң XXVI съездизинге демдеглээн.

Ол айтырыгның [illegible] ... Партия комитединиң удурттулгазы-биле «Металлург» Культура ордузу ортумак школаларның партия организациялары-биле кады «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннарының, суурнуң, албан организация черлериниде, аныяктар, үстүкү класстар өөреникчилериниң ортузунга политиктиг, национал-эртемниг билиглерни нептередир, марксистиг-ленинчи мировоззрениеге, коммунистиг бүзүрелге, патриотизмге болгаш интернационализмге оларны кижизидер ажыл калбак нептерелди алган. Партияның XXVI съездизиниң хүлээп алганы социал-экономиктиг программаны Хову-Аксының «Билиг» ниитилел организациязының лекторлары коллективтерге номчуп турар лекцияларының, темалыг кечээлериниң кино көржүлдериниң темазының айы-биле холбаштырып турарында чоннишкин бар. Ылангыя «Металлург» Культура ордузу-

нун чанында тургустунган кинолекторий аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге улуг салдарны чедирип турар.

Культура ордузунуң улуг залын понедельник санында үстүкү класстылар, башкылар, комбинаттың ажылчыннары, албан-хаакчылары доллур ээлептер. Комбинат [illegible] ...

Кинолекторийниң дыңнакчы-көрүкчүлери неделя санында эртем-билигниң янзы-бүрү адырларынга медээни ап турар: долгандыр турар бойдусту. [illegible] байлаан камгалаарының дугайында «Бо дуганче кирип көр» деп кинофильмни [illegible] сөөлгү кинолекторийге көрген. А кинофильм желаарының мурнунда, комбинаттың улуг чарынайлары лекция номчаан. Фильмден сураглыг эртемден М. В. Келдыштың ажыл-амыдыралы-биле база таныжыпканнар. Оон физикага, математикага, космонавтикага эртем ажылдарының дугайын Хову-Аксының № 1 ортумак школазында физика башкызы А. Н. Зулина сонуургадып чугаалап берген.

Бистиң эргип четпес калбак, делгем Төрээн чуртувустуң соңгу районнарының [illegible] дугайын «Чылдар-биле деп чылдар» деп фильм тоогуп турар.

Партия болгаш совет чазак алкоголизмге болгаш арагалаашкынга удур демиселче кичээнгейни күштелдирип турар. «Алкоголизмге болгаш арагалаашкынга удур демиселди күштелдириниң дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында айыттынган хемчеглерни боттандырар дээш чоннуң чурттап [illegible] ... ны чоп мурнунга номчуп турар. Эмчиниң лекциязының соонда, «[illegible]-ның градузу» деп кинофильмни чылыганнар көрген.

Сөөлгү үеде амыдыралдың совет хевириниң, социалистиг ниитилелде кижилерниң аразында хамаарылгазының, өг-бүле кежигүннериниң бот-боттарының аразында хамаарылгазы дээш чижектиг айтырыгларны база сайгарып, боттуг чижектерни киирип турары эки түңнелдерлиг болган.

Кинолекторийни организастап эрттирер талазы-биле улуг ажылды «Металлург» Культура ордузунуң администрациязы, партия комитеди, «Билиг» ниитилел организациязы, школалар дирекциялары, херээженнер чөвүлели демнежип чорудуп турар.

С. ИВАНЬКОВА.
Хову-Аксында «Билиг» ниитилел организациязының харыысалгалыг секретары.

ДЕМНИГ ИШТЕ

В. И. Ленин аттыг «Тывадаг-дүгү» комбинаттың цехтеринде болгаш адырларында 1500 ажыг аныяктар ажылдап турар. Оларның үштүң бир кезии комсомолчулар. Ында комсомолчу-аныяктарның он ажыг коллективтериниң хөй кезии социалистиг чарыштың мурнуку олуругларында чорууп турар. Бедик сорттуг дагдүгү арыглаар цехте Н. Васильева, В. Ипатова удурткан дугаары 4 болгаш 5 элчеглер, коммунистер М. М. Морозова, А. Н. Мамедова олар эргелекчилээн № 1, 19, 20 магазиннер, № 4 болгаш 8 столовайлар, тот бүдүрүглер лабораториялары чаңгыс-ла удаа тиилекчилер болуп келген.

[illegible] ... чарыш аазап. Аныяктар аңаа улуг сонуургал-биле киржип, күш-ажылчы шыдалдыкчы бүү биле көөрүнге ... киирип турарлар. «Комбинаттың эң эки аныяк чаартылакчызы» деп ат дээш конкурсту база организастап турар. Аныяк электрослесарьларының, газоэлектрослесарьларының, савааладырыларның, садыгжылар болгаш өске-даа мергежилдериниң талазы-биле конкурстарны эрттирип турар.

Комбинатта ВЛКСМ комитети бо чайын хоорайның ортумак школаларының болгаш профтехучилищеде доозукчуларының ёзуун эрттирген. Аңаа бүдүрүлгениң ажылчыннары, тускай эртемниглер киришкен. № 3 профтехучилищениң доозукчуларының ажылчыннарның кураалынга байырлалдыг байлалга хүлээп алган.

Коллективиге чыл бүрүде аныяк кижилер немежип турар. Ынчангаш аныяк кижилер-биле түс-түс ажылды күштелдирери чугула айтырыг болуп турар. Чаа келген аныяк кижилерни хоочун [illegible] ... мергежилдиг шиңгээдип алырынга, ажылчының бедик адынга чоргаарланыр талазы биле ажылды күштелдирери кызыгаар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

ЧЕТЧЕЛЭЭШКИННИҢ ЧУГУЛАЗЫ

СЭКП-ниң XXVI съездинде партия чырыдыышкынының кол айтырыы — оон үре-түңнелдиг ... [illegible] ... бедик шынары болгаш үре-түңнели партия организация бүрүзү эрткен өөредилге чылының түңнелин хандыр анализтеп, СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан өөредилгениң чаа структуразынга дүүштүр школаларны, дыңнакчыларның, пропагандистерниң санын хынамчалыг четчелеп, пропагандистерни тып шилип алырын даа кончуг хамааржыр.

Бо талазы-биле багай эвес ажылды Чөөн-Хемчик районнуң Карл Маркс аттыг совхозтуң парткому чорудуп. Оон ол ажылында сөглеп болгаш чаа талалар бар.

Партком, оон секретары И. Ш. Монгуш марксистиг-ленинчи өөредилге партияның идеология ажылының кол адыры деп санап, ол айтырыгларны [illegible] контрольда тургузуп турар. Өөредилге айтырыгларын [illegible] коммунистерниң нитти хуралынга көрүп СЭКП-ниң XXVI съездизиниң партия чырыдыышкынының мурнунга салган со- [illegible]

[illegible] ... түр партия өөредилгезин улам сайзырангайжыдар дугайында» доктаалын күүседирин чедип алырының баштайгы чылы. Доктаалда кол чүүл — партия өөредилгезиниң деңнелин бедидериниң дугайында сагыш-сал... кып. Ынчангаш совхозтуң парткому, партия эге организациялары коммунистерниң кижи бүрүзүнүң эртем билиин, кайда ажылдап турарын, оларның сонуургалын, эрткен өөредилге чылында партия болгаш экономиктиг өөредилгениң кайы [illegible] турганын тодаргайлаап. Оон [illegible] коммунистерни бирден бирге ... хевирлеринде хаара туттунган. Оларның 91 хуузу партия өөредилгезинде. 3 коммунист бот-өөредилгени шилип алган. Пропагандистерден онаалга алгаш, боттарының билиин бедидип турар, а арткан коммунистер экономиктиг өөредилгеде. Четчелээшкин [illegible] партком, партия эге организациялары [illegible] ... оларның частыры — коммунистерниң эртем-билии, сонуургалын барымдаалап [illegible] ... чорукту болдурбааны өөредилгени тып организастаа [illegible]

[illegible] ... рынга деткимчени берген. Партком [illegible] ... экономика айтырыгларының талазы-биле таныштыр ... салып турар. Өөредилгениң бүгү хевирлеринде ажылчыннарның 83 хуузу хаара туттунган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң идиин удурткени камналга болгаш хумагалыг чорук талазы-биле сорулгаларын чонга чедирип, бо ажылга чоннуң [illegible] ниң ролюн бедидеринче парткөм кичээнгейни угланырган. Совхозтуң бүдүрүлгениң адырларының удурттукчулары болгаш специалистери «Экономика камналгалыг болур ужурлуг», ажылчыннар «Хумагалыг чорук — коммунистиг мөзү-шынар» деп курстарны бо [illegible]

11 пропагандистиң [illegible] дээди, арткан тускай ортумак эртемниг. Хөй кезии дуржулгалыг, ажылынга сонуургалдыг. [illegible] ... мергежилдиг пропагандистер. Мындыг хынамчалыг четчелээшкин ажылын кылырда кичээлдер үзүк чок, бедик идей-теоретиктиг деңнелде эртип турар.

Е. АЖЫ.
СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкынның бажыдының консультантызы.

АЖЫЛ БҮРҮЗҮ ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Кызылдың № 1 төп парикмахерскаязынга ол коллективиниң ажылын сонуургай чеде бердим. Бодунуң [illegible] ... кижилер-ле [illegible] ... прическазы кы- ... [illegible]

[illegible] ... мурнап ажылдап турар. Ын-

да ажыл-иштиң мурнакчылары база бар. Ылангыя чаңгыс ол-ла коллективте 20 чыл уузуктел чок ажылдап турар Раиса Андреевна Базыр чоннуң хүндүткелин чаалап алган. Ажыл-фермазын үргүлчү ажыр күүседип турар, кызымак, бодунга негелделиг, өскелерге үлегерлиг кижи болду. Раиса Андреевна 1960 чылда Кызылга 4 ай хуусаалыг мастерлер курузун эрткеш, баштай өөреникчилеп, оон соонда боду мастерлеп ажылдап эгелээн.

— Мени баштай дуржулгалыг мастерлер, ылангыя Степанида Федоровна Одогшиковна чаңгыс ... [illegible]

[illegible] ... Чоокта чаа чарыштың түңнелин үндүрүп көөрүвүске, коллдуунда деп болгаш бис, оларны бичии-ле мурнаан болдувус. Каш чыл бурунгаар, мен чаа ажылдап эгелеп чорумда кижилерниң негелдези бөдүүн турган. Ынчан чүгле баш дүгүн бо-зырар, чолдайтыр азы өгбейтир таарар, чок болза 6 ай хуусаалыг дыдырам кылыр турган бис. Ам чүгле аныяктарның эвес, кырын-даа улгады берген кижилерниң бистерге негелдези улгаткан. Ынчангаш чоннуң үениң негелдезинге дүүштүр ажылдаар апаар. «Фантазия», «Колос», «Символ», «Мазурка», «Приз» деп прическаларның [illegible] ... хүн бүрүнүн, куда, театр прическаларын кылып турар бис. Сөөлгү үеде «Олимпия», «Соната» деп чаа прическалар шиңгээдип эгеледивис. Бирги класстың мастери атты чедип алган мен. Мурнумда салып турар сорулгам — модельер атты чедип алырын күзеп чоруур мен.

Ам Р. А. Базыр коллективтиң чоргааралы, бодунун ажылының мастери апарган. [illegible] ... Ол чарышта парикмахерскаяда мастерлеп ажылдап турар Зоя Байыр-оол биле Өвүр районнуң Хандагайтыда ажылдап турар Агармааны ажылынга кончуг сундуу улус, олардан ёзулуг мастерлер үнер — деп оларга чоргаарланып, мактап олурар. Р. А. Базыр мергежилин бедидип, 1965 чылда Горький хоорайга 4 ай хуусаалыг, а 1972 чылда Дон да Ростов хоорайга 5 ай хуусаалыг курстарга барып өөренип чораан, бодунуң шилип алган мергежилинге ынак, кижилерни хүндүлеп билир, оларга эвилең-ээлдек кижи.

Бодунуң ажылының дугайын сонуургадып чугаалап [illegible]

Орук ара чорупп ора, Раиса Андреевна Базырның чуруун хоорайның хүндүлел самбыразында, оң бирги беш чылдың бирги чылының мурнакчыларының олурууда база көрдүм.

Моон-даа соңгаар ажылынга [illegible] күзедивис, Раиса Андреевна.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ЧУРУКТА: Р. А. Базыр ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ХҮЛБУС ДОЙЛААН ЧЕРЛИК ЫТТАР

[illegible] ... деп санаар мен. Чурттакчылыг чер бүрүзүнге лекция, бе- [illegible] ... оларны чыгдыгчы С. Монгуш [illegible] ...

Ч. МОНГУШ.

ШАЛЫПЧЫЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

«Ак-Туруг» совхозта ВЛКСМ комитединиң учётунда комсомолчуларның 65 хуузу кадаг ажыл-агыйда ажылдап турар. Оларның аразында беш чылдың шалыпчылары хөй. Чижээ, малчын механизатор коммунист Александр Бегзи, чолаачы Александр Домчаа оларның хоректерин «Онгу беш чылдың аныяк гвардейжизи», «Алдын тараа» деп ВЛКСМ ТК-ның хөрек демдектери каастап чоруур. Олар [illegible] мал чемин сөөртүп, чазын тарылгага [illegible] ... мактадыг ажылдап келген.

Ортумак школа доозаш, комсомолдуг путёвка биле малчыннай берген аныяктар эвес эвес. Кызыл-Даг салбырында алышкылар Сергей болгаш Маргарита Монгуштар. Владимир Хүргүл олар эрткен кыжын малын хүр кыштадып, оон чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле эки көргүзүглерлиг болганнар. Оларның кодааннары бо кыштагаашкынче база эки белеткелдиг кирген.

Совхозта комсомол комитеди малчыннарга дузалажыр сагманчылар аныяктарны чорударын планнап, кыштагаашкынче аныяктарның күжүн мөөңнеп турар.

Л. ПАЧЫН-ООЛ.

Улуг-Хем район

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгези № 284 «Шында»).

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Наталья Георгиевна Зановрашина — Чербиде школа-интернаттың техсекретары.

Таисья Ивановна Егорова — Чербиде школа-интернаттың кижизидикчизи.

Нина Михайловна Лашкова — Чербиде школа-интернаттың кижизидикчизи.

Михаил Васильевич Петрусев — «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының № 2 КМК-да бызанчы-бетонщик.

Евгения Севостьяновна Семизорова — Элегес-Аксынга харылзаа бөлдириниң техажылчызы.

Анна Павловна Скробова — районнуң харылзаа бөлдириниң телефонизи.

Ксения Фокеевна Тюменцева — Кызыл хоорукүүскомунуң улус өөредилге килдизиниң кол бухгалтери.

Иван Иванович Фролов — Чербиниң участок эмнелгезиниң ажыл-агый эргелекчизи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Новуп Каракпановна Дамба — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Семёновна Кукарина — күрстрахинспекциязының агентизи.

Надежда Филипповна Мухачева — райвоенкоматтың сан-хоо-ажыл-агый хандырылгазының начальниги.

Анастасия Ивановна Пархоменко — райпо даргазының кадрлар талазы-биле оралакчызы.

Ольга Ивановна Ховалыг — Шагаан-Арыгның автотранспорт бүдүрүлгезиниң техажылчыны.

Серафима Антоновна Хохлова — күрстрах инспекциязының агентизи.

«Найырал» совхозтан

Түлүш Севээновна Адас — ажылчын.

Түлүш Балчын-Хооевич Балчыт — бызанчы.

Сат Биче-оолович Дактаалай — одакчы.

Ховалыг Дамбаевич Дангыр — пенсионер.

Ховалыг Далыковна Долбаа — ажылчын.

Монгуш Наваевна Киштеек — пенсионер.

Ховалыг Баагаланович Очур — ажылчын.

Дойдаа Ховалыгович Салбырын — малчын.

Күнзенмаа Сатовна Сандакпаа — ажылчын.

Андрей Нивачыганович Сундуй — пенсионер.

Дарыя-оол Эрелчинович Тюлюш — малчын.

Татьяна Үнгековна Тюлюш — ажылчын.

Кыргыс Семёнович Чамбал — пенсионер.

Жданов аттыг совхозтан

Донгак Хелип-оолович Беги-Хуурак — малчын.

Бакаа Хендирбеевич Донгак — пенсионер.

Севильбаа Санырааевна Доржу-оол — пенсионер.

Суужук Ондарович Дочуу — ажылчын.

Седип-оол Донгакович Комбу-Сюрюн — малчын.

Самбуу Кыргысович Мөгедир — ажылчын.

Донгак Балдановна Монге — пенсионер.

Докпак Кыргысовна Монгул-оол — ажылчын.

Анай Туматовна Сагды — ажылчын.

Күске Чолдаковна Седип — пенсионер.

«УТКА 25 чылы» совхозтан

Артай Маадыровна Даржай — ажылчын.

Зоя Васильевна Дасиакай — хаван ажаакчызы.

Екатерина Александровна Жиркова — фермада бригадир.

Сувап-оол Тюлюшевна Ондар — ажылчын.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

«Нарын» совхозтан

Өнермаа Шагдыровна Баян — ажылчын.

Артына Амыровна Бүрбү — ажылчын.

Кунгаа Оиневич Кунганов — таңныыл.

Минчээ Аракчаевна Кусеун — ажылчын.

Серинмаа Маанмыйовна Мантар — ажылчын.

Чыргал Бадарчыевич Сал — малчын.

Ханды Төвүтовна Сан-Хоо — саанчы.

Долгар Ивановна Сундуй — ажылчын.

Кыргыс Күрович Сундуй — ажылчын.

Санчаа Сурасович Маргаа — малчын.

Долзатмаа Кыргысовна Чикчит — ажылчын.

Соскал Баткаровна Чит — саанчы.

Далаа Хулгун — ажылчын.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың ноябрь 30.

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгези № 285 «Шында»)

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Бызык Кыргысовна Артаа — Торгалыг суурда өг-бүле ээзи.

Галина Ховалыговна Беглан — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Довумаа Монгушевна Бюрбю — Чаа-Хөлдүң туберкулез эмнээр санаторийниң санитарказы.

Сеткимей Монгушевна Дамба — Чаа-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Галина Тюлюшевна Донгак — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Клара Донгаковна Конгаа — улус депутаттарының Хайыракан кодээ Совединиң күүскомунуң секретары.

Ольга Баниновна Кужугет — Чаа-Хөл ортумак школазының техниктиг ажылчыны.

Зоя Ховалыговна Монгуш — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Николаевна Эник — Чаа-Хөлдүң туберкулез эмнээр санаторийниң санитарказы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың ноябрь 25.

САГЫШ САЛБАСКА

Өвүр районнуң Саглыда чунар-бажың орта ажылдавастаан. Чонга чугула херектиг бо хандырылгага чеди айда бир катап ажылдаза ажылдавас. Херек кырында мында К. Саая, Д. Саая, О. Ооржак олар кочегарлар, чунар-бажыңның ажылчыннары болуп ажылдап турар. Оларның негелде чогундан база чалгаа [illegible] чунар-бажыңның одаар ыяжы, хөмүр дажы удаа-дараа үстүп турар. Байдал мындыг турда «Кызыл тук» совхозтуң директору-даа, Саглы кодээ Советтиң күүскому-даа, ол мындан [illegible] комитеди-даа сагыш салбайн, чунар-бажыңга четтир одаар түлдү хандырар хемчег албайн, оон ажылдакчыларының негелдезин салбайн турар.

Бо чунар-бажың ажылдавайн, чоннуң негелдезин хандырбайн турар чүве болганда, мында ажылдаан аттыг болуп турар ажылдакчыларга акша шалыңны ол санында чүге четче төлеп бериp турар чүве ийик. Чунар-бажың дээш үш кижи акша-шалыңны ап турар, а суурнуң чурттакчылары ону ажыглавас. Харын-даа кижилер бажыңнарынга суг изиттип алгаш чунар азы чунар-бажыңга кирер дээш Хандагайты суурже чоруур ужурга таварыжып турар.

Совхозтуң ажылчыннары чунар-бажыңны одаар түлү-биле четче хандыргаш, ону неделяда үш катап ажыдарын негеп турар. Ол черле шын санал деп бодаар мен. Ындаар кылыптар болза, суурнуң эр, херээжен чурттакчыларындаа, школа интернады өөреникчилер-даа шупту доктаамал чунуп ап турар аргалыг апаар. Бо шоолуг-ла эвес негелдениң, ынчалза-даа чоннуң амыдыралынга, культуразынга чугула айтырыгның күүседиринмейн турар ужуру дээрге-ле совхоз директорунуң кижилерниң негелде-херекселдеринге дыңнавагыр эвес болуп турарының түңнели дир. Бо дугайы мурнунда база шүгүмчүлелге таварыжып турган, ынчалза-даа чогуур хемчег алдынмаан. Черле ынчаш чунар-бажыңны изиллип, чоннуң чуундурбас ажылдакчыларга акша төлеп берип турар шалыңның дугаайын ымырарылаар ужурлуг чүве ийик.

«Кызыл тук» совхозтуң директору Саглы кодээ Советтиң күүскому комитеди чунар-бажың дугайында чурттакчы чоннуң негелдезинче кичээнгей салып, оон доктаамал ажылдатса эки.

Д. ООРЖАК.

Социалистиг интеграция — боттаныышкында

ЭДЧ: кичээнгейни — чоннуң хереглел бараанарынче

Үлетпүр эргелел бараанарын бүдүрер болгаш оларны орнаштырар талазы-биле ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның кады ажылдажылгазы чоннуң ол бараанарынга хереглелдерин бо чүүр-чогуур-биле хандырар арганы берип турар. Боттарының аразынга садыглажыр чорук чыл келген тудум-на калбарып турар. ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттар амгы үеде боттарының хереглелдериниң улуг кезээн ындыг садыглажылганың күүсели-биле хандырып турар.

Чижээ, Венгрия магазиннерже кирип турар даарап машиналар биле фотоаппараттарның 90 хуузун, радиоприемниктериниң 81 хуузун, хеп чуур машиналарның 30 ажыг хуузун социалистиг чурттардан садып ап турар. Иштики делгирде сайгартынып турар телевизорларның болгаш радиоприемниктериниң чартыкы бир кезээн ГДР даштыкыдан киир садып ап турар. Кады ажылдажылга чурттарының эрткен беш чылда боттарының ССРЭ-же үндүрүп берген бараанары-биле оон белен хеп, идиктер, мебель садыглаар фондуларының 15 хуузун дуглаан.

Хереглел бараанарының ассортиментилерин калбартырынга болгаш ЭДЧ-ниң кежигүннери чурттарның чиик үлетпүрүн чиг-эт-биле, машиналар болгаш дериглер-биле хандырарынга бараанар орнаштырылгазы ажыктыг болуп турар. Чижээ, Совет Эвилели бо беш чылда бо лувун бараанарының орнунга 40 ажыг миллиард рубльдиң хереглел бараанарын киир садып алыр.

Оон-биле кады иштики [illegible] шынарлыг болгаш ааныг кылыглар-биле бөлүктериниң нарын соруглазып даштыкы садыг бүрүү-биле шиитпирлевейн турар. Ол болза чамдык талазында чиг-эттиң болгаш ажылчын күжүнүң чедишпези-биле холбашкан. Ындыг болганда, 80 чылдарда болгаш оон соңгаар-даа үеде продукцияның хемчээлин арбыдадыры болгаш кылыгларның шынарын экижидери эртем-техниктиг дээштиг түргедеткенинден болдунар. Оон кол-кол угланыышкыннары чиг-эт баазазын химижидери, күш-ажылды болгаш материалдарны камнаар технологиянын шиңгээдири, эң чаа техникага үндезилээш, чаа-чаа материалдарны болгаш кылыгларның бүдүрүп үндүрерин ажыглаары болур.

Кылыгларның шынарын бедидеринче угландыр бүдүрүлгениң бедик бүдүрүкчүлүг болдурары Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүн чурттарның алырлар [illegible] кылдыгазының чаа хевирлерин дилеп тыварын база негеп турар. Ол болза үлетпүрнүң хереглел бараанарынга чоннуң боттуг хереглелдерин үндүрериниң талазы-биле кады кылдынган болгаш 1979 чылда хүлээп алдынган 1990 чылга чедир үеге салап кылган үр үениң эчис соруглалар программазында айыттынган. Ук программа болза ЭДЧ чурттарының кады ажылдажылгазының шынар талазы-биле чаа үе-чадазы — комплекстиг үр үеге санаттынган үндезиниче — шилчээнин бадыткап турар.

Ол программаны боттандырарынга ЭДЧ кежигүннери европа күрүнелер база ол ышкаш Куба биле Моол киржип турар. ССРЭ — программаның бүгү 40 хемчеглериниң идепкейлиг киржикчизи болгаш элээн каш хемчегелериниң башкарыкчызы.

Социалистиг дем каттыжыышкынының чурттары 1979 чылдан эгелээш кады ажылдажылганың хөй киржикчилиг элээн каш дугуржулгаларын кылганнар: мебель бүдүрүп үндүрер талазы-биле (оон иштинде школаларның, албан черлериниң, гостиницаларның тускай мебели), мебель кылырынга херегзаар пөстер кылып үндүрер талазы-биле, бедик шынарлыг кылымал алгы болгаш аргыг чок материалдар бүдүрүп үндүрер талазы-биле. Чиик үлетпүрге эртем-техниктиг кады ажылдажылганың база ол ышкаш чоннуң чугула херегзээрн амыдырал техниказының — өңнүг телевизорларның, кергүзер магнитофоннарның, сөөлгү чогаадыглар [illegible], хеп-чуур автоматтыг машиналарның — чаа-чаа хевирлерин тургузарының программазы улуг.

Хереглел бараанары бүдүрерин специализастаары ЭДЧ-ниң киржикчилеринге ажыктыг кандыг чүүлдерни берип турарыл? Бүдүрүп үндүрери түс чуртка эң-не таарымчалыг кылыгларны эң хөйнү кылып үндүрерин чедип алыр болгаш оларны ажыктыг кылдыр даштыкыже садыглаар арга оларны сонуургадып турар. Чижээ, мебель үлетпүрүнүң талазы-биле кады ажылдажылганың дуржулгазы ону бадыткап турар.

Амгы үеде ВУР, ПУР, ССРЭ болгаш ЧССР специализация талазы-биле дугуржулга ёзугаар шилип алгаш, кылып үндүрген тускай мебельдерин аразында солчуп турар. Ук дуржулганы ёзугаар 1976-1980 чылдарның дургузунда Совет Эвилели Венгрияже, Чехословакияже, Польшаже канцелярия мебелин садыглаан, а бодунуң ПУР-дан гостиница мебелин, ЧССР-ден — школа мебелин алган.

Амыдыралга болгаш улус ажыл-агыйынга улам калбаа-биле херегеттиниң турар аргыг чок материалдар бүдүрүп үндүреринге специализастааның база дыка ажыктыг. Аргыг чок материалдар кылып үндүрериниң чарыгдалдары ооң пөстер кылыш үндүрериниң 7-9 катап хуу. Чиг-эттиң артымчыларының ынчангаш болганда, оларның өртээ база чиик.

Физика-химиктиг аргалар-биле аргыг чок материалдар бүдүрер технологиязының элээн каш хевирлери бар. Чурт бүрүзүнге оларның шуптузун шиңгээдип ажыглаар арга чок, чүге дээрге хөй-хөй материалдар болгаш акша-хөреңгини негеттинер. Оон аңгыда эртем болгаш дуржулга-чогаадылгалыг саналга ажылдары кылырынга үе болгаш тускай дериг-херекселдер база херек болур.

Ынчангаш ССРЭ биле ГДР-ниң аразында бүдүрүлге программазында хеп иштээр, бөрт иштинге, чудар аргыг чок материалдар кылып үндүрери көрдүнген. ССРЭ ГДР-ге чиик бүдүштүг кылыгларны бээр, а ГДР-ден аар бүдүштүг кылыгларны алыр. Оон аңгыда Болгариядан болгаш Румыниядан ССРЭ-ге шала кырып шынар аргыг чок материалдарны болгаш хевистерни садыглаар, а оон-биле чергелештир хевис-салазын артыглыг пөстерни үндүрер совет бүдүрүлгелериниң артынчыларын ажыглап турганы, хеп-сава материалдарын ПУР-же өөртүп киирери көрдүнген.

(Специализастаашкын болза чурт бүрүзүнде бар турар чиг-этти (катап ажыглап болур материалдарны) болгаш бүдүрүлге күчүлерин чогумчалыг ажыглаар арганы берип турар. Ол ышкаш ГДР-де кылып үндүрүп турар дериглерни ажыглап турар болганы-биле капиталистиг чурттардан алдып акша-биле дериглер садып алыр чарыгдалдарны база болдурбайн турар.

Үлетпүрнүң хереглел бараанарынга чоннуң боттуг хереглелдерин хандырарының талазы-биле кады ажылдажылганың үзүп хуусаалыг программазының боттаныышкынының баштайгы үе-чадазы хөй киржикчилиг оң дугуржулгаларны чогаадыр биле чөрүүлген, оларның боттандырыышкыны бо беш чылда чедер.

Лидия КОСИКОВА,
ССРЭ-ниң ЭА-ның Делегейниң социалистиг системазының экономика институдунуң эртем ажылдакчызы.

(ПМА).

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

НАЙЫРАЛДЫГ АЯН-ЧОРУКТАР

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихоновтуң Венгр Улус Республикада албан ужуруунда найыралдыг аян-чорукчу венгр солуннар улуг кичээнгей салып турар. Н. А. Тихоновтуң Фейер областка баргаш, «Икарус» заводтуң Секешфехервар филиалының ажылы-биле, а ол ышкаш кооп ажыл-агый кооперативтериниң бирээзиниң амыдыралы-биле таныжканының дугайын венгр солуннар дыңнадып турар. Совет чазактың баштыңының бо аян-чоруу ССРЭ-ниң болгаш ВУР-нуң улустарының аразында сырый найыралының, ийи чурттуң аразынга хөй талалыг улам калбарган кады ажылдажылганың чаа херечилели болганын солуннар онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецовка баштаткан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң делегациязының Индияда чоруп турарын индий солуннар база-ла калбаа-биле чырыдып турар. Индияның премьер-министри Индира Гандиниң совет парламент делегациязының баштыңын хүлээп алганының дугайын дыңнаткаш, солуннар оларның чылыг, түректиң ханызындан ужурашканын, ол дээрге ийи чурт аразында харылзааларның эки байдалының херечизи дээрин демдеглеп турар. Ол дедискээрлерде душкүүрлүг байдал чидиглениң турарының үезинде В. В. Кузнецовтуң И. Ганди-биле чугаалажыышкыннарының онза ужур-дузалыын «Пэтриот» солун демдеглээн. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң делегациязының кежигүннериниң Индияның парламентизиниң ийи палаталарынга барганын, оларның депутаттарының уруу-бөрүн өөрүшкүлүг уткааның солуннар дыңнаткан.

(СЭТА).

ССРЭ — тайбың күзелдиг улуг күрүне

РИМ. (СЭТА). Совет Эвилели дээрге тайбың күзелсоруктуг улуг күрүне боон турган болгаш ындыг боопдаа турар, моон-даа соңгаар ындыг болур, ынчангаш оон бүгү-ле күзел-бодалдары тайбыңны камгалап, быжыглаарынче, чавырлыышкынче болгаш чурттар база улустар аразынга билчир чорупче угланган дээрзинге миллион-миллион италилер быжыы-биле бүзүреп турарлар деп, Витербо можунуң чиңгине прокурору Альдо Норп медеглээн. Ону Л. И. Брежневтиң бодунуң Боннга аян-чоруунуң үезинде кылганы тайбыңга ынакшылдыг чаа совет даштыкы политиктиг эгелекчи саналдары, а ол ышкаш НКО-га кээрү-биле киирген совет саналдар бадыткап турар.

Италияның хөй-ниитизи АКШ-тың администрациязының Европа дипко «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорударының дугайында «идеязын» шиитпирлии-биле буруу шаап турарын А. Норп айыткан. Ооң-биле кады Европада ядролуг чепсекти кызыгаарлаарының дугайында совет-американ чугаалажыышкынныңарже улуг кичээнгей салбышаан, Женевада ужуражыышкыннар Европаның улустарынга шуптузунга херек доктаамал болгаш быжыг тайбыңче базым болурунга идегеп турар бис деп, ол чугаалаан.

БКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму болуп эрткен. 1981-1985 чылдарда Болгарияның социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң чаңгыс ай планының телевилелиниң кол чүүлдери болгаш 1982 чылда күрүне бюджединиң телевилелин пленум чугаалажып көрген болгаш чүүлдүг деп санаан. Ол телевилелдерни Болгария Улус Республиказының Улус хуралының сессиязынга чугаалажып көөр кылдыр киирерин республиканың Министрлер Чөвүлелинге сүмелээн.

БКП ТК-ның Чиңгине секретары болгаш БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков пленумга чүве чугаалаан.

Франция биле Лаостуң шиитпири

ПАРИЖ. (СЭТА). Франция биле Лаос 1978 чылдың августа үзүлген дипломаттыг харылзааларын катап эгелээр шиитпирлээн. Ол дугайын Францияның даштыкы харылзаалар министерствозунуң мында печаттаткан дыңнадыында чугаалап турар. Чоокку үеде Парижке болгаш Вьентьянга ийи чурттуң элчин черлери ажылын катап эгелээр.

«Лаоска удур хоп-мегe пропаганда кылганы болгаш Францияның дедискээрлерингедаа, Лаостуң бодунуң иштинге-даа лаос чазакка удур хоралакчы үүлгедиишкиннерни деткээни дээш» лаос чазактың Францияны буруудатканының соонда Франция биле Лаостуң аразында харылзааларны үскен турган.

ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЛАРНЫ ЧУГААЛАШКАН

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гусактың даргалааны-биле Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Пленуму болуп эрткен. Чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң чедиги беш чылдың планының дугайында хоолуу телевилезин болгаш 1982 чылда күрүне бюджединиң телевилезин пленум чугаалажып көрген болгаш бир үн-биле чүүлдүг деп санап көрген.

Чуртка социалистиг тургузуушкунну улам ыңай чорударынга ЧКП-ның XVI съездизиниң шиитпирлериниң чугула ужур-дузазын Г. Гусак пленумга демдеглээн.

Согуушкуннарын күштелдирген

ЛУАНДА. (СЭТА). Мурнуу-Барыын Африканың улусчу организациязының (СВАПО) партизаннары Намибияның девискээриниң ужур-дурум чокка эжелеп турар мурнуу-африка шериглерге согуушкунун улам күштелдирип турарын ол организацияның президентизи С. Нуйома аңаа медеглээн.

СВАПО-нуң дайынчылары оларның баазаларын атакалап, сөөк-язы ылгакчыларының стратегтиг тудугларын узуткап турарын ол демдеглээн. Чоокта чаа бүгү Намибияны электри энергиязы-биле хандырып турар Руакана электри станциязын чыскаалдан үндүргеннер.

С. Нуйома Анголаның мурнуу талазында намибий партизаннарның баазазын Мурнуу-Африка Республиканың шериглери узуткаан дээр дугайында Преторияның хоп-мегечи чулчуруушкунун шиитпирлиг-биле буруу шаапкан. СВАПО-нуң ангола девискээрлерде баазазы-даа, даңпыр черлери болгаш штабтары-даа чогун президент аңаа холбаштыр демдеглээн. «Бистер чүгле Намибияда демисежип турар улус бис — деп, ол медеглээн.

ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ КАДЫ АЖЫЛЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Ниитилел эртемнериниң талазы-биле кады ажылдаарының каттышкан совет-индий комиссиязының дөрткү пленарлыг хуралы аңаа доозулган. Хурал үезинде эртемге кады ажылдажылга программазын боттандырары-биле холбаалыг хөй санныг айтырыгларны чугаалажып, ээлчеглиг беш чылда ийи чурттуң эртемденнериниң аразынга харылзааларны улам калбартырын көрген чаа планны айыткан.

«Совет Эвилели социал-экономиктиг чаартылгаларның оруу-биле чайгылыш чок чоруп орар. Оон дуржулгазы Индияның эртемденнеринге улуг ужур-дузалыг» — деп, ниитилел эртемнериниң талазы-биле тиинчилер ажылдарының индий чөвүлелиниң даргазы Г. Парткасаратхи СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Аңаа ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ПКАП-тың, каттышкан тараачын болгаш демократтыг партияларның кады холбаашкыныңның талазы-биле комиссияның хуралдары болган. Ол хуралдарга Польшада социал-экономиктиг байдалды, оон чидыгланганының уржуктарынга үнелелди кылып, чогуур түңнелдерни үндүрген.

ПУР-нуң массалыг информация черлери боттарының дыңнадыгларында чурттуң районнарының хөй ниитизиде байдал дыка чидиглегенин демдеглеп турар. Ындыг байдал «Солидарностьтуң» Президиумунуң Радомга чоокта чаа болган хуралы-биле, аңаа кылдан негелделер-биле холбаалыг боон турары билдингир. «Солидарностьтуң» удуртукчулары аңаа негелде дылы-биле ажыы-биле чулчуруп, ПКАП-тың политиктиг болгаш экономиктиг программазынче халдаашкын кылып, эрге-чагырганың болгаш ажылчын аңгыктың партиязының дүрүм ёзутаар органнарынга удур демисежир деп турарының дугайын медеглээннер. Контрреволюцияның баштыңнарының ёзулуг үзел-бодалдары бо чылдың декабрь 7 болгаш 8-те польша радио болгаш телевидениениң дамчыдыгларында документиге үндезилеп бадыткаттынган. Оларның үезинде Радомга чамдык кижилерниң плёнкада бижиттинген чугааларын дамчыткылаан. Чижээ, Л. Валенса «Солидарность» Польшада эрге-чагырга системазын сандарадып турарын ылгавас чугаалааш, «чаңгыс ындыг иштетки бир чаңгыс (эрге-чагырганы эжелеп алыр дээш) тывары херек» деп медеглээн. Барыын чүктүң хөлзээлдээникчи шиниистиги Я. Куронь эрге-чагырганы мунчулдуруп турган, бөгүндең эгелээш болуп эрге-чагырганы алыр «Бөлүктериниң» кылдырып турган. Моон мунчада кем-херек үүлгедикчизи чораан Я. Рулевский дээрзи эрге-чагырганың шериг деңнелдиг-биле бүгү чепсектер-биле атакалаарын болгаш оларны соңгулдалар мурнунда туңчунга чедир «бүдүрүп» сүмелеп турган. Я. Рулевский ол «Кос-Кор тактиказын калбаабиле ажыглаар ужурлуг бис» — деп, ыыткаан турган. Сураглыг антисоветчик З. Буяк «радиокомитетти эжелеп алырын болгаш чаа «атиштыг» дээш черлерни аңаа капдыг-даа медеглэ болдурбазын» сүмелеп турган.

«Ол бүгү шуудазының кайтырыглар «Солидарностьтуң» холегезинге оппозистиг политиктиг күштерниң үүлгедиишкиннерин ажыы-биле чорударынга херек боон турарын «Трибуна люду» солун бадыңнуң чүүлүнге демдеглээн. Ындыг чорукче каттыжыышкынның аңаа за кежигүннери эвес, харын оон удуртукчулары чүткүп турар.

«Ниитиниң амыр-тайбыңы болгаш улустуң айыыл чок болур чоруунуң эрге-ажыктары — контрреволюцияны болдурбас-даа — деп, ажыы-биле медеглээр херек. Бодунуң политиктиг ээлелчилери-биле партияның 40 чылдарда боттандырган чоруунуң революциязы бодун болу-ла камгалап шыдаар ол кире улуг күштүг. Политиктиг реваншиниң болгаш бистиң күрүнеге социалистиг тургузуугну хевээр арттырарының туружун эшкерлер бо херек талазы-биле оларга дузалаар апаар» деп, шериг солуну «Жолнеж вольности» демдеглээн.

ЧӨРҮЛДЭЭ ШЫҢГЫЫРААН

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Европа ниитилежилгезиниң комиссиязының Италияны судка киирер деп турарын «Нииити рынок» күрүнелериниң аразында чөрүлдээлериниң чидигленгениниң ээлчеглиг херечилели кылдыр мында көрүп турар. Италияның чазаа ЕЭН-ниң шугуму-биле баштай дугуржулга чокка шынгыы кризиске таварыжып турар национал металлургиязынга акша дузалалчызын бээриниң дугайында медеглээн. Комиссияның мында тараткан медеглелинде айыткаңы бол ажыдары, ол Италияның шиитпирин доңдурады тайылбырлаарын негеп турар. «Ниити рынок» чурттарының аразында күрүне боон турар дугуржуушкунну ёзугаар алыр болза, дузаламчының ындыг программаларын баштай Европа ниитилежилгезиниң комиссиязынга бадылаткан турар ужурлуг.

Чаңгыс талалыг шиитпир кылырын күзээр чурттарның ындыг чоруу «Нииити рыноктуң чамдык чурттарының национал эрге-ажыктарынга удам-на хөй-биле чөрүшпес боон турар апарган. Чижээ, чүгле сөөлгү үш неделяның иштинде ол комиссия үстүнде ышкаш дугуулуг кылганы дээш Европаның ниитилежилгезиниң кудуве Францияны болгаш Бельгияны база кириптерэн.

НАТО-нуң шериг планнаашкынының комитединиң сессиязы

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА-ның тускай корр.). НАТО-нуң Эверде штаб-квартиразында НАТО-нуң шериг планнаашкынының комитединиң ийи хүннүг сессиязы «Атлантика медеглелин» ёзугаар ажыттынган. Мында ол бөлүглениишкинниң 13 чурттарының (Франция биле Исландиядан аңгыда) камгалал министрлери болгаш [illegible] офицерлери киржип турар. Хуралга ядролуг болгаш [illegible] бүзүдериниң, а ол ышкаш Вашингтонунуң сиаза ыйыдып тургузары шериг бюджеттериниң [illegible] комитединиң айтырыгларын чугаалажыр.

Француз «Котидьен де пари» солунуң бижип турары-биле алырга, сессия үезинде ийи кол айтырыгны: Европага америк ракеталарны сайгара тургузарының болгаш бөлүглениишкинде «комитетиниң» тургузарының» айтырыгларын чугаалажыр.

Ооң эргежок чугула апарганы үш чылдагаан-биле тайылбырлаттынар: Европада [illegible] калбарыышкыны, НАТО-нуң мурнуу кыдыында душкүүрлүг чоруу-биле болгаш Грецияның чаа чазаның НАТО-га чурттуң хамаарылгазын эде көөр планнары-биле холбаалыг турар.

«Боо-чепсекти дужурер!» «Авангард» француз журналда парлаан бо фотомонтажты ынчаар адаан. Делегейниң хөй-ниитизиниң, ак сеткилдиг бүгү кижилерниң негелдези ол ындыг апарган, чүге дээрге, олар ядролуг халапты баш удур болдурбазының тодаргай хемчеглерин алыры, чүгле ынчан төрээгетсиниң бодунга кыжанылгыг боон турар эвес, харын база делегейниң экономиктиг база социал деңнелгезинге шаптыктаар боо-чепсекти эндере бүдүрер чорукту соксадыры ээш кызымаккай демисежип турар.

СЭТА-ның фотохроникаы.

С. К. Токаның төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чылынга

ДОКТОРНУҢ АЧЫЗЫ

(«Каргыга чорааным» деп очерктен үзүндү)

— Мен-даа хөк байдалдыг кижи мен. 1931 чылдың соонда демертен буду̧м дыгдып гаш, олур чыгап турдум. Ам каинтаар, арга херек чок эвес, бичиим-ле ламаларымга, хамнарымга бардым. «Хаа, сеңээ эренниг кижи сен, ыңгыл малыңыг демиң, хүрүмнеп-ле турар, өйыстап-ла турар. Адак соолунде эвээш бичемалым база эвээжеп, шуут-ла ндарап эгеледим».

— Оон-оон? — деп олур бис.

— Оларның ол үвүр-савыр хамналгаларының, хүрүмнээшкинниң, менээ дуза боордан туржук, харын бодумнуң байдалымны-даа [illegible]. хамык малымны база тоналп туруп берди. Бодумну өлүрүмге санап алгаш, эвээш-биле [illegible], «доктор эмчиге баргаш, оларга урууларым көрбес, черге орукка өлгей-ле, бир эвес [illegible] бераазе, уругларымны улус азырап алгай аан» дээш барлыкты кудуу [illegible].

— Охаай, оон-оон?

Он хире хонгаш, кожууннуң төп черинге бодумнуң [illegible] чамдык черлерге мооргулаап, ужа-тура чораам, чеде бердим. Кожуунга чеде бээримге, кулаам дүлейлээн, караам-биле көөрүмге, улустуң аксы калбаңналып олурар болду. Кожууннуң [illegible], докторнуң турар черин менээ барып айтып берди.

Докторнуң олурар черинче кирген бар чыда бодумнуң аарыымның чоннакынга [illegible], арай боорда бодумнуң [illegible] база-ла теңдиргилеп, кулаам хүүлээш бажым олур мен. Чаа, ам-даа эмчиниң бажыңынга четтип келдим, ак хептиг кижилер ылай [illegible] хакыжып-ла турар.

«Ам-даа бир шимчээш тывар боор, ламалар, хамнар ийи чыл ажыг мени алаң кылгап болгай. Бо доктор деп кижи кайы хире боор ийнээн» деп бодаам. Чырык херек далып турар бажыңче арай-ла сүр-тен кирип олур мен.

Хаалгазын ажыдыптарымга, хөк салдыг ашак олур, ооң чанында дыңнаарымга, адын Тищенко дээр чорду. Бодумнуң билир шаам-биле ламаларга болгаш хамнарга амырлап чорааным-биле бир демей. Доктут куду дап берип, ийи холдум сунуп мендилежир деп бодааш, доңгая бээримге, ашаам тура халааш, мени көдүре сөп алды, «бобас-бобас» деп багайтыр тывызып тур.

«Бо кандыг аайлыг кижи боор, чон ламалар, хамнар [illegible], бо кижи оңаа кижи эвеспе ол» деп бодап, ындазынча кончуг өөрүп олур мен.

— Кай бар чор силер, чуртуңар кайдал? — деп келемечи дамчып менден айтыра берди.

— Каш чылдың иштинде үдаштыр аарып, кончуг човулаң көрүп келдим, ам черле демей-ле [illegible] чүве болган [illegible], докторга келдим ийин — дидим.

— Кымнарга эмнедип турдуңар, азы черле аарааш дораан-на маңаа чедип келдиңер бе?

— Хамнарга хамнаттым, ламалар хүрүмнеттим, олар [illegible] уунун, харын хамык кошкул-херекчилин кактап алды, ам өлүр чыгаан кижи апарган-на мында кирип келдим, силер-ле кадырар ийин силер, доктор — дидим.

Ол докторнуң [illegible] чүр [illegible], семис, шымбай, кижи [illegible], чаш уруу [illegible] сыйбаар, черле чүзүн ол дээр боор — доктор эмчи мени кончуг-ла хулаап алды. Оларның чылыг бажыңынга [illegible] алдым. Ол кежээ хар чаап турган чүве, мен кирип кээримге, сорган, бергүм кыры куруг хар апарган, ол кадай мээң харымны аштап берип, бодумнуң кижизи-биле демей ажылдап турар болду, каңчаарлаан — дээш. Чадамба караанның чажын долуп ал...

Бир-ле көөрүмге, ашак докторум чиде хона берди. Соонда таптап-таптап көөрүмге, ол ашак бодунуң ургулчу кедип чоруур тонунуң кырынга ак шыва тон, бажында база-ла ак хар дег борт кедип алган тур.

«Чаа, бо кижи-даа хамык дериин кеттине-ле берди, ам каинтаар ирги. Девип хамнавас, маңнайлап хүрүмневес, бир өске янзы арга-биле эмнээр дээн боор» деп бодап олур мен.

— Чаа, бо өрээлге киринер — деп, багайтыр тывылады.

Кирер дээш бажымны олче көрүндүрүп алгаш, туруп чадап кагдым. Докторнуң кадайы чүгүрүп келгеш, мени көдүрерге, арай боорда туруп алгаш, ол-ла кадайның дузазы-биле өрээлче кире бердим.

Хаа, ол өрээлдиң иштинин [illegible]-даа аажок, салгын чыды кончуг чаагай, эмнин тамзыг, аңаа хөрзэм доваап-ла кончуг амырап, ол [illegible] агаарны, аштаан кижи чем чигени-биле демей, тыпып олур мен...

— Оон-оон!

Доктор ашаам холун чунуп, суук эм кудуп алгаш, курганып чодуп алды. Соонда бистиң [illegible] кеткен, холун чунган болгаш холунуң кырынга суук эм куткаңының ужуру болаа, чей кижи шимчеп көөр кижи болгаш, аарыг таралазын [illegible], ындыг кончуг шеверлевип, камгаланың турар болду.

Ол бичии өрээлдиң чылыы сургей, тонумну уштуп алгаш, ынчаар бодумну шинчий-ле берди.

— Аксың ажыт, «аа» де! Тын-тын, тынма, база тын! — деп-даа турду. Сандай кырынга олуртуп алгаш, [illegible] маска-биле ооркум хап көрди. Оон-даа өске черлеримни хынап көргеш, саазында бижип олуруп берди.

— Чаа, ам-даа тонуңар кедип алыңар, силерниң аарыыңарны кижи эмнеп албас чүве чок-тур! 40 хонукта маңаа турар болзуңарза, экирээр силер. Бо хүн дораан бир эмден хүлээп алгаш, хүннүң-не наап эмнедип турар силер — деп кагды.

«Дүүн чаа өлүрүнүң кызыгаарында кижи болгай мен. Ам 40 хонгаш, экирээр. Чарам часкыг уругларымны көөр, оларымны өстүрүп-доруктуруп алгаш, база-ла кижи боор, арат-чонның [illegible] кижи-дир мен аа?» — деп бодааш, «ламалар, хамнар кижиниң ханын дириг сорул чиир, кулугурлар-дыр ийин» — деп бодап, кончуг өөрүп [illegible] олур мен.

Ол-ла дораан бир эмни ижиртти, бир эмни хаваамче кудупту, 20 хонук хире мени ол доктор эмнеп келди.

Мен ол аразында аңаа эргий берген. Өлүр сагыш чаңгыс-даа чок, бодумнуң будум-даа кадык, холум-даа дыңзыг, мурнунда [illegible] ам эки апарган, [illegible] экиэй берген чор мен. 20—30 хонуп тургаш, эмчиге катап-катап чедип, ооң аңгыда чүзүн-баазын аргалар чугаалап тургаш, 40 хонук четпейн чедип келдим.

— Ол навының чоку кончуг магадап, менден эмчи доктор-нуң дугайын айтырып, соонда чамдык араттар база мени өттүнгеш, докторже чоруп турар апарган. Хөк чүве, мени эмнеп турган Барба хелин. Торга хам база-ла ол докторже барган болбас ийикпе.

— Аңчы кижи дөзер [illegible] чораан, кончуг шоу [illegible] таварышкаш, өлгүп чедир доңганымның харазы-биле бодумнуң аарыым дагып келди. Ам оруун билир кижи чүү боор, дагган-тараа-ны соктап алгаш, эът-чемин [illegible] дергилеп алгаш, аъдымны мунуп алгаш, докторумче чортуптаттым.

Ол баргаш [illegible] хонук хире эмнеткеш, ам 3 чылдың эчизинде кадык бодумнуң болгаш хөй-ниитиниң ажылын эрттирип чор мен. Доктор эвес болза, ламалар, хамнар мени өлүрүп алгаш, хамык мал-маганымны уштуп алгаш, өскүс уругларымны [illegible] турар ийик — диген. Чадамба муңгараксай берди.

Бо чоруктуң чылдагааны-биле мээң иимимге, чаазам-а, доктор эмчиге [illegible] кызыгаар чок. Ламаларга, хамнарга, феодалдарга хөм [illegible] калган! — деп, [illegible].

Революция мурнунда ол Чадамба деп аңчы малчын биле демей [illegible] араттар кайы хевей турган. Ам ССРЭ-ниң азыралы-биле, ТАР-ның [illegible], чаазаның кызымаа-биле ындыг берге чоруктан уштунуп турар-дыр. Ындыг болза-даа ам-даа чамдык араттарның [illegible] ажыглап алгаш, хамнар [illegible] кончуг кончуг тыш араттарның бажын төөредип турар чорук [illegible] эвес болганда серемчилелдиг болуру артык эвес.

Чадамбаның чугаазын дыңнааш [illegible], хаттыг [illegible] хона бергенин [illegible]. Кежээ үдүүрү-бистиң буттунде, улут-улут [illegible] уштуп алгаш, ооң чылының харазы-биле, амдыкы апактың чугаазын сонуургаанывыс-биле кончуг эки хондувус...

ЧУРУКТА: С. К. Тока шулукчулар А. А. Прокофьев, С. А. Кузнецова болгаш критик В. С. Бахтин олар-биле беседа уезинде. Чурукту Алдан-Маадыр аттыг музейниң фондузундан алган.

ЧАА ШИИ

Эгелеп чоруур аныяк драматург Чылгычы Ондар «730 дүннер, хүннер...» деп шиини бижээн. Ук шии шериг патриоттуг темага бижиттинген, ийи чыл иштинде совет солдаттарының шериг чурттаалгазының кадыг-бергезиниң болгаш өөрүшкүзүнүң дугайын көргүзүп турар. Чогаадыкчы аныяктарның иденкейлиг киржилгези-биле бо шии тыва театрның сценазынга үнүп эгелээн. Тургускан режиссеру аныяк артист Алексей Ооржак, хоглжум каасталгазы — аныяк композитор Владимир Токаның. Театрның аныяк чурукчузу Сергей Саңчат шииниң чурук каасталгазын кылган.

Чооктаа чаа Эрзин, Тес-Хемниң районнарының ажылчылары улуг сонуургал-биле көргеннер. Шииниң автору-биле ужуражып, ооң чогаадыкчы пламнары-биле таныжканнар.

Ам Чөөн-Хемчик районнуң чурттакчы чонунга бо шиини көргүзери-биле театрның бөлүк артистери аъттанышкан. Ук бөлүктү аныяк артист Сергей Ооржак удуртуп чоруур.

Гастроль үезинде шииниң авторунуң болгаш өске-даа артистери-биле чогаадыкчы ужуражылгалар болуп эртер.

А. ШОЮН.

ДУМЧУКТАР

«Думчук» деп алдарлыг тоожуну номчуур-дур дээш библиотекага чеде бердим.

Библиотекарь [illegible] номнарны чиңчерлеп-ле тур, Чаза салып, беликтенип ал-гаш-даа дилеп-ле турар.

— Бисте кандыг-даа «Думчук» чок-тур — деп, шаг болгаида чугаалай-дыр. Ынчангаш бир-ле профессорнуң «Кулак, думчук болгаш боос таа» деп ажылын эккелди.

— Чугаа кончуг өске думчук дугайында чоруп турар чүве-дир ийин — дээш, аар улуг тынмыжаан, менээ чүү тереңии тода тайылбырлап бээр...

— Дем-не ынчаар тодаргай чугаалап бээр турган-дыр силер — деп, библиотекарь ыыжыга-дыр. — Думчуктап чугаалаарга кижи чүнү билип алыр боор.

— Дуңмакым! Каталогче думчуңар суп алгаш туруп [illegible] дугайында чоруп турары бил[illegible].

— Ол каталог эвес, а ол [illegible] чүве көрүп шыдавас силер [illegible] номчукчулар ады дан-зылаар карточка-дыр.

— Номчукчулар-биле ол [illegible] тур мен, ооң башка олар думчуңарны кызыды дүрбүптерлер он.

— Чүү дидир силер?! Силер [illegible] думчуунуң мурнунга хаалгамны так хаап тар мен. Орталаныыр!

— Хаалгага думчуңар одура шаптырып алдыңар халак — деп, шуут-ла бедик үн-биле [illegible].

— Кадайыңар мурнунга база бодуңарны мынчаар ап турар-дыр силер аа? — деп, ол немеди: — Ол силерни думчуңардан туткаш сөөртүп тур болгай аан.

— Силер харын ашаакарын «думчуктап» турар хире-дир силер. А мен аас-кежиктиг, чаа-даа хостуг кижи мен.

Ол айде библиотекага база бир номчукчу кирип келген. Ол дораан чүү боор турар чоор дээрзин айтып тыппайн [illegible].

— Бо [illegible] думчуунар [illegible] — деп библиотекарь-биле барык-ла деңге чугаалажып болуп-тур бис.

«Литературная Россия» солуннан.

ЫРДА КИРГЕН КИЖИ

ТЮМЕНЬ ОБЛАСТЬ. Леонид Ильич Брежнев бодунуң [illegible] чылдарның комсомолчузу Сибирь чурттуг тракторист Пётр Дьяковту ырда кирген кижи деп адаан. Коллективизация үезинде кулак-байлар он чеди харлыг коммунарны араатандыг ёзу-биле удуткаар [illegible], ышкаш-даа ол дайзыннар-биле демисел ге ажып арткеш, маадырлыы-биле дириг арткан.

Пётр [illegible] Дьяковтуң амыдыралы улуг, аар-берге болгаш өөредиглиг-даа. Оон бистиң Совет күрүнебистиң [illegible] чылдар [illegible]. Пётр Дьяков Уралга алдарлыг Магнитканы туткан. [illegible] чурттуң Улуг дайынының үезинде немец-фашистиг эжелекчилерге, япон милитаристерге удур тулчуп турган. Фронт соонда төрээн чери Сибирьже дайынчы орденнер болгаш медальдарлыг чанып келгеш, ол «оттуг» тракторист тайбың амыдыралды тургусчуп, чаа-даа черлерни тарып турган.

Ол бодунуң кызымаккай ажыл-ишки дээш Төрээн чурттуң бедик шаңналы — Ленин [illegible].

Пётр Егорович амгы үеде Тюменьде чурттап турар. Ол — персоналдыг пенсионер болгаш партия, комсомолдуң хоочуннарының область чөвүлелиниң [illegible]. Пётр Егорович [illegible] комсомолчуларга, ажылчын аныяктарга «Петруша, тракторунга бистиң олуртуп көр...» деп сурагдыг ырда кирген, эңне чоок өңнүк болгаш дагдыныы [illegible].

ЧУРУКТА: Пётр Егорович Дьяков аныяктар-биле.

И. САПОЖКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаzы.

В. СУХОМЛИНСКИЙ

ДАҢ БАЖЫНЫҢ ЯБЛОГУ

Бичии Мишко колхоз садында ажылдап турар кырган-ачазы Корнейге бо-ла халып чедип келир турган. Кырган-ачазы оолду бышкан яблоктар, амданныг грушалар болгаш арыы чигири-биле чемгерер турган.

А бичии Мишко кончуг улуг кызыл яблоктан черле карак салбайн турган.

Бир-ле катап ол: — Дуу турган улуг яблокту үзе соп ап болур бе, кырган-ачай? — деп айтырган.

— Ол яблокту кончуг даң бажында садка келгеш, арыларны суг-биле суггарган, куруг будуктарны аштап каапкан кижи чиир — деп, кырган-ачазы харыылаан.

Серёжа сыгыр даң бажында садка чедип келир деп чежедаа бодунга сөзүн берген, ынчалза-даа чалгаараан эртир удуй бээр турган.

Оол бир-ле катап даң бажында оттуп келгеш, карактарын хере көргүлээш, сыртыын чудуруу-биле үстүргеш, хенертен тура халааш, хевин кеткеш, садче дүргей маңнапкан. Садка келгеш арыларны суггарган, куруг будуктарны аштап каапкан.

Черни эртенги хаая дем не чырыдып эгелээн. Мишко ол дээн яблогун көрүп кааш шуут кайгаан. Бедикте турган кончуг улуг яблок мырынай-ла эртенги хаяа-биле өңнеп, кып-кызыл апарган турган.

Кырган-ачазы оолду: — Ам яблок сээңии-дир. Барып үнгеш, үзе соп ал — дээн.

ХҮЛБҮС

Рассказ

Аңнап чорда кандыг [illegible] чуп-ла чоруур, күзениг олче сураг-ла сураг. Аас-кежик боор хенертен аң таваржы бээрге, оон өөрүнчүг чүве турбас. Моган-шылааны-даа [illegible].

Адар-оол хүнзедир кылаштаан, аңга таварышпаан. Чалчын үзүлген, чегели төнген. «Мынчаар курутлаар чүве-дир аа?» — деп, ол бодунка бүзүрелин хевирлиг чугаалаанган. — Одагга куруг баарга, аңчылар кыжырыыр, шоодар болгай. Ол берге-дир. Оон эртерге: «Аңны халап, хойлун алгаш, мегелеп олур боор сен! Канчап хүнзеди аң таварышпас чүвел?» [illegible].

Ол-ла улчуп чораан, мырыңай бежээлиттей апарганда, бир өзенде чаңгыс элик оъттап чорааныин көрүп кааш, амырай-ла берген. Кончуг адар келеп, чоокшулап кел чораан. Көрүп каар чалавас дээш, бир черге [illegible] [illegible], берген, хенертен кааңкан. Адак соонда эң [illegible] [illegible], шуут-ла улуг келеп чоруп [illegible] Эзия бичии [illegible] чедип келгеп карап көрген: [illegible] ган, дыштанып, кежеениг чыткан-дыр эвеспе. «Кедергей-ле улуг хүлбүс-түр! Мону канчап одагга чүктеп чедир чоор?» — деп, Адар-оол [illegible] иштинде бодаанып олурган. Адып алза-ла чайлыг деп сактып келгеш, боозун таптыг [illegible] карак-биле көрүп тодараткаш, [illegible] алгаш, чыткан хүлбүстүң таптыг-ла тас колдуун орта ылап [illegible] Сыгыр-оттуг сыйтээн соонда ол хүлбүстү аштап, мындыгла довуракты бурт кылдыр деттен. Хүлбүс турхалып келген. [illegible] Чогум чүл дээрзин эки билбээн хевирлиг, мыйыстары агжая, кулактары далбыя берген, ылай-бээр сеңнээттеп көрүп турган. Адар-оол дүвү-далап-биле кавыпдылап адар [illegible], карманын [illegible]. Ол кайыл боор. [illegible] демей-ле! Демни уштуп каан [illegible] боолуп [illegible] катпарын каапкан боор-тур.

[illegible] сай доора кайтап алган турбушаан. Дээр доленгинге ону көөрге, дириг аң-даа эвес, а кым-на бир кижи мында хүлбүстүң хевирин олчаалдырып шуткуп кылып каап турас-каал-даа ынчаш кылдыр сагындырган. «Бо хире чараш аңга тураскаалды чер-ле тургузар ийин» деп бодап олурда, аны шимчей берген, база-ла дээр дөлеми-биле тейни кырлазыр оожум кылаштапкан. Адар-оолдуң демин хараадап, хомудап турганы тайнаар арлы бергени ол чүве ийик, ам ооң бодалынга өске чүве кирип келген. Сактырга хөрээниң иштиде хос, эктинден аар чүкту дужурупкаапкан ышкаш болган. Ол бодун хостуг болгаш шолээтүг тыптан. «Харын-даа чаап боол, канчап чазыптарым ол. Отумну херектээш кармаында үстүп каапканым апаа эвес-тир. Мындыг чараш аңны канчап өлүрер боор! Хөөкүй чурттазын, дириг чорзун. Бойдуста мындыг чараш амытан бар дээрзин улус сонуургап [illegible]» деп, Адар-оол бодап [illegible]. Оон турган [illegible] чорукштарга артында [illegible], боду омак [illegible], кандыг-бир чаагай херек [illegible].

К. АРАКЧАА.

Сонуургактарга

[illegible]

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Буратинонуң дээлгелери». 9.35 — «Ада-иелер, силерге». 10.05 — Төөгү-публицистиг кинотоожу: «Чүүдеп-даа уне[illegible]», 5-ки фильм. — «Катап тургузуушкунунуң маадырлыг чоруу». 11.00 — «Платон Майбороданың ырлары». Концерт-фильмниң баштайгы көргүзүү. 12.05 — «Спортлотонуң» 50-ги тиражы. 12.15 — Чурукчулар дугайында чугаа. Б. Щербаков. 12.45 — Мальтаның Национал байырлалы — Республика хүнүнге. «Мальта» деп артем-тайылбырлыг фильм. 13.00 — «Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының 4-кү Бүгү делегей фестивалы: «Бистин аас чогаалывыс» (Үстүү Вольта). 13.30 — Уругларга кыска телефильм: «Ак автомобиль». «Ийилиг чалынпары». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Ону кылып шыдаар силер». Чогаадыкчылар конкурузу. 15.35 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 16.35 — «Лем каттыштырылгазы». 17.05 — «Пайырал өөрүшкүзү». Чурттар аразынга уругларның музыка фестивалы. 18.15 — 18.30 — Чап-сар. 18.30 — Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 19.00 — «Московские новости» солуннуң шаңналы дээш фигуралыг чуңгулаашкынга чурттар аразының маргылдаазы. Хостуг программа. 19.45 — «Экранда — кинокомедия». «Мээң ынакшылым». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Италияның музыкалыг байыр. Концерт программазы. 22.45 — 23.55 — «Московские новости» солуннуң шаңналы дээш фигуралыг чуңгулаашкынга делегей маргылдаазы. Хостуг программа. Төнчүзүнде — теленовости.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кино аан-чоруктар клуву». 15.20 — Музыкалыг Каунас. 15.35 — М. Горький — «Зыковтар». Фильм-шии. 18.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Сибсельмаш». 2-ги тайм. 18.45 — «Арга-арыг [illegible]». [illegible] дугайында документалдыг телефильм. 19.00 — «Казакипыл». 19.45 — «Тамчыл [illegible]». 20.00 — «Музыка [illegible]». 20.30 — «Литературлуг номчулга». К. Федин — «[illegible]». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Чылбыртыңмай». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин [illegible] республиканың [illegible] булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 23—25 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 23—25 градус соок.

КИНО

ДЕКАБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Даглагларны аннааны». 9.30, «Кежигге аъттарны солуштурбайн турар» (2 сериялыг) 11.30, 15.20, 17.10, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эзиржиген» 9.30, 12.50, «Слоң эргиниң аксында» 11.10, 14.40. «Шыңгыны чугаа» 16.20, 20.30 (улуглар) «Ак куску» 18.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кескен хлеб» (2 сериялыг) 14.30, 17.10, 20.00 шактарда.

Кызылдың № 1 профтехучилищези бо чылдың декабрь 12-де, хүндүскүнүн 11 шакта, училищениң бажыңынга төрелдер хуралын сургуулдар-биле кады эрттирерин чарлап тур.

Училищениң адрези: Кызыл, Салчак Тока кудумчузу, 14. Автобус доктаар чер — Рабочая.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

Тыва АССР-ниң Өртээл [illegible] министерствозунуң коллективи, партия болгаш профэвилел органнары [illegible]

Иван Михайлович ЛЕПЕШКИНИНИҢ

[illegible]

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-62, [illegible] 2-23-25, [illegible] 2-28-54, [illegible] 2-21-47, [illegible] 2-20-10, корректорларның 2-21-41, [illegible] 2-15-45, [illegible] 2-15-15

Тиражы 15996. Чагыг № 2101.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ның Министрлер Советтиниң [illegible] полиграфия болгаш ном садыының [illegible] (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТЛ-00660

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 287 (11785) | 1981 чылдың декабрь 13, воскресенье | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ПАРТИЯНЫҢ ШЫНЧЫ ОГЛУ

Коммунизм тургузукчузу — совет улустуң [illegible] чедиишкиннерин, делегейге быжыг тайбың дээш оон идепкейлиг ажыл-чорудулгазын [illegible] бодалы шынчы оглу [illegible] кээргүскен. Эш Л. И. Брежневтиң төрүттүнгени хүнүнден бээр 75 чыл болурунга тураскаадыкан ол делгелгени РСФСР-ниң Москвада ВЛКСМ-ниң 50 чылы аттыг Куруненин аныяктар библиотеказынга декабрь 10-да ажыткан.

Л. И. Брежневтиң эртем, теоретиктиг болгаш литература ажылдары-биле номчукчуларны [illegible] таныштырып турар. Ооң стендилеринде — «Ленинчи угланыышкын-биле» деп сөс томнуг чыыйда чогаалдар, партийжи, организакчы болгаш [illegible] талазы-биле тематиктиг чыында номнар, тайбың дээш демиселге тураскааткан материалдар бар. «Бичии чер», «Катап тургузуушкун» болгаш «Кур чер» деп номнар делгелгеде чугула черни ээлеп турар.

Аныяк салгакчылар хуттайында Коммунистиг партияның доктаамал сагыш салыышкынын «Коммунизмниң аныяктар тургузукчулары» [illegible].

РСФСР-ниң Культура министерствозунуң болгаш ВЛКСМ ТК-ның инициативазы-биле делгелгени белеткээн.

(СЭТА).

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ХОВУ АЖЫЛДАРЫНГА

КЫЙГЫРЫГНЫҢ ЭГЕЛЕКЧИЛЕРИНДЕ

Таңды районнуң ажыл-агыйларының механизаторлары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары 1982 чылдың часкы ховү ажылдарынга ажыглаар машина-техниканы чогуур хуусаазында, эки шынарлыг септеп белеткээн алыр талазы-биле республиканың бүгү совхозтарының база Сельхозтехкүрүмнүн техниктиг ажылдакчыларынга кыйгырып бо чылдың октябрьда үндүргеп.

Кыйгырыгның эгелекчилери бүгү кодээ ажыл-агый техниказын кадагалаар черлерге ноябрь айның 10-га чедир тургускаш, оон кадагалаазын харылаар кижилерни томуйлаар, ноябрь 20-те чедир техниканың дефектовка-хыналдазын дооскаш, септелге негеттиппер агрегаттарны база белдирлерни мастерскаяларга чедирер, дөрткү кварталдың септелге планын декабрь 25-те күүседир, андазыннарның, культиваторларның, сеялкаларның 60 хуузун январь 1-ге чедир септеп доозар, кышкы үеде совхозтарга база профтехучилищелерге 125 механизатор-машинистерни белеткээр, 120 механизаторнуң мергежилин бедидер дээш база оон-даа өске тодаргай хүлээлгелерни алган.

Таңдыжыларның ол эгелекчилиг саналды үндүрүп, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алганындан бээр бир ай ажыг үе эрткен. Бо үениң дургузунда чүү кылдынганыл, алдынган хүлээлгелер канчаар күүсеттинип турарыл? Бо айтырыгларны тодарадыры-биле бистиң штаттан дашкаар корреспондентивис С. Маады Таңды районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол инженери Юрий Александрович Мишариндеп интервьюну алган. Ону моон адаанда парлап тывыс.

— Чүнү-даа мурнунда районнуң механизаторларының ажылының үндүрер мурнунда боттарының арга-курлавырларын эки санап көргенин мактап демдеглээр болзай-дыр мен.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары септелгеде эң дуржулгалыг механизаторларны тургускан. Техника септелгезиниң график-чурумун ажыл-агый бүрүзүнде тургускан болгаш ооң түңнелдерин он хонуктап үндүрүп турар.

Районда септелге ажылдарының бо үнүнерде [illegible] ажылыг чорап турарынга херечилээр чамдык сан-факталарны чугаалап көрейн. Бистиң механизаторларывыс дөрткү кварталдың септелге планын декабрь 25-те күүседир деп хүлээнген. Дөрткү кварталдың септелге планын ноябрь 20-те чедир мурнады ажылыг күүсеткенин турар. Трактор септелгезиниң планы 101 хуу күүсеттинген азы 51 трактор септелгеден үнген. Өске техникадан тараа ажаар алыр 26 комбайнны, 30 автомобильди, 110 сеялканы, 50 андазынны, 30 культиваторну, 6 силос комбайнын беленнип [illegible] тургускан.

Моон алгаш көөрге, бистиң механизаторларывыс боттарының алган хүлээлгелерин күүседир шыдаар аргалыг дээрзи тодаргай-дыр.

Тус-тус ажыл-агыйлар аразында чарышка «Россия» совхозтуң механизаторлары эки көргүзүглерни чедип ап турар. Бо совхоз дөрткү кварталда трактор, тараа комбайны, андазын болгаш автомашина септээр планын күүсеткен. Өске техниканың септелгезин декабрь 25-те дооскан турар. Совхозтуң звеннолары техника септелгезин доктаамал [illegible] салып, септекчилерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдарынга [illegible] байдалдарны тургускан. Ында септекчи звенолары [illegible] механизаторлар удуртуп турар. Кодээ ажыл-агый техниказын мергежилдиг болгаш бедииргеп айыы-биле септээр арганы [illegible] ажылдың хемчээлин түрделенип турар.

«Россия» совхозтуң септелгеде ажылдап турар механизаторларының ажылын канчаар организастааны мактаа көргүзүп болур. Бо ажыл-агыйда септелге ажылы сезон айыы-биле эвес, а чыл дургузунда доктаамал чорып турар. Септекчилер звенолары доктаамал. Ынчангаш часкы тарылгазы [illegible] алыштыккынында келген техника — тракторлар, комбайннар — дораан-на септелгеге кирип бээр. Ниитизи-биле чугаалаарга, кандыг-даа техниканың техниктиг ажаалдазын агар болгаш капитал септелгезин айыткан хуусаазында ындап-ла чорудары ында чурумчуткан. Ынчангаш совхозтуң машина-техниказы ургүлчү, ажаа турар чорук эвээш болуп турар.

Септелгеде ак [illegible] ажылдап турар мурнакчылар өске-даа совхозтарда хөй. Чижээ, «Революцияның чалбыы» совхозта Р. Куловниевке, «Торгалыг» дуржуга-будурулге ажыл-агыйында А. Селигеевке болгаш А. Петраковка удурткан септекчилер звенолары [illegible] мурнакчы боор келгеннер.

Амгы үеде септелгеде 120 ажыг кижи доктаамал ажылдап турар. Оларның ажылын канчаар организастап турарын үстүнде чугаалаадывыс. Ынчаарга шаңнал-мактал талазы-биле мөөңнүг аазылыг хемчеглерни боттандырып турар. Социалистиг чарышка бирги черни алган звено: капитал септелгеге 50 рубльдиң, агар септелгеге — 25 рубльдиң шаңналын алыр. Шаңналдың бо хемчээли 1982 чылдың январь 1-ге чедир шыдыг болур. Оон соонда ону ол-ла дараалашкаа-биле 20—15 рубль болур.

Совхозтарның директорлары, парткомнар мурнакчы септекчилерниң [illegible] турар ажыл-ижин хойге чарлап, [illegible] ажылдап аллар тургун оларга тураскаадып [illegible] турар.

Бо хүннерде ажыл-агыйларның боттарында болгаш тускай өөредилге черлеринде механизатор кадрларның өөредилгези [illegible] чорупп турар. Районда ниитизи-биле 135 кижини трактористер белеткээр курстарга хаара тудуп. Районда механизатор кадрлар чедишпейн турар [illegible] курстарга өөредиттинге ам-даа эвээш эвес кижини хаара тудар хемчегни алыры чугула.

ТЕМП ООЖУМ

Кодээ ажыл-агый техниказын 1982 чылдың ховү ажылдарынга чогуур үезинде болгаш бедиг шынарлыг белеткээриниң талазы-биле Таңды районнуң механизаторларының, инженер-техниктиг [illegible] рын Чөөн-Хемчик районнуң механизаторларының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының канчаар деткип, ол талазы-биле кандыг ажылдарны кылып турарының дугайын районнуң механизаторларының [illegible]. Ол дугайында [illegible] районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң кол инженери В. Ч. Вологин кылган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, районнуң чер ажылдыгжлары ол бирги беш чылдың баштайгы чылында алаан ажылдарны кылып чоруткан. Чыл канташкынныг, берге-даа болган болза, чамдык ажыл-агыйлар, ылангыя «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтар багай эвес хүжүттү өстүрүп, ону чогуур үезинде чидирбес чокка ажаап алган.

Соолгу чылдарда районнуң ажыл-агыйлары бедик бүдүрүкчүлүг машиналарны: тракторларны, комбайннарны, автомобильдерни болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа техниказын хөйнү ап турар апарган. Совхозтар техника-биле четчир кылдыр хандыртынган. Амгы үеде районда 357 трактор, ооң иштинде 13 К-700, 134 комбайн, 370 автомашина болгаш янзы-бүрү марканың өске-даа кодээ ажыл-агый техниказы бар. Механизаторларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, оларга материалдыг болгаш моральдыг деткимчени көргүзүп турар.

Он бирги беш чылда районнуң совхозтары хөй-хөй тракторларны, комбайннарны [illegible] алаар. Оларны башкарып эдилээр хөй санныг механизаторлар херек. Ынчангаш совхозтарның удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары механизатор кадрларны өөредир талазы-биле бир бурунгаар хемчеглерни алыры чугула. Ылангыя ортумак школаларның бааазынга өөреникчилерни өөредир херек. 1981 чылда 210 кижи 3-кү класстың, 70 кижи 1-ги, 2-ги класстың механизатор шынзылгазын алган. Техниканың септелгезин чогуур ой-шаанда шынарлыг кылып, оон техниктиг ажаалдазын чорудуп турар болза, бүдүрүкчүлүг бедик болур ужурлуг. Часкы, күскү ховү ажылдарын бедик шынарлыг чорудары техниканың септелгезинден болгаш ону кылыр ужурлуг механизаторларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның ажылындан кол хамааржыр.

Ам 234 тракторну, 170 андазынны, 80 комбайнны, 120 сеялканы, 46 культиваторну септээр ужурлуг. «Искра», «Алдан-Маадыр», «Тыва» совхозтар септелге мастерскаяларын кышкы үеде механизаторларның ажылдаарынга таарымчалыг кылдыр белеткээн. Септелгеге ажылдаар бедик мергежилдиг кадрларны [illegible].

Ындыг-даа болза, «Октябрь 30 чылы», Карл Маркс, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Хөндергей», «Сүт-Хөл», «Большевик» совхозтарда кодээ ажыл-агый техниказының септелгези чыдыг тараажтар мастерскаялар бар хирезинде ле коргүг оожум темпилиг чорупп турар.

Ниитизи-биле районнуң совхозтарында кодээ ажыл-агый техниказының септелгезин дүвүрендиг байдалда. Септелгениң шынары багай. Ында ажылдап турар кижилер организае чок, оларны херек артык кезектер-биле чедир хандырбаан. Бо талазы-биле Чадаанада районнар аразының Сельхозтехника каттыжыышкыны четпес ажылдап турар. Ол каттыжыышкын тракторларның, комбайннарның, автомашиналарның артык кезектери-биле ажыл-агыйларны чедир хандырбайн келген. Тараа комбайннарының септелгезин хожудап турар. [illegible] соонда комбайн септелгезинче кадрлар чедишпезинден эгелеп кирбээн.

Кодээ ажыл-агый техниказының камгалал, кадагалазында четпестер хөй. Ылангыя Карл Маркс аттыг, «Октябрь 30 чылы» совхозтар (директорлары Ч. Б. Монгуш, К. Б. Сарыглар) кодээ ажыл-агый машиналарын кадагалаар тускай черлерни хөй чарыгдал үндүрүп тургаш, кылдыртып алган хирезинде, ында кандыг-даа машина тургуспаан.

Чадааның Сельхозтехника каттыжыышкынының болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары кол кичээнгейни техника септелгезинче угландырар херек. Совхозтар келир чылдың часкы тарылгазынга 234 тракторну, 170 андазынны, 210 сеялканы, 46 культиваторну белеткээр ужурлуг. «Искра», «Алдан-Маадыр», «Тыва» совхозтар техника септелгезин чогуур үезинде эгелээн. «Октябрь 30 чылы», СЭКП-ниң XXII съездизи, Карл Маркс аттыг, «Хөндергей», «Сүт-Хөл» совхозтарда техника септелгези оожум болуп турар. Совхозтарның директорлары, инженер-техниктиг ажылдакчылары кээр-ээ Чадааның Сельхозтехника каттыжыышкынынга септээр ужурлуг машиналарын чогуур хуусаазында чедирбейн турар. Дөрткү кварталда 43 трактор септээр тургаш, чүгле 20-ни, 30 комбайннан деңгүү 5-ти септээн.

Бо үстүнде фактылардан алырга, кыйгырыгны үндүргенден бээр элээн үе эрткен-даа болза, Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйлары ону ам-даа чугаалажып турар-дыр. Шак ындыг ааамай чорук-биле эптежип болбас. Септелгениң планын күүседир, ажылды дүргедедир дээш дээштиг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

И. ДАЖИНМАЙ,
«Шынның» корр.
Чөөн-Хемчик район.

ЧЫЛДЫ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР ДЭЭШ

Улуг-Хем ыяш үлегүр ажыл-агыйы республиканың чаа тудугларын янзы-бүрү ыяш материалдары-биле хандырар кол бүдүрүлге боор турар. Ырбаның болгаш Чербиниң ыяш келип, белеткээр черлери-биле кады Кызылдың ыяш чазап, болбаазырадыр комбинады кирип турар.

Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйының коллективи ноябрь айда улам эки түңнелдерни чедип алган. Ук бүдүрүлге продукция бүдүрериниң ай даалгазын 111.5 хуу болгаш ону садып планы — 105.2 хуу күүсеткенин оон херечизи боор турар.

Бо түннерде ында он бирги беш чылдың баштайгызы — 1981 чылдың планының даалгазын болгаш социалистиг хүлээлгезин хуусаадан эрте күүседир дээш [illegible] улам калбарган. Коллективтиг цехтеринде, участоктарында СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш аңаа СЭКП ТК-ның Чиигри секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чугаазын [illegible] таныжылганың соонда ажылчы чоннар боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгелерни ап турарлар.

Хөй-хөй ыяш белеткекчилери, механизаторлар боттарының ээлчег нормаларын үргүлчү ажыр күүседип турар апарганнар. Чижээ, мурнакчы ажылчыннар П. С. Былабысов, В. Федотов, П. Блинов, белен продукция сорттакчызы Г. П. Терехов, тракторист А. М. Блинов болгаш өскелер даа ээлчег нормазын тус-тузунда 120-130 хуудан кудулатпайн турар. Олар социалистиг чарыштың ноябрь айда түңнелдери-биле тиилекчилер кылдыр санаткан нар.

Улуг-Хем ыяш үлетүр ажыл-агыйының хөй кижилиг коллективи чүгле сан эвес, шынар-даа көргүзүглерин улам экижидери дээш шимчээшкинже база идепкейлиг киржип, хожудап турарлар чок ажылдаар дээш чарышты калбарткан. Бо хүннүң бүдүрүлге черинде чурттуң мурнакчы күш ажылчы коллективтериниң «ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпкы неделя» деп кыйгырыгын база деткээн, бо талазы-биле бодунуң хемчеглерин боттандырып чорударынга белеткел ажылдары чорупп турар.

ЧУРУКТАРДА: (үстүүнде) — тайгадан чаа сөөртүп келген ыяш; (ортузунда) — тракторист А. М. Блинов, И. Вальмер; белен продукцияны тудуг черлеринче чорударынга белеткеп турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ИНЕНТЕН-НЕ 5000 КИЛОГРАММ ДЭЭШ

КРАСНОЯРСК. Таймырда «Полярный» совхозтуң саанчызы Евгения Путрина бодунга быжыглаан инектерден 10 тонна сүттү пландан ажыр саап алган. Ук саанчы ноябрь айда-ла бир инектен оралатпыже 4700 килограмм сүттү саггаш, ол бирги беш чылдың баштайгы чылының социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен.

Боттарының социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткен өске-даа саанчылар бар. Чижээлээрге, Богред районда «Бородинский» совхозтуң саанчызы Мария Понаскованың инек бүрүзүнден саггап сүлү беш муң килограмм чыгаай берген.

П. ЗИНКЕЕВ.

ПЛАНЫН АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Ак-Довуракта арыглаар фабриканың бедиг сорттуг даг-дүгү арыглаар цеги бо чылдың ноябрь айда күүсеткен [illegible] ай дугайында көрдүнгенинден 528 тонна хөй сорттуг даг-дүгүн арыглаан.

Ол цехте Валентина Ипатова удурткан № 5 комсомол-аныяктар ээлчээ эрткен айда өскелерден эки ажылдап, 490 тонна даг-дүгүн арыглаар планын 664 тонна чедирген. Ээлчег бараан-ның продукция бүдүрериниң планын 127 хуу күүсеткен. Ында Надежда Васильеваның ээлчээниң көргүзүү база эки. Ол коллектив белен продукция цегиниң складынга пландан 200 тонна хөй — 815 тонна сорттуг даг-дүгү дужааган. Бараан-ның продукция бүдүрериниң план күүселдези 121 хуу ажыкпе, ол 83,4 муң рубль четкен. Цехтиң арткан үш ээлчеглери даг-дүгү арыглаарының ноябрь даалгазын ажыр күүсеткен.

Фабриканың бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цегиниң коллективи ноябрьда [illegible] хуу күүсеткен. Ооң бүдүрген продукциязы 96,9 муң рубль болган. Ол планда көрдүнгенинден 6,5 муң рубль хөй. Ук цехте Бойня Куулар биле Шалбаты Кужугеттиң ээлчеглериниң көргүзүглери эки.

Үүрмектеп-сорттаар комплекстиң коллективи сөөлгү үеде болуунуң ажылын база бир экижиткен. Ол моон мурнунда хожудаашкынындан чайлаан. Коллектив 266,5 муң тонна даг массазы үүрмектеп сорттааш, ноябрь планын 102,5 хуу күүсеткен. Ылангыя ында С. Чапаан удурткан ээлчег чедиишкинниг ажылдаан. Ол 63,7 муң тонна руда үүрмектеп сорттааш, ноябрь даалгазын 6,8 муң тоннага ажыр күүсеткен. А. Седип биле В. Монгуш удурткан ээлчеглер 3,3 муң тонна руданы пландан ажыр үүрмектеп сорттаан.

М. ООРЖАК.

ПРОПАГАНДИСТЕР ӨӨРЕДИЛГЕЗИ

СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга партияның иштики болгаш даштыкы политиказының айтырыгларын өөредир марксизм-ленинизмниң үндезиннериниң школаларының чеден ажыг пропагандистериниң республика семинары болуп эрткен. Партияның иштики болгаш даштыкы политиказының чугула айтырыгларын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң улам

ыңай хөгжүдүлгезин СЭКП обкомунуң харысалгалыг ажылдакчылары, Кызылдың педагогика институдунуң марксизм-ленинизм кафедразының башкылары лекцияларынга чугаалаан.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң болгаш партияның область активиниң хуралының түңнелдериниң дугайында» СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, партия обкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи В. П. Суров, «Сайзыраңгай социализмниң экономиктиг хөгжүлдезиниң онзагай чүүлдериниң дугайында» педагогика институдунуң марксизм-ленинизм кафедразының эргелекчизи, [illegible] В. А. Копеел, социалистиг амыдыралдың хевириниң материалдыг болгаш угаап-медерел, сагыш-сеткил талазы-биле үндезиннериниң, чаа кижини кижизидериниң айтырыгларының талазы-биле СЭКП обкомунуң парлалга секторунуң эргелекчизи, төөгү эртемнериниң кандидады П. П. Салчак, башкы кижи [illegible] дугайында деканы, философия эртемнериниң кандидады М. М. Шекпер-оол, педагогика институдунуң башкызы В. П. Чиланов лекцияларны номчаан. Ол ышкаш СЭКП обкомунуң лекторлар бөлүүнүң удуртукчузу К. С. Ондур, педагогика институдунуң башкызы, философия эртемнериниң кандидады М. С. Байыр-оол олар Совет Эвилелиниң даштыкы политиказынга хамааржыр [illegible].

ПАРТИЯ АКТИВИНИҢ ХУРАЛЫ

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш аңаа СЭКП Төп Комитединиң Чиигри секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга хамаарыштыр партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгларны чугаалажып партактив хуралдары, партия комитеттериниң пленумнары республиканың районнарында болгаш хоорайларында эртип чоруп-тур.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. Бөгүнгү хүн Барыын-Хемчиктиң партия активиниң хуралы аңаа болган. Төп Комитеттиң ноябрь Пленумунуң шиитпирлеринге база аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазында түңнелдерге болгаш айтыышкыннарга хамаарыштыр районнуң партия организацияларының сорулгаларының дугайында айтырыгны хуралга чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. П. Куулар кылган.

Илеткел талазы-биле В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың партком секретары В. Х. Сүге-Маадыр, «Барлык» совхозтуң директору Ч. К. Дожулаа, «Шекпээр» совхозта хойжу бригада бригадири К. Б. Монгуш, «Дөн-Терезин» совхозта партком секретары М. А. Сарыглар, районнуң амыдырал хандырылга эргелелиниң начальниги В. К. Сарыглар болгаш өскелер-даа саналдарны бергеннер.

Илеткелин болгаш санал бергеннер СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазын районнуң коммунистери болгаш ажылчы чоннары бүрүн долузу-биле хүлээп алганын, ажыл-чорудулгага кажыы чокка боттандырар дайынчы программа кылдыр хүлээп алганын бот-биле демдеглээн. Олар он бирги беш чылдың баштайгы чылында районнуң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннерин бөлүр-чогуур-биле үнелевишаан, кол кичээнгейни [illegible] айтырыгларже, моон соңгаарты сорулгаларже угландырганнар.

Партия активиниң хуралы чугаалашкан айтырыг талазы-биле чогуур доктаалды хүлээп алган.

БҮГҮ - ЭВИЛЕЛ КОНКУРУЗУ

Кинога мыктарының тырттырган фильмнериниң «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга» деп девизтиг эртип турар Бүгү-эвилел конкурузунуң түңнел эдилээ декабрь 11-де Москвада эгелээн.

Чурттуң кинога мыктары көрүлдеге үзаа ажыт болгаш оң чок 4000 фильмнерни тырттырган. Олар Советтер чурттунуң хөй талалыг амыдыралын долузу-биле көргүзүп турар.

Документалдыг фильмнерниң Төп студиязының режиссеры РСФСР-ниң улустуң артизи В. Трошкиниаң удурткан жюри дөрт хүн дургузунда республика ноолделеринге шыдаараан 115 кинолентаарлы көөр.

(СЭТА-ның корр.).

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНЫҢ ДӨРТКҮ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының дөрткү сессиязы 1981 чылдың декабрь 16-да эртенгиниң 10 шакта СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга ажыттынар.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДЕПУТАТТАРЫНГА

Дээди Советтиң дөрткү сессиязынга келген Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттарын республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чаа бажыңынга 1981 чылдың декабрь 14-те 9 шактан 22 шакка чедир бүрүткээр.

Телефоннары: 2-30-52; 2-46-34; 2-10-16.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАРЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИНГЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының хуралдары 1981 чылдың декабрь 15-те Министрлер Чөвүлелиниң чаа бажыңынга болур.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы 1981 чылдың декабрь 15-те эртенгиниң 9 шак 30 минутада Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болур.

[illegible]

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: үлегерлиг корум-чурум дээш

ХӨЙ ТАЛАЛЫГ, ДЭЭШТИГ ЧОРУДАР

СЭКП-ның XXVI съездиниң айтыышкыннарынга болгаш «Идеологтуг, политиктиг кижизидилгеде ажылды улам ындап эжиндер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга ээбелиглер бистиң районнуң партия организацияларының ажылдарын чорудуп келген. Сөөлгү чылдарда районнуң партия, совет, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол организациялары корум-чурумну быжыглаары база эрге-хоойлу камгалалының күштелдиглер талазы-биле ажылче кичээнгейин улгаттырган.

[illegible]

О. СЫМЧААЙ.
СЭКП Каа-Хем райкомунуң секретары.

МОСКВА. Бажың тудар 1-ги комбинатта партком дарга мескавачы тудугжу А. Суровцевке 9-ку монтаж эргелелиниң хожуданикыннныг бир бригадазынче шилчип, ажылдаарын сүмелээн. Ол дораан-на аңаа барып ажылдаарын шиитпирлээн. Барык 14 чыл иштинде ажылдап келген болгаш кижи бүрүзү оон ажылынга чөлеңгиниш апарган коллективтен чарлып чоруру аңаа белен эвес болган. Ооң-биле чергелештир Анатолийниң бо чылын Чурттар арзының харылзааларының институдунуң экономика факультединиң студентизи апарганындан ол база-ла белен эвес чүүл турган. Ол дээрге, чиик эвес чүъл болгай.

ЧУРУКТАРДА: (солагай таладан оң талазынче): монтажчылар звенозунуң И. Гутников, комплекстиг бригада бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, Моссоветтиң күүсекомунуң кежигүнү А. Суровцев болгаш монтажчы А. Кульков олар: Теплый Стан-да А. Суровцевтиң бригадазының тудуп турар бажыңы.

Ю. ЛИЗУНОВТУҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохроиказы.

[illegible]

Дузалал ажыл-агыйы — ниитиниң ажыктыг

ДОКТААЛДЫ КҮҮСЕТПИШААН

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөлдеделиниң «Хамаатыларның дузалал ажыл-агыйынга кедээ ажыл-агый продукцияларын бүдүрерин көвүдедириниң талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле практиктиг сорулгалар дуганы...

[illegible]

ЧОН-БИЛЕ АЖЫЛДЫҢ ДЕҢНЕЛИН БЕДИДЕР

Совет ниитилелдиң бүгү амыдыралы СЭКП-ның XXVI съездиниң идеяларының салдары-биле чоруп турар...

[illegible]

Идеология ажылының практиказындан

БИЛИИН, МЕРГЕЖИЛИН БЕДИДЕР ДЭЭШ

СЭКП-ның XXVI съездинин [illegible] [illegible] организацияларынга даалган. Ону амыдыралга боттандырар дээш СЭКП Тес-Хем райкому, партия организациялары [illegible] [illegible] үезинде чорудуп турар.

Совхозтарда, бүдүрүлгелерде, албан черлеринде, [illegible] организациялары политинформаторларны, агитаторларны билип алырынче бирги ээлчегде кичээнгейни салган. Ынаа политиктиг болгаш бижиктиг билии шыырак эштерни киирген. Оларның хөй кезии коммунистер, комсомолдар, депутаттар, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырының специалистери болуп турар.

СЭКП райкому политинформаторларының болгаш агитаторларының теориктиг билиин бедидер, оларга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] салган. Оларның семинарларын совхозтарга, район төвүнге [illegible] [illegible] турар. Сөөлгү семинарга СЭКП райкомунуң ийиги секретары С. С. Куулар эрге-чурум камгалалып органнар болгаш корум-чурум үрээшкиннери-биле демиседии [illegible] талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң шиитпирлерин [illegible] талазы-биле илеткелин, партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи В. С. Дандарның СЭКП-ның [illegible] [illegible] политиказының дугайында лекциязын, СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи А. Ч. Комбуның чоннуң чурттап турар черинин ааны-биле агитаторлар массалыг ажылдың талазы-биле илеткелин чыл гашнар дыңнаан.

Амгы үеде районнуң идеология активи СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, ында Л. И. Брежневтиң чугаазын, СССР-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң сессияларының материалдарын ажылчы чоннуң [illegible] пропагандалап, ону районнуң ажылчыларының мурнунда салдынган сорулгалар-биле холбап турарлар.

С. ХЕРТЕК,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

ТАЙЫЛБЫРЛАП ТАНЫШТЫРГАН

Эрге-чурум камгалалын органнары болгаш корум-чурум үрээшкиннери-биле демиседии күштелдирер талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында СЭКП обкомунуң IV пленумунга чугаалашкан. Пленумнуң шиитпирин күүседири-биле Улуг-Хем районнуң совхозтарында партия эге организацияларының хуралдарынга ону чугаалажып, тодаргай хемчеглерни хүлээп турар. Оон-биле чергелештир агитаторлар партия обкомунуң IV пленумунга СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшинниң илеткелиниң утказын ажылчы чоннарга тайылбырлаар таныштырар ажылды калбартып чорудуп турар.

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында партия организациязы партия обкомунуң пленумунуң материалдарын пропагандалаарынче кичээнгейни салган, [illegible] аажок идепкейжиткен. Мында [illegible] чыл школазының башкызы агитатор Г. Даржай партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип келген. Бодунуң бызыгтаан участогунга, ада-иелерге корум-чурум [illegible] демиседии күштелдирер талазы-биле ажылды доктаамал чорудуп турар. Шак [illegible] агитаторлар суурда эвээш эвес. Оларның сөөлгү үеде чурттакчы чон ортузунга чорудуп [illegible] ажылдарының [illegible] ажыл шагы үзер чорудар [illegible] [illegible] рылган.

Т. ОЧУР-ООЛ.

ХАРЫЫСАЛГА ЧОГУНДАН

Саглының чурттакчыларының хлеб, булочка ышкыжыларга негедие-херегзелин мында пекарня хандырып турар. Пекарня хлебти хүнде ийи удаа быжырып үндүрер. Ол быжырган хлеб чамдыкта [illegible] чурттакчыларынче чедишпейн баргылаар. Оон ноя чылдагааны — мында ажылдап турар кижилерниң талазындан көрдүнген продукцияның тудар [illegible] турарында. Оон-биле кады хлебти чурттакчы чонга пекарнядан дорт сада бээр таварылгалар бар. Далган сөөртүлгезин үзүктелдиргенинден, ол-бо үүрмек [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дыг туруп бээр чорудар база бар. Чамдыкта чыдагааны-даа билдинмес пекарняны шоочалап кааптар-даа бээр. Шак мындыг чылдагааннардан Саглының чурттакчылары [illegible] даап район төвү Хандагайтыга бээр ужуурга таваржып турар. Пекарняның ажылчылары Ш. Ооржак биле Ш. Кара-Сал олар боттарының ажылынга хамаарылгазын чүге бодап турарлар ирги? Мындыг харыысалга чок болурга канчап болурул?

Д. ООРЖАК.
Өвүр район.

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРБИШААН

Күрүне страхованиезиниң [illegible] хоорайда инспекциязының коллективи чонга ачы-дуза [illegible] [illegible] бо чылдың эгезинден тура кызымак күүседип келген. Күрстрахованиениң 60 чыл болган оюн коллектив күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткаан. Бо чылдың эрткен үжүк квартальында чурттакчы чонга ачы-дуза чедирериниң [illegible] [illegible] коллектив 100.2 хуу күүсеткен, чонга ачы-дуза чедирериниң хемчээли улгаткан.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Оларның аразында хүлээнген [illegible] ак сеткилдиг мурнакчылар хөй. Коллективте салбарган социалистиг чарышта ажылдакчы бүрүзү хаара туттунган. Үжүк кварталдың түңнели-биле социалистиг чарыштың бирги черин № 4 бригада алган. Бригаданың агентилери Л. Кутина, Г. Авеева, Г. Мокшина олар түс-түстә хуула социалистиг хүлээлгелерин эки көргүзүглерлиг боттандырганнар. Чарыштың ийиги черин Н. Данилова, Н. Любашникова, Р. Сидеренко бактааң киргени № 2 бригада алган. № 3 бригаданың кежигүннери база эки көргүзүглерлиг ажылдаан. Эртен [illegible] [illegible] бригадалар база катап мурнакчыларның одуруунче кирген. Коллективте мурнакчыларның саны чыл санында немежип турар.

Күрстрахование инспекциязының ажылдакчыларының ажылы чон-биле быжыг харылзаалыг. Ынчангаш күрстрахование албаның хамаатыларга чедирип турар ачы-дузазын чурттакчы чонга калбаа-биле тайылбырлаар улуг ажылды олар чорудуп турарлар. Күрстрахование албаны чоокта чаа 60 чыл болган. Ол байырлалды таварыштыр Кызыл хоорайда күрстрахование [illegible] коллективин СССР-ниң [illegible] [illegible] [illegible] Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Р. ДОЛЗАТМАА.

СЕРЕМЧИЛЕЛ ЧОГУНДАН

Үнүп турар бүгү өрттерниң 90.9 хуузу от-биле серемчилел чок болган кижилерниң [illegible] [illegible] турар. Хамаатыларның [illegible] [illegible] [illegible] өрттер база эвээш эвес. Ниитинин-даа, хамаатыларның хууzунда-даа өнчү-херекселинге өрттүң чедирип турар хоразы улуг. Үстүнде чугаалаан чүүлдеримниң [illegible] [illegible] [illegible] чижекти мынаа киирейн.

[illegible] 23 шак 50 минутте Улуг-Хем районнуң иштики херектер килдизиниң чаа Шагаан-Арыг хоорайда өртке удур белдүрүүнүң төп пунктузунга «ҮТКА 25 [illegible] [illegible] [illegible] өрт үнгенинин дугайында медээ келген. Өрт өжүрер команда [illegible] [illegible] [illegible] кээп турда гаражтың иштин [illegible] хеме ала берген болган. Өрттүң үнген чылдагааның канчаар тайылбырлаарыл, чүүден ол үнгенил, кым аңаа буруулугул?

1981 чылдың ноябрь 17-де совхозтуң электриги М. Монгуш гаражка ээрик келгеш, таныш машиналды мегелеп, оон машина үндүрүп алырын аңаа чөпшээрээн дээрзин чугаалааш, машинаны гараждан үндүрүп алган. Машинаның бензини чедер ужурлуг черге четпес хире боорга, ону херим чанынга тургузуп кааш, бензин чедир кудуп алырын ол шиитпирлеп алган. Бензин кудар саваны алгаш, М. Монгуш гаражче углапкан. Бир автомашинаның бензин кудар багының аксын ажыда доңгааш, бензинин оон кудуп эгелээн. Сава долуп келирге, бензин кудуп ап турган черин дуглап долгаар дээш оон аксын ол тыппайн барган. Ону долгаар дээш чырыдары-биле от шаптарга, өрт оон үнген. Оон [illegible] 21 автомашина өрттенген, өрт күрүнеге 58891 [illegible] [illegible] чедирген.

К. АРТЕНОВ.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

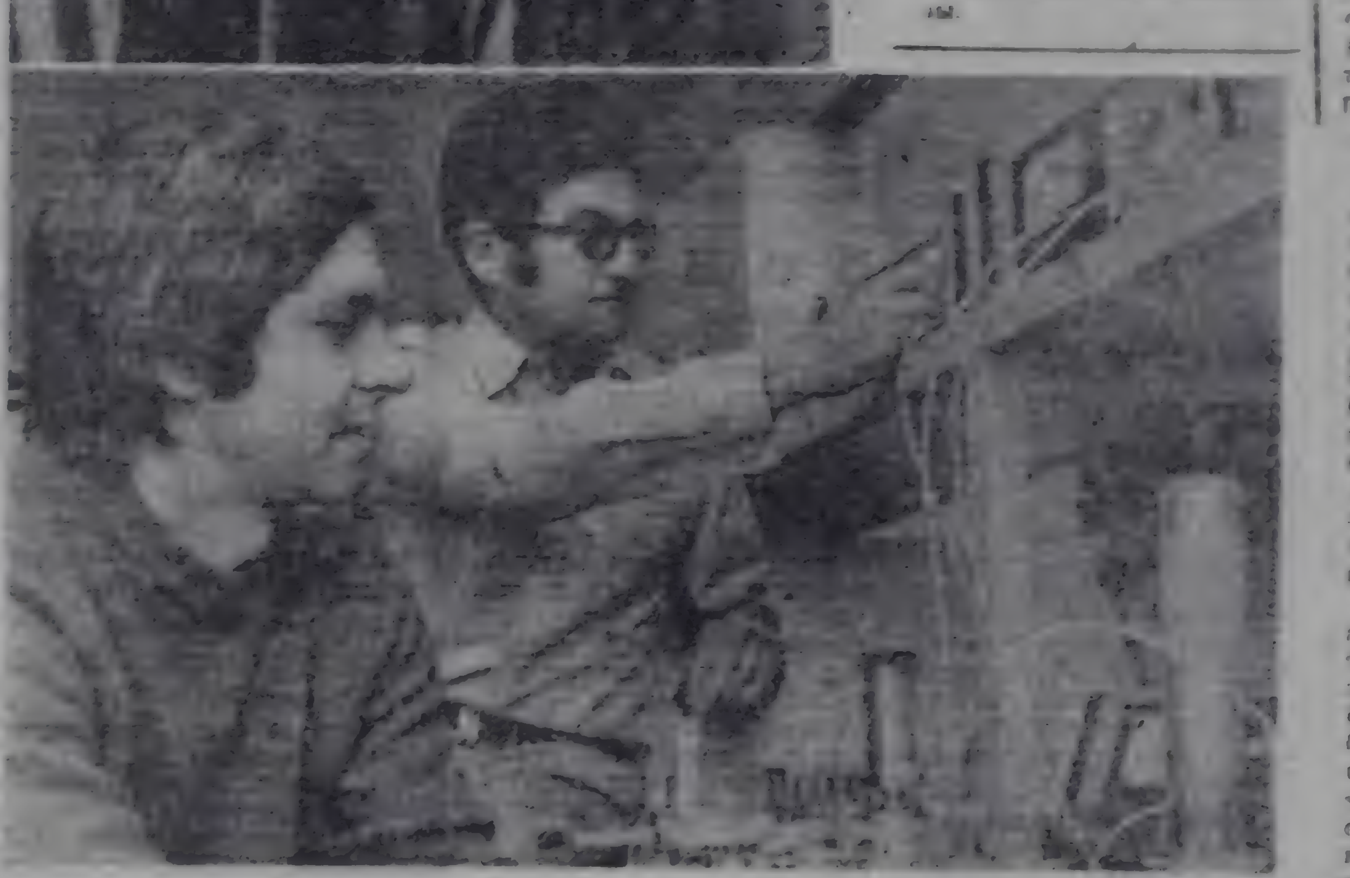

Бөгүнгү МАР — амгы үениң хөй адырлыг экономиктиг, чечектелишкиниг, культуралыг, улузунуң чаагай чорду сокшаал чок бедип турар дей-дескп хөгжүлделиг социалистиг күрүне боор турар. МАРН-ның XVIII съездизиниң айыткан сорулгаларын чедиишкиннии күүседири моол коммунистерниң партиязының программалыг эчие сорулгазы — МАР-ны индустрия-аграрлыг чуртче хуулдурар болгаш социализмниң материал-техниктиг баазазын тургузарын доозарынга чугула базым болур.

Моолда эртем дыка шапкын хөгжүп турар. Чурттуң бүгү-ле кол-кол уткановышкынарының талазы-биле ониичилел ажылдарын кылып турар.

ЧУРУКТА: суратлыг моол археолог, төөгү эртемнериниң доктору Н. Сэр-Оджав.

К. БОЛДОХОНОВТУҢ,
Н. ЗОТОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дамчыдып тур

ВКП-ниң V съездизинге белеткел

ХАНОЙ. (СЭТА). Партконференцияларны болгаш Вьетнамның Коммунистиг партиязының V съездизинге делегаттарның соңгулдаларын эрттирер дугайында ВКП ТК-ның [illegible] [illegible] [illegible] парлап үндүрген.

Съездиниң ажылы Вьетнамда социалистиг революцияның [illegible] улам-на тодарадыр [illegible] [illegible] агдыңган эки факторларны калбар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] эрин тодаратырынче, четпестерни хаутикаарынче угланган болурун документиде демдеглээн.

Партия организацияларынга хуралдар болгаш конференциялар ийи үе-чада-биле эртер. Съезд мурнунуң үезинде отчёт илеткелдиң тезистерин. [illegible] [illegible] [illegible] тиилгелер киирериниң айтыгларын көөр. Эң бедик деңнелдиг партконференцияларынга делегаттарны соңгуур. Ол хуралдар болгаш конференциялар партияның хуралдарының чаңгыс эвин. ВКП-ның удуртукчу органнарын [illegible] [illegible] ниң сырын каттыжыышкызын улам быжыглаарынга чугула салыышкын болур ужурлуг.

Ийиги үе-чадада съезд [illegible] партконференциялар [illegible] [illegible] ВКП-ниң V съездизиниң шиитпирлерин боттандырып чорударының оруктарын айтыр. Үшкү Вьетнам беш чылдың үезинде партия организацияларының ээлчеглиг сорулгаларын тодарады.

«Нян зан» солун ВКП ТК-ның Секретариадының доктаалының дугайын бижээш, партияның конференциялары [illegible] [illegible] [illegible] коммунистерге эки школа болурун демдеглээн.

ПАРТИЗАННАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). АКШ-ка дектиктиг диктатораның бүргүмүнга удур Гватемаланың патриоттуг күштериниң демиселин амгы үеде идепкейжиткен. Сөөлгү медээлерни көрүп алырга, чурттуң барык бүрү талазынга Чимальтенанго болгаш соңгу-барыын талазында Киче департаментилеринде партизан шимчээшкини онза күштелген болуп турар.

Сөөлгү хүннерниң дургузунда бежин шериг колоннаны-биле элээн каш удур тулчуушкуннар болган түңнелинде гватемала армияның чүс хире солдаттары болгаш офицерлери чок кылган. Сан-Маркос департаментиниң Малакатанга полиция салбырынче, найыысылалдың аэродромунче халдаашкыннарны партизаннар кылган болгаш бир самолётту уткаан.

[illegible] департаментизинде Сан-Андрес Семетабай суурну патриоттар ээлеп алган.

БОЛГАРИЯ. Электроннуг машиналарны ажыглап турган, программаны болгаш пландарны тургузары, космос [illegible]... Ол болгаш өске-даа мыдыг нарын айтырыгларны Болгарияның эртемнер академиязының Софияда электроника институдунуң ажылдакчылары шиитпирлеп турарлар. Улуг [illegible] янзы-бүрү айырлары электрон улуғарынын [illegible] оон эртем лабораторияларында эгелээр.

Ол эртем албан черниң ажылдакчылары квантылыг электрониканың болгаш лазер техниказының талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг боор турар. ССРЭ-ниң ЭА-зының Сибирь салбырының ажылдакчылары-биле кады олар атмосфераны арыглап шинчилээринге болгаш оон [illegible] тодарадып, [illegible] [illegible] булуттарның идеге дириниге ажыглаар нарын тургузуглуг лазер аппаратураны тургускан.

ЧУРУКТА: ол институттуң эртем ажылдакчылары Б. Вичев биле Н. Тодоров олар [illegible] [illegible] ажыглаттынар аппаратураны шенеп турарлар.

БТА — СЭТА-ның фотозу.

А. ПАПАНДРЕУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БРЮССЕЛЬ. [illegible] (НАТО)-[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чорудулгазынче Греция эгелеп кирген. Бодунуң чуртунуң девискээр талазы-биле болуп чорууга негелделер-биле болгаш оон айыыл чок чорууга кыжанылдыкын-биле эштежип шыдавас мен» деп, Грецияның премьер-министри болгаш национал камгалал министри А. Папандреу болгаш журналистер-биле Брюссельге ужуражылгазында медеглээн.

НАТО-нуң шериг организациязынга Грецияның катап киргени оон национал айыыл чок чоруун таңдырарынга ииштиг болбаан деп, грек чазактың баштыңы демдеглээн. НАТО-нуң шериг организациязынга катап киреринге үндезин болдурган дугуржулгаларның чамдыызын Греция ынчангаш соксатканың ол [illegible] А. Папандреу [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ри грек улустуң национал эрге-ажыктарынга чөрүшпек болуп турар.

Грек девискээрде америк шериг баазаларынга хамаарышкан айтырыг НАТО-нуң иштики-биле эвес, а Афиныйның болгаш [illegible] аразынга ийи талалыг чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлеттинер турар ужурлуг деп, А. Папандреу демдеглээн. 1982 чылда болур ийи талалыг америк-грек чугаалажыышкыннарның үезинде ол шериг баазаларын суурткаарының календарын чугаалажып көөр, а ук баазаларны хаутка ар үеге чедир олар Грецияның контролю-биле ажылдаар апаар деп, грек чазактың баштыңы моон мурнунда медеглээн турган.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар бис», — деп, Леонид Ильич Брежнев бодунун «Сактыышкыннарында» бижээн.

хереглээ кырында бар болган даап бодаан бергелерин база четпестерин идея талазы-биле удурланыкчыбыстың ажыглаар дээн бүгү-ле оралдажыышкыннарын шалыпкын болгаш шиитпирлиг сойгалаары — солуннарның, телевидениениң, радионуң, партия организацияларының, бүгү коммунистерниң [illegible] [illegible] төвүнге турар ужурлуг чүүлдер ол-дур.

Социализмниң канчаар-даа аажок улуг чаалап алышкыннарын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ниң моделинге улам бызаныгзарын чедип алыры-биле кижениишкиннерни ам-даа улгаттырар херек. Менчүгделден хостуг чорук, социалистиг ниитилелдиң бауулуг демократчызы, совет кижилерниң даартагы хүнүнге бузурели [illegible] [illegible] [illegible] ниң болгаш культураның дугайында сагыш салыышкын, кырып базылгазында магадылаттынган хандырыга — бо бүгү деңнээр чүүл чок чаагай кежиктер-дир. Ажылчы чоннар ону чедип алырын күзээн, ол дээш олар чүс-чүс [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] совет кижиге амыдыралдың аңаа бүзүү анарганы бүгү де[illegible] [illegible] ужуру дуалыг. Кижилерге социалистиг тургузуг чүнү бериш турарын көскү фактылар-биле, капитал делегейинде байдал-биле деңнеп турганы, тодаргай, чүгүлдүг [illegible] [illegible] да.

Оон-биле кады ол бүгүнү көргүзериниң арга-хевирлерин сайзырангайжыдары база чугула. Бистин пропагандывыста ындыг-ла эки эвес аргалар — чедиишкиннер дугайында аңаа-ла сап-түң алан чугаалаарын бо-да ажыглап турары хомудаачыг. Чугааже, статистика база чугула, ол херек. Ынчалза-даа массалыг информация чепсектерни, лекторлар, пропагандистер, политинформаторлар болгаш агитаторлар чүгле оларны ажыглаар бо-ла, ол четпес. Оларның хүлээлгези болгаш сорулгазы — от салгыларын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] шилдилери, бистиң амыдыралывыстың, чуртувустуң хөгжүлдезиниң онзагай шынарларын, В. И. Ленинниң чугаалааны ышкаш, шуут хүн бүрүнүң амыдыралын, түс-түс кижилерни дамчыштыр көргүзери болур-дур.

Ол эргежок чугула, чүге дээрге чоннуң чамдык кежиктери, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] социализмниң бериш турар кежиктерин бопу аңаа-ла чедип кээр ышкаш, олар аңаа-ла илби-[illegible] тыптып кээр ышкаш, ынчаар көрүп турар таварылгалар бар. Харыысалгазы хамаарылгадан чүгле алырын бодаар база азырадыкчы хөөннер тыптып каар.

Социализмниң артык күш-күжү чайгылыш чок болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] негелде-херегделдерин ылап-ла тайылбырлап тура, мындыг пропагандага хамы. Боттуг чоруктуг база угаазылалдыың чедип алыры эргежок чугула. Ол дугайын чугаалаар апаар чүге дээрге иштики амыдыралдың айтырыгларын чырыдып турар үеде, бистиң хөгжүлдевистиң нарын чорудулгазын анализтеп тура, чамдык чүүлдерниң үгшилип өскерти бээр таварылгалар база туп турар. Шүгүмчүледии [illegible] [illegible] ажылда боттуг четпестерни көргүзүп база оларны шиитпирлери-биле чайгадып, ленинчи бүр-биле принципиал ыыг болгаш чиңге чорудар херек. Партияның чаңгыс [illegible] удаа айтып турганы ышкаш, коммунистер шүгүмчүледии болгаш бот-шүгүмчүледии чайзын биске удур ажыглай бээринден корттуп, ону шыңгыы болгаш ажыл-херекчи бүү-биле чорудар ужурлуг. Бодунуң бетинде алыры, совет амыдыралга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Амгы үениң байдалдарында чурттакчы чоннуң канчаар-даа аажок улуг негелдеге эргежок чугула негелде-херегделл болза делегей болуушкуннарының дугайында [illegible] [illegible] [illegible] чорудулганың ылап ужур-дузун [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] чедингир, шын медээни алыры апарган. Империализмниң, бир-ле дугаарында америк империализмниң агрессчизиниң өскеш амгы талазы-биле дайзыннарга удур шеледигуг демиседии улам хайы болгаш шоан халдакчы кылдыр чорудар сорулгазы бистиң мурнувуска салып турар. Империализмниң, оон [illegible] [illegible] [illegible] политиказының реакчылыг чонга удур бүдүжүн доктаамал, барымдаалыг болгаш бүдүнүнүг [illegible] [illegible] ры чугула. Бистиң пропагандывыс Совет Эвилелиниң турушун камгалаарынга, марксизм-ленинизмниң [illegible] [illegible] рын пентерелзиринге бызаны [illegible] [illegible] дуп, чамдык информация пропагандачын материалдарда пацифистиг болу бээрлиннен [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] совет кижиниң дайынны бүзүрүп, оларның ажыглыг талазы-биле [illegible] [illegible] ниң херекдеп бодаан бызыылаар сорулга хүн айтылыг [illegible].

Совет кижилерниң дайын болдур тайбың айтырызынга кичээнгейн аажок улуг биллингир. Ол айтырыгларның ужур-дузазы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң чугаазы-биле болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] «Бистиң партиявыска болгаш чонувуска, бомбаларның бир [illegible] [illegible] [illegible] делегей байдалынга тайбылыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тыптып [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] тура термоядролуг делегей дайынының шуут чайлаш чорудары [illegible] [illegible] тургуза бээр болза, чаыш болур ийик. Бистиң партиявыстың [illegible] [illegible] [illegible] чок мындыг дайынны чайлатыры эргежок чугула болгаш ону чайладып болур. Делегей социализмниң туружунуң быжыы болгаш эштиң дивезии, чаалап алган чуртуның [illegible] [illegible] [illegible] арыгзыны тода болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] рен. ССРЭ-ниң тайбылга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] агрессиг [illegible] [illegible] нүүлерниге. [illegible] айыылдың [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] айтыг шавышкыныны бирниң политиказы база [illegible] турар Совет Эвилели болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] тыг болгаш аргаларды. [illegible].

Оон херечиниң — тоогу [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Мында шиитпирлиг рольду СЭКП-ниң хайы принципиалдыг болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Л. И. Брежневтиң ФРГ-же [illegible] [illegible] болур. Бистиң партиявыстың ажыттап кылганы тайбылчын ленинчи стратегиязын көргүзери, тайылбырлаары, оон бүзүрел тумаанчи бүдүштүүр илередири — пропагандавыс болгаш информациявыс [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Ол айыттыг империализм [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] даа, чурт иштинге-даа контрпропаганда айтырыгларынче кичээнгейни улам күштелдирери, ол ажылды доктаамал [illegible] [illegible] [illegible] легей турар. Амгы дайынны бүгү-ле аргаларны ажыглап [illegible] [illegible] [illegible] чамдык кезээнге ыыктыг болгаш делегей айтырыгларының талазы-биле болурунуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кичээнгейлес болза хоржок. Мындыг байдалда партия комитеттери контрпропаганданы бодунуң ажылының эң чугула [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ыр көөр болгаш ону доктаамал, билдилиг, чайгылыш чок, чурттуң янзы-бүрү районнарында тодаргай байдалда база чоннуң ол-бо бөлүктерниге буржуаз пропаганда [illegible] салдарының хирезин бармыдаалап чорудар ужурлуг. Бо ажылга дүжүмелдиг партия болгаш күрүне [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

«Идеология ажылы Коммунистиг партияның канчап-даа [illegible] чугула сорулгаларының бирээзи боон келген болгаш болуп бээр-даа турар» — деп Л. И. Брежнев демдеглээн. Ол дурум бичии-даа [illegible] болур. Амгы делегейде ниитиг [illegible] сагыш [illegible] [illegible] [illegible] ленинниң сөстери-биле чугаалаарга, чайда-да социалистиг [illegible] [illegible] [illegible] үезинде турар болуур аңаа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Ленинниң чаңчылы-биле [illegible] [illegible] шынзы СЭКП [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болгаш политика кижизидилгениң ажылды [illegible] [illegible] турар. [illegible].

(«Правда» солундан).

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Партияның воеводстволуг комитеттериниң бирги секретарылары-биле болгаш Польшаның Каттышкан ажылчы партиязының [illegible] ТК-ның [illegible] эргелекчилери-биле ужуражылгазында ПКАП ТК-га болган. Чуртта чидиглелген социал-политиктиг байдалды, а от мынчаш аңаа холбаштыр ПКАП-тың эге звеноларының болгаш органнарының сорулгаларын [illegible] [illegible] чугаалажыышкын кылган.

• • •

ПРАГА. (СЭТА). «Контрреволюция» [illegible] [illegible] деп эгелиг тайылбырны Чехословакиянын «Руде право» солуну парлаан. Ында айытканы болза: «Солидарностинин» удуртулгазының Радомга болган хуралын чүгле антисоциалистиг болгаш антикоммунистиг чугааларның чыыны шын кылдыр санап болбас. Радомга болган хуралдың үндезин утказы шынзы болган [illegible] [illegible] айыттыг болуп турар. Улусту эрге-чагыргаже удур [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] зынга белеткелдиң эгелээн дугаары «Солидарностиниң» хардакчылары медеглээн. Оларның хуралга чугаалары контрреволюцияның программалы болуп турар.

Польшада эрге-чагырганы ээлеп алырының болгаш улусчу чазакты дүжүреринин сорулгаларын болгаш аргаларын Радомга тодарткайлаан. Эрге-чагырганы ээлеп алырынга кучулдаашкынын ажыглаарын контрреволюция пландап турар. «Солидарностиниң» удуртукчузу Валенсаның чугаазы улусчу эрге-чаргыга, социалистиг тургузугга дыка өжээтен болган.

Контрреволюстут шавар [illegible] [illegible] пландарын Радомга айыткан: күрүнениң воеводство органнарынга согуушкуннарны таварыштырары, ол сорулга-биле «боттарының согуушку отрядтарын» [illegible] турар. «Солидарностьтуң» шериг отрядтарын Польшаның чамдык районнарында ам бээп тургузуп, чепсеглеп алганы билдинип турар.

Массалыг информацияның эң чугула чепсек-херекселдерин бурунгу-биле ээлеп алырын «Солидарность» оралдажып турар. Ол сорулганы боттандырарын «Солидарностиниң» Варшава организациязының удуртукчузу Буяк бодунга хүлээпип алган. Радио болгаш телевидение талазы-биле комитетти ээлеп алырынга «согуушку отрядтарын» ажыглаарын ол пландап турар.

[illegible] [illegible] ыыг күштер боттарының хуралдарын сырый каттыштырып, кол угланыышкынын тодаргайлап, эрге-чагырганы ээлеп алырынга Польшага [illegible] [illegible] [illegible] рериниге шиитпирлиг белеткенип турар. Радомга болган хуралды таварыштыр тен санап болбас болгаш ону тыынмаалыг белеткээн турган «Ыым [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] «Солидарностьтуң» удуртулгазы ам ажы-биле чарлаан-дыр деп, «Руде право» солун бижээн.

Ливияның самолёдунче халдаашкын

ТРИПОЛИ. (СЭТА). [illegible] АКШ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ыг — Ливияны Иранга удур чаныштырар дээн АКШ-тың оралдажыышкынныг-дыр деп [illegible] айыткан. Ливияның делегейге алдаржып [illegible] [illegible], оон даштыкы политиканың хамааржааның ами [illegible] империалистер оралдажып турар.

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Самолёттарны хуурап алыры ыйгарнаа ындыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] шынзытан бурутаан турарын Иранның премьер-министри Мир Хосейн Мусави-Хаменеи Иранның ПАРС агентстволунуң корреспондентизинге медеглээн. Хуурапкан самолётту Тегеранга чеп хонарын чүгле Ливияның эрге-чагыргазының дилээн ёзугаар чөпшээрээн деп ол демдеглээн. Самолётту хуурап алган кижилер-биле чугаалажыышкыннарны кылыры Иранның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады С. К. Токаның төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болурунга

Бо чурукту 1964 чылдың чайында Тывага болуп эрткен белорус литератураның хүннериниң үезинде тырттырган. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Петрусь Бровка (ортузунда) шүлүк номчуп тур, шүлүкчү Лев Ошанин оларның биле иады Салчак Тока болгаш Павел Нилин олар.

БОТТАНГАН КҮЗЕЛДИҢ БОДАРАЛЫ

«Араттың сөзү» деп сураглыг тоожунуң автору, коммунист, сураглыг хөй-ниити ажылдакчызы Салчак Калбакхөрекович Токаның төрүттүнгенинден бээр 80 чыл болур оюн чер-черде байырлыг-биле эртирер дээш ажыл белеткенип турар.

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының [illegible] Хертек Амырбитовна Анчымаа-Токаның [illegible] Салчак Калбакхөрекович [illegible] Уктуг библиограф З. М. Монгуш чогаалчының ажыл-ижиниң [illegible] библиотекаларынга [illegible].

Ол ышкаш бо чылын Тываның ном үндүрер черинин үндүргени «Тываның тураскаалдыг хүннери» деп номунда Салчак Калбакхөрекович Тока — бистиң вектиңиң үе-чергезинге деп методиктиг сүмелерни С. Ч. Шимит бижээш, парлаткан.

Республиканың номчулга залынга «Боттанган күзел» деп ном делгелгезин үк залда [illegible] биле кады номчукчулар бе[illegible].

• • •

Тываның хөгжүм-шии театрының артистери ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, сураглыг хөй-нити ажылдакчызы Салчак Токаның «Дөңгүр-оол» деп шиизин катап тургузуп, көрүкчүлерге тускайлап турлар. Бо удаада үк шиини РСФСР-ниң [illegible] артизи Сиин-оол Лакпаевич Оюн режиссёрлап тургускан, а хөгжүм кааста[illegible] сураглыг композитор Алексей Чыргал-оол тааржыттарын [illegible].

Шиниде киржип турар [illegible] кол рольдарын багай эвес күүседип турарлар.

• • •

Кызылдың № 2 школазынга Салчак [illegible] Токаның 80 харлаанынга тураскааткан байырлыг кежээ база болган. Аңаа чогаалчылар Ю. Кюнзегеш, О. Сувакпит, Э. Кечил-оол болгаш ол школаның башкылары, өөреникчилери ном делгелгезин [illegible] номчуп, идепкейлиг кириш[illegible].

М. ДОРЖУ.

ООҢ АДЫН ЭДИЛЭЭН

Салчак Токаның адын эдилээн бистиң школада юбилейге белеткелди [illegible] эгелээн турган. «Школаның ат-алдары дээш» чарышты класстар аразында организастаан. 1975 чылдан бээр школада чогаалчының музей-[illegible] ажыткан. Бо музейниң даалгазын ёзугаар түс-түс сактыышкыннарны чыып бижээн, альбомнарны кылган. Оон ангыда хана солуннарны үндүрген.

Сураглыг чогаалчының дугайында чыгдынган байлак материалдарны тускай экскурсоводтар келген [illegible] рып турар. Бистиң школага [illegible] өске школаларының өөреникчилери экскурсиялап кээп турар. Салчак Токаның чогаал ажыл-чорудулгазын, партияның болгаш күрүнениң ажылдакчызының дугайында хөй-хөй сактыышкыннарны маназ кээп турарлар онза сонуургаарлар. Кылып чоруткан ажылывыстың түңнелин районнуң Культура бажыңынга ертер кежээге үндүрер бис. «Школаның ат-алдары дээш» кежээге түс-түс класстар конкурс эки өөредилге, солун ажыл-херектер биле ужуражыр дээш улуг ажылды чорут[illegible].

С. ДОСТАЙ,
Сарыг-Септиң Салчак Тока аттыг школазының директору.

Төрээн чуртувустуң төвү Москвага барган сагыымда. [illegible] харнас мен. «ИЛ-18»-биле [illegible] ады шак хире болганда, хоорайның кырында келдивис.

— Адаавыста бо чүү мындыг кыдыг-кызыгаары [illegible] каңдыг аайлыг чер [illegible] — деп Евгений оруе аяны-биле тывалай дыр.

— Аа, бо-даа Москва бис [illegible] ышкаан! — деп, Михаил чугаалай тыртып олган.

— [illegible] ажа-ла [illegible] аа! — деп Евгений [illegible].

Караам шилин эде тудуп алгаш, самолёттуң соңгаларын өттүр бар-ла шаам-биле көрүп эгеледим. [illegible] Москваның кыры опла арыг [illegible] Кремльдиң бедик суургаалары, бажында кызыл сылдыстарының херелин, ана ышкыд-ла. Кайда-даа от-ла от, та чеже сая лампочкалар чүве, оон киржи кайын сагай дир! Москва дем, оон иштин [illegible] дааш стоо кедирип каан эриктери, күш-культураның төп шолу.

— Лужниктер, оон-биле кожа күрүнениң университеди өлүр каазы-биле бедип үнгеш тур. Москва адаавыска [illegible] арып калды.

Самолёт [illegible] лап батты. Кулак шиги кагылып эгелээн. Пассажирлер шагда-ла хөделээн. Хеп-сыын кеткен, хол-чүгүн бор-баннадыр туткулаан, ана хевири бөдүүнсүмээр, ындыг [illegible] Ада [illegible] тураг [illegible] Лап-ла [illegible] харлаан [illegible] үнер [illegible] Ол [illegible] Красноярск [illegible] аэропортун [illegible] эриктеринде [illegible] карыма шелбак чада, оо чанында «Зилдер», «Волгалар» диргелээн, оларны сактырга, улуг демеккаралар-ла...

Тываның партия организациязының мурнундан СЭКП-ниң XXII съездизинге келген делегаттар — Евгений Соловьев, Михаил Мен-

ТӨӨГҮЛҮГ ЧЫЫШ

С. К. ТОКА

(Очерктен үзүндү)

дүне суглар [illegible] кашкы ышкыр хап, чамлыг машиналарга эртиртип, бир чамдыкта [illegible] троллейбустар-биле [illegible] чоруй. Москваның кыдыынга чедип келдивис. Караңгы дүне [illegible] найыгалга чоокшулап келирге, эмчединиме улуг кызыл хүн унүп келген, бодунуң чалар оду-биле ол кавыны чырыт [illegible] арга кайда боор!

Ленин проспектизи-биле хап олур бис. Оттуң чырыынга кудумчу даг дег бажыңнар мырыңай-ла хүн [illegible] кестүп келди.

— Шаанда мен Москвага чорааш дир. Мындыг кудумчу кайдаа [illegible] чүве шаңы — деп, Евгений бодунуң тавы-[illegible] ээрээн тур.

— Шын харын, силер 1955 чылда чордуңар ыйнаан! Ынчаарда маңаа бичежек колхоз турган болгай.

— Оо, ана кайгамчык-ла дыр!

— Амыр чүве боор! Бо [illegible] районнар-ла болган. Салым [illegible] эмнелгезе, коммунал хандырылгазы шуптузу мында. Удавас метро база-ла бээр үнүп келир — деп, Михаил [illegible] тайылбырлай тыртып бергеш, бо-ла хамык чүвелерни чап-чаа көр[illegible].

Бистиң чүгаавысга [illegible] олур [illegible] Москва [illegible] аткыл [illegible] чүгааның дыңнааш. [illegible] өрү чөвенин [illegible] партияның кол сорулгазы херек [illegible] бедип бүзүреп бодур-дур ындыг [illegible] Узун дурту та [illegible] кудумчу [illegible] 8-10 каът бажыңнарлыг [illegible] столоваялар [illegible] тааранып мастерскаялар, хеп делгээр черлер, [illegible] олур бис. [illegible] Солагай талавыста [illegible] берген [illegible] дег куполдуг дөрт каът Улуг ордунуң кырында [illegible] тарының бажында алдын [illegible] ындыг кызыл сылдыстарга [illegible] ышкаш [illegible] тур.

«Май 1-де, Октябрь байырлалдарында [illegible] каалга үнер чери, алы өөре[illegible] студентилериниң [illegible] В. И. Ленинниң [illegible] Мавзолейиниң таңы [illegible] шоп бо-ла болгайн — деп, [illegible]

[illegible] вайтызында [illegible] ажыл планы бадылаар ажыт [illegible] тыжывысты улам-на доюп [illegible].

Делегаттар шуужуп-ла турлар. Кым-кижи бүрүткедир дайна, кым кижи бистер [illegible] ордузун хүн олурар Кремльдиң опла байдалдары-биле таныжып, каяа [illegible] бедии «Элаан уттер боору», чаңгыс удаа безин көңгүүртпааи «Хаан конгазыны». Кремльдиң хурээ-хүтаазын хараан, ыңай-бээр базып-ла турлар... Шала ырак [illegible] «Тюшийк» деп сор хаалганың чоогунда куруг боду шии, адаандан өрү өскээн ак-көк хаштан бүткен [illegible] ырактан бедии кээрге, Мөңгүн-Тайганың ак меңгизи ышкаш, хүн караанга кылаңайнып турар чаа орду мурнувуста хаялантан тур.

— Иоо, бо чүү мырыңай [illegible] чаагы бо[illegible]жың боор?"

— Аа, ол болган болза, «Чыыш — ордузу» боор ийин он! Эртен эгелээр СЭКП-ниң XXII съездизи аңаа ажыттынар-ла болган, шак ынчаарда-ла таптыг көрүп алган бис аан.

— Ча, шынап-ла ындыгдыр, соонда көргей аан — дээш, Соловьев Кремльдиң өске кайгал хамос солун [illegible]

[illegible] партиязындан эш Владислав Гомулка, Чехословакияның Коммунистиг партиязындан эш Антонин Новотный, Германияның социалистиг Чаңгыс ваи партиязындан эш Вальтер Ульбрихт болгаш өске-даа кижилер оруун ээледи.

Бичи болганда партия ТК-ның Президиумунуң кежигүннери Л. И. Брежнев, Ф. Р. Козлов, А. Н. Косыгин, О. В. Куусинен, А. И. Микоян, М. А. Суслов, Н. М. Шверник болгаш өскелер-даа шупту кестүн үнүп келирге, делегаттар болгаш аалчылар ыыба үр минуталарның [illegible] таыштыг адыш часкап, уткуп хүлээп алган. Алды муң [illegible] кижилерниң аразынга алыш часкап турган, боданыв турарга, бистиң партиявыс-биле ооң бүзүрээш солгуп алган эштери-биле [illegible] байыралы [illegible] ак [illegible] доран-ла [illegible] боор.

Партияның XXII съездизи [illegible] болган [illegible] 4700 делегат [illegible] Шында-ла, СЭКП-ниң XXII съездизин [illegible] Конгресс [illegible] Бистиң партиявыстың XXII съездизинге [illegible] 81 марксист-ленинчи партияларының [illegible]

(Уланчылыр).

ЫНАК НОМУМ

Амыдыралым иштинде бир кышты черле утпас мен. Ынчан беш хар үезинде оолак турган мен. Ачам сүг кыштаанга хонуп алганда, улуг акым чоруй кыдын Ак-Доңгурак чорааш, элээн каш номнар садып әкелген. Кежээ мал-маганын [illegible] кая соонда, пашка былаа хайнып турда, кара-хүрең карттыг чугажак номну акым деп чарынга [illegible] номчуп эгелеен. Олурганнаттан [illegible] Кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилин ол дыка солун ном бодунче хаара туткан.

Ылангыя «Шаагай» деп [illegible] болду, оон авазы Тас-Баштыгның аажок кээргээн мен. Школага өөренип турган, чогаалчының «Араттың сөзү» деп [illegible] С. К. Токаның «Араттың сөзүнде». «Шаагай» деп [illegible] номчуп турганын, каш удаа концерттерге ойнап турган бис.

Кызылдың педагогика институдунга өөренип бергеш, С. К. Токаның чогаалдарын [illegible] алыр [illegible] болдум.

«Араттың сөзү» — [illegible] патриотту [illegible] чогаадыр [illegible] коммунист болуп кестүп кээр. Ол бистиң амыдыралывыска ө[illegible] дур.

«Араттың сөзү» баштайгы тыва роман болза-даа, кажан-даа эргижиревес. Оон кедир үеле салгалдар база-ла бистер ышкаш ханыктын номчуп, боттарынга ажыктыг [illegible] чүүлдерни [illegible] алырлар.

А. ҮЕРЖАА,
студент.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. [illegible] — «Ертенги почта». [illegible] Музыка программазы. 13.15 — «Музыка киоскузу». 13.45 — «Московские [illegible]» дээш фигурлуг чунгулаашкынга чурттар [illegible] маргылдаазы. Эр улус. Хостуг программа. 14.15 — «Москва». Кино дончулалы. 14.30 — А. Н. Островский. — «Орай ынакшыл». Фильм-шии. 16.15 — «Силерниң чагааларыңар ёзугаар». Музыка программазы. 17.30 — Мультфильмнер программазы 17.50 — Д[illegible]

ИККИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

БИРГИ ПРОГРАММА
ДЕКАБРЬ 14-ТЕ
КЫЗЫЛДАН

[illegible]

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Агаар

Бөгүн болгаш даарта республиканың [illegible] база Кызылга шокар булуттаар, хар чагбас. Соңгу-барыын угдун [illegible] 3—8 метр чедер. Агаарның температуразы дүнелерде 35—40, чамдык черлерге — 29—31, Кызылга — 38—40 градус, хүндүс — 22—27, чамдык [illegible] 15—20, [illegible] 25—29 градус соок болур. Эртенги үелерде туманнаар.

КИНО

ДЕКАБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: [illegible] 12 серии. 17.10, [illegible]

«ПИОНЕР»: [illegible] 9.00, 12.10, [illegible] 13.40, [illegible] 18.50, [illegible]

«ВОСТОК»: [illegible]

ДЕКАБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: [illegible]

«ПИОНЕР»: [illegible]

«ВОСТОК»: [illegible]

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

АДЫН БАДЫТКААН

Чаа 1982 чылга тураскааткан Бай-Тайга районнуң бирги [illegible] маргылдаазы Тээли сууруга болуп эрткен. Аңаа шупту чаарби дөрт [illegible] рының күжүн шенепкеннер. [illegible] публика ужур-дузалыг маргылдааларга ойнап чораан хоочун шыдыраачылар Түлүш Хураган-оол, Хүргүл Кац-оол, Усун Алыгбай болгаш аныяк шыдыраачылар Чымба Бухаров, Алексей Хомушку. Тээли ортумак школазының 9 ку клазының өөреникчизи Николай Хертек дээш өскелер-даа бар.

Барык неделя иштинде уругулчулаан спортчу демиселдиң түңнелинде «Тээли» совхоз [illegible] Шыдыраа Хертек диляи, чараш кээштерни кылып турган, аңаа чогуур 23 санадан 21,5 санны ап, район чемпиону адын база катап бадыткаан. Ийиги черни 21,5 [illegible] Хертек Семис-оол алган. А үшкү черни 20-20 санныг Бай-Тал [illegible] башкызы Усун Алыгбай болгаш районнуң каш дакпыр чемпиону чораан дуржулгалыг шыдыраачы Кан-оол Хүргүл [illegible] Шак-биле дүрген ойнаарынга Хертек Семис-оол болгаш Өпур Виктор [illegible]

[illegible] барлааннар болгаш хүндүлел [illegible] шаңнаан. [illegible] туржуп, дилим чараш ойнаашкы дээш Виктор Өпурга тускай шаңналды тывыскан. Шыдыраага спортчу маргылдааларның [illegible] организация чорудуп [illegible] школаларынга [illegible]

С. САРЫГ-ООЛ.

САДЫН АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Кызылдың үлетпүр садыының № 10 «Электри бараанннары» садыында «Юрмала», «Апшерон», «Кодра», «Бирюса-6» болгаш «Бирюса-10» деп соодукчуларны херегленчилерге садып турар. Олар амыдыралга ажыглаарынга эң-не таарымчалыг, эптиг херекселдер болур.

[illegible] «Бирюса-10» деп [illegible] ындыг болгаш идегелдиг, а ол ышкаш температура согуулдурулге 12 градус кылдыр бо-ду-ла таарыштырып ап турар болганда аъш-чем про[illegible] хүреелээ үлаар.

[illegible] три шугумундан ужулбайн-даа эргинип ап болур. Соодукчунуң эжиин кызээнин ёзугаар оон эжиин ажыдарының [illegible] ап база болур. Оон [illegible] механик-даа чарыштыр кылып ап бол[illegible]. Соодукчунуң өртээ [illegible] рубль.

№ 10 «Электри бараанннары» магазинниң ажылдаар үези: эртенгиниң 10 шактан [illegible] 17 [illegible] боор. [illegible]

ЧАРЛААЛАР

Тыва АССР-ниң харылзаазының бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң бодуунуң шугумунга радио болгаш телевидение белугинуң улуг инженеринге, электри харылзаа инженеринге, хамаатылар кангалалының инженеринге [illegible] 130 [illegible] чалап тур.

Айтырыг тургузаар адрези: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузунда № 53 бажың. Телефон № 2-48-43 [illegible] кылдыңар.

Туризмниң болгаш экскурсияларның Тыва область чөвүлелиниң даразында черлерже баар турисчи путёвкалар барын чарлап тур:

— Москваже: декабрь 11, 21 [illegible] 31 хүннеринден эгелээн [illegible] 12 хонук [illegible] путёвка. Өртээ—140 рубль.

— Геленджикче: январь 3-[illegible] 2 кижилиг [illegible] таарыштырган 20 [illegible] путёвкалар. Өртээ—212 рубль.

— Москваже январь 11-ден эгелээр, 6 хонук хүүсаалыг путёвка. Өртээ—72 рубль.

Бүгү-эвилел маршрудунга туристер путёвкалар өртээнге 3 катап чемненириниң [illegible] хандырылгазының өртектери катап кирип турарын Туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле Тыва область чөвүлели туристерге дыңнадып турар.

Баар черинге чедир болгаш [illegible] хаалгазы аңаа кирбес. Ноябрь 15-тен апрель 15-ке чедир туристиг путёвка-биле чоруурунуң өртээ чиигеделиг боор. Узаар [illegible] ыңай бээр база 30 хуу болур.

АДРЕЗИ: Кызыл, Кочетов кудумчузу, № 1 бажың, № 101 өрээл. Телефон № 2-41-02.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 46. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-[illegible] харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьның 2-23-[illegible] [illegible] кылдыстарыныӊ 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54 [illegible] 2-31-27, информация килдизиниң 2-29-60, корректорларның 2-27-41, [illegible]

Тираж 17[illegible]. Чагыг № 2[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер, полиграфия болгаш ном садыы талазы-биле күрүнелиг комитединиң Кызылдың [illegible] (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 4) [illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 288 (11786) | 1981 чылдың декабрь 15, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

ЧЫЛДЫҢ ПЛАННЫГ ОНААЛДАЛАРЫН ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕДИИЛИ

ДОЛУ КҮЖЕНИИШКИН-БИЛЕ

1981-82 чылда мал кыштаглаашкынын организастыг эртгирер, мал продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедир, малдың бажын менди камгалаарын экижидер база ооң продуктулуун бедидер талазы-биле «Саян» болгаш «Алдан-Маадыр» совхозтарның эгелээшкинин СЭКП обкому деткээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, он бирги беш [illegible] найгы чылының даалгаларын күүседир болгаш ажыр күүседир талазы-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга кирипкиштээн, ол ажыл-агыйларның ишчилери бо хүннерде долу күженииш-кин-биле ажылдап турарын [illegible] билип алдым.

Мен, бодум хуумда, база-ла ол ийи совхозтуң малчыннарының республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын чугула эгелээшкин-дир деп [illegible]. «Алдан-Маадыр», «Саян» совхозтарның ишчилери кышка багай эвес, бедик деңнелдиг белеткенген улус-тур. Чижээ, «Саян» совхозтуң мал чеми белеткелчилери бо чылын 2181,7 тонна сигенни, 5532 тонна силосту, 500 тонна саваңны, 2574 тонна сенажты, 319 тонна витаминниг сиген далганын, 254 тонна чарба далганын, 400 тонна концентрат чемнерин белеткээн. Багай эвес чем баазазын тургускан. Кажаалар, тепляктар болгаш малчыннар бажыңнары бүрүнү-биле септеттинген. Турлаг бүрүзү чылыг суг-биле хандыртынар. Бодуун болгаш концентрат чемнерге шагжаларны, доспилерни четчир санныг кылдыр белеткээн. Кыштаглаашкынга белеткелдең, мал чемиин курлавырындан мал ажылының продукциязы хамааржыр. Бо ажыл-агыйлар мал чемин элээн курлап алган. Ынчангаш кыйгырыг үндүрген совхозтар кыштаглаашкынны чедиишкинниг эртгирериңге кандыг-даа чигзээниг чок.

«Шамбалыг» совхозтуң хойжузу кижи мен. Кыштаглаашкынга баш удур бодум шаам-биле карак кызып, совхозтуң дуваламчызындап ачызында чыл санында-ла багай эвес күш-ажылчы көргүзүглерни чедип ап келдим. Эрткен хой оолдаашкынында төрүүр чүс хойдан-на ортумаа-биле 97 хураганны өстүрүп, чайын бир баш санындан-на 4 килограмм дүкту кыргып алдым.

«Саян», «Алдан-Маадыр» совхозтарының малчыннарының республиканың бүгү малчыннарынга [illegible] кыйгырыын соон дарый, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын, аңаа эш Л. И. Брежневтиң чугаазын номчуп көргеш, бир янзы бодандым. Чыл келген тудум-на совет кижилерниң күш-ажылчы тура-соруу бедип, амыдырал-чурттаалгазы улам-на чаагай-жып олурар. Кижилерниң амыдыралы чаагай, тайбын болурун дээш партия, Совет күрүне бүгү күжүн үндүрүп турар. Партийжи сагыш салышкынга харыым кылдыр келир чылын төрүүр чүс хойга онаашпыр чүс хураганны, бир хойдан-на 4 килограмм дүкту кыргып алырын хүлээндим. Социалистиг чарышка совхозувустуң хойжузу Александр Түлүштү кыйгырдым. Чарыш-биле ажылдаарга солун болгай.

К-Б. МОНГУШ.
«Шамбалыг» совхозтуң хойжузу.
Кызыл район.

ЧАРЫШТЫГ ЗВЕНОЛАР

Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң механизаторлары ийи звено кылдыр үстүп, картофель болгаш ногаа шөлдеринче органиктиг чемишчигделге сөөртүп турар. Кайызы-даа түс-түзунда алды тракторлуг бо бичии коллективтер 3200 тонна чемишчигделгени 155 га шөлге чаштырар. Олар ноябрьда Арыг-Үзүү, Кара-Өзенниң кыштаглаарындан 830 тонна өдекти хөвүже сөөртүп төккен.

Ылаңгыя Салтын-оол Күжүгет, Ладар-оол Донгак, Эрес-оол Иргит чарышка эң дээре көргүзүглерлиг болганнар. Олар аразы 10-12 километр черлерге 12-15 рейсти кылып, хүннүн-не 36 тонна өдекти сөөртүп четтигип келген. Чүдүрер, үстүрүп үекуузунуг тракторлуг Баыр-оол Хомушкунуң ажылы макталдыг. Звенолар декабрь 20-ге чедир 3200 тонна чемишчигделгени шөлдерге төгерин хүлээнгеннер.

А. ЕВРОП.

ТЫВАГА КЫЛГАН

Владимир Ильич Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат ажылдап эгелээнден бээр тос чүс муң тонна даг-дүгүн бүдүрген. Ооң күчүзү 48 катап улгаткан. Болбаазыраңгыга фабриказының ийиги ээлчээн ажыглаалга киргенинин, бүгү-ле технологтуг дериглерин, транспортту ажыктыг ажыглаашкынының ачызында, ол эки түңнелди чедип алдынган.

«Тывага кылган» деп демдектиг даг-дүгү - электротехниканың болгаш өске-даа аймырларының үлетиңгүрүнге эки ажыглаттынып турар. ССРЭ-ниң 60 чыл болурунга тураскаатканы күш-ажылчы ээлчегге «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бүгү ажыл-ишчилери каттыжып кирген. Олар ноябрьда база эки ажылдаан.

К. МААДЫ.

ЧЫЛДЫН КҮҮСЕТКЕН

Он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш «Тыва септелге тудуг» трестиң ажыл-ишчилери шалыпчы ажылдаан. Ооң түңнелинде трестиң бүдүрүлгелериниң хөй нуруузу септелге-тудуг [illegible] чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Социалистиг хүлээлге ёзугаар чылда 60 муң рубльдуң септелге-тудуг ажылын пландап ажыр кылыр турда, 187 муң рубль чедирген. Чыл төнчүзүнге чедир даалгалап ажыр ам-даа 350 муң рубльдиң ажылдарын кылырлар.

Трестиң коллективтеринден Кызыл-Мажалыктың, Туранның, Тээлиниң септелге-тудуг эргелелдери эки көргүзүглерни чедип ап, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп орарлар.

Бистиң корр.

ЭРЕСТИГ АЖЫЛДААННАР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, база он бирги беш чылдың баштайгы чылында салган сорулгаларын күүседир дээш «Тыва септелге-тудуг» трестиң Эрзин районда участогу 1981 ажыл-агыйлыг чылының эгезинден эгелээш кызымаккай ажылдап, ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип, районда мурнакчы бүдүрүлгелерниң одуруунда кирген. Ол участок районнуң бүдүрүлге черлериниң аразында калбарган социалистиг чарышка кирипкен. 1981 чылдың I кварталының планын февраль 18-те 104 хуу күүсеткен, СЭКП Эрзин райкомунга, райкүүскомга рапорттаан. Ол ышкаш бирги чартык чылда 330 дөрбелчин метр чаа чурттаалга тудугларын шиңгээдип алыр планын 372 дөрбелчин метр кылдыр күүсеткен.

Бо чылын чаа эмнелге суг системазын эде кылып, комплекизиниң халдавырлыг аарыглар корпузун, ол комплекстиң [illegible] кансталганың [illegible] комиссиязынга июнь айда-ла хүлээткен. Ол участок чылдың бирги чартыында капитал тудуг ажылдарын кылып чоруткаш, чылдың ийиги чартыында капитал септелге ажылдарынче [illegible] планнаан. Бо дуржулга чайгы үеде септелге-тудуг ажылдарынга таарымчалыг болгаш эки түңнелди берген. Ооң түңнелинде коллективтиң ажыл-ишчилери чыл планын ноябрь эгезинде-ле 104 хуу күүсеткен. Ооң иштинде чурттаалга фондузунуң септелгезин 116,6 хуу, суур чаагайжыдылгазының планын 102 хуу күүсеткен. Коммунал ажыл-агый, кадык-камгалал болгаш өске-даа объектилерниң чыл планын түс-түзунда база-ла долдур болгаш ажыр күүсеткен. Ол участок суурнуң телеретранслятор дээн ышкаш чугула объектилерин ажыглалга кииргеш, Эрзин суурнуң чамдык черлерин суг системазынга кошкан. Ынчангаш районнуң бүгү суурлары, малчын кодааннар, хову-трактор бригадалары октябрь айдан эгелеп теле-көрүлде дамчыдылганы көөр аргалыг болган.

Коллективте социалистиг чарыш, дагдыныышкын ажылы багай эвес организастаттынган. Аныяк коммунист Сергей Епаакка удурткан коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, комсомолчу аныяктарның бригадазы ургулчу социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга чоруп, ай, квартал планнарын 100 хуу күүседип келген.

Бо бригада 1981 чылдан эгелеп Москва чурттуг тудугжу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Басовтуң тудуг ажылынга техниктиг [illegible] чылдагаан чок ажыл шагы үвер чорукту болдурбас деп методун ажыглап эгелээн. Хоочун тудугжу-дагдыныкчылар Ч. Чамзырын, Б. Додук, С. Кызак олар ажылга тудугжуларга арга-дуржулгазын ак сеткилдиг-биле харам чокка дамчыдып берип турарлар. Ооң түңнелинде мурнакчы аныяктарның саны көвүдеп, оларның ажылдаан үнер, кирери мурнунда чылдарга болгаарга ырак кызырлып турар. Мурнакчы [illegible] коммунистер А. Беганнай, С. Самбуу, В. Куулар, комсомолчулар Д. Дажымба, В. Иргит, С. Даваа дээш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур. Коллективтиң ишчилери ам-даа чыл төнчүзүнге чедир пландан даштаар бир 2 аал ишти чурттаар бажыңны болгаш 35 муң акша түңге тудуг ажылдарын кылырын хүлээнген.

С. ХАПЫЫ.
септелге-тудуг участогунуң начальниги.

ДАЙЫНЧЫ, КОММУНИСТ ДУГАЙЫНДА

ЛЬВОВ. (СЭТА). Леонид Ильич Брежневтиң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының арыннарын ооң төрүттүнгенинден бээр 75 [illegible] тураскааткан делгелгениң материалдары көргүзүп турар. Делгелге В. И. Лениниң Төп [illegible] Львовта [illegible] ажыттынган.

Л. И. Брежневтиң политкыдыс начальниги чораан 18-ки армия Карпаттарның ажылчы чоннарының үр манаазы хосталгазы 1944 чылда оларга берген. Ол [illegible] Закарпатьениң хоочун чурттакчылары эки сактып турар. Дайзын-биле кадыг-дошкун тулчуушкуннар чорун-даа турза, дайынчылар чурттакчы чонга бүгү талалыг болдунар дузазын чедирип турган. Верховинаның фашистиг [illegible] лерден хостаткан хоорайларынга болгаш суурларынга Совет эрге-чагырга тургустунган, аңаа тураскааткан митингилерге генерал-майор коммунист Л. И. Брежнев хөй удаа чүве чугаалаар турган.

Дайын соолунде баштайгы чылында ол шинелин-даа ужулбайн Львовка келген, Прикарпат шериг округунуң политуправлениезин удуртуп берген. Ол бүгү делгелгениң материалдарында болгаш документилеринде тода көргүстүнген.

Делгелгениң материалдарының аразында — Л. И. Брежневтиң ажылдары, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчузунуң тайбыңның быжыглаары дээш демиселге улуг салыышкынының дугайында чугаалап турар материалдар бар.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында бистиң республикада чонга ачы-дуза четирериниң [illegible] эвес ажылдары кылдынган.

Улуг-Хем районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң түс-түс цехтер аразында калбарган социалистиг чарыжынга [illegible] ныыга мастерскаязы [illegible] эвес көргүзүглерни чедип ап келген. А' мастерскаяда ажылдап турар бригадалар аразында чарышка Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Любовь Егоровна Маркелованың удурткан улустуң хевин даараар бригаданың коллективи эки көргүзүглерлиг.

Депутаттың удурткан бригадазы ноябрь айда 1700 рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрер турган, херек кырында 1822 рубльдиң янзы-бүрү кылыгларын бүдүрген. Олар ам декабрьның планын база күүседириниң кырында келген. Түс даараныкчылар аразында чарышка Галина Данзырын, Лилия Абубакирова, Елена Васильева олар эки көргүзүглерни чедип ап, хүн бүрүнүң планын 110-120 хууга күүседип турарлар.

ЧУРУКТАРДА: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Л. Е. Маркелова (солагай талазында ийи дугаарында) бригаданың ишчилери аразында; ноябрь айда эң эки көргүзүглерни чедип алган Е. Васильева ажыл үезинде.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.

Мөрзэн чуртувуста

ШӨЛДЕРДЕ ШЫГЖАМЫРЛАР

Украинаның [illegible] ның магазиннеринче шыгжамырлардан хээп турар ногаалар болгаш кат-чимистер дестердең чап-чаа дүжүрүп алганындан ылгалбас. Олар кышкы-часкы бүгү үеде боттарының чемгир болгаш садыгга кирер шынарларын чидирбезин дээш Киевтиң аграр-үлетпүр бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылдакчылары онза кичээнгейни салып турар. Хоорайда бар шыгжамырлардан аңгыда олар ногаа, кат-чимис продуктуларын өстүрүп турар черлерниң девискээринде складтарның беш комплекстерин тудкан.

Ындыг комплекстиң бирээзин-ле элээн каш ажыл-агыйлардан дүжүттү хүлээп алыр. Складтар вентиляциялыг, температура өйлээр дериглерлиг, чүдүрер-дүжүрер механизмнер-биле хандыртынган. Комплекстерде 100 муң тонна картофель, капуста, морковь, столовая свекла бар.

— Шыгжамырларны плантациялар болгаш садтар чоогунга тудуп тургузар талазы-биле угланыышкынны өскедээ аграр-үлетпүр каттыжыышкыннарда деткип хүлээп алган — деп, УССР-ниң Ногаа, кат-чимис ажыл-агый министерствозунуң Белеткелдер болгаш садыг талазы-биле Кол эргелелиниң начальниги Б. Гурьев чугаалаан.— Хоорайлар болгаш ажыл-агыйлар аразында эки орунтар-биле харылзашкан ол баазалар витаминниг продукцияны херек апарганда Днепропетровскиниң, Харьковтуң, Николаевтиң, Крымның хөй-хөй магазиннерин болгаш ниитиниң чемненилге черлерин хандырар. Белеткелдерин болгаш сайгарылганы ындаар организастааны СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң тургусканы сорулганы: шыгжап турар үеде картофельдиң болгаш ногааларның чидириин болдурбазын шиитпирлээриңге садарлыг.

СЭТА-ның корр.
КИЕВ.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНЫҢ ДӨРТКҮ СЕССИЯЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының дөрткү сессиязы 1981 чылдың декабрь 16-да эртенгиниң 10 шакта СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга ажыттынар.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАРЫНЫҢ КЕЖИГҮННЕРИНГЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының хуралдары 1981 чылдың декабрь 15-те Министрлер Чөвүлелиниң чаа бажыңынга болур.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы 1981 чылдың декабрь 16-да эртенгиниң 9 шак 30 минутада Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болур.

Информация болгаш спорт килдизи НОМЧУКЧУЛАРГА

Совет улустуң маадырлыг ажыл-ижин, магалыг чаагай амыдырал-чурттаалгазын, хостуг үезин, дыштаныылгазын база хүн бүрүнүң чаартылгаларын көргүскен солун медээлерни, репортажтарны болгаш өске-даа материалдарны солуннуң номчукчуларынга дүрген, утка-шынар талазы-биле чедиңгир болгаш шынныы-биле медээлеп, дамчыдар дээш информация болгаш спорт килдизи чамдык ажылдарны кылып чорудукан.

Партияның ээлчеглиг XXVI съездизи болган соонда ооң төөгүлүг шиитпирлерин чонга чедирип, ону амыдыралга боттандырып, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү чоннуң массалыг шимчээшкининче республиканың ажылчы чонун мобилизастаар сорулга-биле чаа рубрикаларны ажыткан. Оларның адаанга чонну хей-аът киирип, күш-ажылче, социалистиг чарышче кыйгырган солун материалдарны берип келген.

Ылаңгыя «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга», «Он бирги беш чылдың баштайгы чылын — хуусаа бетинде» деп ниити улуг рубрикаларның адаанга ай, квартал планнарын хуусаа бетинде күүсеткен үлетпүр бүдүрүлгелерден, ажыл-агыйлардан, түс-түс кижилерниң күш-ажылчы чедиишкиннерин көргүскен дайынчы информацияларны килдис солуннуң арыннарынга делгерэңгей-биле берип турар.

Республиканың бүгү районнарындан ол черлерде кандыг-кандыг өскерлиишкиннер, чаа чүүлдер болуп турарын дүрген болгаш чедиңгир кылдыр медээлеп дамчыдары-биле «Районнардан медээлер» деп рубриканы ажыткан. Аңаа кодээ черлерде болуп турар солун чүүлдерни, күш-ажылчы чедиишкиннерни районнар аайы-биле ээлчештир чырыдып келген. «Фоторепортаж», «Дүүн Кызылга», «Янзы-бүрү медээлер» деп рубрикаларның адаанга материалдарны доктаамал берип турар.

Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу — Чаа Шагаан-Арыгга бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң аңгы-аңгы булуңнарындан келген хөй националдыг оолдар, кыстар, чаңгыс ог-бүлениң уруглары дег, эп-найыралдыг чурттап, улуг түлекеректи бүдүрүп турар. Ында ажылдап турарларның ажылга ижиинде чедиишкиннерин, четпестерин, шиитпирлээр чугула айтырыгларны, чаа хоорайның культурлуг амыдыралында өскерлиишкиннер-биле солуннуң номчукчуларын таныштырар дээш «Чаа Шагаан-Арыг — шалыпчы тудуг» деп рубриканы ажыткан. Ол рубриканы келир чылын база уламчылаар бис.

Республиканың хоорай, суурларынга, совхозтарынга, районнар төптеринге чоннуң хостуг үезинде, дыштаныр хүннеринде спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге эш хуузунуң маргылдааларының кандыг кандыг байдалда болуп эртекенин солуурга «Республиканың спорттуг амыдыралы» деп рубриканың адаанга чер-черлерден янзы-бүрү материалдарны берип келген.

Ол ышкаш спорттуң янзы-бүрү хевирлерин чон аразынга пропагандалап, ооң массалыг чоруун чедип алыр база күш-дамыр культуразының үндезини — ГТО нормаларын дужаарынче чонну хаара тудар дээш кылдынып турар ажылдарны солун арынга доктаамал чырыдар сорулга-биле «Спорт» деп рубриканы ажыткан.

Аңаа маргылдааларның түңнелдериниң дугайында делгеренгей материалдарны дораан-на берип келген. Болуп эрткен маргылдааларның түңнелдерин «Маргылдаа соонда бодалдар» деп рубриканың адаанга анализтеп сайгарып көргеш, ол талазы-биле четпестерни канчаар чайладып ап болуруңун чылдагааннарын айыткан чүүлдерни, корреспонденцияларны сөөлгү үеде парлап турар.

Күш-культура болгаш спорт чүгле улустуң кадыкын быжыглаарынга эвес, а харын бүдүрүлге планнарын күүседиринге, кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруун кызырарынга, корум-чурумну экижидеринге болгаш аныяктарның мөзү-шынар кижизидилгезинге улуг салдарлыг. Ол дугайында «Бистиң спортчу амыдыралывыс» деп доктаамал үндүрүп турган бүлүкчүскэ чырыттынып келген. Шынап-ла ооң тодаргай херечизи Жданов аттыг совхозтан көрүп болур.

Ажыл-агый он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын күүседириниң талазы-биле Улуг-Хем районда мурнакчы ажыл-агыйларның одуруунда кирген. Ниитиниң корум-чурумун үрээр, өөр-сук кылыр таварылгалар ында кызырылган база ажылчыннарның аараш бюллетеньнээр чоруу чылдан чылче кызырлып турар. Жданов аттыг совхозтуң директору Б. Ц. Монгуш-оол болгаш өскелер-даа ол дугайын дуржулга арнынга бижээннер. Ол арынга хамаарыштыр номчукчуларның хөй чагаалларын база алган бис.

Кижилерниң ажыл шагын дан хостуг үезинде база шөлээзинде Төрээн чуртунуң төөгүлүг, тураскаалдыг черлери-биле таныжып, ооң каас чараш бойдус-турумалын сонуургаарларга «Туристиг оруктар» деп бөлүкүнү бараалгадып турар бис. А шыдыгр спортунга сонуургактар «Шыдыраага болаш херек» деп бөлүкке үнүп турган болаазыларны, солун чүүлдерни [illegible] телдиг-биле номчуп [illegible] турганнар.

Келир чылын үстүнде айыттынган рубрикаларның темаларын чырыдарын уламчылаар болгаш өске-даа чугула айтырыгларны чуглалажыр, сапал-оналдарыңар-биле кодурерип планнаан. 1982 чылда бистиң чуртувус Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур онун демдеглеп эртгирер. Ол улуг болуушкунга тураскаадып «ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур» деп рубриканы база ажылдар бис.

СЭКП Төп Комитеди биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруп улам ыңай көдүрер дугайында» база СЭКП Тыва обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураны болгаш спортту сайзырадыр, ооң материалдыг баазазын быжыглаар дугайында» доктаалдарынга хамаарыштыр чаа чүүлдерниг чырыдарын келир чылдың [illegible] бис.

Күш-дамыр культуразын болгаш спортту сайзырадыр дугайында айтырыг — совет кижилерниң кадыкының дугайында айтырыг болур. Чоннуң спорттуң янзы-бүрү хевирлеринче массалыы-биле хаара тударын дээрге-ле оларның кадыкшылын быжыглаарының, оларның омак-[illegible] болуруңуң бир чугула кезээ. Ынчангаш ол темага үлегерлиг чижектерни келир чылын солун дамчыштыр пропагандалаар.

Күш-ажылчы коллективтерде бүдүрүлге гимнастиказын кылып турар улуг бүлүк-[illegible] лернин арга-дуржулгазын база ажыл шагындан хостуг үезинде эртен, кежээ [illegible] турар улуска хамааарыштыр «Спорт — кадыкшылдың үндезини» деп чаа рубриканы киллис чаа чылда ажыдар.

Спорттуң техниктиг болгаш шериг-дузалал хевирлерин шериг назыны четпээн оолдарның ортузунга массалыг болурун чедип алган ДОСААФ-тың хоорайларда болгаш районнарда комитеттериниң, ооң эге организацияларының дуржулгазын солунга парлаарын килдис планнап турар. ГТО нормаларын дужаап турар үеде база барымдаалаар чижектерни бо талазы-биле чер-черде партия, совет организацияларының, профэвилел, комсомол [illegible] рының, совхозтарда спорт ажылының эки болгаш багай талаларын анализтеп бижээн чүүлдерни доктаамал бээр.

Аныяктарның мөзү-шынар кижизидилгезинге күш-культура болгаш спорттуң салдары улуг. Аңаа үндезилээш, мөзү-шынар кижизидилгезиниң талазы-биле эки черлерниң дуржулгазының дугайында материалдарны келир чылын парлаар. Бедик тура-соруктуг, эрес-дидим болгаш шыдамыккай чорукка, күш-ажылга болгаш Төрээн чуртун камгалаарынга белен болурунга база спортчу харылзаалар таварыштыр интернационалчы кижизидилгеге дугаарында айтырыглар килдистиң ажылынга база бир кол черни ээлээр.

ХҮНДҮЛҮГ НОМЧУКЧУЛАР! Редакцияның информация болгаш спорт килдизиниң парлап турар чүүлдеринге, материалдарынга холбаштыр үнелиг сапал-оналыңарны киирип, чаа чылда кандыг-кандыг айтырыглар көдүрээр экил деп бодаар силер. Ол бүгүнүң дугайында боттарыңарның сапал-оналыңарны киирген материалдарны бисче чорударыңарны манап тур бис.

СЭТА-НЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Польша Улус Республиказа улуг ужур-дузалыг болуушкуннар болган. ПУР-нуң Күрүне Чөвүлели конституцияның чүүлдеринге дүүштүр бүгү чурттуң девискээринге шериг байдалын чарлаан. В. Ярузельский баштаан Национал камгаланыышкынның Шериг Чөвүлели тургустунган.

Ап чоруткан хемчеглер кризистен Польшаның үнеринге чогумчалыг байдалдарны тургузар, хоойлу дүрүмнү камгалаар болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун тургузар сорулгалыг болуп турарын Национал камгаланыышкынның Шериг Чөвүлелиниң баштыңы медеглээн.

Польшада кылдынган ол бүгү базымнар ооң иштики херээ болуп турары черле билдингир. Барыын чүкте чамдык бөлүктерниң кылып турары ышкаш, ол болуушкуннарны ооң өскээр көөрү чүгле поляктарның эргезинде херектерге холгаарлаашкынның оралдажыышкыны кылдыр санап апаар.

Польшада социализмниң дайзыннары амгы ниитилел тургузуун дүжүрерин боттарының сорулгазы кылдыр салбышаан, чуртта кризисти өжегерээн халыладып база оон экономиказын сандарадып, Польша Улус Республиканың хамаарышпас чоруун кызаныышкынга таварыштырган.

Фашизмге удур кады демиселге тургустунган болгаш ооң соондагы он-он чылдарның дургузунда бүгү талалыг холбаан поляк болгаш совет улустарның аразында акы-дуңма намыралды ол күштер бүгү аргалар-биле [illegible] турганнар. Олар антисоциалистиг, контрреволюцчу программаны идип үндүргеш, боттарының [illegible] ри-биле Польшаның Варшава Керээзин ёзугаар эвилелчи хүлээлгелерин күүседиринге дорт айыыл тургускан, ындыг чорук ол Керээниң киржикчилери бүгү күрүнелерниң айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга шууд кыжанып келген. Социалистиг хамаарышпас Польшаның чурт иштинде [illegible] Барыын [illegible] деткимчезин ап турган.

Совет удуртулга, бүгү совет кижилер Польшада болгаш ону долгандыр болуушкуннарны [illegible] көрүп турар деп медеглээрин СЭТА-га даараскан. Польша-совет найырал Польша күрүнениң эрге-ажыктарының, [illegible] ның үрептинмезиниң кол үндезини боор келген болгаш боор артар-даа база ол Варшава Керээзиниң чарылбас кезээ, күрүнелерниң социалистиг демнежилгезиниң кежигүнү боор артар дугайында В. Ярузельскийниң медеглели оларның сеткил ханыышкынын болдурган.

Совет улус акы-дуңма поляк улуска Польша күрүнениң [illegible] ниң чурттунга [illegible] шында турар берге сорулгаларны [illegible] пирлээрин, социализмниң болгаш тайбыңның оруу-биле Польша Улус Республиканың [illegible] турар.

Тувинская [illegible] БИБЛИОТЕКА [illegible]

ЧОН-БИЛЕ КАДЫ, ЧОНГА БЕРДИНГЕН АМЫДЫРАЛ

Бистиң республиканың калбак хөй-ниитизиниң, бүгү ажылчы чоннарының партияның болгаш күрүнениң көскү ажылдакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Күрүне шагналының лауреады, Тываның улусунуң чогаалчызы Салчак Калбакхорекович Токаның төрүттүнгенинден бээр 80 харлаанын бөгүн демдеглеп турар. Тыва улустуң аас-кежии дээш мөгеннелг чок демиселчиге, [illegible] талантылыг ыраажызынга ханы хүндүткелди илередип турар.

С. К. Токаның бүгү-ле мөзүлүг амыдыралы, тыва улустуң феодализмден социализмже [illegible] чүве чок колдуруушкуну-биле, төөгүге ат-сурагны [illegible] чорукта совет улустарның интернационалчы улуг ёг-бүлезиниң деңг эргелиг кежигүнүнге чедир болуушкун чорудун революстуг төөгүзү-биле ханы тудуш. Оон амыдыралы болуушкун-биле тергиин чонуувуң социалистиг [illegible] бот-медерелиниң тыптыш хевирлеттинеринге, оон материалдыг болгаш [illegible] көстүп берген.

[illegible]

...база деп, С. К. Тока Москвага өөренип эгелээн үезин ынчаар бижээн. Бүгү амыдыралында бурун үндезининг идей-теоретиктиг белеткелди шыдамыккай өөредилгениң чыгдары ап берген болгаш политиктиг [illegible] дыр оон кижизиттинеринге база дадыгарынга шиитпирлиг рольду ойнаан. В. И. Лениниң удуртулгазы-биле хөй [illegible] чылым чөңгес эвес удаа көрүп база дыңнап чораан большевиктер КУТВ-ка С. К. Токаның салым-чолунга [illegible] сеткилинде ол сактып бижээн. Ниитилел болуушкуннарын ленинчи ёзу-биле көөрүн, кижилерге ленинчи хамаарылгалыг болурун, ажылды ленинчи ёзу-биле көөрүн олар студентилерге дамчыдып берген. [illegible] С. К. Токаның киргени оон ажыл-амыдыралынга улуг ужур-дузалыг болганын онзалап демдеглээр херек.

1929 чылда С. К. Тока өөредилгезин доозааш, төрээн Тывазынга чанып келген болгаш Тываның Араттың революстуг намының Төп Комитединге, улусчу күрүнениң чазаанга политиктиг, организаачы болгаш идей-кижизидилгелиг хайнылышкынныг [illegible] берген. Ол үеден бээр С. К. Тока бодунуң амыдыралының сөөлгү хүннеринге чедир бүгү күжүн, билиин болгаш байлак дуржулгазын чоннуң аас-кежиинге берип келген. Баштай ол ТАРН ТК-ның ийиги [illegible]

[illegible]

[illegible]

Тыва Арат Республиказы [illegible] бүгү бот чаартылгалар С. К. Токаның ады-биле болгаш чаагай үре-түңнелдиг ажылы [illegible] болган. [illegible] ТАРН-ның чиигиниң шугумун боттандырарынга ол улуг салыышкынны киирген. ТАРН-ның удуртулгазы-биле, С. К. Токаның идепкейлиг киржилгези-биле арат чон [illegible] улусчу-демократтыг тургузугну [illegible] байдалдарында социал-экономиктиг [illegible] боттандырган. Феодализмниң политиктиг болгаш экономиктиг системазы [illegible] социалистиг хевири тургустунган. [illegible] Ажылчы чоннарның интернационалчы [illegible], тыва улустуң орус болгаш ССРЭ-ниң өске-даа улустары-биле [illegible] ТАРН чорудуп турган. [illegible] С. К. Токаның [illegible] улуг.

Капиталистиг эвес оруктап [illegible]

[illegible] Ада-чурттуң Улуг дайынының [illegible] Ол партияның организаачызы ТАРН ТК, С. К. Тока бодун турган. Ол Тываның ажылчы чоннарының [illegible] болуп, тулчуп турар шериглерге чаңгыс эвес удаа чедип, совет дайынчылар-биле, Совет чурттуң ажылчыннары болгаш колхозчулары-биле ужуражып, тыва эки турачыларны маадырлыг чорукче сорук киирип турган.

Тывага социал-экономиктиг болгаш культурлуг ханы чаартылгаларны боттандырып турган чылдарда, ССРЭ-ниң составынче кирерин [illegible] С. К. Токаның [illegible] ылаңгыя илереттинген. Ол партияның область организациязын [illegible] бүгү партия активиниң хөй талалыг ажылын удуртуп, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказын амыдыралга чайгылыш чокка боттандырыг чорудуп турган Тываның ажылчы чоннарының [illegible] үеде бүгү-ле чедиишкиннеринде С. К. Токаның [illegible]

[illegible] херекчи чорук-биле холбаштырылган, оларның чогаалчы аргаларынга ханы-биле бүзүрээр турган.

С. К. Токаның бүгү-ле кайгамчык амыдыралы төрээн Коммунистиг партия-биле тудуш холбаалыг. Партияның болгаш улустуң [illegible] бүгү салым-чолун, хайнылыг чоруктуг энергиязын оларның херээнге кызыгаар чок бараан болурунга берип берген. С. К. Тока СЭКП-ниң XIX, XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV съездилериниң делегады, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидаты, партияның XXIV съездизинге — СЭКП Төп Комитединиң кежигүнүнге соңгуткан. Ол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийиги чыыжындан эгелээш чыыжынга чедир депутады, область Совединиң, а оон соонда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады боор чораан.

С. К. Тока бодунуң партийжи болгаш хөй-ниити ажыл-чорудулгазын чечен чогаал-биле [illegible] холбаштырып турган. Ол тыва чечен чогаалдың үндезилекчизи боор турар. [illegible]

[illegible] Генерал-лейтенант С. К. Тока [illegible]

[illegible] база харын-даа дуржулгалыг ажылчы материал боор турар.

С. К. Токаның кайгамчыктыг тыг бүгү талалыг талантызының өске бир талазынын дугайын база чугаалаар херек. Ол хүн бүрүзүнүң чай чок партийжи политиктиг, онзалыг үре-түңнелдиг чогаал ажылы-биле [illegible] республиканың эртем-шинчилел [illegible] киирген. Ол бээр эртем-теориязы [illegible] ажылдарны бижээн. Тыва улустуң төөгүлүг салым-чолунга Улуг Октябрьның күчүлүг, шиитпирлиг салдары, Тываның Араттың революстуг намының төөгүзү, революция мурнунда орус-тыва чоннуң харылзааларының [illegible] ужур-дузазы, Тывага [illegible] Ажылчы чоннарның интернационалчы социалистиг чаавыжын болгаш тыва улустуң өске-даа совет улустар-биле найыралын улам быжыглаарының айтырыглары — С. К. Токаның шинчилел ажылдарының тематиказының ырак чедип эвес даңзызы ол-дур, ол бүгүде эн чугула ужур-дузалыг шын [illegible] Оон редакторлааны болгаш [illegible] эртем ажылы «Тываның төөгүзүнүң» ийи тому [illegible]

[illegible] ол партияның болгаш улустуң херээнге кызыгаар чок бараан болурунуң үлегер-чижээ болур.

Бодунуң кайгамчыктыг чоңгыс чер чурттуу, сураглыг совет чогаалчы, партия болгаш [illegible] төрүттүнгенинден бээр 80 чыл болганын бо хүннерде демдеглеп турар бистиң республиканың ажылчы чоннары, күш-ажылчы араттарның [illegible] оларның чаа социалистиг амыдыралче шимчээшкининге. Совет Тываның экономиказын [illegible] дериинге оон кайы хире хайгаараар [illegible] тыва совет чериниң алдарлыг [illegible] Тыва АССР-ниң [illegible]

Республиканың коммунистери, комсомолчулары, бүгү ажылчы чоннары партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ол Пленумга СЭКП ТК-ның Чигери секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң [illegible] сорулгаларны, чаа беш чылдың планнарын күүседир [illegible]

Г. ШИРШИН,
СЭКП обкомунуң бирги секретары.

ОНЗАГАЙ БҮДҮШ

1944 чыл. Ол дээрге Тываның амыдыралында эң төөгүлүг чыл-ла болган. Ада-чурттуң немец-фашистерге удур хостаптыг дайынының кадыг-берге чылдарының бирээзи турган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, Бүгү-эвилел старостазы Михаил Иванович Калининниң аксы-дылынга Тыва Арат Республиканың [illegible] баштыңчызынга сөс берген.

Тываның Араттың революстуг намының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ынчан чаа-ла 43 харлыг турган Салчак Калбакхорекович Тока арай сураадай барык, ынчалза-даа кашпагайы кончуг тура халааш, тыва чоннуң эртken оруун, [illegible] арыг орустап чугаалап, Тыва Арат Республиканың Бичe хуралының VII онза сессиязындан [illegible] бедик соруктуг-биле номчуп бадырыпкан. Президиум кежигүннери С. К. Токаның ол [illegible]

[illegible]

С. К. Кочетов, М. А. Серенмаа база мен соңгукчулар-биле ужуражып, Москвага сессияларга чорупчура турар үелерде Дарганың ажылының хөйүн, човаг-дыш чогун, хөй арга-дуржулгалыын, чугаалажып олурар кижизин чаңгаар хаара тудуптарын көрдүм, — бо бүгү, онзагай бүдүжү шынап-ла кайгамчык!

1945 чылдың июньда депутаттар эң баштай Москвaже сессияже аъттанган. Ол сессия Тиилелгениң сессиязы болуп төөгүге арткан. Баштайгы тыва депутаттар Тиилелгениң парадын көөр аас-кежиктиг болган. Дарга өөрүнге бистии-ле чаңы-биле баштактаны каап чагып олурган.

— Че, көрдүңер бе, Тывавыс улуг Совет Эвилелиниң бир аныяк областы болган, канчап билир, вам чазык авыралында моон соңгаар республика-даа апаар чадавас. [illegible]

[illegible]

— [illegible] Дарга [illegible]

[illegible] фашист туктарын Парад соонда Мавзолейниң доразынче [illegible]. Дарга өөрүнге оон [illegible] Жуков, Ворошилов, Буденный, Рокоссовский болгаш хамык маршалдар, генералдар ону долгандыр [illegible] турган. Оларны көөрү бир солун болган.

Салчак Дарга [illegible]

[illegible]

1945 чылда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң [illegible]

Леонид ЧАДАМБА.

СУРГУУЛ ЧЫЛДАРЫВЫСТА

Тыва Арат Республиканың бирги Улуг хуралының делегаттары-биле кады тывызыг [illegible] 1925 чылда Тываның [illegible]

[illegible] дан келген улустар-ла болгай.

Оон бээр-ле Салчак Калбакхорекович Tоканы билир мен: Ниитилел херектер министерствозунга ол чагырлалдап ажылдап эгелээн, удаваанда өөренири-биле ону Москваже чоруткан. 1926 чылдың мында [illegible] кырыгарынга өөредилгени уламчылары-биле мени Кызылга артырып каан.

Ынчангы ТАРЭ Төп Комитединиң бирги секретары Иргит Шагдыржап мени августтуң [illegible] келдирткен. Чоон чүк улустарының Москвада коммунистиг университединче Тываның 5 аревэйчилеринден [illegible] Амыяктарның Коммунистиг [illegible] телеграмма келгенин дыңнатты. Оон, Капасыкаа, Татьяна Сат, Оюн Чиңгит-оол, Чооду Намчык, мен август 10 да [illegible]

[illegible] 1929–30 чылдарда тыва «бичии [illegible]» ажылче кирипкен. Ынчан Пальмбах-биле бисти база С. К. Тока таныштырып каан.

Кызылга 1929 чылда эп келген бис. С. К. Тока-биле кады ажылдап келген чылдарымда [illegible] айтырыгны азы херектиг [illegible] хойнур өөренип алган мен. [illegible] хоорзжэн улуска ол кончуг эптиг-эвилек чораан.

Теоретиктиг материалдар база бодунуң чогаалдары-биле ажылга хөй үе-шакты С. К. Тока ажыл шагының соонда [illegible] турган. Ол угаанныг, салымныг база эңгиринге сагыш човаар кижи.

Седип-оол ТАНОВ,
1929 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, персоналдыг пенсионер.

ЧОГААЛЧЫНЫҢ НОМНАРЫ

С. К. Токаның чогаалдары 1931 чылдан бээр солуннарга парлаттынып эгелээн. Оларны «Херээжен» (1935), «Үр дарлалынга үш чыл болдуму» (1935), «Мээн сактыышкыннарым» (1951), «Төс чадырда» (1953) деп тускай номнар [illegible] номнары чылдарында ном[illegible]. Чогаалчының баштайгы [illegible] боттандырар [illegible]

Чогаалчының 25 чылдан бээр [illegible] «Араттың сөзү» (1950–1964 ч.ч.) бүгү делегейге сураглыг. Европа, Азияның [illegible] «Правда», Гослитиздат, Коми АССР-ниң база Тываның ном үндүрер черлеринде, «Современник», «Советская Россия» база Бараан Сибирь [illegible] ном үндүрер черлеринде ол [illegible]

[illegible] парлап үндүргүзээн. Ниитилел-биле делгеттинип парлалгазынга оон номнары 50 ажыг катап парлаттынган.

С. К. Тока сөөлгү чылдарда боттуг амыдыралдың чижектеринге үндезилеттинген [illegible] Олар «Чаа Тыва — Октябрьның оглу» (1967), «Ада көрбээн — оглу [illegible]» (196[illegible]), «Ниң хемниң баштары» (1969), «Чоннуң оглу» (19[illegible]), «Амыдыралчылар» (1971) дээш оон-даа өске-биле [illegible]

«Тыва [illegible] библиотеказы» деп 21 томнуг серияда С. К. Токаның «Чогаалдар чыындызы» беш томнуг парлаан, оон бешки тому чогаалчының 80 харлаан [illegible] парлаан. Беш томнуң ниити хемчээли 105 парлаг ажа, тиражы 22 муң [illegible] «Бөгүн-Бөгүнүң» [illegible] баштайгы үш томунда «Араттың сөзү» [illegible] «Боттанган күзел» болгаш оон-даа өске тоожулар, чечен чугаалар, очерктер, шиилер кирген. Ында чогаалчының 1930–1941 чылдарда эдилеп чораан блокноттарындан алган хүн демдеглелдеринден үзүндүлерни болгаш чогаалчының архивинден алган доозулбаан тоожуларын база парлаан. IV болгаш V томнарда «Араттың сөзү»нүң үш номун дарук-биле [illegible] амыдыралы [illegible] база-бүрү [illegible] кластаан. М. Шолохов, А. Копытов, С. Залыгин, М. Колесников, Д. Жигмит, Г. Чимитов, Р. [illegible] А. Прокофьев, С. Шипачев, Н. [illegible] М. Тока болгаш [illegible]

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Күрүне шагналының лауреады, Тываның улусунуң чогаалчызы С. К. Токаның «Араттың сөзү» деп чогаалы Совет Эвилелиниң [illegible] болгаш делегейниң улустарының хөй-хөй дылдарында [illegible]

Юрий КЮНЗЕГЕШ.

БОТТУГ УДУРТУЛГА, ДУЗА ХЕРЕК

СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунга [illegible] амыдыралга боттандырар дээш Чаа-Хөл кожуун Совет-оон күүскому болгаш ында хой-ниити [illegible] чамдык боттуг ажылдарны [illegible]. Шуурманың шиитпирлерин «Найырал» совхозтуң Шанчы, Кара-Тал, Чаа Чаа-Хөл, Чаа-Хөл суурларынга, Ортаа-Хемге, Сарыг-Хөлге, Аргалыктыгта болгаш сүт-бараан фермаларынга база хойжу бригадалар төптеринге кадбаа-биле тайыштырган. Бо талазы-биле совхоз директору Д. Ооржак, парком секретары М. Лапык, кожуун Совет күүском даргазы А. Түлүш, ажылчын комитезиниң даргазы Т. Чечен-оол чонга кадбаа-биле тавыштырып, ниити чоннуң саналдарын алган.

Бо доктаалга хамаарыштыр үлүс депутаттарының Чаа-Хөл кожуун Советиниң чанында туругу дружина штабы элээн боттуг ажылдарны чон ортузунга [illegible]. Сөөлгү 2 чылдарда ниитиниң корум-чурумун камгалаар ажылга боттарының үлүг-хуузун киирип келген дружинниктер ниитиниң Советке кирип кээп, Олар боттарының хостуг шактарында хой удаа корум-чурум камгалажып, хулиганнар, оорлар-биле демисежип келген.

Совхозтуң Шанчы салбырында Алдын-оол Түлүш, Василий Бергиин, Чаа Чаа-Хөлде Григорий Балбый-оол, Маны Наспыл, Кара-Талда Александр Чиглен, Хаваа Маадыр-оол, Очуржап Чиңгин-оол, Чаа-Хөлде Дугар-оол Дунчупмей, Чүсүнмаа Доюр-оол, Сундуй Коңкар-оол олар ындыг идепкейлиг дружинниктерге хамааржыр. Бо дружинниктер ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга, боттарының бар-ла арга-дуржулгазын харам чокка берип келгенин демдеглевейн [illegible].

«Найырал» совхозта хой-ниитиниң корум-чурумун мурнуку-биле элээн эки турган. Арагалаар, хулиганнаар чорук совхозтуң ырак салбыры Шанчыда өске салбырлардан элээн болуп турар. Ында салбыр эргелекчизи, анык коммунист Алдын-оол Түлүш хой-ниитиниң корум-чурумун [illegible] органнарга [illegible].

Ынчалза-даа ниитиниң корум-чурумун үрээр, арагалаар, хулиганнаар чоруктар совхозтуң Кара-Тал, Үрбүн салбырларында [illegible]

[illegible]

Т. САДЫ,
«Найырал» совхозта үзүглүг дружина штабының даргазы.

Хандырылгаңар кандыгыл?

КӨДЭЭДЕ БИР ПУНКТУДА

[illegible]

В. КУУЛАР.

МЫНДЫГ БОЛУП БОЛУР БЕ?

[illegible]

Ө.С. ИРГИТ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

КОЛ АССАМБЛЕЯ СҮМЕЛЭЭН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). 1982 чылдың январь 1-ден 1986 чылдың декабрь 31-ге чедир Каттышкан Нациялар Организациязының Чиңгине секретарының албан-дужаалынга Хавьера Перес де Куэльярны (Перу) бадылаарын Айыыл чок чорук Чөвүлели КНО-нуң Кол Ассамблеязынга бир үн-биле сүмелээн.

КНО-нуң чаа Чиңгине секретарын КНО-нуң Кол Ассамблеязы дараазында неделяда соңгуур.

• • •

Х. Перес де Куэльяр 1920 чылда Лимага төрүттүнген. Католиктиг күрүне университединиң эрге факультедин Лимага дооскан. Чурттуң элээн каш өөредилге черлеринге делегей эргелиг болгаш делегей харылзааларын башкылап турган. Дипломаттыг албанга 1940 чылда кирген. Элээн каш чурттарга, оон иштинде 1969-1971 чылдарда Перунуң Совет Эвилелинге элчиниң албан-дужаалдарынга ажылдап турган. 1971-1975 чылдарда Перунуң КНО чанынга доктаамал төлээлекчизи болган. Оон соонда КНО-га харыысалгалыг элээн каш албан [illegible]

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң декреди-биле чуртка шериг байдалын декабрь 13-те чарлаан болгаш Национал камгаланылгазының Шериг чөвүлели тургустунган. ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский радио дамчыштыр чонга кыйгырыг кылган. Чуртка кыжаныышкынның анархияның болгаш эрге-чагырганы [illegible] турар «Солидарностиниң» кедергей барымдаа үзелдиг күштерниң харысаалга чок хелииниң [illegible] ол хемчегни ап чоруткан [illegible].

В. Ярузельскийниң кыйгырыы. Национал камгаланыышкынның Шериг чөвүлелиниң медеглелин болгаш чуртка шериг байдалын чарлаан дугайында Күрүне Чөвүлелиниң декредин радио-биле хой удаа домчуткан.

Национал камгаланыышкынның Шериг чөвүлели тургусканы-биле чергелештир бурун эргелиг шериг комиссарларын томуйлаар [illegible] болгаш министерствоарын күрүне министрлеринге эрге күрүне администрациязының органнарының ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргени оларга тывыскан. Боттарының чүлээлгелерин күүседип чадаан чагыкчыларны шагдаага чуруп, ажылындан дүжүрер эргени комиссарларга тывыскан.

«Солидарностиниң» кедергей [illegible]

[illegible]

Соңгулдалар түңнели

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). [illegible]

ДАНИЯ. «Пуэбло унидо хамас сера венсидо!» («Чаңгыс эптиг кылдыр каттышкан чон — тиилеттирбес!»). Бүгү-ле чили патриоттарының херек кырында гимнинге апарган ырының бо сөстерин Данияның найысылалы Копенгагенге болган Чилиниң улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илередириниң митингизиниң киржикчилери бир үн-биле катаптап турганнар. Чыскаалганнар чили аг-шериглериниң ханыг үүлгедиишкиннеринге килеңнээшкин-биле удурланыышкынын илереткен. Чилиде [illegible] хорудаттырганнарны доразн хостаарын, чурттуң улузунга демократтыг хостуг эргелерни бээрин негеп турганнар.

ЧУРУКТА: Чилиниң улузу-биле эп-сеткил каттыштырарының чыскаалының киржикчилери «Чили бис-биле [illegible]!», «Чили улустуң хосталга дээш демиселин деткип тур бис!» «Чилиниң шериг эрге-чагырганы чок болзун!» — деп бижип каан кыйгырыгларын тудуп алгаш чоруп турары.

И. РЕВЯКИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

«БОМБАЛАРНЫ КЫЛГАН ХЕРЭЭ ЧОК»

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). [illegible]

В. МОСТОВЕЦ.

ЗИМБАБВЕНИҢ ШИИТПИРЛИИ

СОЛСБЕРИ. (СЭТА). [illegible]

ЧЕПСЕКТИГ ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭЛЕР

БЕЙРУТ. (СЭТА). [illegible]

БЮДЖЕТТИ БАЛАНСЫЛАП ЧАДААН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). [illegible]

ТӨӨГҮЛҮГ ЧЫЫШ

(Очерктен үзүндү)

С. К. ТОКА

Делегаттарның болгаш [illegible] саналдарын [illegible], тывызым көнтарын. Тываның төөгүзү болап олур мен.

«1944 чылда, Ада-чурттун Улуг дайының төнмээнде-ле тывалар болуннун тура-созуун барымдаалааш, Совет Эвилелинин [illegible] кирген. Ооң бээр чүгле он чеди чыл болган. Тываның бүрүнгү хилиптек-човулаңның төөгүзүн ажырга чүү боор, кымга-даа билдингир. Бо кыска, кижи болза бээин [illegible]. Тываның экономиказы, культуразы, чонунуң амыдыралы үнелиниинден өскерлиин. Чаа социалистиг эгеле чаартыныл тургустунган. Бөгүн төлээлери артында-ла бо Ордуда, СЭКП-ниң XXII [illegible] мунчам тургузарының төөгүлүг шиитпирлерин бадылажып олурары ылап-тыр».

«Бызаргай. Хуу ажылдыг араттар колхоз-кампы ажылынче бүрүн кирген, келир шагда хуу амыдыралдыг кежүн чорааның солаан, суур-жааш арга-чадааның чаг-даа боон чораан [illegible] нарга солаан» — деп бүдүү эргээм базып санап, ол бол-за СЭКП-ниң, ооң ленинчи ТК-зының ачызында» деп аналпатеп олурдум.

[illegible] тывалар бээни таныыр чораан болгай бис. Ам келзе-келзе, Бүгү-эвилелге хамаарылыг Хову-Аксының, Ак-Довурактың комбинаттарын тургузуп эгелей берген бис» — деп боданып олур мен.

«Бүгү Тываны школа-эмнелгелиг, кино-радиолуг, библиотека-клубтарлыг, бүгү амыдыралды хандырарынга таарыштырган, хоорай-суурлар хеме алган.

Бо-ла бүгүде СЭКП-ниң, ооң Төп Комитединиң ленинчи национал политиказының ачызында» деп сүвениң түңнээ бодааш. 1961 чылда Тывага хамаарыштыр чүү болганын коптарып олурдум.

Совет Тываның чону бүгү чурттуң чону-биле кады партияның төөгүлүг XXII съездизинге белеткенип, анаа белек сөөнзөрин биле Күрүнеге дук болгаш тараа садарының база үлет-пур-бүдүрүлге талазы-биле социалистиг хүлээлгевисти ажыр күүседип, октябрьның ортаа үезинде Тываның национал хосталгалыг революциязының 40 чылын база областың он чеди чылын [illegible] ча өөрүшкүлүг медээ [illegible] келген.

Ол өөрүп мага ханмас медээни телефон-биле дыңнадым олурумда, күрүнениң хөгжүм-шии театрынга байырлыг концерттиң бир-ле номеринге «Араттың сөзү» деп тоожудан үзүндү номчуп турган чүве. Москвадан келген ол өөрүшкүлүг медээниң шала-була дыңнап алгаш, черге дээр-тетбес залче чүгүрүп келиримге, тоожуну номчуваан болду. «Нажан-на дообар иргин!» деп четтикпейн манап тур мен... Номчулга-даа доозулду, сценаже үнүп келдим, улус-даа кайгаан. «Чүү болду. Даргазы артист эвес кижи-ле болгай, кандыг аайлыг чүве боор?» дижип, чамдык кижилер: «Аа, ол чаа номчаан тоожунуң автору боорга бергузер дээш үндүрген болган аан» кыллыр бодап олурган ла ышкаш [illegible] чыыр чугаалап дыңнаан мен.

Кезек деңнеп, ыштыма-аңгадап тура, «чүү деп эттээр чоор, өөрээшкимден таарымчалыг сөс-даа тыппас кижи-дир мен» кылдыр бүдүү боданып алгаш, залче көрүмге, 700-800 көрүкчүлер-[illegible] кыска бораа шала мөндүле... Кым-бир [illegible] [illegible] дээн-даа ыткап бо[illegible].

— Чап-чаа Москвадан ол өөрүшкүлүг медээ келди: бистиң автономнуг областывыс Автономнуг Совет Социалистиг Республика [illegible] деп, дыңнадып алдым. Харлыга берген бөдүүн ажылдып ап, будденин бадып келген карааным чажып чорук ап турганым аразында, зал дээрп-даа кижилер «Ура-а!» [illegible] кайгап-ла тур. Ол үеде «[illegible] партиязы Төп Комитеди делгерезин!», «[illegible]» дээп кыйгылар оон-моон үнүп-ле тур. Кижилер өөрээн [illegible] холдарын сунгулааш, барык-ла он-тээрби минуталарның дургузунда зал коонайнып-ла тур.

«Ол өөрүшкүлүг, эзис [illegible] үнген чылыг сеэстер нерзал-байырлал бистиң партиявыска, бо залда чыылган беш муң ажыг төлээлерге, партияның Төп Комитеди Силерге бараалгаткан турган [illegible]» деп бодап [illegible] угааным база-ла СЭКП-ниң XXII съездизиниң болуп турар ол залында ээп келди. Партияның XXII съездизинге олура, ооң делегаттары-биле ужурашкаш, СЭКП-ниң Программазының [illegible] төөгүлүг болуушкунну, ооң [illegible]-шынарын улам тывынган шингээдип турган мен.

— Экии, эш Тока! Силерниң область республика болганы-биле холбаштыр ааиг байыр! — дээн кижилер оон-моон удаа-дараа холун сунуп алган көөп-ле турдулар.

Ол дээрге онза-ла төөгүлүг болуушкун-дур. Тываның төөгүзүнде ам дам баар!...

Областы республика болурганының соонда, улус-кижи-биле ужурашканда, Тыва дугайын сонуургаар, эмгүр тургусканын бо-ла чугаалап эгелээр. Ону бодап көөрге, ол болуушкунну чүгле Тываның арат чоннары эвес, харын бүгү совет кижилер бодунуу дег көрүп, сонуургап турары. Советтиң бүгү-ле арат чоннарының бузулбас чаңгыс эви, тергээ коммунистиг партиязы, ооң ленинчи Төп Комитеди [illegible] бистиң база бир демдээ деп чүве илдеп.

XXII съездиниң [illegible] турда, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Владимир Оскал-оол баштаан тыва циркчилер бодунуң уран чүүл Москваның сценазынга, партия Чыыжынга көргүскениниң алгаштыг көөрге, Совет Тыва дыка-ла бурунтаарлаашыр деп бодал сагыш-сеткилде чайгаарла өөрүп келир турган болбайн аан. Ону көргеп съездиниң чамдык делегаттары бээни дораан-на [illegible] ийик.

— Тываларның уран чүүлү дыка-ла бедүрүлген-дир! Артистери [illegible] чешпиэрел кааны бодап көөрге, илдеп ышкаш чүл — деп, съездиниң бир делегаты чугаалааның дыңнаан бис.

Бистиң партиявыс, ооң ленинчи Төп Комитеди Тываны онза чоок көрүп турарын база өске чижектерден көрүп болур. Ук хуралга санал бээри-биле 250 ажыг кижи ат бижиткен турган. [illegible] сандыг улуг партия органнызацияларының делегаттары турбаан дээрзи! Ындыг турбуже, алды муң арай боорда чедер кежигүннерлиг Тываның партия организациязындан барган үш делегаттың бирээзинге саналдаары-биле сөс бергенин, чаа Устав [illegible] Программаның [illegible] составынга киирерии болгаш Төп Комитеттиң кежигүнүнүң кандидадынга соңгааның алырга, ленинчи национал [illegible] чырыкчызын база катап херечилеп турар [illegible].

Партияның XXII съездизиниң бүгү документилериниң чаңгыс эп-сеткил-биле бадылаан. Партияның Төп Комитединиң [illegible] съездиден соң иштики, даштыкы [illegible] бирги-биле чүүлдүг диген, беш муң кижилер мандалын кулдуурге залдың ишти кызыл чечек тарып каан калбак шөл-биле дөмей-ле турган. Программаны, Уставты база-ла чаңгыс үн-биле бадылаан.

— [illegible]! Вива коммунизм! Коммунизм мандылзай! — деп лозуңнар, дыңнаттыг адыш [illegible] арай боорда соксааш, партияның гимни — «Интернационалды» чүс ажыг дылдың [illegible] ырлажылганың соонда, ам СЭКП-ниң XXII съездизи хагдынган.

(Тоочуур. Эгези № 287 «Шында»).

В. ЛУКАНОВ МУРНАВЫШААН

Шыдырааның талазы-биле республика чемпионадының ылдыгы салыы мурнап турарларының олуруунга өскерлиишкин кылбаан. В. Луканов, Л. Монгуш, М. Адыг-оол, П. Артамонов арыг улуг санаарын ап үнгүлээн. М. Мадон биле М. Шулдур-оол хайымнашкан.

Баштайгы хөлге Тыва АССР-ниң чемпиону В. Луканов биле «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң республика чемпиону М. Түлүш таваржып кан. Ыйнгиан кара-биле ойнаан, эге кештерде-ле мере талазында турган ооларже халдааш, эки туружу ээлепкен. М. Түлүш бурун гаарлай берген аъдының бирээзи-биле аң кызыкы оолду үзүткан каар таарымчалыг байдалдыг турган-ла, ол олдуу номчун алыр ужурлуг аъдын өске кваспекке салгаш, эмге соруктуг бөлүк кошкак кол кыптаан, удурланыкчызының бодаларын сайзырадып, кара ноиче чортту халдааргынга деткимче берип каан. Удаваанда В. Луканов чиик бодазының бирээзин халаска каап берген, халдаашкынның күштелдирген. Ол дерштен кээп четпейн торда база бир аъдын ооңга орнаан, беш удур шын санап алганын бүзүраар ноичэ дорт халдап кирген. ийи бода арта берген кара таланың ноиы матка олурарынче чайгаар албайт каан.

Алды салыг соонда чаңгыс-даа ылдыдыышкын чок В. Луканов мурнап турар.

Д. САЛЧАК.

ХҮНДҮЛҮГ ААЛЧЫ

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи база ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады, РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черниң даргазы, Бүгү-эвилелдиң шоодуглуг кинажурналы «Фитильдиң» кол редактору — сураглыг совет чогаалчы Сергей Владимирович Михалков бистиң республикага аалдап келир.

Хүндүлүг аалчының [illegible] шүлүктерин номчукчуларга бараалгаттывыс.

МУГУЛАЙ ДУГАЙЫНДА

Аъттың тевер дабаныңдан, кудуруундан,
Айыыр ышкаш мыйыстардан коргар херек.
Хамык бүгү талалардан мугулайның
Канчалдыр-даа көөрүнден сестир херек.
Угааныгның орза чогуур олудунга,
Үжүр суруп, мугулайның савдаан турда.
Анаа шыны сеглээр туржук, чагдаары-даа
Амыр эвес дыраажы база сөглеп каалы.
Мугулайның хүндүлээчел, чазык-даа боор.
Буу-даа чашпаа, үргүлчү-ле коскенмес-даа.
Уран-чечен санал-опал кылып-даа боор.
Үтказы хей мыт чок оруп шыдажыр-даа.
Анаа-мынаа мугулайның эге чааскаан
Амдап болур үүлгедиг кылып каарга. —
Сайтарар дээш чүс-чүс мертен угааныглар
Чадажып каар, дуза белин кадып албас.
[illegible]
Ылап бар дээп чоннуң бурун чугаазы бо:
Чүүдеп-даа бол кортпас дарткен кижи бээн.
Чүгле чаңгыс коч-[illegible] сестип чогуур!

ХАНА БОЛГАШ БАЖЫҢ

Чоочуп шөлде шивээ артым туунбу хана
[illegible] шаптык болу берген иргин.
[illegible] түүгүздарның суруп [illegible].
Хананы олар чаза тепсир бодап ап-тыр.
Шак ол шиитпир күүсеттинер хүн, шак келген.
Частыышкын даа ыржым дүне шөлге дагжаан.
Бүрүн шивээ хана оон сирлеш кынгаш.
Бустур туржук, чүрле тигдиг артып каап-тыр.
[illegible]
Харалааның бузуптар боол сөктүн баткан.
Дужаар хүусаа келди-ле дээш, бүрт-сарт кылдыр
[illegible] борап-саран [illegible].

Вл. СЕРЕН-ООЛ очулдурган.

1981 ЧЫЛДА ССРЭ-НИҢ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛЫНЫҢ ЛАУРЕАДЫ

Г. Доницеттиниң «Лючия ди Ламмермур» операзында Лючияның, Г. Майбороданың «Милана» операзында Йоланның рольдарын Киевтиң операның болгаш балеттиң Т. Г. Шевченко аттыг күрүнениң үлегерлиг театрынга күүседикчизин [illegible] база сөөлгү чылдарның концерт программалары дээш ССРЭ-ниң улустуң артизи Евгения Семёновна Мирошниченкога ССРЭ-ниң 1981 чылда Күрүне шаңналын тывыскан.

ЧУРУКТА: Евгения Мирошниченконуң ойнап турарының үезинде.

И. МАЛЫШЕВТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

КҮЗЕЛИВИС ЁЗУГААР

1966-58 чылдарда почтачылап турган мен. Ынчан почтаны Хандагайты суурнуң чонунга тараткаш, малчыннарга база чедирер чүве. Неделяда үш катап үзээр. Ийи хонгаш-ла эккээр турдум. Мээң быжыглаап ийи аъд бар. Оларның-биле чоннуң солун, сеткүүлүн ээл дагпайн чедирип турдум.

Солун, сеткүүлден аңгыда мээң үндүрүү, специалистерниң шалың акшазы база меңээ хамаарыжып турган. Ам бо ажыл-ишти хуваалдазыт апарган. Суурда болгаш малчыннарда түс-түс почтачыларны быжыглаан. Оларга улам таарымчалыг байдал тургустунган.

Ол үелерде чоннуң солун, сеткүүлге чагыдылгазынга [illegible] кептиг идепкейлиг. Суурга чоокта хурал болган. Анаа 1982 чылда чагыдылга дугайында база чугаалашкан. Чамдык аныяктарның солун чагыдылганың хуралга адаарга, почтачылап турган үемни деңнеп ордум. Бо хире сайзыраңгай, бурунгаар депшилгелиг амыдыралга орган, канчап солун, сеткүүл чагыдылбас боор.

Бодум хуумда солуп, сеткүүлдү чылдың чагыдар кижи мен. Бичии оглум солуп ап ажыдылбаазымны пат билир. Каш хоңгаш-ла келиримге, солуннарны ол шыгжап каан боор.

В. САНАА.

Өвүр району.

ДЕКАБРЬ 15-ТЕН 17-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң улуг хорунуң концерти. Уран чүүл удуртукчузу — РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Попов. 9.35 — Уруглар уран-чечен телефильмнер: «Ак автомобиль», «Иштик чалтыңнары». 9.55 — «Кино [illegible]». 10.55 — Телемедээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Социалистиг чурттарның телевидениезиниң документалдыг фильмнериниң программазы: «София. Өрүс Балканар» (БНР), «Кижи холунда даш» (ЧССР), «Бернардо Белотто». 17.20 — «Аныяк [illegible]». 17.50 — Заир Республиканың национал балединиң концерти. 16.20 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу А. Герасимов. 16.55 — Б. Пальчун — «Бичии чер». Солистерге, хорга болгаш оркестрге оратория. 17.25 — Физика-математиктиг [illegible] эртемнериниң доктору, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады Б. С. Кашин-биле «Орлёнок» [illegible]. 18.15 — «Кур чер богуу». Хөй чүък сөөртүр автопоездилер чолээчилери — Кустанай областа Головач ажылчыннар дугайында.

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН
19.00 — Телемедээлер. 19.10 — Чарлалдар. 19.15 — Документалдыг фильм. 19.30 — «Партияның болгаш күрүнениң сураглыг ажылдакчызы С. К. Токаның төрүттүнгенинден бээр 80 чыл болганынга [illegible]».

МОСКВАДАН
20.00 — «ТТ-ниң экранынга ат баштайн», «Чүүдел-даа үнелиг». Тоогу-публицистиг кино-[illegible] 6-гы фильм — «Хүлээлдан Феликс ышкаш». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ыдык рольдар», ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Зуева — Н. А. Островскийниң [illegible]. 22.55 — Бөгүн делегейде. 23.10—23.40 — Европаның волейболга чемпионнарының кубогу. Эр кижилер. ЦСКА — «Младость» (Югославия). ЦСКА-ның универсалдыг спорт залындан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
12.30 — География. 6-гы класс. [illegible] үеде шиничилеп турары. 13.00 — М. Е. Салтыков-Щедринниң театры. 1-ги болгаш 2-ги кезектер. 13.30 — Кижиниң [illegible] физиологиязы болгаш гигиеназы. 8-ги класс. Шын чемпенирн чүге херегил [illegible] — Совет чурулга [illegible].

КЫЗЫЛДАН
18.00 — Уруглар фильм. «Кыш арыг иштинге канчап чедип келгенил», «Арга-ыяш хейгымылчылары». 18.30 — «Партияның болгаш күрүнениң сураглыг ажылдакчызы С. К. Токаның төрүттүнгенинден бээр 80 чылынга [illegible]».

МОСКВАДАН
19.00 — «СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга». «БАМ. 1981 чылда». Транспорт тудуушкунунуң министриниң оралакчызы, «Главбам» [illegible] И. Р. Метертов. [illegible] министриниң оралакчызы С. А. Исаков. [illegible] («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН
19.30 — «[illegible]». Телефильм.

МОСКВАДАН
19.45 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.00 — «Кесеениң шагы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.10 — «Чырык оруктар». Уран-чечен фильм.

ДЕКАБРЬ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Чүүдел-даа үнелиг». Төөгү-публицистиг кино-тоожу. 6-гы фильм. — «Хүлээлдан Феликс ышкаш». 10.05 — Кубань казактарының күрүне хорунуң концерти. 10.50 — «Оолдуглар, бурунгаар». 11.50 — Телемедээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Чер кырында кижи». Кинопрограмма: «[illegible]». 15.15 — «Өрүс чугаа». 15.45 — «Аныяктар адрестери». 16.45 — Коми АССР-ниң Москвага культура хүннеринге. Документалдыг телефильмнер программазы: «[illegible]», «Аптыш залайже бар чор». 17.20 — Коми АССР-ниң ыры болгаш танцының Күрүне ансамблиниң концерти. 17.50 — «Горнистер, [illegible]».

КЫЗЫЛДАН
18.20 — С. К. Токаның 80 харлаанынга [illegible].

МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Известия» солуннуң шаңналы дээш хоккейге чурттар аразының маргылдаазы. ЧССР — Швеция. Шиджилек командалар. 1-ги, 2-ги үелери. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Известия» [illegible] маргылдаазы ССРЭ — Финляндия. Шиджилек командалар. 3-кү үези. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылгар. 22.10 — К. Хачатурян. Скрипкага болгаш фортепианога соната. Күүседикчилери: делегей конкурстарының лауреады А. Махлин болгаш Грузин ССР-ниң алдарлыг артизи Н. Кверидзе. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45 — 23.00 — «Известия» [illegible] хоккейге чурттар аразының маргылдаазы ССРЭ — Финляндия. Шиджилек командалар. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылгар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
12.30 — Ниити биология. 9-ку класс. Микробиология. 13.00 — А. С. Пушкин. «Евгений Онегин». Литературлуг этюдтар. 14.00 — Эстетиктиг [illegible]. 14.30 — Сөөл ленинчи [illegible]. 15.30 — 18.20 — Чапсар. 18.20 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. Эрдели (арфа) ойнаар. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН
18.30 — «Кино аян-чорукчуларының альманаты». 18.50 — «Культура болгаш амыдырал». 19.20 — Телемедээлер. 19.35 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН
19.45 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.00 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Баштайгы ынакшыл». Уран-чечен телефильм. 22.50—23.00 — «Генерал дугайында сөс». Совет шериг ажылдакчызы Н. В. Ватутинниң дугайында документалдыг фильм.

ДЕКАБРЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Чырык оруктар». Уран-чечен фильм. 10.35 — «Дириг амытаннар [illegible]». Дамчыдылганы В. М. Песков чорудар. 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сөөлгү кыш-ажылдың — сөөлгү бедиң». Кинопрограмма: «[illegible]», «Бир часкы хүн», «Кетеранның сөглүннары». 15.25 — А. Фадеевтиң төрүттүнгенинден бээр 80 чылынга «Аныяк гвардияның» маадырларының [illegible]. 15.55 — «Шыдырааш школазы». Разрядтыгтар клазы. 16.25 — «ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл». «Металлургтар болгаш металл-эдилер [illegible] дугайы». 16.55 — Киров областың хоорайлыг уругларының [illegible] коллективтериниң концерти. 17.25 — «Мал. [illegible] ленинчи университеди». «Хөгжүп орар чурттар биле харылзаалар дугайында». 18.15 — «Чурук [illegible] хүн».

КЫЗЫЛДАН
18.30 — Телемедээлер (тыва дылга).

МОСКВАДАН
18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Совет Молдавияның уран чүүл мастерлериниң болгаш бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концерти». Фильм-концерт. 20.00 — «ТТ-ниң экранынга ат баштайн». «Чүүдел-даа үнелиг». Төөгү-публицистиг кино-тоожу. 7-ги фильм. — «Даң-даа атпаан». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.05 — Балет дугайы. Узбек ССР-ниң Навои аттыг Күрүнениң академиктиг улуг театры. Төнгенде — Бөгүн делегейде. Информастыг программа.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
12.30 — Зоология. 7-ги класс. Сээктээрлер — [illegible] амытаннар. 13.35 — «Кош-чүнчар [illegible]». Николай Островскийниң чогаал [illegible] дугайында. 14.00 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН
18.00 — Уруглар фильм. «[illegible] Тим [illegible]». 18.30 — Телемедээлер (тыва дылга). 18.45 — «Кызыл болгаш [illegible]. СЭКП-ниң [illegible] кирлиг [illegible] секретары В. И. [illegible] дамчыдылгага киирер. 19.15 — «[illegible]». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН
19.45 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.00 — «Ырлар болгаш чоок ырлар». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи композитор В. Левашов чорудар. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ужудуп үнери соңгаарылбаан». Уран-чечен телефильм. 22.50 — Документалдыг фильмнер программазы: «Оларны театр манап турар», «Таңногның холу». 23.20 — 00.30 — «Таралан чурт чүүлениеландынга?» Уран-чечен телефильм. РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Покровскийниң киржилгезиниң фильм-[illegible].

Культура болгаш амыдырал

МОСКВА ЧООГУНДА «КЕДРИНЧИЛЕР»

[illegible] рниң бирээзи — литература бөлгүмнери болгаш [illegible]. Олар [illegible] фабрикаларда, колхозтарда болгаш совхозтарда, өөредилге болгаш албан черлеринде, солуннар болгаш журналдар редакцияларының чанында бар. Оларның саны бистиң чурттуста он муң ашкан. Ындыг каттыжыышкыннарны тургускан херээ — кижиниң [illegible] болдуун кылзэр кижилерге чурулга чүүлдериниң сииирер болур. Ындыг литература каттыжыышкыннарының бирээзи — Москва чоогунда Мытищи хоорайда каттыжыышкын бо чылын 50 чыл оон демдеглээр. Ооң ажыл-херээ биле ПМА-ның корреспондентизи Валерий САПКОВ санырин таныштырды.

Чайгы дыштанылга соонда бөлгүмнүң киржикчилери чыглып келген турда, анаа чеде бердим. Чээрби ажыг кижи чедип келген тур.

— Бо черниң «За коммунизм» [illegible] бистиң манал [illegible] бис ооң арыннарынга аң тергииниң [illegible] болгаш, рассказтарывысты парлаттып турар бис — деп, литература каттыжыышкынының удуртукчузу Юрий Петрунин [illegible].

Мында чыылган кижилерниң харназының ангы-ангызы: ал дап ашкан кырганнар-даа бар, чаа школа дооскан аныяктар-даа бар. Оларның мергежилдери [illegible] бүгү электрик хонталкачы болгаш тудугжу, рентгенолог-эмчи болгаш олудурукчу, бухгалтер болгаш электрик, студент болгаш иргүу, чурукчу [illegible].

Чайгы дыштанылга үезинде [illegible] литкаттыжыышкынның дыка хөй кежигүннери чаа чогаалдарны бижээннер, чамдыктарында номчукчуларга бижиттиниги [illegible]. Чижээ, Мытищиниң бүдүрүлгелериниң бирээзиниң [illegible] турар Владимир Белоусовтуң шүлүктерин «Техника молодежи» сеткүүлде парлаан. Культура бажыңының директорунуң оралакчызы Владимир Степановтуң уругларга [illegible] га көстүп келгилээн. Аныяк авторларның «Аныяк үнер» деп чыындызынга Александр Медведев биле Григорий Кружков оларның чогаалдары база көстүп келгилээн. Александр чоокта чаа профессионал литератор апарган, ол ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнүнге кирген. Григорий — физик эртемниг. Бодалгаш англи классиктериниң шүлүктерин очулдуруп турар. Фронтучу Анатолий [illegible] [illegible] ры төп парлалгага бедик өнде үнелеткен. 30 харлыг шүлүкчү Николай Якшин М. Горький аттыг литература институдунуң бот-өөредилгеге салбыринче кирип алган.

[illegible] ы Жаврёнкиниң болгаш аныяк ажылчын Вячеслав Макаровтуң, чурукчу Александр Барамзовтуң база педагог Софья Корнуованың чаа шүлүктерин болгаш рассказтарын сайгарган. Сайгарар кылдыр планнаттынган чогаалдарда ангыда литкаттыжыышкынга [illegible] номчулганы база организастап турар. Кижи бүрүзү бодунуң чогааткан шүлүүн, шоодуглуг рассказын, [illegible] дузун анаа номчуур.

— Профессионал литератор болурун күзеп чоруур кижилер эвээш эвес боор аа? — деп, Юрий Петрунинден айтырдым.

— Үргүлчү [illegible] Александр Медведев, шүлүкчү Герман Волков, прозаик Борис Фаин олар улуг литератураже кирген кижилер ол. Аңгы үеде сураглыг апарган чогаалчы Александр Ребенчук бистиң каттыжыышкынывыска сапуп бээди. Ынчаа-даа каттыжыышкынның бүгү кежигүннери мергежилин солуур сорулгалыг болур хире боор, арай шын эвес ана ар. Литератураны хандыкшыл бистерин [illegible] тывынтывын турар. Мынчы каттыжыышкынга литератураның эстетиктиг шынар хевирлиттинер, литератураның онгай талаларын өөренип алыр, чечен чогаалдың эки болгаш кошкак талаларын ылгап биле бээр ана ар.

Ол бөлгүмнүн киржикчилери Мытищи районда улус аразында таныыр. Олар культура [illegible], библиотекаларга, парктарга поэзия байырлалдарын организастаарынга киржип, аныяктар [illegible] диспуттарны эрттирип, литературага хамаарышкан тайылбырларны берип турарлар.

Литкаттыжыышкынның бүгү-ле хөй талалыг, солун амыдыралынга оон удуртукчузу Юрий Петрунинниң киирген улуг-хуузу эвээш эвес. Ол дөртен хар ажа-ажып чоруур. Чээрби [illegible] [illegible] конструкторлап турган, өске улустуң шүлүктерин дыңнаар [illegible] анаа чедип келген! Ол чевер артын калган. Ооң соонда литература институдунуң бот-өөредилгелиг салбырын [illegible] [illegible] ниң ийи чыындызын үндүрген, профессионал журналист [illegible]. Хей-[illegible] [illegible] ээшкин ёзугаар ол он беш [illegible] литература каттыжыышкынын удуртуп [illegible].

Валерий САНКОВ.
(ПМА-ның корр.)

Агаар

Бөгүн республикага [illegible] [illegible] [illegible] кат улганныышкынныг хаттың дээргени секундада 5—10 метр [illegible]. [illegible] температуразы 25—30 градус соок болур. [illegible] хаттың дээргени секундада 9—11 метр чедер. Агаарның температуразы 28 — 30 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ДЕКАБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шалжылап черинде келуртур херексел» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (улатмая), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кажан ведер гей улуг апарарымга» 10.30, 13.35, «Кежигте аъттарны солуштурбайн турар» (2 серия) 12.45, 17.25, 20.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Слэщ эргиниң аксында» 15.00, «Ак кускун» 16.50, 18.50, 20.30 (улатмая) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-[illegible], [illegible] 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжэ амыдырал болгаш [illegible] 2-[illegible], [illegible] килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, [illegible] 2-21-47, [illegible] 2-31-75, [illegible] 2-[illegible], информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун кезбейн [illegible] 7-22-22 [illegible].

Тираж 17866. Чагыг № 2[illegible].

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыглар херектериниң талазы-биле [illegible] типографиязы. [illegible] Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01341

Бугү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 289 (11787) | 1981 чылдың декабрь 16, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кап.

С. К. ТОКАГА ТУРАСКААТКАН

Дүүн Кызылга, хөгжүм-шии театрынга, партияның болгаш күрүнениң кескү ажылдакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, Тываның улустуң чогаалчызы Салчак Калбакхорекович Токаның төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болганынга тураскаатканы байырлыг хурал болган. Аңаа республиканың болгаш Кызыл хоорайның партия, совет, профэвилээ, комсомол база ажыл-агый органнарының удуртукчулары, партияның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, бүдүрүлге [illegible] эртем интеллигенциязының, республика [illegible] организацияларының төлээлекчилери, Кызыл [illegible] база [illegible] [illegible], ол ышкаш РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреазы С. В. Михалков, РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары А. И. Волков, СЭКП ТК-ның инструкторуу Ю. К. Котов, Забайкальениң кызыл-тааар округунуң начальниги А. А. Шелестов олар киришкен.

Байырлыг хуралды СЭКП [illegible] партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин ажыткан болгаш С. К. Токаның амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының [illegible]. РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы С. В. Михалков, Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы К.-Э. К. Кудажы, күш-ажылдың хоочуну С. Т. Танов хуралга чугаалааннар.

Хуралдың киржикчилери С. К. Токаның амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының дугайында кинолентаны, оон чогаалдарындан үзүндүлер кирип турар концертти сонуургап көргеннер.

• • •

С. К. Токаның төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болганынга тураскааткан ажылчы [illegible] байырлыг хуралдары Каа-Хем районда «Ленинчи орук» совхозтуң төвү Бояровка суурга, С. К. Токаның [illegible] ажыл-агыйның төвү — Элегес суурга болгулаан. Ол хуралдарга илеткелдерни «Ленинчи орук» совхозта партия организациязының секретары И. П. Шабуров, С. К. Тока аттыг совхозта партком секретары Э. В. Удерда олар кылган.

Сарыг-Септе № 1, 2 школаларның [illegible] аңаа тураскааткан байырлыг [illegible] районнуң Культура бажыңынга болган. Орта илеткелди Сарыг-Септиң С. К. Тока аттыг школазының директору С. М. Достай кылган.

• • •

Салчак Калбакхорекович Токаның төрээн чери Мергенге дүүн байырлал болган. Ат-сураглыг чаңгыс чер чурттуунуң 80 харлаан юбилейинге тураскааткан байырлыг митингиге Сарыг-Сеп суурнуң албан организация, бүдүрүлге черлериниң төлээлери, «Ленинчи орук» совхозтуң Мергеи фермазының [illegible], чогаалчының төрелдери чыглып келген. Бедигээш черде тургускан стеланың баарынга чечектерни СЭКП райкомунуң бюро кежигүннери, район Совединиң күүском кежигүннери, комсомолчулар, школачылар салганнар.

Байырлыг митингини райкүүском даргазы Ш. Х. Сереэдар ажыткаш, СЭКП райкомунуң бирги секретары В. А. Бакулинге сөс берген. Партия, күрүне ажылдакчызы, сураглыг чогаалчының дугайында [illegible] ханызындан чылыг сөстерни ол чугаалаан. Күш-ажылдың хоочуну, мооң мурнунда колхоз даргалап ажылдап чораан Д. И. Есиповтуң болгаш өскелерниң-даа С. К. Тока дугайында сактыышкыны эргим, чылыг болган.

Митинг соонда стеланы ажыткан. Мерген фермазының клувунга кино көргүскен.

• • •

Оон мурнунда хүн, декабрь 14-те, республиканың 60 маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге С. К. Токаның төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болганынга тураскааткан салбырны ажыткан. Оон ажыдыышкынынга партия обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери барган.

• • •

Декабрь 15-те партия обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери С. К. Токаның хөөрүнге чораан болгаш оон тураскаалынга дириг чечектерни болгаш бооладарны салган. Аңаа С. К. Токаның өг-бүлезиниң кежигүннери киришкен.

• • •

С. К. Токаның амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга тураскааткан [illegible] дылгаларны түс чер телевидениезинге болгаш радиозынга, республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказынга оон чогаалдарының делгелгезин организастаан.

ЧУРУКТАРДА: Кызылга болган байырлыг хурал үезин.

Ю. Косарьковтуң болгаш В. Чадамбаның фотолары.

АМЫДЫРАЛДЫҢ БЕДИК ШЫНЫ

Эш Л. И. Брежневтиң «Сактыышкыннар» деп чаа номунуң чайынганчак, партийжи соруг-биле бижиттинген арыннары миллион-миллион кижилерниң угаан бодал байлаа апарган. Ол чегаал амыдыралдың бедик шынынга, чоннуң күш-ажылчы болгаш дайынчы маадырлыг чоруктарынга тураскааттынган. Чурттуң ажылчы чоннары ол ном-биле улуг ниитизеңгей болгаш кижи бүрүзү хууда сонуургалдыг таныжып турар. СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнатканы болза:

МОСКВА. «Сактыышкыннарның» арыннары кижи бүрүзүнүң ханы сонуургалын оттуруп [illegible] назы-харлыг, мергежилдиг кижилер оортан боттарынга эң-не чоок чүүлдерни тып ап турар — деп, паиысылалдың Свердловск районунуң партия активиниң эртем-практиктиг конференциязынга чүве чугаалааш, ССРЭ-ниң Аар машина тудуузунуң министерствозунуң партком секретары В. Шлыгин демдеглээн.

— Менээ идеология ажылынче доктаамал кижизидер дугайында арыннар онза чоок — деп, партия ажылдакчызы чугаалаан.

Ол ажыл хөй талалыг: ол ниитилелде болуп турар болуушкуннарны [illegible] сайгарарын, аңаа хамаарыштыр тургузунуң көөр айтырыгларны доктаамал шиитпирлээрин негеп турар. «Сактыышкыннар» деп ном эш Л. И. Брежневтиң өске чогаалдарынга — «Бичии чер», «Катап тургузуушкунга», «Чуруң черге» эге чүүл хевирлиг болуп турар. Олар коммунистерге, бүгү совет кижилерге амыдыралдың өөредиглиге ному болу берген.

КУРСК. Курск районнуң Брежнево суурга номчулга конференциязының [illegible] чилери «Сактыышкыннар» дугайында сагыш-сеткил [illegible] чугаалап турган.

— Илья Яковлевич Брежневтиң Каменскидеи суурга өг-бүлези-биле келир ээп чаныи келгенин үепи мен сактып тур мен — деп, хоочун колхозчу П. Т. Евдокимов чугаалаан. — Оон Леонид деп оглу арбай тарып, өстүрүп турганын билир мен. Леонид Ильичиниң амыдыралы — ол дээрге күш-ажылчы намдары. Улуг Октябрьдан эгелээн бистиң салгалдың кижизиниң амыдыралы-дыр. Бергелер эвээш эвес турган. Оларның дугайын «Сактыышкыннарда» шыныны-биле бижээн. Ынчалзажок бис ыы дажып эрткен бис: черни тарып, дүжүттүг боллурдувус. заводтарны туттувус, фашистерниң ырмазын сыктывыс.

Иелер дугайында чүректиң ханызындан сөстер дээш оорун четтиришкиним Леонид Ильичке оон чаңгыс фамилиялыы Анна Яковлевна Брежнева дамчыткан.

— Мен ол уругну азырап өстүрдүм — деп, ол чугаалаан.— Колхоз биске делгем бажыңны тудуп берди. Мээн улуг оглум Александр — мурнакчы тракторист. Уругларым ачазы-биле бис оларны ёзулуг ажыл-ишчилер, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң төлептиг хамаатылары кылдыр кижизидерин кызыдып турар бис.

БИСЕРТЬ. (Свердловск область). Бисерть суурга коллективизацияның киржикчилериниң — хоочуннарының ужуражылгазынга «Сактыышкыннар» деп номнуң арыннары дириг-жиңгир берген ышкаш болган. Районнуң [illegible] бирги колхозчуларының бирээзи Д. Клюжинге ол үе кажан-даа уттундурбас. Ол 1929 чылда трактористер курзун дооскан болгаш «Трактор» деп адаткан колхозка демир-орукчу-шефтерниң белекке бергени районга баштайгы «фордзон-путиловчу» деп тракторну аңаа бүзүрээн. Ол трактор дугайын Л. И. Брежнев база бижип турар.

— Ол трактор колхоз тургузуу дээш эң эки агитатор турган — деп, күш-ажыл хоочуну чугаалаан. — А кажан ооң-биле колхозка бир дугаар трактор андазынының изин арттырып тура, чоргаарланганымны чүү дээр!

Ужуражылгаже бодунуң сактыышкыннарын райкүүском ажылдакчызы чораан И. Токарев чугаалаан. Районга баштайгы «Трактор» колхозтуң орнунда ам амгы үениң сайзыраңгай «Бисертский» совхозтуң шөлдери чаптылган деп, ол чугаалаан. Урал суурунуң ажыл-ишчилери коллективизацияның эгелекчилериниң алдарлыг чаңчылдарын ыдыктыг-биле сагып, байыдып турар.

ДНЕПРОДЗЕРЖИНСК. (Днепропетровск область). Днепродзержинскиниң М. И. Арсеничев аттыг индустриалдыг институдунуң ажылдакчылары дээди өөредилге чериниң улусчу музейинге адаларының болгаш кырган-ачаларының чалыы үези-биле ужурашкан. Институттуң оон мурнунда [illegible] Л. И. Брежневке тураскааткан ооң стенттери чаа экспонат-биле — «Сактыышкыннар» — деп ном-биле неметтинген.

Институтка Л. И. Брежнев-биле кады өөренип чораан, Забайкальеге оон-биле шериг албаны эрттирип, сураглыг 18-ки Армияның составынга кады тулчуп чораан күш-ажылдың хоочуну А. Д. Куценко башкыларга болгаш студентилерге чүве чугаалаан. Берге болгаш алдарлыг чылдар дугайында чугаалааш, ооң демдеглээни болза:

— Леонид Ильич — улуг сагыш-сеткилдиг, партийжи бедик хүлээлгениң кижизи. Ооң салым-чолу чурттуң салым-чолу-биле ханы холбашкан. Амыдыралдың хуулгалгазы хүлээлгезин болза ол кайгамчык амыдыралдың үлегерин-ге, Ада-чуртунга, бодунуң чонунга бараан боор өөренир болур.

ДУШАНБЕ. Аңаа болган литературлуг номчулгаларның киржикчилери — ажылчыннар болгаш интеллигенцияның [illegible] «Сактыышкыннар» деп номнуң болгаш Леонид Ильич Брежневтиң өске-даа чогаалдарының кажан-даа балалып читпес улуг үнезиниң демдеглээннер.

— Ном бедик хамааты хүлээлгени көргүскени-биле сорунзалап турар. Оортан кижи бүрүзү бодунга сүмени, чаагай үлегерни азы ада чагыгны тып алыр — деп, чогаалчы М. Ходжаев чугаалаан. — «Сактыышкыннар» амыдыралга идепкейлиг болурунга, совет кижилерниң патриотчу болгаш интернационалчы баута литератураның база урап чүүлдүң чепсек-херекселдери-биле кижизидерингe өөредип турар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы бо чылдың декабрь 15-те болган. Аңаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының дөрткү сессиязын эрттирери-биле холбашкан айтырыгларны чугаалашкан, республиканың эрге-чагыргазының дээди органының ам болур сессиязының хүн айтырыының болгаш ажылдаар чурумунуң дугайында саналды чугаалажып көрген болгаш чүүлдүг деп санаан.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң [illegible] сессиязының болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң дөрткү [illegible] улуг сорук кириишкин-биле [illegible] Президиум хуралы демдеглээн. Ол документилер республиканың ажыл-ишчилериниң улам эки, ажыктыг кылдыр, организастыг ажылдаар, он бирги беш чылды, партияның XXVI съездиниң шиитпирлерин күүседир дээш демиселге чаа чедииишкиннер-биле демдеглээр күзел-чүткүлүн болдурган.

Хуралга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет комиссиязының даргазы Ш. Д. Кууларның 1981—1985 чылдарда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының, 1982 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының, 1981 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүсеттиниң турарын болгаш 1982 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджедин болгаш 1980 чылда бюджеттиң күүселдезиниң дугайында отчетту Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының баш удур көөр талазы-биле ажылының дооступганының дугайында дыңналын чугаалажып көрген. Тыва АССР-ниң План-бюджет болгаш өске-даа доктаамал комиссиялары планнарның болгаш бюджеттиң төлевилелдерин сайгарып көөр, министерстволарның, күрүне комитеттериниң болгаш ведомстволарның ажылын анализтээр, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун улам бедидеринге болгаш продукцияның [illegible] рынге курлавырларны дилеп тывар талазы-биле чогуур ажылдарны кылганын демдеглеттинген.

Президиум хуралынга өске-даа айтырыгларны чугаалашкан. Хуралды Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме даргалап эрттирген.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

1981 чылдың декабрь 15-те Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Үлетпүр болгаш тудуг талазы-биле, Транспорт болгаш харылзаа талазы-биле, Кадык ажыл-агый талазы-биле, Садыг, нити чемненилге болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле, Чурттакчылар [illegible] болгаш чаагайжылга талазы-биле, Кадык камгалал, социал хандырылга болгаш спорт талазы-биле, Улус өөредиглиг болгаш культура талазы-биле, Херээженнерниң [illegible] ажылчынын болгаш амыдыралының айтырыгларының, ноян болгаш чаштарны камгалаар талазы-биле, [illegible] талазы-биле, Бойлус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссияларының хуралдары болуп эрткен.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының дөрткү сессиязының болуру-биле холбаштыр комиссиялар 1981—1985 чылдарда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын, 1982 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын болгаш 1981 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүсеттиниң турарын, а база 1982 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджедин болгаш 1980 чылда Тыва АССР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң хүрээлеринге [illegible] көргениниң түңнелдерин чугаалажып көрген.

Чаа беш чыл планының чугула онзагай чүүлү — оон социал [illegible] күштелдиргени болур. Ында [illegible] чоннуң амыдыралының бүгү талаларын [illegible] көрүп турар. Хурал үезинде депутаттар ниити органнарының, министерстволарның болгаш ведомстволарның адресинге [illegible] саналдарны чугаалаан. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларын [illegible] рынче угланган саналдарны киирген. План-бюджет комиссиязы Дээди Советтиң [illegible] доктаамал комиссияларының даргаларының, министерстволарның, ведомстволарның болгаш эргелелдериниң [illegible] шилап болгаш бюджет талазы-биле түңнелдерин, үндезин санал-оналдарны [illegible] болгаш [illegible], оларны Тыва АССР-ниң Дээди Соведиңге киирген. План-бюджет болгаш өске-даа доктаамал комиссияларның сессияга илеткелин чугулдуг деп көргэн, [illegible] План-бюджет комиссиязының даргазы Ш. Д. Куулар сессияга илеттээр.

Доктаамал [illegible] ның хуралынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Секретары Н. С. Бойлу киришкен. Комиссиялар өске айтырыгларны база чугаалашкан.

Культура килдизи номчукчуларга

Ажылчы чоннарның культура хандырылгазында, оларның дыштаныылгазын, хостуг үе-шагын чер-черде организастап турарында эки чүүлдерни чырытпышаан, аңаа хамааржышкан четпестерни илередир дээш «Шынның» культура килдизи бо чылын [illegible] чугаалап турар.

Кодээниң культура албан [illegible] ажыл-чорудулгазында чаа чүүл болза, төп чүткен культура комплекизин тургузуп эгелеп турары болур. Ону бистиң республиканың бир дугаарында Барыын-Хемчик районда эгелээн. Солунувун элээн хөй болук материалдарында оон дугайын чугаалап турар. Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңының ында төпчүткен [illegible] ажылының дуржулгазы-биле номчукчуларны таныштырып. Ол ышкаш Эрзин-Барлыктың кодээ Культура бажыңының бо сууру хөй-нийти организацияларының [illegible] турар черниң айы-биле чорудуп турар ажылын көргүскен.

Кодээге культура хоорайларының эң чугула айтырыгларын солунга чырыдары-биле [illegible] «Кодээниң культура айтырыглары» деп рубриканы бо чыл уламчылап турар. Культура очагтарының ажылының угаачылары оон [illegible] саналдары, катаптыг ажылга харыысалгазы [illegible] чорук дугайында Чөөн-Хемчик, Эрзин, Кызыл районнарының материалдарын бо чылын парлаан. Кызыл районнуң «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтарда бо талазы-биле байдалдың [illegible] «Чайын шанаац...» деп рейд элээн дээштиг болган.

Ылаңгыя бистиң республиканың байдалынга кодээ культура албан черлериниң [illegible] организастап чорударынга кадрлар эң кескү рольдуг. Ынчангаш килдис үк айтырыгны бо чылын [illegible] болгаш 1982 чылда база [illegible].

Үе-биле деңге базары, амыдыралда [illegible] культура болгаш [illegible] [illegible] «Хүн чүреш» деп булуңну база [illegible] тур. [illegible] [illegible] «Урал чүлдүү [illegible]» [illegible] бо талазы-биле [illegible] бис.

Чаа номнар. [illegible] «Шыны» [illegible] Ч. Ч. Чүлдүм, С. Ооржак, М. [illegible] [illegible].

Кодээниң бот-тывынгыр артистеринге, ылаңгыя агитказ-культбригадаларга хире чергеп-биле дуазалаар сорулга-биле «Репертуарлыг булуңну» өйлеп-өйлеп солунда парлап турар. Манаа кыска шоодуглары, чаа ырыларны, басняларны, интермедияларны парлап келир чылын ургуулдуур бис. Ук булуңнуң үндезинге номчукчулар база эң идепкейлиг киржир ужурлуг.

Силерниң бичии уругларга тураскааткан «Хүн чүреш» деп булуңну база [illegible] тур. Бо булуң номчукчуларга таарзып турар бе, кандыгыл [illegible] килдис билип алыр турар.

Улусчу чогаалдыгдан, ажылчы чоннарның идепкейжи [illegible] шилезиниң айтырыгларын килдистиң ажылында кол черни [illegible] турар. Бот-тывынгыр [illegible] чүүл болгулнериниң [illegible] бригадаларының улуг [illegible] Соцалистиг [illegible] күш бажынчыларны аңаа [illegible] [illegible] турар.

[illegible]

[illegible] чогаалдарын, очерктерни, чечен чугааларны база өске-даа жанрларның материалдарын бижииринге бистиң чогаалчыларывыс К. Кудажы, М. Кенин-Лопсан, Д. Чадамба, Ю. Кюнзегеш, А. Даржай, ол ышкаш С. Молдурга, В. Серен-оол, К. Чамыян, В. Монгуш, К. Черлик-оол, Б. Тоюң дээш өскелер-даа эки киржилгелиг болуп келгеннер.

Мораль, этика, кижилерниң аразында харылзаалар, эргиниң артыышкыннары-биле демисел, азы биргээр чугаалаарга [illegible] айтырыгларының темазынче культура килдизи сагыш салып турар. 1981 чылда килдис чугула айтырыг көдүрген хөй материалды солунга парлап үндүрген болгаш оларның хөй [illegible] санал-оналдарын алган.

Бай-Хемде пенсионер Д. Межиттиң «Арагага хандыышкын» деп эгелиг материалы номчукчуларның сагыш-сеткилин хөйлээштирген, мынча [illegible] аңаа эвээш эвес чагаалар келген.

А. Аважообайн «Илегелээ чоруу» деп материалы элээн [illegible] ала-ененин ролю [illegible] чугула айтырыг [illegible]. Мында хамаарыштыр номчукчулар боттарының бодалдарын, саналдарын киирип, чугааны чоруткаанын билир силер. «Элээдилер, ада-ие, школа» деп рубриканы килдис чаа чылда база уламчылаар. Черле мынчаш элээди уругларның болгаш [illegible] кижизидилгезиниң дугайында кандыг материалдарны парлаар эки дээрзин номчукчулар биске сүмелээр, боттары база киржир боор деп илеткен турар бис.

«Чагааның изи-биле» деп рубриканың адаанга, «Ындыг турум болур бе», «Боданганы ботка херек» дээн ышкаш өске-даа материалдарны парлаан. Амыдыралга шаптыктыг эргиниң артыышкыннарын ол материалдарга сойгалап турар.

Бүгү-ниити ыяп-ла ортумак өөредилгеже боттандырары, өөредилге-кижизидилге ажылының шынары, школачыларның күш-ажылга кижизидилгезин болгаш профусламышкынын түс-түс школа коллективтери-биле кандаар организастап турарын көргүскен материалдарны «Школа болгаш амыдырал» деп рубриканың адаанда парлап турар. Уруглар кижизидилгезинге ада-иениң ролю, оларның харыысалгазының дугайында материалдарны килдис парлап турганын үстүнде айыткан. Кижизидилгезиниң [illegible] үлегери, өг-бүлеге болгаш черле ниитизи-биле ажыл-чаң культуразының дугайында айтырыгны килдис көдүрүп, солунга чырыдар бодап турар.

«Ак шайны аартап орар» деп суббота арны солунда доктаамал үнүп турар. Оон [illegible] болгаш өске-даа авторлар идепкейлиг киржип келген. Дыштаныр хүннерниң чогаал болуктарын культура килдизи үндүрүп турар. Аңаа чүгле тыва чогаалчыларның чогаалдарын эвес, харын хөй национальдыг акы-дуңма совет литератураның төлээлериниң ажылдарын кирип турар бис. Келир чыл ССРЭ-ниң тургустунгаарының 60 чылы болганда найырал, кады ажылдажылга, акы-дуңмалыышкы чорук темазы улам ханылаар. «Бистиң адрезивис — Совет Эвилели», «Чаңгыс аал өг-бүлези», «Кижи — кижиниң эжи» деп рубрикаларга болук-болук материалдарны литература арыннарын килдис белеткээр.

«Кодээниң культура айтырыглары» деп рубриканың адаанга келир чылын [illegible] черлерге культураның бедиишкининиң чугула айтырыгларын бугу талалыг [illegible] көөр деп планнап турар бис. Эң ылаңгыя мөзү-шынары, ажыл-чаң, уруглар кижизидилгезиниң, чагаа культуразы [illegible] айтырыгларны [illegible] киирер.

Эргим номчукчу! Культура килдизиниң бо чылын солунга үндүрген материалдарындан кандыг материал силерге солун болганыл? Кандыг темаларже кичээңгей салза эки деп бодап турар силер? Кандыг рубриканы ажыдып болурул? Силерниң санал-оналыңарны манап тур бис.

СОВЕТТЕРГЕ—ПАРТИЙЖИ КИЧЭЭНГЕЙ

Ажыл-агыйы, культура тудугжуурунун айтырыгларынга кожуун Советтериниң рол болгаш ... Депутаттарның ... Советтериниң чурттакчылар-биле ажылын ...

Чиигис, 1981 чылдың бирги ...

У. ДОСПААНЧЫК,
СЭКП райкомунуң организастыг килдистиң инструктору.

КОЛ СОРУЛГА КЫЛДЫР КӨРҮП ТУРАР

Б. МААДЫ.

КОММУНИСТЕР ХЕЙ-АЪТ КИИРГЕН

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ХЫНАМЧАЛЫГ БЕЛЕТКЕНГЕН

Улуг-Хем районда «Кур-ажылдыг ...

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: малчының ... хүрээжен эзи С. Х. Чымбыы-оол; В. М. Чымбыы-оол «Нива» дээр машиназының чанында.

Авторнуң фотолары.

САДЫГЖЫ, ООҢ ИУУРУ

Я. СОЯН.

БАЗА КАТАП ОЛ-ЛА АЙТЫРЫГ

Л. МЕРГЕН.

МАКТАЛДЫГ

Н. ЛАМА.

МАҢАП ТУРАР

Т. КУНГАА.

Мал ажылы — шалыпчы фронт

ЭГЕЛЭЭШКИННИҢ ҮНЕЗИ

Миллерово районнуң «Рассвет» колхозунуң ажылчыннары инектиң малын өстүрер талазы-биле Донда эң-не бедик көргүзүгнү мал фермаларынга ажылдап турар ажыл төлевирин ... ажылга чедип алганнар. Ажыл төлевири сээлгү көргүзүглериниң түңнелинден хамааржыр. Үш звенонуң саанчылары бо чылын чүс баш инектен-не мынча бызааны өстүрүп ап, сүт саалдаазын элээн өстүрген.

Күш-ажылды организастаарының бо чаа хевирин эң-не баштай аныяктар коллективи эгелээн. Ийи чыл бурунгаар түс чериниң ортумак школазының бедик доозукчулары фермага ажылдаар күзелин колхоз даргазынга илеретиннер. Малдың продуктузун көвүдедирде ону доктаамал чаартыры, катап тургузары чугула, ынчалза-даа аныяк хунан инектерден хөй сүт саап ап, оон чаш төлүн чидирип чок менди кадагалап алыры кончуг берге, саанчыларның чымыжы-ла хөй. Оларның чамдыызы бир дугаар бызаалаар аныяк инектер алырындан ойталаар апарган.

Т. Зобованың комсомолчу-аныяктар звенозу хунан инектерни хүлээп алгаш, инектерниң бөлүктерин үлешпейн, хары үгда беш кижи 150 баш инекти ажаар, саар кылдыр доктааткан. Ай санында-ла колхоз оларның кижи санынга 150 рубль авансыны бижип берип турган. Баштайгы чылдың түңнелинде аныяк саанчылар бирги класстың тускай эртемниглериндээн хөй шалыңны алганнар. Бир баш хунан инектен-не колхозта ортумак саалдадан 500 килограмм хөй сүттү олар сааганнар.

— Аныяктар звенозу өскелер-биле дөмей ажылдап турар, ынчалза-даа олар фермага үр болуп, хүлээлгезинге харысалгалыг өскелерден бедия — деп, колхоз даргазы П. Горбачев чугаалаар.— Эмгеннерин курталып алгаш, арай кошкак бызааларны оон ... хол-биле саап келгеннер. Бо-ла бүгүнүң түңнелинде колхозта эң-не чиик боттуунелиг сүттү бүдүрүп, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн дөрт катап бедиткеннер. Бо түңнелдерни өске фермаларның коллективтеринге таныштырып, аныяк саанчыларның бедик ажыл төлевири ... тургустунганын тайылбырлаарывыска, хоочун саанчылар база чаа эгелээшкинни сонуургап, дораан-на ажыглап эгелээн. Ам колхозта саанчыларның үш звенозу шак ынчаар ажылдап кирген. Олар ажыл-агыйның саар колдарының чартык кезиин ажаап, саап турарлар.

СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга (1981 ч.) эш Л. И. Брежнев ажыл-агыйжы-даа, политиктиг-даа планда — азы-чем айтырыы бүгү беш чыл планының төп чугула сорулгазы болур деп чугаалаан. Ону шиитпирлээриниң үндезини — кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бедик темпизинде болур. Ынчангаш Миллерово районнуң «Рассвет» колхозунуң салгакчылары хөй болган. Ам сүт утланышкынныг мал ажылында ужен хире звено ынчаар ажылдап, олар дөрт муң баш ажыг саар инектерни ажаап, саап турарлар. Наряд чок ажылдап турар звенолардың ачызы-биле районда мыныстыг бода малдың хөй нурувзу чаартынган, район күрүнеге мал продуктулары садар планын чедиишкинниг күүседип турар.

В. БОНДАРЕНКО,
СЭТА-ның корр.
Дон да-Ростов.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААРЫ — АМГЫ ҮЕНИҢ ЭҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЗЫ

СОВЕТ ИНИЦИАТИВАЛАРНЫ ИЗИИ-БИЛЕ ДЕТКИП ТУРАР

Ядролуг дайынны болдурбазы-биле, боо-чепсектерни эңдерек бүдүрериниң ... чепсегленишкиннерни дужурериниче угланган тайбың совет инициативаларны Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының Нью-Йоркта амгы сессиязында делегацияларның эң хөй нурууу изии-биле деткип, чүүлдүгзүнүп турар. Амгы үениң эң чугула сорулгазы — дайын кыжаныышкынын узуткаар болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырар аргалар талазы-биле совет саналдарны деткиири дээш делегей чурттарының эң хөй нурувузунуң төлээлекчилери бадылап турар.

Ядролуг халапты болдурбазы дугайында декларацияның төлевилелин ССРЭ-ниң делегациязы киирген турган. Ол Декларацияны КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга чүүлдүг деп көрген — Совет Эвилелиниң чорудуп турар тайбың политиказының кайгамчык улуг чедиишкини-дир. «Ядролуг месилдежиишкинниң болу бээр айыылын узуткаар дээш хөделири — ядролуг чепсектиг күрүнелер удуртукчуларының эң чугула дээди хүлээлгези болгаш дорт сорулгазы-дыр» деп ол документиде онзалап демдеглээн. Дөм каттыштырган күжениишкиннер-биле, ак сеткилдиг болгаш дең эргелиг чугаалажыышкыннарның аргазы-биле соксадыры, тайбынны камгалаары эргежок чугула.

Делегейниң амгы нарын байдалының үезинде ядролуг дайын кыжаныышкынын узуткаар дугайында үндезин айтырыгны Каттышкан Нациялар Организациязында бурун билип, деткип турарын КНО-нуң бөлүктеринде демдеглеп турар. Чепсектерни эндере бүдүрериниң талажакчылары болур АКШ болгаш НАТО блогунуң талазы-биле оларның эң ... Декларацияга удур бадылаан. Ынчалдыжок олар ангылааш кынга болгаш чааскаанзыраашкынга таварышканнар. Кижи төрелгетенин ядролуг халапче чыгап киирериниң империалистиг политиказының ... чаагай сеткилдиг болгаш тайбынга ынак бүгү улустары шиңгыы буруу шаап турарын Декларацияны КНО-та чүүлдүг деп хүлээп алганы база катап бадыткаан.

Космос делгемнинге кандыг-даа чепсекти аппарып тургузарын хоругдаар дугайында керээни чарар дугайында Совет Эвилелиниң киирген саналын хүлээп алганы тайбынга ынак күштерниң улуг чедиишкини кылдыр база үнелеп көрүп турар. Нейтронунг чепсекти хоругдаарынче кыйгырган резолюцияны Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязы база чүүлдүг деп көрген. Социалистиг чурттарның саналдаан идеялары ол резолюцияның үндезини болган. Социалистиг чурттарның кыйгырыын ёзугаар Каттышкан Нациялар Организациязы нейтронуг чепсекти шиңгыы буруу шапканы ол-дур. Ол резолюция АКШ-тың милитаристиг күштерин сойгалап шөйреткен болгаш шиңгыы буруу шаап турар.

Дайын аныылын узуткаар, ядролуг дайынны болдурбас сорулга-биле тодаргай чугаалажыышкыннарны кылырынга Кол Ассамблеяның чүүлдүг деп көргени өске-даа документилер чугула үндезин болур. Тайбынны болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырар сорулгалыг делегей организациязының хүлээп алган ол документилериниң төлевилелдерин Совет Эвилелиниң база саналдааның онзалап демдеглээр херек. Чижээ, массалыг узуткаашкынның чепсектериниң чаа хевирлерин болгаш ындыг чепсектерниң чаа системаларын чогаадырын, бүдүрерин хоругдаар дугайында бүгү-ниити керээни белеткээрин, а ол ышкаш ядролуг чепсекти бүдүрерин соксадыр болгаш оон курлавырларын бурун узуткаар ... чорударын ССРЭ-ниң делегациязы саналдаан.

Программалыг ындыг чугула документилерни хүлээп алганы делегейде тайбынны камгалаарынга болгаш быжыглаарынга онза чугула ужур-дузалыг болуп турар.

ХӨДЕЛИИШКИННЕРНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ ДЭЭШ

Араб болгаш африка улустарның национал хамаарышпас чорук болгаш хосталга дээш чептүг демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Луандага бо чылдың декабрь 6-9-да болган делегей конференциязы — сээлгү хүннерниң эң чугула болуушкуннарының бирээзи-дир. Империалистиг күштерниң, хамыктың мурнунда америк империализмниң дамчыырак хөделиишкиннерин күштелген үеде ол шуулганны чыылдырган. Америк империалистиг бөлүктер болгаш оларның Африкада база Чоокку Чөөн чүкте өмээржикчилери делегейниң ол районнарында байдалды тайбыңның херээнге айыылдыг кылдыр чидиглендирип турар. Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң болгаш оларның ... Ангола Улус Республиказынга удур улуг хемчээлдиг агрессиязы, Сейшел ортулуктары республиказының дүрүм ёзугаар чазаан дужурер дээш оралдажыышкыны, Пентагоннуң Чоокку Чөөн чүкке болгаш Африкага чоруткан «Брайт стар» деп шериг өөредилгелери, Ливанга удур АКШ-тың, Ливанга удур — Израильдиң айыылдыг кыжаныышкыннары бо дугайын тодаргай бадыткап турар-дыр.

Луандага болган делегей конференциязынга 60 ажыг чурттарның төлээлекчилери киришкен. Ол шуулган дээрге, африка-араб эп-сеткил каттыштырылгазының төөгүзүнде эң баштайгы ужуражыышкын. Африканың болгаш Араб Чөөн чүктүң улустарының аразынга, делегейниң делгем ниитилелиниң болгаш демократтыг болгаш деңшилгелиг күштериниң аразынга дорт чугаалажыышкыннарның ... болган.

Луандага декларациязын — «Бот-боттарының эп-сеткил каттыштырылгазы болгаш национал хосталгалыг шимчээшкиннерин быжыглаары» деп адаан программаны болгаш түңнел дыңнадыгны конференцияга хүлээп алган. «Америк шериглерниң улам кедерээн шургуп кириишкини — Африкаже болгаш Араб делегейже империалистиг шавар халдаашкынның эң-не айыылдыг фактору болуп турар» деп декларацияда демдеглээн. Америк империализмниң болгаш оон эвилелчилери — Израильдиң болгаш Мурнуу-Африка Республиканың агрессивиг халдаашкыннарынга онтур шаптыкткан ... африка болгаш араб күрүнелериниң сырый каттыжылгазының эргежок чугулазын ол документиде онзалап айыткан. Израильдиң болгаш Мурнуу-Африка Республиканың дайынзырак чагырыкчыларының ... делегейге бурую шавары чедип алыр болгаш хосталгалыг шимчээшкиннерге дузалаарының каттышкан фондузун тургузар дугайында конференцияның шиитпирлери тайбың, социал деңшилге, хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дээш Африканың база Араб делегейиниң улустарының чептүг демиселинге чугула ужур-дузалыг болур.

В. МАТЯШ.
В. КОРОЧАНЦЕВ.

БАЙЛАК ДУРЖУЛГА

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «Сактыышкыннарын» МАРның күрүнениң ном үндүрер чери моол дылга парлаан.

Эш Л. И. Брежневтиң чаа чогаалын бүгү делегейге сураглаан «Бичии чер», «Катап тургузуушкун» болгаш «Бур чер» деп номнарының чайгы аай тоожузунуң чугула тудуш кезээ кылдыр санап турар бис деп, Моолдуң ном үндүрер чериниң кол редакторы Т. Содномдоржа медеглээн. Күш-ажылчы амыдыралының баштайгы чылдарында авторнуң ужурашканы мурнакчы ажылчыннарның дугайында ленинчи коммунистиң сорук киирикчи, шынчы чугаазы-биле чаа номдан база катап таныжып турар бис. Большевиктиг партияның шынчы оглунуң, СЭКП-ниң политиктиг, идеологтуг болгаш организакчы ажылының амыдыралчы байлак дуржулгазын «Сактыышкыннарда» тодаргай көргүскен-дир.

Тайбың дээш, эртемчейниң кижилериниң аас-кежии дээш могаг-шылаг чок болгаш шиитпирлиг демиселин Леонид Ильичиниң кончуг эки билир бис деп, кол редактор чугаалаан.

Л. И. Брежневтиң чоокта чаа ГФР-ге аян-чоруу, барыын-германның удуртукчулары-биле оон чугаалажыышкыннары СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң даштыкы политиказының принципиалдыының болгаш чайгылыш чогунуң тодаргай илергейлээшкини. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы 80 чылдарның Тайбың программазын боттандырар талазы-биле практиктиг базым болган. «Сактыышкыннар» деп номунуң кайгамчык улуг ужур-дузазы чүдел дизе, ядролуг дайынның кыжаныышкынындан делегейни камгалаар дээш демиселче ак сеткилдиг бүгү кижилерни кыйгырганында болуп турар.

Партияның идеологтуг ажылының, ажылчы чоннарның марксистчи-ленинчи, патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезиниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни «Сактыышкыннарда» угландырып турар. Эш Л. И. Брежневтиң бодалдары, сүмелери болгаш үнелиг саналдары совет улустуң мурнунда, социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының улустарының мурнунда амгы үеде турупп турар сорулгаларны шиитпирлээр талазы-биле идеологтуг фронтунуң бүгү ажылдакчыларынга дузалаар.

«Сактыышкыннарны» моол номчукчулар улуг сонуургал-биле сорук кириишкинниг уткаан деп, Т. Содномдоржа онзалап демдеглээн. Ол ном бистерни тодаргай перспектива-биле чепсеглеп турар болгаш ажылчын ангының тооргулуг хүлээлгезинге чайгылыш чок идегел-биле сиңникен.

С. МАШЕЛДИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

МАПУТУ. (СЭТА). Социалистиг дем каттыжылгазы делегейге чугле тайбынны эвес, харын-даа Мозамбик Улус Республиказы ышкаш ындыг чурттарга социализмни тургузарының байдалдарын хандырып турар деп, ФРЕЛИМО партиязының даргазы, МУР-нуң президентизи С. Машел Мозамбик Улус Республиказының Улусчу ассамблеязының бирги сессиязының байырлыг ажыдыышкынынга медеглээн.

Социалистиг чурттар-биле найыралдыг болгаш кады ажылдажылганы быжыглаары болгаш калбартыры социалистиг ниитилелди чуртка тургузарынга экономиктиг базаны белеткээринге идегелиг болуп турар деп, президент онзалап демдеглээн. Социалистиг чурттарның чедиишкиннери бистиң сорук кириишкинивистиң доктаамал үнер дөзү болуп турар деп ол айыткан. Социалистиг чурттар болгаш Мозамбик Улус Республиказының аразында харылзаалар марксизм-ленинизмниң болгаш пролетар интернационализмниң принциптеринге үндезилээн деп ... С. Машел демдеглээн.

1982 чылда күрүне планының болгаш күрүне бюджединиң дугайында база өске дугаар чугула айтырыгларны Улусчу ассамблеяның депутаттары чугаалажып көрген, базылаан.

ТУДУГЖУЛАР ХУРАЛЫ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдуң тудугжуларының республика чөвүлел хуралы болуп эрткен. МАРН-ның XVIII съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр чурттуң тудуг индустриязының ажылының шынарын улам ынай экижидериниң сорулгаларын болгаш перспективаларын чөвүлел хуралга чугаалажып көрген.

Чедиги беш чыл планының баштайгы чылының даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты моол тудугжулар калбартыпшаан. Тудуг-монтаж ажылдарының он бир ай планнарын бир миллиард тугрик түңге күүсеткен болгаш үлетпүрүң, кодээ ажыл-агыйның, культура-амыдыралдың 240 ажыт тудугларын ажыглалга киирген.

МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, Моолдуң Араттың революстуг намының ТК-зының секретары С. Жалан-Ажав чөвүлел хуралга илеткел кылган. Чурттуң улус ажыл-агыйының болгаш культуразының бүгү адырларын хөгжүдер темпилерин дүргедедиринге капитал тудуунуң ролюн ол онзалап демдеглевишаан, оон материал-техниктиг баазазы сээлгү ийи беш чылда дыка быжыкканын айыткан. Оон түңнелинде тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли барык үш катап көвүдээн.

Капитал тудуунуң талазы-биле Совет Эвилелиниң байлак дуржулгазын өөренип, шиңгээдип алыры Моолга капитал тудуун хөгжүдериниң кол факторларының бирээзи болуп турар деп, илеткелчи чугаалаан. Совет тудугжуларның күш-ажылының мурнакчы хевирлерин болгаш аргаларын шиңгээдип алган он-он бригадалар амгы үеде чедиишкинниг ажылдап турар.

КУБАГА БОЛГАШ НИКАРАГУАГА УДУР ПЛАННАР

АКШ-тың агрессчи планнарының дугайында журналист Хорхе Гарсияның чүүлүн Мексиканың «Эксельсиор» солуну чоокта чаа парлаан. Парлалганың медээлер агентствозу ол чүүлдү бичии кызырбышаан, номчукчуларга бараалгадып турар.

«Нью-Йорк таймс» солун чоокта чаа мынча деп бижээн. «Президент Рейган АКШ-тың даштыкы политиказын мугулай милитаризмниң оруунче киирип, Сальвадордан эгелээш Саул Аравиязынга чедир янзы-бүрү чурттарга боо-чепсектерни бербишаан, Японияда болгаш Барыын Германияда бистиң эңнүктеривистиң коргуушкунун болдуруп турар». Рейганның чазааның сарыыл чок болгаш каржы даштыкы политиказынга АКШ-тың хөй-ниитизиниң келергей таарзынмас чоруун болгаш сеткил дувуреэшкинин солуннуң ол чүүлү илергейлеп турар. АКШ-тың чазаа бодунуң сорулгаларын чедип алырының чепсээ кылдыр коргударының болгаш кыжаныышкынның тактиказын шилип албышаан. Даштыкы политиктиг айтырыгларны күш дөгеериниң туружу-биле шиитпирлээрин оралдажып турар-дыр.

Империализм бодунуң дайынзырак милитаристиг күштерин Төп Америкаже болгаш Кариб бассейниниң чурттарынче угландырып турар. Кубага болгаш Никарагуага удур дайын халдаашкынын кылыр деп Американың Каттышкан Штаттары ажыы-биле кыжаныып турар. Ынчаарга Куба болгаш Никарагуа боттарының улустарының күзел-соруун ёзугаар национал хосталганың болгаш социал деңшилгениң оруун шилип алган болгай.

АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгтиң хоозун болгаш каржы нүгүлдээшкиннеринге Куба шиитпирлиг болгаш төлептиг ойтур шавыышкынны берген. Хейгтиң нүгүлдээшкиннинг медеглелдери — Кубаны агаардан болгаш далайдан бүзээлээшкиннин агартыры-дыр. Ынчаарга Хосталга ортулуунга, а ол ышкаш Никарагуага удур дайын халдаашкыннарының чажыт планнарын америк империалистер чогаадып алган туруп турар.

Бодунуң хамаарышпас чоруун камгалаарынга Никарагуаның шиитпирлиинге америк империалистер кедергей шыжыгып, ол бичии чуртка хамаарыштыр өжээтен политиканы ажыы-биле чорудуп турар. Никарагуага чээли тыпсырып Каттышкан Штаттар моон мурнунда аазаан турган, амгы үеде чээли тыпсырындан ойталаан болгаш никарагуа улусту коргудар база аңаа ыйыышкын кылыр сорулга биле «Даг заври» деп адаан шериг өөредилгезин АКШ болгаш Гондурас чоокта чаа эрттирген.

Кубага, Никарагуага болгаш Сальвадорга удур бодунуң планнарын күүседиринге Латин Американың чамдык чурттарының шериг чагырыкчыларының деткимчезин алырын АКШ дыка оралдажып турар. Макнайрга чоокта чаа конференция болган. Диктаторжу дерзии ёзу-чурумнарның чепсектиг күштериниң барык бүгү кол команды лакчылары ол конференцияга киришкен. Ол «кол командылакчылар» — херек кырында боттарының улустарының хаптыг өлүрүкчүлери-дир. «Төп Америкада болгаш Кариб бассейнде коммунизмниң болгаш өлүрүкчү чоруктуң үрегдекчи «ажыл-чорудулгазынга» удур хемчеглер талазы-биле ... документини конференцияга хүлээп алган.

Куба болгаш Никарагуа шериг дузаламчызын Сальвадорга көргүскен деп ол чурттарның чазактарын ук документиде нүгүлдеп, буруулап турар.

Өске чурттарның девискээрлеринге хөй санныг шериг баазаларлыг болгаш атомнуг база нейтронуг бомбалар-биле улустарны коргудуп, оларга кыжанып турар АКШ-тың чагырыкчы, дайынзырак бөлүктери Кубага болгаш Никарагуага удур нүгүлдээшкиннинг ол «буруудадыышкыннарны» ындыр арынныг чогу-биле кылып турар. Америк империализм бодунуң төп разведка эргелелиниң шпионнарының дузазы-биле өске чурттарның чазактарынга удур сүлчээлерни хөй удаа организастап, оларны дужуруп келгенин билдингир болгай. Чижээ, Чилиге фашистиг күрүне эргилдээн чорударынга, Патрис Лумумбаны өлүреринге АКШ-тың төп разведка эргелелиниң шпионнары дорту-биле киришкен.

Ынчалзажок тайбыңның, социализмниң күштери, национал-хосталгалыг шимчээшкиннер — деңшилгелиг бүгү кижи төрелгетен Рейганның администрациязының хосталгага ынак улустарга удур кандыг-даа үүлгедиинге ойтур шавыышкынны бээринге бурун шиитпирлиг.

Кубага болгаш Никарагуага удур дайын халдаашкынын кылыр дээш АКШ-тың айыылдыг кыжаныышкыннарын мексикан улус болгаш оон чазаа буруу шавар ужурлуг. Президент Хосе Лопес Портильо мынча деп медеглээн: «Кубаның хосталгазы — бистиң база хосталгавыс-тыр».

(Эксельсиор—ПМА).

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). В. Ярузельскийниң даргалаашкыны-биле ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болуп эрткен. Шериг байдалын чарлааны-биле холбаштыр чуртта тургустунган байдалды анаа чугаалажып көрген. Чазактың ажылының принциптерин болгаш амгы байдалдан хамаарышкан соңгаарладып болбас сорулгаларны Министрлер Чөвүлели тодаргайлаан.

Даштыкы журналистерге парлалга конференциязы Польша Улус Республиканың Даштыкы херектер министерствозунга болган. Контрреволюцияның күштериниң талазындан социалистиг тургузугну дужурер дээш дорт кыжаныышкын-биле холбаштыр шериг байдалын чарлааның чазактың төлээлекчизи парлалга конференциязынга демдеглээн. Түр чазакты тургузарынга болгаш эрге-чагырганы ээлеп алырынга бүгү-ниити ажыл соксадыышкынының антисоциалистиг күштер ажыглаар бодааның ол айыткан. Чуртта амгы байдал чогумчалыг болгаш шелээн болуп турарын чазактың төлээлекчизи демдеглээн болгаш «ээлгү хүннерге чедир байдал-биле деңнелге чок дээре болуп турар» деп медеглээн. Комендант шагы бүгү республикада күштүг болуп турар.

В. Ярузельскийниң чоңга кыйгырыын болгаш оон саналдааны хемчеглерни чурттуң чонунуң эң хөй нурууу чуртту талазындан чайладырының, хоойлу-дүрүмнү, корум-чурумну болгаш шөлээн байдалды катап тургузарының, партияның болгаш күрүнениң чогумчалыг ажылдаарынга байдалдарны ... кара чаңгыс болдунар аргазы кылдыр хүлээп алганын массалыг информация органнары дыңнадып турар.

Чуртка, оон күрүне тургузуунуң ... диргелген айыыл-биле холбаштыр шериг байдалын чарлавышаан, күрүне эрге-чагырганы болгаш чепсектиг күштер боттарының хүлээлгезин күүсеткенин «Трибуна люду» солуннуң чүүлүнге онзалап бижээн. Социализмниң дайзыннарының айыылдыг хөделиишкиннери хан тогуушкунунге чайлаш чок чедирип болур турган. Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының кежигүн бурунгунуң амгы байдалда туружу чуртка айыыл чок чорукту болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун хандырарының чугула кол фактору болган турар ужурлуг деп, «Трибуна люду» демдеглээн. Чуртта байдалды эки чедир чогумчалыг болуру үлетпүр бүдүрүлгелерде, школаларда, дээди өөредилге болгаш албан черлеринде партия эге организацияларының ажылындан болгаш салдарындан кол хамааржыр апаар.

Демир-орук болгаш хоорайлар аразының транспортун, шахталарны, электростанцияларны, металлургия болгаш химия бүдүрүлгелерин, почтаны, телеграфты болгаш телефонну, радио дамчыдылгазын болгаш телевидение станцияларын, дааай болгаш хем орталдерин, өртке удур бригадаларны шериг байдалынче шилчидер дугайында доктаалды чурттуң Камгалал комитеди хүлээп алган. Ол бүдүрүлгелерниң болгаш албан черлериниң ажылдакчыларын шериг албан-хүлээлгезинге келдирткен кылдыр санаар.

Даштыкы дипломаттарның болгаш Польшада турар даштыкы корреспондентилерниң чуртка ындай-бээр аргыжарын ээвжеткен.

Чурттуң аэропорттарын камгалаарын үргүлчүлеп турар. Кызыгаарга контрольду күштелдирген.

Польшада байдал ниитизи-биле чогумчалыг болуп артышаан туруп турар. Улусчу Польшаның конституциялыг үндезиннерин камгалаар дээш, контрреволюцияның планнарынга удур шиитпирлиг хөделген чепсектиг күштер бедик сеткимчиледиг болуп турар.

ЧУГУЛА, СОҢГААРЛАДЫП БОЛБАС ХЕРЕК

Даштыкының күрүне болгаш политиктиг ажылдакчылары, массалыг информацияның чепсектери Польшада байдалче болгаш ында болуушкуннарже улуг кичээнгейни салып турар.

Францияның премьер-министри П. Моруа бо айтырыг талазы-биле албан ужурунда медеглел кылган. Француз чазак польша херектерге холгаарлаарындан ойталаан, Польшада ап чорудуп турар хемчеглер оон суверенитединден даштаар үнмезин турарын ол чугаалаан.

«Мен бодаарымга, Польшада шериг байдалын тургусканы айыылдыг чорукту баш удур болдурбазының оралдажыышкыны боор турар» — деп, Австрияның канцлери Б. Крайский медеглээн.

Бельгияның даштыкы херектер министри Ш.-Ф. Нотомб Польшада байдалды шиңгыы чорук-тур деп демдеглээн. Оон чугаалап турары-биле алырга, бельги чазак бо талазы-биле сагыш сыралыг илередип турар. Чугаа болза, Польшаның иштики херектериниң дугайында боор турарын чазак билип турар дээн. Ындыг болза даштыкындан кайгыт-ла бир холгаарлаашкынның кылыштын болур чылдагаанны болдурбайн турар деп, министр немей чугаалаан.

Ындыг турбуже, «Польшада байдалды чугаалажып көөрү-биле» доктаамал төлээлекчилерниң деңнели-биле НАТО чөвүлелиниң ону тургузылдың декабрь 11-те Брюссельде чыылганының фактызы кичээнгейни хаара тудуп турар.

Француз «Юманите» солуннуң демдеглээни болза: «Польшада болуушкунну найысылалдарының хөй нурууну ПУР-нуң иштики херектериниң дугайында чугаа боор турар болгаш даштыкыдан кандыглаа холгаарлаашкын болдунмас ужурлуг деп түңнелди кылып турарлар».

Польшаның бүгү девискээринде шериг байдалын чарлааның болгаш Национал камгалалдың Шериг чөвүлелдиг тургусканын тайылбырлап бижээш, француз буржуаз солун «Орор» ол болза, айыылдыг кризисти шиитпирлээриниң кара чаңгыс болдунар аргазы дээрзин миннип демдеглээн. Парижтиң оон өске база бир «Фигаро» солуну бодап турары-биле алырга, ындыг хемчеглерни албаан Польшада байдалдың калбарыышкынының херек кылдыр ырада чайлаш чок түңнели болган.

Польша коммунистер улусчу Польшаның чазаа бо хүннерде аар-берге кризистен уштунуп үнериниң оруун айтып турарлар-дыр деп, чехословак «Руде право» солун бижээн. В. Ярузельскийниң чоңга кыйгырыы, Польшада ниитиниң политиктиг байдалды оон канчаар көрүп турары бистиң-даа бо талазы-биле туружувусту, улусчу Польшаның өңнүктериниң олче сагыш салыышкынын база илередип турар. Хөй-хөй айларның иштинде бистер ындыг турушту үндезиннии-биле эзлеп келгенивис ам тодаргайы-биле бадыткап турар-дыр.

Бөгүн Польша коммунистер бүгү чурттуң патриотчу күштери-биле чаңгыс аай фронт боол алгаш, социализм хереэн камгалаарының херээнге боттарының эң-не улуг харысаалгазын медереп билбишаан, эргежок чугула, соңгаарлаттын болбас хемчеглерни ап турар-дыр. Бистер оларның-биле каттыг бис, ынчангаш олар бистерниң бүгү талалыг деткимчевисти илеткеп болурлар деп, «Руде право» онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ДЕЛИ. Ында эртип турар чурттар аразының үшкү садыг ярмаркызының совет делгиирлерин көрген делижилер болгаш индий найысылалдың аалчылары демдеглеп дептеринге сонуургалдың болгаш магадалдың чүс-чүс бижиилдерин арттырып турар. Экономика, эртем-техника болгаш культура талазы-биле кайы-кайызынга-даа ажыктыг совет-индий хөй талалыг кады ажылдажылганы, ССРЭ-ниң үлетпүр, кодээ ажыл-агый, эртем хөгжүлдезиниң чедиишкиннерин көргүскен совет делгирлер оң рукчуларынга болгаш Индияның ажыл-агый бөлүктериниң төлээлекчилеринге улуг сонуургалдыг.

ЧУРУКТА: совет делгирлер чанында.

С. КАРМАЛИТОНУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

РАСУЛ ГАМЗАТОВТУҢ ШҮЛҮКТЕРИ БОЛГАШ ЫРЛАРЫ

МОСКВА. Грампластинкаларның «Мелодия» деп Бүгү эвилел фирмазы «Расул Гамзатов. Шүлүктери болгаш ырлары» деп альбомну үндүрген. Дагестанның улустуң шүлүкчүзү, Ленинче болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Расул Гамзатовтуң чогаадылгазынга [illegible] долузу-биле [illegible] үндүрүлге ол болур.

Альбомда ийи пластинка бар. Бирээзинде шүлүктер [illegible] авар дылында номчаан. Орус дылче очулгаларын очулдурукчу-шүлүкчүлер Н. Гребнев, Я. Козловский, Ю. [illegible], сураглыг совет актёрлар Ю. Завадский, М. Ульянов, А. Лазарев олар номчуп [illegible].

Расул Гамзатовтуң хамы сеткил-сагыш илередиг, кижиге ынакшылдыг шүлүктери хөй-хөй совет композиторларның [illegible] туруп турар. Р. Гамзатовтуң шүлүктеринге ырлар [illegible] телевидениеге [illegible] алдар-сураглыг келген. Ийиги альбомну оларга тураскааткан. О. Фельцманның, Я. Френкельдиң, А. Экимянның, З. Колмановскийниң Р. Гамзатов-биле катай чогааткан чогаалдарын сураглыг совет ыраажылар М. Бернес, М. Магомаев, И. Кобзон, В. Кикабидзе олар ырлап күүседир.

ЧУРУНТАРДА: Расул Гамзатов хол үжүүн салып берип олур: грампластинкаларның «Мелодия» деп Бүгү эвилел фирмазының музыкалыг продукциязы.

Р. ДЕНИСОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

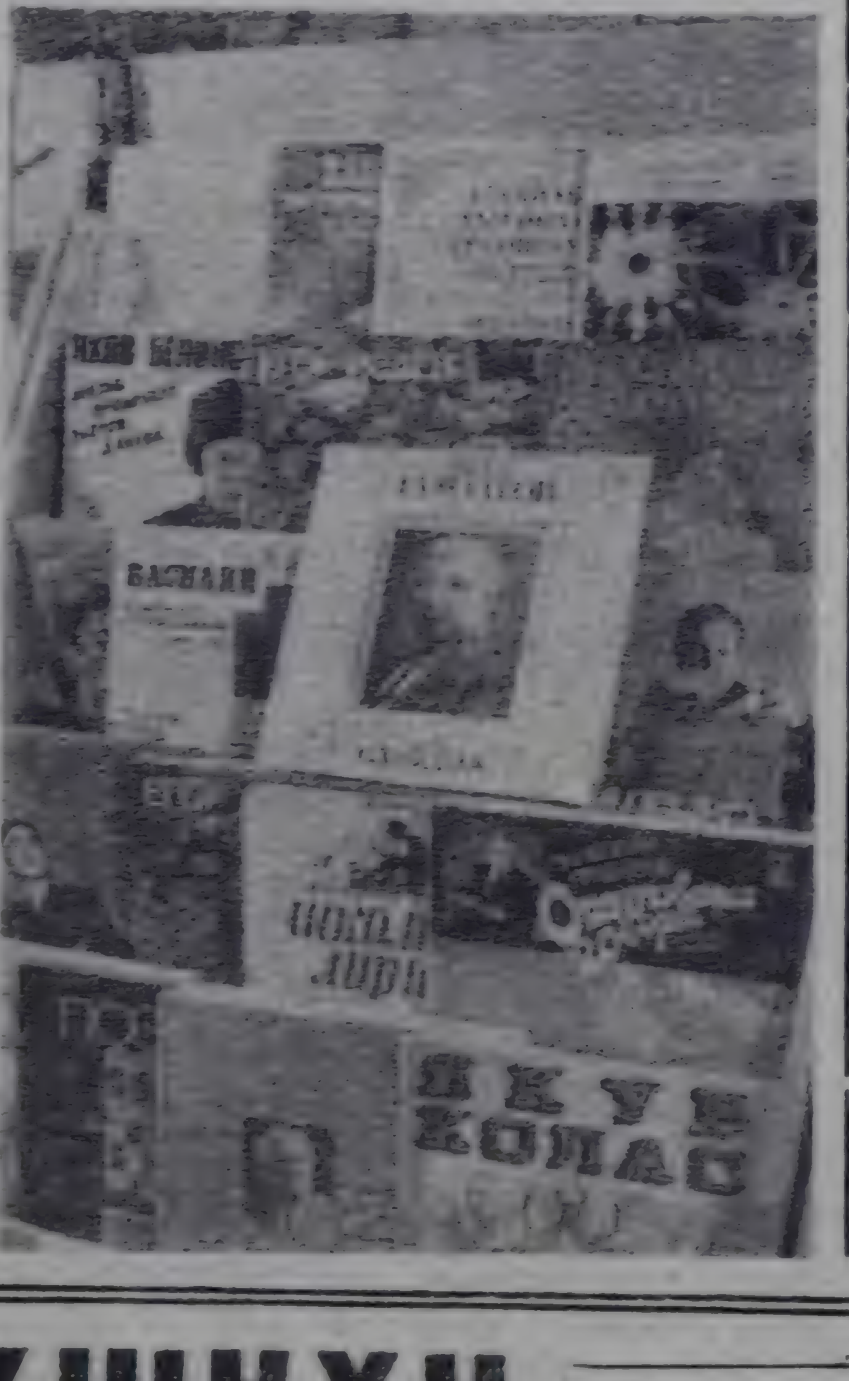

КАЖАН-ДАА УТПАС

Совет Эвилелиниң Маадыры армия генералы С. П. Ивановтуң кабинеди. Фронтучулдарның фото-чуруктарын Семен Павлович үнтүп ол келди.

— Бо чурукта Николай Федорович Ватутин-биле Декабрь 16-да ол 30 харлаар турган иник — деп, С. П. Иванов чугаалады. — Ол мээң сагыжымда бо чурукта дег ажык хевээр арткан.

Гвардейжи 1-ги арминың баштыынга Мурнуу-барыын фронтузу 1942 чылдың октябрь 25-те тургускаан, оон командылакчызынга Н. Ф. Ватутинни томуйлааны Семен Павлович сактып чугаалады. Оон мурнунда гвардейжи 1-ги арминың начальниги турган С. П. Иванов ол фронтунуң штабының оперативтиг [illegible] начальниги болган.

Сталинград тулчуушкунунуң планнаарынга, фашистерниң хөй чүс муң шериглерин [illegible] Николай Федорович Ватутинниң киирген улуг үлүүн генерал С. П. Иванов магадааш [illegible] демдеглеп турар. 1943 чылдың мартта Н. Ф. Ватутинни Воронеж фронтузунуң командылакчызынга томуйлаан. А удаваанда — апрельде С. П. Иванов ол фронтунуң штабының начальниги болган.

Воронеж фронтузунуң дайынчылары Н. Ф. Ватутинниң удуртулгазы-биле немец-фашистиг [illegible] Курскиже күштүг шавар халдаашкыннарын 1943 чылдың июль эгезинде [illegible] танк керектеринге өлүмнүг согуушкуннарны таварыштырган. Барыын талакы, Төп, Брянск болгаш Хову фронттарының шериглери-биле катай Воронеж фронтузунуң дайынчылары [illegible] улуг [illegible] чедирген болгаш Орёл база Белгород хоорайларны фашистер [illegible] кылдыр Москва август 5-те [illegible] баштай салюттап байыр чедирген.

1943 чылдың октябрьда Воронеж фронтузун Украинаның 1-ги фронтузу кылдыр өскерткен. Днепр хемни кешкеш, Киев хоорайны хостаар чарылгазы болгаш нарын сорулганы фронтунуң мурнунга салган. Дайынчы ол [illegible] чедиишкинниг күүседип. Ноябрь 6-да Киевти [illegible].

Украинаның девискээринге [illegible] Н. Ф. Ватутинниң ады-биле [illegible] болган.

Николай Федорович Тиилелгениң чырыткылыг хүнүнге чедир чурттавайн барган. Ынчалза-даа Тиилелгениң хереңге оон киирген улуг үлүү өлүм чок. Совет Эвилелиниң Маадыры армия генералы Н. Ф. Ватутинге тураскаалды Киев хоорайда мөңгежидип тургускан.

(СЭТА-ның корр.).

МАССАЛЫГ БОЛУРУНЧЕ БАЗЫМ

«Авам, ачам база мен — спортчу өг-бүле бис» деп маргылдаа Чадаананың № 1 ортумак [illegible] эрткен. Бо оюннарның онзагай талазы болза, авалар, ачалар, оларның уруглары бир спортчу команда болуп, өг-бүлезиниң спортчу адын камгалаар. Оюн-тоглааның организакчылары маргылдааның негелделерин баш удур чогаадып, оон янзы-бүрү хевирлерин спорт зал [illegible] кылдыр тургускан, негелделерин ажылдап кылырда телеламчылыгларга көргүскен «Авам, ачам база мен — спортчу өг-бүле бис» деп маргылдааларның дуржулгазын кол орга кылдыр ажыглаан.

Эң спортчу өг-бүле дээш маргылдаага чеди өг-бүле киришкен. Ынчалза-даа аңаа дыка хөй уруглар киржикс [illegible] четпес болган. Ачалары-биле телефон-биле чугаалажып, «Ээрген чедип кел, ачай, маргылдаага [illegible]» — деп, уругларның чугаалап турганын школаның директору Э. М. Кужугет бискее чугаалаан.

[illegible]

Эң спортчу өг-бүле командаларының оюннарынга бирги черни Чадаананың № 1 ортумак школаның башкызы Т. Д. Малчалбааның спортчу өг-бүлези чаалап алган. Районо инспектору С. С. Монгуштуң, үлетпүр комбинадының директору К. М. Ак-кыстың спортчу өг-бүле командалары база экии ойнап, «Авам, ачам база мен — спортчу өг-бүле бис» деп маргылдаага эң идепкей [illegible].

Школага эрткен бо онзагай оюннардан кандыг түңнел үндүрүп болурул, олар кандыг талалары-биле ылгалып турарыл? [illegible]

[illegible]

Мен бодаар көөрүмге, «Авам, ачам база мен — спортчу өг-бүле бис» деп Чадаананың № 1 ортумак школазының эрттирген маргылдаазын район иштинге бар дугаар эрткен солун эгелээшкин деп санап, оон Чадаананың микрорайоннарынга, күш-ажылчы коллективтеринге, районнуң суурларының агитпарткажааларынга калбаа-биле нептередиринге [illegible]. Чурттап турар черниң [illegible] массалыг ажылдарга өг-бүле командаларының киржилгези ажыктыг чүүл болуп турар.

Бо маргылдааны организастап эрттиреринге спорттуң [illegible] хевирлерин [illegible] Улуг-Хем районда Жданов аттыг совхозка эрткен. Оон Ак-Тал суурунуң агитпарткажаалары организастаан. Суурнуң [illegible] хевирлерин, негелделерин канчаар-даа тургузуп ап болурунуң аргалары бар.

А. ОКСУР.

ДЕКАБРЬ 18-ТЕН 20-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 18-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үеэ». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Тоогу-публицистиг кино-тоожу «Чүү [illegible]». 1-ги фильм — «Даң хаяазы үнүп келген». 10.00 — «Тимофей Докшицер ойнаар». Фильм-концерт. 10.30 — «Горнистер, кыйгыга харыылаңар!». 11.00 — А. Хачатурян — «Спартак» балеттен музыкадан үзүндүлер. Москваның күрүнениң симфониялыг оркестри күүседир. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүктен». Кинопрограмма. 15.25 — Р. Шуман — «Уруглар сценалары». Чурттар аразының конкурзунуң лауреады П. Егоров (фортепиано) ойнаар. [illegible]

[illegible] 16.55 — Политиктиг хайгааракчы В. Б. Бекетовтуң беседазы. 17.25 — «Дагаар болгаш [illegible]». Фильм-концерттиң [illegible]. 18.10 — «Коммунистер». Совет шүлүкчүлерниң шүлүктеринден тургускан шүлүглел композициязы. 18.55 — 19.00 — Чапсар. 19.00 — [illegible] Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Э. Гилельс ойнаар. 19.55 — «Октябрь болгаш таӊдыӊ дугайында сөс». [illegible] 21.00 — «Үеэ». Информастыг программа. 21.45 — 23.10 — Уран чүүл мастерлериниң концерти. [illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

[illegible]

ДЕКАБРЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. [illegible]

МОСКВАДАН

[illegible]

ДЕКАБРЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үеэ». Информастыг программа. [illegible] 15.00 — «Ленинче шын». К. Ибряевтиң шүлүүнге Ю. Чичковтуң кантатазын Төп теле[illegible] [illegible] 21.35 — «Эң ынак ай». Уран-чечен фильм. 2-ги серия. 22.40 — 23.50 — «Ыры-81».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

[illegible]

ҮЖҮҮШКҮН

Эмчиниң сүмези

Бистиң [illegible] агаар-бойдузу ынчаны үеде кончуг соогун билир бис. Ам сооктуң таптыг-ла кадыг-дошкун болур үези. [illegible] буду, думчуу, кулактары [illegible] дуунда-ла соок хаттыг үеде, кижиниң идик-хеви ол [illegible] шыгы улуг, соок үеде кижиниң кедип алган идик-хевин болунга эттешпес, бичеле [illegible]

[illegible] нер, ужгузу каар. Удуп бергеш, эки, солун дүштер дүжээш ол-ла хевээр ниити мага-бодузу доңуп, үжүп каар. Ол дуганың чогаалчы Лев Толстойнуң «Альберт» деп [illegible] туганында бижип турары мындыг: «Альберт шала кырынга ханаже углангаш доңгайып олуруп алгаш, карааи шимгеш удумзуран, дүш дүжеп эгелээн. Күжурнуң дүжүнде: ол канчаар- [illegible]

[illegible] ла бар. Бир кижи үжүүшкүннүң хаңы берге болганындан, эмчи дузаның орай алганындан чергелештир окшезинге дегдиргеш, амы-тынындан чарылган. Ол үжүүшкүнге ээрик чораан таварылгаан.

Амгы үеде бистиң эмнээр салбырда [illegible] кижилер [illegible] эмнедип турар. Эмнедип турган болгаш эмнедип турар кижилерниң колдуу (90 хуву) ээрик чорааш [illegible]

[illegible] чылыг черге киирер. Шай, шыны, мүнну, кофени база тургула. Чамдык берге таварылгада невей эвес — 30,0 грамм хире арага аймаан берип болур. Ужээн хол-бутту, 18-20 градус хире чылыг суггуу таака, ночалга кугкаш, суп чиңнээр. Суггуң температуразын чоорту 40 градус чедир иштер. А чиннээриниң шагы чартык шактан бир шак чедир. Ужээн черни чиңмен, сукпушаан хары уга дүрбүп, массаж [illegible]

[illegible]

В. НАСЮРЮН,
республика эмнелгезиниң травматологу.

КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЫР

Уруг-дарыг кижизидилгезинге ада-иениң харыысалгазы улуг. Уруглар бистиң келир үевис, ынчангаш не-даа бистиң чуртувуста улуг сагыш човаашкын-биле бүрүткеп. Өг-бүлелерже кичээнгей улуг. Ындыг турбужа ада-иезиниң кулалазын кууcетпес, уругларының кижизидилгезинче чогуур кичээнгей салбас ийи чангыс өг-бүлелер бистиң аравыста бар. Кандыг-бир чылдагаан-биле уругларын [illegible] өстүрбейн турар кижилер бар болгай. Бо таварылгада уругнуң аваларын-биле холга алган ада ийикпе, азы ие өг-бүлези-биле ам чурттавайн турар кижиден хоойлу ёзугаар уругларынга материал [illegible]

[illegible] улуг. Бир эвес алиментини [illegible] тодаргай эвес болза, ол хүннү улус сугунче шилчидер. Ындыг негелдени күүcетпес бүрүүлүг кижилерни улус [illegible] онаап болур. Паспортунга [illegible] ажылга хүлээн алгаш, олче кичээнгей салбас удуртукчулар бар. Аңаа хамаарыштыр чижек. Алимент төлээр ужурлуг хамаатым Ч. Норбу Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунга чолаачылап кирген. Оон паспортунда ол дугайында [illegible] тура-даа, оон шалыңындан акша тыртывайн турган.

Уруг-дарыынга болгаш чоок [illegible]

[illegible]

А. ГРУДИНИНА,
Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң паспорт килдизиниң улуг инспектору.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Республиканың [illegible] булуттаар, чамдык черлерге [illegible] чар чаар. Агаарның температуразы дүне 32—37, хүнүс 23—30, чамдык черлерге [illegible] градус. Кызылга хүнүс 28—30 градус соок.

КИНО

ДЕКАБРЬ 16-ДА
«НАЙЫРАЛ»: «Шаажылыг черинде кодурур херээгел» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (уруглар), 21.00 [illegible].
«ПИОНЕР»: «Черлик барыын талакыда» 9.30, 11.00. «Бронтозавр» 15.00. «Кежиилерге аттарны солуштурбайн турар». (2 сериялыг) 17.00, 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Шыдыгыы чугаа» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 [illegible] шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-69, [illegible] харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьлаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу [illegible] 2-37-13, [illegible] килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадр ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, [illegible] 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, [illegible] 2-32-73 [illegible]

Тираж [illegible]. Чагыг № [illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектеринге талазы-биле комитединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, [illegible].) [illegible] — 01215

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 297 (11795) | 1981 чылдың декабрь 26, суббота | 1925 чылдан үндүрүлеттинген | Өртээ 2 кап.

РАПОРТТААННАР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырары-биле он бирги беш чылдың баштайгы чылында алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткениниң дугайында мурнакчы бүдүрүлгелер, организациялар партия обкомунга рапорттап турар.

Дыка хөй эки эгелээшкиннерни моон мурнунда үндүрүп келген Тываның сүт комбинадының заводтарының коллективтери баштайгы чылдың бедиткен социалистиг хүлээлгелерин айыткан хуусаадан 5 хонук эрте, декабрь 21-де, күүсеткен. Баштайгы чылды шалыпчы күш-ажыл-биле доосушкан, сүт комбинады пландан ажыр 52 муң рубльдиң продукциязын бээр хүлээлгезин ыраккы ажырган. Чыл планындан ажыр 178 муң рубльдиң нийти продукциязын бүдүрген база 100 муң рубльдиң бараанныг продукциязын сайгарган.

• • •

Тываның ном садыының коллективи ажылынга мурнакчы арга-дуржулганы ажыглап, социалистиг чарышты эки организастап келгенинден баштайгы чылдың планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин декабрь 25-те күүсеткен. Мурнакчы коллектив барааны үүр-мектеп садарын 1050 муң рубльге, чондан ном садып алырын 45 муң рубльге боттандырган. 152 санныг үнүүшкүннүг садыглаашкынны организастаан болгаш пландан ажыр 36 муң рубльдиң арыг орулгазын киирген.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ЫРААЖЫЗЫНГА ТУРАСКААТКАН

Совет литератураның классиги, чогаалчы-коммунист, хөй-ниитиниң кескү ажылдакчызы А. А. Фадеевтиң төрүттүнгенден хүнүнден бээр 80 чылынга тураскаатканы байырлыг хурал декабрь 24-те Москвага, Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга болган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичев, СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Макеев, чамдык партия, совет, хөй-нити организацияларының удуртукчулары, Москваның болгаш эвилелдешкен республикаларның чогаалчылары ол хуралга олурушкан.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретарьлары В. М. Озеров биле С. В. Михалков, кайгамчыктыг чогаалчының чаңгыс чер-чурттугларының төлээлекчизи — партияның Калинин обкомунуң бирги секретары Н. А. Леонов болгаш өске-даа ораторлар хөй национальдыг совет литератураның хогжүлдезинге, совет кижилерниң хөй-хөй салгакчыларының патриотчу кижизидилгезинге Александр Фадеевтиң киирген чугула салыышкынын онзалап демдеглеп турган. Коммунистерниң хуралдаанынге 17 харлында кирген, а ооң-даа мурнунда — революсчу чажыт ажылдакчыларның хүрээлеңинге кирген чогаалчы-демисечиниң амыдырал-чуртталгазы болгаш ажыл-чорудулгазы партияга болгаш чонга кызымаар чок бараан болурунуң, коммунистиг идеалдарның тиилелгезин дээш эрес-шудургу демисежииниң үлегер-чижээ болуп турар. Совет литератураның үндезин салгакчыларының бирээзи А. А. Фадеевтиң номнарының, бирги ээлчегде «Чылча шаптырышкын» болгаш «Аныяк гвардия» деп романнарының кезээде ужурдузалыын олар чугаалаан.

Чогаалчының чогаалдарындан үзүндүлерни пайыстылалдың урап чүүл мастерлери ол кежээ болган концертке ойнап күүсеткен.

(СЭТА).

ТУРУУШКУН ЧОК АЖЫЛДААР

«Он бирги беш чылдың кол сорулгазы болза улус ажыл-агыйын туруш, экономиканы интенсивтиг хөгжүдеринге чурттуң бүдүрүлге күчүзүн эң-не чөп ажыглаарынга, курлавырларның бүгү хевирлерин бүгү хемчег-биле камнаарынга болгаш ажылдың шынарын экижидеринге үндезилээш, совет кижилерниң амыдыралын улам ыңай өстүрерин хандырары болур» деп СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарында айыткан. Бо өндүр чаагай сорулгаларның амыдыралга боттанышкынын улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы хевирлерин деңдесиги хөгжүткениинден хамаарышкыр. Ыңчаарга улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң темпизин шапкынчыдарынга чүък сөөртүлгезин эки организастаары болгаш ону башкарарын сайзырангайжыдары база чугула черни ээлеп турар. Бо беш чылда нийти ажыглалдың автомобиль транспортунуң чүък сөөртүлгезин 1,3—1,4 катап көвүдедир. Ол дээрге — автотранспортчуларның мурнунга Коммунистиг партияның салган сорулгаларының бирээзи-дир.

Автомобильдер парыгының структуразын сайзырангайжыдар аңаа улуг чүък машиналарының специализастаттынган болгаш биче тоннажтыг автомобильдерниң үлүүн бедидер. Төпчүтген чүък сөөртүлгезин улам ыңай көвүдедир, кожуглуг болгаш чартык кожуглуг автопоездилерни, хамыктың мурнунда хоорайлар аразынга чүък сөөртүрүнге калбаа-биле ажыглаар. Чүъктерни чедирер хуусааларын кызырары-биле чүдүрер болгаш дүжүрер ажылдарны механизастааш, аңаа ажылды ийи ээлчег-биле чорударын база контейнерлеп чүдүрер дериглелер-биле хандыртынган тускай шөлдерни калбаа-биле ажыглаары чаа беш чылдың программазында айыттынган. Чүъктер сөөртүлгезиниң бо дөгшиилгелиг хевирлери республикада долузу-биле ажыглаттынмайн, калбаа-биле нептеревейн турар.

Улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларын хөгжүдеринге чугула чүъктерни Тываның автотранспортчулары сөөртүп келген. Оларның аразында калбарган социалистиг чарышка киришкеш, чүък эргилдезиниң планныг онаалдаларын долдур күүсеткеш, мурнакчылар бооп, шылгарап келген коллективтер эвээш эвес. Оларга Шагаан-Арыгның, Кызылдың № 2 АТБ-лерин болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелерни хамаарыштырып болур.

Саян ындындан янзы-бүрү херегледиң чүъктерин дажыглаары-биле черлелештир бо чыл кандаашкынныг болганындан декабрь 1-ге чедир 5006 тонна саваң, 10 300 тонна тараа продуктулары сөөртүнген. Ыңчалза-даа Абакан, Черногорск, Минусинск хоорайларның базаларында 1746 тонна цемент, 5800 тонна демир-бетон кылыглар, 80 тонна бажың херекселдери, 200 тонна аңгы-аңгы дериглелер болгаш оон-даа өске чүъктер чогуур хуусааларында сөөртүнмээн.

Чамдык чүъктерниң ээлеринге четпейн турары — чүдүрер болгаш дүжүрер ажылдарны механизаставайн база ол ажылды ийи ээлчег-биле чорутпайн, чүъктерни контейнерлеп чүдүрер тускай шөлдерни тургуспайн турарында. «Тудуг незектери» комбинат, Главснабсбыт, «Тыва тудуг», «Тыва кодээ тудуг» трестерниң салбырлары, найысылалдың тараа сайгарар баазазы болгаш оон-даа өске организациялар чүъктерни дүжүрерин саададып турар. Контейнерлеп чүдүрер тускай шөлдү тургуспаанындан «Тыва даг-дүгү» комбинаттың белен продукциязын чүдүрүп алыр дээш келген автомобильдер хөй үе-шаг дургузунда аңаа турар ужурга таварышып келген. Бо чылдың эртиен он бир айларында даг-дүгүн чүдүреринге 13,6 муң шак чидириглиг туруушкун болган. Абазага чүък дүжүрери болгаш чүдүрери оон дээредевес. Чолаачылар чамдыкта ийи-үш хонук аңаа турар ужурга таваржып, эртиен айларда ук станцияга чүгле чүък дүжүреринге 24 муң шакты чарыгдап, хөй аңаа туруушкунну болдурган. Чүъктерни чүдүреринге болгаш дүжүреринге үнелиг шак-үениң аңаа чарыгдаттынып турарын үстүнде чижектер бадыткап турар. Улус ажыл-агыйынга херектиг чүъктер чогуур үезинде чагыкчыларга четпейн баарга, алган хүлээлгелер, планныг онаалдалар күүсеттинмейн баар. Тываның автотранспорт бүдүрүлге эргелелиниң план графигин ёзугаар декабрь айның бир күш-ажылчы хүнүнде-ле 1101 тонна чүъкту сөөртүп алыры көрдүнген болза, херек кырында ооң чүгле 60 хире хуузу күүсеттинип турар. Чүъктерни чүдүреринге болгаш дүжүреринге аңаа туруушкуннар, көвүдеп, тус-тус ажыл-агыйларның планныг даалгаларының күүселдезинге шаптыкты тавараштырып турар. Ыңчангаш чүъктерни чүдүрериниң болгаш дүжүрериниң ажылдарын ийи ээлчегже шилчидери, ону механизастаары база контейнерлеп чүдүрер тускай шөлдерни тургузары хүннүң чугула айтырыгларының бирээзи. Бо бүгү ажылдарны холга алгаш, ажыл-херекке боттандырбас болза, улус ажыл-агыйынга эргежок чугула чүъктер чогуур хуусаазында ээлеринге четпейн, үр үениң дургузунда ажыглал чок аңаа чыдар ужурга таваржыр. Чүък сөөртүлгезиниң дөгшиилгелиг арга-хевирлерин ажыглавышаан, ону башкарарын сайзырангайжыдарын улус ажыл-агыйының дүрген темпилиг хөгжүлдезин ажыл-ишчи коллектив бүрүзүнден негеп келген.

Ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаар, бар арга-курлавырларны долузу-биле ажыглап тургаш, он бирги беш чылдың баштайгы чылын төлептиг дооскаш, чаа чылды күш-ажылчы чедиишкиннер-биле эгелээр дээн чүткүл республиканың күш-ажылчы коллективтериниң ажыл-херээнде бо хүннерде сиңниккен. Чаа беш чылда чүък эргилдезин улам хөгжүдер база ону чүдүреринге болгаш дүжүреринге аңаа туруушкуннарны болдурбас, дээш тус-тус коллективтерде партия, профэвилел, комсомол организациялары, бүдүрүлгениң удуртукчулары тодаргай ажылдарны кылып чорудар ужурлуг.

ДЕПУТАТТЫҢ ЦЕГИНДЕ

Кызылдың электри станциязының коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылын чедиишкиннинг доозуп турар.

Чарышты түңнеп, мурнакчыларны илереткен. Аңаа механиктиг цехтиң коллективи ийиги черни ээлээн. Ында ажылдап турар токарьларның, фрезеровщиктерниң, слесарьларның ажылы нарын, бедик харыысалгалыг. Чүге дээрге, олар электри станциязының бүгү дериг-херекселдеринге үрелиишкин болдурбайн, [illegible] чок ажылдаарын хандырар ужурлуг.

Цехтиң ажылчыннары Ю. С. Шерстнёв, Л. С. Булдаков, Г. А. Тупатчаков — олар чарыштың тиилекчилери, [illegible] мак, эки ажылдап турарлар. Бригадалар аразында чарышка Александр Евдокимович Хромовскихтиң токарьлар бригадазы тиилекчи болуп үнген. Бригадир А. Хромовских боду алдыгы разрядтың токары, ол электри станциязында ам 15 чыл ажыг ажылдап келген. Ол ажылга кызымак, ажылын эки билири-биле эш-өөрүнүң хүндүткелин чаалап алган. А. Хромовскихтиң болгаш ооң бригадазының кежигүннериниң киирген чогаадыкчы саналдарын бүдүрүлгеге ажыглап, нептередип келгени эвээш эвес.

Электри станциязының бо улуг цегин Кызыл хоорай Совединиң депутады, мастер Раиса Петровна Захарова удуртуп турар. Ол ажылды чедимчелиг организастап, билдилиг удуртуп [illegible] цехтиң коллективи планныг онаалдаларын ай санында ажыр күүседип, эки көргүзүглерни чедип ап келген. Раиса Петровна бодунуң мергежилиниң ёзулуг мастери, ажылчыннарга арга-сүмени кадып дузалажырынга белен. Ажылга [illegible] ажылчыннар ону хүндүлээр. Коллектив Раиса Петровнаны хоорай Совединиң депутадынга ийи удаа улаштыр депшиткени таварылга эвес.

Мастер Р. Захарова цехтиң ажылының дугайында мынчаар чугаалаан:

— Бистиң цехте ажылга дуржулгазы улуг, хөй чылда ажылдап келген ажылчыннар хөй. Шуптузу, кижи бүрүзү-ле эки ажылдап турар деп болур. Ажылга озал-ондак болдурбазының В. Басовтуң аргазын шиңгээдип ап ажылдап турар бис.

Ажылга моральдыг болгаш материалдыг сонуургалдыг болур чүүлдү коллективтиг-биле хүлээниип алган. Азы тодаргайлаарга, «Чаңгызы хөйү, хөйү чаңгызы дээш» деп девизтиг бис. Ол дээрге кижи [illegible] харыысалгалыг болуру ныңгызы негеттинери-дир. Чылдагаан чок бир кижи ажыл шагы үскен, үлүг-норманы күүсетпейн баар болза, бригаданың көргүзүүнге салдарлыг. Бүдүн бригаданың шаңнал акшазы эвээжээр азы [illegible] кызыттынар. Ыңчап кээрге бир эвес кым бар кижи сагылга-чурум хажыдар болза эш-өөрүнүң мурнунга ыядынчыг апаар. Бригадазының ат-алдары дээш канчап черле кыспас боор.

Ажылды мынчаар организастап, ажылдап келгенивистен планныг онаалдалар чедиишкиннинг күүсеттинип турар. Ээлчегниң нормазын ортумаа-биле 108—109 хуудан кудулатпайн келдивис.

Кызылдың энергетиктери хоорайны электри болгаш чылыг энергиязы-биле хандырары дээш шудургу ажылдап, 1982 чылды эки эгелээриниң магадылалын тургузуп алганнар.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) мастер Р. П. Захарова цехтиң ажылчыннары А. Я. Королюк, Ю. С. Шерстнёв, А. Е. Хромовских, Л. С. Булдаков олар-биле ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Чер ажылының бедик культуразы дээш

ҮРЕЗИННИҢ ҮРЕЛИРИН БОЛДУРБАС

«Шынның» болгаш улусчу контрольдуң рейдизи

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» болгаш «Хөндергей» совхозтары мал ажылындан аңгыда, ногаа, картофель өстүрер угланыышкынныг кылдыр специализастаттынган. Бо ажыл-агыйлар сөөлгү чылдарда ногаа, картофельди тарып өстүрерин көвүдедип, чамдык чедиишкиннерни-даа чедип ап келген.

«Октябрь 30 чылы» болгаш «Хөндергей» совхозтар капустаның, огурецтиң база картофельдиң чаагай дүжүдүн өстүргеш, белеткел конторазынга, херелекчилер ниитилелинге, чурттакчы чонга садар ажылды организастап турар. Ыңчангыя бо чылын картофельдиң дүжүдү, эрткен чылдарга бодаарга, эки болган.

Бо ажыл-агыйларда картофельди шыгжап кадагалап турарының талазы-биле хыналданы районнуң улусчу контроль комитединиң, кодээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң болгаш шынарының талазы-биле күрүне инспекциязының база «Шын» солунунуң рейдизи чорутткан.

Районнуң совхозтары келир чылдың дүжүлүнге картофель үрезинин курлап шыгжаан. Ооң иштинде эң хөй үрезин «Октябрь 30 чылы» болгаш «Хөндергей» совхозтарда урдунган.

«Октябрь 30 чылы» совхоз картофель үрезиннерин шыгжап кадагалаарын чылдың-на четпес кылып келген. Бо чылын база-ла байдал эки эвес дээрзин рейд илереткен. 1981 чылдың дүжүдүнге 1980 чылда 200 тонна үрезинни шыгжап алгаш, оон 120 тонназы азы 54 хуузун кадагалап, арткан картофельди үрелгенин-биле төккен. 1982 чылдың үрезининге 185 тонназы бо [illegible] белеткеп алган. Декабрь 15-те картофель үрезиниң кадагалалын хынап көөрге, ооң чүгле 85 тонназы ылгап алган болган. Ону ылгап, арыглап турар кижилерниң ажылын багай организастаан.

— Картофельди каш катап ылгап турарыңар ол? — деп, ында ажылдап турар кижилерден айтырарывыска, «таала эгелеп турарывыс бо» — деп харыылады. Үрезин кызыры-биле урган картофельди ылгап, аңгылап көөрге, 19 тонназы үрелген болган. Ону хаваннар чемгерери-биле чүдүрүп чорутткан. Үндүр бижээн картофель дугайында актыны безин тургуспаан.

Совхоз директору К. Б. Сарыгларның сөзү-биле алырга, картофельди ажаап алган соонда үш катап ылгап сайгарган болуп турар. А херек кырында шыгжамырда картофельди көөрүвүске, күзүн эккеп урган соонда, аңаа кандыг холдегбээн болду. Картофель үрелгени дээш харыысалгадан [illegible] директор кылбаан чүвени кылган деп мегелеп турары оон илдең-дир. Картофельдиң [illegible] [illegible] өзүмнер 20 см чедир узап үнүп келген. Оларның аразы ал, шык. Шыгжамыр чериниң температуразы деңдеси [illegible]. Ооң иштинде 4 демир суугуларны салып каан. Оларны одап турза-даа, [illegible] аай доктаамал температура чок. Чамдык үелерде изиг, чамдыкта соок. Подвалдың кырында агаар үндүрер 3 өзек черде вентиляцияны кылып каан. Олар доктаамал ажык, оон соок агаар киргеш, подвалдың иштин соодуп турары-биле хаалары, дээвиирлери хыраалап доңган. Ыңчангаш картофель дуңуп, ирип эгелээн.

Үрелген картофельди аңаазындан аңгылап ылгавас болза, шыгжамырда үрезин долузу-биле хагдынар, улуг когарал болур. Ону сайгарып ажаарын коңчуг оожум темпилиг чорудуп турар.

Подвалдың кырында төккен хирээнди чуга, чүгле 10 см хире, ооң кырындан шифер-биле дуглаваан, ыңчангаш соок. Иштинде чырыдыкчы [illegible] чок, караңгы, чүгле ийи лампочка бар. Картофельге чылыг агаар бээри-биле ийи калорифер салып каан. Ооң кайызы-даа ажылдавас, үрелген. Ону кылып алыр хемчегни албаан.

Ирип үрелген картофельди ылгап сайгарганы дээш улуг чарыгдалды үндүрген. Чижээ, күстен бээр ол ажылды кылганынга 1452 рубльди төлээн. А херек кырында картофель сайгарттынмайн, үрелип чыдар.

«Хөндергей» совхоз келир чылдың үрезининге 232 тонна картофельди урган. Ол ажыл-агыйда база-ла картофель үрелип эгелээн. Лабораторияга хынап көөрге, ында үрезин картофельдиң 10 хуузу үрелген болган.

Үрезин картофельди эки кадагалаар төлээде, оон үрелгенин аңгылап ылгаары эргежок чугула. Ону соңгаарладып болбас ужурлуг. Бо дээрге чиик эвес ажыл. Олче күштү мооңнаарын негеттинер. Ыңчанмас болза, үрезинге шыгжаан картофель бүрүнү-биле үрелип болур. Рейдиниң илереткен четпестерин чайладыр хемчеглерни «Октябрь 30 чылы» болгаш «Хөндергей» совхозтарның удуртукчулары алыр хүлээлгелиг.

Рейд бригадазының киржикчилери:
Д. ООРЖАК, районнуң улусчу контроль комитединиң инспектору;
Б. МОНГУШ, кодээ ажыл-агый продуктуларының белеткелиниң болгаш шынарының талазы-биле Чөөн-Хемчик районда күрүне инспекциязының инспектору;
И. ДАЖИНМАА, «Шын» солунунуң корреспондентизи.

БЕДИК ИНИЦИАТИВА, ТОДАРГАЙ АЖЫЛ-ИШ-БИЛЕ

(Профэвилелдериниң XVI область конференциязындан)

Бурунгу хүн Кызылга, Политчырыдыышкын бажыңынга болуп эрткен профэвилелдериниң XVI Тыва область конференциязынга отчёттуг үеде профоблчөвүлелдиң ажылының дугайында профоблчөвүлелдиң даргазы Т. Ч. Норбунуң илеткелин дыңнап, чугаалажыры СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде бедик негелделерге дүүштүр принципиалдыг ажыл-ишчи байдалга эрткен.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге белеткелдиң үезинде база съезд соонда ооң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың база ооң бирги чылының пландарын күүседир дээш республиканың [illegible] нарының политиктиг база күш-ажылчы [illegible] [illegible] ажыл-ишчиниң дуганын илеткелчи тодаргай чижектерге көргүскен.

Республиканың [illegible] ажыл-агыйының, хлетирүүчү чамдык адырларының ажылчыннары 1981 чылды чедиишкиннинг доозуп турар. Харылзаа, садыг, коммунал ажыл-агыйның ажылдакчылары боттарының социалистиг [illegible] күүседип, кызымаккай ажылдаан. Эрткен чыл-биле деңнээрге үнер [illegible] продукциязын элээн хөй бүдүрүп, ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өзүлделиг болуп турар. Тудуг организациялары [illegible] фондуларын ажыглалга киирер талазы-биле [illegible] элээн өзүлдени чедип ап турар. Автотранспорт [illegible] дакчылары пландан ажыр [illegible] муң тонна үлүг ажыл-агый чүъгүн сөөртүп, 1 миллион 40 муң пассажирни дажыглаар.

Кодээ ажыл-агыйның ажылдакчылары мал [illegible] лының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле [illegible] хүлээлгелерин ажыр күүседир. Декабрь 1-де байдал-биле алырга мыйыстыг бода малдың баш саны өзүлделиг, хөй өшкүнүң өлүп хораары [illegible].

Он бирги беш чылдың бирги чылында хууда болгаш [illegible] Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга чедир күүседир [illegible] [illegible] болгаш [illegible] деткип, республикада 8 [illegible], 134 цехтер, участоктар, бригадалар, фермалар, бүдүрүкчүнүң 2,4 муң мурнакчылары бо чылдың пландарын ноябрь 7-ге [illegible]. 110 хойжу [illegible] 100 хураганны мендилеп, [illegible] 20 саанчы бир саар инектен-не 2000 [illegible] [illegible] Он бирги беш чылда [illegible] [illegible] [illegible] дузалажыр [illegible] [illegible].

[illegible] лавырын тургузарынга, дүжүт ажаалдазынга, күскү чер аңдарылгазынга, келир чылдың дүжүдүнге үрезинни уруп белеткээринге күжениишкинниг ажылдаан.

Бо болгаш өске-даа чедиишкиннерге профэвилел организацияларының [illegible] [illegible] экономиктиг, социал болгаш культура талазы-биле сорулгаларны, социалистиг чарышты хөгжүдеринге, чаартыкчы болгаш чогаадыкчы ажылдарга, ажылчы чоннарның эрте-ажыктыг кайгалаарынга оларның [illegible] [illegible] болгаш саналдарын [illegible] демдеглээн. Амгы үеде профэвилел организацияларында 112.200 кижи, [illegible] республиканың бүгү [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] риңде, совхозтарда, тудуг организацияларында, өөредилге черлеринде профэвилелдериниң 1168 организациялары ажылдап турар. Оларның активчилериниң саны өскен.

Республиканың профэвилел организацияларында ханы билиглиг, ажыл-херекти билир, чоннуң негелде-херелделеринге дыңнангыр, партийжи принципиалдыг, инициативалыг [illegible]. Оларның аразында Жданов аттыг совхозта ажылчын комитединиң даргазы Т. С. Монгуш, [illegible] местком даргазы Л. В. [illegible] [illegible] профэвилелиниң [illegible] И. П. Голиков, [illegible] профэвилел [illegible] даргазы С. М. [illegible], Бии-Хем районнуң [illegible] [illegible] [illegible] Б. Н. Беспалов олар ышкаш активчилер бар.

Партия организацияларының удуртулгазында заводтарның хөй профэвилел комитеттери администрация [illegible] [illegible] кады коллективтерниң амыдыралында чугула айтырыгларын шиитпирлеп келген. Ыңчангыя социалистиг чарышты организастаарынга олар биче эвес дуржулганы чедип ап турар. Бо [illegible] «Кызыл тараа» [illegible], «Тыва сүт тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводунда, Кызылдың [illegible] садыында профэвилел комитеттериниң даргалары Е. И. Макарова, И. В. [illegible] [illegible] олар [illegible] делегаттар конференцияга [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] инженер-техниктер.

(Төнчүзү 3-кү арынга).

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

1981 чыл, декабрь. № 12 (113)

СЕТКИЛИМГЕ МӨҢГЕ АРТАР

1943 чылдың октябрь. Улуг-Хем кожууннуң Кара-Булуң сумузунуң арат чону бедик [illegible]-биле фронтуга белек чыып турган. Кожууннуң нам комитединиң даалгазы-биле сумуннуң арбаннарынче активистерни немец-фашистиг эжелекчилерге удур демисел дугайында тайылбыр ажылы кылыры-биле болгаш белек чыыры-биле аъткарган. Ол даалганы күүседириниң-биле тус-тус дагылгалар черлеринде чорупкан бис. Мээң арбан [illegible] даргазы М. Сат-биле хавак адазының аал дарынга улуургу белүктен чыып, [illegible] байдалын таныштырып, моон соңгаар чүү кылганарын чугаалажып бис.

Чонуң арат-чоннуң [illegible] улуг ийикчил-биле [illegible] ашкан. «...чорудар чүве болза Кызыл Шериг-биле кады турушса...» деп турарлар хей. Фронтуга дуза болзун дээш хой, өшкүзүн, казырамолдургазын, аът-шарызын база салып турар араттар долу. Оон-биле кады соктаан тараа, дарыы, чөкпек-даа бижидип турарлар.

Бистиң баргаан аалдарывыстан Д. Дувен-Бады, Т. Калзаң, Т. Соскал, Т. Чадамба, Д. Чадамба болгаш өскелер-даа оңгаш [illegible] эвес хой, өшкү, өреге бөрүг беда мал салып, кижи бүрүзү идиң-хеп белеткеп чорударын бижиттинген.

Беш хонук иштинде чыыттынган белекти алдыргы [illegible] хөй мал, чөөрбү база бода, бөс аът болгаш чеңтээн тараа, дарыы, [illegible] — ийи улуг терге шаан чортуп. Оон кыдынга кыштаан шевергиш тоннар, бөө адарынга таарыштыр даараан алгы хол хаптары дээш дааралдыг чүүлдер-ле хөй. Кежээ нам хуралын чыттаан Ацая болдуңген белекти Кызыл чедирип, Тыва Арат Республиканың белек комиссиязынга хүлээдир деп шиитпирлээн. Белек бээрин-ге идепкейлиг киришкен Х. Хайыракан, С. Сундуй, Х. Чолдак-оол, А. Соскал олар-ны, арзээ активистер мени белек чедирер кылдыр соңгаан, удуувус Х. Хайыраканы бисти баштаар кылдыр томуйлаан.

Белек чедирер чыыраар тергелерин оол-моол ачылап алгаш, мал-маганы чорту оларлап чорупту вус. Орук-сүүр таварышкан аалдарывыс бисти өөрүшкү менни улуун, шаалдын чемгерип, мал-маганывыс карактажып хондурун турган. Кыргаш-чалыы кижи бүгүденин фашистин өөр хөй чогу оон илереп, оор баш-бил халдаан оолук чок, араттаныг [illegible] бисти оон есеп оруу чок дөзүнгер [illegible] бээрбей [illegible] орус чонуун [illegible] хенииг-даа бол уулувус [illegible] дээрзин медерен билип турган.

Сарыг бүрү шагда дүшкен. Күс эртелээн, хеллер, мустурлар кыры доңган. Улуг Хемниң кыры туман тыртып чыдар, соок тыныны чидигленип орган.

Ийиги хонуувуста одаавыстан ындыг-ла ырак эвес-те беруулер улуужа [illegible] Улгады берген кижилер белен удуур эвес, ок-бөө белеткел, мал-маганывыс бүзүлү келдэй бергеннер. Бистен удумзурап чыткан уяус бышыг түргүлап келген бис. Шимээн чок. Эалчежип удуп серемчилел кошкатпайн тур бис. Даң хаяазы чоок чуктеп чаа-ла демдек кирип орда. Чаргы баарында алаактың бажындан кузу чорун орар хире [illegible] алгы-кышкызы уйлу ээсеп. «Демге улушкан улдуруктарывыс эр-түгүн-дыр» деп бистер оларны [illegible] Зарбектиг Оюнаразы ээн, ере эрлерниң — деп. Чолдак-оол ашак аал чугаалады. Чер чырып, чаргаал поступ кээр хире чордаг артывыста хаялардан бөлүр [illegible] чаңгыланы берди.

«Дайын, чаа [illegible] дайын [illegible] турар [illegible] бээр [illegible] — дээн, [illegible] чугаалазын [illegible] чер чырып келген [illegible] хун ужелдир [illegible] бээр [illegible] алгап, бөө чүктээн [illegible] тонуг [illegible] хар [illegible] бадып олур. Ол бисти эскерип каан. Чаңызында чедип кээп мендилешкен, чорук хереэвис айтырып, чугаалажы берди.

— Курут [illegible] чүүме семен турарлары ол, кодан нар кирер бедан турлар бөөр [illegible], бүдүү [illegible] алгаш, бо бөрүлерни аглап турдувус. Бистиң оовус силерге база дуза болган-дыр. Маадырлыг Кызыл Шеригге чедирер белекке [illegible] ол-дур аа... — деп демги кижи чугаазын доосташ, ески сеткилге орган эштерин чорупкан.

Бис-даа база оруувус улаптадап чок чорааш, орайтай бергенде паром аксынга чедип келдивис. Хемниң дош-талып баштанып чыдар чежи паромга шаптыктыг кончуг ам арта караңгы. Ынчалза-даа мал-маганы паромче киир сүрген, иштинче чоруп тургус. Ындыг эрниге, хомнегле четтинп чорувуста чеп тыржыгыш, паромну шимчеве бердипкен. Кандыг-даа арганы ажыглаан кижи шыдавадывыс. Дедир-оон хат, эргиштинин чааа турар хар база шаптыктаан турупкан.

Даарта эртен кээп кежирер аргазын көөр диштеп, уткуп [illegible] чорупкан. Бис оларның сумезин-биле эрикте кежик [illegible] мал-маганы мыжыктадырып, [illegible] ол-ла оларны ынай-бээр сүрүп, чылыктырып турган оларланып хондувус.

Даартазында бичии дүъш четпишин чорда баржалыг катер келген. Оон-биле катап-катап кежип турган, дегере ол чарыкче [illegible] келдивис. Улаттарывыс анаа өъткара [illegible] белекти комиссияга хүлээткеш, мактал состерин дыңнап, Кара-Булуң сумузунуң арат чонунга чыгган бедик белек комиссияның байырын чедирерибиле дедир ээлген бис.

Т. САЛЧАК-ООЛ.

Кызыл район.

УТТУНДУРБАС ХҮННЕР

Кижиниң амыдыралында уттундурбас хүннер турган. Леонид Николаевич 1943 чылдың сентябрь айны бо-ла сактып келир. Ынчан Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун үези турган. Совет улус, оон Чепсектиг Күштери немец-фашистиг [illegible] халдаашкынының удаадарап ойтур шаап, тур эжелеттирген хоорайларын, суурларын хостап, маадырлыг демиселдин бүгү фронтуларга калбартан.

Сентябрь 22. Хүн орайтап келген, удавас дүн дүжүп, караңгылаар.

Салбыр командирниң дузалакчызы Ефимовту командир чугула херетлээн. Ораан, эрестиг эр ону дыңнааш, чаңгыс-даа минута чидирбейн, командирге маңнап келген.

— Силерге дарый болгаш берге даалганы берип тур бис. Кымыг кичээнгейлиг дыңнап алыңар — деп, командир [illegible] чугаалааан. Ефимовтуң арнынче ширтип көрнүп керген. — Днепрниң ол чарыында эриктен ийи километр хире черде Зарубинцы деп суур бар. Мында фашистерни бистиң шеригле[illegible] келгиже чедир анаа моондактап тудар. Ол болза Днепрни кежеринге улуг ужур-дузалыг болур. Ынчангаш он солдаттан алгаш чорудуңар.

— Дужаал биледитир-дир, эш командир! — деп, Ефимов илеткээш, өөрүнче чорупкан.

Днепрниң ол чарыында эрикти дуржаар от точкаларын дайзыннар тургузуп алган, хемни дүн-хүн чок карак албайн хайгаарап турганнар.

Хемни кежип, кажан кежиир солдаттар [illegible] чугаалашкан. Дүн ортузунда кежерин шиитпирлээн. Ынчан Днепрниң кыры туман-най бээр, ырактан бараалкөзүлбес болу бээр.

Дүнекиниң он ийи шакка чедиркыш-даа карак шиммээн. Айыткан шак чедип келирге, он бир дайынчы хем кыдыынга баргаш, чиңге чулуктарын [illegible] салдарынга Днепрниң ол чарыынче кончуг оскум эжиндирип чорупканнар. Дайзыннын удурбейн кончуг [illegible] хемни кежип келгеннер. Эрик кырында дайзыннар [illegible] нер.

Анаа дайынчы Николай [illegible] хайгаараан Ефимов чорудупкан. Хайгыылчы удаваанда ээп келгеш, байдалды [illegible] Ырак эвесте чажырып кали угербеллер, оон таңныылдары барып ол [illegible]

Хайгыылчы - дайынчылар ол белек кылдыр үстүп алгаш, дайзынның от точкаларын [illegible] Зарубинцы суурже бурунгаарлап чорупканнар...

Даң агарып келгенде, хай[illegible] фашистерже отту ажыткан. Ол суурга турган немецтер баштайгы үелерде кайнын боолап турарын билбейн турган, улуг когаралга таварышкан. Эрес-дидим он бир дайынчы дайзынның хөй [illegible] удур ойтур халдывы берип, чаңгыс базым-даа аткаарлавааан. Баштайгы хүнде совет солдаттарның алдыы Төрээн чурту дээш маадырлыг демиселге амы-тынын берген.

Ол үеде Кызыл Армияның шаап халдаашкыны улам-на күштелип орган, ол согуушкунга [illegible] немец эжелекчилер дезип чорупкан турган.

Ефимовтуң командылааны белүктен арткан беш дайынчы ийи дугаар хүнде Зарубинцы суурда моондактаттыгеш дайзыннарның халдаашкыннарын ойтур шаап, эрес-дидим тулчуп турганнар. Кежээге чедир чүгле үш кижи арткан. Олар дужаалды күүседир дээш ёзулуг маадырлыг, дидим, тывынгыр чоруун көргүскеннер. Соңгу октар, каш граната арткан.

Совет үш солдаттың камгалап чыткан черинче немецтер мырыңай [illegible] келгенде, оларның дужун бээринге [illegible]. Ефимов анаа харын кылдыр соңгу октаан боолааш, гранаталарын дайзыннарның кырынче октапкан. Ол үеде фашистерниң огу Леонидти аар балыглапкан. Оон бажы дээскинип, караттары караңгылап келген соонда, билинместей берген. Кадыг-берге сегиржип олурушкунунуң үезинде Кызыл Армияның кезектери Зарубинцы суурга чедип келген болгаш дириг арткан үш солдатты [illegible] дайзынның хайгаараашкыны ойтур шапкан.

Леонид Ефимов госпитальга маңнап келген. Эрес-дидим солдатка [illegible] дерт огу дектен болган.

Днепр хемни кежеринге база Зарубинцы суурну [illegible] хосталгазынга эрес-маадырлыг чоруун көргүскен дээш Леонид Николаевич Ефимовка 1943 чылдың ноябрь 13-те ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле Совет Эвилелиниң Маадыры деп атты тывыспышаан, Ленин орден-биле шаңнаан.

Госпиталь соонда солдат база катап фронтуже чорупкан. Аңаа база катап балыглаткан.

Леонид Николаевич 80 харлаан, ол аразында Төрээн чуртунга үлегерлиг бараан бооп, каңгыг-даа ажылды анаа дагзырга бүгү күжүн, билиин, арга-дуржулгазын уламчылап, чүткүлдүг ажылдап келген.

Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээр мурнунда-ла ол шахтага ажылдап, хем пароходствозунга матростап, капитаннап чораан. Дайын доосталда, Леонид Николаевич Тывага келген. Кызылдың [illegible] хандырыг [illegible] алгы заводунга ажылдап турган. Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну коммунист пенсияга-даа болза сугга дүшкеннер камгалаар организациязының начальниги болуп ажылдавышаан. Оон Ленин орденинге, Совет Эвилелиниң Маадыры Алдын Сылдызынга болгаш дайынчы медальдарынга күш-ажылчы шаңнаалдары — «Күш-ажылдың хоочуну» медалы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии немешкен.

Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезинге [illegible] салып чоруур. Ажылчыны [illegible] студентилер, сургуулдар, школачылар. Совет Армияның дайынчылары-биле ол доктаамал ужуражып, анаа совет улустуң революстуг дайынчы күш-ажылчы [illegible] дугайында чугаалап берип турар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: Совет Эвилелиниң Маадыры Л. Н. Ефимов Кызыл гарнизонунуң дайынчылары-биле ужуражылга үезинде.

Бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс

КҮЗЕЛЧЕ ОРУК

Оолдар ховулап мылып-ла органнар. Узун, чиңге хевирлиг [illegible] оларның [illegible] хиниттелип чораан. Хеңдир ужу тудуп чораан оол туруп дүшкеш алгырган:

— Коля, көр даан, чаражын! — деп, аяс ак-көк дээрде чаңгыс өңнүг элдептиг «чечээчеч» ол айыткан. Оон ужунда ойнаараксыг хемниг ак самолёт хүн херелинге [illegible] кылаңнааш, кылаштыг бар чораан. Оолдар ужар-саазының уттуп алган, согуннаган ол самолёт көзүлбейн баргыже кайгап турганнар.

— Ындыг самолёт башкарар ужудукчу болган болзумза — деп, Коля өөрүн мурнай чугаалап үнген. — Дорт-ла хүнче углай туткаш, хевең дег хоюг ак, шөйүлчек ести база мынчаар арттырып каар ийик мен...

— Шүлүкчү дег чечен сеглеп тур сен! — деп, оолдарның улуу эскерген. — А мен ужудукчу болурунга амдан эгелеп белеткенип берген мен, ийи чыл болгаш шериг училищезинче өөренип кирер мен.

Николай Салчакка шериг ужудукчу болур күзел ынчаар төрүттүнген.

Сес дугаар класска өөренип тургаш, Коля Пионерлер бажыңынга барып, авиамодель белгүнүнге кичээлдеп турган. Өөредилгеге алызындан сундулуг болгаш Коля Салчак белгүнүнүң кичээлдерин үспейн, совет ужар чүүлдүң төөгүзүнден эгелээш хөй-ле номнарны номчуп турган. Оон-биле кады ол спортка хандыкшылын черле кошкатпаан. Ынчангаш училищеже өөренир нарыраның шылгалдазын Коля бергедээшкин чок дужаап ап, [illegible] училищениң курсантызы апарган.

Быжыг чурум-сагылгалыг, өөредилгеге болгаш хөй-нити ажылынга идепкейлиг комсомолчу ийиги курска турган, СЭКП кежигүнүнге кандидат бооп кирип алган.

Кандидаттың бир чылында дургузунда Николай коммунистиң бедик адынга төлептиг болбуштаан, эш-өөрүнүң, коллективиниң хүлүткелин чаалап ап, оларның идегелин бүзүреддириниң-биле шыдаткан. Ону партияның бюро кежигүнүнге соңгаан. Салчак — агитатор, футбол шөлүнге халдакчы. Өөредилге классынга болгаш аэродромга үргүлчү мурнуку одуругга чоруп келген.

Эгелеп чоруур ужудукчуга шуптула чүве дамыжып турбаан. Ылаңгыя өөредиглиг ужудуушкун үезинде машинаны хондурарының мурнуу чарыының планнааашкыны черле болбастааш туруп берген. Самолёт курсантыны дыңнавас, бүгү болу сиринчейн бээр ажы чер [illegible] Диштерин так ызыртынып кааш, Салчак катап-ла агаарже көдүрлүп үнүп каар. Мындыг таварылга моон-биле каш удаа болуп турары бо. Инструктору лейтенант Никитенконуң чемелиг эвес тавар, сургаалдалыг үнүндел Николай оожургап эгелээр.

— Машинаң-биле чаңгыс бүдүн чүве кылдыр каттыжып, оон-биле кичээнгейлиг чугаалаш. Шимчедикчи бүрүзүн бодун нервилериң-биле кожуп көр даан.

Никитенко кабинага кирип кээп, курсант-биле кожа олурупкаш, база катап таймырлап-да эгелээр. Каш дакпыр [illegible] лер соонда, планнаашкынны ол шиңгээдип апкан.

Өөредилге чылдары дооступ турда, сержант Салчактың албан эрттирип турганы демдеглээр дептержигениниң соонда шаңнал-мактал бижээр арны шуут долган. Училищениң доозукчуларга, аныяк ужудукчуларга [illegible] ажылгазынга [illegible] уламчылаары-биле чорудупкан. Бодунуң эрткен дайынчы [illegible] оруу-биле алдарлыг ол полкка албан эрттирери каңы хире хөрүксээлдиг болгаш хүндүлүг чүве дир дээрзин аныяк офицер анаа барган дораан медерен билген.

Коммунист Николай Бадыевич Салчак удаваанда кезектиң хүндүткелин чедип алган. Ол аныяк ужудукчуларга бүгү тала-биле сонуургалдыг апарган. Олар Салчак Бадыевичиниң ВЛКСМ комитединиң кежигүнүнге база соңгуп алганнар. Аныяктар-биле дыштаныылга кежээлери организастап эртирип, лекция, беседа кылып турда ол хала-даа чок. Чамдык ындыг кежээлерде Николай Салчак өскен, төрээн ынак хоорайы — Кызылын, оон шыргай, поганн, кезээде хөглүг сесерлиглиг, чоок кижилерин сактып, оларның дурзу-хевирин караанга чуруурун оралдажыр.

Николай Бадыевич чаа училище доосканн аныяк ужудукчуларга кичээнгейлиг, оларга, бодунуң дуржулгазын дамчыдып, дуза чорууп чорууп.

Улуг лейтенант Н. Б. Салчактың хой-ниити даалгаазы хөй, ажыл-хүлээлгезы улуг. Ынчалза-даа оон чурттаргазының өзээ — дээр, агаар.

...Звено булуттар мындынче кылынтып үнупкен. Өртан [illegible] халдаар. Удавас «дузурланынчы» кестүп кээр ужурлуг. Ужудукчулар булуттар аразынче кезе кайгап, серемчилелин кошкаш кылбайн кылынтып-ла органнар. «Дайзынны» мурнай көрген кижи-ле шаап халдап кириптер. Маңаа аваангыр, кашпагай, коргуш чок чорук бергэ черге турар ужурлуг. Чаңгыс ужудукчунуң чегеннир частырыы бүдүн звенону айыылга таварыштырып болур. Николай бүгү кичээнгейин [illegible] ийи орган...

— Ийиги класстың ужудукчузу, улуг лейтенант Николай Бадыевичтиге мындыг өөредилге чеже болбады дээр, оларның хөй кезии чедиишкиннер эртип келген. Коммунистер Вальков, Бабаев, Кулиевский болгаш оон даа өске хуржулгалыг офицерлерге оларның эш хуудадаа, албан хүлээлге ёзуу-биле-даа деткимче дуза[illegible] Николай Салчак утпайн, ындыглардан хейиу өөренип ап чоруур.

В. МУРОМЦЕВ,

полковник.

Кызыл гарнизонунуң дайынчылары Төрээн чуртунга шынчызын илергейлеп — дайынчы даңгыракты хүлээп алганнар.

Дайынчы даңгыракты шериг кижи чурттаарзыны иштинде чаңгыс удаа бээр болгаш ону хүлээп алган тураскаалдыг хүн оон амыдыралының бүгү дургузунда уттундурбас бооп артар.

Митинг соонда аныяк дайынчылар дайынчы даңгырак хүлээп алыр черже чорупкан. «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң хамаатызы, мен, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хүрээлеңинге кирип тура, дайынчы даңгыракты хүлээп албышаан, даңгырагладарым болза...» дээш шала сүрээделдиг өткүт үннер, чаңгыс кижиниң дег, чаңгыланып үнген.

Аныяк дайынчыларның сеткил-сагыжынга бо байырлыг минуталар кезээ мөңгеде артар.

ЧУРУКТА: аныяк дайынчыларның дайынчы даңгыракты хүлээп ап турары.

Е. ГОРБУНОВАНЫҢ фотозу.

МААДЫРНЫҢ АДЫН ЭДИЛЭЭН

Пермьге Лев Шатров аттыг кудумчунуң байырлалы арткан. «ВЛКСМ обкомунуң секретары, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, Төрээн чуртунуң хосталгазы дээш демиселге 1945 чылда амы-тынындан чарылган Лев Шатровтуң адын бо кудумчу эдилеп турар» деп бижиктиг мемориалдыг самбыраны ол кудумчунуң № 2 бажыңында аскан.

— Ол фронтуже 1943 чылдың март 12-де танкистерниң эш тура отряды-биле чорупкан. Каменец-Подольск хоорайга танкистер немец-фашистиг эжелекчилерниң кур кужунге таварышкан. Дайзыннар даң хаязында атакалап кирипкен. Бис оларга улай-улай ойтур шаавышкынны берип, чер алыспадывыс. Снарядтарывыс эвээш арткан. Шыргай арыга оорганганташ, дайзыннар бисти бүзээлеп, артывысче шургуур хире апарган. Комсомолчу Лев Шатров автоматтан туткаш тура халааш:

— Коммунистер, комсомолчулар, мээң соом-биле! — деп алгырган, кашпагай ыңай [illegible] — деп, эрес-дидим комсомолчу-дайынчы ышкаш чаңгыс полкчузу Сергей Денисов сактып чугаалаан.

Шатров Польшада Паралые хоорайның хосталгазы дээш 1945 чылдың январь 18-те маадырлыг-биле өлген. Шатровтуң комсомолчу биледи, гвардейжи херек демдээ болгаш шериг хевин областың чурт-шинчилел музейинде шыгжаттынган. Ада-чурттуң дайыны ордениниң 1 чергези-биле ону мөчээн соонда шаңнаан.

М. ВАШИН.

Пермь область.

КАМНАЛГАЛЫГ БОЛУР

УРАЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Солдаттарның чемненип турар столовазында хлеб камналгазы кандыгыл, үнелиг бо продуктуну канчаар ажыглап, чарыгдап турарыл дээрзин прапорщик В. Важенинге удурткан улусчу контролёрлар бөлүү хынаан. Столованың начальниги, хлеб кезикчизи болгаш аъш-чем албанының начальниги аъш-чем, ылаңгыя хлеб чарыгдалынга камналгалыг болур чорукче кошкак кичээнгей салып турары болгаш учёт-отчёт чок ажылдап турары хыналдадан илерээн. Токтуңуп турар чемниң хөй кезии хлеб болган.

Улусчу контрольдуң идепкейлиг бо хыналдазының ачызында четпестер чогуур ёзуга чайлаттынган болгаш аъш-чем, ылаңгыя хлеб чарыгдалының болгаш хлеб артыкчызын чип ажыглаар талазы-биле тускай хемчегни аъш-чем албанының начальниги ап чоруткан.

Э. ВОЛКОВ,

улуг лейтенант

(«Красная звезда» солундан.)

ХҮНДҮЛҮГ ХҮЛЭЭЛГЕДЕ

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хүрээлеңинге шериг хамаатыларның хүндүлүг хүлээлгези.

(ССРЭ-ниң Конституциязындан).

Бо хүндүлүг хүлээлгени Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозунга чолаачылап ажылдап тургаш, шериг албанынче келдирткен Артём Дүрбүлек тергиин эки күүседип турар. Артём төрээн совхозунга ажылдап тура, Красноярскиниң политехниктиг институдунга бот-өөредилге-биле өөренип турган.

Адыгжы кезение чаа чедип турза-даа ол чадаг шеригниң дайынчы машиназының шыгаакчы-оператор мергежилин кызымак шиңгээдип апкан. Комсомолчу Дүрбүлектиң дайынчы мергежили хүнден хүнче өзүп, чайгы дайынчы өөредилге үезинде кезение чарлаттынган социалистиг чарыштың тиилекчилериниң одуруунга ол үнүп келген. Быжыг сагылга-чурумнуг, кандыг-даа даалганы күзелдиг-биле күүседир комсомолчу кыска үениң дургузунда хөйну чедип алган: спорттуң чайгы хевирлеринге нормаларны дужааган, техникага билиин шыырап болгаш тактиктиг белеткелге сорулгаларын бедик демдекке күүседип турар. Артём Дүрбүлектиң бичии сеткилдиг, дузааргаа, шериг херээн хүндүлел-биле үнелеп билири дээш командирлери, шериг албаның кады эрттирип турар эштери ону хүндүлээр болгаш аңаа ынак. Солдат кижи ындыг болур ужурлуг.

Ээлчеглиг дайынчы өөредилге үези. Ыракта шымырарып кестүп турган хыырлыыштар аразындан «дайзынның» таңнызы карарып кестүп келген. Шыгаагаш адарының дүрүмүн эки билир дайынчыга чер аразының ыраан тодарадып, караны хараалга киирип алыры каш-ла секунданың ажылы-дыр.

Баштайгы снаряд караны часпайн чылча дүжүпкен, а ийиги-зи ону шуут өрттедир берген. Дараазында шимчеп турар караларже Дүрбүлек беду пулемёдун чаза туткулаан. Дуржулгалыг шыгаакчы-операторнуң октарының көвей кезии караны өөп эрттээн.

Дайынчы мергежилиниң аайы-биле оон класы удавас өзер дээрзинге бистер бүзүреп турар бис. Улуг Ленинниң чагыын ёзугаар өөренип турар ёзулуг дайынчы комсомолчу Артём Дүрбүлек идегелди шынзыдып шыдаар.

Артём ада-өгбезинде үшкү дайынчы. Оон кырган-ачазы Байкара Дүрбүлек хамааты дайынының үезинде Щетинкин биле Кравченконуң партизан отрядынга киржип турган.

Артёмнуң адазы Авыракбаза Совет Армияга шериг хүлээлгезин база багай эвес эрттирген. Ада-өгбениң дайынчы эстафетазын үшкү салгал — Артём Дүрбүлек уламчылап, Төрээн чуртунуң камгалалында тергиин өөредилге биле бараан бооп турар.

Артём өг-бүлелиг, кадайы Лариса Кызылдың медицина училищезинде өөренип турар, уруу Сайсуу аас-кежиктиг өзүп-доругуп турар.

Делегейге бышыг тайбың дээш, Дүрбүлектерниң бүгү салгалы аас-кежиктиг, амыр-шөлээн чурттазын дээш комсомолчу Артём Авыракович Дүрбүлек шериг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

В. КАРГАПОЛОВ.

МАКТАТКАН

ЛЕНИНГРАДТЫҢ ЛЕНИН ОРДЕНИНИГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Улуг лейтенант А. Сорокин командылаан танкистер [illegible] [illegible] бажызын. Аныяк офицер кезекте чарлаан социалистиг чарышка идепкейлиг киржири-биле дайынчыларының бышыг сагылга-чурумнуг, дайынчы билеткелге чогааданы чедиишкиннерлиг болурун чедип ап, оларны мергежилдии-биле удуртуп турар.

Танкистер Чаа чылга уткуштур белеткен турары бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге ак сеткилдиг киришкен, взводтуң адын бижиы-биле камгалап турар.

Кышкы үениң дайынчы белеткелиниң ээлчеглиг өөредиглиг этабында аныяк коммунист улуг лейтенант А. Сорокинниң взводу тергиин деп демдектеткен. Чаа чылга турастаткан кезектиң хаяа солунунга мактаткан.

А. ЮДИН.

«Красная звезда» солундан.

БЕДИК ИНИЦИАТИВА, ТОДАРГАЙ АЖЫЛ-ИШ-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

[illegible] 31 түгү чарышта киржип турар. Ооң беш чылга дециңнерге чаржып турарларының саны 6,2 кижиге өскен. Коммунистиг күш-ажыл дээн [illegible] кинде 45,5 муң кижи киржип, оларның 21,7 муңу коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызының бедик адын алгаш турар.

Профэвилелиниң область чөвүлели, хөй комитеттер [illegible] [illegible] чамдык ажылдарын [illegible].

[illegible] профэвилелдериниң область чөвүлели, адырлар аайы-биле обкомнары, хоорай, район комитеттери социалистиг чарыштың [illegible] чедип албайн турарын конференцияда демдеглээн. Социалистиг чарыш хамыктың мурнунда ажылчы чоннарның ажылының ажыктыг болгаш [illegible] бедиилеринче, [illegible] материалдыг [illegible] күш-ажыл [illegible] [illegible] мобилизастаар ужурлуг. [illegible]

[illegible] ажылдың демин барымдаалавас чоруктар бар.

Ооң түңнелинде 1981 чылда үлетпүр продукциязының сайгарылга планы, ону бүдүрери, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидери чедир күсеттинмейн турар. Ол ышкаш кол фондуларны ажыглалга киирериниң планы 55,2 хуу күсеттинип, чоңга аты дугаар чөлдериниң [illegible] планы күсеттинмейн турарын конференцияга демдеглээн.

Республикада хавааның хөй [illegible], [illegible] бажы [illegible] күсеттинмээн. Чамдык совхозтар инектериниң баш саның кудулаткан. Эрткен чылга болдарта малдың чаш төлүн Моңгун-Тайганың совхозтары [illegible] ап турар. Ол-ла үеге дециңнерге беш районнарда мыйыстыг бода малдың, алды районнарда хавааның олуп-чидери хөй болган.

[illegible] коллективтерде социал айтырыглар-биле сырый холбаалыг болуп турарын делегаттар демдеглеп турганнар. Оңгу беш чылда республикада 2,5 муң ажылдакчыларның [illegible]

[illegible]

В. МААДЫР.

УЛУГ СОНУУРГАЛ

Эн-би-си дээр америк телекомпанияның айтырыгларынга эш Л. И. Брежневтиң харыылары делегейде улуг сонуургалды болдурган. Массалыг информацияның даштыкы чепсектери дүшкүүрлүг чорукту чавырладырарынче болгаш [illegible] ажылдажылгаже, улустарның тайбыңын болгаш айыыл чок чоруун быжыглаарынче, делегейниң чугула айтырыгларын чугаалажыышкыннар аргазы-биле шиитпирлээринче Совет Эвилелиниң [illegible] болгаш [illegible] сеткилдиг чүткүлүн онзалап демдеглеп турар.

Л. И. Брежневтиң харыылары Совет күрүнениң ёзулуг тайбың [illegible], амгы үениң эң чидиг айтырыгларын дугайты ооң чайгылыш чок принципиалдыг политиказының, совет удуртукчуларының политикиктиг [illegible] угаанының чаа чырыткылапчаан илерели апарган деп, Болгарияның «**Работническо дело**» солуну бижээн. Харыылары бүгү делегейде онза сонуургал-биле уткаан. Ол сонуургал [illegible] ген айтырыгларның, ядролуг [illegible] чедип алырының арга-дээмчилге хамаарыштыр кижи төрелгетенниң сагыш-сеткилин дайныктырып турар ай[illegible]

[illegible] шериглерниң удурланышпаар туржурунун дециңелин бичиледиринге ундаңган [illegible] лур болза, кандыг-даа чурттарның күжениишкиннерин ССРЭ боттуг ёзу-биле көөр.

Президент Брежнев Каттышкан Штаттар-биле «идепкейлиг чугаалажылга [illegible] [illegible] ужуражылгызын-даа дээш туржуп турарын айыткан» деп, АКШ-тың «**Нью-Йорк таймс**» солуну бижээн. Женевада чугаалажыышкыннарының [illegible] — деп эргениң болгаш бир [illegible] чок турарының принциви ийи таланың сагыжы-дыр дээрзин ол айыткан.

[illegible]

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА БОЛГАШ ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

БУЗУЛБАС НАЙЫРАЛ

ДЕЛИ. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Индияже баштайгы аан-чорууну 20 чылынга болгаш 1980 чылдың декабрьда Делиге дээди дециңелге ужуражылгазынга [illegible]

[illegible]

Индий парлалганың чаңгыс эң-сеткилдиг демдеглеп турарын ёзугаар алырга, индий-совет найырал айы ССРЭ-ниң болгаш Индияның ийи чурттуң улустарының эрге-ажыктарынга база бүгү нити тайбыңны быжыглаарының херээнге таарышкан найыралының бузулбазын база катап көргүскен.

С. КАРМАЛИТО,
СЭТА-ның корр.

ДЕМИСЕЛДИҢ 40 ЧЫЛЫ

Чурттуң эң массалыг профэвилел каттыжыышкыны — Бүгү-Кипрниң күш-ажыл федерациязының (ПЭО-нуң) 40 чылын кипр ажылчы чоннар калбаа-биле демдеглеп турар. Юбилейге тураскаадып хөй хуралдар, митингилер, а ол ышкаш ПЭО-нуң тускай конференциязы республиканың бүгү черлеринге болуп эрткен.

Кипрге профэвилел шимчээшкини 20 чылдарда британ колониалдыг төргиделдин берге байдалдарынга [illegible]

болгаш национал өжээнне-жиишкиниң өскүдерин калбаа-биле ажыглаан.

Колониалдыг ажелекчилерниң дерзии халдаашкыннары турза-даа, ажылчын шимчээшкиниң өзүн быжыгып келген. 1941 чылдың ноябрь 16-да [illegible] национал [illegible]

[illegible] ажылчыларның эргелерин база эрге-ажыктарын камгалаары болуп кевээр арткан. ПЭО-ла дээрге, амгы үеде чуртта эң-не улуг болгаш күштүг салдарлыг профэвилел каттыжыышкыны болуп турар. Ооң кежигүннеринде 65000 кижи бактааш турар. А Кипрде амгы үеде 140 муң хире ажылчыннар бар. Оларның иштинде [illegible] 120 муң ажылчыннар профэвилелдеринде каттышкан.

ПЭО республиканың ажыл-[illegible]

гү Кипрниң күш-ажыл федерациязынга база катап каттышканнар.

1960 чылда Кипрниң хамаарышпас чоруун чарлаан соонда профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазының байдалдары эки талазынче өскерилген. [illegible]

[illegible]

А. БОГОМАЗ,
СЭТА-ның корр.
Никосия.

ОНЗА СЪЕЗДИГЕ БЕЛЕТКЕЛ

ЛИМА. (СЭТА). Перуның Компартиязы январь 14-ден 17-ге чедир болур VIII онза съездизинге белеткенип турар.

[illegible] коммунистерниң хуралдары болуп, КПК-ның ам болур [illegible] документилерин чугаалажып, оларга эдилгелерин болгаш чаартылгаларын киирген, бодалдарын чугаалап турар.

Марксизм-ленинизминиң принциптерин чайгылыш чок камгалаары, [illegible] болгаш организациялар-биле калыы ажылдажылганы калбартырынга, ооң үезидиг күштерниң чаңгыс эвин быжыглаарынга үндезилээш, Перуның Компартиязының [illegible] авангардызы болур ролюн быжыглаарының чугулазын документилерде онзалап демдеглээн.

Хоорайларда хуралдар болуп, оларда резолюциялар хүлээп ап, эрге-чагыргаларның амгы экономиктиг политиказын, оларның ажылчы чонга удур [illegible] буруу шаап, Совет Эвилелиниң тайбынга ынак политиказын буруу деткип турар чоруун илереткен [illegible] турар.

ДОРТМУНД. «Крефельд угуулгазының» таваанчылары «Вестфаленхалле» залында чыылган болгаш НАТО-нуң ракета-ядролуг шиитпирлериниң боттанышкынынга шыңгыы удурланыышкынын илерейнеп, ол шиитпирлериниң күүседдезин удур дээш демиселди улам-на калбартырынче чурттуң тайбынга ынак бүгү күштерин кыйгырган.

ЧУРУКТА: президиум столунуң артында — халашкан генерал-майор Герт Бастиан «Крефельд угуулгазының» организакчыларының бирээзи болган.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Улустуң Кампучия чаа амыдыралдың тургузарының оруу-биле бүзүрелдиг бар чорууру деп, Кампучияның Национал тургузуушкунунуң болгаш камгалалының чаңгыс аай фронтузунуң болуушкун ажыглаан чаа [illegible] III съездизиниң түңнел резолюциязында чугаалаан.

Амгы үеде фронтунуң кол сорулгазы социализмче чорукту бүрүнгаарлап орар чурттуң национал хамаарышпас чоруун, тургузуушкунун камгалаары болур деп, резолюцияда онзалап демдеглээн.

Кампучияның Национал тургузуушкунунуң болгаш камгалалының чаңгыс аай фронтузунуң чаа үстүкү съездизиниң делегаттары хүлээп алган Фронтунуң удуртукчузу болгаш ундаңгы күжү болуп тургустунганын [illegible] нитижелдиң эң эки тал-даалдыкчылерин каттыштырган Кампучияның Улусчу-революстуг партиязы болур деп, ук уставта онзалап демдеглээн.

[illegible] регистер Чеа Симин, фронтунуң чиңгине секретарынга — Юх Пасну соңгаан.

«Крефельд угуулгазының» киржикчилериниң [illegible] тайбың дээш база [illegible] дүжүрер дээш ГФР-де шимчээшкин чурттуң политиктиг амыдыралының күчүлүг фактору болган. Эң-не анзы-бүрү үзел-бодалдарлыг 1,5 миллион ажыл хамаатылар Барыын Германияның демократтыг хөй-нитизиниң ол кыйгырыының адаанга ат салган. Чагырлыышкынны хандырар болгаш боо-чепсектерни эндере бүдүреринге удур [illegible] биле демисежип турар партияларның болгаш организацияларның төлээлечилери тайбың дээш шимчээшкинниң киржикчилериниң [illegible] шуулганынга чыылганнар. Ол шуулган Дортмундуга болуп эрткен.

ЧУРУКТА: [illegible] шуулганың киржикчилери.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БУРУУ ШАПКАН

БЕРЛИН. (СЭТА). Социалистиг Кубага, Никарагуага болгаш [illegible] улустарынга удур Рейганның администрациязының агрессивчи политиказын Дрезден хоорайның [illegible] буруу шаап, Вашингтонның администрациязының [illegible] делегейге тайбың херээнге [illegible] демдеглээн. Латин Американың бүрүн эрге, национал хамаарышпас [illegible] демисежип турар улустары-биле эң-сеткил каттыжыышкынын олар илереткен.

Кышкы одуруглар

ХОВУ

Карандыга шончалайлар частып кээрин,
Хамнааарактар чайгы дээрге ырлажырын.
Шартылаалар шала күскээр хөлзей бээрин
Сагынмышаан, кышкы хову удуп чыдыр.
Хола-сарыг харагаиннар, терезиннер.
Хоорзалар кылаң хырба эштип ап-тыр.
Булук дошка шуглатса-даа, булак уну
Бусталбышаан, ниг тыным бургурады.
Кааргаиннар чемин дилеп хонуп ааргга.
«Харның оңун бужартатпайн көрге»—дээнзиг,
Чалбыын ышкаш кызыл дилги сывырыпты.
Сактырга-ла «оттан» хар-даа эрип дег.
Аңдарын каан аңгыстарны шыпкан харлар
Ак-ак чалгыг кырлаңайнып чыткаңзыг-даа
Кышкы хүнүң сыгыр караа шонуптарга,
Кылаңнашкан эртинелер харга чайнаар.

АЗА БЕРГЕШ...

«Ажыг кыштың чывар үреен.
Ак шаң дижир туманындан сестир-тир мен.
Холуң эккел, четтипчин аал,
Хоорайга-даа ачын бээр — дей. чагын чордуң.
Туманнында чиңирииннейн.
Түлган аяс часкы хүндүс азышкан бис.
Кандоай чүве, каан хүндеп
Карактар-даа чылчырыктай берген магат..
Бораанныг кыш дагын келди.
Бодал дойлуп дашкаар үнер болу бердим.
Бус дег туман аразындан
Мурнум уткуй кым-па келгеш, чедиптер ийик.

• • •

Ожук, хары негей тон дег,
Оожум эзим шырыжынга улчуп чордум.
Имир кактым чаяаң болуп.
Имнетелген чырык мени уткуп алды.
Илчирбелээп чиңге коклам
Ирей кижи казанаанга дүнну чарды.
Оруум доорун кыпкан чула—
Ол-за ирей даңгына дег кызы болду.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

С. МИХАЛКОВ: „Кайгамчык чон-биле ужураштым“

Бистиң интервьювус

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи шаңналдың лауреады, ССРЭ-ниң база РСФСР-ниң Күрүне шаңналдарының лауреады, ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының чиңгине кежигүнү, РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин даргазы, сураглыг уруглар чогаалчызы, басня бижикчизи болгаш шии чогаадыкчызы Сергей Владимирович Михалков бистиң республикага аалдап чораан.

Журналист Алексей Чараш-оол ооң-биле ужурашкаш, «Шынның» номчукчуларынга даразында интервьюну оон алган.

Корр: Сергей Владимирович, силер бистиң республикага чүгле беш хонган силер. Ол кыска хуусааның иштинде Тываның чогаалчылары, эртемденнери, интеллигенциязы, пайысылалдың башкылары болгаш школачылары-биле ужуражып, улуг ажыл-үүлени бүдүрдүңер. Россия Федерациязының хөй национал айыяк литератураларының хейлери — тыва чечен чогаалдың, тыва чогаалчыларның дугайында аалыңарже аъттаныр мурнунда чүнү чугаалап болур силер?

С. В. Михалков: Тываның [illegible] чогаалы, тыва чогаалчылар-биле Тыва АССР-ниң [illegible] болуп келген танышпытым [illegible] эвес аваар. РСФСР-ниң чогаалчылар организациязын удуртуп турар [illegible] хөгжүлдезин, чогаалчыларының [illegible] келген мен. [illegible] Федерацияның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин хуралынга тыва чечен чогаал дугайында улуг чугааны кылып, чогаалчыларның соолгу чылдарда [illegible] чогаалдарынга, силерниң [illegible] анализти кылганывыс таварыга эвес. Ол дугайын [illegible] силерниң республиканың солуннарынга-даа делгереңгей-биле парлаан чүве болганда, аңаа доктаавас мен. Тываның [illegible] литературазы шын оруктаң хөгжүп орар, тыва чогаалчылар улуг ажылды кылып, чонунга, номчукчуларынга төлептиг бараан болуп турар деп дидими-биле чугаалап болур. Мындыг хевирлиг айтырыгны интеллигенция-биле ужуражылгага база салган. Ынчаа мен турда. «Тываның чечен [illegible] бистиң хамааржылыг бо» дээш. Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин даргазы, [illegible] чогаалчылар Кызыл-Эник Кудажы [illegible] РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин хуралынга бижикчи чыылганнар дамчыттыг [illegible] турда, [illegible] бээр силер.

Тыва чогаалчыларның мурнунда ажыл улуг. [illegible] чүве — бистиң үевиске ёзулуг-да төлептиг, номчукчуларның сагыш-сеткилин хөлзедир, хаара тудар ындыг романнарны, шүлүглеңдерни, шүлүглерни болгаш өске-даа жанрның чогаалдарын тургузары болур. Силерде Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү он үш кижи бар. Ол улуг күш. Хамык ужур бижиттинген чогаалдарның санында эвес, а оларның шынарында. Ханы утказында дээрин утпас болза эки. Ийиги кол чүүл—тыва чогаалчыларның бижээн чогаалдарының дээжизин бүгү-эвилел номчукчузунга чедирер ажыл ол. Мен база Расул Гамзатов, Кайсын Кулиев ышкаш национал улуг чогаалчыларны маңаа чижек кылдыр адаксадым. Оларга Бүгү-эвилелге, бүгү делегейге алдаан ат сураглы орус дылче очулга. [illegible] очудуруукчуларны тып алганы берген. Ынчангаш Тываның чогаалчылары орус дылче очулдурар ажылче оон [illegible] ужурлуг.

Тываның чогаалчылары де [illegible] болгаш орус классиканың совет чогаалчыларының дээн чогаалдарын [illegible] дылынче очулдуруп, номчукчуларга бараалгадыр талазы-биле улуг үүлени бүдүрүп турарын мактавас арга чок. Мындыг чижек: ном [illegible] черинин кол редакторы, шүлүкчү Юрий Кюнзегеш хөгжүм-шии театрының директору, [illegible] Екатерина Танова олар дыка хөй солун чүүлдерин чугаалап берди. Мээң «Кызыл галстук», «Чыныысан тур мен», «Үш хаваак» деп шиилеримни силерниң театрыңарның сценазында көргүзүп турар, «Стёпа акыйга» баштаткан уругларга бижээн номнарым малчыннарның өглеринде чеде бергени, оларның бичии уруглары төрээн дылында номчуп турар деп олар чугаалады. Ол шын болбайн. Чүге дээрге бөгүнгү бистиң амыдыралывыс, хөгжүлдевис ындыг аарыан болгай.

Корр: Бистиң республиканың ажылчы чону, хөй санныг номчукчулар-биле ужурашкан, чугаалажып-хөөрешкен болгай силер, Сергей Владимирович...

С. В. Михалков: Ийе, ындыг. Ужуражылгалар, солун чугаалар хөй болган. СЭКП Тыва обкомунуң секретарьларынын [illegible] ажылчыннар, школачыларга чедир хөй кижилер-биле ужуражып, чугаалашкан мен. Тыва эштер мээң сагыжымга эң-не арыг болгаш ак сеткилдиг кижилер болуп артып калды. Чүге дээрге олар чүнү-даа хөөретпеди, чедишкиннериндаа, бергелерин-даа үрде таныыр [illegible] чугаалап турду. «Чүс катап дыңнаарының орнунга, чаңгыс катап көргени дээре» деп улустуң чугаазы бар. [illegible] чоң. Россия [illegible] республиканы база Тыва АССР-ниң экономиказының, культуразының, кайы-даа баткан дамы [illegible] арыг-чаагай сеткил сагыштыг чонунуң дугайында хөй солун чүүлдерин билип алдым. Ырак Москва, аал-оранымче аъттаным тура. «Кайгамчык чон, кайгамчыктыг тыва чер, байырлыг! Мени, силерниң чаштарыңарга бараан болуп көргүр чогаалчыны, [illegible] чыыг, эң чоок эалчылар кылдыр хүлээп алганы, [illegible] четтирдим! Бүгү-ле чүвеге — ажылыңарга, амыдыралыңарга кызыгаар чок чедиишкинниг болурун [illegible] йөрээн чоруудум.

Корр: Бижип турар чогаалдарыңар, моон соңгаар кымнар [illegible] хөй-ле болза дыр, Сергей Владимирович!

С. В. Михалков: Ийи шии бижип каан мен. Олар Москваның театрларында чедиишкинниг үнүп турар. Столум кырында эгелеп каан бир ажылым бар. Ол болза [illegible] журнал-макталга чедип турар кижиге алаарган, ону вегезлеп, иштп врип турар бак сагыштыг кижи дугайында шии чүве. Чээрби шаа арыннын бижээш каапкан, бээр чедип белген ындыг мен. Уругларга, мээң эң ынак номчукчуларымга, чогаал бижиирин [illegible] мен. Тыва чогаалчылар [illegible] [illegible] чогаалдарымны очулдуруп, тыва көрүкчүлерге, номчукчуларга бараалгадырын сүме мен турар мен. Оларда эрттиг [illegible] чүүлдер бар чүве.

Корр: Сергей Владимирович, силерниң [illegible] чогаалдарга чоп-чаа [illegible] [illegible] чешшээрер...

КӨГЕ-БУГА

Көге-Буга ойнап орда
Хөрээ кылаң чайнап орар.
Алдын-Тогус чүү безин
Аңаа кайын быражырлан.

Амытанга хинчээ-даа чок
Амыр-тайбың чурттаг
чоруур.
Мындыг кем чок чараш
куштуң
Мыңныызынга өөрүүр-дүр
мен.

Нала-даа-ла чоруурумга
Караамга-ла чылыг
кастур—
Чалгыннарын хере сунгаш,
Чаным орта ужуп келир.

Саяун куштуну көргенимде,
Совет чурттуң кижизи мен,
Оран-черге шупту чүве
Ол дег тайбың турзун дээр
мен.

И. БАДРА.

16 ХАРЛЫГ СТУДЕНТ

Он алды харлыг Саша [illegible] — Москваның күрүне университединиң ийиги курзунуң студентизи. Ындыг таварылга дыка ховар болгулаар. Сашалга математиказының болгаш кибернетиканың факультединде ол өөренип турар. Ол факультет — университеттиң эң нарын салбырларының бирээзи. А Саша — тергиин эки демдектерлиг өөренип турар.

Саша школага алды харлыында кирген. Ооң ачазы болгаш авазы математика эртемниг улус. Олар оглунга дузалаан бээр?

— Оглувуска шоолуг дузалаваан бис — деп, ачазы [illegible] турар.

Сан өөренир талазы-биле Сашаның сонуургалы болгаш [illegible] келген. Бирээдеп чүске чедир санны кадарының парын ажылын ол алды харлыында-ла шиитпирлээн. ([illegible] математик Гаусс санның ол аргазын четги харлыында шиитпирлээн турган).

Сашаның ада-иезиниң сан [illegible] байлак библиотеказы бар. Сан эртемин, физиканы, химияны өөренирине Саша бичиизинде-ле сундугуп эгелээн.

— Хүнүң-не эртенгиниң алды шакта тургаш, дүн ортузунга чедир сан эртемин өөренип турган мен—деп, Саша ам чугаалап турар.

Он беш харлыында ортумак школаны Саша дооскан. Чаңгыс чыл дургузунда ийи чылдың программазын шиңгээдип алган болгаш университетке кирген.

Англи, француз болгаш немец дылдарны Саша өөренип алган болгаш келир чылын Берлин университединге барып өөренир деп турар.

А. ВОСКРЕСЕНСКИЙ.
(ИМА).

МАЙЯНЫҢ ААС-КЕЖИКТИГ ЧЫЛЫ

Тбилисиде 20 харлыг студент Майя Чибурданидзе бодунуң чаңгыс чер-чурттуу Нана Александрия-биле бо чылын шыдыраа талазы-биле шиңгээ салыышкыннарга тиилекчи болуп, делегей чемпиону деп бедик атты ийи удаа чедип алган.

Маргылдааның соолунде Майя бичии дыштанган соонда медицина институдунда база катап өөрениыр эгелээн. Ынчалзажок шыдыраа дугайында ол ам-даа хөйнү бодап турар. Чаа чыл бүдүүзүнде делегей чемпиону даразында айтырыгларга харыыларны берген.

— Эр болгаш херээжен шыдыраачыларның маргылдааларының аразында ылгал бар бе?

— Шыдыраны эр улустуу, херээженнерниң деп аңгылай көөрү — частырыг-дыр. Делегейниң беш удаа чемпиону чораан Нона Гаприндашвили эр улустуң шыдыраа маргылдаазынга киришкеш, гроссмейстер атты чедип алган болгай. Ооң мурнунда алдарлыг шыдыраачы Вера Менчик эр улустуң шыдыраа маргылдаазынга киришкен болгаш ол бедик атты база чаалап алган. Шыдыраа маргылдаазынга эр улустуу, херээженнерниң дээр ылгал чидe бээр үе чедип келир дээрзинге бүзүрээр мен. Мен бодум хуумда эр улустуң шыдыраа маргылдааларынга киржирин күзээр кижи мен.

— Шыдыраа спортунуң талазы-биле кымны эң-не хүндүлээр силер?

— Делегей чемпиону Анатолий Карповту.

— Тергиин шыдыраачы кижи кандыг болур ужурлуг?

— Тергиин шыдыраачы кижи Карповтуң, Алехинниң тактиказын болгаш Капабланканың мерген угаанныг салыышкынын холбаштырар ужурлуг.

— Шыдыраадан аңгыда чүнү сонуургаар силер?

— Литератураны, кинону, музыканы, театрны база сонуургаар мен. Бистиң футболистеривистиң маргылдаа оюннарын кичээнгейлиг көрүп турар мен.

ЧУРУКТА: Майя Чибурданидзе бодунуң доосканы Тбилисиниң № 1 школазынга аалдап чедип келген.

Г. КИКВАДЗЕНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

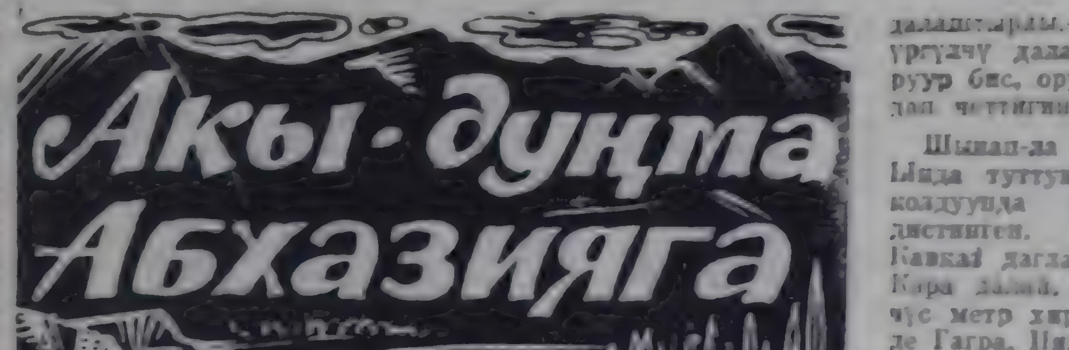

РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилели биле ВЛКСМ ТК аныяк очеркистерниң семинарын бо чылдың декабрьның бирги чартыында Абхаз АССР-де Пицунда хоорайга эрттирген. Аңаа бо одуругларның автору киришкен.

ДАЛАЙ «КИЛЕҢИ»

[illegible] бээрлан чүкче углай үнүшкен күчүлүг ТУ-154 Куйбышев хоорайга чедип үш шак ажыр [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ийи шак хире болганда үдекчи кыстың хөөг [illegible] чагыгланы берди: «Сочи хоорайның Адлерде аэропортунга хонары-биле самолёт чавыылап [illegible]. Төөрүүс Кара далайны [illegible] чыдыр...» деп чугаалаарга, пассажирлер шупту соңгада барымлар. [illegible] [illegible] бир-биле тутчу берген Кара далайны бедиктен көөрүмге билдирер-билдирбес чалгыннар. Ында пароходтар, катерлер [illegible] эжиндирип чорлар.

— Дыка-ла ойунде [illegible] бис. Моон сактыын болза, хат [illegible] кондурбайн баар турган ийик. Далай «киленнээр» үе келген-дир — деп, мээң чанымга олурган пассажир чугаалады. [illegible], ооң соогаар [illegible]. самолёт кезек [illegible] [illegible]. Адлер аэропортунга [illegible] ааржак [illegible].

Сибирьден үнген кижиге Кара далай эрии изиг-ле чорду. Хат күштелип орар-даа болза, агаар агаарның температуразы [illegible] [illegible] [illegible] чылыг болган.

Тонум биле туткан чемоданымны машинага каапкаш, таксист эште бичии маңаарын диләәш, далай эриинче бастым. Кара далай «кижикке» [illegible]. [illegible] ырактан кедүрлүп келген суг дүргектелдир чуглуп келгеш, эрикке каап, шавылааш, аажок дүрген чавырылгап, ак ковүкче шилчээн соонда дедир-ле далайже кулбуруп кире бээр. Ол үеде ындындан база-ла чаа дүргек чуглуп үнүп орар. Ол орукка чүүдээ таварышса, чүлгүй шаап алгаш баар хире күчүлүг болду. Ынчан барган далай коргунчуг-даа, [illegible]. Бүгү чүвени уттуңкап, ону магадап тур мен. Такси чолаачызы эш чанымга чедип келгеш, шапкамдан сожум тырткан.

— Хап орар бис бе? Орук херии болдуп ийин. Пицундага чедир 80 километр—деп [illegible] далалгарлы.— Хомудавааңар, үргүлчү далай эрии-биле чоруур бис, орук дургаар магадап четтигиптер силер.

Шынап-ла ындыг болган. Ында туттунган бажыңнар колдуунда далай эриинде дистинген. Бир талазында Кавказ дагалары, оскезинде — Кара далай. Дээрээни [illegible] чүс метр хире дилиндек черде Гагра. Пицунда курорттарының бажыңнары чыскаалган. Ында бойлустуң чаражы, [illegible] медээлер. Далай эриинде үнген ногаан үнүштерни дыка магадап көрдүм. Орук үжүк чазап үнген кипаристтерниң аразында сөртакыр кырында хандыралдыр дистиндир ажылдыр каап [illegible] сагындырар үнүштер бар. Оларны ында дээр. Кавказтың Кара далай кыдыында ховар дээн чараш үнүштерниң бирээзи ол. Орук дургаар пальмалар база бар. [illegible] таваарышталар. Ол үнүштерниң дугайында дыка-ла билип алыксаан мен, ынчалза-даа чамдыкта харыынга коргунчуу аажок апаар кадыр-берт орукка таксист эштиң чардыктыраарындан эпчок [illegible].

ПИЦУНДА

Хөй чурттакчылыг Пицундада эң-не көрүштүг бажыңнарга чогаалчыларның, журналистерниң болгаш кинематографистерниң чогаадылга бажыңнары хамааржыр. Олар далай эриинде бот-боттарындан ырак эвес 70—100 хире метр черде турлар. Пицунда курорттун девискээри чогум улуг эвес—200 гектар хире черни ээлеп турар.

Бүгү делегейге сураглыг ол курортту Пицунда деп өлүгнүң ады-биле адаан. Ында [illegible] магалыын каңчаар. Бар-ле тааланчыг чыт бар. Дыштанылга орнуларының дээрже бүдүүштелген бажыңнары ооң бойдузун улам аян кирип турар. Чогаалчыларның чогаадылга бажыңның чанында [illegible] бичии эскерип кагдым. Аңаа чеде бергеш, ам ылаптап көөрүмге, улустуң сутта эштип, хүнге дадыгар чери чүгле ында эвес, далайның ол чоокку эрии бүрүнү-биле [illegible] болду.

Чогаадылга бажыңының делгүүринден [illegible] алган, мээң түскайлаан өрээлимге кедирип, чаңгыс чергэ кады чурттаар кожам өрээлинде олур. Таныштым.

— «Маладая Гвардия» романнун редакторунуң оралакчызы Геннадий Рудых деп кижи мен— деп. Чаа саалдыр маңаа Хагума [illegible] Республикаларывыс база кожа, оруннарывыс база кожа шимбей чүве-дир аа.

Мона [illegible] бо тудаларны. Чугаалар, [illegible] чүвелерин чурттарында база дыка өөрдүм. Ол мени бичии [illegible] кижи болгаш семинарның канчаар эртерин мээң кысказы-биле таныштырды.

Бисти, ужен беш кижини [illegible] туваагын. Ол бир кижи составтыг бистиң бөлүүвүстү «Советский писатель» деп ном үндүрер черниң улуг редактору Ямиль Мустафьевич Мустаффин удурткан. Чедиги каътта оон өрээлинге чедип, ол кожаа таныштым.

Боду башкир националдыг. Бежен хар ажа дүжүп чоруур, сураглыг очеркист. ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү Я. М. Мустаффин мээң-биле хол тутчуп мендилешкеш:

— Мен база Сибирьде чурттап [illegible] мен бо Таңшетти дыңнадым ыйнаан? Чеп, агаар-бойдус, таракылаа, мал-маган [illegible] тур?— дээш, ол кежээ дургу мени «байысааган».

Даартагы хүн хостуг болган. Кожам Геннадий Рудых-биле кады Пицунданы эргиз кезип деп планнап алдывыс. Кайывыс-даа бо черге бир дугаарында келген болгаш ол кайгамчык булуңну сонуургаарывыс черле хөлчок.

Пицунда — улустуң дыштанырынга, кадыын экижедеринге дыка таарымчалыг курорт. Аңаа эстрадалыг шиилерттер, литература [illegible] [illegible], янзы-бүрү фестивальдар, конкурстар, спорттуг маргылдаалар үргүлчү болуп турар. Г. Рудых-биле ону [illegible] «[illegible]» (Абхазия), «Амра» (Хүн), «Нарин» болгаш «Колхети» (бүгү [illegible] хөөнчеринин аттары), «[illegible]», «Маяк», «Бзыбь» деп пансионаттарны база көргүлээн бис. Ногаан мыштарның [illegible] скульптуралар, [illegible] [illegible], бурун шагның тоолдарының маадырларын [illegible] овур-хевирлер арбын-на чорду.

Пицунда — бурун шагның хоорайы. Ону бистиң эрага чедир VI—V чүс чылдың [illegible] «Улуг Питиунт» деп адап турган. Бистиң эраның баштайгы чүс чылдарында улуг садыг төвү хоорай-ла бооп турган. Археологтар Пицунданы шиңчилээш, ооң девискээринге шаанда турган камгалал тудугларны, дугаарлары [illegible] болгаш чурттаалга тудугларын. суг дамчылар хөолайларын тып кылаавиар. Ол бөгүнү бурун шагның үе-шөвер кижилери дыка-ла урап-мергени-биле кылганы кайгамчык. Тоогунуң ол тураскаалдары хоорайның бурунгу чурттакчыларының [illegible] [illegible] [illegible].

Д. ЧЫДЫМ.
(Уланчылыг).

ШЫДЫРАА ЧЕМПИОНАДЫ ДООЗУЛГАН

Эр улустуң ортузунга дээди лигага ССРЭ-ниң 49-ку шыдыраа чемпионады барык бир ай уламчылааш, Совет Киргизияның пайысылалы—Фрунзеге доозулган. Ооң тиилекчилери чүгле соолгу салгыга кээп илерээн, Бакудан 18 харлыг гроссмейстер Г. Каспаров биле Красноярскиден 25 харлыг делегей мастери Л. Псахис олар 1981 чылда ССРЭ-ниң шыдыраа чемпионнары болган.

10 санныг львовчу гроссмейстер О. Романишин үшкү черни ээлээн, дөртку-бешки черлерни одессачы В. Тукмаков биле Вильнюстан спорт мастери В. Гавриков ийи үлешкен, оларның кайызыдаа 9.5 санныг. Эки дээн черлерни ээлээннериниң санынга: 9-9 санарлыг А. Белявский биле Г. Агзамов, 8,5-8,5 санарлыг А. Юсупов биле И. Дорфман, 8-8 санарлыг С. Долматов, В. Купрейчик, Е. Свешников, В. Цешковский олар кирген.

Маргылдааның түңнелдерин ССРЭ-ниң Спорткомитединиң Шыдыраа эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы спорт мастери М. Бейлин мынча деп тайылбырлаан:

— Фрунзеге болган чемпионат чурттуң шыдыраага бирги чери дээш маргылдаазының төөгүзүнге киржикчилери онза дидим, дайынчы ёзу-биле ойнаан маргылдаа болуп кирер, олар ойнаарының бедик чергелиин, тергиин дээн теоретиктиг белеткелдиин көргүспушаан, чалданыш чок ойнааннар.

Бо чемпионат чуртта бо оюнуң «географиязының» калбарып орарының бүзүрелдиг херечизи болганын демдеглээ чогуур. Сибирьде болгаш Уралда, Ортаа Азияда болгаш Закавказьеде, Прибалтикада болгаш Европада бедик чергениң эккээн эвес шыдыраачылары соолгу үеде костүп келген. Чурттуң чаа чемпионнары чурттап турар Баку биле Красноярск хоорайларны ынырыцап чоокка чедир-ле шыдыраа төптери кылдыр санаваан турган болгай. Чогум-на харын ол ийи хоорайның төлээлекчилери—Каспаров биле Псахис маргылдааның бүгү дургузунда чемпионаттың дээди шаңналы дээш боттарының маргыш чок шиитпирлиин көргүскеннер. Оларның кайызы-даа онза бедик түңнелдерлиг—Каспаров 10 болгаш Псахис—9 тиилелгелиг болган.

Дээди лигага баштай киришкен мастерлер. В. Гавриков, Г. Агзамов, Л. Юдасин бүзүрелдиг ойнаан. Чурттуң эң шыырак шыдыраачыларының одуруунче олар дораан кирген болгаш девидеп, сүрээдевээннер. Ынчангаш оларның дидим, соруккур оюну демнеедди улам чидиглендирген. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, аныктар кончуг эки ойнаан. Бистиң шыдыраачыларывыс шын орукта турарын чемпионат көргүскен.

Дээди лиганың маргылдаазын шыдыраа хөгжүлдезинче улуг кичээнгейин салып турар Киргизияга эрттиргени-ге сеткил ханымышкыныын илергейлээри күзенчиг-дир. Республиканың шыдыраага хандыкшылдыгларының аажок улуг сонуургалын чемпионат хайныктырган, ооң ындыг болурунга маргылдааны тергиин эки организастааны бода идиг берген.

А. БАРШАЙ,
СЭТА-ның корр.

Теле Видение

ДЕКАБРЬ 26-ДА

ТИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бирониден камерлиг ансамбль ырлаар. 9.30 — «АБВГД-лзэр». «Ада-иелер, силерге». 10.20—«Чеелээш». Улус чогаадыкчызының телепрограммаларының 4-кү делегей фестивалы: «Мехединцы областа час». (Румыния Социалистиг Республиказы). 10.40 — «Кижи. Чер. Эртемчи». 11.25 — «Спортлотонуң» 52-ги тиражы. 11.35 —«Керч-Феодосияның десант операциязының эгелээнинден бээр 40 чылынга. «Керчиниң чалбыыштыг чылдары» деп документалдыг телефильм. 12.10—«Москваны хере[illegible]». Тележурнал. 13.30 —«Дем каттыштырыганы». Тележурнал. 14.15 —«Дириг амытаннар амыдыралы». 15.30 — «Борис Мокроусовтуң аялгалары». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 16.45 — «Чылды доозуп тура». Политиктиг хайгааралы В. П. Бекетовтуң бөөлдазы. 17.30 — «Бирле кижи чурттап чораан». Хөй серийлыг мультфильмниң (Франция) баштайгы [illegible] 1-ги серия. 18.00 — 18.15 —Чаңгар. 18.15 —«9-ку студия». [illegible] Хайгааралы В. С. Зорин чорудар. 19.1[illegible] — [illegible]. Меншиковтуң ор[illegible] 19.С[illegible] «Оның Моцхтауэнге болгай». Телефильмнерниң Ереванга болган 2-ку Бүгү-эвилел фестивалының шаңналдыг телефильми. 1-ги серия. 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35 —«О[illegible] Моцхтауэнге болгай». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 22.30—23.25 — «[illegible] эстраданың аялгалары болгаш ритмнери». Телеэкран-телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

11.20 — ССРЭ-ниң хоккейге бирги чемпионады. Херээжен командалар. [illegible] ГТУ — «Уралочка». 11.30 — «Знатоктар истелге [illegible]» 16-гы [illegible]. «[illegible] амыдыралындан». Уран-чечен телефильм. 17.20 — «Аяна». Концерт. 17.45 — «Кино көргүзүүнүң эдеричилери». 18.30 «Музыкалыг киоск». 19.00 —«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 19.45 —«Тамчыктыг улуглар, чаштар». 20.00 — «[illegible] [illegible] арыннары». 21.00 «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Цирк одун [illegible]». Ю. Милютинниң ындыг аттыг опереттазын баштаар кылган уран-чечен телефильм. 23.00 — Уран чүүлдерниң «Орус чыш» деп фестивалы. Н. Римский-Корсаковтуң «Моцарт болгаш Сальери» деп операзы. ССР Эвилелиниң Күрүнениң улуг Улуг театрындан дамчыдыр. 00.05—00.20—Хаак спортунга «Красногорсктиң хаак ор[illegible]» деп Бүгү-эвилел маргылдааны.

ТЕАТР

Республиканың хөгжүм-шии театры

Е. Танованың «ИЛБИЛИГ СОГУН» деп шии көргүзүглүг тоол шиизи декабрь 27-де, воскресеньеде, 12 шакта болур.

Агаар

Республикага бүрүнн [illegible] хар бичии чаар. Соңгу-барыын чүгле [illegible] [illegible] хат [illegible] 2—7 метр. Агаарның температуразы [illegible] 20—25, [illegible] [illegible] 10—15 [illegible].

Кызылга дүне хар бичии чаар, агаарның температуразы [illegible] 21—23 [illegible].

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ДЕКАБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Часкы үер» (2 сериялыг) 9.30, 12.30, 17.10, 20.00, «Дээлдигеннер аразында» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бронтозавр» 9.00, 12.00, 13.30 Киночыындыы 10.50, «Школачылар танцызы» 15.20, «Кымга-даа дөмейлевес Сара» 17.10, 19.05, 21.00 (узатпан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Херектээн болгаш болчукчулар» 13.00, 16.30, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шууруганныг [illegible] [illegible]» [illegible] 18.30, 20.30 [illegible].

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-24-77, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарьнын 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынның херектериниң талазы-биле эргелелдиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 294 (11792) | 1981 чылдың декабрь 21, понедельник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Ленинниң улуг херээниң шынчы уламчылакчызы, Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы эш Леонид Ильич Брежневтиң 75 харлаанын совет улус, делегейниң депшилгелиг бүгү күштери байырлалдыы-биле демдеглеп эрттирген.

ЛЕНИННИҢ УЛУГ ХЕРЭЭНИҢ ШЫНЧЫ УЛАМЧЫЛАКЧЫЗЫ

Л. И. Брежневтиң 75 харлааны-биле холбаштыр

Кремльге хүлээп алыышкын

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чеден беш харлааның таварыштыр СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели декабрь 19-та Кремльдиң Георгиев залынга хүлээп алыышкын тургускан.

Курантылар кежээкини аллы шагын хапкан. Чайковскийниң «Байырлал марыжы» залга чаңгыланып турган.

Леонид Ильич Брежневти хүлээп алыышкынның киржикчилери үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Олуруушкалнар эштер Ю. В. Андропов, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, Т. Я. Киселев, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Э. А. Шеварднадзе, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, К. В. Русаков оларга байыр чедирип турганнар.

Залда — СЭКП ТК-ның кежигүннери, ССРЭ-ниң министрлери, төп албан черлериниң удуртукчулары, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери, шериг начальниктери, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары.

Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвага юбилей байырлалдарынга келген удуртукчуларынга — эштер Густав Гусакка, Тодор Живковка, Янош Кадарга, Эрих Хонеккерге, Юмжагийн Цеденбалга, Николае Чаушескуга хүлээп алыышкынның киржикчилери чүректиң ханызындан изиг байыр чедирип турганнар.

База-ла мында — Ирак коммунистиг партияның ТК-зының Бирги секретары Азиз Мухаммед, Уругвайның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары Родней Арисменди, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Луис Корвалан, Сирия коммунистиг партияның ТК-зының Политбюро кежигүнү Омар Сибаи, Тайбыңның Бүгү-делегейниң чөвүлелиниң Президентизи Ромеш Чандра.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов хүлээп алыышкынны ажыткан. Оон чугаалааны:

Эштер, өңнүктер! Шынчы ленинчи, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң шылгараңгай ажылдакчызы, тайбың болгаш коммунизм дээш чайгылыш чок болгаш чүткүлдүг демиселчи — бистерниң шуптувуска эргим Леонид Ильич Брежневтиң төрүттүнген хүнү-биле аңаа бөгүн чүректиң ханызындан изиг байыр чедирер өөрүшкүлүг болуп тур бис. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Эргим Леонид Ильич. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазында Силерниң ажыл-чорудулгаңарга бедик үнелээшкин бердинген, ажылчын дадыгыышкынның, солдатчы туруштуг чоруктуң болгаш хандыр көөр политиктиг ажылдакчының мерген угаанының кижизи болур Силерге бүгү чоннуң ынакшылы илергейлеттинген. (Адыш часкаашкыны).

Бодуңарның бүгү күш-ажылчы амыдыралыңарның дургузунда Силер социализм дээш демиселдиң эң чугула участоктарынга, тулчуушкуннарның болгаш тайбың тургузуушкунунуң мурнуу одуругларынга туруп келгениңерни партия чоң бедик-биле үнелеп турар. Улуг, масштабтыг ажыл-херектерге киржип келген Силер — дайынга үрелген улус ажыл-агыйын катап тургузуп, кур черлерниң шиицээдин алыырынче чүс-чүс муң патриоттарны башкарып, ол баштайгы барыкчылар-биле амыдыралдың өөрүшкүзүн-даа, аар үүргезин-даа хуваажып турдуңар; өске бир кур черни — космостуң шинчээзин алыырын база удуртуп келдиңер. Дайынның чиик эвес оруктары-биле узун дурту 1418 хүннерниң оттуг болгаш дүннелерниң оруун эртиңер. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Советтер чуртунуң чамдары — ол Силерниң база чамдарыңар-дыр, Леонид Ильич. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Чоннуң [illegible] ажыл-херээ дээш берген ажыл-ишчи алдан чылдыңардан бежен чылды, Силер, Леонид Ильич, коммунистер партиязының хүрээлеңинге эрттирип келгеңер кайгамчыктыг-дыр. Коммунист болуп, мөгег чок ажылдап келген ол чылдарыңарның дөң кезии партияның дээди штавынга — СЭКП ТК-ның Политбюрозунга ажылга оваажып турары база кайгамчыктыг-дыр.

Партияның [illegible] оон Төп Комитедин баштап келгеннерден бээр бо чылын он чеди чыл болду, Леонид Ильич. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эң хүндүлүг болгаш харыысалгалыг албан-дужаалга Силерниң талантылыг партийжи организакчы болгаш массаларның коммунизм херээнге кызыгаар чок бердингеп баштыңы болур арга-мергежилиңер онза күш-биле калбарган. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Совет күрүнениң баштыңы албан-дужаалга Силерниң ажыл-чорудулгаңар онзагай хөй талалыг болгаш үре-түңнелдиг болуп турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга Силерниң соңгааны улусчу эрге-чагырга органнарының ат-алдарын бедидеринге, оларның ажыл-чорудулгазын экижидеринге идиг берген. Чурттуң бүгү улусчу депутаттары болганыңар-биле чонга кызыгаар чок бараан болуруңуң үлегерин көргүзүп турар силер.

Силерниң удуртулгаңар-биле кылдынган ССРЭ-ниң чаа Конституциязы социалистиг демократияның хөгжүлдезинге күчүлүг чаа идиг бериишкинни болдурган, совет кижилерниң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейинге улам улуг делгемнерни ажыткан. (Адыш часкаашкыны).

Силерниң [illegible]-биле партия ажылчы чоннарның үргүлчү өзүп турар херекселдерин долузу-биле хандырар [illegible] сорулга-биле ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыып болгаш ажылдың шынарын бедидериниң [illegible]ын чорудуп турар, аъш-чем айтырыгларын болгаш [illegible]ниң социал чаартылгаларын шиитпирлээр сорулгалыг амгы үениң социал программазын ажылдап кылган...

Чурттуң камгалалыр аргазын быжыглаар дээш хой ажылды болгаш талантыңарны берип турар силер. Совет кижилер, бистиң өңнүктеривис болгаш эвилелчилеривис боттарының тайбың ажыл-ижин чорудуп турарында Совет Эвилелиниң Маршалының, ССРЭ-ниң Камгалал Чөвүлелиниң Даргазы Леонид Ильич Брежневтиң ачы-хавыязы өндүр улуг.

Бүгү бөмбүрзекке тайбыңның бадылалы дээш, кижи төрелгетенниң [illegible] бөгүнгү болгаш келир үелерге тоогузундан дайынны шуут болдурбазы дээш кайы [illegible] чок кылып турар [illegible] Тайбыңның [illegible] камгалаар дээш, бүгү хевирниң молчүгделинге удур демиселге Силерниң ак сеткилдиг болгаш бүзүрелдиг чорууңар, Силерниң изиг күзелиңер чер-делегейниң улустарының хүндүлелин болгаш ынакшылын чаалап алган. (Адыш часкаашкыны).

Силерниң, Леонид Ильич, марксизм-ленинизм эртинезинге, эртемниг коммунизмниң теориязын болгаш практиказын хөгжүдеринге киирген үлүүңер үнелеп четтинмес. Бистиң партиявыстың съездилеринге, ТК-ның Пленумнарынга Силерниң илеткелдериңер, Силерниң чүүлдериңер болгаш өске-даа ажылдарыңар марксистиг-ленинчи теорияның болгаш практиканың талазы-биле улуг, принципиалдыг түңнелдерни айыткап, ниитилелдиң сайзыраңгай социализмче шимчээшкининиң үе-чадазында, коммунизм тургузуушкунунуң үезинде оруктуң тодаргай көргүзүп турар.

Силер, Леонид Ильич, өг-бүлеге күш-ажылчы болгаш политиктиг кадыгалышкынны алган силер, ол дээрге Силерниң ажылчын университеттериңер болган, Силер завод коллективиниң дуганында чүгле эки сагыш-бодалы [illegible] алган эвес, күш-ажылдыг улузу-биле, ажылчын аңгы[illegible]рынга. Бүгү чоннуң [illegible] кижилерниң негелде-херелдерин билип чоруур силер. Леонид Ильичниң ленинчи ёзунуң удуртукчулуг бүдүжүнүң эң чайынналчак шынары моон костүп турар, ол коммунистиг идеяларны хүнниң [illegible]-биле дүүштүрүп, бистиң бөрлестеривисти, четпестеривисти билип база оларны чайладырының оруктарын тып турар.

Леонид Ильичниң кижилерни демнештирер болгаш сорук киирер, найыралдыг коллективтиг ажыл байдалын тургузар уран мергежили бистиң ниитилеливистиң бүгү амыдыралынга чаагай салдарлыг.

Бедик негелде-биле калсырлаштыр хүндүткел болгаш кижилерге бүзүрел — Силерде, Леонид Ильич, бар удуртукчунуң шынарлары совет коммунистерниң [illegible]лер-биле ажылдың арга-ме[illegible]тодарын шуур үлегер апар[illegible]. (Адыш часкаашкыннары).

Иштики болгаш даштыкы политиканы боттандырарынга Силерниң соруктуг, [illegible] чөптүг болгаш [illegible] костедир [illegible]нарны ыдаап, аңаа кужениишкиннерин мөөңнеп билиринер, партийжи принциналдыңар — ол бүгү Төп Комитеттиң, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, Секретариадының, партияның бүгү звеноларының хөй талалыг ажыл-чорудулгазын тодарадып турар, партия болгаш күрүне органнарынга шуптузунга ажылдың ленинчи стилиниң бадыткаттынып тургустунарынга салдарлыг (Адыш часкаашкыны).

Леонид Ильич, Силерни Ленин ордени-биле болгаш Совет Эвилелиниң Маадырының «Алдын Сылдызы»-биле шаңнааш, Төрээн чурт Силерниң партияның, күрүнениң мурнунга, совет улустуң болгаш бүгү кижи төрелгетенниң мурнунга ачы-хавыяңарны бедик-биле үнелээн ол. Совет Эвилелиниң Маадырының дөрткү Сылдызы-биле шаңнадыры дээрге — улуг ат-алдар болгаш төргиин ачы-хавыяа (Адыш часкаашкыны).

Төрүттүнген хүнүңер-биле болгаш бедик шаңнал-биле база катап байыр чедирип, кадыкшылды, аас-кежиктиг болгаш бистиң партияның алдары дээш, бистиң чурттуң чаагай чоруу дээш коммунизмниң болгаш тайбыңның [illegible] дээш үре-түңнелдиг, [illegible] ажыл-чорудулгалыг үр чурттаарыңарны эргим өңнүк, Силерге күзээрин чоннаарап көрүңер. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Эргим эштер!

Мында чыылганнарның шуптузунуң сеткил-бодалдарын илеретпишаан, дашкаты эргим Леонид Ильич дээш, оон кадыы болгаш аас-кежии дээш, оон тура дүшпес ажылынга улуг боттаныышкыннар дээш көдүрерин күүседим. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Хүлээп алыышкынның киржикчилери туруп келген болгаш эш М. А. Сусловтуң чугаазының түңнел сөстерин үр соксаваас кыйгырыглар-биле уткаан. Леонид Ильичке болгаш оон кадайы Виктория Петровнага чечектерни пионерлер тудускан.

Даргалакчы М. А. Суслов СЭКП Москва хоорккомунуң бирги секретары эш В. В. Гришинге сөс берген.

Силерниң мөгег-шылаг чок болгаш үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгаңар — Төрээн чуртка, [illegible] партияга Улуг Октябрьның херээнге эрес-шудургу бараан болуушкунуң үлегери деп, ол Леонид Ильичиге хамаарыштыр чугаалаан.

Силерниң [illegible] СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының [illegible]дан кылыры болгаш оон практиктиг боттаныышкыны, бистиң чуртувуска бышкан социализмниң тургустунганы, чоннуң чаагай чоруун бедидериниң сорулгаларын шиитпирлээринче экономиканы ханы угланы, чурттуң камгалалын [illegible]ның тудуш холбашкан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының бүгү бергелерин эрткен бистиң партиявыс төөгү мурнунга каны хире улуг харыысалгалыын долузу-биле медереп билгеш, Силер тайбыңның быжыглаарының, чаазырлаашкынның [illegible] артырарының, ракета-ядролуг [illegible] бөө-чепсектериниң эңдерт[illegible] дүрээн [illegible] дээш күжүңерни болгаш энергияңарны харамнанмайн турар силер.

Бистиң партияның коллективтиг штавы — Төп Комитети, оон Политбюрозу Силер ленинчи ёзу-биле уран мергенниг-биле удуртуп турар силер. Бистиң шуптувуска, бүгү коммунистерге Силер коммунистиг тургузуушкунуң делегей амыдыралының нарын айтырыгларын шиитпирлээринге партийжи, [illegible] хамааржылганың [illegible] кижилерге сагыш [illegible] болгаш [illegible]нуң чон-биле сырый харылзаазының [illegible] силер.

Москваның коммунистери, [illegible] Силерге, эргим Леонид Ильич, [illegible] коммунизмниң тиилелгезин дээш хөй талалыг ажыл-чорудулгаңарга чаа-чаа чедиишкиннерни күзеп турар. Нийысылалдың хөгжүлдезиниң, оон чурттакчыларының чаагай чоруунуң дугайында доктаамал сагыш салыышкын дээш москвачылар Силерге өөрүп четтиргенин илередип турар.

Силерниң адыңар болгаш ажыл-херектериңер, эргим Леонид Ильич, совет улустуң шылгараңгай тиилелгелери-биле тудуш харылзаашкан, бистиң үениң төөгүзүнде балалбас кылдыр киир бижиттинген деп, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары эш В. В. Щербицкий чугаалаан.

Бистиң партиявыс, чоннуң калбак массалары, чаагай сеткилдиг бүгү кижилер Силерни хүндүлээр болгаш Силерге бүзүрээр, Силерниң ат-алдарыңар улуг болгаш ону эдилээриңер чөптүг-даа. Ол дээрге күш-ажылчы чондан үнген мерген угаанныг кижиниң ат-алдары-дыр, кайгамчык улуг дуржулганың болгаш чаагай сагыш-сеткилдиң ат-алдары-дыр. Улустуң аас-кежии дээш демисежип чоруур шынчы ленинчиниң, шудургу болгаш сыныш чок интернационалчының ат-алдары-дыр.

Бистиң ыдыктыг хүлээлге-херээвис болза — Совет күрүнениң күчү-күжүнүң, чоннуң чаагай чоруунуң, тайбың дуганында Силерниң соксаал чок сагыш салыышкыңар дээш аңаа ажыл-херек-биле харыылары, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң [illegible] ажылдаары, коммунизм тургузуушкунунуң бүгү [illegible] херээнге боттарывыстың салыышкынын [illegible] болур.

Силерниң чаңгыс чер чурттугларыңардан, төрээн хоорайыңар Днепродзержинскиден, дайын соонда катап тургустунарынга хууда улуг салдарлыг [illegible] Днепропетровск болгаш Запорожье [illegible] чоннарындан байыр чедирерин чоннаарап көрүңер.

Эргим Леонид Ильич, Совет Казахстан Силерге бирээ дугаарында, кур черниң уттундурбас эпопеязы-биле чоок деп чүвеге чоргаарланып турар бис деп, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев чугаалаан.

Республиканың коступ көрүнген шапкын хөгжүлдези дээш, Силерниң сагыш салыышкыныңар [illegible] айтыышкыннарыңар дээш, бүзүдүг бодунуң негелделиниңер дээш Силерни бис хүндүлеп турар бис. Партияга болгаш чонга шынчызы-биле бердинген, долу күш-биле бараан болган ленинчи [illegible] болдуг болгаш мерген политиктиң, чаа делегейниң баш удур бурунгаар көөр [illegible] — Силерниң са[illegible] долу илерээп чоруур.

Силерниң бүгү талалыг [illegible] ажыл-чорудулгаңар — биске үлегер, чогум-на интернационалчы чоруктуң [illegible] Силерниң [illegible] чорудулгаңар бистиң улуг Ада-чурттуувустуң болгаш [illegible] өңнүктериниң сый шантыышпас быжыы [illegible] бүгү делегейге быжыг тайбың дээш Советтер чуртунуң улустарының үнелеп четпес ажыл-дуумалар чорууну ыдыктыы-биле үнелээрини илередип турар.

Революсчу сүзүглел-биле, бистиң партияның тургузукчу херээ-биле Силерге эргим чоок кижилер — казахстанчылардан ол бүгү чүүлдер дээш [illegible] чүректиң ханызындан өөрүп четтирдивис.

Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның бистиң социалистиг күрүневистиң коммунистери, ажылчы чоннары Силерни, Леонид Ильич, ёзулуг ханы хүндүлеп турар. Улуг Ленинниң эгелээн ажыл-херээн тиилелгелиг уламчылап турар шылгараңгай марксистиг-ленинчиге хүндүткелди болгаш чоргааралды олар илередип тур.

Өндүр улуг Советтер чуртунуң ажылчы чоннарының идегелинге болгаш күш-[illegible]шаан, Силер партияны болгаш күрүнени баштап алгаш, кижи төрелгетенниң эң-не чаагай сорулгалары дээш сорук киирикчи күш-биле демисежип турар силер. Коммунизмче бурунгаарлаашкынның, тайбың болгаш депшилге дээш демиселдиң оруунга база бир чада болган СЭКП-ниң XXVI съездизи ону база катап илаптыг [illegible].

Бистер Силерни тайбыңның болгаш Улустар аразының [illegible] чок чоруунуң херээ дээш мөгег-шылаг билбес демисечи деп билип турар бис. Дайын деп чүл, ол каттыг ажыл-чорудулганы болгаш [illegible]рыл деп чүвени бодуңарның дуржулгаңардан билир болган силер. Совет Эвилели Улуг Октябрьның эжис сорулгазын ёзугаар бодунуң тайбың дээш төөгүлүг хүлээлгезин күүседип турар. Эргим Леонид Ильич. Силер, чогум-на ол дээш чаа-чаа эгелээшкиннерлиг, бүгү чер бөмбүрзээниң кырында ханы хүндүткелдиг ажылды кылып турар-дыр силер.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев эш Л. И. Брежневке мынча деп чугаалаан:

Ажылчын, солдат, баштайгы социалистиг күрүнениң удуртукчузу кижи Силерниң эрткен оруңар ажыл-ишчи, дайынчы маадырлыг чоруктуң, кижи төрелгетенниң чы[illegible] дээш демиселдиң болгаш күш[illegible] үлегер-чижээ боол турар. Силер ленинчи ёзуну политиканың эң эки чүүлдерин бодуңарда сиңирбишаан, чаа ниитилелдиң тургузуларының мурнуу одуруунда кезээде туруп келген силер.

Совет улус Силерге ынак болгаш хүндүлээр, чүге дээрге Силер Коммунистиг партияның мерген угаанныг, баш удур көөр чорууну илередип, Улуг революцияның чагаанга бүгү чүүлдери — кижи дугайында, оон чаагай чорууның дугайында ада ёзузунуң сагыш салыышкынын көргүзүп турар-дыр силер. Силерниң адыңар-биле чурттуң бөгүнгү чедиишкиннери болгаш оон келир үеде чаа-чаа чедиишкиннеринге идегели холбажып турар.

Бистиң республиканың кижилери [illegible] Россия Федерациязының [illegible] Россияның төөгүзү [illegible] болур кара эвес хорлуг черниң чаартыышкынның талазы-биле Силерниң саналы [illegible] ёзугаар планны боттандырары дээш бүгү-ле [illegible] күзеп чораан чүүлү — Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң байлак эртинезин Ада-чуртка бараан болдурарын амыдыралга боттандырып турары дээш онза өөрүп четтирип турар.

Ёзулуг ленинчи ёзунуң удуртукчузу, мерген угаан болгаш бүгү чүүлдерни баш удур билир политик. [illegible] мурнакчы ниитилел — сайзыраңгай социализм бодунуң тиилелгелиг базымын оон-биле шууштуруп чорууп турары чаа Совет Конституцияның тургузарының эгелекчизи болгаш идепкейлиг киржикчизи Силерни бистиң партияның болгаш күрүневистиң баштыңы боор турарыңарга бистер шуптувус чоргаарланып бис деп, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң бирги секретары эш Г. В. Романов чугаалаан.

Леонид Ильич, Силерниң адыңар болгаш ажыл-чорудулгаңар-даа оон бузалбас хүрээлежиишкинде бежен ажыг чылдар [illegible] демиселдиң [illegible] тиилелгелериниң [illegible]-биле чоруп турарыңар бистиң ленинчи партиявыска кызыгаар чок бараан болуруңуң чайыннанчак үлегер-чижээ болуп турар.

Питерниң большевиктери, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының киржикчилери, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары төрүттүнген хүнүңер-биле холбаштыр изиг байыр чедирерин. Советтер чуртунуң чечектелиишкинин дээш хөй-хөй чылдарда чурттап, үре-түңнелдиг ажылдаарыңарны [illegible] дамчыдарын дилээр.

Максим Горький мынча дээн: «Улустуң ёзулуг баштыңчыларының албан хүлээлгези — кижи күш чедер эргажок улуг». Бодуңуң политиктиг болгаш организакчы талантыңын шуптузун коммунизмниң идеалдарынга бараан болдурарынга берген революционер болгаш патриоттуң, дайынчы-фронтучуңуң болгаш комиссарның, [illegible] интернационалчының Силерниң оруңарга долузу-биле ол сөстерниң утказы хамааржып турар-дыр, Леонид Ильич.

ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы эш Д. Ф. Устинов Чепсектиг Күштерниң өмүнээзинден болгаш бодунуң хуузундан Леонид Ильичиге төрүттүнген хүнүнден бээр 75 харлааны болгаш Төрээн чурттуң бедик шаңналы — Ленин ордени болгаш Совет Эвилелиниң Маадырының дөрт дугаар «Алдын Сылдыс» медалы-биле шаңнааны-биле холбаштыр чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Тайбың дээш чайгылыш чок демиселчи, улустар аразынга чаа-чаа харылзааларның мерген угааныг архитектору Силерниң амгы үелерниң болгаш харыысалгалыг байдалда күчүлүг Совет күрүнениң баштыңы боор турарыңар бистиң улузувуска, ак сеткилдиг бүгү кижилерге кайгаар-даа аажок улуг аас-кежик болуп турар.

Совет улус Силерни коммунистиң, ажыл-ишчиниң, дайынчының эң эки чаңчылдарын бодунга сиңирип алган төлептиг оглу кылдыр көрүп турар. Силер шериг тургузуушкунунуң эң чугула айтырыгларын шуптузун шиитпирлеп, Ада-чурттуң Улуг дайынының шериг талазы-биле болгаш политиктиг удуртукчузунуң дайынчы дуржулгазын бүрүнү-биле ажыглап турар силер.

Эргим Леонид Ильич, бистиң Чепсектиг Күштеривистиң дайынчы одуруунуң эң-не мурнунда [illegible] туржуп турар Силер. Советтиг Ада-чурттуң бүгү-ле камгалакчылары Силерниң

(Уланчызы 2-ги арында).

МОСКВА. 1981 чылдың декабрь 19. Кремльдиң Улуг ордузу. Эш Л. И. Брежневке Совет Эвилелиниң Дээди шаңналы—Ленин орденни болгаш Совет Эвилелиниң Маадырының «Алдын Сылдыс» медалын тыпсып турары.
ЧУРУКТА: шаңналды тыпсып турган үези.
Чурукту фототелеграф дамчыштыр хүлээп алган.

МОСКВАДАН ЧОРУПКАННАР

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң төрүттүнгенинден бээр 75 харлааны-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалааны ёзугаар Совет Эвилелинге келген Германияның Социалистиг Чаңгыс Эвилелчи партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер, Румынияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары, Румынияның Социалистиг Республиказының Президентизи Н. Чаушеску, Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, Чехословакияның Социалистиг Республиказының Президентизи Г. Гусак олар декабрь 19-та Москвадан Төрээн чурттарынче чорупканнар.

Эштер М. С. Горбачев, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, [illegible], И. В. Капитонов, В. И. Долгих оларны үдээн.

Үдекчилер аразынга ССРЭ-де ГДР-ниң элчини Э. Бинкельман, РСР-ниң — Т. Дудаш, ЧССР-ниң — Ч. Ловетинский олар база турганнар.

(СЭТА).

ЛЕНИННИҢ УЛУГ ХЕРЭЭНИҢ ШЫНЧЫ УЛАМЧЫЛАКЧЫЗЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

биле кожа турув турарлар! Силерниң комиссерлериниң хүлүнде Арминиң болгаш Флоттуң дамычылары «Совет кижилериниң, оларның онзуктериниң болгаш эвилелчилериниң тайбың күш-ажылы идегелдиг камгалалга турган болгаш турар-даа бала идегелдиг камгалалдыг болур-дааш» — деп Силерге рапорттап турар.

Эргим Леонид Ильич, Силерниң бистер күрүне ажылдакчызы болгаш политик кижи сыдыр. организакчы болгаш марксизм-ленинизм болгаш пролетарлыг интернационализмниң идеялары дээш социалистиг дем ниттыжылгазының чаптыг эш болгаш чечектелиишкини дээш, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң быжыгыышкыны дээш чалбыыштыг демисежи кылдыр ...

Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чыжыне секретары, ЧССР-ниң Президентизи эш ...

же бүрүвүске чагай үлегер болгаш.

Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары эш Я. Кадарның оналап демдеглээни болза:

Лениннистинг бүгү кижи төрелтетен, оон иштинде социализмниң тургузуп турар венгр улус эш Брежневтиң хөй он чылдарының дүргүлүнда болгаш ужур-утказының тагалы-биле мөгаг-шылаг чок ...

ЧОНГА—КҮШ- АЖЫЛ БОЛГАШ СОРУК КИРИИШКИН

СЭКП-ниң XXVI съездинге, СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң ...

Ол сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге Россия Федерациязының архитекторлар эвилелиниң тургузканы идигниг болур. Москвага декабрь 17-де доозулган РСФСР-ниң архитекторларының тургузукчу съездиниң делегаттары ол дугайын ...

... хөй националдыг архитектуразының улам ыңай чечектелиишкининиң ... доктаамал сагыш салыышкыны дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка ... съездиниң делегаттары боттарының саналдарынга илергейлээннер.

Кадрларның профессионалдыг белеткелиниң, архитектурнарның ... мергежилин бедидериниң айтырыгларын делегаттар улуг сонуургал-биле чугаалажып көрген.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагаа ... СЭКП-ниң XXVI съездиниң ...

(СЭТА).

Даарта—Энергетиктиң хүнү

ЧОГААДЫКЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

Тываның электри четкилериниң коллективи электри энергиязын бүдүрериниң чыл планын хуусаа бетинде — декабрьның эгезинде күүсеткен.

Мурнакчы коллектив боттарының байырлалын — Энергетиктиң хүнүн — бедик көдүрлүүшкүнүг уткуп турар. Тываның электри четкилериниң директору Николай Николаевич Чумаковтуң чүүлүн моон адаанда парлап турар.

Тываның энергетиктери боттарының байырлалын — Энергетиктиң хүнүн кушажылгы чедиишкиннерниң уткуп турары демдеглээри онзагай-дыр.

Ынчангаш ажыл-херектиң чедиишкиннеринде төлептиг [illegible] чарыштың мурнуку одуруунга чорууп турарларның эвээш эвести адап болур. Кызылдың электри станциязының котёлдар салбырында слесарьлар бригадири Владимир Васильевич Армоовтуң, Улуг-Хем участогунуң электромонтёру Николай Шалыкович Доолайның чуруктарын «Красноярскэнергонуң» район энергетика [illegible] электромонтёр Н. Ф. Теплых, [illegible] Л. Д. Жданов, буль-дозерист С. Е. Санников, котёл машинизи М. Ф. Кошман, газоэлектросваршик С. Е. Соколова, лаборант Н. Г. Матанова. Сарыг-Сеп подстанциязындан дежурный Г. А. Колодкина болгаш оон-даа өскелер онзагай [illegible] бедик мергежилдиг мурнакчылары-дыр.

Тыва АССР-ның Дээди Совединиң депутаты, бедик мергежилдиг слесарь-обмуровщик Мира Владимировна Тауткина, Кызыл хоорай Совединиң депутаттары № 1 РРС-тиң улуг мастери Сергей Даутович Ондар, механиктиг цехтиң мастери Раиса Петровна Захарова олар [illegible] те ажыглаттының турар чамдык дериг-херекселдер [illegible]

[illegible]

Ол ышкаш Кызылдың электри [illegible]

Тоң диспетчер башкарылгазында Кызылдың электри станциязының ниити болгаш хөй саның дериг-херекселдериниң, приборларының ажылын башкарып, ажылдарын контрольдап, чаңгыс сос-биле чугаалаарга, адыпта дег оттур көрүп, таарыштырып башкарар чер болур.

Мында ажылдап турар специалистер ол-бо цехтер-биле [illegible] тудуп, байдалды айтырып, айтыышкынны берип каар. Приборларның кайы чаар ажылдап турарын, көргүзүглерин диспетчер кижи [illegible] демдеглеп ап, үргүлчү хынап турар. Оларның хүн бүрү ажылы энергия хамчыдарын узуткадырбас, эки шынарын хандырары.

ЧУРУКТА: диспетчер З. П. Дмитриева биле инженер Е. Г. Шмулерова.

НАЙЫРАЛДЫГ, ДЕМНИГДЕ

Ак-Довуракта электростанциязы 18 чыл бурунгаар ажыглалга киргеш, оон бээр хоорайның чурттакчыларын чылыг болгаш электри энергиязы-биле доктаамал хандырып келген. Баштайгы үеде станция чүгле үш котёлдуг, ийи турбогенераторлуг бичии коллектив турган болза, [illegible] ажылдакчыларының саны өзүп, станцияның күчүзү улгаткан. Бо чылдың чүгле ноябрьда [illegible] электростанциязы 2252 квт. шак [illegible] 1412 [illegible] шак электри [illegible]

[illegible] чылыг берип турар. Ацаа салгалдың ажылчыннарындан Г. П. Теплых, Т. А. Морозова, В. В. Непомнящий, В. Д. Бутаков, В. В. Усик олар бүдүрүлге планын чедир бооп [illegible] Бистиң [illegible] үш чыл бурунгаар коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты [illegible] Электростанцияда найтал-биле он ажыг кижи ол хүндүлүг аттың эдилекчилери [illegible]

[illegible]

бирги, алды удаа ийиги [illegible]

Бистиң коллектививис он бирги беш чылдың [illegible]

[illegible]

Г. АЛЯБЬЕВА,
энергопоездтиң химиктиг анализтер талазы-биле инженери, профсоюз местком даргазы.

БЕДИК КҮЖЕНИИШКИН

Энергетиканың техниктиг дешпилгезиниң мурнуку шугумун деп адап турары чоп. Одалга-энергетика комплекизиниң хөгжүлдезин бүгү улуг ажыл-агыйынга салдарлыг деп. СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Ынчангаш беш чыл планында электри энергиязын бүдүрериниң аайын улуг немей өзүлдезин көрдүнген. 1985 чылда ону ажылдап үндүрери 1555 миллиард киловатт-шак чедер, 69 миллион киловатт күчүлүг чаа станцияларны ажыглалга киирер.

Энергетиктиң хүнүнүң бүдүүзүнде СЭТА-ның корреспондентилери коллективтиг репортажты кылган.

Бо беш чылда Сибирьниң [illegible] Чөөн чүктүң, Ортаа Азияның хемнеринге — Енисейге, Ангарага, Буреяга, Колымага, Нарынга, Вахшка [illegible] гидростанцияларын тудуп [illegible] Олар [illegible]

[illegible] атомнуг электри станцияларынга 450 миллиард киловатт-шак электри энергиязын — ам шупту энергияның 30 хире хуузун оларга бүдүрүп эгелээр. Минералдыг одаар чүүлдүң чедишпезин илереп турар чурттуң Европа кезээнде [illegible]

[illegible] гандыр турар бойдусса хора чок. Оон ийи реактору шелеңнедиг бетон кангалалдыг болур.

Хоорайлар чылыдылгазының чаа аргазы каминалга талазы-биле улуг ажыктыг. Чижээ, Горький ЧХАС-тың атомнуг одаар чүүл-биле хандырылгазын [illegible] болгаш чаңгыс катап кылыр. Ону чедирип экээриинге моторлуг [illegible] бичии хааржакка четчир. Бир эвес ындыг [illegible] ажылдаар турган болза, аңаа хоннук бүрүзүнде бир эшелон хөмүр-даш херек апаар.

Чурттуң Уралдан чөөн талазында [illegible] чүгле 20 хуузу опаажыр. А энергия курлавырларының [illegible]

[illegible]

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле 1966 чылдың май 23-те Энергетиктиң хүнүн тургузкан. Ону чылдың-на декабрь 22-де. Россияны электрижидериниң Күрүне планын — ГОЭЛРО-ну хүлээп алган Советтерниң VIII Бүгү россия съездизиниң 1920 чылда ажыттынган хүнүнге турасканып демдеглеп турар.

• • •

ССРЭ 1980 чылда 1,3 триллион киловатт-шак электри энергиязын бүдүрген. Бо азырны хөгжүлдер талазы-биле бистиң чуртувус делегейде ийиги черни [illegible]

[illegible]

1985 чылда чуртка 1550-1600 миллиард киловатт-шак электри энергиязы ажылдап үндүртүнер.

[illegible]

КЫЗЫМАК-ДАА, ТӨЛЕПТИГ-ДАА

Электри энергиязы бистиң амыдыралывысты [illegible]

[illegible]

ЧУРУКТА: электрослесарь В. Н. Марчук ажылдап тур.

Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

ЧОГААДЫКЧЫ САНАЛДАРНЫҢ АЧЫЗЫНДА

Одалга-энергетика [illegible] рин ажыктыг кылдыр ажыглаар сорулгазын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге тодаргай айыткан. Ону [illegible] он бирги беш чылдың [illegible] дыр көрүп СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 ч.) Пленумунга чугаазынга эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Мону тодарады чугаалаарга, улуг ажыл-агыйның бүгү-ле эвээжоларынга күш-ажылдың бү-[illegible]

[illegible] одаар чүүлдү хамнап алган. Элегес-Аксының керамиктиг [illegible] заводунуң дериг-херекселдериниң ажылдаары-биле чаарты [illegible] күчүлүг электри [illegible] чызар курлавыр [illegible] бир чылда-ла 1925 муң киловатт-шак электри энергиязын хамнап алыр арганы берип турар. Ону кылыр [illegible] саналдарны кол инженерниң оралакчызы В. А. Колесов, [illegible]

[illegible] бедик болуп турары болур. Ол албанның [illegible] ажылдакчылары бү-[illegible] чаа [illegible] ны киирер талазы-биле [illegible] кижилер. Мында чогаадыкчы комплекстиг бригаданы тургускан. Оон составында чогаадыкчы салым-чаяанныг, ажылга кызымак электромонтёр А. И. Котин, [illegible] күш-ажылдың хоочуннары А. И. Сусмел, В. А. [illegible]

[illegible]

Г. ГРИГОРЬЕВА,
бүдүрүлге-техниктиг албанының инженери.

МАРКАЛАРДА — ЭЛЕКТРОСТАНЦИЯЛАР

Энергетика — экономиканың [illegible] Совет энергетиканың [illegible] ГОЭЛРО-нуң [illegible]

[illegible]

(СЭТА).

Күш-культура болгаш спорт

ПОЛЯР ДЭЭРБЭЭНИҢ ЫНДЫНДА СПОРТ

Норильсктиң даг-металлургия комбинадында Николай Николаевтиң удуртуп турар бригадазын мөгелер бригадазы деп адап турар. Ооң удуртулгазының адаанда беш кижи ажылдап турар, оларның кижи бүрүзү спортсмен, хүреш талазы-биле янзы-бүрү маргылдааларда киржип турар. Бригаданың алды кежигүнү ССРЭ-ниң спорт мастерлери база бир алды кижи спорт мастеринге кандидаттар, өске артканнары спорт талазы-биле чүүл-бүрү [illegible].

Үттекчи Тимур Туаев Кавказа, Орджоникидзеге, Соңгу Осетияның пайысылалынга, хүреш аажок делгерээн черге төрүттүнген болза-даа, спорт мастери деп атты Соңгу чүкке чедип алган. Бодунуң спорт талазы-биле дээди чедиишкинин ол 1978 чылда Гомельге болган Бүгү-эвилел маргылдаазынга чедип алган болгаш ук маргылдааның дугайында [illegible] ханышкын-биле сактып чугаалаар. Херектиң ужуру мындыг чүве-дир. Ол аныяк кижи бодунуң төрээн черинге он дөрт чыл дургузунда хүрежип, маргылдааларга удаа-дараа киржип турган болза-даа, спорт мастери деп атты чедип ап чадаан. Тудуг техникумун доозкан соонда, Норильск баар томуйлап ап тура, ам доктаамал белеткежири, улуг маргылдааларга киржири болдунмас деп бодаан кижи-дир. Ынаарга спорт ында база-ла бистиң чурттувустуң өске булуңнарында шыкаш делгерээн. Ажылдап эгелээ-ле, бригада-биле таныжып чугаалашкан соонда, бригадада хөй мөгелер барын, белеткенир арга барын, хүрежип болур кижилерниң барын, «Заполярник» дээр клубтуң ажылдап турарын, ооң мурнундан тускай маргылдааларга киржипдаа болурун Туаев билип алган. Боттарының хостуг шактарын спортка бараалгадып турар он-он муң кижилерни ол клуб каттыштырып турар. «Заполярник» бодунуң ажылының характериниң болгаш [illegible] талазы-биле өске спортклубтардан онза [illegible] турар. [illegible]-даа болза 69-ку параллельдиң ындында турup турар, бодунуң полярлыг хүн. поляр дүне кылдыр ийи-ийи чарлып турар Норильскиде чурттаттадаа, спортчу белеткелдер-даа онзагай байдалдарлыг.

Ур үргүлчүлелдиг поляр дүнезиниң үезинде спорт—ол [illegible] чагаан оруктарга, чайын сериглиг муңгаш черлерге эртип турар маргылдаалар болгаш белеткелдер-дир. Спорт дериглери тургузарынга аажок хөй акша-хөреңги негеттинери чугаажок.

Норильскиге спортту делгередири — улуг чарыдалдар негеттинер сорулга деп чугаалап болур, ындыг болзажок күш-культурага, маргылдааларга, шимченгир дыштаналгага болдунары-биле-ле арбын чон киириштирер. Спортту массалыг болдурар дээш «Заполярник» шудургу ажылдап турар. Чүге? Чүге дээрге, хамыктың мурнунда, спортту массалыг болдурар деп кыйгырыг болза, бистиң чурттувуста спортту бүгү-ниитиниң канчаар көрүп турарын илередип турар: ол болза кижилерниң кадыын быжыглаарының, аныяктарының кижизидериниң, кижиниң баазырадырының чугула чепсээ. Чижээ, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун улам көдүрер дугайында» чоокта чаа хүлээп алган доктаалында мынчаар [illegible]: «Күш-культураны [illegible] тугайында сагыш салышкын болза, ССРЭ-ниң хамааты бүрүзү күш-культура, спорт болгаш туризм-биле бержир талазы-биле Совет [illegible] магадылап турар аргаларын долу ажыглап болур байдалдарын [illegible]. «Сайзыраңгай социализм үезинде күш-культура болза, чурттуң экономиктиг болгаш [illegible] озүүшкүнүнге, совет кижилерниң соруk херекселдерин хандырарынга бүтү тала-биле дузалаар, кижиниң бүтү та[illegible] болбаазыралынга, амыдыралга чүткүлдүг турушчун хевирлеттинеринге дээштиг чепсек болур ужурлуг дээрзин ук доктаалда айтып турар.

Норильсктиң чурттакчыларының спортту хоорайда нептередип турарында чылдагаан база-ла бар. Даг-металлургия комбинадының директорунуң оралакчызы Игорь Аристов ону мынчаар тайылбырлап турар:

— Бо черниң соок, болганчок-ла шуурганнаар, дашкаар үнер арга чок дошкун климадының бир уржуу болза, дашкаар үнүп шимчээриниң ниити кызагдалдыг болуп турары. бис—оон качыгдап турар бис. Ындыг агаарлыг болганывыста телевизор көрүп, ном азы журнал номчуп, чылыг черге шолээн олура кежээлээри бистерге дээре болгу дег. Ындыг-даа болза [illegible] хевири айыылдыг: дүргеп семирип бериш, аарыгланып болур, шагзыргай-чуурук апаар. Ынчангаш бистер кижилерни спортче хандыкшылдар дээш бүгү талазы-биле [illegible]. Акша-хөреңги-даа [illegible] талазы-биле «За[illegible]» [illegible] турар бис.

Игорь Аристовтуң сөстерин [illegible] болур: Норильскиге спорт хөгжүдеринге күрүнениң болгаш профэвилелиниң [illegible] эрткен чылын безин 4 миллион 233 муң рубль болган. Ынчаарга эрткен чыл онзагай [illegible]. Хоорайда тергиин эки спорт баазазы тургустунган болгаш ам-даа тургустунуп турар, а ону ажыглап, улам калбартырынга арбын акша-хөреңги негеттинер боор-дур.

Норильсктиң спорт объектилерин салаа базып санаар херээ чок боор— олар дыка хөй. Ындыг-даа болза оларның чамдыктарының дугайын дончулап чугаалаары артык эвес: «Арктика» дээр спорт ордузу кылымал катоктуг, 3200 кижи олурар индирлерлиг, спорт залдыг, боодалга эрттирер черлиг, Күш-культураның болбаазын бажыны чиик атлетикага таарыштырган манежтиг, гимнастиканың бир, хүрештиң ийи залдарлыг: спорт оюннары эрттирер залдарлыг Спорт бажыңы; хоорайның Күш-культура бажыңы оюннар болгаш бокс залдарлыг база шыдыраа клубтуг; эштир муңгаш бассейн 25 метр, алды эштир оруктуг болгаш бичии кижилерни эштиринге өөредир 15 метр узун ванналыг; «Заполярник» стадион 12 муң кижи олурар индирлерлиг. Хоорайда 13 хаак баазалары, чырыткылыг оруктар, чайгаар бүткен доштарлыг элээн каш муңгаш катоктар, бедик дагда хаак баазазы бар, [illegible] кижилер дажыглап үндүрер дерт көдүрткүлүг, хоорайдан дашкаар 26 спорт баазалары база бар, оларга чыл дургузунда шимчеп дыштанырынга чүткүлдүг чүс ажыг муң кижи барып турар.

Норильскиге бүдүн чыл дургузунда дагга хаактаар спорттан салдыкпайн барып болур. ай дургузунда кижилер Норильск дагларынче хүнге додутары-биле чоруп турарлар. Шынаадаазынга бодаарга, дагларда агаар чылыг, чамдыкта 20 градус Цельсия чеде баар. Спортсменнер маргылдааларга киришкен, а көрүкчүлер ваагэвес хүн херелинде көөрзаап: бо болза талыгыр соңгу чүк, барык-ла оран-делегей кыдыы, а бо маргылдаа оруктарында болгаш дагларнийлеринде кижилер хөй чылдарның дургузунда чер адаанче, шахталарже кирип чайгыккап, белен эвес ажыл кылып, өңнүг металлдар тып турарлар дээрзинге чамдыкта бүзүрээри безин бергедей боор.

Борис АНДРЕЕВ.
(НМА).

Школа болгаш ада-ие

ДОКТААМАЛ ХАРЫЛЗААЛЫГ

Школаның ада-ие-биле харылзаазын доктаамал чорудар ажыл Чарын ортумак школазында база бир кол черни ээлеп турар. Школада төрелдер комитеди 42 кежигүннүг. Олар школаның өөреникчилериниң ажылынга дузалажып турар.

Школада тургустунган ада-ие университеди чурттакчы чон ортузунга кижизидилге ажылын чорударынга бир кол черни ээлеп. Аңаа ада-иелерге эге болгаш үстүкү класстар айы-биле түс-түс [illegible] эртирип, лекцияларны дыңнатып турар. Эге класстарның өөреникчилериниң ада-иелер ортузунга ажыл башкы Б. О. Кыргыстың [illegible]-биле [illegible]. Олар айда ийи катап [illegible] уругларны өг-бүлеге [illegible] болгаш суурда ажы-төлүн [illegible] өг-бүлелерниң [illegible] өөренип, ону таратып турары дыңнакчыларының кичээнгейинде. Аңаа башкылар В. Кава, Л. Шойдуп, А. Шомзук оларның эртирген кичээлдери солун болгаш ужурдузалыг болуп турарын ада-иелер [illegible].

«Уруглар [illegible] бистиң амыдыралывыстың эң кол оазо болур. Бистиң уругларывыс дээрге, бистиң чурттувустуң келир үеде хамаатылары база делегейниң хамаатылары-дыр»— деп, улуг педагог А. С. Макаренко чугаалаан. Ол шынныг шын. [illegible] культуралыг, кижизиг мөзү-шынарлыг өг-бүлениң кижизидилгези [illegible] кижилер болур. Уруглар өг-бүлезинге мөзү-шынарның баштайгы школазын эртер. Уругларны шын кижизидериниң эң чугула негелдези — өг-бүлениң амыдыралын шын организастаары болур. Уругларның аажы-чаңы ада-иелеринден улуг хамааржылгалыг. Совет өг-бүледе бүгү-ле эки байдал тургустунган, а ону чүтле шын, чөп ажыглаары чугула.

Ада-ие школа-биле доктаамал харылзаалыг болза, уругларның өөредилгези, чурумну экижиир. Бо талазы-биле чамдык чедиишкиннер бисте бар. Школа-биле доктаамал харылзаалыг, уругларының кичээлдеринге [illegible] болгаш башкылардан арга-сүмени ап турар ада-иелер бисте эвээш эвес. Ындарга Б. Маажай, Л. Идам, Т. Даргый-оол, К. Самдан, М. Шинин, М. Кунгаа болгаш оон-даа өскелер бар. Бо ада-иелерниң школада өөренип турар уруглары кончуг эки өөренип турар болгаш хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиглер.

Чоокта чаа школага ада-ие хуралы эрткен. Аңаа өөредилге эргелекчизи З. Санчаа «Школаның өөредилге-кижизидилге [illegible] дугайында» деп дыңнадыгны, школа директору Б. Севгин «Уруглар кижизидилгезинге ада-иениң ролю» деп лекцияны номчааннар. Хуралдың киржикчилери лекцияны кончуг сонуургаан болгаш аңаа хамаарыштыр ада-иелер саналдарын [illegible].

Эртемниг, угаанныг, кылган ажылынга харыысалгалыг, принциптиг, күш-ажылгыр, бодунга болгаш [illegible] негелделиг, сагыш човангыр, хүндүлээчел, [illegible] бердинген шынарларны совет өг-бүлеге, Совет күрүнеге [illegible] улуг [illegible] XXVI съездизиниң шиитпирлеринде айыткан. Бо шиитпирлерни амыдыралга боттандырып чорударынга школаның ада-ие-биле доктаамал харылзаазы [illegible] үлезин болур.

А. БАЛГАН, башкы.
Эрзин район.

«Боданганы ботка херек» деп материалдарга хамаарыштыр

ТҮҢНЕЛДИ ҮНДҮРЕР БООР

№ 261 «Шын» солунда «Боданганы ботка херек» деп К. Түлүштүң бижээн материалын номчудум. Ынчангаш бодумнуң бодалымны билиндирейн.

Төрээн партиявыс, Совет чазак чаш уруг болгаш ие херээженнер дугайында доктаамал кичээнгейин салып турар. Ие херээженнерге урут-дарыын доруктур азырап алзын дээш узун хуусаалыг [illegible] болгаш дузаламчы акшаны-даа берип турар. Урут-дарыгны төрээш, [illegible] кижизидип өстүрүп каан иелер кайа-даа хүндүлүг. Кижиниң иезинден эргим чүве кайда боор! Ынчангаш М. Саая арагалап чиде бээрге, школачы уруу «кайда чор сен, авай, чедип келем» деп бижип турганы чөп-түр. Чаш уругларын каапкаш, арагалап чиде бээр иени арынчыңгыр [illegible], биргээр сеткили чок ие-дир дээр боордан башка чүү дээрил?

Ынчалза-даа иени ол бак чаңдан, арага ижиикчен, тоялап чоруп бээр чоруктан хөй-нииити организациялары адырып ап болур турган бе? Чугаажок турган. [illegible] коллективи билип турган. М. Саая [illegible] чорун турары өг-бүлеге билдинип турган. Ону оон билип алгаш, школа коллективи-даа, кедээ Совет-даа, херээженнер чөвүлели-даа өг-бүлезинче, урут-дарыынче ол ие эглип кээри-биле дарый хемчегни алыр турган. Бир эвес ынчанган болза, М. Сааяның уруу Ч. Саяна класска катап олурбас-даа чадавас. Ону үстүнде айыткан организациялар ынчаар кылбааны хомуданчыг. М. Саая ам кышкы үеде өг-бүлезинче [illegible] чеде берген сургаалдыг [illegible]. Ам аныяк ие чогуур [illegible] үндүрүп, биргээр бодалыр боор, ол суурда хөй-ниити организациялары ол [illegible] хайгааралга алыр боор деп идегээр-дир мен.

С. ТАВА-САМБУ,
Барын-Хемчик район.

И Д Е Г Э Э Р А П А А Р

Мен база тракторист өг-бүлелиг кижи мен. Ынчангаш аныяк ие М. Сааяның төлеп чок чоруун солундан номчааш, дуза болур ирги бе дээш мону бижидим. Иениң өөрүшкүзү ажы-төлден эгелээрин кижи бүрүзү билир. Ындыг турбуже, өг-бүле туткаш, элээн боол чоруй алгы-жып-кырыжып турган, чарлы бээр таварылгалар бар. Ооң чылдагааны социалистиг өг-бүлениң [illegible] чурумун үнелеп билбезинде. [illegible] көрбезинде. Мария Сааяның черлер кезип арагалап, ажы-төлүн [illegible] чоруурун номчааш, кижи пат кайгаар.

Арага кижиниң эки чүвеге чедирбес. М. Саая ону бодаан-дыр. Келир үеде чурттаар ол чаш ажы-төлдү бодаан-дыр. Оларны часкаап-зырадыр каапкаш, чер кезип чорда, канчап черле кара бээры саргывас чүвел? Оларның «авай» деп ыглаан үнү кулаанга [illegible] чалбазыл? Ие кижи уругларының ыы-сыызын канчап [illegible] ораp боор, бээры ажыы, чүрээ саргып, оларны эргеледикседри келир болгай. Ол неде ындыг кээргел чок [illegible].

Бичии Саянага сүмем болза: Ачаң-биле дөйге дузала[illegible] [illegible], хирге-чамга дужурбейн, иштинден аштатпайн, эктинден элестпейн чораш, шын оруктарга чедирип каарын, ууу-биле идегеп дилеедим. Бодун база дыка муңгаранайн, [illegible] уламчылап, [illegible] рүнге чедерин тывып көр. Бергелер тураа-даа, ону ажып эртер херек. Аваңның ынчап чорууруп черле сагышша, ол сени хинчектээр. Ону чону часкаазыратпас, демей-ле чоннуң чоон оруунче киирип каар.

Аваң ооң соонда биргээр бодап келгеш, демей-ле силерге кижиге бээр боор. Кижиге идегел деп чүве турар болгай, Саяна, аваңга идегеп көр, ам-на турумчуп доктаар боор.

С. СЕРЕН.
Тожу район.

ИВАНОВО ОБЛАСТЬ. «Алдын дээрбек» дээр маршрутта кирип турар эрте-бурунгу Плёска бо чылын 300 муң ажыг туристер кээп чораан-нар. Плёс бодунуң кайгамчык чараш бойдузу, бурунгу тураскаалдары, кадыкшыдылга черлери-биле сураглыг.

ЧУРУКТА: Чурукта ажылының дугайында чугаа.
И. ДЫДИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

БИСТИИНДЕ МЫНДЫГ

Республиканың районнарында, хоорай-суурларында спортту чон ортузунга массалыг болдурар дээш чоруттунуп турар ажылдар бистиң Кур-Чер суурда шуут чок деп болбас. Ортумак школаның өөреникчилери хостуг хүреш болгаш волейбол, баскетбол дээш чергелиг маргылдааларга доктаамал киржип турар, а совхозтуң аныяк-өскениниң ортузунда бо ажыл куду деңнелде.

Чон ортузунга ук ажылды эрттирер чогуур бүгү-ле аргалар бар. Школада, интернатта ийи спорт залдары бар. Ыштын деге, хемчээли улуг интернаттың спортзалы ажыглалга кирбейн турары хомуданчыг. Ам 2-3 чылдар иштинде ук зал ээ чогу-биле ээнзирей берген турар. «Тиилелге» совхозтуң директору В. О. Оюн ол залды кылдыртып, ажыглалга киирер дээнинден бээр эвээш эвес үе эрткен, ам база чыл төнер четкен, а ооң ажылы ам-даа шимчевээн.

Күш-культура болгаш спорт чүгле улустуң кадыын быжыглаарынга эвес, харын бүдүрүлге планнарын күүседиринге, корум-чурумну экижидеринге болгаш аныктарның мөзү-шынар кижизидилгезинге дузалыг дээрзин билир болгай бис. Ынчан кээрде кедер хаак, конькилээр спорттуң техниктиг болгаш шериг-дузалал хевирлерин эрттиреринге бистиинде таарымчалыг байдал тургустунмаан.

Сөөлгү үеде тыва хүрешке маргылдааларны эрттирери шууттала бергедээн, ооң күзелдиг киржикчилери барык-ла чок. Шыдыраа маргылдаазы эртип турза-даа, ооң шынары куду. Бо бүгүнү бодап көөрге, бистиинде бо ажыл кошкузу-биле кошкаан-дыр. Ажылды экижидип чорудар талазы-биле тускай кижини тургузуп, аңаа боттуг дузаны чедирер өйү келген.

Спортту массалыг организастап чорудар дээш янзы-бүрү солун чүүлдерни чогаадыкчы ёзу-биле чон ортузунга эрттирери негеттинип турар. Кудумчулар, кварталдар, организациялар, өг-бүлелер аразынга чүгле спортчу маргылдааларны эвес, харын конкурстарны эрттирери күзенчиг. Кыш эгелээ-ле ийи айлар эрткен. Ынчалза-даа бистиинде ооң ажылдыышкыны-даа, оон дугайында чугаа-даа чок.

Э. ТЕЖИТ.

ДЕКАБРЬ 21-ДЕН 24-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40— Эртенги гимнастика. 9.05 — [illegible]. Мультфильм (ЧССР). 9.50— «Кино аныктарының [illegible]». 10.[illegible]— Телемедээлер. 10.55—14.15— Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Дириг Өртемчейге». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.35 — «Бистиң садывыс». 16.05 — Уругларның «Щедрик» хорунуң концерти. 16.35 — «Силерже «Богатырь» [illegible]. Документалдыг телефильм. 16.45 — «Онунуктерниң арыннары». 17.35— Бокс. ССРЭ-ниң тулган чемпионады. 18.15 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Красноярскиниң аар экскаваторлар заводунуң тудуунга бригадалар аразынга тудуштур бот-оруга-чарылга-биле ажылдаар арганы ажыглаарының дугайында дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.45 —Телемедээлер (орус, тыва дылдарга).

МОСКВАДАН

19.00 — «Известия» солунунуң шаңналы дээш чурттар аразының [illegible] маргылдаазы. 3-кү чер дээш маргылдаа. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 22.45—01.00 —«Известия» солунунуң шаңналы дээш чурттар аразының хоккейге маргылдаазы. 1-ги чер дээш үжуражылышкын.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Хайтыгыышкынныг боодалга». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — «Эртем амыдыралы». 12.40—Ботаника. 6-гы класс. Моогулер. 13.00 — В. Брюсовтуң лириказы. 13.30— Химия. 10-гу класс. Үстерни бүдүрүлге черинге болбаазырадыры. 14.00 — «Ишпестей берген мен». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.15 — М. Глинканың «Руслан болгаш Людмила» деп операзы. 14.50 — Стендаль. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының [illegible]. 17.50 — «Пальмира». Документалдыг телефильм. [illegible] — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм. 18.15 — «Хөй-ниити амыдыралының экраны». 18.45—Телемедээлер (орус, тыва дылдарга). 19.00 — «Челээш». Дамчыдылга. 19.20 — Телефильм.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг [illegible]нар, чаштар!». 20.00 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.30— «Синдикат-2». Урап-чечен телефильм. 1-ги серия. 22.35— 23.30 — Улустуң хөгжүм херекселдериниң үнери. Гитара.

ДЕКАБРЬ 22-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Энергетик хүнүнге. «Идепкейлиг зона». Урап-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялар. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 14.15—Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Энергетик хүнүнге. «Келир үеже базымнар». Документалдыг телефильм. 15.25—Харьков филармониязының симфония оркестриниң концерти. 15.50 — «Телестадион». 16.15— Бичии музыкантылар (ЧССР). [illegible]— «Аныяктар адрестери».

КЫЗЫЛДАН

17.45 — Уругларга фильм. 18.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Энергетиктиг хүннүң [illegible] дамчыдылга. 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Бөгүн—Энергетиктиң хүнү. ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрижиилдиге министри П. С. Непорожный-биле беседа. 19.15 —А. Корелли. «Кончерто гроссо», № 5 си бемоль мажор. «Фестиваль Стринга» [illegible] оркестр күүседир. 19.25 —Экранда — кинокомедия. «Хавал азыракчызы болгаш кадарчы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Энергетиктиң хүнүнге тааарыштыр концерт. 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35— 23.45— «Александр Фадеев». Төрүттүнгенинден бээр 80 чыл болурунга. ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары В. Озеров дамчыдылганы чорудар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Хенанг-даа болза, улуг». Документалдыг фильм. 12.10 — Шыдыраа школазы. 12.40 — География. 6-гы класс. Мурнуу Америка. Амазония. 13.10 — А. Гриниң амыдыралы болгаш номнары. 13.55 — ССРЭ улустарының музыказы. 14.25 — В. Маяковскийниң шүлүкчү болгаш шү[illegible] дугайында. 10-гу класс. 14.55 — Драматургия болгаш театр. Амгы үениң сценазында [illegible]. 16.00—17.45— Чапсар. 17.[illegible]— [illegible] амыдыралы». Академик Обручев («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер (орус, тыва дылдарга). 18.45— «Техниктиг [illegible]». 19.10 — «Бистиң календарывыс». Дамчыдылга. 19.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.00 —«Челюскин». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының 4-кү делегей фестивалы. «Кедээ скрипачылар». (Швеция). 20.30 — «Чурукчулар дугайында чугаалар». Б. Щербаков. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35— «Синдикат-2». Хөй сериалыг урап-чечен телефильм. 2-ги серия. 22.45—23.15— ССРЭ-ниң аар атлетикага кубогу болгаш чемпионады.

ДЕКАБРЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05— Экранда— кинокомедия «Хавал азыракчызы болгаш кадарчы». 10.40 — «Билдингир-даа болза, бузуренчиг эвес». 11.40— Телемедээлер. 11.45—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35—«Мээң Полесьем». Документалдыг фильм. 14.45 — «Дагдыныкчы». Тележурнал. 15.15 — «Орус чугаа». 15.45 — Улустуң аялгалары. 16.00 — «Горнистер, харыылаңар!». 16.30 — «Энергетика: бөгүн болгаш даарта». Документалдыг телефильм. 17.20 — «Алекселевич [illegible] беседазы». 17.20—Опера болгаш балеттиң «Эттониң» деп [illegible] театры.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45—Бөгүн делегейде. 19.00—[illegible]. 19.[illegible] — «[illegible]». 1-ги дамчыдылга — «Хоорайлар [illegible]». Куйбышев обкомунуң партия организациязының ажылчы чоннар[illegible] [illegible] дугайында. 19.55 — «Камила». Урап-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Документалдыг экран». Төнгенде— Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.30—[illegible]. 12.30 —А. П. Чехов.—«Хамелеон». 13.00 — Башкыга—музыка кичээли. 4-кү класс. 1-ги дамчыдылга. 14.05 — «Сээң лениничи библиотекаң». «Партия организациязы болгаш партийжи литература». 14.50) —«Бичии уругларга». Документалдыг телефильм. 15.00—17.45 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.45 — «Понедельникте воскресенье». Урап-чечен телефильм. 18.30 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга). 18.45—«Сылдысчыгаш». 19.10 —Уругларга фильм. «Бистер [illegible] бис». 19.40 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.00 — «Кежээ шак». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Синдикат-2». Хөй сериалыг урап-чечен телефильм. 22.40 — 23.50 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң үлегерлиг оркестри ойнаар.

ДЕКАБРЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 9.40 — Эртенги гимнастика. 9.05— «Камила». Урап-чечен телефильм. 1-ги серия. 10.10 — «Горнистер, харыылаңар!». 10.40 — Телемедээлер. 10.45—14.15 —Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 —«Сен болгаш өскелер-даа». Күш-ажылдың сагылта-чурумун быжыглаарының дугайында документалдыг телефильм. 15.05 — «Билир [illegible] бис». Аныяк [illegible] дамчыдылга. 15.50 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Тугай ойнаар (фагот). 16.20 — «[illegible]». Телефильмниң [illegible] көргүзүү. ССРЭ-ниң улустуң башкызы, Латвий ССР-ниң Прейль районунуң Варкав [illegible] школазының литература башкызы Я. [illegible] дугайы. 16.50 —Шыдыраа школазы. 17.20 —«[illegible], солчуташтар!» 17.50 — «Миллионнарның лениннүг университеди». Кедээниң [illegible] хөгжүлдези. 18.20 — «Найыралдажылга [illegible]». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Адажио». ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Тимофеева болгаш артист А. Лазаревтиң киржилгези-биле фильм-концерт. 19.10— «Ол черниге шиитпирлээр». 2-ги дамчыдылга — «Дамырактар». 19.55 — «Камила». Урап-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—22.55 — «Чүү! Кайда Кажан?». Телевикторина. Төнгенде —Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Бистиң садывыс. 12.30 — М. Е. Салтыков-Щедрин. Тоолдар. «Дээрги Головлёвтар». 9-ку класс. 13.00 — «Музыка мөңге». Эртем-тайылбырлыг фильм. 13.20 — А. Фадеев «Чылча шавыышкын». 14.05 —Кыска хемчээлдиг урап-чечен субтитрлиг фильмнер программазы. «Ямби», «Үш рубль». 15.30 —«Бичии чорааны». Документалдыг фильм. 16.00 — 18.00 Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм. «Аныяк ортузунуң чажыды». 18.30 — Телемедээлер (орус, тыва дылдарга). 18.45 —«Камнаарга болгаш хумагалаар». 19.10 — Мультфильм. 19.15 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». 19.40 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.00—«Аныяктар адрестери». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—«Синдикат-2». Хөй сериалыг урап-чечен телефильм. [illegible] серия. 22.45 — ССРЭ-ниң аар атлетикага кубогу болгаш чемпионады. 23.05—00.10 — «Уран чүүлдер мастерлери». ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Теренова.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

(Солунуң дараазында номери декабрь 23-те үнер).

Агаар

Республиканың бичии булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Агаарның температуразы хүндүс 27-32, чамдык черлерге 15-20, дүне 36-41 градус соор. Республиканың автооруктарынга эртен тумаңнаар.

Кызылга бичии булуттаар, хар чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы хүндүс 26-28, дүне 36-38 градус соор.

КИНО

ДЕКАБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кымга-даа дещнелге чок Сара» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тоолдар уламчып-ла турган» деп киноклуб 10.40, 15.00, «Бронтозавр» 12.40, «Херектээн болгаш болчукчулар» 18.40 20.20, (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Кежиите аъттарны солуштурбайн турар» (2 сериялыг) 15.15, 14.40, 17.20, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Уламчылыр боолаашкын» 15.00, 16.50, 18.40 20.30 шактарда.

ДЕКАБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кымга-даа дещнелге чок Сара» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дюймовочка» 9.00, 12.10, «Тоолдар уламчып-ла турган» деп киноклуб 10.40, «Бронтозавр» 15.00, «Херектээн болгаш болчукчулар» 16.40, 18.30, 20.20 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Кежиите аъттарны солуштурбайн турар» (2 сериялыг) 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дедир эглир харылзаа» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Чагыкчыларга

Республиканың «Тыва-обувьбыт» бүдүрүлге каттыжыышкынының идик иштиг [illegible] бүрү хевирлиг идиктерни септээр чагыгны хүлээп турар. Идик септээр цех бүгү хевирниң идиктерин септээр, ооң иштинде херээженнер саппоттарынга болгаш эр кижилерниң чартык сапыктарынга тырттар өөктерни база кылып турар.

Чагыгны күүседириниң хуусаазы 5 хонук.

Идик цехиниң турар чери: Кызыл хоорайның Титов кудумчузунуң 17 дугаар бажыңы.

Ажылдаар шактары: эртенгиниң 8-тен 20 шакка чедир, дыштаныр хүнде —8-тен 15 шакка чедир.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-03, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректордарның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаанда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2442.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 295 (11793) | 1981 чылдың декабрь 23, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Чаа сорулгаларның деңнелинче

Бистиң республиканың ажылчы чоннарының амыдыралынга бир улуг чугула болуушкун — Тываның профэвилелдериниң XVI область конференциязы даарта Кызыл хоорайга ажыттынар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга дүүштүр адырлар аайы-биле республикада профэвилелдер организацияларының ажыл-чорудулгазын оларның 111 муң ажыг кежигүннерин төлээлээн делегаттар конференцияга бедик негелдениң база принципиалдыг чоруктуң байдалы-биле анализтевишаан, кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгаарты сорулгаларже угландырарлар. Партия организацияларының удуртулгазы-биле отчёттуг үениң дургузунда республиканың профэвилелдери организас талазы-биле быжыккан, оларның саны өскен. Үлетпүр бүдүрүлгелерде, тудугда, кодээ ажыл-агыйда болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа бүгү адырларында профэвилелдериниң 1158 хире эге организациялары бар.

Профэвилел организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга болгаш конференциязынга оларның аажок хөй нуруузу бүдүрүлгени болгаш социалистиг чарышты организастаар, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин комплекстиг чорудар талазы-биле улам тодаргай ажыл-херекти чорудуп турарын сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Ылаңгыя СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Хемчик», «Кызыл тараачын» совхозтарда, «Тыва кобальт» комбинатта, Тываның электри четкилеринде, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде болгаш өске-даа черлерде хөй-хөй профэвилел комитеттери коллективтерге бүгү ажыл-херекти организастап башкарарынга партия организацияларының дайынчы дузалакчызы болуп турар.

Ындыг профэвилел организациялары сан-даа база организас-даа талазы-биле өзүп быжыгып, коллективте ажылчылерниң күжүн планныг даалгаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче мергежилдиг организастап, идейкижизидилгелиг ажылды бедик деңнелге тургузуп шыдааннар. Чижээ, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта ажылчын комитеди социалистиг чарышты ажылчыннар ортузунга дээштиг, үре-түңнелдиг организастаанындан бо ажыл-агый күрүнеге эът, сүт, дүк садарының чыл планын ноябрь бирде-ле ажыр күүсеткен. Оон аңгыда ниитизи-биле бо совхозта күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумунуң деңнели база бедик.

Бистиң партиявыс профэвилелдерин бодунуң идегелдиг дузалакчызы кылдыр санавышаан, оларның мурнунга улуг, харыысалгалыг сорулгаларны салып келген болгаш салып-даа турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Профэвилелдер организацияларының сорулгалары болгаш эргелери аажок калбак. Олар ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар дугайында сагыш салыр, ажыл-агый, социал болгаш культура айтырыгларын шиитпирлээринге киржип, социалистиг чарышты база чаартыкчы болгаш чогаадыкчы чорукту калбартырынга хөй чүүлдерни кылып турарлар».

Бир эвес маңаа холбаштыр алыр болза, бисте профэвилелдериниң чамдык эге организацияларының болгаш комитеттериниң инициативазы ам-даа кошкак болгаш ССРЭ Конституциязында оларга тывыскан калбак эргелерни четче ажыглавайн турарлар. Оларның чамдыктары, ылаңгыя коллективтиг керээлерни боттандырарының, күш-ажыл камгалалының, ажылчы чоннарның амыдырал-чуртталгазының, күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун быжыглаарының айтырыгларынче чогуур кичээнгейни салбайн турарлар. Оон аңгыда хөй-хөй профэвилел комитеттери социалистиг чарышты ёзу барымдаалап организастап, ооң киржикчилериниң күжениишкинин планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер күүседиринче угландырбайн турар.

Чижээ, «Ленинчи орук» совхоз мал продуктуларын садар планының чаңгызын-даа күүсетпээн. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Сүт-Хөл», «Октябрь 30 чылы», «Бурунгаар» совхозтар күрүнеге эът, сүт садарынга хожудап турар. Оон аңгыда «Тыва даг-дүгү» комбинат, Туранның, Шуурмактың ыяш белеткээр пункттары, хөй-хөй тудуг организациялары, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Чадаананың райүлетпүр комбинады болгаш өске-даа коллективтер план күүсединге улуг хожудаашкынныг. Үстүнде адаттынган коллективтерде профэвилел организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга болгаш конференцияларынга ооң бир кол чылдагааны оларда профкомнар бүдүрүлге айтырыгларын шиитпирлээринге, социалистиг чарышты болгаш күш-ажылды организастаарынга дээштиг салдар чедирбейн турар дээрзиниң дугайында чидиг шүгүмчүлелдерниң болганы таварылга эвес.

Ооң-биле кады профэвилелдериниң чамдык райкомнарының, хоорkomнарының болгаш адырлар аайы-биле обкомнарының ажыл-чорудулгазында бедик ажыл-херекчи чорук ам-даа чогуур негелдеге четпес. Ылаңгыя медицина база чурт үлетпүрүнүң база коммунал ажыл-агый бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының профэвилел обкомнары болгаш өске-даа комитеттер боттарының президиумнарынга, пленумнарынга шиитпирлерни хүлээп ап турза-даа, оларның күүселдезин четпес организастап, коллективтерде местkomнарга практиктиг дузаны кошкак көргүзүп турар.

Тываның профэвилелдериниң даарта ажыттынар XVI область конференциязынга ол-даа база өске-даа айтырыгларның дугайын болгаш ниитизи-биле отчеттуг үениң дургузунда оларның чорудуп келген ажыл-чорудулгазын бүгү талалыг принципиалдыг, партийжи ёзу-биле анализтеп, сайгарып көөр болгаш моон соңгаарты сорулгаларны тодарадыр. Профэвилел организациялары боттарының бүгү ажылын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринде, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарында бедик негелделерге дүүштүр тургуспушаан, дайынчы арга-шинээзин улам бедидер, боттарының ажыл-чорудулгазының стилин болгаш арга-методун улам сайзыраңгайжыдар хүлээлгелиглер. Он бирги беш чылдың планнарын күүседиринче ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаар, ССРЭ-ниң 60 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле күш-ажылчы коллективтерге республиканың профэвилел организациялары тодаргай, организакчы болгаш кижизидикчи ажылды күштелдирер дээрзинге чигзиниг турбас.

ЧЫЛ ПЛАНЫН БҮРҮН КҮҮСЕДИИЛИ

САКМАНЧЫЛАРНЫ АЪТКАРГАН

«Хемчик» совхозта хойжу ийи бригада бар. Оларның кыштаглаашкынче киргени багай эвес. Бригадир Шагдыр-оол Ховалыгның бригадазынче 25. Хирлигбей Сарыгларның бригадазынче 30 сакманчы аъттаныпкан. Сакманчыларга, дузалакчы хойжуларга чылыг, арыг-силиг өрээлдерни белеткеп кылган.

Хойжу коданнарның ишчилери бо хүннерде хой кажааларының, хураган клеткаларының иштин улам таарымчалыг кылдыр эдип, соңга-хаалгаларын чылыглап, төрүүр хойларны ажаап-карактап, оларның кулактарын дугаарлап турарлар. Хой олдаашкынының бүдүүзүнде Дадар-оол Доңгак, Андрей Саая болгаш өскелерниң-даа ажылы багай эвес.

А. ЕВРОП.

Ак-Довурактан медээлер

ТИИЛЕКЧИЛЕР БОЛГАН

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү болбаазырадыр фабриказының коллективи бо чылдың ноябрьда бүдүрүлге планын чединиишкинниг күүсеткен. Фабрика планга немей 500 ажыг тонна сорттуг даг-дүгүн берген.

Фабриканың арыглакчылары эрткен айда кызымак, чүткүлдүг ажылдаан. Ол коллективте профэвилел комитединиң хуралынга ноябрьның социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген.

Аңаа чаржып турар цехтер коллективтериниң бирги бөлүүнден даг-дүгү рудазы үүрмектеп-сорттаар комплекс коллективин күш-ажылчы маргыжыгның тиилекчизи кылдыр санаан. Ол коллектив руда үүрмектеп-сорттаарының планын 102,5 хуу күүсеткен. Көргүзүг чамдык цехтерниинден арай куду-даа болза, эрткен айда ажыл шаагы үскен, ажылдан озалдаан кижилер ында эвээш болган. Ол ышкаш социалистиг чарыштың өске-даа негелделерин багай эвес күүсеткен. Ынчангаш үүрмектеп-сорттаар комплекстиң коллективинге шилчиир Кызыл туктү болгаш 250 рубль түңнүг шаңналды тывыспышаан, бирги черни ээлээн деп санаан.

Шилчиир вымпелди болгаш 75 рубль шаңналды улуг мастер С. Х. Чапаан удурткан № 4 ээлчег чаалап алган. Коллектив ноябрьда руда үүрмектеп-сорттаарының планын 112 хуу күүсеткен.

* * *

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергия цехиниң коллективи ноябрь айда 2252 муң киловатт-шак электри энергиязы ажылдап үндүрген. А эрткен он бир айларның түңнелинде ажылдап үндүрген энергия 22772 муң киловатт-шак ийикпе, азы 105,9 хуу болган. Айда боттуң хереглелинден 4 муң, а чыл эгезинден тура 157 муң киловатт-шак электри энергиязы камгалаттынган.

М. ООРЖАК.

Таджик ССР. Таджиктиң девискээр-бүдүрүлге комплекизиниң составында кирип турар Таджиктиң алюминий заводу ам-даа туттунмушаан, продукциязын база берип турар. Ук завод дээрге техниканың эң чаа чүүлдери-биле дерээн амгы үениң бүдүрүлгези болур. Ооң ажыл-чорудулгазын автоматика, электроннуг саналга машиналары башкарып турар. Ук завод Нурек ГЭС-тен кээп турар чиик өртектиг электри энергиязының дузазы-биле ажылдап турар.

Бүдүрүлгениң үндүргени «чалгынныг металл» бүрүзү күрүнениң Шынар демдээ-биле үнелеттинген.

ЧУРУКТА: шуткулга-прокат салбырының техниктиг контроль килдизиниң контролёру Елена Мавлянованың алюминийниң маркалаашкынын кылып турары.

Р. Поздняковтуң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ

Эн-би-си дээр америк телекомпанияга

ХАРЫЫЛАРЫ

Эн-би-си дээр америк телекомпания СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтен интервью бээрин дилээн. Эн-би-синиң айтырыгларынга Леонид Ильич Брежневтиң харыылары моон адаанда парлаттынды.

Айтырыг: Боо-чепсектерге контроль тургузар керээни чарар дугайында дугуржулгага үндезин 1982 чылда Женевада чугаалажыышкыннарга чедип алдынарының аргазы бар бе?

Харыы: Ийет, бар. Совет Эвилели ылап-ла ол дугуржулганы чедип алыр дээш чүткүп салып турар. Ынчалзажок чүвениң ужуру чүгле бистен хамаарышпас болдур ийин. Каттышкан Штаттарның бо айтырыг талазы-биле ээлеп турар туруужу биче эвес ужур-дузалыг болур.

Чугаалажыышкынның арның чединиишкинниг болурунуң дүлгүүрү — деп эргениң болгаш бир дөмей айыыл чок турарының принцивин ийи таланың сагыыры болур. Ол принципти үревес ужурлуг. Дугуржуп алыышкынның ийи талада бир дөмей эвес боо-чепсектиң системаларының онзагай чүүлүн барымдаалап көөр, Совет Эвилелиниң болгаш АКШ-тың географтыг байдалында ылгалдарны база чамдык өске-даа факторларны өөренип көөр ужурлуг. Деңзиниң ийи таваа шуут-ла деңг турар ужурлуг.

Болуп турар чугаалажыышкыннарның чугулазының дугайында хөйнү чугаалаан херээ чок боор: ядролуг дайынның тыптып келириниң кыжаныы бичелээри азы улгадыры оларның түңнелинден хамааржыр.

Айтырыг: 1982 чылда Рейганның болгаш Брежневтиң аразынга дээди деңнелге ужуражыышкын болурун баш удур көрүп болгаш деткип болур Силер бе? Бир эвес чөпшээрежир болзуңарза, чүге?

Харыы: Каттышкан Штаттар-биле идепкейлиг чугаалажылга дээш бис, дээди деңнелге ужуражыышкын дээш база туржуп турар бис. Бистиң партиявыстың бо чылдың февральда болган съездизинге-ле ол дугайын тодаргай чугаалаан болгай. Ам-даа болза шак-ла ындыг бодалдыг мен. Бот-бодунуң туруштарын болгаш бодалдарын эки билчип алырынга, политиктиг шыңгыы шиитпирлерни хүлээп алырынга дээди деңнелге ужуражыышкын күрүнелер аразынга харылзаажылганың өске кандыг-даа хевиринден дыка ажыктыын дуржулга көргүзүп турар. Ындыг ужуражыышкынның чединиишкинниг болурунга чогуур белеткел эргежок чугула.

Айтырыг: Дайын тыптып келириниң айыылы улам улгадып, удурланыштыр туржуурунуң талазынче Чөөн болгаш Барыын чүктер чылыш кирип чыдарының дүвүрээзини өзүп турар дээрзин Силерге билдинип турар бе? Ол дүвүрээзинге каттыжар Силер бе?

Харыы: Каттыжар мен. Ынчалзажок айтырыгны мен болза, бир янзы тургузуп болур ийик мен. Удурланыштыр туржуушкун болбазын дээш чүнү кылыр херегил? Ынчангаш мээң харыым мындыг болур: планетаның бүгү кижилеринге кол чүве — тайбың, даартагы хүнүнге бүзүрел херек дээрзин чазактар, күрүне ажылдакчылары эчизинге чедир медерей билген турары чугула. Ынчангаш ол чорук күрүнелерниң практиктиг политиказынга боттаныпкан турары оон-даа артык чугула болбайн аан. Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин күштелдиреринин чалбыышкын өжүрер херек. Дүшкүүрлүг чоруктуң чидиглениишкинин оожургадып, кризистиг байдалдарның айыылдыг одагларын өжүрүп, боо-чепсектерни ужур-утка чокка эндере бүдүрериниң политиказындан ойталап, күрүнелер аразынга чогумчалыг харылзааларның, бот-бодунуң хүндүлежириниң, бот-бодунуң хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарын билчириниң болгаш барымдаалап көөрүнүң оруунче ээп кирер херек. Боо-чепсектерле кызыгаарлаарының болгаш кызырарының айтырыглары-биле шынгыы, ажыл-херекчи ёзу-биле ол бүгү чүүлдерни кылыр болза, ядролуг лайындан чайлап болур.

Айтырыг: Удурланыштыр туржуушкунну күштелдирериниң кыжанылынга моондактаар төлээде, кедергей улуг күчүлүг ийи күрүнеге кандыг тодаргай базымнарны сүмелеп болур Силер?

Харыы: «Кедергей улуг күчүлүг күрүнелер» деп термин дыка-ла таарымча чок, ССРЭ-биле АКШ-ты ынчалдыр чугаалап турар дээрзин билип тур мен.

Бистиң ийи күрүнелеривистиң делегей ареназынга деңзизин барымдаалап алырга, оларның күжениишкиннер салыр бирги чергелиг чүүлү — чепсегленишкинни дүжүрериниң айтырыы болбайн аан. Европага ядролуг боо-чепсектерни кызытаарлаар болгаш кызырар дугайында моон мурнунда-ла мээң сагындырып келгеним чугаалажыышкыннардан аңгыда, эң-не күчүлүг болгаш айыылдыг стратегтиг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш кызырарының сорулгазы — хүн чурумунда бүгү дурту-биле тургустунуп турар — ону америк тала база көрүп тур боор. Чугаалажыышкыннарны дагын эгелээринге белен бис. Ам хамык ужур Вашингтонда.

Ол талазы-биле химиктиг чепсекти хоруурy, ядролуг чепсекти шенээрин бүрүн болгаш бүгү-ниити хоруур дугайында айтырыглар чергелиг өске-даа чамдык көпчүг чугула айтырыгларны база эдап болур. Оларны шиитпирлээринге бурунгаарлаашкын хамыктың мурнунда ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың идепкейлиг ролю болгаш оларның аразынга четчир билчиишкин турда болдунар аргалыг.

Оон ыңай шуут ийи талалыг совет-америк харылзаалар дугайында. Ол харылзааларны чогумчалыг, кайызынга-даа ажыктыг кылдыр, садыгга, культурага, эртем болгаш өске-даа талаларга хөгжүдеринге өжегээр кылдынган моондактар сөөлгү үеде болган чок-ла тыптып кээп турар-дыр. Бир эвес ындыг моондактар чайлаттынган турар болгаш моон ыңай тыптып келбес чүве болза, бистиң чурттарывыстың улустарынга байдал оранчок эки болур ийик.

Бо дээрге, бети дээрге-ле минимум чүүлдер-дир. Ынчаарга бистиң чурттарывыстың аразынга бүзүрежилгени катап тургузарынче болгаш эки харылзааларже угланган оруктуң эгези болган туруп болур ындыг минимум делегейге ниити байдалды кадыкшыдарынга база салдарлыг болур ийик. Биске бодаарга, американнар ол айтырыгларга шоолуг сонуургал чок кылдыр бодавайн турар мен.

Айтырыг: Москваның болгаш Вашингтонну н аразынга Барыын Германияның харылзаштырыкчы болур ролюн Силер илергей-ле деткип турар Силер. Ол роль келир үеде өзер кылдыр санаар Силер бе?

Харыы: ГФР-ниң политиказында чавырлыышкынга болгаш тайбың кады ажылдажылгага идегелиг ындыг угланыышкыннарга байыр чедирип турарывыс билдингир болгай. Чижээ, Боннга чоокта чаа мээң чоруп турганымның үезинде ол дугайында чугаа болган. Бир эвес боттарының күжениишкиннери политиктиг байдалды экижидеринче, шериг талазы-биле удурланыштыр туржуушкунну бичеледиринче угланган болур болза, Совет Эвилели өске кандыг-даа чурттуң — улуг, ортумак азы бичии-даа чурттуң — ындыг күжениишкиннерин харын боттут ёзу-биле көөр. Ол угланыышкынга хөй чүүлдерни боттарывыс кылып турар болгаш кылырынга белен-даа бис. Ынчангаш АКШ-тың болгаш өске кандыг-даа күрүнениң чогуур хөделиишкиннерин биске билдиишкин, үнелээшкин-биле уткуур дээрзинге чигзиниишкиннер турбас ужурлуг. Хол тутчуру-биле бисче ак сеткилдиг сунганган кымның-даа холу агаарга астына бербес.

Бир-тээ мээң интервьюм Чаа, 1982 чылдың бүдүүзүнде болуп турар болганда, бүгү американнарга чаагай чорукту, хууда аас-кежиин, тайбыңны болгаш база катап тайбыңны күзеп тур мен.

Хоорай Совединиң депутаттарының кичээнгейинге

1981 чылдың декабрь 25-те, 13 шак 30 минутада, Политиктиг чырдыышкын бажыңынга улус депутаттарының хоорай Совединиң VIII сессиязы болур. Хүн айтырыы:

1. Кызыл хоорайның ажыл-агыйын 1982-86 чылдарда улам ыңай комплекстиг хөгжүдериниң программазын күүседир талазы-биле улус депутаттарының хоорай Совединиң сорулгаларының дугайында.

2. «1981-1985 чылдарда болгаш 1982 чылда хоорайның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планының төлевилелиниң дугайында база 1981 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планының күүселдезиниң дугайында».

Үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаа килдизи — номчукчуларга

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга камналга чурумун күштелдирерин, чурттуң байлаан ээ ёзу-биле көөрүн чугула сорулгаларның бирээзи деп айыткан болгай. Съездиге Төп Комитеттиң Отчет илеткелинде эш Л. И. Брежнев мынчаар чугаалаан: «...Экономиктиг политиканың ээзэ болза... — ниитиниң байлаан ээ ёзу-биле көөрү, бисте бар чүүлдерни долу болгаш чөп ажыглап билири апарган. Экономика камналгалыг болур ужурлуг — үениң негелдези ындыг». Бо ханы утказыг сөстер бүгү күш-ажылчы коллективтерге, совет кижи бүрүзүнге хамаарылыг болурунуң чагыы-дыр. Партияның салганы бо чугула сорулганы боттандырарынга үлетпүрде, транспортта, капитал тудугда кылып чорудуп турар ажылдарны чугулалап көрүп, камналга айтырыын «Шын» солуннуң үлетпүр болгаш транспорт килдизиниң ажылының кол угланыышкыны болдурган бис. Ынчангаш «Экономика камналгалыг болур» деп рубрика солуннуң арнындан дүшпес болган. Ол рубриканың адаанга бүгү-ле курлавырларны, чиг-этти, материалдарны, ажылчын күштү, одаар чүүлдү, энергияны камныг, хумагалыг ажыглаарының темазынга хөй санныг материалдарны берген.

Ол ышкаш килдистиң ажылдакчылары бистиң бижикчилеривистиң шүгүмчүлелдиг чагааларының ийзи-биле чоруп, камналга айтырыгларын көдүрүп, бижигилээн. Чижээ, Кызыл районнуң Чербиден Р. Очур-оолдуң чагаазында ында ыяш белеткээр пунктунуң кезип белеткээн чудуктарын ыяш дилер комбинатче үндүр сөөртүп ажыглавайн чылы-биле овааландыр чыттырып турарын бижээн. Чагааның ийзи-биле кылган рейдиден фактылар бадыткаттынган болгаш ооң соонда Одаар чүүл министерствозу, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы байдалды экижидери-биле хемчээп алган.

Сөөлгү үеде ол рубриканы үндүрерин улам-на системажыткан болгаш камналга темазынга бөлүк материалдарны неделяның пятница санында берип турар апарган.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун чугула экономиктиг фактор дээрзин билир бис. СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң улус ажыл-агыйынга күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының болгаш кадрларның ажылдан үнер-кирерин кызырарының дугайында доктаалынга холбаштыр бижикчилерден хөй санныг чагааларны алгылаан бис. Оларның аразында «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде хоочун тудугжу Люндуп Сыдааның редакцияга чагаазынга күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидери дээш чугааны солун арнынга көдүрери чугула деп бижээнин хөй санныг тудугжулар, ажылчыннар деткээн. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжулары Сат Бүрбүнүң, М. Д. Шиноваленконуң, М. В. Сафронованың, комсомолчу-аныяктар бригадаларының бригадирлери Н. Б. Оюннуң, В. Б. Борбак-оолдуң болгаш оон-даа өскелерниң чүүлдери ол чугула айтырыгга хамаарыштыр парлаттынган. Бо теманы чырыдарын килдис келир чылын уламчылаар.

Он бирги беш чылда продукцияның шынарын болгаш ажылдың ажыктыын бедидер деп сөстер улам-на ханы утказыг, улуг ужур-дузалыг апарган. Бо айтырыг дээрге база-ла амыдыралдың, хүннүң негелдези-биле сырый холбашкан. «Шынар — кол угланыышкын» деп рубриканың адаанга «Тудуг материалдары» каттыжыышкынның, аъш-чем үлетпүр эргелелиниң заводтарының бүдүрүп турары продукцияның шынарынга эттирип турар хөй санныг хыпалдаларын, көрүлделерниң материалдарын стандарттар болгаш хемчээшкин техниказының талазы-биле күрхайгаарал лабораториязының, күрсадыг инспекциязының эргелелиниң ажылдакчылары, килдистиң корреспондентилери хөй удаа чырыдып келген.

Ажыл-ишчи коллективтерниң, бригадаларның, тус-тус кижилерниң социалистиг чарыжын чырыдары чугула тема. «Социалистиг чарыш экраны» деп арынны редакцияның килдистери ай санында үндүрүп турар. Аңаа үлетпүр азы тудуг, кодээ ажыл-агый талазы-биле дончулалдарны, мурнуку одуругда болгаш хожудап турар бүдүрүлгелерни база илередип келген. Чарышты эки организастап, планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседип турар мурнакчыларга сөс берип, оларның ажылының дуржулгазын бижип турдувус. Хожудап турар бүдүрүлгелерниң удуртукчулары-биле интервьюларга план, хүлээлге күүселдезин хандырар дээш кандыг хемчеглерни ап турарын, четпестерниң чылдагаанын сайгарып турар. Оон аңгыда камналга темазынга материалдарны тускай рубрикалыг кылдыр киирген чарыш арнының утка-шынарын улам байыткан.

Эргим номчукчу, «Социалистиг чарыш экранынга» кандыг материалдарны киирзе эки, силерниң сүмелер кандыгыл, ол арын улам-на солун болзун дээш чүнү кылып болурул?

Автотранспорт ажылының дугайында авторлардан хөй санныг чагаалар редакцияга кээп турар. Ылаңгыя пассажирлер аргыжылгазында четпестер дугайында Чөөн-Хемчиктен, Кызыл-Мажалыктан, Ак-Довурактан болгаш өске-даа районнардан келгилээн шүгүмчүлелдиг чагааларны «Пассажирлер шүгүмчүлеп, саналдап тур» деп рубрика-биле солунга үндүрүп келген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде капитал салыышкыннарның ажыктыын бедидериниң, тудугну тудар хуусаазын кызырарының, доостунмаан тудугларның дериг-херекселдериниң хемчээлин нормативке чедир эвээжедириниң сорулгаларын салган. Ону боттандырары-биле «Ажыглалга кирер объектилерде», «Кодээ тудугларда», «Чаа Шагаан-Арыгның тудуунда» деп рубрикаларның адаанга чурттакчы бажыңнарының, автовокзалдың, теплица комбинадының, Чаа Шагаан-Арыгда, районнарда объектилерниң, школалар тудугларының дугайында материалдарны үндүрүп чырыдарын килдис системажыткан.

1982 чылда чугула өске айтырыглар-биле чергелештир кодээ тудугларны чырыдарын килдис көрүп турар. Кодээде тудуг ажылынче аныяктарны хаара тудары, тус черниң чурттакчыларындан тудугга доктаамал ажылдаар бригадаларны организастаары чугула айтырыгларның бирээзи. Ынчангаш силерниң районда, суурларда бо талазы-биле байдал кандыгыл база туттунуп турар объектилерни, тудуг ажылын дүргедедир дээш чүнү кылза эки дээр дугайында боттарыңарның санал-оналыңарны бижиириңерни дилеедивис, эргим номчукчулар.

Авторлар-биле харылзааны улам экижидерин, шүгүмчүлелдиг чагааларның улам дээштиин чедип алырын бистиң килдис планнап турар. О. Корода, Д. Чүлдүм-оол, В. Гузик, В. Паламарчук, Н. Сомова, Н. Ульянова, К. Шактаржик, О. Мөңге-Баир, А. Доңгак, Г. Тутышина, Р. Галина, А. Дангый-оол болгаш оон-даа өскелер бистиң килдистиң ажылынга идепкейлиг киржип, боттарының арга-сүмезин берип турар.

Тууйбу бүдүрерин көвүдедир дугайында чугааны көдүрерин килдис бодап турар. Моон мурнунда чылдарда районнарга тууйбуну эвээш-биче-даа бол бүдүрүп, ажыл-агыйларның, чоннуң тууйбуга үүрмек хереглелин (улуг тудуг объектилеринден аңгыда) колдуунда-ла боттары хандыртынып шыдап турган болгай. Ол дээрге амгы-даа үеде ажыглап болур улуг курлавыр-дыр.

«Беш чыл: айтырыглар болгаш бодалдар» деп рубриканың адаанга үлетпүр, тудуг, транспорт адырларынга кол фондуларны ажыглаарын экижидериниң, фонд эгидилгезин улгаттырарының, дериг-херекселдерниң күчүзүн долу ажыглаарының, бүдүрүлгениң эде дериириниң айтырыгларын улам ханы чырыдар сорулганы килдис салып турар.

Тувинская ...убликанская ...БЛИОТЕКА

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ АРНЫ

1981 чыл, декабрь. № 12 (94)

Бир бөлүктүң дуржулгазындан

ХЫНАЛДАЛАРНЫҢ ТҮҢНЕЛДИИ

Балгазын санаторийи чоннуң кадыын камгалап турар чугула эмнелге албан чери болур. Бо ажылды үре-түңнелдиг, дээштиг чорударынга партия организациязынга болгаш санаторийниң администрациязынга хайгыылчылар биче эвес дузаны чедирип турар. Ажыл-агыйжы эвес, тотчеглекчи чоруктарны илередип, чайладырынче, коллективтиң кежигүннерин социалистиг өнчүге хумагалыг чорукка кижизидеринче, аарыг улусту ажаап-тежээринге таарымчалыг байдалдарны тургузарынче улуг кичээнгейни салган.

Ол чугула ажылга улусчу контролёрлар идепкейлиг киржип, план ёзугаар рейд, хыналдаларны хөй удаа чорудкан. Бөлүктүң 13 кежигүннери шупту доктаамал даалгалыг, оларны 3 секторларга хуваагаш. Бүгү ажылды бөлүктүң бюрозу удуртуп турар. Санаторийниң ажылының онзагай талаларын барымдаалааш, ниитиниң чемненилгезиниң, бүдүрүлге-амыдыралдың болгаш ажыл-агый секторларын тургускан. Оларның активчилери хамаарышкан адырларда ажылды бирги черге тургузуп, контрольду шыңгыыраткан.

Бо чылдың 11 айларында хайгыылчылар 19 хыналданы чорудуп, анаа бүгү контролёрларны киириштирген. Е. А. Нархоцкая, Н. Н. Байыр, В. Д. Тодыжакова, И. Б. Сарыглар олар 6-8 хыналдаларга киржип, идепкейлиин көргүскен. Хыналдалар түңнелдерин санаторийниң удуртукчуларынга, партия организациязынга дыңнадып, улусчу контроль бөлүүнүң, ооң бюрозунуң хуралдарынга чугаалажып көрүп турар. Бо чорук кадрларның харысалгазын бедидип, четпестерни ой-шаанда чайладырынга идиг берген. Хыналдаларны чорудуп тура, хайгыылчылар хоойлуда көрдүнген эргелерин калбаа-биле ажыглап келген.

Чижээ, контролёрларның саналын ёзугаар санаторийниң кол эмчизи болгаш ооң ажыл-агый талазы-биле оралакчызы коллектив кежигүннериниң мурнунга дыңнадыгны кылып, чурттаглга бажыңнарының септелгезин дүргедедир, коммунал хандырылгазының ачы-дузазын чедирер талазы-биле ап чорудуп турар хемчеглер дугайын чугаалап бергеннер.

Бөлүктүң бюрозу хайгыылчыларның ажылы дээштиг болурун чедип ап турар. Чижээ, столоваяның ажылын хынааш, чем белеткээр черниң, аъш-чем продуктулары шыгжаар өрээлдиң санитарлыг байдалының четпезин, продуктуларда тудагдалдарны илереткен. Картофель кадагалалын, иштики хеп аймаан таңмалап демдектеп турарын, ону ажыглаарының хуусаазын шын сагып турарын, хеп чуур черниң ажылын база хынап көрген. Контролёрларның киирген саналдарын ёзугаар администрация хемчеглерни алган.

Улусчу контролёрлар столоваяда хлеб чарыгдалын бо чылдың октябрьда хынаан. Ону херек кырында херсглеп турарындан хөйнү артыкка ап, долу ажыглавайн турарын илереткен. Сметана болгаш өске-даа продуктуларны оорлап, самчыгдаарын оралдашкан фактылар база бар. Илерээн четпестер талазы-биле буруулугтарны бөлүктүң хуралынга чугаалажып, санаторийниң директциязының дужаалын ёзугаар оларга хемчег хүлээткен.

Контрольду хөйге калбаа-биле билдингир, көскү болдурарынче кичээнгейни күштелдирген. Анаа хана парлалгазын, көскү агитацияны ажыглап, хыналдалар түңнелдериниң дугайын коллективке неделя санында информастап турар. Бо чорук контролёрларның коллектив-биле сырый харылзаазын быжыглап, ооң ужур-дузазын, алдар-хүндүткелин бедидип турар.

Бодунуң хүлээп алган шиитпирлеринге доктаамал контрольду тургусканы бөлүктүң ажылын идепкейжидеринге улуг идигни берген. Шиитпир күүселдезин контрольдан уштурда бөлүктүң хуралынга шиитпирлээр. Улусчу контроль бөлүүнүң херек эмгелелиң багай эвес тургускан, дневникти кылып, ажыл планын бөлүктүң бүгү кежигүннериниң киржилгези-биле тургузар. Секторлар база ажыл планныг. Оларның күүселдезин бюро хайгаарап, негелдени дыңзыткан. Секторлар удуртукчулары, тус-тус контролёрлар боттарының ажылының дугайын бөлүктүң нийти хуралынга илеткеп турар.

Районнуң улусчу контроль бөлүктериниң даргаларының семинарларынга, улусчу контролёрлар школаларынга бистиң ажылывыстың дуржулгазын тайлыжып, нептередир, районнуң «Красное знамя» солунун дамчыштыр ону чырыдарын шиитпирлээн.

Ынчангаш шиитпирлезе чогуур айтырыгларже кичээнгейни мөөңнеп, долу күш-биле ажылдаар, инициативаны улам бедидер ужурлуг бис.

А. БАБЕНКО,
Балгазын санаторийинде улусчу контроль бөлүүнүң даргазы.

Кызылдың электри станциязында улусчу контролёрларның бөлүү бодунуң ажылын камналга чурумун сагыырынче, иштики курлавырларны илередип ажыглаарынче угландырган.

Ынчангаш улусчу контролёрлар ажыл шагын чөп ажыглаарынче, ажылчын турыштарны эки организастаазындан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче кичээнгейни салып келген. Ындыг ажылдың түңнелинде ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган.

ЧУРУКТА: бүдүрүлгениң мурнакчызы, улусчу контролёрлар бөлүүнүң кежигүнү электромонтёр Дүрген-оол Оюн.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

АЖЫЛ-АГЫЙЖЫ ЭВЕС ЧОРУКТУҢ УРЖУУ

⊙ Экономика камналгалыг болур ужурлуг ⊙

Хоорайның улусчу контроль комитеди болгаш бөлүктер камналгалыг болгаш хумагалыг чорук талазы-биле ажылдап кылган организастехниктиг хемчеглерниң күүселдезин доктаамал хайгаарап турар. Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң, материал талазы-биле үнелиг чүүлдерни болгаш акша-хөреңгини албан-дужаалдыг кижилерниң шын эвес чарыгдап, тотчеглеп турарының фактыларының дугайында чоннуң бижимел болгаш аас-биле киирген билдириишкиннери, медээлери комитетке улуг дузаны чедирип турар.

Бүгү талалыг камналгалыг болгаш хумагалыг болур талазы-биле негелдени чамдык коллективтерде чогуур деңнелде тургуспайн турары хыналдалардан илерээн. Ажыл-агыйжы эвес чорук, материал талазы-биле үнелиг чүүлдерни, акша-хөреңгини тотчеглекчи ёзу-биле көөр чоруктар эвээш эвес.

Чамдык бүдүрүлгелерде болгаш организацияларда кылдынган ажылдың хемчээлин улгаттырып, өртек-үнени шын эвес ажыглааш төлеп турар. Чижээ, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң профилакторийин тударда тудуг мастери В. И. Авдеев тудугну өскээртен ээп кылган бригаданың ажылының хемчээлин ынчаар улгаттыр тургускан. Ооң түңнелинде бригадага 2500 рубльди артыкка төлээн.

Ындыг чижекти Сельхозтехкүркомнуң септелге-тудуг участогундан (начальниги Г. Н. Савин) база көргүзүп болур. Анаа өскээртен экеп ажылдаткан В. П. Ли-Ениң бо чылдың июльда кылган ажылының хемчээлин болгаш расценказын улгаттырып, нарядты хаггаш, ооң түңнелинде 1978 рубльди шын эвес төлээн.

«Тыва совхоз тудуг» каттышкыжының № 1 КМК-зының начальниги турган В. С. Кирсеевтиң талазындан нарядтар тургузарынга, ажыл төлевирин санап турарынга контроль чогунуң уламындан өскээртен экеп ажылдаткан бригадага аккордтуг наряд ёзугаар 1706 рубль түңнүг шаңналды шын эвес төлээн. Ындыг хажыдыышкыннар Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң септелге-тудуг участогунга, Кызыл хоорайның септелге-тудуг эргелелинге база илерээн.

Материалдарны, артык кезектерни нормадан артыкка үндүр бижиир чоруктуң хөй фактылары хыналдадан илерээн. Аъш-чем үлетпүр эргелелиниң септелге-тудуг участогунга (начальниги А. А. Назаров) чүгле чаңгыс айда безин нормадан ажыр 72 кг будукту, 3 тонна цементини, 40 кг хире кадагыы үндүр бижээн. Тываның автогаш ажыглалының эргелелиниң бүдүрүлге-техниктиг четчелдээшкин эргелели (начальниги Г. В. Толкачев) автомобильдер септээринге артык кезектерни үндүр бижиирде шыңгыы хажыдыышкыннарны болдурган. Артык кезектерни складтан нормачыжек-даа, лимит-даа чокка үндүрүп берип турган. Контроль чок чорукту кол механик В. И. Синолип ажыглааш, чамдык артык кезектерни септелге ажылы кылдынмаан турда-ла үндүр бижип турган. 1981 чылда автотранспорттуң эрткен оруунга холбаштыр 460 рубльдиң артык кезектерин үндүр бижиир тургаш, херек кырында 3289 рубльдиин үндүр бижээн. Чиг-эттиг материалдарны тотчеглекчи ёзу-биле чарыгдап турган фактылар Кызылдың пиво заводунда, алгы заводунда болгаш өске-даа бүдүрүлгелерде бар.

Пассажирлер АТБ-зында ооң ажылдакчыларының хуузунда ажыглалынга артык кезектерни мөөңнеп садар өртек-биле шын эвес садып турган. Ийи чыл иштинде 1132 рубль түңнүг артык кезектерни сатканы хыналдадан илерээн. Мөөңү-биле болгаш үүрмектеп садар өртектерниң аразында ылгал 1343 рубль болуп турар.

Хоорайның тудугларында материалдар кадагалалында шыңгыы четпестерни бөлүктер болгаш «Комсомолчу прожектор» штабы-биле кады комитеттиң чоруткан рейдизи илереткен. «Кызыл тудуг» болгаш 81-ги тудуг эргелелдеринде, чер ажылдары кылыр тудуг эргелелинде, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелинде, Кызыл хоорайның септелге-тудуг эргелелинде, «Тыва совхоз тудуг» каттышкыжының № 1 КМК-зында, Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң септелге-тудуг участогунда материалдар кадагалалы багай. Ооң уржуундан оларның чамдыызы үрелип, күрүнеге биче эвес когаралды чедирип турар. «Тыва кедээ тудуг» трестиң бүдүрүлге-техниктиг четчелдээшкин эргелелинде (начальниги В. Н. Малышев) материалдар кадагалалы эң ажыл-агыйжы эвес байдалда. Шын эвес кадагалаанындан 2 муң метр плинтус, 1 кубометр фибролит, элээн каш демир-бетон плиталар, соңга блоктары, база өске-даа чүүлдер үрелген. Ооң түңнелинде күрүнеге 1100 рубльдиң материалдыг когаралын чедирген.

Чылыдылга болгаш электри энергияларын камналгалыг чарыгдаарынче эң шыңгыы кичээнгей салза чогуур. Бо чылдың ноябрьның төнчүзүнде улусчу контроль комитеди «Комсомолчу прожекторнуң» болгаш специалистерниң калбак киржилгези-биле бүдүрүлгелерде, чурттаглга-коммунал ажыл-агыйында, социал-культура, амыдырал хандырылгазы объектилеринде чылыдылга энергиязының ажыглалын хынаан.

Чылыгны чөп ажыглавас чоруктуң хөй фактыларын рейд тодараткан. Ылангыя хоолайларны чылыг эртирбес материалдар-биле шыпнаан, соңгаларны, хаалгаларны, крыштарже үнер хос черлерни, үнер эжиктер хаалгаларын, подвалдарны чылыглаваан, чылыдылга четкилериниң болгаш одалга системаларының ажылының чурумун эки таарыштырбаан.

Чижээ, Сельхозтехкүркомнуң Кызылда районнар аразының салбырынга хамаарышкан Ленин кудумчузунда 58, Красноармейская кудумчузунда 257 дугаар чурттаглга бажыңнарында суг дамчыдар хоолайларның үрелиин черлеринден төктүп турар сугнуң нийти чидирии 219 тонна, чылыдылга энергиязының чидирии 10,9 Г.калорий болуп турар. Ол бажыңнарның улус үнүп, кирер 8 эжиктери пружина чогундан хагдынмайн турар.

Пассажирлер АТБ-зында, балык заводунда, № 2 чунар-бажыңда болгаш чоннуң хептиг боттары барып чуп ап турары черде одалга системазын эки таарыштыр кылбаанындан ооң чылыдып турар бажыңнары хөлүн эрттир изип, изиг сугнуң дээлир чоруур четкилеринде температуразы 15—19 градус чедип турар.

Одалга сезону эгелээнден бээр чылыдылга энергиязының хоорайда нийти чидирии 155 Г.калорий азы диижетлеп көрген оттулар чүүлче шилчидерге 29 тонна болуп турар.

Илерээн четпестерни, хажыдыышкыннарны улусчу контроль комитединиң хуралдарынга шыңгыы чугаалажып, буруулугларга харысалганы хүлээдип турар. Комитеттиң хүлээп алган доктаалы бүрүзүн контрольда тургускан. Ооң күүселдезин комитеттиң штаттан дашкаар киндизи болгаш улусчу контрольдуң бөлүктери боттандырып турар. Амгы үеде кол чүүл — болза ол четпестерни, хажыдыышкыннарны болдурбас дээш шиитпирлиг хемчеглерни алыры болур.

Л. ЗАБОЕВ.
Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң даргазы.

УЧЁТТУҢ КОШКААНДАН

Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитеди бо чылдың мартта Таңды, Каа-Хем районнарның совхозтарының шөлдерин органиктиг чемишчидилге-биле чемиштидип турарын, ылаңгыяда ол ажылдың учёдун хынап көргеш, улуг четпестерни илереткен. Органиктиг чемишчидилгелериниң сөөртүлгезиниң учёдун болгаш ооң контролюн совхозтар-даа, районнуң «Сельхозхимия» салбыры-даа эки чорутпаан. Механизатор, чолаачылар өдек төккениниң дугайында ажыл хемчээлин чижек-биле бижидип ап келген. Ооң түңнелинде акша-хөреңгини «Сельхозхимия» салбырының агар санынче артыкка шилчиткилээн. Бо четпестерни эдерин, совхозтарга дуза чедирериниң ажылдарының учёдун үндезини-биле экижидерин Кедээ ажыл-агый министерствозунуң, «Тыва сельхозхимия» каттышкыжының удуртукчуларындан республиканың Улусчу контроль комитеди негээн турган.

Комитеттиң ол негелдезин күүседир талазы-биле ап чоруттунган хемчеглер дугайында дыңнадыгларны Кедээ ажыл-агый министриниң оралакчызы Г. И. Ларионов биле «Тыва сельхозхимия» каттышкыжының даргазы В. С. Сапелкин октябрь айда киирген. Ажыл үезинде учёт болгаш контрольду шыңгыыратканын, күүсеттинген ажылдарның нийти хемчээлин ийи таланың комиссиялары райкүүскомнарның кодээ ажыл-агый эргелелдериниң төлээлериниң киржилгези-биле хүлээп ап турарын дыңнадыгларда айыткан.

Ынчалза-даа учёттуң болгаш контрольдуң кошкаан чамдык хыналдалар база катап бадыткаан. Чижээ, бо чылдың ноябрьда «Тыва сельхозхимия» каттышкыжының Бии-Хем районда салбыры «Өөк» совхозтуң шөлдеринге 9518 тонна өдекти сөөрткен деп статотчётта киирген. А совхозтуң отчёдунда ол-ла үеде чүгле 300 тонна өдекти шөлдерде төккен деп демдеглээн. Статотчётту совхозтуң кол агрономуу С. А. Тонких бодунуң харысалга чок, күрүне мегелээр чоруу-биле бүдүлдүргенин улусчу контролёрлар илереткен.

С. А. Тонкихтиң харысалга чок, үрдүнчен меге санмедээлер чогаадыр чоруун улусчу контролёрлар шүгүмчүлээн. Өдек сөөртүп турган чолаачыларга машиналарның эрткен тонна-километражын болгаш рейстерин ол кара туразы-биле көвүдедип, хоозун немей бижилгелерни кылган. Тускай ажылдап турган учётчиктиң тургускан документилери-биле Тонкихтиң бижээн чүүлдерин контролёрлар дүүштүрүп көөрге, херек кырында сөөртүнмээн 1222 тонна тывылган, совхоз 871 рубльди хей черге «Сельхозхимия» салбырынче шилчиткен болган.

Мооң мурнунда база меге немей бижилгелер кылып, мегелээр чорукту Тонких кылгылаан: 1979 чылдың дүжүт ажаан ажылдакчыларга киришкен чолаачыларга артык төлевир кылып, совхоздуң акша-хөреңгизин хей черге чарыгдаан турган. Ол четпестери дээш Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитеди эрткен чылдың июньда Тонкихтиң ийи айда шалыңын тырттырган. Күрүне өнчүзүн оптуг-кажар арга-биле бодунга шиңгээдир, чиижен кижилерге дузалажыр чорууп ол ам-даа уламчылавышаан.

Харысалга чок, күрүнениң акша-хөреңгизин самчыгдар кижилерге «Саян» совхозтуң төп салбырының агрономуу В. Л. Быков база сагаттыра берген. Ооң бижээн меге сан-түңнүнүң уржуундан 3468 рубльди хей черге районнуң «Сельхозхимия» салбырынче совхоз шилчиткен. Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитеди Тонких биле Быковка шыңгыы доңгулдаларны хүлээдип, ийи айларның шалыңнарын тырттырарын шиитпирлээн. «Саян» совхозтуң кол агрономуу Ф. Ф. Бабичевти контроль чок чоруу дээш доңгуткан. Статистика органнарынче мегелеп киирген отчёттарны оон уштуруп контроль комитеди олардан негээн.

Бо айтырыглар чүгле улусчу контроль органнарының эвес, совхозтарның, «Сельхозхимия» салбырының, райкүүскомнарның кодээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчуларының, специалистерниң кичээнгейинге турар ужурлуг.

М. САЛЧАК-ООЛ.

СЕМИНАР-ХУРАЛ

Тыва АССР-ниң улусчу контроль комитеди бодунуң штаттан дашкаар инспекторларының семинар-хуралын чоокта чаа эрттирген. Отчётту хажыткан база хоозун меге немей бижилгелер кылганы дээш албан-дужаалдыг кижилерге харысалга хүлээдириниң болгаш социалистиг өнчүнү камгалаары дээш демиселди күштелдирериниң дугайында лекцияны олар дыңнааннар. Бо талазы-биле лекцияны Тыва АССР-ниң Юстиция министерствозунуң юрист-консультантызы Г. П. Южакова кылган.

Социалистиг өнчүнү камгалаарынга база отчёт-учётту хажыдар болгаш меге немей бижилгелер кылыр чоруктарга удур демиселди күштелдиреринге улусчу контрольдуң штаттан дашкаар инспекторларының ролюнуң дугайында лекцияны республиканың Улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызы Ф. И. Килин семинар-хуралдың киржикчилеринге кылган.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

Сарыг-Сеп

Каа-Хемниң улусчу контроль комитеди улус депутаттарының район Совединиң кедээ ажыл-агый талазы-биле комиссиязы-биле кады «Ленинчи орук» совхозта мал кыштаглаашкынының байдалын хынаан. Ол дугайында айтырыгны комитеттиң хуралынга чугаалашкан.

Нийтизи-биле ажыл-агый кышка багай белеткенген. Малчыннарның кышкы үеде ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдал тургустунмаан. Кажаадарның кортежин контартынмаан, кыштаглаарда, фермаларда малга чем каап бээр оңгачалар, шагжаар чедишпес. Копту-Аксы фермазынга пиекке силосту черге төп берип турган. Чамдык фермаларда сиген, дус болгаш хөмүр-даш курлавыры чок. Кышка багай белеткелдиң уржуундан чүгле ноябрь айда безин 11 бызаа, 57 хураган мал өлген.

Улусчу контроль комитеди ол айтырыгларны бүгү талалыг сайгарып көргеш, кыштаглаашкынны организастап чок, багай эгелээни дээш совхоз директору В. П. Гурковту, кол зоотехник В. М. Быковту, малдың кол эмчизи М. Н. Байрамуковту шыңгыы доңгуткан. Күрүнеге чедирген когаралдың чамдыызын эндери-биле В. М. Быков биле М. Н. Байрамуковтуң чартык айда шалыңын тырттарын шиитпирлээн.

Мугур-Аксы

Районнуң кино четкизи планын күүседип турза-даа, коллективте күш-ажылдың сагылга-чуруму багай. Кино билеттериниң саарылгазындан кирген акшаны банкыга ой-шаанда дужаавайн, отчёттарны саададып турган. Ону ажыглааш кино четкизиниң бухгалтери Р. Н. Чыдым 304 рубльди бодунга шиңгээдип алганын хайгыылчыларның хыналдазы илереткен. Ооң 183-үн хыналда үезинде дедир эгиткен.

Бо дугайында айтырыгны улусчу контрольдуң район комитединиң хуралынга чугаалашкан, арткан 121 рубльди Р. Н. Чыдымның шалыңындан тырттырар деп шиитпирлээн. Саң-хөө чуруму каржызы-биле хажытканы дээш кино четкизиниң директору В. Н. Сыргынмайны комитет шыңгыы доңгуткан.

Туран

«Тыва кедээ тудуг» трестиң Туранда № 957 КМК-зынга планны күүсеттинмейн турарының чылдагаанын хайгыылчылар сайгарып көрген. Ылангыя мында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өзер хамаан чок, планнаан деңнелинин 80 хуузун ашпайн келген. Ажылчыннар ортузунда ажылдан үнер, кирер чорук хөй. Чүгле бо чылдың үш кварталында оларның 74 хуузу солушкан.

Кылып турар объектилерде материал-техниктиг хандырылга багай, механизмнер хөй үрелип турарындан олар чөп ажыглаттынмайн келген, биче механизация шуут чок.

Хайгыылчыларның хыналдазының түңнелин Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкаш, КМК-ның начальниги В. И. Дорофеевтиң тайылбырын алган. Ону шыңгыы сагындырбышаан, ажылды организастаарын үндезини-биле экижидерин, планнарны күүседиринче коллективтиң күжүн мобилизастаарын негээн.

Хову-Аксы

Медицина хандырылгазында четпестер дугайында ажылчы чоннарның хомудалдары Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинатта улусчу контрольдуң штаттан дашкаар комитединге кирген. Ол дугайын хайгыылчыларның хыналдалары бадыткаан. Чамдык кижилер ажылга оралдап кээр, чогуур шагындан эрте чана бээр, ажыл-агыйның үезинде хууда ажыл-херээн кылыр чоруктар турган.

Аарыг кижилерни хүлээп алырын организастаанында четпестер бар. Чамдык эмчилер оларга каржы-доңгун, эмнедгеде хеп азар чер безин чок. Ынчангаш аңаа келген кижилер даштыкы хептиг хаячег маңнаар ужурга таварышып турар. Чыттырып азаш эмнээр кижилерниң чемгерилгезинде четпестер хөй. Хыналда кылып турган үеде электри херекселдери ажылдаваанындан меңгда хайындырган изиг чемнер чок болган.

Дүрген дуза чедирер эмчилериниң болгаш аптеканың ажылында четпестер дугайында хомудалдар база бадыткаттынган. Ол бүгүге холбаштыр кылдынган хыналдаларның түңнелин комбинатта улусчу контрольдуң штаттан дашкаар комитединиң хуралынга чугаалашкан. Чоннуң медицина хандырылгазында шыңгыы четпестерни дээш Хову-Аксы суурда эмнелгениң эргелекчизи Н. Н. Кушнерёвту сагындырбышаан, оларны дүрген чайладыр талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алырын аңаа даалган.

ЭЛДЕПТИГ ХУУЛГААЗЫННАР

Амгы үениң кижилери химияның дузазы-биле кара өңнү кызыл, кызыл өңнү көк азы кара дээш кандыг-даа кылдыр, изиги соок, а кадыг чүүлдү суг кылдыр, сугну кадыг чүүл кылдыр хуулдуруп алыр, ажы-биле чугаалаарга химияның кылынмазы-ла чок деп чүвени билир бис. Ынчалдажок ооң эр малды кыс, кыс малды эр, ооң аныяан улуг мал, улуун аныяк мал, водканы ирт кылдыр хуулдурупканы ындыг таварылга турбаан. Химия эртеми безин ындыг турда «Коммунизмниң херели» совхозта ону ынчаар хуулдуруптар элдептиг кижилер бистиң бо хүннеривисте тыптып келген чүве-дир.

Ону бадыткаары-биле өскээр шимчээр аргажок чамдык чижектерден маңаа киириптээли. Эрткен чылдың ноябрьда совхозтуң 4414 баш шүдүлен эр дөтпелери карак чивеш дээр аразында иртче, 4257 баш шүдүлен кыс дөтпелериниң 3784-ү төрүүр улуг хой болуп хуулган. Хойжулар Г. Чүлдүм, Б. Даш-оол, О. Севек-Доржу, Б. Доңгак болгаш өскелериниң-даа коданынга бо чылдың январьда төрүттүнген хураганнарны февральда төрүттүнген — хураганнар-биле катай совхозтуу кылдыр киир орулгалаан. Мал отчёдунда бүдүлгаазынның, шорулгактыг өске-даа ындыг чүүлдер хөй. Дуран-оолдуң малдаан ыыгдызындан кулуннары санга киир орулгалаан хиреде, оларның эр, кызын база өң чүзүнүн демдеглээрин, кулаанка дугаар кылырын «уттупкан».

Бо чылын ажыл-агыйга улуг малдың арган багын ылгаап чаңгыс-даа барымдаа бижик шыйбаан. Ол хиреде 1 буганы, саар 2 инекти, 3 аътты, 2 эгиини, 1 аданы, 28 кошкарны, төрүүр 332 хойну чишке херегләэн дээн. Дириг малдарның санындан казыттынган малга холбаштыр бижээн актыларның хөй нуруузунда бригадирниң азы малчынның холу үжүү чок. Эрткен чылын болгаш бо чылын дириг малдың баш санындан үндүр бижиттинген 147 мыйыстыг бода малдың, 10865 хойнуң, 49 чылгының, 3 тевениң, 14 хаванның дугайында актының чаңгызынга-даа совхоз директору ат салып, бадылаваан.

Ынчап кээрге арын-нүүрүн өскунган, чамдык чиижен кижилер элдептиг хуулгаазыннарын хөделдирип, туразында «чаңнап» турбас чүве бе: «Кылаң караны» дириг хойлар кылдыр хуулдуруп амдажаан кижилерниң бирээзи совхоз директору турган М. А. Хапаев чүве-дир. Хойжуларга сөңнүг чеде бергеш, ол: «Уттундурбас өңнүүм-не болгай силер» — дээш мегелеп бижип каан актыны водкалыг шилдер-биле кады сунуптар.

Ынчап амдажаан М. А. Хапаев склад эргелекчизи турган бодунуң кадайы Зоя Хапаева-биле кады эрткен чылдың ноябрь бирде хойжу Т. Ким-оолдуң аалынга эвилеңээлдээ-биле аалдап келгеннер. Олар малчынга сөңү-биле кады келгеш, ветеринар В. Куулларның бижээни ийи ирт дугайында меге акт бижикти кады сунган. Ол-ла үеде Зояны ол ийи иртти кемдээнин барымдаалааш өлүрген, оларның коң эъдин складка дужааган кылдыр мегелеп бижээн шынзылгазы база хойжуже сунган. «Кара аяк харылыг, хаң-сава дүптүг» болурун олар утпаан. Оон чүү боор ийик, овуузуннуг кажар «аалчылар» хойжунуң аалындан дириг ийи иртти машиназынга чүдүрүп алгаш совхоз төвүнче чалара бергеннер.

Хапаевтерниң хойжуларже ындыг аалдаашкыннары ооң-биле доозулбаан. Байыр-ааддым бүдүүзүнде кайчап анаа олурар боор, ноябрь 3-те хойжу С. Каракайны, ноябрь 4-те О. Элбей-оолду база-ла ынчаар сөңнүг аалдааш, ийиниң ирттерин дириглте чүдүре бергеннер. Ооң соонда олар «Саян» совхозче ажылдап чоруур дээш көжүп тура, хойжу О. Демир-оолдуң сагыш-сеткилин хомудатпас дээш аңаа аалдап баргаш, 10 баш кара хураганнарны чүдүрүп алгаш ары берген. Черле кажар овуузуннуг кижилерниң кылынмазы-ла чок болгай. Зоя Хапаева совхозка склад эргелекчилеп тургаш, ооң холунга кирген-даа, кирбээн-даа хой эъдин бодунуң кара туразы-биле сайгаргаш, ооң кирген хой түңнүг акша-хөреңгини совхоз кассазынга дужаагаш, а документиге столовая эргелекчизиниң адын мегелеп, тудуп бижип турган.

Хапаевтерниң тывынгыр үлегер-чижээн № 1 хойжу бригаданың бригадири О. Шаравии биле склад эргелекчизи Т. Салчак база эдериксээннер. Ветеринар Д. Оюнну ыдалап тургаш, хойжу О. Ордовтуң коданындан бригадир төрүүр 6 хой кемдээн, ынчангаш оларны өлүрер дугайында 4 актыны мегелеп бижидерин ноябрь 5, 6, 11, 20 хүннеринде чедип алган. Ооң соонда склад эргелекчизинге 60 рубльди экеп бергеш, ындыг прлыкты берген: «Ады хойнуң бежиниң эъдин улус чипкен, ооң акшазын төлээни бо-дур». Хойнуң коң эъдиниң бирээзиле 10-10 кг кылдыр фактурадан таарыштыр бижий каавыте. Бригадирниң чугаазы ол хевээрге бүткен.

Хойжу Ч. Саттың коданындан 23 баш хойну өлүргеш, оларның эъдин складка дужаар кылдыр үш актыны ветеринар Д. Иргит октябрь 19, 20, 21-ниң хүннеринде бижээн. А херек кырында ол хойларны шагда-ла өлүрген, оларның коң эъдин склад эргелекчизи Т. Салчак сайгарыпкан болган. Чүгле октябрь айда безин склад эргелекчизи 1113 кг эътти сайгаргаш, ооң өртээ 1335 рубльди совхоз кассазынга дужаавышаан, касса документизинге столовая эргелекчизиниң адын салдырып ап турган. Ынчалза-даа ынча эъттиң кайнаар, канчаар саарылганының дугайында совхозтуң амгы директору И. В. Шунценачев биле столовая эргелекчизи К.-К. Монгуш оларның чүнү-даа билбес болганы база-ла элдептиг.

Эгези, төнчүзү тывылбас шорулгаак удазын дег хуулгаазыннар кылып чоруур овуузуннуг бо кижилерниң «беш мегезин, алды аргазын» Таңдының административтиг органнары соңгалап үндүреринге бүзүреп турар бис.

С. БАДАА,
экономист.

АЖЫЛДЫҢ МЕТОДУН САЙЗЫРАҢГАЙЖЫТПЫШААН

БҮГҮ-эвилел социалистиг чарыжыкга кириишкен, республиканың кедээ ажыл-агыйының ишчилери бо чылының эки түңнелдерлиг ажылдап турар. Декабрь 16-га чедир күрүнеге сүт садарының чыл планы 96,1, эъттии —96,7, чуурганы—116,8 хуу күүсеттинген. Дүк садарының чыл планы база хуусаа бетинде боттанган. Элээн хөй коллективтер ол чарышка эки түңнелдерни чедип ап турар.

Улуг Октябрьның 64 чылдыынга чедир чыл программазын күүседир деп москвачыларның болгаш ленинградчыларның эгелээшкинин деткиишкен СЭКП-ның XXV съездизи аттыг, «Малчын», «Мөген-Бүрен», «Тоора-Хем», «Тере-Хөл» совхозтар. Кызылдың куш фабриказы мал ажылының продуктуларының бүгү хевирлерин күрүнеге садарының чыл планын бүрүн күүсеткен. 1052 малчыннар боттарының чыл планнарын үшкү кварталды-ла чедиишкининиг күүседипкеннер. Бо чылын 102 хойжу төрүүр чүс хойдан 100 болгаш оон-даа хөй хураганны алган.

Мурнакчы коллективтерниң бир демниг, үре-түңнелдиг ажылынга совхозтарда профэвилел комитеттериниң организаторжу ажылы идиглиг берип турар. Олар совхозтар директорлары, ында партия организацияларының-биле кады социалистиг чарыштың организастаарынче улуг кичээнгейни салган. Чарыштың негелделерин профэвилел организацияларының идепкейлиг киржилгези-биле ажылдап кылган, ону организастап турар.

Республиканың барык бүгү совхозтары болгаш организациялары, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелери социалистиг чарышта хаара туттунган. Ында амгы үеде 34,8 муң кижи азы профэвилел кежигүннериниң 90,6 хуузу киржип турар. «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп ат дээш 8,3 муң кижи демисежип, 4,7 муң кижи ол бедик атты эдилеп турар.

Социалистиг чарышты организастаарының айтырыглары профэвилел обкомунуң президиумунуң болгаш кедээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң, профэвилелдерниң райкомнарының болгаш ажылчын комитеттериниң доктаамал контролюнга туруп келген. Чарыштың негелделеринге дүүштүр республиканың социалистиг чарыжын кедээ ажыл-агый ажылдарының үезинде база кварталдап түңнеп келген. Мурнакчыларны шаңнап-мактаарының янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар.

СЭКП-ның XXV съездизи, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Ныдын», «Тээли», «Хемчик», «Алдан-Маадыр» совхозтарда, Туранның Сельхозтехниказында, Росводпромнуң демир-бетон кылыглар заводунда болгаш өске-даа коллективтерде чарышты организастаарының байлак дуржулгазы чедип алдынган.

СӨӨЛГҮ чылдарда республикада кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарынче болгаш концентрастаарынче, малды өстүрер болгаш семиртир талазы-биле ажыл-агыйлар аразының каттыжыышкыннарын тургузаарынче онза кичээнгей салдынган. Совхозтарда күш-ажылды организастаарының чаа хевирлери — сенаж салыр арга-биле мал чемин белеткээри, витаминниг сиген далганын агрегаттарга бүдүрери, чем дехтеринге, чем кухнязынга мал чемин хээндектеп, болбаазырадыры нептерээп турар. Чамдык ажыл-агыйларда мал чеми белеткээр механизастаан звенолар болгаш бригадалар тургустунган, мал чеминиң белеткелин тускайлаң адыр кылдыр тургузарынче кичээнгей кылдынып турар.

Ындыг практика күш-ажылчы коллективтерге сагылга-чурумну быжыглап, ажылдың түңнелдери дээш ажыл-ишчилерниң харыысалгазын бедидип турар. Хөй коллективтерде профэвилел организациялары бригадалар, фермалар, звенолар аразында чарышты калбартып, материалдыг өнүг бердиишкиннерниң ужур-дузазын бедиткен.

Профэвилел организацияларының мурнунда сорулгаларның чарыны. хөй талазының оларның ажылының стилин болгаш арга-методтарын уениң негелдезинге дүүштүр сайзыраңгайжыдары негеп турар. Ыңчалза-даа бисте чамдык ажыл-агыйларда, бүдүрүлгелерде күш-ажылдың сагылга-чурумнуң ам-даа кошкак болуп артып турар. «Барлык», «Чыраа-Бажы», «Тыва», «Улуг-Хая», «Хадың», «Кызыгаар» совхозтарда ажылчын комитеттери. Кедээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазында болгаш өске-даа коллективтерде профэвилел местномнары күш-ажылды организастаарының экижидеринче, сагылга-чурум үреп турар чамдык ишчилерге хөй-ниитиниң талазындан дээштиг салдар чедирериниң арга-хевирлерин идепкейжидеринче четпес кичээнгей салган.

Кедээде ажыл-иш чымыштыг болгаш харыысалгалыг. Дужут ажаалдазы доостур билек, техника септелгезинче кирген. Бо хүннерде чөөчөрлерде мал кыштаглааштының изиг түлүк чорун, ниитиниң малын хүр-чаагай кыш ажырарынче малчыннарның бүгү күжениишкинин углаан. Ыңчангаш профэвилел организациялары малчыннарның күш-ажылынга, амыдырал-чуртталгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче, оларның кыш үеде хандырылгазынче онзагай кичээнгейни салыры чугула. Ыңаагыя малчыннарны чылыг тускай хептер-биле кыш үеде хандырарының айтырыын шиитпирлээри негеттинип турар.

Ишкилерниң салыг, амыдырал хайгырылгазын, медицина болгаш культура хандырылгазын сөөлгү үеге чедир четпес шиитпирлеп келген. Ыңчангаш ишчилерже комплекстиг үнүүшкүннерни организастаары күзенчиг.

Амгы үеде кедээниң ишчилериниң мурнунда бирги сорулга ниитиниң малының кыштаглаашкынын организастыг чорутпушаан, чаңгыс-даа баш мал чидирбес болдурбайн, ону менди кыш ажырары болур. Бо чугула кампания-биле чергелештир оң бирги беш чылдың ийиги чылында бедик дүжүттү алыр дээш белеткел ажылдарының бүгү комплексин чогуур хуусаада, эки шынарлыг чорудар.

ПРОФЭВИЛЕЛ организациялары кедээ болгаш суур Советтери-биле кады чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазының айтырыгларын, хууда дузалал ажыл-агыйларын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң доктаалынга дүүштүр сайзырадыры чугула.

СЭКП-ның XXVI съездизиниң айыткан совет кижилерниң амыдыралының деңнелин улам ыңай бедидериниң калбак программазы чоннуң амыдыралының бүгү талаларын хаара тудуп турар. Ол улуг ажыл-ишке профэвилел организацияларының инициативазын бедидери чугула сорулгазы болуп турар.

К. ШИРШИН,
кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы.

ЭКИ ТҮҢНЕЛ— ЧАРЫШТЫҢ АЧЫЗЫ

Кызылдың үлетпүр барааннар садыы хоорайда улуг коллективтерниң бирээзи. Хөй кижилиг садыг он бирги беш чылдың баштайгызында алган социалистиг хүлээлгелериниң негелделерин чаңгыс кижи дег демниг күүседип турар. Эрткен он бир айларның планын онаалдазы чедиишкининиг күүсеттинген. Үүрментеп садар бараан садырылгазы 103 хуу боттанган болгаш пландан ажыр миллион рубльдиң бараазы саттынган. Хожудап турар магазин, бригада чок. Хандырылганың бедик культуразын чедип алган коллективтер эвээш эвес, садыгның мурнакчыларының мурнуку одуруун чогум-на олар баштап келгеннер. Чижээ, эрткен он бир айларның түңнели-биле Л. П. Албычакова, А. И. Бойкина эргелекчилээн № 41, 55, З. Ч. Монгуштуң удурткан № 47 магазиннер социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Коллективте социалистиг чарышта садыгның ажылдакчыларының 95 хуузу киржип турар. Садыгның директорлары, каттышкан профэвилел комитеди, комсомол организациязы коллективте чарышты шын организастап, оон дээштиниң чедип алыырынче улуг кичээнгейни угландырып келген болгаш боттуг хемчеглерни ап турар. Магазин, бригада бүрүзү социалистиг хүлээлгелерлиг, ажылдакчы бүрүзү хууда планныг. Социалистиг чарышты ай, квартал санында түңнеп турар. Ол ажылдакчы бүрүзүнүң хамаарышкан участогунга харыысалгазын бедиткен. Мурнакчыларның саны көвүдээн. Коллективтен 180 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алган, 120 ажылдакчы ол ат дээш туржуп турар. Он бир бригада коммунистиг күш-ажылдың коллективи аттыг телептиг эдилекчилери. Садыгның мурнакчы магазиннери комсомолчу-аныяктарның «Детский мир» магазини, № 55 магазин коммунистиг күш-ажылдың коллективи ат дээш күш-ажылчы демисежилгеге туржуп турар.

Садыгның коллективиниң хөй кезии аныяктар. Ыңчангаш оларның профессионал билиин бедидер, дагдынышкын ажылын чогуур негелдеге тургузар айтырыгны профэвилелдиң каттышкан комитеди улуг кичээнгейге алган. Ажыл дуржулгазы солчур сорулга-биле садыг шугумунуң хоочуннары-биле ужуражылга кежээлерин, күш-ажылчы алдарның ужуражылгаларын эртирери чаңчыл апарган. Дагдынгычылар слёттарын доктаамал организастап келдивис. Ындыг кежээлер, ужуражылгалар мурнакчы дуржулга нептередириниң чугула хевири апарган. Аныяк садыгжыларның, товароведтерниң профессионал мергежилин бедидериниң конкурстарын ээлчеглеп организастаан. Үшкү ээлгениң түңнели-биле «Детский мир» магазинниң садыгжызы Н. Декабрь «Мергежилдиң тергиини» атты чедип алган. Бо чылдың эрткен үезинде он беш аныяк садыгжы янзы-бүрү конкурстарга кирипкен. «Эки садыгжы» атка телептиг болган.

Тус-тус коллективтерниң, мурнакчыларының ажылының дуржулгазын нептередир айтырыг бисте багай эвес тургустунган. Бо хүннерде № 5 магазинниң коллективиниң ажылының дуржулгазын нептередип, өөренир ажыл чоруп турар. Ындыг болза-даа мурнакчы дуржулганы нептередип турарында четпестер садыгда бар.

Ажылдакчылар ортузунда социалистиг чарышты мынчаар организастааны бөгүү түңнелдерге чедирген дээрзин садыгның бөгүнгү ажылындан көстүп турар. Бо чылдың эрткен айларында Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң садыг шугумунуң магазиннериниң аразында калбарган социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп келгенивис—оон база бир херечизи.

Т. АДЫГ,
Кызыл үлетпүр садыында профэвилелдиң каттышкан комитединиң даргазы.

Даарта Кызылга ажыттынар профэвилелдерниң область конференциязын Кызылдың куш фабриказының коллективи күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуп турар. Партияның айыткан аъш-чем программазының үндезини — кедээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге, оон ажыктыын бедидеринге коллективте профэвилел кежигүнү, ажыл-ишчи бүрүзүнүң салышкынын көвүдедири-биле социалистиг чарышты фабриканың профэвилел комитеди, дирекция чери хөй-нийти организациялары-биле бир демниг организастааш, планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткен.

Коллективтиң ажыл-ишчилери чыл төнчүзүнге чедир күрүнеге пландан ажыр 3 миллион чуурганы болгаш 20 тонна куш эъдин садарын хүлээнген. Олар сөзүн ээлээринге доңу бүзүреддиг, камналганы, социалистиг өнчүнүң камгалалын күштелдирбишаан, чарышты улам калбартып турар.

Фабриканың ажыл-ишчилери он бирги беш чылда чуурга болгаш куш эъдин бүдүрерин ийи катап көвүдедиринче бүгү күжениишкинин мөөңнеп турар. Ону чедип алырының бир кол магадылалы чаа хевирниң дагаа кажааларын ажыглалга киирери болгаш эрги кажааларны чаартып кылыры, ол ышкаш ажыл-ишчилерниң социал-амыдырал байдалдарын экижидериниң хемчеглерин алыры болур.

ЧУРУКТА: фабриканың мурнакчылары: чуургалар сорттанчылары болгаш савалакчылары Татьяна Зуйко, Любовь Накольская олар.

Е. ГОРБУНОВАНЫҢ фотозу.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Бо ажыл-агый чылың бистиң совхозувустуң ажыл-ишчилери бескү түңнелдер-биле доозуп турар. Оиу ыңаагыя мал ажыл-агыйындан көргүзүп болур. Совхоз күрүнеге эът, сүт, дүк садарының чыл планын бо чылдың октябрь 1-де-ле күүсеткенин СЭКП обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүлелинге рапорттаан турган. Бо чылдың тос айларында мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле социалистиг чарышка чедиишкиннери дээш бистиң совхозка СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдерниң облчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын тывысканы таварылга эвес.

Чедип алган чедиишкиннерге ооржургавайн, оон-даа хөйнү кылырынче чүткүл бистиң ажыл-агыйның бир чугула сорулгазы болуп турар. Декабрь 1-де байдал-биле алырга, сүт садарын —115,8 хуу, эътти—114,6 хуу, дүктү —109,8 хуу күүсеткен. Совхозтуң ажыл-ишчилери чыл төнчүзүнге чедир күрүнеге сүттү немей садарын уламчылап турар. Бо бүгүге мурнакчыларның салышкыны улуг. Хойжулар Ш. Шижа, С. Одумаа, Э. Балдан, саанчылар Р. Онегина, Н. Русских, И. Черепанова, Л. Бахарева, инек кадарчылары П. Бочкарева, В. Горилова, С. Толзат олар болгаш өскелер-даа социалистиг чарыштың мурнуку одуруглары, ажыл-ишчи үлегерин көргүскен.

Совхозтуң ажыл-ишчилери сиген, силос, сенаж, витаминниг сиген далганын элээн эвести белеткеп ап, курлавырда тургускан. Бар арга-курлавырларны сайн нептереп, чыл төнчүзүнге чедир 20 тонна эътти, 150 тонна сүттү немей садарын, малдың чылгызын аайы-биле баш санын өстүрерин хүлээнген бис. Социалистиг чарышты улам дээштиг калбартып, кышкы үеде мал чемин, техниканы чөп ажыглап турганы, кыштаглаашкынны хүр-чаагай эртирер, келир часкы хову ажылдарынга үлегерлиг белеткенир сорулга салдынган.

Кыштаглаашкынны чедиишкинниг эртиреринге совхозта профэвилел организациязының, профэвилел активистериниң идепкейин бедидеринче, ында партия организациязы, совхозтуң дирекциязы, специалистер-биле бир демниг ажылды уламчылаарынче кол кичээнгей угланган.

С. СУВАКПИТ,
Кая-Хем районнуң СЭКП-ның XXV съездизи аттыг совхозунуң саанчызы.

ИНИЦИАТИВАДАН КОЛ ХАМААРЖЫР

Профэвилелдерге хамыктың мурнунда ажылчы чоннарның эргелерин болгаш эрге-ажыын камгалаар, амыдырал-чуртталга, социал талазы-биле айтырыгларны идепкейлиг-биле холга алыр ужурлуг. Оларның хүлээлгези болза бүдүрүлгени хөгжүдеринче сагыш салыры болур дээрзин эш Л. И. Брежнев онзалап чугаалаан.

Бистиң районда школаларның профэвилел местномнары ол айтыышкыннарны үүрлүгга болдурганы, школаларның директорлары, ында партия организациялары-биле ажылды сырый холбаалыг чорудуп турар. Районнуң школаларының, школа пазы четпээн урутаар албан черлериниң материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле хемчеглерни боттандырып келген. Профэвилелдиң 16 местномнарында 540 профэвилел кежигүннери бактаап турар. Ол—улуг күш. башкылар коллективи бүрүзүнге таарымчалыг байдалды тургузаарынче оларның ажылы угланган.

1980-81 өөредилге чылының түңнелдери-биле алырга, районда өөреникчилерниң өөредилгези 98,2 хуу болган. Бисте бир четпес чүве өөреникчилерниң класска катап өөренир чоруу, кадрларның ажылдаан үнер-киреринин хөй болуп турар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары, корум-чурум үрээр чорук-биле демисел база чугула айтырыг.

Үстүнде чугаалааныывыс айтырыгларны шиитпирлээринге профэвилел местномнарының идепкейин бедидер талазы-биле организастыг ажылды сөөлгү чылдарда чорутсан. Амгы үеде оларның элээн хөйү боттарының ажылын чогаадыкчы чорук, бедик харыысалга-биле чорудуп турар апарган. Башкыларның идейтеоретиктиг деңнелин, мергежилин бедитпишаан, чедип алган билиглерин практика кырынга чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаар турарын чедип ап турар. Башкыларның хөй кезии лекторлар, агитаторлар, пропагандистер болуп, чоннуң чурттап турар черинин аайы-биле кижизидилге ажылынга үлүүн киирип келген. Өөредилге-кижизидилге ажылынга эки түңнелдерни чыл бүрүде чедип ап турар башкылар бисте хөй. О-Шынаа ортумак школазында интернат эргелекчизи К. Имандай, Берт-Даг ортумак школазында математика башкызы С. Оюн, № 4 ясли-садтың кижизидикчизи Ч. Монгуш, Шуурмакта ясли-садик эргелекчизи М. В. Кириловская, Кызыл-Чыраа ортумак школазының башкызы З. Н. Маттаргы, Самагалдай ортумак школазының башкызы М. Машпаадай олар болгаш өскелерге-даа чоргаарланыр бис.

Амгы үеде профэвилел организациялары башкылар коллективтериниң ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче, ону хөйге көскү болдурарынче түңнелдерин деңнештирип көөрүнче улуг кичээнгейни салып турар. Моон-биле кады кижилер дугайында сагыш салышкын — профэвилел организацияларының бир кол сагыш салыр чүүлү. Бисте чырыдылгакын ажылдакчыларының хөй кезии херээжен болганда, чүртүн профэвилел организацияларының мурнакчы дуржулгазын өөренип, ону нептередирин база оралдажып турар бис.

Чижээ, Самагалдай ортумак школазында профэвилел местному хөй-нийти организациялары-биле кады коллективке социологтуг шинчилел кылыры-биле анкетаны чорудуп кылган. Оон сорулгазы херээженнерниң хостуг үелери биле башкылаар ажылының шынарын бедидериниң аразында харылзааны тодарадып көөрү. Оон түңнелинде чамдык организастыг хемчеглерни ап чорудуп кылган. Ыңаагыя райпо-биле дугурушкаш, байырлалдарда башкыларга чагыглар столдарын организастап, коллективте херээженнерниң өг-бүлелериниң эр ээлерин тускай чыып, бажын ажылын деңге кылыры чиңгектиг айтырыгларже оларның кичээнгейин угландырган. Ол ышкаш местномнуң талазындан башкыларның уругларын оларның чурттап турар черлеринден ырак эвесте уруглар садынга тургузарынга, өске-даа чүүлдерге дузаны чедирип турар.

А. ДОПСАН,
Тес-Хемниң Самагалдай ортумак школазының директору.

Профэвилел съездизиниң делегады

ДАРГАННЫҢ УРУУ—МАСТЕР

Оон ачазын чон болганчокла «дарган» дээр чораан. Демир-оол дарган шынап-ла Ак, Алаш, Хемчик уну ынчаар шыырак дээн ус, шевер кижилериниң бирээзи. Оон кылып каан демир суугуларын, илбектерин, тыва шоочаларын Хендерденниң, Дөң-Терезинниң, Шеминээриниң малчыннарының аалдарынга бо-ла көрүп болур. Демир-оол Чыңдыңмаевич «Тыва даг-дүгү» комбинаттың септелге механиктиг цегинге дарганнап ажылдап турган.

Демир-оол дарганның уруглары шупту сес кижи. Оларның бирээзи Чечекмаа 1969 чылда Ак-Довурак ортумак школазын доосканы соонда Красноярсктиң автоорук техникумунга өөренип кирген, оон чедип алган тускай мергежили — орук мастери. Чечекмаа келир чылдың апрельде Ак-Довуракта орук септелге-тудуг эргелелинге (ынчан участок турган) ажылдап эгелээниниң 10 чыл оюн демдеглээр.

Кыжын. Декабрь төнчүзүнде, эртенгиниң 8 шакта бээп дашты караңгы турар. Чечекмааның ажылдап турары орук тудуг эргелелиниң конторазынга чедип келиримге мээң эрги таныштарым С. Сарыглар, Төгермаа Утбай, Чамдан-оол Даваа баштаан ажылчыннар орукче үнер машина манаан олурлар. Дүүн Көп-Кежикге хүннээннер. Бөгүн Эдегей үнер. Матолиниң машиназы үрелген, ам Каң-оолдуң автобузун манаан орарлары бо. Ады-ла орук ажылчыннары боордан башка, ыңаагыя чайгы үеде аралаштыр шлактан бажын кудуп, ону малгаштап, чугайлап, тудугжулар кылдыр база ажылдаан турар улус. Оларның ажылын хуваап хынаар, нарядын тургузар дээш черле хүннүң-не углаан-баштаар кижи орук мастери Чечекмаа Демир-ооловна Сарыглар. Ажылчыннар-биле чугаалажып орувуста мастер болу чедип келди. Ажыл-агыйның канчаар чорун турарын соңуурган олура, бо чылын оон амыдыралында онзагай чүү болганыл деп айтырарымга, ол мынчаар харыылай-дыр:

— Февральда Москвага болур автоорук тудуг ажылчыннарының съездизинге киржир делегат кылдыр соңгуттум. Оон ыңай чоокта чаа ажылдап турар организациям чаа бажың берди. Изиг, соок суглуг, ванналыг шупту чүвези белен, магалыг-ла!

Барып-барып бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Москвага болур улуг чыышка киржири улуг алдар-дыр. Мастер ындыг эргени чүткүлдүг күш-ажылы, телептиг чоруу-биле чедип алган. Баштай болдаарга чиик ышкаш сагындырар, ынчалзажок орук мастериниң ажылы база нарын, харыысалгалыг. Оон ажылдап турар эргелели Кызыл, Ак-Довурак, Абаза, Кызыл-Мажалык — Аянгаты, Эрги-Барлык—Аксы-Барлык дээш ол-ла бүгү шөйлүп чорутказ оруктарның аразынга аргыжылганы харыылап турар. Мастер Чечекмаа Сарыглар орук ажылчыннарының ажылын херек кырында башкарып, оруктарның улуг, ортумак, үүрмек дээш бүгү септелгезин кылдырып, оларның хүн бүрүде тайгааралын чорудуп турар кижилерниң бирээзи. Кышкы үеде ыңаагыя хар улугда арттар ажар оруктар аргыжарынга айыылдыг берге апаар. «Бепаан орнунга хадын дооргазы-биле олаан машина мунуп эгелээн мен» деп хоорээр бир бензовоз чолаачызының кабиназынга эрткен кыжын Абаза ажып чораш бо оруктап аргышкан чоннуң оо дугаары деп адаары артының кырынче үнүп олурувуста оруктуң ийи кыдыын дургаар-ла уун өргеннер бажында кызыл туктар аскылап каан болган. Демги хөөремик чолаачы хөөреп чорда-ла арт кырынга үнүп келгенивисте орукту болганчок-ла дуй хөртүктеп каан тар болган. Ыңчангаш чолаачылар оруунун шиин чидирбезин, адазында тамыжже кара диеезин дээш орук ажылчыннарының аскылаан каан туктары-дыр деп аңаа тайылбырладым. Ыңчан ол артка Ак-Довурактың Переловая суурда турар ажылчыннары орук аштап турган, оларның аразында Чечекмаа база турган чүве.

Орук мастери Чечекмаа Сарыглар амгы үеде тудуг эргелелиниң бешки участогун удуртуп турар. Эрткен он бир айларда бо коллектив капитал септелгеге 127 муң рубльди шиңгээдип алгаш, планын 100 хуу кылдыр күүсеткен. Баш бурунгаар саналшкыннарны ёзугаар алырга участок чыл планын кол көргүзүглер талазы-биле чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир аргалыг. Дарганның уруу—орук мастери Чечекмаа Демир-ооловна Сарыгларның Москвага болур профэвилел съездизинге күш-ажылчы белээ ол болур.

А. БЕГЗИН-ООЛ,
«Шынның» корр.

АЖЫЛ—КИЖИНИ КААСТААР

Самагалдай суурда хүндүлүг ырганнар хөй. Олар улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге биче эвес үлүүн киирип келген. Ындыгларның бирээзинге Кечил-оол Намашкынович Монгушту хамаарыштырып болур. Чоокта чаа оон-биле хөөрешкен мен.

— Күш-ажылчы намдарыңарны дөпчулап көрүңерем— деп, оон дидедим. Ол ээзн боданып ора:

— 1935 чылда чолаачы курузун Кызылга доостум. Оон Тываның делгемнеринге янзы-бүрү бараанар сөөртүп, дыка ур ажылдадым. Улан-Баторга Тываның элчиниң чолаачызынга үш чыл болдум. Оон Тывага ээп келгеш, билиг бедидери-биле Даглыг Алтай областың Ойрот-Турага бухгалтерлер техникумун доостум. Бухгалтерлеп, районнарга саң-хөө килдизин эргелекчилеп ажылдап чорааш, пенсиялаан мен.

Шынап-ла К. Монгуш назы дээзинге чалынмас. Пенсиялаза-даа ажылдаксаазы кээр. Суурда янзы-бүрү организацияларга таңныылдап, кочегарлап ажылдап келген. «Ажыл — кижини каастаар» деп чоннуң мерген сөзүнге кырган телептиг. Ол ажылга ынак, хостуг үезин чөптүг ажыглап билир. Аныяк-өскенге үлегерлиг.

Амгы үеде амыдырал хандырылга комбинадында кочегарлап, оон ажылдакчыларынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Хөөчүн ажылдакчы бо үениң чаа моторларын билдилиг башкарып, техникага айыыл болдурбазының хемчеглерин баш бурунгаар ап келген.

М. НӨРГЕН-ООЛ.

БЕДИК ШАҢНАЛДАР

ХАНОЙ, декабрь 21, (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке Вьетнам Республиканың Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывсыр, Хо Ши Мин орденниң бирги чергезин-биле ону шаңнаар дугайында Вьетнам Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң чарлыкта рын бүгү вьетнам солуннар парлаан.

ВКП ТК-ның органы «Нян зан» солуннуң мурнуку чүүлүнде бижээни болза: совет удуртукчуга Вьетнамның шаңналдарын тывысканы болза СЭКП-ның болгаш Совет күрүнениң удуртукчузу, Вьетнамның коммунистериниң болгаш чонунуң шынчы улуг өнүү эш Л. И. Брежневтиң аңы-дуңма ийи партияларның болгаш улустарның улуг найыралын, дайынчы ап-сеткил каттыштырылгазын болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылгаазын быжыглаарынга кайгамчык улуг салышкынын бедииби-биле үнелээниниң демдээ болур. Ол ышкаш вьетнам улустуң Ада-чуртун хостаажының болгаш камгалаарының, революстуг херээнге, социализм тургузуушкунунга Л. И. Брежневтиң удуртулгазы-биле СЭКП-ның, Совет күрүнениң болгаш совет улустуң көргүзүп келген болгаш ам-даа уламчылаап турары улуг болгаш үнелиг дузаламызы дээш бистиң сеткилдиң хайызындан өөрүп четтиргенивистиң илерези болур.

ВЬЕНТЯН, декабрь 21. (СЭТА). ЛУРП ТК-ның Чиңгине секретары, ЛУДР-ның премьер-министри Кейсон Фомвихан Л. И. Брежневтиң 75 харлааанынга холбаштыр эттирген хүлээн алышкынынга ону «Алдын Сылдыс» медаль-биле — республиканың дээди шаңналы-биле шаңнаар дугайында ЛУДР-ның Президентизиниң Чарлыын көмчээн.

Л. И. Брежнев чер кырынга тайбың болгаш айыыл чок чорук, хосталга, хамаарышпас чорук болгаш социал депшилге дээш шудургу болгаш туруштуг демиселчи боор, Лаоста болгаш бүгү делегейде ат-сураг нептерээн деп, Кейсон Фомвихан болуун чугаазынга демдеглээн.

Улуг Ленинниң херээнге шыдыгаар чөн бердинген Л. И. Брежнев марксистиг-ленинчи өөредигниң арыын доктаамал камгалап, бодунуң Төрээн чуртун быжыгаары дээш, социалистиг дем каттыжылгазының, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвии болгаш күчү-шыдалын быжыглаары дээш улуг күжениишкиннерни доктаамал салып турар.

Л. И. Брежневтиң тайбыңны камгалаары дээш салышкыны кайгамчык улуг. Оон СЭКП-ның XXVI съездизинге илеп үндүргени кижи төрелгетенниң салым-чолу дээш ёзулуг сагыш салышкын-биле долдунган тайбыңга ынаарыңдыг инициативалары бөмбүрзектиң улустарының бүгү-ниити хүлээп көрүүшкүнүн болгаш хүндүткелин чаалап алган.

БОЙДУС БОЛГАШ КИЖИ

КАМГАЛАЛГА АЛГАН

Бистиң чуртувуста аңнымр девискээрлерни чурумчудуп, үнелиг аң-меңни камгалап өстүрериниче доктаамал кичээнгейни угландырып келген. Черлик аңнар болгаш куштар күрүнениң аңныыр-тывыш ажыл-агыйының фондузу болганда — ол бүгү чоннуң өнчүзү. Бойдусту камгалаары, ооң байлаан хумагалыг ажыглаары, аңнаашкынны болгаш балыктаашкынны углаадылалдыг чорудары бистиң кол сорулгаларывыстың бирээзи болуп турар. Бо ажылга хамаарыштыр 1972 чылдың сентябрьда болган ССРЭ-ниң Дээди Советиниң IV сессиязынга «Бойдус камгалалының ажылын экижидер болгаш ону шын ажыглаарының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Ол-за чылдың июль айда ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Аңнымр дүрүмүн үрээр чорукка удур демиселди күштелдирер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ынчангаш амгы үеде бойдус камгалалы шупту болгаш хары-харылзаалыг айтырыг болуп турар. «Бойдус камгалалының дугайында могаг чок сагыш салыышкынын болгаш бойдустуң байлаан шын ажыглаарын база күрүнениң кол айтырыы деп санаар» — дээн сөстер бистиң Конституциявыста бижиттинип, чоннуң мурнунда салдынган бедик сорулгаларны тодарадып турар. Долгандыр турар бойдусту камгалаарынын талазы-биле чамдык чедишкиннер турза-даа, чер кырында бар 40 ажыг янзы-бүрү черлик амытаннар чоорту чидип, төнериниң кырында келген.

Бистиң чуртта черлик амытаннарны болгаш куштарны камгалаары-биле комплекстиг хемчеглерни кылбарткан. Оларның бирээзи болза, дүктүг аңнарның болгаш куштарның мөөңнелип чыглыр черлерин камгалалдыг кылгаш, хайгааралга алган. Чамдык черлерде аң-меңниң баш саны өзүп көвүдезин дээш он чыл хуусаалыг камгалалды тургускан. Камгалалдыг черлерде турлагжаан аңнарның, куштарның өзүп көвүдээринге таарымчалыг болзун дээш комплекстиг, биотехниктиг (сап-чиге ажылы, оът-сигеп белеткээри болгаш өске-даа) ажылдарны чорудуп, баш саны өскеп аңнарны туткаш, аң чок азы эвээш черлерни ооң-биле элбекшидип турар.

Республиканың девискээринде камгалалдыг черлерни Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң айтыышкыны-биле чаңгыс азы хөй хевирниң кылдыр тургускан. Хөй хевирниң камгалалдыг черинге — черлик аңнарның болгаш куштарның бүгү хевирлерин аңнаарын хоругдаан. Чаңгыс хевирниң черинге — дүгэлгүт аңның азы куштуң бир хевиринге аңнаашкынны хоругдаан болур. Ол камгалалдыг черлерниң девискээринге аңнаашкынны түгле аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелелиниң чөпшээрели-биле чорудар. Ындыг черлерниң девискээринге ыяш белеткээр болгаш өске-даа бүдүрүлге ажылдарын тускай чөпшээрел ёзугаар чорудар.

Камгалалдыг черлерде тургустунган чурумну үрээн кижилер административтиг хемчегге азы хоойлу ёзугаар торгаашкынга онаажыр. Араатан аңнарны, куштарны узуткаар, ажыктыг аң-меңниң баш санын көвүдедир хемчеглерни аңныыр-тывыш ажыл-агый эргелели хыналдага ап, удуртуп турар.

Камгалалдыг черлерде тургустунган чурумнуң негелделерин аңаа чоруттунар биотехниктиг (аңнарга оът-сигеп белеткээри, оларның чиземдек чорудары, араатан аңнар-биле демисел болгаш өске-даа) ажылдарны ында тускайлап бижиглаан егерьлер боттандырып турар.

Амгы үеде бистиң республиканың девискээринде 14 камгалалдыг черлер бар. Ынчаарга түгле «Азас» РСФСР-ниң Аңныыр-тывыш болгаш камгалалдыг черлериниң кол эргелелинге хамааржып турар. Ынчангаш шупту 15 камгалалдыг черлер бар. Оларның ниити шөлү 871,6 муң гектар.

Бистиң республика черлик аң-мең болгаш куштар-биле Сибирьде база бир байлак черлерниң бирээзи. Амгы үеде Тываның девискээринде 81 хевирниң янзы-бүрү черлик амытаннары бар. Оларның аразында баш саны эвээжээн, камгалал, хайгааралга алдынган ССРЭ-ниң «Кызыл дептеринге» кирип бижиткен ховар аңнар: те, чүмма, аргаф-кошкар, чээрен, ирбиш, манула, кара кундус, даг кастары бар болуп турар. Ынчангаш долгандыр турар бойдусту, ооң байлаан камгалап кадагалаары кижи бүрүзүнүң хүлээлгези.

А. САНЧАТ.

Кызыл хоорай.

Кус-даа дүжер, серинидей бээр.
Хүннүң дүрту кыскалап кээр.
Хамык куштар бөлдүнчүү бээр
Кара шаар дег чыглып келир.
Кыштан «сестир» чамдык куштар
Кылыйтпышаан чаныптарлар.
Хөйнүң соонче көрзе-даа чок
Көге-буга эртып калыр
Чуртун кагбас, соок тогбас
«Чуду-кара» кыштаптар куш.

ШАҢНАТКАН

Калманка-Аксы (Алтай область). «Алтайның янтары» совхозтуң ары ажаакчызы Валентина Павловна Голдыкина планнап турганындан беш катап хөй ары чигирин ажылап алган. Өг бүрүзүнүңге 94,3 килограмм ары чигирин бергени ол.

В. П. Голдыкина күрүнеге өскe дүжаар планын база ажыр күүсеткен. Ол 96 килограммның орнунга 176 килограммны дүжааган.

Мурнакчы ары ажаакчызы Уаус ажыл-агыйының чедиишкиннеринин делгелгезинге баар путёвка-биле шаңнаткан.

И. РЫЖИХ.

БЫЗАҢЧЫНЫҢ УЖУРАЛДАРЫ

Салчак Шожалович Шожул Тожуда «Тоора-Хем» совхозтуң хоойун бызаңчызы. Ол аңчы эвес, а бызаңчы кижи.

Ынчалзажок кандыг-даа ат-сураглыг, арга-дуржулгалыг аңчыларның дыңнап-даа, көрүп-даа көрбээни кайгамчык таварылгалар Шожаловичиге ужуражып тургулаан.

Ол диңнээринге-даа улуг тура чок кижи. 1965 чылда Тожуга диин хөй болган, ана кара таан-на! Ынчан кижиң улус оттунуп, сыгыр-боо чүктеп алгаш, Толбулче базып үне берген.

Ол бир-ле хүн аъргa чарыы шыргай дүк шеттерлиг, хүннээрек талазы сөөскеннерлиг чиңге каъттыг ой черге келген. Орай күс турза-даа, хүннүң чылыы аажок, хар шылбыдыңнап эрип чыдар. Шеттер иштинде сырбык пат дээрге, харны саваашбиле таптап каапкан чүве дег, бызырган чүве. Аңчы ол шеттерни ынай, бээр кезип көрген. Чүве-даа чок болган. Мырыңай шеттерниң тарамыктaлы берген кыдыынга келген. Ам-на бир черде сырбык чаарганып, «Сы-ык! Куту-кут-уук!» кылынган. Эр тура дүшкеш, топтап көрген. Ооң мурнунда бажы ийи адыраара берген кара-хүрең чодур дыт турган. Дыттың адаккы куу будуунда бир диин саксая берген олурган. Октуг-боолуг аңчы кижи чүү боор, дытка ахар чоокшулап чеде бергеш, «дыре-ла!» кылган. Сүлде-ле бо, шалырт-шолурт, караш-кораш дизе-ле, чодур дыттың бүгү уну, будуктары шупту сырбыктар апарган. Чоон дыт бүткүр боду-биле шимчеп турган-даа ышкаш.

Ол адып бадырып-ла турган. Ынчап турда, арткан үш сырбык черже дүже халышкаш, ырак эвес ийи дытче үне халышканнар. Өөр аңның когун узүп болбас дээр чаңчыл ёзугаар Шожалович оларны-даа сүрбээн.

Эрес аңчы олчазын санап эгелээн. Дыт дөзүнде он беш улуг диин чыткан, а дүже халышкаш маңнажып чоруй барган үш диин-биле кады чаңгыс адыр дытка он сес диин орган-дыр. Оң сес диин!

Чоокта чаа 1980 чылдың кыжынында Адыр-Кежиг суурнуң улузу кырзалар, күзеннер-ле какпалап ап турар апарган.

Кижи бир кежээ суур үстүнде Ак-Суукпактан инек хавырып чоруурга, сүг кыдыы чыраалар аразында кокпаланы берген истер чыткан. «Күзен дээр улуг үнелиг аңның изи бо-ла ыйнаан! Тожуда чурттап турар болганымда, мен чоонган мен. База-ла аңчы болур ужурамы мен!» кылдыр боданып, эр чанып кээп-тир.

Келген дораан кожазындан киш какпазы дилей шаап алгаш, ол-ла истерге чедип келген. Көрүп, черзилеп турарга, ушкан дыт дазылының баары-биле эрткен черн какпа салырынга аажок эптиг кылдыр көзүлген.

Бичии чүве дээрге-ле частыы бээр кылдыр, какпа дылын эргектээшке аргажок тымыйтыр ызыртып каан. Какпаның чыдынып өйлеп каскаш, дыл адаанче чүве кирбезин бодап, какпаны хар-биле билдирбес кылдыр хөөп каан.

Дүне Шожалович удуп чадап каан. Какпа чазылган, олча холда кирген деп чүвени аңчы кижиниң сагыжы кайын эндээр ийик. Аңчы сыгыр даң бажында тура халааш, какпазынче чүгүрүп каан. Көрген: какпа чазылган, ынчалза-даа какпа шимчевээн, чыдынында хевээр. Какпада бир-ле аң бар, күзен болбаазы бо.

Ол дүне быскан хар чаапкан чүве-дир. Какпада шойбекеймээр ак чүве-ле чыдар болган. Эр хыраа харны дүжүр суйбапкаш көөрге, тас көк чүве чыдар болуп-тур. Какпаны чыдынындан хоора соп алгаш, топтап көрген: халагайым, делегейим балык! Балык боорда — даңзалыг мезил! Мурнуу чакпаларын шавыштыр каккан. Дүжүм бе, дүлүм бе?! Шымчыттынган — аарышкылыг. Алгырган — дыңналып турар.

Мезилдиг какпазын товуунуң эдээнде чажыра тудуп алгаш, ол бага-ай, базып чанып келген. Бүзүрээр кижи чок. «Таан-даа, ындыг чүве турбас ыйнаан, мон!» дижирлер-даа бар. «Чемиш кыдыр какпа кырынга азып каан мезилни кээп душкен-дир!» дижирлер-даа бар.

Кажан мезил эрий бээрге, ону какпадан адырып алгаш, аңдара-дүндере тудуп, шинчилеп ора, ол эдертиг тывызыкты кижиң ам-на тып каалтың-тыр.

Мезилдиң оргазында чиңге болгаш чидиг дииштер пат бар болган. Ындыг эвес, Тоора-Хем суунда норка көвүдээп чүве болгай. Ооң уя-үнгүрүүнүн аксы сүг иштинде турар болгаш боду сугга чурттап, балык-байлан-биле чемненгнинге ынак-даа бол, курган черлеп база маңнаар, харында курган черге кокпа-даа кылып алыр амытан чүведиир.

Ынчангаш норка чаа туткан олчазын ызырап алгаш, копказы-биле маңнап орда, мезилдиң бажы халайгаш, какпаны чазылдырыпкан. Мезил какпага кактынып чыдып калган, а норка маңнап чоруй барган.

Күзенге салган какпага мезил мындыг янзылыг кактынып-тыр эвесре.

М. ЭРГЕП.

«САЯН КЫЖЫ» ШАҢНАЛ ДЭЭШ

Хаакка маңнаарынга «Саян кыжы» шаңнал дээш республика хемчээлдиг улуг маргылдааны бо чылдың сөөлгү айында чаа чылдың бүдүүзүнде «Тайга» станциязынга эрттирери чаңчыл апарган. Ук маргылдаалар 1974 чылдан тура үзүктел чок эртип келген. Ону республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелин органзастап турар.

«Саян кыжының» өске маргылдаалардан кол-ла ылгалдыг чүвези чүл дээрге, аңаа бир талазында Тываның эң шыырак дээш хаакчылары шупту киржир, а ийи талазында үлетпүр бүдүрүлгелериниң, ортумак, дээди өөредилге черлериниң болгаш школаларның командалары база доктаамал киржип турары.

Ол чорук спорттуң бо хевириn чон ортузунга массалыг болдурарынга улуг идиглиг. «Саян кыжы» шаңнал дээш маргылдааның киржикчилерин дөрт аңгы бөлүкке үскеп. Эң шыырак бирги бөлүкке Таңды, Бии-Хем районнарның спорт ниитилелдериниң, Кызылдың дээди өөредилге черлериниң командалары кирген.

Херээжен хаакчыларның эң шыырак бирги бөлүүнге маргылдааның бир улуг ажыдыышкыны болган. Хаак спортунун тренерлеринге болгаш спортчуларының боттарынга-даа билдинмес, Хову-Аксыңдан келген аныяк уруг ук маргылдааның бүгү киржикчилерин магадаткан. Ол болза Хову-Аксының шилиндек командазының кежигүнү болуп келген Ирина Афонина болган. Ирина маргылдааның бирги хүнүнде 8 километрни 23 минутада эрткеш, чемпионнаан. А ол хемчээлге республика чемпиону, спорттуң бо хевиринге ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Бай-Хаактан келген Людмила Адаева тиилекчиге каш секундалар эвес, а барык дөрт хире минутаны ойнаткаш, ийиги черни ээлээн.

Маргылдааның ийиги хүнүнде Ирина Афонина 5 километрге база бирги черни бүзүреддии-биле ээлээн. Ол айыткан хемчээлди 20 минута 04 секундада эрткен. Адаева бо удаада чемпионга 2 минутаны ойнаткаш, ийиги, а ооң командада эжи Мира Кама — үшкү черлерни ээлээннер.

Чаа чемпионнуң дугайында каш сөс. Ирина бо чылын Красноярскиниң педагогика институдунуң күш-культура салбырын дооскаш, хуваалда ёзугаар Тывага ажылдаары-биле чедип келген.

Ол институтка өөренип тургаш, хаакка маңнаарынга Красноярск крайның студентилериниң «Буревестник» эки тура спорт ниитилелиниң кежигүнү болуп, 1980 чылда ол ниитилелдиң край чемпиону деп бедик атты чедип алгышаан, ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат апарган. Ирина Афонина амгы үеде Бай-Хаакта уругларның спорт школазының Хову-Аксыңда салбырының тренери болуп ажылдап, бодунуң бедик арга-дуржулгазын бичии чаштарга күзелдии-биле дамчыдып берип эгелээни ол. Ынчангаш бистиң республиканың херээжен хаакчыларының шилиндек командазының составынга бедик мергежилдиг хаакчының киргени ооң рүнчүг.

Эр улустуң эң шыырак бирги бөлүүнге чемпион ат дээш маргылдаа баштайгы хүн 15 километрге болган. Маңаа Таңдыдан келген Виктор Золотухин бирги черни бүзүреддии-биле ээлээн.

Виктор маргылдааның ийиги хүнүнде 10 километрни 28 минута 20 секундада эрткеш, чемпион адын база катап бадыткаан. Динамочу Леонид Чуруто тиилекчиге 1 минута четпейн ийиги, биатлонга ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Бабкин — үшкү черлерни ээлээннер.

Ийиги бөлүкке Кызылдың № 1 кэдээ профессионал-техниктиг училищезиниң шилиндек командазының хаакчылары бирги черже бүзүреддии-биле үнген. Кызылдың үлетпүр бүдүрүлге коллективтериниң аразынга болган маргылдаага геология-шинчилел экспедициязының спортчулары шылгараапнар. А школачылар аразынга Бай-Хаак школазының сөрепикчилери чемпион атты чиңги-биле чедип алганнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: эң шыырак бирги бөлүкке чемпионнаан В. Золотухин (үстүнде), И. Афонина (ортузунда) олар. Ортумак өөредилге черлериниң хаакчыларының 10 километрге чарыжынга эң эки үени көргүскен Олег Дамба (адаанда). Ол № 1 КПТУ-нуң сургуулу; үш кижи киржикчилиг 5 километрниң эстафета маргылдаазының киржикчилери бирги этапче үнүп турары.

Авторнуң фотолары.

ДЕКАБРЬ 25-ТЕН 27-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ДЕКАБРЬ 25-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Камила». Урал-чечен телефильм. 2-ги серия. 10.10 — Телемедээлер. 10.45 — 14.15 — Чапсар. 14.35 — Украинага Совет эрге-чагырганы чарлааныныц оюнга. — «Арсеналдың чаңчылы». Документалдыг телефильм. 15.05 — «Объектив». 15.40 — Москваның комсомолунуң ажыл-херектери. 16.10. — Күрүнениң үлегерлиг В. Веревка аттыг алдарлыг украин хорунуң концерти. 16.30 — «Маргыжар клуб». 17.45 — «Ол черинге шиитпирлээр». 3-кү дамчыдылга — «Чоп-биле харылзааны бызыглавышаан».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Красногорнуң хаак оруу» деп хаак спортунга Бүгү-эвилел маргылдаазы. Херээженнерниң 10 км-ге чарыжы. Красногорскиден дамчыдылга. 19.20 — «ТТ-ниң экранынга эң баштай». «Урал херээжен». Урал-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.45 — «Кинопанорама». Төнгеп соонда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Шуут боop болур». Кинофильм. 12.10 — Орус урал чүүл. Ыяш чонуп, чазаары болгаш уйулзалары. 12.40 — Төөгү. 7-ги класс. XVI вектиң ийиги чартыында Россия күрүнези. 13.10 — «Билир болгаш кылып билд». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 13.55 — Бойдус дугайында. 3-кү класс. Арга иштиниң хелүнүң чажыды. 14.15 — Константин Паустовскийни помчувушаан. 15.40 — «Чаагай хүннүң ачызында». Документалдыг телефильм. 16.00 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Аныяк ленинчилер». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Хоойлу болгаш хүлээлге». 19.15 — Тываның аңчаныңда. 19.30 — Чарлалдар. 19.35 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.45 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.00 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Синдикат-2». Хөй сериялыг урал-чечен телефильм. 5-ки, 6-гы сериялар. 23.45 — 00.50 — Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга урал чүүлдер мастерлериниң концерти.

ДЕКАБРЬ 26-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Барокко» деп камерлыг ансамбль ойнаар. 9.20 — «АБВГД-лээр». «Ада-иелер, силерге». 10.20 — «Челкэш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының 4-кү делегей фестивалы: «Мехединци областа час». (Румыния Социалистиг Республика). 10.40 — «Кижи. Чер. Өртемчей». 11.25 — «Спортлотонуң» 52-ги тиражы. 11.35 — Керч-Феодосияның десант операциязының эгелээнинден бээр 40 чылынга. «Керчиниң чалбыыштыг чылдары» деп документалдыг телефильм. 12.10 — «Москвачы херээжен». Тележурнал. 13.30 — «Дем каттыыштылгазы». Тележурнал. 14.15 — «Дириг амытаннар аныдыралы». 15.30 — «Борис Мокроусовтуң аялгалары». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 16.45 — «Чылды доозуп тура». Политиктиг хайгаарачы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.30 — «Бир-ле кижи чурттап чораан». Хөй сериялыг мультфильмниң (Франция) баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 18.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — «9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг хайгаарачы В. С. Зорин чорудар. 19.15 — «Эрмитаж». Меншиковтуң ордузу. 19.45 — «Ол-за Мюнхгаузен-не болгай». Телефильмнерниң Ереванга болган 9-ку Бүгү-эвилел фестивалының шаңналдыг телефильми. 1-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Ол-ла Мюнхгаузен-не болгай». Урал-чечен телефильм. 2-ги серия. 22.30 — 23.25 — «Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери». Төнгеп-де — телемедээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — ССРЭ-ниң хол бөмбүгүнге чемпионады. Херээженнер. ТТУ — «Уралочка». 14.50 — «Знатоктар истелге кылып тур». 16-гы херек. «Кат-чимис амыдыралындан». Урал-чечен телефильм. 17.20 — «Аялга». Концерт. 17.45 — «Кино көрүкчүнүң эдеринчизи». 18.30 — «Музыкалыг киоск». 19.00 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 19.45 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.00 — «Өнгүктерниң арыннары». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Цирк одун кывыскан». Ю. Милютинниң ындыг аттыг опереттазын ёзугаар кылган урал-чечен телефильм. 23.00 — Урал чүүлдерниң «Орус кыш» деп фестивалы. Н. Римский-Корсаковтуң «Моцарт болгаш Сальери» деп операзы. ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Улуг театрындан дамчыдылга. 00.05 — 00.30 — Хаак спортунга «Красногорскиниң хаак оруу» деп Бүгү-эвилел маргылдаазы.

ДЕКАБРЬ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкаже, чыскаалыңар!». 9.00 — РСФСР-ниң улустуң артизи Ф. Лузанов ойнаар (виолончель). 9.20 — «Будильник». 9.50 — «Совет Эвилелинге бараан боop тур мен!». 10.50 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.35 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.15 — «Кельмак». 13.15 — «Музыкалыг киоск». 13.45 — «Василий Суворков болгаш ооң бригадазы». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Коммунистер» деп бөлүк дамчыдылгадан. 14.15 — «Анаа эвес концерт». ССРЭ-ниң улустуң артизи В. Образцовтуң удуртулгазы-биле Күрүнениң үлегерлиг Төп ойнаарактар театрының фильм-шиизи. 15.50 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 16.50 — «Бир-ле кижи чурттап чораан». Хөй сериялыг мультфильм. (Франция). 2-ги, 3-кү сериялар. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45 — Хаак спортунга Бүгү-эвилелдиң «Красногорскиниң хаак оруу» деп маргылдаазы. Херээженнер. 5 км. 19.00 — «Сагыш-сеткилдиң хаяызындан». Белгородка ужуражылгылар. Күрүне шаңналының лауреады, РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева дамчыдылганы кылыр. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Футбол дугайында домчулал. 22.05 — 23.15 — «Күзел кажан бүткенде». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Улуг театрының ыраажызы РСФСР-ниң улустуң артизи Е. Райковтуң чогаадыкчы ажылының дугайында. Төнгеп-де — телемедээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — Уругларга фильм. «Боба биле чаан». 15.30 — Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга совет телевидениениң 50 чылынга холбаштыр концерт. 18.30 — А. Анчаров. «Хүн бүрүзүнде». Хөй сериялыг телефильм. 4-кү эге — «Апрель 7, среда». 19.45 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.00 — «Билдингирде болза, бузуреңчиг эвес». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Дедир бейнин томаартканы». Урал-чечен фильм. 23.00 — Азербайджан шүлүкчү Низами Гянджевиниң төрүттүнгенинден бээр 840 чыл болганынга. Эвилелдер бажыңының Колонналыг залындан дамчыдылга. 00.30 — 01.10 — Хаак спортунга «Красногорскиниң хаак оруу» деп Бүгү-эвилел маргылдаазы. Херээженнер 5 км.

Агаар

Республикага хар чагбас. Хаттың дүргени секундада 2—7 метр. Агаарның температуразы дүне 36—41, хүндүс 25—30.

Кызылга хар чагбас. Агаарның температуразы дүне 39—41, хүндүс 28—30 градус соор.

(Солуннуң дараазында номери декабрь 25-те үнер.)

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

ДЕКАБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кымга-даа дециелге чок Сара» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дюймовочка» 9.30, «Тоолдар улажып-ла турган» 10.40, «Бронтозавр» 15.00, «Херектээн болгаш болчукчулар» 16.40, 18.30, 20.20 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээң акымның дуңмазы эки» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шил чинчилер» 13.10, «Орайтаан болчаг» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

ДЕКАБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кымга-даа дециелге чок Сара» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бронтозавр» 9.30, 11.10, 15.00, «Школа вальсы» 12.50, 18.30, «Агымга удур» 16.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээң акымның дуңмазы эки» 15.00, 18.40, 20.30 (узаткан), «Чуртта, кижи» 16.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хоорай хүлээп алган» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

АЯН-ЧОРУКЧЕ ЧАЛАЛГА

Туризмниң болгаш экскурсияларның Тыва область чөвүлелинде дараазында черлерже баар турисчи путёвкалар барып чарлап тур:

— **Москваже:** декабрь 31-ден эгелеп чоруур, 12 хонук хуусаалыг путёвка. Өртээ—140 рубль.

— **Геленджикче:** январь 3-тен эгелээр болгаш 2 кижилиг өг-бүлеге таарыштырган 20 хүннүң путёвказы. Өртээ—212 рубль.

— **Москваже:** январь 11-ден эгелээр, 6 хонук хуусаалыг путёвка. Өртээ—72 рубль.

Бүгү-эвилел маршрудунга туристээр путёвкалар өртээнге 3 катап чемненирнаан, чурттаар черниң, экскурсия хандырылгазының өртектери катай кирип турарын Туризм болгаш экскурсиялар талазы-биле Тыва область чөвүлели туристерге дыңнадып турар.

Баар черинге чедир болгаш дедир келириниң холезини аңаа кирбес. Ноябрь 15-тен апрель 15-ке чедир турисчи путёвка-биле чоруурунуң өртээ чиигеделиг болур. Ужар чүүл билединге чиигеде ыңай-бээр-даа 30 хуу болур.

АДРЕЗИ: Кызыл, Кочетов кудумчузу, № 1 бажың, № 105 өрээл. Телефон № 2-41-02.

Чагыкчыларга

Республиканың «Тыва обувьбыт» бүдүрүлге каттыжыышкынының идик цеги часкы-чайгы үениң бүгү хевирлиг идиктерин септээр чагыгны хүлээп ап турар. Идик септээр цех бүгү хевирниң идиктерин септээр, ооң иштинде херээженнер сапыктарынга болгаш эр кижилерниң кыска хончулуг сапыктарынга тырттар өөктерни база кылып турар.

Чагыгны күүседириниң хуусаазы 5 хонук.

Идик цегиниң турар чери: Кызыл хоорайның Титов кудумчузунуң 17 дугаар бажыңы.

Ажылдаар шактары: эртенгиниң 8-тен 20 шакка чедир, дыштаныр хүнде — 8-тен 15 шакка чедир.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3.ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кадээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2503

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). С—01564.